

UNIVERZITET EDUCONS
Fakultet za evropske pravno-političke studije
Novi Sad

**Politikološki aspekti etničkih konflikata
u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata
do početka XXI veka**

Doktorska disertacija

Mentor:

Prof. dr Dragan Simeunović

Kandidat:

mr Marija Žužek

Novi Sad, 2016.

Univerzitet Edukons
Fakultet za evropske pravno-političke studije

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl, mag, dr): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	mr Marija Žužek
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Dragan Simeunović, redovni profesor
Naslov rada: NR	Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda/apstrakta: JI	Srpski/Engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje: UGP	AP Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2016.

Izdavač: IZ	autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Bulevar dr Zorana Đinđića 20/35, 11070, Novi Beograd, Republika Srbija
Fizički opis rada: FO	(8 poglavlja / 467 stranice / 785 fusnota / 546 referenci / 6 grafikona / 6 tabela / 7 karata / 2 šeme / 4 priloga)
Naučna oblast: NO	Društveno humanističke nauke
Naučna disciplina: ND	Političke nauke
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Identitet, etnicitet, nacija, država, etnopolitička kriza, etnički konflikt, etnocentrizam, religija, suverenitet, bezbednost, konsekvence etničkih konflikata.
UDK	
Čuva se u: ČU	Biblioteka Fakulteta za evropske pravno-političke studije, Novi Sad
Važna napomena: VN	
Izvod/Apstrakt IZ	str. 6
Datum prihvatanja od strane NN veća: DP	05.03.2012.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije (ime i prezime, titula, zvanje, naziv institucije, status): KO	Predsednik: prof. dr Ljubiša Despotović, Fakultet za evropske pravno-političke studije, Novi Sad, Član: prof. dr Dragan Simeunović, redovni profesor, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, Član: doc. dr Veran Stančetić, prodekan za studijski program Politikologije, Fakultet za evropske pravno- političke studije, Novi Sad.

EDUCONS UNIVERISTY
Faculty of European Legal and Political Studies

KEY DOCUMENT INFORMATION

Number *consecutive: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code (BA/BSc, MA/MSc, PhD): CC	PhD
Author: AU	Marija Zuzek
Mentor (title, name, post): MN	Prof. Dragan Simeunović, PhD, Full Professor
Document title: TI	Political Scientific Aspects of Ethnic Conflicts in the Contemporary Environment – since the World War II until the 21 st Century
Language of main text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian/English
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad

Year of publication: PY	2016
Publisher: PU	Author' s reprint
Place of publication: PP	Bulevar dr Zorana Đinđića 20/35, 11070, Novi Beograd, Republic of Serbia
Physical description: PD	(8 chapters / 467 pages / 785 footnotes / 546 rererences / 6 graphs / 6 tables / 7 maps / 2 schemes / 4 annexes)
Scientific field: SF	Social Sciences
Scientific discipline: SD	Political Sciences
Subject, Key words SKW	Identity, Ethnicity, Nation, State, Ethno-political Crisis, Ethnic Conflict, Ethnocentrism, Religion, Sovereignty, Security, Consequences of Ethnic Conflict.
UC (universal class. code)	
Holding data: HD	Library of the Faculty of European Legal and Political Studies, Novi Sad
Note: N	
Abstract: AB	pg. 7
Accepted by Sc. Board on: AS	3/5/2012
Defended/Viva voce Ph D exam. on: DE	
PhD Examination Panel: DB	Chairperson: Ljubisa Despotovic, PhD, Professor, Faculty of European Legal and Political Studies, Novi Sad, Member: Dragan Simeunovic, PhD, Full Professor, Faculty of Political Sciences, University of Belgrade, Member: Veran Stancetic, PhD, Vice Dean for Politicology Studies Department, Faculty of European Legal and Political Studies, Novi Sad.

Apstrakt

Relevantnost diskursa o etničkim konfliktima determinisana je uvažavanjem činjenice o njima kao savremenim društvenim sukobima koji postaju *sine qua non* međunarodne i svetske bezbednosti. Činjenice da od samog početka savremenog organizovanja ljudskih zajednica, u svetu nije zabeleženo pola veka mira, kao i da samo prva dekada XXI veka beleži čak 59 aktivnih etničkih sukoba na 48 lokacija u svetu, svedoče o tome da etnicitet i religija ostaju i dalje najjače političke sile u oblikovanju sveta. Postojanje najmanje 96 separatističkih pokreta, na prostoru 66 zemalja, čini aktivnim čak 744 različitih separatističkih odnosno militantnih grupacija u svetu, izdvajajući ogroman broj etnički neuralgičnih područja. Izneto otvara dilemu: da li se civilizacijske tekovine ljudskih prava i prava manjina na očuvanje identiteta - kao bumerang vraćaju istom tom čovečanstvu na naplatu - stvarajući potencijalni problem velikom delu etnički heterogenih društava? Posedovanje nacionalno-statusnih prava više nije dovoljno, a masovni pokušaji stvaranja novih nacionalnih država i interesne igre međunarodne zajednice u pogledu trgovine podrškom ovoj tendenciji, direktno pogoduju produbljivanju jaza argumentacije etnički konfrontiranih grupa. Sa druge strane, činjenica o svetskoj promeni kursa od integracija ka snažnoj rehabilitaciji konvencionalnog koncepta državnog suvereniteta na pragu XXI veka, nesumnjivo jačanje desničarskih političkih partija koje pogoduju ksenofobiji i dodatno naoružavanje - dovode u pitanje prethodno izborne demokratske institucije ljudskih prava. Užasavajuća činjenica o disparitetu finansijskih izdvajanja za mir, koja danas iznose čak 1:52 u korist rata i ljudskog stradanja, jasno implicira da je nova energija interesa moćnih - sadržana u kontroli etničkih i religijskih različitosti i tenzija, čineći ih - modernim sredstvom njihovog ostvarivanja. Brojni neuspesi u razrešavanju etničkih konflikata u periodu nakon Drugog svetskog rata ozbiljno impliciraju nužnost urgentnog novog, sveukupnog strategijskog regionalnog pristupa i odgovornosti, redefinisane normi međunarodnog prava, adekvatne modele prevencije i odgovora na etnopolitičke krize i značajno revidiranje uloge vodećih međunarodnih organizacija, u prvom redu UN.

Ključne reči: identitet, etnicitet, nacija, država, etnopolitička kriza, etnički konflikt, religija, suverenitet, bezbednost, konsekvence etničkih konflikata.

Abstract

Relevance of discourse regarding ethnical conflict is determined by accepting the fact about them as contemporary social conflicts which are becoming a *sine qua non* of global international peace and stability. Undisputed fact that from the very beginning of contemporary organizing of human communities there has not been recorded half a century of peace, and also only the first decade of 21st Century registers even 59 active ethnical conflict in 48 world locations, certify that ethnicity and religion are still remaining the strongest political powers in the world shaping. Existence of at least 96 separatist movements, in 66 countries, make active even 744 various separatist and/or militant groups in the world, setting aside enormous number of ethnically neuralgic areas. The above stated opens the dilemma: whether the civilization achievements of human rights and minority rights in preserving identity are coming back as a boomerang to the same humanity for pay creating potential problem to a great number of ethnically heterogeneous societies. Possession of national-statutory rights is not sufficient any more, and numerous attempts of making new national states as well as interest games of the international community in the form of trading with the support to this tendency, are directly favoring in deepening gap of ethnically confronted groups argumentation. On the other hand, noticeable world change of cours from the integrations toward the strong rehabilitation of the conventional concept of the state sovereignty at the beganing of the 21st Century, dautbless strengthening of the rightist political parties which incline to xenophobia as well as additional armament - are questioning previously won democratic institutions of human rights. Horrifying fact on disparity of financial assets for peace, which are nowadays even 1:52 in favor of war and human suffering, clearly implies that the new energy of power forces interests - contained in a control of ethnical and religious differences and tensions, making them - modern instrument of their realization. Numerous failures in solving ethnical conflicts after world war the Second are seriously implying necessity of urgent, total strategic regional approach and responsibility, redefining of the international right norms, adequate prevention models as well as response to ethno-political crisis and significant revision of the leading international organizations role, UN in the first place.

Key words: Identity, Ethnicity, Nation, State, Ethno-political Crisis, Ethnic Conflict, Religion, Sovereignty, Security, Consequences of Ethnic Conflict.

Lista korišćenih skraćenica:

- Islamska država (ID, ISIL);
- Evropska unija (EU);
- Sjedinjene Američke Države (SAD);
- Severnoatlantski Pakt (NATO);
- Kosovo Forces (KFOR);
- United Nations Mission in Kosovo (UMNIK);
- Oružana vojska Kosova (OVK);
- Evropska organizacija za bezbednost i saradnju (OEBS);
- Centralna Obaveštajna Agencija (CIA - Central Intelligence Agency);
- Međunarodni institut za mirovna istraživanja iz Stokholma (SIPRI);
- Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD);
- Visoki Komesarijat za izbeglice UN (UNHCR);
- Afrička unija (AU).

Lista grafičkih prikaza:

- 1. - Grafički prikaz tipologija nacionalizma, str. 87;
- 2. - Grafički prikaz odnosa nacionalizma i rata, str. 91;
- 3. - Grafički prikaz postojećeg trenda religijskih ograničenja od strane države, str. 95;
- 4. - Grafički prikaz širenja desničarskih ksenofobičnih partija u Evropi 2013. godine, na kome zelena boja implicira zemlje u kojima su ove partije u sastavu vlasti, a siva zemlje gde nisu u sastavu vlasti, str. 101;
- 5. - Grafički prikaz proporcije učešća muslimanskog stanovništva i etničkih grupa koje su često predmet neprijateljstva ksenofobičnih političkih partija u ukupnom broju stanovništva u EU, str. 102;
- 6. - Grafički prikaz proporcije učešća tzv. velikih svetskih religija u ukupnoj svetskoj populaciji, str. 140;
- 7. - Grafički prikaz različitog indeksa zastupljenosti religijske različitosti u Singapuru, Evropi, sjedinjenim Američkim Državama i Iranu, str. 142;
- 8. - Grafički prikaz prisustva uznemiravanja odnosno nasilja nad etničkim grupama od strane pojedinaca ili većinskih etničkih grupa u zemljama regiona SAD, Evrope, Bliskog Istoka i Severne Afrike, podsaharske Afrike i Azijsko-Pacifičkoj oblasti, str. 152;
- 9. - Grafički prikaz budućnosti svetskih religija i predviđeni rast broja pripadnika islama u odnosu na celokupnu svetsku populaciju u periodu 2010-2050 godine, str. 159;

- 10. - Grafički prikaz rasta broja hrišćanskih i muslimanskih vernika i njihovo procentualno učešće u ukupnoj svetskoj populaciji u periodu 2010-2050 godine, str. 160;
- 11. - Grafički prikaz ispitanika različite starosne, političke, rasne i etničke pripadnosti koje gaji negativno mišljenje odnosno animozitet prema Islamu kao religiji, str. 161;
- 12. - Pregled ključnih faktora etnopolitičke mobilizacije i konflikta sa njihovim indikatorima, str. 245-246;
- 13. – Grafički pregled separatističkih regiona sveta, str. 253;
- 14. - Hronološki pregled separatističkih tendencija i događaja vezanih za etničku nezavisnost, str. 257-258;
- 15. - Grafički prikaz porasta broja nezavisnih država u svetu od 1864. do 2008. godine, str. 259;
- 16. – Pregled postojećih etnopolitičkih konflikata u svetu u 1993. godini, str. 271-276;
- 17. –Pregled UNHCR o broju izbeglih, raseljenih i tražioca azila po regionima do 2015.godine, str. 292;
- 18. – Karta sveta sa aktuelnim konfliktima u 2016.godini, str. 309;
- 19. – Regioni odnosno provincije u svetu koje se bore ili teže ostvarivanju svoje nezavisnosti u 2016.godini na četiri svetska kontinenta, str. 311-312;
- 20. – Separatistički pokreti u Evropi, str. 320 i
- 21. – Tabelarni prikaz trenutnog mirovnog angažmana UN prema misijama, broju angažovanih ljudi i godišnjim budžetom za interval 2015-2016. godina, str. 370-371.

S A D R Ź A J:

Abstract.....	6
Lista korišćenih skraćenica.....	8
Lista grafičkih prikaza	9
UVOD	14
I Istorijski aspekt etničkih konflikata	40
1. Identitet kao predmet konflikta	46
2. Etnički identitet	54
3. Nacija i etnicitet	62
4. Nacija i država	70
II Izvorišta nacionalizma i etničkog konflikta	77
1. Teorije o nacionalizmu i ratu	81
2. Poimanje nacionalizma i ksenofobije	93
3. Etiologija etničke polarizacije i konflikta	104
4. Teorija evolucije i etnički konflikti	112
4.1. Evolucionarna teorija i objašnjenje etničke politike	117
4.2. Nacija za i protiv države	120
5. Interesi pojedinih država u konfliktima etničkog karaktera	124

III Religijska utemeljenost uzroka etničkih konflikata	132
1. Uticaj religije na etničke konflikte	138
1.1. Religijska osnova etničkih sukoba	143
2. Etnoreligijski konflikti	149
2.1. Predrasude i stereotipizacija i/ili realna opasnost od Islama.....	156
IV Normativno-pravna klasifikacija etničkih konflikata	163
1. Etnički konflikti u svetlu međunarodnog prava	169
2. Pravo grupnog identiteta/pravna istorija grupnog identiteta	175
3. Međunarodne norme i njihov uticaj na narušavanje etnocentrizma	182
4. Doktrina suvereniteta i etničke grupe.....	188
V Stvaranje novih država i etničko nasilje	198
1. Određenje pojma tzv. „starih“ nacionalnih država	204
2. Određenje pojma tzv. „novih“ nacionalnih država	210
3. Uloga etničkog nasilja u stvaranju i funkcionisanju ovih država	215
4. Perspektiva prisustva nasilja u etnički profiliranim zajednicama	220
VI Specifičnosti bezbednosnog aspekta etničkih konflikata	225
1. Bezbednosni aspekt etničkih konflikata	230
2. Etnički konflikti i međunarodna bezbednost	237
3. Etnopolitička mobilizacija u očuvanju suvereniteta države	241

4. Separatističke grupe kao predvodnice etničke borbe	247
4.1. Vrste, karakter i delovanje separatističkih pokreta.....	254
5. Etnoterorizam kao sadržaj etničkih konflikata	260
5.1. Etnoseparatistički terorizam	266
VII Konsekvence etničkih konflikata	269
1. Trgovina oružjem, drogom i ljudima kao pratilac etničkih konflikata	278
2. Izbeglištvo kao posledica etničkih konflikata	287
3. Socijalno, ekonomski i politički destruktivne posledice prisustva nasilja u etničkim konfliktima	294
3.1. Socijalno, ekonomski i politički destruktivne posledice prisustva nasilja u etničkim konfliktima na primeru Afrike.....	300
VIII Pespektive trenutnih i budućih etničkih konflikata	305
1. Etnička regionalizacija sveta i teritorijalizacija etničkih grupa	311
2. Etnički neuralgična područja u međunarodnoj zajednici.....	315
2.1. Specifičnosti evropske etničke neuralgičnosti.....	325
3. Promena globalnog stanja i izazivanje etničkih konflikata	335
4. Politički i pravni aspekti etnopolitičkih konflikata	343
5. Strategije odgovora na etnopolitičke krize	350
6. Perspektiva otklanjanja etničkih konflikata kao preduslov međunarodne bezbednosti	360
ZAKLJUČAK	375
PRILOZI.....	407
Literatura	435

UVOD

Nepobitna je činjenica da, od samog početka organizovanja ljudskih zajednica i računanja vremena u skladu sa začetkom civilizacije koju prepoznajemo u današnjem obliku – na planeti nije zabeleženo pedeset godina izostanka sukoba - odnosno pola veka mira. Prethodno izneto upućuje na suočavanje sa razmišljanjem o tome da sukobe, odnosno konflikte ni u budućnosti neće biti moguće izbeći – što nužno nameće potrebu analize sveukupnih uzroka konflikata kao ključnih segmenata jedne od osnovnih alternativa za njihovo predupređivanje i eventualno svođenje na minimum.¹

Pojava nasilja pod plaštom religijskog opravdanja često se pripisuje ili smatra posledicom promena u samim društvima datih religija. Globalizacija i svetske promene uslovile su generisanje stresa i dozvolile ljudima da utočište pronađu oslanjajući se na religiju kao izvor mentalne i psihološke podrške u današnjem svetu promena. Shodno tome, „politizovana religija”², kao odgovor modernizmu vodi većoj privrženosti religijskim vrednostima, pri čemu se

¹ Žužek Marija, magistarska teza pod nazivom „Uticaj religije na donošenje političkih odluka sa posebnim osvrtom na Vatikan“, odbranjena 2007. godine, str. 32

² O politizaciji religije videti opširnije: Sandler S., „Religious Zionism and the State: Political Accommodation and Religious Radicalism in Israel“ str. 134 u B. Maddy-Weitzman i E. Inbar, *Religious Radicalism in the Greater Middle East*, London, Frank Cass, 1997, str. 133-154

nasilje doživljava kao metod ili način nošenja sa promenama koje same religijske grupe doživljavaju kao uzroke tih istih, za njih - neželjenih promena.³

Naime, percepcija koja promenu identifikuje kao pretnju prisutna je u propovedanju svih religija. U tom smislu, grupe koje svoje viđenje sadašnjosti zasnivaju kroz prizmu prošlosti, u kojoj je je religija imala znatno veću ulogu u društvu i u kome su dominantne religijske vrednosti determinisale okvire dopuštenog odnosno onoga što u društvu nije dopušteno – sklonije su da nacionalnost doživljavaju izraženu kroz religijske uslove i odrednice - pre nego etničke ili geografske.⁴

Takođe, i mnogi kasniji teoretičari koji su svoje stavove zasnivali na analizi savremenih organizovanih zajednica odnosno država, tvrdili su, poput istoričara Jurija Sljoskina, da je SSSR bio “prva država u istoriji koja je institucionalizovala etno-teritorijalni federalizam, klasifikovala sve svoje građane na osnovu njihove biološke nacionalnosti i ozakonila preferencijalni tretman izvesnih etnički definisanih delova stanovništva”.⁵

Sa duge strane, imajući u vidu da se politika nije oslobodila svoje zavisnosti od sile, niti je u stanju da osigura svoj opstanak pred njom – opstanak ma kojeg naroda, vlasti i vlade zavisi još uvek od toga kakvom silom raspolaže. Opšti strah od uništenja, opstanak zajednice, plemena, društva, naroda je onaj činilac koji političku vlast i vladare usmerava putem kroćenja čovekovih

³ Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, 2004, str. 71 i Žužek Marija, specijalistička teza pod nazivom „Savremena militantna politička interpretacija Islama“, odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine, str. 4

⁴ Hanauer L. S., „The Path to Redemption: Fundamentalism, Territory, and Jewish Settler Violence in the West Bank“, *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 18, Issue 4, 1995, str. 248-249

⁵ Videti opširnije: Subotić Milan, Projekt Birobidžan: „Obećana zemlja’ u sovjetskoj ‘komunalki’“, *Časopis Reč*, br. 84, Fabrika knjiga, Beograd, <http://www.fabrikaknjiga.co.rs/wp-content/uploads/2014/10/REC-84-30-Ceo-broj.pdf>, (pristupljeno 21.08.2015.), str. 149-184

nasilnih strasti, podvrgavanju disciplini i nasilnom iznuđivanju disciplinovanog, organizovanog i miroljubivog života.⁶

Prema rečima uvaženog prof. dr Dragana Simeunovića koji u ovoj oblasti predstavlja neprikosnoveni naučni autoritet, ne postoji vlast koja se u potpunosti ogradila od nasilja, jer odricanje od upotrebe ili raspolaganja silom znači negiranje same vlasti. Pojavni oblici nasilja u tom smislu, javljaju se u rasponu od delimično prikrivenog, gde se nasilje ne prikazuje eksplicitno, kroz razne vrste političkih prinuda i prisila, pa sve do masovne primene najmodernijeg naoružanja širokih razmera. Takođe, svi veliki istorijski procesi neretko su pogađali slabije države i male narode. Otuda i usled savremenih globalističkih procesa prekomponovanja sveta može doći do slabljenja, pa čak i nestajanja čitavih naroda.⁷

Kada je o političkom nasilju reč, “svako ko razmišlja o istoriji i politici, ne može da ne bude svestan ogromne uloge koju je nasilje oduvek imalo u ljudskim poslovima”.⁸ Danas, očigledno smrt postaje sastavni deo potrošnje.⁹

Činjenica koja govori u prilog prethodno navedenom jeste i to, da se u svetu - nesrazmerno veća suma novca koristi za proizvodnju naoružanja nego za proučavanje mogućnosti postizanja mira.¹⁰

⁶ Simeunović Dragan, *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd, 1989, str. 21

⁷ Videti opširnije: Simeunović Dragan, *Nacija i globalizacija*, Zograf, Niš, 2009

⁸ Arent Hana: *O nasilju*, Alexandria Press, Beograd, 2002, str. 15

⁹ Ibidem, str. 168

¹⁰ Globalni vojni troškovi su u 2014. iznosili 1,8 biliona dolara. Vojni troškovi su u 2014. godini znatno povećani u Kini i Rusiji, a sukob u Ukrajini je naveo i istočnoevropske zemlje da unaprede svoje programe odbrane, ukazuje u ponedeljak objavljena studija Stokholmskog međunarodnog istraživačkog instituta za mir (SIPRI). Kina, Rusija i Saudijska Arabija su zemlje koje posle Sjedinjenih Američkih Država najviše izdvajaju za odbranu, povećale svoje troškove na ovom sektoru. Kina je prošle godine za vojne svrhe izdvojila 216 milijardi dolara, što je povećanje od 9,7 odsto. Ruski vojni budžet je u prošloj godini povećan za više od osam odsto - na 84,5 milijardi dolara, a ukrajinski za više od 20 odsto - na četiri milijarde dolara. Ruska vlada u 2015. vojni budžet povećala je za čak 15 odsto. Američko izdvajanje za vojni sektor je još uvek 45 odsto veće nego pre terorističkih napada na SAD 2001.

U tom smislu, dalja eksploatacija naučnih metoda za istraživanje ove pojave, povećaće šanse da avangarda današnje civilizacije, pored napretka znanja i nauke i velikog istorijskog iskustva, pokaže i sposobnost za toleranciju i suživot.¹¹

Prednost moćnih država na današnjoj karti sveta oličena u miru, upućuje na činjenicu da nacionalizam i etnički konflikti postaju osnovni izvori nasilja u svetskoj politici.

Opšteprihvaćeno je da su etnički problemi dugo bili zanemarivani u društvenim naukama, međutim, isto tako, činjenica je da dolazi do svojevrsne obnove etničkog u postmodernim društvima, pa samim tim i do porasta naučnog interesovanja za njega. Pitanje i odgovor - čemu ratovi, i zašto ljudi jedni druge ubijaju u ime sopstvene zajednice, religije ili nacije – dugo je bilo značajno, ali danas postaje *sine qua non* međunarodne i svetske bezbednosti.

U svakodnevnom životu, publicistici, tako i u naučnom diskursu, sve češće su prisutne sintagme lični ili individualni identitet, kao i kolektivni ili grupni identiteti (nacionalni, verski, politički, etnički, kulturni, socijalni, profesionalni). U tom pogledu, Dejvid Hjum analizirajući identitet, ističe da on predstavlja svest tj. svesnost subjekta o kontinuitetu sopstvenog postojanja koja je sadržana u relaciji identiteta. Tako je i Polis predstavljao jednu zajednicu, gde je na samom startu vidljiva dvosmislenost pojma zajednice kao zajednice naroda i zajednice građana. Suprotstavljenost je očigledna između ethnosa i demosa, odnosno „naroda“ kao imaginarne zajednice pripadnosti i srodničke povezanosti, i „naroda“ kao kolektivnog subjekta odlučivanja, predstavnštva i prava. Tako se ethnos, kao zajednica naroda, odnosno isključivo onih koji su

godine. Povećanje vojnog budžeta u Saudijskoj Arabiji za 17 odsto u 2014. je najveće među prvih petnaest zemalja po vojnim troškovima u svetu. Saudijci imaju značajnu ulogu u više konflikata u regionu Bliskog istoka. Vojne investicije su i na afričkom kontinentu povećane samo u 2014. godini za gotovo šest odsto, a najviše su porasli troškovi na tom sektoru u dve zemlje koje proizvode naftu - Alžiru i Angoli. Izvor: N. S., „Veliki vole oružje“, *Večernje Novosti*, 13. april 2015. godine, <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:543318-Veliki-vole-oruzje>, (pristupljeno 15.04.2015.)

¹¹ Naslov članka, Jovanović Dragan, „Ako neće Isus Muhamedu“, *NIN*, 26.06.2003., <http://www.nin.co.rs/2003-06/26/29518.html> (pristupljeno 15.04.2005.) i Žužek Marija, specijalistička teza pod nazivom „Savremena militantna politička interpretacija Islama“, odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine, str. 57

„naši“, tj. potiču iz istih korena kao i mi - naši „zemljaci“, predstavlja dovoljan preduslov za njihovo prvenstvo nad „drugima“ (strancima). Upravo pripadnost istoj etniji bio je jedini uslov „ulaska“ u ovakvu zajednicu, odnosno mogućnost političkog angažmana, a time i odlučivanja. Sa druge strane, za razliku od ethnosa, tek demos predstavlja zajednicu za sve ljude bez obzira na poreklo i pripadnost, u kome je jedini uslov ulaska u zajednicu politička kompetentnost građanina. Demos se u tom smislu, počinje razvijati tek u grčkom polislu.¹²

Složenost odnosno višeslojnost etničkog identiteta upućuje na činjenicu o složenosti njegovih promena koje izaziva u shvatanju, prihvatanju i samom življenju njegovih nosioca.

Tako je i nastanak država na Balkanu, usled izostanka prosvetiteljskog duha išao uslovno rečeno retroaktivnim putem (procesom) i kretao se od sekularizma ka jačanju uticaja religije odnosno uticaja crkve (klerikalizmu) dovodeći time do nastanka nacija nužno vezanih za odredbe datih konfesija odnosno religija.

Period priprema za sukob ili sam sukob etnonacionalnih grupa predstavlja izuetno plodno tle za stvaranje, odnosno formulaciju i širenje etničkih stereotipa. Oni pak, do maksimuma afirmišu međusobno suprotstavljene ali ipak povezane principe psihologije velikih grupa koji se nedvosmisleno odnose i na etnonacionalne grupe, a podrazumevaju postojanje različitosti između grupa i očuvanje psihološke granice između njihovih identiteta. Vremena okarakterisana kao etnonacionalistička, dovode do toga da važnost granica i podela neizmerno raste, da postojeće podele dobijaju na sve većem značaju, kao i do njihovog povlačenja i pojave gde nisu bile nikada. Etnički stereotipi zasnovani na podeli između "nas" koji smo jedno i "njih" koji su nešto drugo predstavljaju po sebi izraz etnocentrizma. Uzimajući u obzir jasne funkcije etničkih stereotipa, vremena okarakterisana kao etnonacionalistička faforizuju ličnosti koje formiraju i zagovaraju etničke stereotipe čineći ih društveno potrebnima. Takođe, istorija svedoči o velikom broju primera o promenama etničkih stereotipa između pripadnika različitih grupa tokom

¹² Videti opširnije: Vlasisavljević Ugo, *Etnički identitet i etnopolitika*, Mauna-fe, Sarajevo 2007

vremena u pozitivnom, a drugi put u negativnom pravcu. Isto tako, prilagođavanje etničkih stereotipa postojećim političkim odnosima između država ili grupa, veoma često nema nikakve veze sa stvarnom predstavom koju narodi, odnosno grupe imaju jedni o drugima.¹³

U uslovima kada određene istorijske ili pak savremene okolnosti doprinose jačanju tenzija baziranih na etničkoj osnovi, po svojoj suštini neminovno u svesti ljudi zauzimaju prostor nekih drugih identifikacionih oblika grupe. U tom smislu, Smit objašnjava nacionalizam¹⁴ kao ideološki pokret za sticanje i održavanje autonomije, identiteta i jedinstva ljudi čiji pripadnici doživljavaju tu grupu kao potencijalnu ili stvarnu naciju. Kao glavne odlike nacionalizma izdvaja prevashodno da je svet podeljen na nacije; uvreženo shvatanje kako jedino uređenje sveta uz podelu na autonomne nacije može obezbediti mir i pravdu; da individua ima mogućnost da svoje mogućnosti ostvari isključivo unutar nacije; da je privrženost naciji iznad svih ostalih pripadnosti i da u skladu sa time i sva politička moć jeste u naciji, kao i da je za ostvarenje autentičnosti nacije nužna, odnosno neophodna maksimalna autonomija.

Prema Hantingtonu, ljudima koji teže ponovnom pronalaženju etniciteta i identitetu, suštinsko je postojanje neprijatelja, a „potencijalno najopasnija neprijateljstva nastaju duž naprslih granica između glavnih svetskih civilizacija“.¹⁵ Imajući u vidu da svetska etika izdvaja 92 religije sveta, koje je Huntington kasnije grupisao u osam velikih civilizacijakih krugova – postaju jasane dimenzije značaja za razumevanje etniciteta i etničkih konflikata u očuvanju mira i bezbednosti savremenog društva.

¹³ N.N., „Zloupotreba psihijatrije“, *Časopis NIN*, broj 2546, 14. oktobar 1999., Beograd, <http://www.nin.co.rs/1999-10/14/10153.html>, (pristupljeno 07.11.2013.)

¹⁴ U daljem tekstu videti opširnije: Smith Anthony, D., 1996, „Nations and their Pasts“, *Nations and Nationalism*, Vol. 2, No. 3, str. 359; Smit Antoni, D., 1998, *Nacionalni identitet*, Beograd: XX vek, str. 119; Smith, Anthony, D., 2000, *The Nation in History, Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, Cambridge, Polity Press, str. 72

¹⁵ Hantington S., *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica, 1998, str. 20

Prva dekada XXI veka svedoči o tome kako nacionalizam, etnicitet i religija ostaju i dalje najjače političke sile u oblikovanju sveta. Iako od 2000.-te godine, u svojim najrazličitijim oblicima demokratija utire svoj put na čitavoj planeti, prema Ujedinjenim Nacijama - više od dve trećine zemalja od 192 - treba smatrati izbornim demokratijama koje se čine neodvojivim od nacije i građanstva. U tom smislu, prisustvo ili odsustvo etničkih ili etnoreligijskih pokreta često determiniše da li će zemlja uživati u sopstvenom poretku ili će, čitavi regioni sveta biti u ratu – ili miru. Snaga nacionalizma ni u kom slučaju ne treba biti zanemarena. Ona je ipak bila najuticajnije politička ideja tokom većine XVIII i XIX veka.¹⁶

Neposredno nakon pada Berlinskog zida, verovalo se da će demokratija i slobodno tržište svetom proširiti mir i prosperitet. Dve godine po završetku Hladnog rata, 1993. godine na planeti je postojalo 22 žarišna mesta na kojima su se vodili sukobi koji se karakterišu kao građanski. Oni su iznedrili oko 25 miliona izbeglica, oko 4 miliona žrtava nastradalih direktno ili indirektno kao rezultat ovih konflikata, od čega čak 200.000 samo u 1993. godini. Ujedinjene nacije su za vreme svog pedesetogodišnjeg postojanja sprovele u tom periodu najviše mirovnih intervencija – čak 13. Ovakvi podaci ne govore o „kraju istorije“, već pre o početku jedne nove ere u svetskoj istoriji koja još uvek nema ime.¹⁷

Vrlo često danas, svetska javnost ne zna – ili ne želi da prizna – da se iza plašta velike većine svih društvenih problema kriju u stvari verske i rasne razlike, razmirice i netolerancije.¹⁸ Poslednjih decenija, etnički konflikti destabilizovali su čitave regione i područja, i doveli do unazađivanja ekonomskog razvoja i neverovatnih patnji ljudi. Od Afrike do Zapadne Evrope, Balkana, Bliskog Istoka, kroz Južnu i Jugoistočnu Aziju, ovi sukobi menjaju i ponovo stvaraju

¹⁶ Videti opširnije: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006

¹⁷ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, Preface xiii

¹⁸ Thackrah John Richard, *Dictionary of Terrorism*, Routledge, London/New York, 2004, str. 221 i Žužek Marija, specijalistička teza pod nazivom „Savremena militantna politička interpretacija Islama“, odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine, str. 3

geopolitičku mapu sveta uslovljavajući drastične promene u međunarodnim odnosima kao i odnosu između velikih i malih sila. Uzimajući u obzir - nažalost preovlađujući broj etničkih konflikata, sa druge strane za sada postoji uslovno rečeno nedovoljan broj ozbiljnih analiza koje se bave ovom problematikom, širokim spektrom njihovih stvarnih uzroka i modalitetima eventualnih rešenja.

Etnički konflikti nisu retki, izolovani problemi. Oni su u samom vrhu savremenih međunarodnih bezbednosnih pitanja. Njihov značaj ogleda se u pet osnovnih razloga. Prvo, široko su rasprostranjeni, danas, većina od oko 35 oružanih konflikata koji se vode širom sveta imaju nacionalističku ili etničku dimenziju.¹⁹ Drugo, ovi konflikti uvek izazivaju veliku količinu patnje jer uključuju direktne, planirane napade na civile čije žrtve dosežu desetine i stotine hiljada. Treće, ovi konflikti gotovo uvek podrazumevaju umešanost susednih država što umnogome narušava regionalnu bezbednost i/ili „prelivanje“ krize. Četvrto, u vezi sa ovim konfliktima često su različiti interesi distanciranih međunarodnih sila, kao i internacionalnih i regionalnih organizacija. Peto, kreatori politike na nacionalnom nivou i u regionalnim i međunarodnim organizacijama su u konstantnom preispitivanju svojih napora za smirivanje i rešavanje ovakvih konflikata.²⁰

Stvaranje prostora nacijama, koje pokušavaju da prekinu vezu od države koja njima vlada, predstavlja gorući problem za svetsku stabilnost i mir, kao i način za izbegavanje globalne fragmentacije. Paradoksalno, borba za stvaranje novih država preuzela je vodeće mesto, u vreme kada već stvorene države teže povezivanju zarad istih ciljeva i kada ideja o nezavisnoj naciji izumire. U tom smislu, etničke manjine i etnički sukobi tema su brojnih političkih i akademskih rasprava u Evropi tokom XX veka. Vrativši se unatrag, postaje jasno da su i Prvi i Drugi svetski rat, ali i gotovo svi drugi evropski ratovi u posljednjih stotinak godina, u dobroj meri bili

¹⁹ Brown E. Michael, *The International Dimensions of Internal Conflict*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1996, str. 1-31

²⁰ Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, Preface xi

„isprovocirani“ pozivanjem na manjine. Svedoci smo da prva dekada XXI veka beleži čak aktivnih 59 etničkih sukoba na 48 lokacija u svetu.²¹

Istorija, naročito savremena, pokazuje da su u cilju prividne eliminacije etničkih sukoba, veoma često korišćene moralno i pravno neprihvatljive metode koje po svojoj definiciji predstavljaju prisilno proterivanje i etničko čišćenje.²² U tom smislu, recipročna je veza između eskalacije postojećih i pojave novih etničkih sukoba - primenom „nametnute demokratije“ i „grubim insistiranjem“ na promociji ljudskih prava. Tako eskalacija etničkih sukoba u sredinama koje su tradicionalno demokratske dovodi do ograničavanja principa demokratije, ljudskih prava, kao i obima funkcionisanja demokratskih institucija i procesa. U nekim delovima globalizovanog sveta, restrikcije i suspenzije čine se oštrijim i dužim nego u drugim. Uspešnoj demokratiji - kao preduslov - neophodno je nacionalno jedinstvo, a naročito kad je reč o multietničkim društvima. Drugim rečima, što je više sukoba - teže je postići to jedinstvo i još je teže očuvati ga. Postavlja se pitanje - ukoliko sistem ne može biti okarakterisan kao demokratski – dolazi do kompleksne dileme šta najpre može i treba učiniti: razvijati demokratiju i poštovanje ljudskih prava u cilju eventualnog eliminisanja etničkih konflikata i njihovog rešavanja ili sprečavati njihovu eskalaciju i njihovo deeskaliranje?²³

U tom smislu, početak XX veka svojstven prema osnovnoj karakterizaciji sadržanoj u činjenici da suverenost država „zastareva“ kao koncept u trendu sveukupne tendencije „brisanja granica“ i „grupisanja“ zemalja u saveze i unije, oličeni u Evropskoj uniji kao najuspešnijem mirovnom

²¹ Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 1

²² Isaković Zlatko, „Democracy, Human Rights and Ethnic Conflicts in the Globalised World“, *MP 4*, Vol. LIV, br. 4, 2002, str. 367, <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0025-8555/2002/0025-85550204357I.pdf>, (pristupljeno 07.05.2013.)

²³ *Ibid*, str. 378

projektu nakon viševjekovnih sukoba na tlu današnje Evrope²⁴ - u svetlu savremenih događaja tokom sredine druge decenije XXI veka dobija jedno sasvim novo značenje.

Naime, kriza koja je pogodila Evropsku uniju tokom 2015. godine predstavlja najveću krizu u njenoj istoriji još od njenog osnivanja.

Dimenzije krize sa kojom se Evropska unija suočila, kao i stepen nespremnosti vezano za ogroman izbeglički talas koji je krenuo iz Sirije, Avganistana i Iraka put Zapadne Evrope, očigledna je u činjenici da dugo vremena od početka krize – kako je novonastala neočekivana situacija nazvana - nije bilo usaglašeno stanovište zemalja Unije da li se radi o migrantskoj, izbegličkoj, emigrantskoj ili pak azilantskoj krizi.²⁵ U datim okolnostima, u samom srcu Evrope,

²⁴ Konkretno viševjekovni sukobi Nemačke i Francuske.

²⁵ Ujedinjene nacije prema osnovnom odredbenom terminu, migrantima smatraju bilo koju osobu koja živi privremeno ili trajno u zemlji u kojoj on/ona nisu rođeni, a ostvaruju određene socijalne veze sa tom zemljom. Daljim pojašnjenjem ovog termina, on se primenjuje na „sve slučajeve u kojima je odluka za migraciju donešena svojevolumeno i ličnim pristankom osobe tj. migranta, iz lične uverenosti i bez intervencije spoljnog faktora pritiska ili ubeđivanja“, uz razlikovanje spoljnih i unutrašnjih migracija, pri čemu spoljna migracija ili inostrana migracija jeste ona čije se polazište nalazi u granicama, a odredište van granica posmatrane teritorije. Izvor: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant/>, (pristupljeno 26.07.2014.) Prema odredbama člana I. A. Ženevske konvencije iz 1951. godine, izbeglicom se smatra „osoba koja oseća osnovan strah od procesuiranja po osnovu rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti socijalnoj ili političkoj grupaciji, koja se nalazi van teritorije nacionalnosti (državljanstva) kojoj pripada i, na osnovu straha koji oseća nije u mogućnosti ili ne želi da iskoristi zaštitu te zemlje; ili osoba bez nacionalnosti (državljanstva) a van je teritorije bivšeg stalnog boravka kao rezultata prethodno iznetih događanja i ne želi, na osnovu takvog straha da se istoj vrati. Uzimajući u obzir izneto, definicija izbeglice podrazumeva tri esencijalna elementa: 1) postojanje pretnje do nivoa progona od strane vladajućeg državnog rukovodstva, individua ili grupa koje vladajuća struktura ne može ili ne želi da kontroliše; 2) utemeljenost i osnovanost postojanja takvog straha - u skladu sa Odlukom Vrhovnog Suda Sjedinjenih Američkih Država koja pod osnovanošću podrazumeva jedan u deset slučajeva njegovog izvršenja i 3) povreda odnosno procesuiranje i progon moraju biti izvršeni prema osobi isključivo na osnovu rase, religije, nacionalnosti, političkog mišljenja ili pripadnosti određenoj socijalnoj grupaciji (ili u vezi sa navedenim). Izvor: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/refugee/> Sa druge strane, tražioci azila su osobe koje se prema odredbenoj definiciji razlikuju od izbeglica i predstavljaju osobe koje migriraju van granica u potrazi za zaštitom, ali koje ne moraju nužno ispunjavati striktno kriterijume odredaba Ženevske konvencije iz 1951. godine. Tražilac azila je osoba koja je kao izbeglica potrežila zaštitu i očekuje određivanje svog statusa u tom smislu. Sa druge strane, pojam ili termin izbeglica podrazumeva osobu koja već ima garancije zaštite. Tražioci azila mogu postati izbeglice ukoliko ih lokalne imigracione, odnosno vlasti zadužene za izbeglice smatraju odgovarajućim odnosno u skladu sa međunarodnom definicijom izbeglih lica. Pored iznetog, definicija tražioca azila može varirati od zemlje do zemlje u zavisnosti od nacionalnih pravnih regulativa. Ipak, u većini zemalja, tražioci azila odnosno azilanti i izbegla lica razlikuju se samo u vezi sa mestom gde individualno traže zaštitu. Odnosno, azilanti zaštitu traže po dolasku u zemlju prijema, dok izbegla lica zaštitu i

svedoci smo da koncept konvencionalnog suvereniteta doživljava ekspresnu rehabilitaciju. Njegov povratak pri tome napušta karakteristike suptilnosti i diplomatije i grubo sobom nosi raspoređivanje vojske, hapšenja, bodljikave žice, podizanje zidova i vraćanje carinika na granice između zemalja koje do skoro nisu postojale, a njihovo ujedinjavanje predstavljalo je spoljnopolitički prioritet svake od zemalja ponaosob.

Nesnalaženje sa neočekivanom pojavom kao i dimenzije jačanja nacionalne države odnosno zaštite njenih interesa u odnosu na dotadašnje partnerstvo eksplicitno je vidljivo u podizanju zida na pruži u sred Evrope. Takođe, eklatantan primer navedenog je i granica između Austrije i Nemačke kao tradicionalnih saveznika iste religijske, jezičke i kulturološke pripadnosti.

Navedena urgentna rehabilitacija koncepta suvereniteta, prevazilazeći doskora postojeći strah da će globalizacioni i integracioni tokovi narušiti nacionalne interese pojedinačnih zemalja, koja sada dolazi do svog zaleta i izražaja u punom značenju, nesumnjivo vodi jačanju desnice na Starom kontinentu.

U tom smislu, jačanje nacionalne države u datim okolnostima nedvosmisleno će iznedriti (a već je i počeo) rast ksenofobije kao dugotrajne i teško izbrisive senke zbog koje je do sada položeno previše ljudskih života.²⁶

Isto tako, bezočni teroristički napadi Islamske Države (ID) u Parizu sa desetinama nedužnih civilnih žrtava, pretnje u Briselu i drugo - nedvosmisleno potvrđuju dalju ekspanziju etničkih konflikata u savremenom svetu, dovode do destabilizacije bezbednosnih okolnosti u Evropi i

garanciju datog statusa traže van zemlje prijema. Izvor: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/refugee/>, (pristupljeno 12.09.2015.)

²⁶ Sa druge strane, u datim okolnostima može se reći da zemlje koje su prihvatile emigrante predstavljaju svetao primer. Ipak, navedeno treba uzeti sa rezervom uzimajući u obzir da većina od zemalja koje su realizovale prihvata predstavljaju male zemlje na spoljnopolitičkoj karti sveta uglavnom bez ikakvog izbora ili u poziciji da na navedeno ne mogu da utiču. Opet, konkretno Republika Srbija je svojim svetlim primerom došla do pozicije da može računati na elemente koji će doprineti uklanjanju ili pak poništavanju ranije stečene i čini se trajne etikete „kolektivne krivice pripisane kao narodu sklonom zločinima i nehumanosti“. Videti opširnije: Simeunović Dragan, *Srpska kolektivna krivica*, Nolit, Beograd, 2007

nesumnjivo vode potvrdi prethodno iznetoj tvrdnji da će politička desnica u ovom obračunu sve više dobijati na značaju.²⁷

U svetlu aktelnih događaja koji se odnose na izbegličku krizu u Evropi, rastući broj terorističkih napada sa frapantnim brojem civilnih žrtava i dalje terorističke pretnje u tom smislu – potvrđuju osnovnu hipotezu ove doktorske disertacije kao i njenu naučnu i društvenu opravdanost.

Relativna oskudnost dostupnih rezultata prethodnih naučnih istraživanja iz oblasti etničkih konflikata i njihovog bezbednosnog aspekta u periodu nakon 2000. godine²⁸, čini ovo istraživanje donekle jedinstvenim, a time, i naučno i društveno značajnim. Imajući u vidu evoluciju i promene dimenzija etničkih konflikata a sa time i razvojni koncept naučnog pristupa datom problemu, nameće se potreba kontinuiranog doprinosa u ovoj oblasti, što naučno-istraživački izazov čini svakako još izraženijim.

S obzirom na činjenicu da etnički problemi dugo vremena nisu zauzimali dovoljno značajno mesto i dovoljnu pažnju društvenih nauka, kao i na svojevrsnu obnovu etničkog koncepta u postmodernim društvima, nameće se potreba primene što sveobuhvatnijeg pristupa u njegovom istraživanju.

Prethodna razmatranja o problemu istraživanja odnosila su se na istraživanje etničkih konflikata iz perspektive mira, bez dublje etimološke analize njihovih uzroka, ukazujući tako na svu širinu i složenost problematike bezbednosnog aspekta etničkih konflikata.

²⁷ Interesantno je da se teroristički napad ID u Parizu sa najvećim brojem civilnih žrtava do sada dogodio 13. novembra 2015. godine - nepuna četiri dana od kada tzv. Kosovo (tradicionalna lokacija kampova za obuku terorista) na Generalnoj konferenciji - nije primljeno u UNESCO. Do danas (22. novembra 2015. godine), niko od svetskih, pa ni lokalnih i regionalnih analitičara nije prepoznao eventualno korespondiranje datih događaja. Ipak, kako izneto nije predmet ove disertacije, data tema neće dalje biti elaborirana.

²⁸ Wimmer Andreas, „Introduction“, *Facing Ethnic Conflicts*, str. 11, <http://www.columbia.edu/~aw2951/FEC.intro.pdf>, (pristupljeno 24.01.2013.)

Imajući u vidu izneto, predmet istraživanja disertacije „*Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka*“ može se definisati na različitim nivoima opštosti. U opštem, filozofsko-logičkom smislu, predmet istraživanja je deo opšteg procesa evolucije i prisustva etničkih konflikata u svetu od momenta stvaranja nacionalnih država. U smislu posebnog, bližeg određenja, predmet istraživanja je usmeren na analizu pravih uzroka izbijanja etničkih konflikata, i na osnovu njih, mogućnosti njihovog eventualnog predupređivanja. Konkretno, radi se o pojedinačnom istraživanju bezbednosnog odnosno politikoloških aspekata etničkih konflikata u savremenim bezbednosnim uslovima.

Dosadašnje interesovanje naučne javnosti odnosilo se na tri dominantne grupe stavova kada su u pitanju etnicitet i nacionalizam. Prva grupa smatrala je nacije i etničke grupe relativno modernim fenomenima, nusproizvodima uspona teritorijalne države i industrijskog razvoja. Drugi su pak doživljavali etničku i nacionalističku politiku kao prolazni fenomen i „dečiju bolest“ modernog doba koja će biti zaboravljena sazrevanjem demokratije i civilnog društva. Treća grupa je smatrala da etnicitet predstavlja dugotrajnu bazu ljudske istorije, ograničavajući domete nacionalizma i modernog vremena.²⁹

Periodi u kojima se započeli - očigledno međunacionalni sukobi vođeni nacionalističkim političkim strategijama, iako političke naravi tretiraju kao nepolitički i pretpolitički, a ne kao savremeni društveni sukobi, karakteristični su po paušalnom govoru o etničkom i ideološkoj kontaminaciji diskursa o etničkim konfliktima. Ova ideološka kontaminiranost uočljiva je u metodi izbora sukoba o kojima će se govoriti kao etničkim, kao i u sugerisanju da se radi o društvima predmodernog, nemodernog i nedovoljno civilizovanog sveta. Drugim rečima, metoda izbora kreće se u pravcu svesnog geopolitičkog pripisivanja „etničkog“ nestabilnim delovima sveta. U tom kontekstu, različitost odnosno kolaž etničkih, kulturnih, političkih, verskih i razvojnih identiteta, implicira kako nije moguće da takva područja postignu unutrašnju stabilnost

²⁹ Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 1

visokog stepena, te se smatraju „nestabilnim“ sa periferijskim ili najčešće poluperiferijskim položajem i izrazitom zavisnošću od globalne raspodele moći i svetskih razvojnih trendova.³⁰ Na taj način, oni danas postaju *sine qua non* međunarodne i svetske bezbednosti.

Svojevrсна obnova „etničkog“ u postmodernim društvima i konstantno prisustvo konflikata sa ovim određenjem, uslovalo je nužno i porast naučnog interesovanja za njega. Uzimajući u obzir navedeno, možemo reći da predmet istraživanja predmetne disertacije ima delimično teorijski karakter, jer je reč o identifikaciji pojave etničkih konflikata i njihovog bezbednosnog aspekta u savremenim uslovima. S obzirom na naučnu i društvenu aktuelnost ove problematike, kao i vitalan značaj predmeta istraživanja po globalnu svetsku stabilnost i bezbednost, semantičkom analizom utvrđene teme istraživanja mogu se uočiti ključni pojmovi kojima će se operisati u toku istraživanja, a to su etnicitet i konflikti zasnovani na etničkim različitostima.³¹

Kategorijalno-pojmovni aparat predmetne disertacije odnosi se na opšte pojmove vezane za etničke konflikte, a oni su: narod; identitet; nacija; nacionalizam; nacionalno pitanje; etničke grupe; etnički princip; konflikt-sukob; nasilje; političko nasilje; suverenitet; religija i etnocentrizam.

Uvažavajući doprinose drugih autora, kategorijalno-pojmovni aparat zastupljen u predmetnoj disertaciji oslanjen je na naučni autoritet uvaženog prof. dr Dragana Simeunovića. U tom smislu, osnovne radne definicije od kojih polazi predmet istraživanja zasnovane su na naučnom određenju pojmova (pojava) našeg najistaknutijeg autora u ovoj oblasti, a koje se prevashodno odnose na nasilje i političko nasilje.

³⁰ Meszaros Sara, „Balkanski Barbarogenij: problem etniciteta u analizama rata na području bivše Jugoslavije“, *Časopis Diskrepancija*, svezak VI, broj 10, 2005, str. 33-34

³¹ U daljem tekstu za detaljnija objašnjenja metodoloških aspekata videti opširnije: Milosavljević Slavomir i Ivan Radosavljević, *Osnovi metodologije političkih nauka*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2003

Nasilje je ljudska delatnost, a sila je sredstvo, ono nije prosta upotreba sile već njen rad kao oblik ljudske delatnosti u kojoj se direktno ili indirektno koristi sila. Ono je delatnost kojom se neki čin, aktivnost, radnja ili proces otpočinju, vrše se ili zaustavljaju, održavaju ili ubrzavaju, ili se neka forma i suština stvaraju, transformišu ili razdvajaju nasuprot volji i intenciji ostvarenja interesa i zadovoljenja potreba objekta nasilja, ukoliko je svestan, odnosno nasuprot njegovoj unutrašnjoj strukturi ili zakonitosti ukoliko se ne radi o čoveku.³²

Političko nasilje podrazumeva korišćenje nemirnodobskih, neodgovornih, nezakonitih, netolerantnih (ne korišćenje opštih kolektivnih mirnih i demokratskih) metoda u ostvarivanju političkih ciljeva koje zastupa i afirmiše pojedinac, grupa ili organizacija. Odnosno, jedna od pojavni varijanti ukupnog društvenog nasilja tj. direktna ili indirektna, latentna primena sile u sferi političkog i politike, odnosno, direktna ili indirektna primena sile nad svešću, životom, telom, voljom ili materijalnim dobrima stvarnog ili potencijalnog, odnosno pretpostavljenog političkog protivnika.³³

Shodno formulisanom i prethodno iznetom problemu istraživanja, predmet istraživanja disertacije „*Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka*“ je usmeren ka analitičkom sagledavanju bezbednosnog aspekta etničkih konflikata.³⁴ Analitički proces je sadržan u sagledavanju odnosa i veza dva osnovna činioca istraživanja: etničkih konflikata kao preovlađujućeg oblika sukoba u svetu i ostvarivanja bezbednosti kao nužnog aspekta stabilnosti i mira. U predmetnoj disertaciji se ukazuje na osnovna obeležja i glavne posledice etničkih sukoba, i propituju se (ne)mogućnosti njihovog predupređivanja. Ovom razmatranju pitanja etničkih sukoba u društvima koja su u najvećem

³² Simeunović Dragan, *Osnovi političkih nauka – praktikum*, Ferko, Beograd, 1994, str 122-123

³³ Ibidem, str 124

³⁴ Predmet istraživanja teorijski pripada društvenim naukama. Reč je o kompleksnom naučnom istraživanju bezbednosnog aspekta etničkih konflikata. Posmatrano u širem kontekstu, predmet istraživanja mora biti istražen transdisciplinarnim pristupom čime pripada politikološkim naučnim disciplinama, bezbednosnim, sociološkim, pravnim, istorijskim, ekonomskim, etnološkim i psihološkim, i kao takav ima interdisciplinarni karakter.

broju slučajeva multikulturalna, pristupa se sa osnovnom namerom da se ukaže na pojavu kojom udruženo destruktivno delovanje domaćih aktera i „spoljne intervencije“ sa suštinski negativnim prefiksom, nužno proizvode nesagledive negativne posledice po lokalnu, regionalnu i međunarodnu bezbednost. Samo istraživanje je operacionalizovano kroz osam osnovnih segmenata.

Kao što se iz samog preliminarnog određenja predmeta istraživanja vidi, radi se o aktuelnom istraživanju u savremenom svetu. Konkretno, istraživanjem je težišno obuhvaćen period rađanja i stvaranja nacionalne države u savremenosti, odnosno, period od Drugog svetskog rata do početka XXI veka. U sklopu navedene vremenske odrednice, a u cilju bližeg razjašnjavanja pristupa u izučavanju predmetne pojave, težišno je sagledan period od sredine XVIII veka, zatim period nakon prestanka blokovske podele sveta padom Berlinskog zida do danas i stvaranja nacionalne države u tom periodu. Prateći osnovnu idejnu zamisao ovog istraživanja, period vremena tokom njegove realizacije, obuhvaćen je definisanim predmetom.

U pogledu prostornog obuhvata predmeta istraživanja, ono se odnosi na sveukupnost međunarodnih odnosa. Istraživanjem je u tom smislu težišno obuhvaćen celokupan geografski i politički prostor savremenog sveta jer, postojanje etničkih konflikata u odrđenim regionima, nedvosmisleno utiče na ukupnu međunarodnu bezbednost i stabilnost. Takođe, njihovo postojanje u navedenom vremenskom okviru bilo je, i ostaće katalizator svih svetskih dešavanja diktirajući tako stepen bezbednosti uopšte.

U disertaciji „Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka“ generalna, odnosno opšta hipoteza jeste da je u većini savremenih konflikata etnički činilac izrazito prisutan bez obzira da li se oni označavaju kao etnički, religijski ili sukobi neke druge vrste. Sama odrednica etničkih sukoba se pri tom daje ne samo u zavisnosti od stepena prisutnosti etničkog faktora u sukobu, već i usled nekih drugih, obično politikom motivisanih razloga. Na karti sveta danas, etnički sukobi su vrlo brojni u

odnosu na ukupan broj sukoba što direktno implicira potrebu za njihovo dalje istraživanje koje je pored generalne, zasnovano i na brojnim posebnim odnosno pojedinačnim hipotezama. One se ogledaju u: sveprisutnosti nasilja u savremenom svetu, njegovoj eskalaciji i promeni pojavnih oblika; tome da prva dekada XXI veka svedoči o tome kako nacionalizam, etnicitet i religija ostaju i dalje najjače političke sile u oblikovanju sveta; količini sukoba kroz istoriju vođenih za i u ime religije što u kontekstu etničkih konflikata direktno implicira da deo navedenih konflikata svoju osnovu zasniva na religijskim različitostima; neizbežnoj povezanosti etničkih konflikata sa konceptom identiteta pri čemu mogućnost potvrde etniciteta kao nacije implicira mogućnost postojanja i opstajanja nacionalne države; uzroku porasta etničkih tenzija koje proističu iz evidentne složenosti međunacionalnih odnosa i iz specifičnosti konkretnih istorijskih zbivanja; osnovi sukoba između etnonacionalnih grupa koji pogoduju stvaranju i širenju etničkih stereotipa, maksimalno afirmišući princip psihologije velikih etnonacionalnih grupa; stvaranju nacionalnih država kroz istoriju koje je u manjoj ili većoj meri bilo praćeno nasiljem pa i etničkim sukobima; etničkom principu koji je u međunarodnom pravu služio za traženje i utvrđivanje granica između država a njegovo nepoštovanje vodi političkoj nestabilnosti u svetu predstavljajući elemenat koji izaziva ratove ili nove raspodele etničkih granica; etničkim konfliktima koji posmatrani u svetlu međunarodnog prava i doktrine suvereniteta, pokazuju da primena određenih međunarodnih normi narušava etnocentrizam; pokazatelju da činioci nacionalizma a time i etničkih konflikata sadržani u dosadašnjim evolucionim i teorijama o nacionalizmu i ratu, neizostavno deriviraju nacionalizam i ksenofobiju sa jedne, i dualizam nacije protiv države, odnosno eksterne interese u etničkim konfliktima sa druge strane, kao i da bezbednosni aspekt budućih etničkih konflikata i njihove prevencije neizostavno uslovljava promatranje i sprečavanje etničke mobilizacije, nasilja, manifestacije etnocentrizma, organizovanog kriminala i delovanja separatističkih organizacija i pokreta uz visok stepen razumevanja religijske osnove pomenutih konflikata, kao i globalnih interesa moćnih država.

Predmet, sadržaj, a naročito hipoteze istraživanja, uslovili su primenu niza metoda u svim fazama istraživanja predmetne disertacije i to opštenaučnih i posebnih. Obzirom da je naučni cilj

istraživanja deskripcija sa elementima naučnog objašnjenja, samo istraživanje ima empirijski karakter i zasnovano je na analizi dostupnih izvora podataka. Istraživanje zastupljeno u ovoj doktorskoj disertaciji koristi metode analize, sinteze, apstrakcije, generalizacije, konkretizacije, tipologizacije. S obzirom na predmet samog istraživanja, od osnovnih analitičkih metoda primenjuju se metoda analize i dedukcija, a od sintetičkih metoda sinteze.

U odnosu na cilj istraživanja primenjuju se parcijalne analize, prvenstveno analiza sadržaja i strukturalno-funkcionalna analiza. Komparativna analiza, kao bitan način saznanja sličnosti i razlike aktivnosti, funkcija, veza i odnosa, kretanja, promena i razvoja činilaca predmeta ovog istraživanja, podrazumeva se kao stalno prisutni metodski postupak. Pored nje, korišćena je i uporedna analiza postojećih teorija iz ove oblasti, kao i uporedna analiza stavova autora iz različitih naučnih oblasti, a vezana za ovaj problem. Korišćena je i pri istraživanju sličnosti i razlika u okviru postojećeg naučnog saznanja iz ove oblasti. Metoda dedukcije primenjivana je u svim fazama istraživanja kao misaono-logički proces zaključivanja, a naročito u cilju opisivanja i verifikacije pojedinačnih stavova.

U primeni metode sinteze, preovlađuje reproduktivna sinteza, kao i osnovni metod spajanja prethodno rastavljenih delova u jednu složenu istu ili izmenjenu reproduktivnu celinu. Sinteza je nezaobilazna metoda posebno u formiranju naučnih stavova u zaključku ovih istraživanja. U kombinaciji sa navedenim metodama primenjen je i deskriptivni metod, kao jedan od osnovnih postupaka koji se koristi za opisivanje bezbednosnog aspekta etničkih konflikata. U procesu istraživanja etničkih konflikata, polazeći od empirijskog predmeta istraživanja, u okvirima ovog istraživanja korišćena je i hipotetičko – deduktivna metoda, obzirom da je zasnovana na iskustvu, izvedena iz iskustva kao saznanje o prošlosti i usmerena ka društvu i naučnom iskustvu. Ona je omogućila izgradnju i proveru verifikovanih aksioma, kao i sučeljavanje postojećeg saznanja sa kritičkim preispitivanjem i proveravanjem tog istog saznanja, odnosno saznanja o etničkim konfliktima i korišćena je u svim fazama istraživanja. Takođe, metoda modelovanja, kao sastavni deo procesa ljudskog mišljenja predstavlja neizostavni deo ovog istraživanja.

Za prikupljanje podataka o etničkim konfliktima koji su zasnovani na religijskim različitostima korišćeni su prvenstveno metoda analize sadržaja i uporedno-istorijska metoda u proučavanju obimne literature: knjiga, naučnih i stručnih radova iz oblasti sociologije, politikologije, istorije, teologije, kao i relevantnih dokumentacionih izvora. Istorijsko-komparativnom metodom istražen je nastanak i razvoj etničkih sukoba, dok je sam komparativni metod poslužio za dobijanje saznanja o funkcionalnoj vezi između etničkih sukoba i bezbednosti države/a u sadašnjem vremenu. Prilikom proučavanja etničkih konflikata, kao glavni instrument korišćena je analiza događaja kroz istoriju, kao i komparacija istih sa ustaljenim obrascima ljudskog ponašanja (dopunski instrument). Imajući u vidu relativnu teorijsku obrađenost predmeta istraživanja iskustvena evidencija je stvarana komplementarnim korišćenjem različitih izvora podataka. Od izvora podataka u ovom istraživanju korišćeni su: postojeći izvori, vaninstitucionalni podaci i sredstva javnog informisanja. Klasifikacija izvora podataka izvršena je na sledeći način: prema kriterijumu izvornosti koriste se težišno sekundarni izvori podataka; prema kriterijumu oficijelnosti koriste se zvanični izvori podataka; prema kriterijumu javnosti koriste se javni i otvoreni izvori podataka; prema kriterijumu aktuelnosti dokumenata koriste se arhivska i tekuća dokumenta.

Doktorska disertacija „Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka“ sastoji se od uvoda, osam poglavlja, zaključnih razmatranja i spiska konsultovane literature. Shodno formulisanom problemu istraživanja, predmet istraživanja je usmeren ka analitičkom sagledavanju bezbednosnog aspekta etničkih konflikata. Analitički proces se kreće u pravcu sagledavanja odnosa i veza dva osnovna činioca istraživanja: etničkih konflikata kao preovlađujućeg oblika sukoba u svetu i ostvarivanja bezbednosti kao nužnog aspekta stabilnosti i mira.

U uvodnom delu doktorske disertacije dat je podroban opis definisanja problema i predmeta doktorske disertacije, kao i kategorijalno odnosno osnovno prihvaćeno klasično enciklopedijsko određenje niza fundamentalnih pojmova (narod, identitet, etnicitet, nacija, konflikt, grupa, suverenitet, bezbednost, konsekvence etničkih konflikata, religija, etnopolitička kriza i slično).

Takođe, uvod predmetne disertacije daje i kvalitativnu osnovu za dalju analizu postavljenih hipoteza kao i njihovog dokazivanja u okviru predmeta istraživanja. Pored navedenog, početni deo sadrži pored hipotetičkog okvira i argumente opravdanosti predmetnog istraživanja u daljem nastavku rada.

Prvi segment istraživanja se odnosi na prikaz istorijskih aspekata etničkih konflikata sa akcentom na period od formiranja moderne države. Navedeni prikaz je operacionalizovan kroz objašnjenje identiteta kao predmeta konflikta, etničkog identiteta, odnosa nacije i etniciteta kao i odnosa nacije i države. Ovim segmentom se objašnjava sama osnova razlike između pomenutih kategorija kao i njihovi međusobni odnosi, i navode odlike koje ih karakterišu. Važnost navedenog sadržana je u činjenici o razumevanju same suštine etničkih konflikata, iz koje je deriviran problem i predmet ovog istraživanja. Sledstveno tome, prva glava doktorske disertacije nosi naziv *Istorijski aspekt etničkih konflikata*. U ovom delu se u koncept analize uvodi i predstavlja identitet kao predmet konflikta. Pored definisanja i kategorijalnog određenja fenomena identiteta, posebno su naglašena njegova određenja u kulturološkom, nacionalnom i etničkom kontekstu imajući u vidu da su navedeni segmenti od suštinske važnosti za objašnjenje etničkih konflikata i njihovih uzroka koji se jednim svojim delom zasnivaju na religijskim različitostima. Isto tako, u čitavom prvom poglavlju disertacije analiza navedenih fenomena je potkrepljena istorijskim događajima odnosno slučajevima koji je potvrđuju i svedoče o njenoj utemeljenosti. Dalje razmatranje se odnosi na distinkciju između nacije i etniciteta, kao i objašnjenje njihovih esencijalnih različitosti čije je razumevanje osnova za dalju analizu etničkih konflikata. U završnom delu poglavlja *Istorijski aspekt etničkih konflikata* izložen je i analiziran odnos prethodno definisane nacije i države, imajući u vidu određenje grupacije u odnosu na instituciju države kao organizovane političke tvorevine u savremenom smislu.

Drugi segment istraživanja sagledava činioce nacionalizma i etničkog konflikta kroz analizu teorija o nacionalizmu i ratu, poimanje nacionalizma i ksenofobije, etiologiju etničke polarizacije, teoriju evolucije i interese eksternih faktora u konfliktima sa etničkim karakterom.

Težište je na objašnjenju etničke polarizacije i odnosu nacije i države. U drugom poglavlju doktorske disertacije, pod nazivom *Izvorišta nacionalizma i etničkog konflikta*, razmatrane su osnove nacionalizma koje su u direktnoj vezi sa etničkim konfliktima. Analiza postojećih teorija o nacionalizmu, zajedno sa teorijama o ratu koje su poznate, prisutne i preovlađujuće u naučnoj i stručnoj javnosti pružaju adekvatnu uvertiru za potvrđivanje nacionalizma kao neizostavnog činioca etničkih konflikata. U tom smislu je dalje u analizu uvedena distinkcija između nacionalizma i ksenofobije kao pojavnog oblika i ekstremnog primera nacionalizma. Tako predstavljeni fenomeni nacionalizma upućuju na postojanje etničke polarizacije koja na žalost implicira sukobe zasnovane na etničkim različitostima. Etiologija etničke polarizacije i konflikta dalje nužno zahteva analizu teorija evolucije i etničkih konflikata, od kojih su izložene evolucionarna teorija i teorija „nacije protiv države“ kao najznačajnijih za objašnjenje predmeta istraživanja. Sa druge strane, analizirano je realno postojanje interesa koje pojedine države imaju i ostvaruju kroz postojanje konflikata etničkog karaktera.

Treći segment istraživanja prikazuje religijsku utemeljenost uzroka etničkih konflikata kao i uticaj koji religija ima na etničke konflikte. Posebna pažnja je posvećena uticaju religije na etničke konflikte odnosno njihovoj religijskoj utemeljenosti. U tom smislu dokazuje se religijska osnova etničkih sukoba koja zadržava težište na etnoreligijskim konfliktima. Treća glava doktorske disertacije, pod nazivom *Religijska utemeljenost uzroka etničkih konflikata*, sastavljena je od dve komplementarne podceline i bavi se takođe analizom uzroka etničkih konflikata. U njoj se prevashodno izlaže uticaj koji religija neumitno ostvaruje na etničke konflikte utvrđujući različitost religija odnosno konfesija kao razlog etničkog konfrontiranja. U tom smislu, analizirana je religijska osnova dela, odnosno jednog broja etničkih sukoba. Druga podcelina treće glave doktorske disertacije analizira etnoreligijske konflikte nastojeći da objasni da etnički konflikti u velikoj većini slučajeva za svoje uzroke imaju upravo postojanje religijskih različitosti uz analizu eventualnih predrasuda i stereotipizacije ili realne opasnosti od Islama. Na taj način prva tri poglavlja doktorske disertacije su projektovana da pruže adekvatan uvid u

istorijski aspekt etničkih konflikata, izvorišta nacionalizma koji im vode, kao i religijsku utemeljenost uzroka etničkih konflikata čime omogućavaju dalju analizu predmetnog fenomena. Četvrti segment istraživanja prikazuje normativno-pravnu klasifikaciju etničkih konflikata, uz prikaz ove problematike u okviru međunarodnog prava kao i pojašnjenje prava grupnog identiteta. Takođe, ovaj prikaz je upotpunjen doktrinom suvereniteta i analizom međunarodnih normi kao i njihovim uticajem na narušavanje etnocentrizma. Četvrto poglavlje rada nosi naziv *Normativno-pravna klasifikacija etničkih konflikata*. Ovaj deo se bavi analizom i razmatranjem etničkih konflikata u svetlu međunarodnog prava objašnjavajući na koji način međunarodno pravo tretira konflikte ove vrste. Takođe, izlaže i pojašnjava fenomen prava grupnog identiteta odnosno pravnu istoriju grupnog identiteta što je u direktnoj vezi sa ranije objašnjenim etnosom. U skladu sa time, u ovom delu je prikazan i način na koji međunarodne norme tretiraju etnocentrizam, kao i uticaj koje one imaju na njegovo narušavanje. U ovom poglavlju doktorske disertacije analizirana je svrsishodnost doktrine suvereniteta u savremenim uslovima kao i odnos doktrine suvereniteta i fenomena etničkih grupa odnosno konflikata u savremenim uslovima.

Peti segment istraživanja podrobnije razmatra suštinske specifičnosti bezbednosnog aspekta etničkih konflikata uz promatranje međunarodne bezbednosti i etnopolitičke mobilizacije u očuvanju suvereniteta države. Takođe, ovaj segment uvodi u analizu pojavu torture, etnoterrorizma i organizovani kriminal kao činioce etničkih konflikata u narušavanju bezbednosti, kao i njihove posledice. Naziv pete glave disertacije je *Stvaranje novih država i etničko nasilje*. U ovoj glavi je analiziran i istorijsko-uporednom metodom upoređen nastanak i razvoj tzv. „starih“ i tzv. „novih“ nacionalnih država sa posebnim akcentom na utvrđivanje značaja prisutnosti nasilja u tim procesima. Prvo potpoglavljje posvećeno je određivanju tzv. „starih“ nacionalnih država, sledeće obuhvata određenje pojma „nove“ nacionalne države, dok se u sledeća dva potpoglavlja data je uloga etničkog nasilja u stvaranju i funkcionisanju ovih država kao i perspektivom prisustva nasilja u etnički profilisanim zajednicama.

Šesto poglavlje predmetne doktorske disertacije nosi naziv *Specifičnosti bezbednosnog aspekta etničkih konflikata*. U skladu sa naslovom, ovo poglavlje obuhvata aspekt etničkih konflikata koji se odnosi na koncept bezbednosti uopšte, zatim uticaja koji etnički konflikti imaju na bezbednost na lokalnoj a sledstveno tome i na međunarodnoj razini. Na taj način moguće je uočiti uticaj koji etnički konflikti imaju na širem planu bezbednosti, te uticaja na svetsku stabilnost i uticaj koji ostvaruju na međunarodne odnose i odnose snaga i moći među državama. Središnji deo ovog poglavlja bavi se etnopolitičkom mobilizacijom u očuvanju suvereniteta države pokazujući na koji je način moguće koristiti fenomen etničkih konflikata u cilju ostvarivanja interesa države, odnosno, u cilju očuvanja državnog suvereniteta. U okviru datog poglavlja posebna pažnja je posvećena razmatranju razloga za formiranje separatističkih grupa u etničkim konfliktima. Ustanovljena je njihova tipologija u okviru perspektive iz koje se posmatraju, dat odgovor na pitanje koje su njihove krucijalne karakteristike polazeći od načina delovanja separatističkih pokreta zasnovanih na etnicitetu kao prevashodnom motivu i u tom kontekstu objašnjeni etnoterrorizam i etnoseparatizam kao sadržaji etničkih konflikata.

U sedmom poglavlju disertacije pod nazivom *Konsekvence etničkih konflikata* izložene su posledice sukoba nastalih na osnovu etničkih razlika za koje je pokazano da imaju i svoje religijsko uporište. Prikaz posledica predmetnih konflikata ima za cilj da predstavi šire značenje i odnosi se na konflikte uopšte, s tim što je u datom slučaju akcenat upravo na etničkim konfliktima i specifičnostima posledica konflikata ove vrste. Analiza je dalje nastavljena objašnjenjem nasilja kao važnog segmenta etničkih konflikata na planu narušavanja bezbednosti i etnoterrorizma kao sadržaja etničkih konflikata. U svetlu etničkih konflikata analiziraju se trgovina oružjem i drogom, izbeglištvo i separatističke grupe u etničkoj borbi kao i ostale socijalno, ekonomski i politički destruktivne posledice prisustva nasilja u etničkim konfliktima.

Osmo poglavlje doktorske disertacije nosi naziv *Perspektive trenutnih i budućih etničkih konflikata*. Ovo poglavlje pokazuje da prevencija etničkih konflikata nedvosmisleno predstavlja neizostavni segment međunarodne bezbednosti odnosno njen preduslov. U skladu sa tim, u ovom

poglavlju je ukazano na postojeću etničku regionalizaciju sveta i etničkih grupa kao potencijal etničkih konflikata. Sledstveno je objašnjena etnička teritorijalizacija i ukazano je na potencijalno etnički neuralgična područja u međunarodnoj zajednici. U nastavku poglavlja izložena je promena globalnog stanja u svetu, odnosa snaga moći i etničkih konflikata u odnosu na prvo poglavlje disertacije i vrstu istorijske retrospektive koja je data. Na taj način u završnom delu osmog poglavlja predstavljene su moguće perspektive političkih i pravnih aspekata doktrine etnopolitičkih konflikata i potencijalne adekvatne strategije za odgovor na etnopolitičku krizu.

U *Zaključnim razmatranjima* rezimirani su rezultati istraživanja na osnovu čega su date sugestije i komentari, kao i preporuke.

Prisustvo konflikata evidentno je kroz celokupnu ljudsku istoriju, a njihovi pojavni oblici postaju sve širi i obuhvatniji. Kao globalni fenomen, u tom smislu, konflikti i njihova primena su u usponu. Naime, konflikti determinisani kao etnički, iako ne nužno, vrlo često bivaju zasnovani na religijskim različitostima svrstavajući religiju kao takvu u osnov svoga postojanja. Sa druge strane, navedena pojava dalje nužno vodi produbljivanju već postojećih različitosti među religijama odnosno konfesijama kao neizostavnog dela kultura i običaja naroda, nacija ili već identifikovanih grupa. Imajući u vidu tendenciju sve većeg značaja i glorifikacije ljudskih prava na samoopredeljenje, veroispovest i slobodu izbora kao elementarnih ljudskih prava, broj etničkih konflikata koji u svom uzroku determinišu religijske različitosti sve više raste. Naučna opravdanost predmetne disertacije odnosno istraživanja kojim se bavi, ogleda se u naučnoj deskripciji nedovoljno istraženog problema istraživanja, pomoću kojeg se proširuju i produbljuju znanja o svim pitanjima vezanim za predmet istraživanja, kao i dopunjuje teorijski fond političkih, pravnih i nauka o bezbednosti.

Značaj koji etnički konflikti zauzimaju u savremenom svetu posebno je vidljiv u činjenici da se dometi konfliktnih strana mogu protezati mnogo dalje od države ili državnih i međunarodnih organizacija i lidera (sve češće i verskih), voljnih da podrže etničke konflikte novcem, oružjem i

političkim lobiranjem.³⁵ Društveni cilj svakog istraživanja na polju bezbednosti odnosno konflikata predstavlja svojevrsan doprinos društvu u vidu povećanja mogućnosti za razumevanje postojećih odnosno predupređivanje eventualnih budućih konflikata, tj. u pravcu ostvarivanja širih društvenih interesa oličenih u miru i stabilnosti.

Naučna i društvena opravdanost ove doktorske disertacije ogleda se u unapređenju postojećih znanja, a time i daljem razvoju alternativa rešavanja postojećih problema u domenu konflikata, naročito u oblasti etničkih konflikata, a u cilju mogućnosti njihovog detaljnijeg razumevanja kao nužne osnove za njihovu prevenciju. U tom smislu, istraživanje koncepta etničkih konflikata ima višestruki značaj koji se ogleda u: ponovnom ukazivanju na alarmatne podatke o eskalaciji nasilja; prepoznavanju etničkih konflikata odnosno konflikata u ime sopstvene zajednice, religije ili nacije – koji su *sine qua non* savremene međunarodne i svetske bezbednosti; dokazivanju da nacionalizam, etnicitet i religija ostaju i dalje najjače političke sile u oblikovanju sveta u savremenim uslovima, imajući u vidu broj aktivnih etničkih žarišta i konflikata u svetu, kao i da deo navedenih konflikata svoju osnovu zasniva na religijskim različitostima; prikazu da identitet predstavlja čest razlog konflikata, odnosno, mogućnost potvrde etniciteta kao nacije što implicira mogućnost postojanja i opstajanja nacionalne države; dokazivanju da pojava i rast etničkih tenzija, kao i nepredvidljivost izbijanja sukoba sa etničkim prefiksom u najvećem broju slučajeva proističu iz specifičnosti konkretnih istorijskih zbivanja i iz složenosti nacionalnog identiteta; prikazu da konfrontiranost, odnosno pripreme za sukob između različitih etnonacionalnih grupa predstavljaju plodno tle za formiranje i širenje etničkih stereotipa koji do maksimuma afirmišu princip psihologije velikih etnonacionalnih grupa; potvrdi da etnički princip u međunarodnom pravu služi za traženje i utvrđivanje granica između država, a njegovo nepoštovanje nužno vodi političkoj nestabilnosti u svetu predstavljajući elemenat koji izaziva ratove ili nove raspodele etničkih granica; pojašnjenju načina na koji - u svetlu međunarodnog prava i doktrine suvereniteta - određene međunarodne norme narušavaju etnocentrizam; prikazu da dosadašnje evolucione i teorije o nacionalizmu i ratu, neizostavno deriviraju nacionalizam i ksenofobiju sa

³⁵ Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford Univesity Press, New York, 2007, str. 6

jedne, i dualizam nacije protiv države, odnosno eksterne interese u etničkim konfliktima sa druge strane; rasvetljavanju neizostavnih elemenata prevencije budućih etničkih konflikata oličenih u sprečavanju etničke mobilizacije, torture, etnocentrizma, organizovanog kriminala i otpadničkih grupa uz visok stepen uvažavanja religijskih različitosti i razumevanja globalnih interesa moćnih država; proširenju postojećeg fonda naučnih i stručnih saznanja, kao i informisanju i podizanju svesti javnosti u oblasti konflikata i etničkih konflikata kao njihove najznačajnije vrste, kao i povećanju mogućnosti za adekvatnije razumevanje razloga izbijanja etničkih konflikata što implicira povećanje mogućnosti za njihovo eventualno buduće predupređivanje a u cilju izbegavanja daljih ljudskih žrtava i obezbeđivanja mira i stabilnosti u svim regionima sveta.

Međunarodna zajednica se u periodu nakon Drugog svetskog rata organizuje u cilju stvaranja bezbednog sveta, što se – između ostalog ogleda i u stvaranju univerzalnih i regionalnih političkih organizacija. Svetski mir i bezbednost garantovale su države sa suprotnim društveno-ekonomskim i političkim uređenjem. Međutim, pojam bezbednosti je složen fenomen koji ima svoj politički, vojni, društveno-ekonomski i psihološki vid, a izgradnja bezbednog sveta je dug i istorijski proces, čije se ostvarenje može postići kroz sinhronizovanu akciju na tim paralelnim kolosecima.³⁶

³⁶ Đorđević Nenad, *Međunarodni terorizam*, Jugoštampa, Beograd, 1980, str. 179-180.

I

***Istorijski aspekt
etničkih konflikata***

Pojedinci i društvene grupe imaju potrebu za samoidentifikacijom. Kao što je proces sazrevanja ličnosti praćen izgrađivanjem personalnog identiteta, tako i društvene grupe u grupnoj socio-kulturnoj dinamici kroz socijalnu interakciju u istorijskoj praksi izgrađuju svoj kolektivni identitet.³⁷

U tradicionalnim zajednicama je prisutan organski monolitni identitet, manje-više određen plemenskim i narodnosnim oblicima života, autarhičnim načinom proizvodnje i života u nepovezanim, zatvorenim prostorima. Dirkem o ovom obliku socijalne i kulturne integracije govori kao o mehaničkoj solidarnosti, Marks, o stanju ovnujske neizdiferencirane kolektivne svesti u kojima žive plemena i narodi. Drugi istraživači govore o tribalizmu. Sociolozi, o zatvorenom, organskom tipu identiteta. Tek će kapitalizam, sa svojom velikom podelom rada, internacionalizacijom proizvodnih snaga, prevladavanjem plemenske i feudalne rascepanosti, kroz razvoj i modernizaciju, otvoriti put širem povezivanju naroda, komunikaciji, novim oblicima akulturacije i integracije, u najširim razmerama nastajućih nacionalnih globalnih društava i planetarno u globalnom svetskom sistemu. Svest i pogled na svet ljudi izvlače se iz autarhičnih atara i “tamnih vilajeta” i kroz umnoženu komunikaciju na tržištu i u društvu stvara se jedinstven kulturni prostor, najpre na nacionalnom i regionalnom prostoru, a onda na svetskom i planetarnom. Velika zasluga za to pripada kapitalizmu, ali i razvoju moderne nauke i tehnologije.³⁸ U tom smislu, kulturni i socijalni pokret Moderne odigrao je značajnu ulogu, kroz humanizam i renesansu za oslobođenje ličnosti i kroz prosvetiteljstvo za afirmisanje principa filozofije racionalizma i emancipacije – nauka, progres i sloboda - za nastanak i razvoj modernog društva. Moderno građansko društvo ima diferenciranu društvenu podelu rada, strukturu društva. Ono napušta dominantan tribalistički i etnički princip i afirmiše princip građanske ravnopravnosti i pluralizuje se u svim sferama: od ekonomske, preko klasne, političke i kulturne. U ovom društveno istorijskom kontekstu nastaje i transformacija kolektivnih identiteta od

³⁷ Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 5

³⁸ Ibidem

zatvorenih i monolitnih u otvorene, pluralne, višeslojne, kada se govori o klasnom, građansko-političkom, etničkom, kulturnom, ideološkom i drugim vrstama grupnih identiteta.³⁹

Ukoliko se osvrnemo na istoriju poslednja dva veka, može se zaključiti da je XIX vek bio u znaku formiranja i emancipacije nacionalnih identiteta u Evropi, dok je XX vek dominantno bio u znaku kalsnih i ideološko političkih identiteta o čemu govore kako realni istorijski procesi i zbivanja, tako i brojne naučne studije. Krajem osamdesetih godina, posle sloma komunizma, a kako u svojoj poslednjoj studiji Imanuel Volestin kaže, i vrednosti klasičnog liberalizma, klasno-ideološku paradigmu, pa i modernizacijsku, počela je u društvenom naukama da zamenjuje paradigma etničkih identiteta i sukoba. Najočigledniji primer jesu pojava Hantingtonove teorije o sukobu kultura i civilizacija i Tijalova teorija o *identitarnim sukobima*. Slomom realsocijalizma u Evropi, a posebno u Istočnoj Evropi nastala je prava “*dreka identiteta*”. Naime, slom starog sistema vrednosti, u postsocijalističkim društvima otvorio je put regresiji na matrice tradicionalne kulture i tradicionalizma. Ova društva suočena su sa šokom prošlosti, retraditionalizacijom i retribalizacijom.⁴⁰ I dok je prvi talas obnove etničkih identiteta, posle Drugog svetskog rata u zemljama u razvoju, bio deo strategije anticolonijalnih revolucija, na fonu klasne i nacionalne emancipacije ovih društava, i u tom smislu imao istorijsku progresivnu ulogu, drugi talas nastao osamdesetih godina, odigrao je regresivnu ulogu, jer je bio u funkciji konzervativnih i desničarskih strategija snaga i pokreta istorijske restauracije. Ovaj zaokret u znaku etničke paradigme, faktički je u znaku zaokreta od politike interesa ka politici identiteta.⁴¹

³⁹ Ibid, str. 6

⁴⁰ Ibidem

⁴¹ Na ovom fonu nastala je etnicifikacija politike na prostoru bivše SFRJ koja je, uz dodatnu stratešku igru i mešanje velikih sila, dovela do sukoba i raspada jugoslovenske države. U vezi s tim, Z. Golubović, u svom radu *Kulture u tranziciji u istočnoj Evropi i Jugoslaviji: raskorak između kulturnog i nacionalnog obrasca*, ističe da je na prostoru SFRJ u period postsocijalističke tranzicije u kulturi i drugih balkanskih zemalja došlo do pojave raskoraka između nacionalnog i kulturnog obrasca. Odnosno, došlo je do zamenjivanja prvobitno formiranog građanskog kulturnog obrasca modernog društva sa nacionalnim obrascem (satkanim od nacionalne istorije, fetišizacije nacionalnog bića, mitova i mistifikacije). Ovakav svojevrсни redukcionizam stvorio je proctor za novu ideologiju i nacionalističku perspektivu koje imaju veliki broj negativnih implikacija na sukobe na ovom prostoru i međunacionalne odnose. To

Tradicionalna društva su oblikovala svoju dinamiku u znaku geoistorije i geopolitike sa shvatanjem prošlosti i istorije kao sudbine, a društva kao zatvoreni entiteti, moderna društva istoriju shvataju otvoreno, kao dar ljudi i izraz njihovog dela. Takav je slučaj i sa formiranjem i poimanjem kolektivnih identiteta. U tradicionalnom društvu postoji monokulturni etnički organski identitet, sa naglaskom na religiju i ideologiju “krvi i tla”, sa antejskom vezanošću društvenih grupa za određeni prostor, dok u modernim društvima nastaje pluralni, otvoreni, projektni, “postulirani identitet”. Ne samo kao izraz zajedničkog sistema vrednosti, već i kao izraz zajedničkih očekivanja društvenih grupa i aktera o mogućem budućem razvoju, saradnji i integraciji na određenom prostoru.⁴²

Kraj hladnog rata međutim, doneo je niz dubokih promena u međunarodnom sistemu i odnosima. Tri najznačajnije za istraživanje ove doktorske disertacije odnose se prevashodno na činjenicu da je kraj američko-sovjetskog rivalstva praćen, a u nekim slučajevima i olakšao proliferaciju “virusa etničkih konflikata”. Naime, mnogi od ovih konflikata desili su se na prostoru bivšeg Sovjetskog Saveza i Istočne Evrope kada su politički lideri prigrabili etno-nacionalizam kao organizacioni princip na putu ostvarivanja sopstvene političke nadmoći. Slični konflikti pojavili su se odnosno intenzivirali i u mnogim drugim zemljama širom sveta sa isto tako zastrašujućim katastrofalnim posledicama. Druga suštinska promena odnosi se na nesaglediv rast moći i uloge

praktično znači da je stvorena isključivost koja se zasniva na nacionalnim mitovima i hipertrofiji nacionalnog suvereniteta umesto na demokratskim principima koji se temelje na suverenitetu građana kao ravnopravnih i slobodnih ličnosti. Na taj način dolazi do etnifikacije oficijelne javnosti, politike uopšte, kao i svih drugih sfera društvenosti poput medija, obrazovanja i kulture, čijom instrumentalizacijom dolazi do njihove zloupotrebe u makijavelističke i uskopragmatične ciljeve vladajućih elita. Suprotno od evropskih tendencija deteritorijalizacije nacionalnih suvereniteta i stvaranja građanskog društva, na podneblju Balkana, pod izrazitim uticajem procesa retribalizacije, došlo do reteritorijalizacije identiteta i povratka koncepta nacionalne države, dok je moć etničkog stavljena daleko iznad građanskog principa. Izneto je za posledicu imalo brojne sukobe (pa i identitarne) i ratove, kao i ukupan devastirajući uticaj na ovaj deo sveta, prevashodno njegovu protektoraciju, marginalizaciju i u krajnjem periferizaciju. Izvor: Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 6-7. Opširnije videti: Golubović Z., *Kulture u tranziciji u istočnoj Evropi i Jugoslaviji: raskorak između kulturnog i nacionalnog obrasca* u zborniku *Kulture u tranziciji*, Plato, Beograd, 2004, str 35

⁴² Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 7

velikih međunarodnih organizacija (naročito Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija) sa ogromnim mogućnostima saradnje u okviru njih, njihove sposobnosti i spremnosti da interveniše u okolnostima koje su do tada smatrane – unutrašnjim stvarima pojedinačnih država (članica). U krajnjoj instanci, ova promena je uz devastirajuće užase etničkih konflikata podstakla rast potrebe za stranim odnosno spoljašnjim intervencionizmom. I treće, kolaps socijalizma kao nekadašnje alternative liberalno-demokratskom kapitalizmu promovisanom od strane Zapada,⁴³ ubrzao je transfer ka međunarodnim normama koje se odnose na legitimitet moći države i eksternu odnosno spoljnu intervenciju po pitanju unutrašnjih stvari zemalja.⁴⁴

Nažalost, veliki broj političara i novinara veruje da su uzroci internih/unutrašnjih⁴⁵ konflikata jednostavni i direktni.⁴⁶ Međutim, ozbiljni analitičari odbijaju ovakvo, krajnje simplificirano objašnjenje.⁴⁷ U skladu sa iznetim, mnogi autori poput Gotliba, naglašavaju da preovlađujuće doktrine u najvećem broju slučajeva zanemaruju promenu kvalifikacije sukoba koji se kreću na skali - od konvencionalnih ratova između država, ka ratovima unutar samih država. Od Bosne, do Iraka, Kipra, Kavkaza, danas besne etnički konflikti preteći da ugroze stabilnost perioda koji je usledio nakon hladnog rata. U skladu sa time, osnovni konflikti koji predstavljaju pretnju međunarodnom miru i bezbednosti nemaju previše zajedničkog sa onima koje su svoj vrhunac

⁴³ Od svih događaja koji su igrali odlučujuću ulogu u oblikovanju međunarodnih odnosa, etnički konflikti predstavljaju segment koji je za ljude iz Zapadnog sveta – izuzetno teško shvatljiv. Prevažno iz razloga jer je ubijanje ili proterivanje pripadnika druge etničke pripadnosti van teritorije na kojoj žive u potpunosti iracionalno, a potom i iz razloga koji Zapad definiše kao „gubitak ljudskih i materijalnih resursa u procesu suočavanja sa izazovima i problemima u zemljama – koje su po pravilu tek u razvoju“. Izvor: Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 9

⁴⁴ Wippman David, *International Law and Ethnic Conflict*, American Society of International Law, Cornell University Press, London, 1998, str. 1

⁴⁵ Pod internim odnosno unutrašnjim konfliktom se u sadržaju predmetne disertacije, kao i u priznatim radovima u navedenoj oblasti nedvosmisleno podrazumevaju etnički konflikti.

⁴⁶ Brown E. Michael, *The International Dimensions of Internal Conflict*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1996, str. 1-31 i 571-601

⁴⁷ Videti opširnije: Hoerber Rudolph Susanne, Lloyd I. Rudolph, „Modern Hate“, *New Republic*, 22 Mart, 1993., str. 24-29; Snyder, „Nationalism and the Crisis of the Post-Soviet State“, Posen Barry, „The Security Dilemma and Ethnic Conflict“ u Brown E. Michael, *The International Dimensions of Internal Conflict*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1996, str. 103-124

dostigli za vreme fašizma i komunizma, kada je sintagma nacija-država bila apsolutno dominantna. Sveprisutne norme međunarodnog prava uključujući i diplomatiju, apsolutno su nemoćni u borbi sa razdorima koji su izbili na prostorima bivše Jugoslavije ili Kavkazu, a postaju i sve više uobičajeni i na prostoru Evroazije. Velike svetske sile, Sjedinjene Američke Države, Ujedinjene nacije i drugi moraju stvoriti novi način adekvatnog odgovora i nošenja sa konfliktima koji u svojoj osnovi imaju samoodređenje ili prava ljudi. Gotlib ističe da postojeća politička i pravna stanovišta koja se odnose na etničke i nacionalne sukobe, nisu na nivou zadatka, potencirajući neophodnost reprogramiranja i ponovnog održivanja prioriteta u mapiranju ključnih parametara koji su od suštinske važnosti za prevenciju i bavljenje sukobima ove vrste.⁴⁸

Kraj XX i početak XXI veka obeležili su etnički konflikti čije su strahote rata i razmere razora destabilizovale čitave regione, devastirajući ekonomski razvoj, rastrzavajući ljudske zajednice i izazivajući ljudske patnje neslućenih razmera. Od Afrike do Zapadne Evrope, Balkana, Bliskog Istoka, Južne i Jugoistočne Azije, ovi nasilni sporovi nedvosmisleno ponovo ispisuju novu geopolitičku mapu sveta zahtevajući ogromne promene u diplomatskim odnosima velikih i malih sila. U sukobima u kojima se nužno bira strana i u kojima van sukobljenih, nužno postoje i učesnici van scene sa svojom sopstvenom računicom i interesima, najveća nepoznanica i izazov jeste – pronaći magičnu formulu suživota i svakom građaninu obezbediti mogućnost da razvija i sačuva svoj nacionalni identitet, jezik, veru i kulturu, a istovremeno osigurati da to ne bude na uštrb stabilnosti i normalnog funkcionisanja zajednice kao celine i suvereniteta i teritorijalnog integriteta države čiji je zadatak garancija ravnopravnosti i nediskriminacije svojih građana.⁴⁹

⁴⁸ Videti opširnije: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, Preface, ix, x

⁴⁹ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 7

1. Identitet kao predmet konflikta

Postoji saglasnost većine autora danas, da je upotreba termina „identitet“ izuzetno neprecizna, po nekada čak i kolokvijalna do krajnjih granica.⁵⁰ Etimološki posmatrano, latinsko poreklo reči „identitet“ označava u antičkom latinskom „idem“ što znači „isto“ i pridev „identidem“ odnosno „ponovljeno“, ali ne i imenicu „identitas“. Sa druge strane, starogrčka imenica „tautos“ koju baveći se problemom identiteta koristi Aristotel,⁵¹ potiče od reči „autos“, što bi u prevodu označavalo „sebe i sam“, a potom, nakon prevođenja na latinski kao „identitas“, biva upotrebljavana u sholastičkim raspravama na temu prirode Svete Trojice.⁵² Ne razmatrajući tok matematičko-logičke upotrebe pojma identitet, Stojković B. Upućuje da David Hume, u novovekovnu filozofsku i socijalnu misao među prvim teoretičarima ponovo uvodi termin identitet smatrajući ga svesnošću subjekta o kontinuitetu sopstvenog postojanja sadržanoj u relaciji identiteta. Ovako shvaćen lični/individualni identitet preuzele su individualna i razvojna psihologija objašnjavajući ga kao jedinstvo ličnosti u toku određenog vremenskog perioda. Na taj način pojam identiteta Erikson uvodi u psihologiju ličnosti. On je pak, osećanje ličnog/individualnog identiteta utemeljio na uviđanju samoistovetnosti i

⁵⁰ Opširnije pojašnjenje videti u: Stojkovic Branimir, Identitet kao determinanta kulturnih prava, *Kulturna pava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 1999, str. 9-13

⁵¹ O Aristotelovom bavljenju i postavci problema *identiteta razlike* opširnije videti u: Krstić Predrag, „Identitet“ u *Kulturno-etičke pretpostavke civilnog društva, Pojmovnk civilnog društva (III)*, Beograd, Grupa 484, 2004, str. 52-56

⁵² Dalje u tekstu: Radenović Sandra, „Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja“, *Folozofija i društvo*, broj 3/2006, str. 222-224

neprekidnosti sopstvenog postojanja u vremenu i prostoru, te činjenici da druge individue zapažaju i priznaju navedeno. U tom smislu, sam lični/individualni identitet pretpostavlja i podrazumeva odnose pojedinca i drugih individua tj. odnose sa drugima. Odatle lični identitet čini mnoštvo pomenutih kolektivnih/grupnih identiteta kao što su verski, politički, nacionalni, rodni, socijalni, kulturni, profesionalni i drugi i/ili pripadnost različitim društvenim grupama. Može se reći da izneto sugeriše postojanje povezivanja i prožimanja različitih nivoa, polja, odnosno okvira identifikacije i to sa nivoa od ličnog i mikrogrupnih, preko makrogrupnih, odnosno etničkih, kulturnih, nacionalnih i drugih, pa sve do nadnacionalnih, regionalnih i civilizacijskih nivoa identifikacije. Sa druge strane, pristup Kabrala smatra se relevantnim imajući u vidu da uvodi mogućnost celovitijeg određenja pojma ličnog i kolektivnog identiteta. On naime govori o četiri konstitutivna elementa u definisanju ovog pojma i to: 1) shvatanje identiteta kao *biosociološkog kvaliteta* nezavisnog od volje datog pojedinca ili grupe, koji može dobiti značenje samo ukoliko se izražava u odnosu na druge pojedince ili ljudske grupe; 2) shvatanje identiteta kao *odnosa/relacije prema drugome/drugima* jer identitet identifikuje i ujedno i razlikuje; 3) promenljivost odnosno istorijska priroda identiteta koja znači da je *identitet kao kvalitet promenljiv*, usled činjenice da su i sociološke i biološke činjenice koje ga određuju takođe promenljive i 4) *relativnost identiteta* u odnosu na kontekst i/ili druge identitete.

Najpoznatija, ujedno i najrasprostranjenija i stoga i najmanje primećena vrsta identiteta jeste gramatički identitet koji se ispoljava i prikazuje kroz lične zamenice, a naročito „ja“ i „mi“, kao i inflesijama u onim jezicima koji imaju inflektivne glagole. Slično je i sa prvim licem množine, reći „mi“ podrazumeva stav da govornik svoje biće, stav, sistem vrednosti i/ili drugo deli sa drugima. Takođe, „ono što je moje, ja prisvajam: ono što je naše, mi delimo“, kao i što jedno „ja“ može da ima mnogo „mi“.⁵³

⁵³ O gramatičkom identitetu videti opširnije: Mackenzie W. J. M., *Political Identity*, penguin Books, London, 1978 i Brown R., Gilman A., „The Pronouns of Power and Solidarity“ 1960. u Giglioli P., *Language and Social Context*, Penguin, 1972

U analizi diversifikacije identiteta kao uzroka konflikta, prevashodno se neizostavno moramo osvrnuti na zapažanje uvaženog prof. dr Dragana Simeunovića koji još 1989. godine, analizirajući definisanje pojma nasilja od strane Galtunga i Gora, skrenuo pažnju na jedan izuzetno značajan segment koji se odnosi na sam uzrok konflikta ističući „protivurečnost interesa i to pre svega onih interesa čije ostvarenje (materijalizacija) isključuje tu mogućnost drugom akteru ili ga u tome izrazito ometa. Ne treba zaboraviti da, iako se prema akterima konflikt može određivati od međupersonalnog do međunacionalnog, međudržavnog ili međublokovskog, on jeste uvek i međuljudski“.⁵⁴

Mnogobrojne su stručne rasprave odnosno teorije o pojmu identiteta, i kreću se od neodrživog Rolsovog principa pravde kojim on odbacuje kosmopolitsku ideju, uvodeći pravila globalne raspodele⁵⁵, do neokonzervativističkih teorija međunarodne politike koje su apsolutno usredsređene ka moći identiteta⁵⁶ ili pak evolucionističkih teorija.⁵⁷ Pored mnogobrojnih stručnih rasprava i analiza, još je krajem XVI i početkom XVII veka, najznamenitiji pisac novog doba, Vilijam Šekspir otvorio najbolnije pitanje Moderne – pitanje o sukobu kolektivnih identiteta.⁵⁸

⁵⁴ Simeunović Dragan, *Političko nasilje*, Radnička štampa, Beograd, 1989, str. 58-59

⁵⁵ Prema Džonu Rolsu, pošto su rasa, pol, talenti, materijalno bogatstvo itd. arbitrarni sa gledišta morala, proizilazi da bi na njima zasnovane nejednakosti u određenoj zemlji trebale da budu obesnažene na bazi pravila na nivou unutrašnje politike, isto tako bi globalne nejednakosti zasnovane na nacionalnosti ili državljanstvu, s obzirom na to da su takođe arbitrarni u moralnom smislu, trebalo da budu obesnažene u skladu sa istim pravilima, u ovom slučaju na globalnom nivou. Opširnije pojašnjenje Rolsovih stavova i njihovo poređenje sa ostalim autorima videti u: Rakić Vojin, „Kant i Rols: od večnog mira do statusa kvo u međunarodnim odnosima“, *Rizik, moć, zaštita – uvođenje u nauke bezbednosti*, Službeni Glasnik, Beograd, 2000, str. 40

⁵⁶ O neokonzervativističkim teorijama identiteta videti opširnije u: Kuhn S. Thomas, *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, Chicago, 1996, str. 23 i Baylis John et. al., *Staregy in the Contemporary World*, Oxford University Press, New York, 2005, str. 3

⁵⁷ Patrick James, David Goetze, *Evolutionalry Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001

⁵⁸ Pišući o sudbini Otela i Dezdemone, Šekspir je krajem XVI i početkom XVII veka u vreme vladavine kraljice Elizabete (dinastija Tjodor) i kralja Džemsa I (dinastija Stjuart). Prilike u vreme ovih dveju vladavina su bile različite. Vreme vladavine Elizabete (“zlatno doba”) označava period uspona i progresa posle okončanja dinastičkih sukoba Crvene i Bele ruže. Za Džemsove vladavine dolazi do opadanja društvenih potencija. Njegova samovolja je probudila neslaganje između dvora i Parlamenta (“rojalista” i “puritanaca”). Što je bio začetak građanskih revolucija u Engleskoj (sredinom XVII veka), koje su završile pobedom Parlamenta (Donjeg doma) nad monarhijom na bojnopolju (bitke kod Vustera, Nizbija i druge). Izvor: Jovanović Đokica, „Srbija na Balkanu: Dijalog ili beg u

Savremena sociologija razlikuje više definicija pojma identiteta, a posebno kolektivnih identiteta kao i različite interpretacije njihove društvene uloge. Tako npr. M. Kastels definiše identitet kao “izvor smisla i iskustva naroda (...) pod njim podrazumevamo proces stvaranja smisla na temelju kulturnih atributa koji omogućuju razlikovanje između sebe i ostalih, tj. individualnu i grupnu identifikaciju”.⁵⁹ U tom smislu on razmatra društveno izgrađivanje identiteta ističući da se izgrađivanje gotovo uvek događa u okolnostima i kontekstu koji je oličen ne samo kulturom već i odnosima moći. Ovaj autor ukazuje na tri izvora izgradnje identiteta: 1. *Legitimirajući identitet* (koji uvode dominantne institucije); 2. *identitet otpora* (koji stvaraju oni subjekti koji su u položaju podređenosti) i 3. *projektni identitet* (koji nastaje kada društveni akteri na osnovu projekta o budućnosti teže izgradnji novog identiteta kojim se redefiniše njihov položaj i uloga u društvu). A. Turen definiše projektni identitet kao izraz težnje pojedinaca i pokreta da se preobrazu u aktere koji stvaraju sopstvenu istoriju. M. Todorova definiše identitet kao složenu konstrukciju uzajamnih uticaja spoljnih i unutrašnjih faktora (kritički pri tom ukazujući na ulogu uvezenih stereotipa, npr. o Balkanu i balkanizaciji), istorijskih i aktualnih, ali potencira i zajednički položaj, perspektivu i očekivanja društvenih grupa koje žive na jednom prostoru kao značajnu dimenziju u procesu formiranja identiteta. U brojnim stručnim raspravama autori govore i o različitim mehanizmima formiranja identiteta, ali i subjektima borbe za izgradnju identiteta (klase, pokreti, institucije, organizacije, političke i kulturne elite i pojedinci).⁶⁰

Tipovi kolektivnog identiteta posmatraju se kao moćno sredstvo za “određivanje i lociranje pojedinačnih ’ja’ u svetu, kroz prizmu kolektivne ličnosti i njene osobene kulture.”⁶¹ Upravo nam

identitetsko ognjište“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 80

⁵⁹ Kastels M, *Moć identiteta*, Golden Marketing, Zagreb, 2002, str. 16

⁶⁰ Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 5

⁶¹ Dalje u tekstu: Zaharijevski Dragana, “Regresivne forme identifikacije kao odgovor na izazove globalizacije“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 53-54

zajednička, jedinstvena kultura omogućava da saznamo ko smo mi u savremenom svetu. Ponovo otkrivajući tu kulturu, otkrivamo sami sebe, autentično lično ja...”.⁶² U uslovima globalizacije određenost pojedinca ovim formama identifikacije predstavlja svojevrsan odgovor na izazove novog, stranog i nepoznatog. Ispravno smatra Kastels da je reč o *odbrambenim identitetima*. Činjenica je da lokalne zajednice izgrađene kolektivnim delovanjem i očuvane kolektivnim pamćenjem, čine specifične izvore identiteta “no ti su identiteti, u većini slučajeva, obrambene reakcije na nametanje globalnog nereda i brzoodigravajuće promene koje se ne može nadzirati. Oni grade skloništa, ali ne i nebesa.”.⁶³ Reč je o identitetu koji se odnosi na društvene aktere i podrazumeva proces stvaranja smisla na temelju kulturnih atributa kojima se daje prednost u odnosu na druge izvore smisla. Dakle, identiteti organizuju smisao koji se definiše kao *simbolička identifikacija* svrhe delovanja. Polazna pretpostavka je da kolektivni identiteti, kao složeni konstrukti i spone solidarnosti, ujedinjene zajedničkom tradicijom, sećanjima i mitovima, jesu simboličke forme identifikacije, ali i faktori retradicionalizacije. Ukoliko preovlađuju racionalniji elementi – nivo manifestnog – reč je o reintegraciji, a ukoliko preovlađuju iracionalniji elementi – nivo latentnog – reč je o retradicionalizaciji.⁶⁴

Novi duh naučnog diskursa u vezi sa raspravama o identitetu i konfliktima nedvosmisleno je vezan za Hantingtonovu tezu o sukobu civilizacija. Čini se danas, da je veći broj naučnih radova koji po svom kvalitetu zavređuju pažnju posvećen saglašavanju odnosno osporavanju njegovih stavova, nego daljem razmatranju alternativa da se sukobi u okviru - i između istih preduprede. Izostavljajući ovom prilikom ne/saglasje sa teorijom o sukobu civilizacija, nesporno je da je ona po prvi put naglasila dotada zanemarenu kategorijalnu podelu (referišući na klasne i ideološke sukobe), odnosno ključno pitanje: „ko si i na čijoj si strani?“ Izneto prejudicira da ljudi ne biraju

⁶² Smit, D. Antoni, *Nacionalni identitet*, Beograd, Biblioteka XX vek, 1998, str. 34

⁶³ Castells Manuel, *Moć identiteta*, Zagreb, Golden Marketing, 2002, str. 73

⁶⁴ Polazi se od Mertonovog razlikovanja manifestnih i latentnih funkcija te se pravi razlika između svesnih motivacija za društveno ponašanje i njegovih društvenih posledica. Manifestne funkcije se odnose na one objektivne posledice po specifičnu jedinicu (osoba, podgrupa, društveni ili kulturni sistem) koje doprinose njenom prilagođavanju ili adaptaciji koja je bila nameravana; latentne funkcije se odnose na nenameravane i nepriznate posledice iste vrste. Izvor: Merton, K. Robert, *O teorijskoj sociologiji*, Zagreb, Biblioteka Pitanja, 1979, str. 127

stranu jer im je ona određena rođenjem, nešto što je dato i ne može se promeniti - a ujedno predstavlja pitanje života ili smrti.⁶⁵

Početak XX veka karakterističan po raspadu velikih multietničkih i multikulturnih država u u Starom svetu (Austroougarska, Švedska i Norveška, kao i Turska), kao i ubrzanim jačanjem druge multietničke države u kojoj je “lonac za topljenje posebnosti” radio punom parom (SAD). Naročito u evropskim zemljama, gde taj proces konstituisanja političke nacije nije ni započeo, dolazi, kako na početku, tako i na kraju XX veka do disolucije multietničkih i multikulturnih država. U Jugoslaviji, Čehoslovačkoj, Sovjetskom Savezu... osećanja pripadnosti posebnim kolektivističkim identitetima su nadjačala slabašne pokušaje stvaranja političkog multinacionalnog identiteta (jugoslovenski identitet, čehoslovački ili sovjetski identitet). Raspadanje ovih nadnacionalnih identiteta prvobitno je tumačeno kao raspadanje boljševičkog poretka pod udarom prozapadnjačkih pokreta za politički i ekonomski liberalizam, a onda se pokazalo koliko su nacionalne dimenzije narodne mobilizacije moćne.⁶⁶

Obnova ideje kosmopolitizma, pred kraj XX i početkom XXI veka, odvija se “uporedo” sa oživljavanjem ideologija nacionalizma (i kao reakcije na tu ideologiju). Savremeni procesi globalizacije potpomažu razvoju ideje kosmopolitizma, jer su njene tehno-ekonomske, pravno-političke i socio-kulturne dimenzije označile neke realne mogućnosti da se svet poima kao “jedno mesto”. Ti procesi pružaju mogućnost pojedincima da deluju i komuniciraju bez obzira na nacionalne (lokalne i regionalne) granice, a da, pri tom, ne moraju da gube u potpunosti svoja prepoznatljiva obeležja (“identitet”).⁶⁷ U ovim okolnostima evidentna su dva svetska i

⁶⁵ Huntington Samjuel, „Sudar civilizacija“, *Foreign Affairs*, broj 72/3, 1993, str. 22-49

⁶⁶ Jovanović Đokica, „Srbija na Balkanu: Dijalog ili beg u identitetsko ognjište“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 81

⁶⁷ Milošević Božo, „Od nacionalnog do kosmopolitskog i nazad: Sociološki diskurs o svakodnevicu u kojoj živimo“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana* Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 5

nezaustavljiva procesa: sa jedne strane imamo globalizaciju kao globalni svetski i nezadrživ fenomen, a sa druge, kulturnu (identitetska) fragmetaciju (i disoluciju).⁶⁸

U navedenom periodu na pragu novog milenijuma, stiče se utisak da ljude više, oštrije i isključivije od etničke pripadnosti diskriminiše pripadnost nekoj religiji.⁶⁹ U tom besomučnom lovu na ljude izazvanom nacionalnom i verskom mržnjom – nema neutralnih, svako mora pripadati nekoj od sukobljenih strana - neopredeljenih nema.⁷⁰

Ukoliko iskoristimo Aristotelovo određenje čoveka kao homo politicusa koji živi u zajednici⁷¹, usled činjenice da je pripadnost grupi raširena ljudska potreba, ona postaje opasna onog momenta kada grupa postane isuviše bliska, kada pojedinci u okviru nje prestanu da misle kao individue, a zatim prestanu da razmišljaju i o vrednostima, shvatanjima i postupcima grupe. Kada se uspostavi razlika između „nas“ i „njih“, pojedinci će veoma često sopstvene procene i vrednosti zameniti onima koje nameće grupa kako bi izbegli karakterizaciju neloyalnosti. U tom smislu, grupe mogu biti opasne jer masa nema savest što neki autori poput Emersona opisuju kao gomilu koja se lišava savesti i postaje zver.⁷²

Takođe, čovek strukturise svet i sebe definiše pomoću različitih pojmovnih parova kao što su hrišćanin/paganin, muškarac/žena, Norvežanin/stranac, arijevac/Jevrejin, Helen/varvarin,

⁶⁸ Jovanović Đokica, „Srbija na Balkanu: Dijalog ili beg u identitetsko ognjište“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 78

⁶⁹ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 7

⁷⁰ Izneto najbolje ilustruje primer iz Severne Irske. Naime, jedne večeri nekog vozača je na ulici zaustavila grupa naoružanih civila sa pitanjem: „Ko si?“ Zbunjeni građanin, ne znajući da li su nasilnici protestanti ili katolici jednostavno je odgovorio „Jevrejin“. Ipak, usledilo je novo pitanje: „Protestantski ili katolički Jevrejin?“. Izvor: Darby John, *Northern Ireland, Managing Difference*, Minority Rights Group International, London, 1995, str.10

⁷¹ Aristotel, *Politika*, Prev. Ljiljana Stanojević-Crepajac, BIGZ, Beograd, 1991

⁷² Emerson, Compensation, *The Essential Writings of Ralph Waldo Emerson*, The Modern Library, New York, 2000, str. 167

belac/crnac itd. Ovim pojmovnim parovima pravi se razlika između „nas“ i „njih“, a to koje ćemo parove koristiti direktno je uslovljeno i zavisi od istorijskog, geografskog i socijalnog konteksta. Ovo razgraničavanje predstavlja suštinsko polazište za stvaranje identiteta.⁷³ Ekstremnije stanovište zastupa Šmit objašnjavajući da je politika definisana razlikom između prijatelja i neprijatelja i da se politički čin sastoji od održavanja sopstvene egzistencije i uništavanja onih koji joj prete, navodeći da se svaka verska, moralna, ekonomska, etnička ili neka druga suprotnost pretvara u političku suprotnost kada postane dovoljno snažna da efikasno grupiše ljude kao prijatelje i neprijatelje.⁷⁴

Sa druge strane, i u religijskim učenjima i svetim knjigama takođe srećemo podelu sveta na „vernike“ i „nevernike“, a kako se kategorija „vernik“ poklapa sa kategorijom „dobar“, „nevernici“ najčešće završe u kategoriji „loš/zao“. Kako se protiv zla treba boriti, nevernici postaju legitiman objekat prgona. Krstaški ratovi su najbolji primer⁷⁵ za to, kao i stvaranje i funkcionisanje Al Kaide, ID itd. „Drugima“ se najčešće pripisuju moralno loše i neprihvatljive osobine, a pripadnost grupi stvara predrasude o o sopstvenoj i drugoj grupi i zasnovana je na njima.⁷⁶ Tako su za bele kolonijaliste domorodci često predstavljali „zle“ ljude koji su pored ostalog i kanibali, što je retko bilo tačno. Sa druge strane, doživljaj i osećaj afričkih naroda prema kolonijalistima bio isto tako „loš“. Izvestan aspekt ili obeležje karakterističan za veliki broj pojedinaca unutar grupe uzdiže se na nivo osnove za pripadnost grupi, što dalje motiviše diferenciranje između „nas“ i svih ostalih. Iako veoma često vrlo beznačajno, to obeležje dobija status presudne razlike i u potpunosti potiskuje u drugi plan preovlađujuću većinu ostalih osobina koje su „nama“ i „njima“ inače zajedničke.⁷⁷

⁷³ Svensen H. Fr. Laš, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006, str. 125

⁷⁴ Šmit Karl, *Pojam političkoga*, Prev. D. Basta, III Program., broj 102/1995, str. 37

⁷⁵ Svensen H. Fr. Laš, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006, str. 127

⁷⁶ O socijalnoj psihologiji predrasuda videti opširnije: Duckitt John, *The Social Psychology of Prejudice*, Praeger Publishers, Estport CT, 1992

⁷⁷ Svensen H. Fr. Laš, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006, str. 129

2. Etnički identitet

Senzibilitet pojma etniciteta naročito dolazi do izražaja sredinom XX i početkom XXI veka kada u periodu nezaustavljivog procesa globalizacije, pored demokratije i nacije, postaje najčešće „korišćen“ termin.⁷⁸

Potvrda iznetog leži u i enciklopedijskom određenju etničkog principa prema kome on uopšteno označava tvrđenje ili težnju da pripadnici jedne narodnosti ili opšte jedne etničke grupe treba da budu ujedinjeni u svojoj sopstvenoj državi ili pod svojom sopstvenom vlašću. U toku XVIII i XIX veka izjednačavao se s principom nacionalnosti, po kome svaki narod ima pravo na samoopredeljenje i na svoju samostalnu državu. S obzirom na pojavu seobe naroda, kolonizaciju, mešanje nacionalnosti, formiranje imperija i drugih oblika „strane dominacije“ i „tamnica naroda“, ovaj princip je imao veliki politički značaj i različito tumačenje i primenu u istoriji, a osobito u savremenoj istoriji. Etnički princip je predstavljao idejnu osnovu za ostvarivanje samoopredeljenja i time za pojavu novih samostalnih država i razbijanje izvesnih prinudnih višenacionalnih „carevina“ u kojima etnički princip nije uopšte poštovan ili su pojedine etničke grupe bile samo objekat vlasti većih i jačih etničkih grupa. Etnički princip je u međunarodnom pravu služio za traženje i utvrđivanje granica između država, a njegovo nepoštovanje je bilo i jedan od povoda političke nestabilnosti u svetu ili elemenat koji je izazivao ratove ili nove

⁷⁸ Učestalost upotrebe pojma etniciteta odnosno etničkog identiteta i njegovog odnosa sa drugim pojmovima kao što su narod, nacija i slično, nužno je uslovalo i pojavu mnogobrojnih studija i stanovišta u pokušaju njegovog što validnijeg definisanja. Opširnije videti: Poutignat P., J. Streiff- Fenart, Zoslin, *Teorije o etnicitetu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1997

raspodele etničkih granica. Često je pozivanje na etnički princip bio izgovor za mešanje u unutrašnje stvari i za otpočinjanje agresije. Njegovo nepoštovanje često je dovodilo do dalje, još opasnije povrede etničkih prava.

Pored toga, važno je napomenuti da mnogi moderni jezici danas veoma često izjednačavaju *ethnos* sa narodom što je, ukoliko se posmatra u distinkciji sa *demosom* krajnje pogrešno.

U stručnoj literaturi se u vezi sa određenjem pojma etničkog identiteta sreće generalna podela njegovog shvatanja na primordijalistička, instrumentalistička i konstruktivistička.⁷⁹ Njihova osnovna međusobna distinkcija tiče se uloge kulture u formiranju etničkog identiteta. U tom smislu, prema primordijalistima etnički identitet predstavlja prirodan ili biloški (po rođenju ili na osnovu srodničkih veza) dat fenomen.⁸⁰ Sa druge strane, instrumentalisti podržavaju njegovo određenje koje podrazumeva da etnicitet predstavlja sredstvo individua, grupa ili elita za postizanje viših političkih ciljeva.⁸¹ Konstruktivisti odbijajući prethodnu argumentaciju etnički identitet smatraju postojanom socijalnom konstrukcijom.⁸²

Iz perspektive savremene analize, iako ne korespondira u potpunosti sa prethodnom podelom, mogu se uočiti tri dominantna stanovišta u okviru debate o etnicitetu i nacionalizmu. Za jedne, nacije i etničke grupe predstavljaju čisto moderan fenomen, nusproizvod rađanja i uspona teritorijalnih država ili industrijskog razvoja. Drugi pak, etnički i nacionalni fenomen identifikuju i posmatraju kao prolazan fenomen i posledicu rađanja modernog doba koji će biti zaboravljena u momentu kada demokratija i civilno društvo dovoljno sazreju. Treća grupa

⁷⁹ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 11-13

⁸⁰ Videti opširnije: Geertz Clifford, *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*, Glencoe, IL: Free Press, 1963 i Harold Isaacs, „Basic Group Identity – The Idols of the Tribe“, *Ethnicity*, Vol. 1, 1974, str. 15-42

⁸¹ Lake David, Donald Rothchild, *The International Spread of Ethnic Conflict – Fear, Diffusion and Escalation*, Princeton University Press, Princeton, 1998, str. 5

⁸² Jakson Peter, Jan Penrose, *Construction of Race, Place and Nation*, UCL Press, London, 1993, str. 1

stanovišta etnički identitet posmatra kao dugogodišnju i trajnu osnovu ljudske istorije, ograničavajući tako domet nacionalističkih novina u modernim vremenima. U tom smislu, Wimer tvrdi da savremena društva kao takva, počivaju na osnovama etničkih i nacionalnih principa.⁸³ Naime, istorija je nebrojeno puta pokazala i potvrdila da svoj osećaj revolta ili nesigurnosti, ljudi, odnosno grupa ljudi, izražava kroz demonstraciju sopstvenog i pojačanog etničkog deklarisanja.

Iako je u naučnoj literaturi i diskursu stručne javnosti prisutan veliki broj analiza posvećenih temi etničkog identiteta, obim ove disertacije ne dozvoljava mogućnosti da se autorima posveti zaslužena pažnja. U tom smislu, biće izloženi stavovi autora koji su od značaja za dalji razvoj predmeta istraživanja.

Sokolović analizirajući svojevrsan razvoj etnosa odnosno njegovu genezu počevši od endogamne zajednice zasnovane na krvno-srodničkom poreklu, izvodi na kraju zaključak o mogućnosti izbora kao ključnoj determinanti na kojoj počiva etnički identitet, čineći tako etnos egzogamnom socijalnom grupom zasnovanom na tvrdnji da je etnicitet definisan individuumom i njegovom ličnošću.⁸⁴

Milton, određenju etničke grupe ili etničke zajednice pridodaje i atribute nasleđa rasne sličnosti i zajedničke religije, razlikujući etničke zajednice „domovine“ i etničke zajednice „dijaspore“.⁸⁵

Riedel govori o neprihvatljivosti etničkog identiteta kao objektivne datosti, objašnjavajući da je takvo određenje svojstveno prvoj polovini XX veka i periodu kada su nacije bile u usponu. On

⁸³ Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 1

⁸⁴ On naime pojašnjava da je pojava širih i istorijski viših socijalnih grupa – etniciteta, bila uslovljena postojanjem egzogamnih gensova, dakle gentilnom strukturom plemena. Videti opširnije: Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006, str. 71-81, 194

⁸⁵ Videti opširnije: Esman J. Milton, *Ethnic Politics*, Cornell University Press, New York, 1994, str. 1-9

dalje navodeći primer Bosne i Hercegovine i, može se reći vrlo opravdano tvrdi da je etnički identitet zapravo konstrukt društva, kao i da to potvrđuje savremena sociologija razvojem novih teorija.⁸⁶

Njegovu tvrdnju da istraživanja pokazuju da religija, jezik⁸⁷, običaji i kultura sami po sebi ne čine etnički identitet već društvene elite instrumentalizuju i manipulišu tim simbolima, Kedourie podržava svojim stavom da nacionalisti iskrivljuju sliku i predstavu o etničkom identitetu jer ga smatraju osnovnim, trajnim i čvrstim – nečim što je postojalo daleko pre nacionalnih pokreta i što je do njih dovelo. Ipak, istorija pokazuje da etnički identitet nije ni inertna ni stabilna stvar, a kroz vekove se mnogo puta pokazalo kako se lako može oblikovati, kao i da je podložan velikim promenama i preokretima. Prema Kedourieu, etnički identitet je u velikoj meri stvar toga kako pojedinac sam na sebe gleda.⁸⁸ Odatle proizilazi da je potpuno pogrešno svrstavati savremene debate u vezi sa identitetom u prošle vekove uzimajući u obzir da se do kraja XVIII pa i početkom XIX veka stanovništvo u Evropi prevashodno identifikovalo sa lokalnom regijom i/ili religijskom zajednicom.⁸⁹

Uz grupu autora koji određenju pojma etniciteta nedvosmisleno pridodaju atribut dinamičke i promenljive kategorije svrstava se i Barth, objašnjavajući etnicitet kao skup verovanja, jezika, vrednosti, normi, simbola, običaja i obreda koji zajedno čine „kulturne crte“ i koje se kao takve prenose generacijama u okviru jedne etnije. Izneto dalje upućuje da etnicitet proizilazi iz akcija i reakcija etničkih grupa unutar društva koje je samo po sebi živa-dinamička kategorija, odakle se zaključuje da se etnički identitet formira i menja na osnovu interakcija među etnijama što dalje

⁸⁶ Riedel S., *Kriegsgeschichte(n). Interpretationen zum Jugoslawienkrieg*, F. Wenninger/P. Dvorak/K. Kuffner, *Geschichte macht Herrschaft*, Wien, 2007, str. 27

⁸⁷ Pojam i odnos nacije i jezika, kao i detaljno naučno i činjenično utemeljeno pojašnjenje načina na koje jezik može biti instrumentalizovan za nacionalističke i druge ciljeve i prekrajanje istorije, videti opširnije u – usudujemo se da kažemo – do sada najtemeljnijem delu koje ruši dosadašnje mitove i otvara nove horizonte istine u okviru stručnog i naučnog diskursa u ovoj oblasti – Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010

⁸⁸ Kedourie E., *Nationalism*, Oxford/Cambridge, Blackwell, MA, 1993, str. 141

⁸⁹ Altermatt U., *Das Fanal von Sarajevo*, Paderborn, 1996, str. 32

ukazuje na postojanje različitosti i granica među njima. Na ovaj način, generacijskim prenošenjem „kulturnih crta“ koje nisu objektivne razlike već ih sami akteri izdvajaju kao značajne i važne, održava se distinkcija između različitih etnija, koja opet uslovljena „živošću“ socijalnog razvoja društva kao celine može voditi promeni ili pak zameni izdvojenih značajnih diferencirajućih obeležja date etnije. Barth u svom radu naglašava interakciju među pojedincima u okviru etničke grupe kao njenu glavnu karakteristiku, naglašavajući problem etničke granice koje definišu grupu usled činjenice da kao takve podrazumevaju i društvene granice koje po svom određenju mogu imati i teritorijalnu osnovu.⁹⁰

Ključni problem istraživanja prema ovom autoru nije kulturni materijal koji data etnija sadrži već zapravo etnička granica koja definiše grupu. Dakle, kako zaključuje F. Barth, ukoliko određena etnija održava svoj identitet i u slučajevima stupanja njenih pripadnika u interakciju sa pripadnicima drugih etnija, izneto implicira postojanje kriterijuma za određivanje pripadnosti, te načina za manifestno izražavanje pripadnosti i isključenosti/isključivosti.⁹¹

Zanemarujući karakterizaciju etniciteta odnosno etničkog identiteta kao datosti ljudskog postojanja i uvođenjem karakterizacije njegove „promenljivosti“ odnosno dinamičnosti, među relevantna stanovišta spada i Smithovo prema kome se, uz uvođenje situacionog elementa on određuje sentimentima, stavovima i percepcijama koji su prolazni, podložni promenama i koji zavise od okolnosti konkretnih situacija u prostoru i vremenu. Ovaj autor naime naglašavajući istorijske i simboličko-kulturološke elemente određuje etniju odnosno etničku grupu kao kulturni kolektivitet koji svoju različitost u odnosu na druge gradi na istorijskom sećanju i mitovima koji su u saglasju sa jezikom, verom ili običajima. U skladu sa iznetim, Smith izdvaja osnovnih šest nužno zajedničkih, odnosno kolektivnih karakteristika određujućih za

⁹⁰ Barth F., „Ethnic Groups and Boundaries“, Putinja Filip, Stref-Fenar, Zoslin, *Teorije o etnicitetu*, Beograd: Biblioteka XX vek, Beograd, 1997, str. 211-259 i Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 63-64

⁹¹ Radenović Sandra, „Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja“, *Filozofija i društvo*, broj 3/2006, str. 230

etničku zajednicu a to su: ime⁹², istorijska sećanja (mitska ili činjenična), mitovi o precima koji doprinose osećanju etničke identifikacije, elemente različitosti kulture, vezanost za „domovinu“ odnosno teritoriju poput svetih mesta i prisustvo osećaja solidarnosti kod većeg dela zajednice odnosno kolektiviteta. U svojoj argumentaciji koja određenje etničkog identiteta u ogromnoj meri udaljava od nacionalističkog koncepta iskonske datosti, naglašavajući značaj pomenutih atributa etničke zajednice odnosno kolektiva, implicira da on nastaje kao doživljaj odnosno osećaj samih njenih pripadnika, a razvija se kroz njihove odnose sa drugim etnijama. Prema široko rasprostranjenom Smithovom stanovištu za koje se može reći i da je jedno od najprihvatljivijih, kulturno-istorijska sadržina odredaba etničkog identiteta koja je sadržana u doživljaju samih pripadnika etnije preovlađuje etničke attribute objektivnog karaktera koje ovaj autor definiše kao različitost u odnosu na druge zasnovanu na jeziku, veri ili običajima. Sledstveno navedenom, sinhronizacija i intenziviranje određujućih kolektivnih karakteristika etničke zajednice uz jačanje subjektivnog značenja za članove iste, srazmerno je recipročna - i direktno uslovljava mogućnost jačanja etničkog identiteta - odnosno njegovog slabljenja.⁹³

Smith, koga Andreas Wimer karakteriše kao najznačajnijeg i najplodotvornijeg zagovornika neoromantizma⁹⁴, dalje tvrdi da su etničke zajednice sačuvale svoj identitet i osigurale političku autonomiju kroz vekove upravo snagom mita o zajedničkom poreklu i ideji

⁹² Uobičajena etnička paradigma, naročito davanje „imena ili nadimaka“ pripadnicima druge etničke skupine predstavlja hroniku istorijskih situacija koje proizvode predrasude i vode stvaranju većih distanci među njima pokazujući ujedno njihove međusobne odnose. U tom smislu „imenovanje“ svoje, odnosno pripadnika druge etničke grupe služi za negativno etiketiranje drugih referentnih grupa, odnosno distanciranje od njih. Isto tako, nadimci u ovom kontekstu služe da definišu, održavaju i racionalizuju veze-odnose-granice između grupa i stigmatizuju pojedince koji se usude da te granice pređu i asimiluju se. Varijeteti nadimaka danas koji su zastupljeni u okviru neke etničke grupe, mnogo više govore o sociologiji i istoriji unutargrupnih odnosa u okviru etnije nego o predrasudama protiv određene druge grupe. Izvor: Irving Lewis Allen, *The Language of Ethnic Conflict*, Columbia University Press, New York, 1983, str. 1, 15, 24-25

⁹³ Smit Antoni, *Nacionalni identitet*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1998, str. 38-44

⁹⁴ Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 46

istorijske misije, kao i da se na osnovu prethodno iznetog, veoma lako mogu pretvoriti u nacije ukoliko dožive pretnju po zajedničko dostojanstvo ili kulturološki opstanak.⁹⁵

Podržavajući McNeilla i Grilla, Wimmer zaključuje da su nekadašnje zajednice pre savremenih, integrisale etničke razlike pod kapom hijerarhijskih ali univerzalističkih i istinski neetničkih političkih poredaka u kojima je svaka grupa imala svoje određeno i definisano mesto. Ovaj piramidalni mozaik doživeo je krah kada su zajednice prošle nacionalizaciju a etničko članstvo postalo pitanje od centralne važnosti u determinisanju političke lojalnosti u odnosu na državu.⁹⁶

Određenje etniciteta ili nacionalnog identifikacije kao samoodređenja date grupe koja sebe vidi kao „posebnu“, implicira da susret sa potencijalnim ugrožavanjem interesa grupe na osnovu etničke ili nacionalne različitosti stvara mogućnost za rađanje konflikta, odnosno nasilja.⁹⁷ U tom smislu, etničko nasilje primenjivaće se protivu onih koji ne pripadaju nosiocu datog digniteta, odnosno protiv drugih etniciteta, ali naročito protiv onih u sopstvenim redovima, a koji ne prihvataju mitopolitičko samorazumevanje. U tom kontekstu kategorizacija “drugih” kao neprijatelja ukazuje da su unutargrupni odnosi - uvek određujući kada je reč o nasilju sa interetničkim dimenzijama.⁹⁸

⁹⁵ Videti opširnije: Smith A., *Nations and Nationalism in a Global Era*, Cambridge, Polity Press, 1995

⁹⁶ Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 2. Šire pojašnjenje stavova koji je zastupao McNeill videti opširnije u McNeill William, *Polyethnicity and National Unity in World History*, University of Toronto Press, Toronto, 1986. Šire pojašnjenje stavova koji je zastupao Grillo videti opširnije u Grillo Ralph, *Pluralism and the Politics of Difference – State, Culture and Ethnicity in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 1998

⁹⁷ Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, London, 2004, str 90

⁹⁸ Lošonc Alpar, „Prizivanje nasilja i lomne mogućnosti upravljanja“, *Nasilno rasturanje Jugoslavije – uzroci, dinamika, posledice*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004, str. 56. Još je '60-ih godina prošlog veka Turner pisao o ritualnim aspektima kontrole konflikata u afričkoj mikropolitici, na osnovu istraživanja koje je sproveo u okviru plemena Ndembu iz Zambije, zaključivši da ukoliko neka ličnost zauzima važan politički ili religiozni položaj, njegova (politička) moć je ojačana u onim periodima u godišnjim ciklusima ili razvojnom ciklusu grupe, kada mu njegova ritualna služba daje uvećanu vlast. Izvor: Videti opširnije: Turner W. Visctor, „Ritual

Isto tako, kada siromaštvo, beda i nemaština postanu prisutne u društvenom životu, nužno utiču na pokretanje različitih mehanizama racionalizacije datog stanja koje lako postaju predmet demagoškog oblikovanja ukoliko se ne kreću u prostoru naučnog saznanja. Praktično ishodište jeste traženje i pronalazak krivaca za sopstvene frustracije, ali van granica sopstvene (etničke i/ili religijske) grupe. U takvim okolnostima najlakše je “prokazati” u proizvoljno izabran deo ili pak čitavu (drugu) etničku ili religijsku grupu, naročito ukoliko su u pitanju grupe boljeg materijalnog standarda, razvijenijeg područja (Hitlerovo prokazivanje Jevreja tridesetih godina XX veka npr.) ili na najlakši način, ukoliko postoji tradicionalno rivalstvo između susednih etničkih i religijskih grupa.⁹⁹

Aspects of Conflict Control in African Micropolitics“, *Political Anthropology*, Aldine Publishing Company, Chicago, 1966

⁹⁹ Miladinović Slobodan, „Problem kolektivnog identiteta u fragmentisanom društvu Srbije“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 97

3. Nacija i etnicitet

Nacionalno pitanje predstavlja kompleks problema vezanih za težnje pojedinih nacionalnih odnosno etničkih grupa, naroda, da izbore nezavisnost, slobodu, jezičku, etničku ili drugu vrstu autonomije ili dobijanje položaja koji je ravnopravan sa drugim nacijama u okviru višenacionalnih država u kojima žive, steknu pravo ili ostvare političko osamostaljivanje i osnivanje svoje samostalne nacionalne države. Zavisno od konkretne situacije, položaja jedne nacije, karaktera i intenziteta nacionalne svesti, povezanosti s drugim nacijama ili srodnim etničkim grupama zavisi i sadržaj „nacionalnog pitanja“ u svakom pojedinačnom slučaju.¹⁰⁰

Brojni stavovi o tome da je nastajanje nacije nužno vezano za zajednički jezik, napušteno je u drugoj polovini XX veka po formiranju mnogih nacija.¹⁰¹ U nauci je opšteprihvaćeno shvatanje naroda i nacije kao političke tvorevine napravljene pomoću nacionalističkih ideologija i pokreta, kao zamišljene ili izmišljene zajednice čime se ni u najmanjoj meri ne poriče njihova legalnost.¹⁰²

¹⁰⁰Ibid, str. 763

¹⁰¹ O tezi Karla Marksa da jezik predstavlja jedan od kriterijuma za naciju videti opširnije: Pfaff W, *Die Furien des Nationalismus*, Eichborn, Frankfurt am Main, 1994, str. 51-52

¹⁰² Jenkins B., Sofos S., *Nation and Identity in Contemporary Europe*, London/New York, Routledge, 1996., str. 11; Anderson B., *Die Erfindung der Nation*, Campus, Frankfurt am Main/New York, 1988., str. 16 i Brennan T., „The national longing for form“, *Nation and Narration*, London/New York, Routledge, 1993, str. 49

Samoodređenje kao politički princip doživelo je uspon u vreme Francuske revolucije. U osnovi, to je bio princip demokratske samouprave zasnovan na dve osnovne premise pri čemu prva implicira da ljudi unutar države imaju pravo da formiraju sopstvenu vlast bez spoljnih uticaja i intervencija, a druga da stanovnici države ne bi trebali biti premešteni na teritoriju druge države bez njihovog pristanka - što u to vreme nije bio redak slučaj. Tokom XIX veka, nemački kulturni nacionalisti (teoretičari koji su nacionalizam zasnivali prevashodno na zajedničkom kulturnom nasleđu) posmatrajući samoodređenje kroz drugačiju perspektivu, tvrde da svaka nacija shvaćena i doživljena kao autentična politička i kulturna zajednica treba da ima sopstvenu državu. Obe premise, i demokratska i romantičarska karakterizacija samoodređenja bile su od tada „neprijatno isprepletane“.¹⁰³ Nacije i nisu mogle naime nastati davno obzirom da je za njihovo formiranje potrebno ispunjenje određenih uslova koji se pripisuju modernizaciji i svojstveni su sa određenim vremenskim pomacima svim nacijama, a prevashodno pretpostavljaju: da je pojedinac politički subjekat, da postoje određena zajednička javna prava i dužnosti, ekonomski odnosi, zajedničko shvatanje identiteta i u skladu sa time postojanju komunikacije. U skladu sa iznetim, u Evropi formiranje nacija počinje krajem XVIII veka. Kako nacionalnost nije objektivno data već predstavlja stvar samoopredeljenja, odatle proizilazi da nastojanja odnosno akcije grupe ljudi da naprave naciju i razgraniče je „prema spolja“, nužno stvaraju nacionalnu ideologiju koja ima za zadatak da konstruiše narod kao fiktivnu etničku celinu, pa odatle ljudi mogu za - i u ime nacije biti upotrebljeni za različite političke svrhe.¹⁰⁴ Iako mnogi autori poput Grinfieldove zastupaju tezu o srodnosti pojmova nacionalnog i etničkog identiteta pozivajući se na jedinstveni francuski identitet¹⁰⁵, na primeru Nemačke se kasnije najjasnije vidi distinkcija fenomena etničkog i nacionalnog. Naime, na podneblju koje nije u potpunosti etnički

¹⁰³ Wippman David, *International Law and Ethnic Conflict*, American Society of International law, Cornell University Press, London, 1998, str. 8

¹⁰⁴ Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 183-184, 194-196, 246-247

¹⁰⁵ Zastupana je teza da je postojao znatno pre no što je bio (re)interpretiran kao nacionalni identitet, na osnovu religijske svesti, kulture i instituciju kralja. Izvor: Greenfeld Liah, „The Three Identities of France“, *Nationalism - Five Roads to Modernity*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1992, str. 93-104

konstituisano, dogodila se sveukupna nacionalna homogenizacija sa karakteristikama jedne od najintenzivnijih nacionalnih mobilizacija u savremenoj istoriji.¹⁰⁶

Uzimajući u obzir da se u karakteristike etničkog identiteta ubrajaju razvitak i procesualnost, na njegovom tlu, kao i na osnovama nekog drugog socijalnog identiteta može nastati nacija. Izneto ne znači da je u tom kontekstu nacija etničkog porekla, šta više, uz dozu opreza, može se reći da je upravo i prepreka njegovom daljem razvoju. Sledstveno tome, imajući u vidu da su i etnička grupa i nacija procesualne socijalne pojave, za oba identiteta karakteristično je da su podložni promenama i to sve do odricanja jednog i prihvatanja potpuno drugog identiteta. Međutim, između etničke i nacionalne procesualnosti postoji bitna razlika. Etnički identitet je trajniji i stabilniji, čak i kada se menja, dok su naciji svojstvene nagle promene u stepenu izražavanja identiteta, i kreću se u svojim suprotnostima od euforične i hipertrofirane erupcije nacionalnog identiteta do nacionalne letargije i nacionalne indiferentnosti. Promene nacionalnih osećaja se u tom smislu mogu kretati od fašizoidnog odnosa, uključujući i genocid prema nekom ili više drugih socijalnih (nacionalnih, etničkih, religijskih ili ideoloških) identiteta, do odricanja od sopstvenog nacionalnog, pa i etničkog identiteta.¹⁰⁷ Nacionalizam je virtualno trajan, a manifestno veoma nestabilan i kratkotrajan. Za razliku od nacionalne, etnička identifikacija je, iako manifestno neprenaglašena, trajna upravo u svojim manifestnim formama, ali zato latentno sklona promenama i otvorena prema uticajima spolja. Razlika između nacije i etničke grupe se ne sastoji u razlici između nacionalnih i etničkih osećaja, već se tu razotkriva i postaje najuočljivija. U tom smislu, izvori nacija mogu se grupisati u dve vrste nosilaca nacionalne mobilizacije. Prvu grupu čine članovi društva odnosno etničke zajednice sa izraženom voljom za dominacijom nad drugim ljudima i potrebu za determinacijom njihovog identiteta, a drugu grupu čine članovi socijalnog entiteta nevezano za njegov najčešće etnički, ili bilo kakav socijalni identitet, koji su skloni determinaciji i dominaciji drugih. Za ovu grupu vezuju se karakteristike

¹⁰⁶ Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 183-184, 194-196, 246-247

¹⁰⁷ O nestabilnosti nacionalnog identiteta videti opširnije: Hobsbawm Eric, *Nations and Nationalism since 1780*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, str. 11

manjka ličnog identiteta koji predstavlja osnovu na osnovu čega će biti od strane prve grupe biti pretvorena u nacionalnu masu. Kao treća grupa, odnosno pre faktor nacije pojavljuju se ljudi koji niti žele da dominiraju niti su spremni da prihvate dominaciju nad sobom. Sve što se osim navedenog smatra izvorom nacije a prevashodno se odnosi na etničku grupu ili političku tvorevinu, samo je izvedeno iz ljudske prirode odnosno njenih instrumenata i pokazuje složenost i višeslojnost određivanja njenih izvora.¹⁰⁸

Uvaženi prof. dr Dragan Simeunović opisujući prve novovekovne koncepte države u okviru novovekovnih političkih ideja Srba, konstatuje da se istorijski - dekadencija jednako kao i vitalnost i moć jednog naroda, oduvek ogledala i na polju asimilacije.¹⁰⁹ Takođe, on navodi da prelivanje dela neke, pa i celokupne etničke grupe u tuđ etnički, pre svega versko-nacionalni kalup usled kulturne, ekonomske i političko-verske dominacije, a naročito u okolnostima njene duge pokorenosti, delom prisilno, a delom i dobrovoljno, nije nikakva istorijska retkost, već naprotiv, vrlo čest istorijski primer etničke mimikrije kao vida iznuđenog ili željenog civilizacijskog preobrata. U takvim okolnostima su, u stvari, mnogo ređi primeri zadržavanja svog izvornog etničkog habitusa.¹¹⁰

Kod svih preobličenih naroda postoji manje ili više prisutna individualna, ali i kolektivna svest o svom etničkom poreklu, odnosno izvornoj nacionalnoj pripadnosti. Da li će ta svest biti ispoljavana javno i sa ponosom ili će pak biti samougušivana uz osećanje stida, krivice, pa čak i odbojnosti ili mržnje prema nepreobličenom ili drugačije, više samostalno (samosvojno) nacionalno profiliranim pripadnicima izvorno iste etničke skupine kao i prema njoj u celini, zavisi od niza okolnosti, a pre svega od uslova nivoa i načina njihove komunikacije. Veoma je bitno i ko je od ta dva ili više tipova etničke disperzije na vlasti, odnosno kako i koliko kolektivno participira u njoj; kakav je socijalno recepcioni status stare

¹⁰⁸ Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006, str. 223-227, 229, 273 i 276.

¹⁰⁹ Simeunović Dragan, *Novovekovne političke ideje u Srba*, Institut za političke studije Beograd i Pravni fakultet Banja Luka, Knjiga prva, Beograd, 2003, str. 43

¹¹⁰ *Ibid.*, str. 85

ili novoprimiteljne religije u tom momentu u društvu, ima li etnička izvornost ili etnička preobraženost i svoj ekonomski izraz u kolektivno povoljnom ili nepovoljnom ekonomskom položaju pripadnika toga tipa čiji kulturno-civilizacijski obrazac u tom trenutku biva više uvažan u samom društvu i njegovom dominantnom okruženju i, posebno, čija je vera bliža vlasti i koliko, ali i obrnuto, čiju veru vlast smatra po sebi opasnijom i stoga društveno nepoželjnijom.¹¹¹

Etnicitet i nacionalizam nisu dakle međusobno isključivi koncepti. Naprotiv, sreće se svega nekoliko primera u kojima nema jasne veze između njih. Sjedinjene Američke Države kao suštinski društvo imigranata odnosno doseljenika predstavljaju jedan od primera u kojima sveobuhvatni nacionalni identitet egzistira gotovo potpuno nezavisno u odnosu na individualne etničke identitete. Pri tome, etnički identitet odnosno neke njegove komponente poput religije ili jezika nisu manje bitne, već čak najočiglednije indikuju da je etnički identitet politički relevantan. Pri tome, različiti etnički identiteti ne onemogućavaju ljude da sebe i druge identifikuju kao „Amerikance“. Primer Sjedinjenih Američkih Država je u direktnoj suprotnosti sa vezom između etniciteta i nacionalizma koji je „sačinjen od smrtonosnih jedinjenja“ stvorio uslove za ratove na Balkanu '90-ih godina prošlog veka, genocid u Ruandi, kao i omogućio mnogo drugih konflikata širom sveta pokazujući dimenzije koju etnicitet i nacionalizam imaju u mobilizaciji ljudi.¹¹²

Svet je u XXI vek ušao sa pojmom nacije i nacionalne pripadnosti kao jednim još uvek bitnim elementom državne strukture i identiteta. Znatno broj ustava savremenih država karakteriše ih kao države ravnopravnih građana, ali one u najvećem broju slučajeva, mnogo manje formalno nego stvarno, ostaju još uvek nacionalne države većinskih naroda i pored činjenice da su mnoge od njih prihvatile ozbiljne ovlašćenja nadnacionalnih tvorevina. Neke su nacionalno poistovetile sa državnim, izjednačavajući na taj način sve građane, ali istovremeno onemogućujući članovima

¹¹¹ Simeunović Dragan, *Novovekovne političke ideje u Srba*, Institut za političke studije Beograd i Pravni fakultet Banja Luka, Knjiga prva, Beograd, 2003, str. 85-86

¹¹² Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 32-33

etničkih grupa koje ne pripadaju većinskom narodu da njihov posebni identitet bude bilo kakva relevantna činjenica u životu države i društva. Najbolji primer za to je Francuska, gde su svi građani Republike odnosno Francuzi. Neke pak države poput Sjedinjenih Američkih Država su stapale milione pojedinaca različite rase i etničke pripadnosti u novi narod – Amerikance. Izneto je bilo moguće isključivo konzekventnom državnom politikom i činjenicom da je u pitanju formiranje nove države, nastale mnogo kasnije od drugih država recimo u Evropi. Sa druge strane, u Kanadi, koja je takođe nastala naseljavanjem to nije uspelo, gde je osećanje nacionalne pripadnosti pospešeno postojanjem dva različita državna jezika ostalo je prepreka stapanja u jedan jedinstveni narod. Isto tako, važno je napomenuti i pokušaj kralja Aleksandra da od „tri plemena“ stvori jednu naciju, kao i kasnija nastojanja nekih činilaca u socijalističkoj Jugoslaviji da stvore jugoslovenstvo kao osnovu jedinstva u krajnjoj instanci nisu mogli da obezbede uspeh jer nisu u pitanju bili nikakvi „naseljenici“ već autohtono stanovništvo sa izraženim nacionalnim identitetom. Navedeno nije ostalo bez ikakvog rezultata, tada je stvorena milionska grupacija Jugoslovena, ljudi koji su se opredelili za „napuštanje“ svog dotadašnjeg etničkog porekla.¹¹³

Iz današnje perspektive, najprihvatljivijim pokazao se stav A. Smitha koji zastupa stav da se nacije oblikuju na osnovu etničkih jezgara jer oba fenomena počivaju na sećanjima i mitovima, sa osnovnom distinkcijom između ova dva fenomena koja se ogleda u faktičkoj-stvarnoj vezi između nacije i teritorije (posedovanje), za razliku od etniciteta čija veza sa fizičkom teritorijom ne mora postojati ili pak može biti imaginarna (simbolička, istorijska). Naime, identitet shvaćen kao odnos ili relacija prema drugima, obrazložena tvrdnjom da je etnički identitet prevashodno orjentisan ka istoriji i prošlosti, upućuje na distinkciju između etničkog i nacionalnog identiteta. Sa druge strane, zajednička karakteristika koja prožima oba fenomena, i etnički i nacionalni jeste da su oni međusobno uslovljeni usled činjenice da su njihova pojava i oblici istorijski određeni, kao i da su „većiti“ usled podložnosti

¹¹³ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 39

mobilizaciji.¹¹⁴ Odsutnost zajedničkog etničkog i kulturnog identiteta kod novih nacija gotovo po pravilu vodi kreiranju identiteta pomoću nacionalnih simbola od jezika¹¹⁵ do vladara, zastave, muzike, i dr. glorifikacija zajedničkih simbola upravo ima za zadatak da kompenzuje smanjenje nacionalnog osećaja i služi kao faktor i sredstvo pojačavanja nacionalnog doživljaja.¹¹⁶

Sve do momenta dok ne postane baza preovlađujuće politike, odnosno ideologije, etnički identitet vrši svoje uslovno rečeno „prirodne“ funkcije bez malignih oznaka. Međutim, njegovo pretvaranje u etnonacionalizam – što inače i jeste moćno oružje političara, implicira da etničke kategorije tada postaju referentne tačke za politički identitet, kojim vođe vrše političku mobilizaciju (pravo na takav način i političke partije u multietničkim društvima nastoje da dobiju podršku na etničkoj osnovi). Ovako dolazi do politizacije etničke svesti, a etnički identitet postaje osnova date ideologije. Ne treba, međutim, izgubiti iz vida mogućnost i lakoću kojom etnički identitet može prerasti, odnosno preći u nacionalizam, u uslovima sociopsihološke spremnosti za nacionalističku reakciju, tj. u uslovima kada grupni identitet stvori okolnosti da se grupa homogenizuje prema unutra, a istovremeno i antagonizuje prema spolja. Ovakve okolnosti pojačane težnje za integracijom direktno isključuju razlike i vode formiranju stereotipa i predrasuda. U literaturi se naime često ova pojam nacionalizma i nacionalnog osećaja posmatraju, odnosno koriste kao sinonimi, dok se o nacionalizmu govori kako u pozitivnom, tako i u negativnom smislu. Izneti izostanak distinkcije u ovom pogledu dovodi do nepotrebne

¹¹⁴ Smit Antoni, D., *Nacionalni identitet*, Beograd: XX vek, 1998, str. 119; Smith Anthony, D., *The Nation in History, Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, Cambridge: Polity Press, 2000, str. 40, 68; Putinja Filip, Stref-Fenar, Zoslin, *Teorije o etnicitetu*, Beograd: Biblioteka XX vek, Beograd, 1997, str. 157; Barth F., „Ethnic Groups and Boundaries“, Putinja Filip, Stref-Fenar, Zoslin, *Teorije o etnicitetu*, Beograd: Biblioteka XX vek, Beograd, 1997, str. 215-223

¹¹⁵ Upotreba jezika i njegova artificijelizacija kao sredstva pojačavanja nacionalnog doživljaja i stratifikacije u odnosu na „druge“ u cilju ostvarivanja političkih namera i pretenzija videti opširnije: Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010

¹¹⁶ Ibidem

konfuzije usled činjenice da je nacionalizam uvek isključiv i vodi izolacionizmu, što opet sa druge strane ne mora biti slučaj sa nacionalnim osećanjem.¹¹⁷

¹¹⁷ N. N., „Antropološki pristup nacionalnom identitetu“, poglavlje šesto, *Republika*, 1999., <http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/99/jaidrugi/7.html>, (pristupljeno 17.10.2013.)

4. Nacija i država

U okviru rasprava u odnosu nacije i države, veći deo naučne javnosti saglasan je da država predstavlja pretpostavku nacije shvaćenu kao *sui generis*, a ne i njen uzrok i kao takva ujedno je i tvorevina i tvorac moderne Evrope.¹¹⁸

Savremena društva razvijala su se u okvirima nacije-države osnažujući ih u svakom koraku svog razvoja. Sa jedne strane, savremeni principi demokratije, građanstva (državljanstva) i suvereniteta dozvolili su inkluziju velikih delova populacije prethodno uskraćenih za status, odnosno podređenih. Sa druge strane, one mračnije, nove forme izuzimanja ili isključivanja zasnovanih na razvijenim etničkim ili nacionalnim kriterijumima, iako nepriznate od strane značajnih savremenih teorija kao univerzalistički i egalitarni model društva, u velikoj meri ukazuju da pripadanje određenoj etničkoj ili nacionalnoj grupi determiniše pristup pravima koje bi savremena država trebalo da garantuje. Osnovne premise savremenosti – politička participacija, jednakost pred zakonom i zaštita od samovolje vlasti, dostojanstvo za slabe i siromašne, socijalna pravda i sigurnost (a dodali bi smo i prava prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima) – u potpunosti su ostvarene samo za one koji su smatrani istinskim odnosno

¹¹⁸ Moren Edgar, „Pojam nacionalne države“ u Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 108

„pouzdanim“ članovima nacije. Savremeni principi inkluzivnosti odnosno uključivanja u bliskoj su vezi sa etničkim i nacionalnim formama isključivosti.¹¹⁹

Sve nacije nisu mogle da stvore svoje sopstvene države ili da budu kokstitutivni elementi tih država jer, prema podacima s kraja XX veka na planeti Zemlji egzistira 5.000 različitih nacija i etničkih grupa a svega dvestotinjak njih uspelo je da se državno uobliču. U istom periodu, geograf Bernard Ričman, procenjuje da u savremenom svetu postoji tri do pet hiljada „nacija“. Sama „rastegljivost“ procene koja se odnosi na čak dve hiljade, direktno implicira nemogućnost utvrđivanja tačnih podataka i činjenica o pojedinim, naročito manjim grupacijama, kao i određenje preciznih kriterijuma. Sa druge strane Gunar Nilson i Ralf Džons koji koriste znatno strožije kriterijume, računaju da u svetu ima 575 etničkih grupa kao postojećih ili potencijalnih nacija-država.¹²⁰

U skladu sa iznetim, nije realno za očekivati utrostručenje broja država na planeti ostvarivanjem prava na samoopredeljenje odnosno otcepljenje svih identifikovanih etničkih grupacija. Isto tako, apsolutno nesaglasje paralelnog postojanja integrativnih i dezintegrativnih tokova u savremenom svetu u ozbiljnoj bi meri narušilo stabilnost i budućnost svetske zajednice.¹²¹

U tom smislu, stvaranje prostora nacijama i njihovo oslobođenje od stega države predstavlja važno pitanje u pogledu stabilnosti i mira u svetu, ali ujedno i izbegavanje fragmentacije. Paradoksalno, borba za formiranje novih država odvija se istovremeno sa težnjom „starih“ država za asimilacijom i udruživanjem i kada pojam/ideja/kategorija državnosti gubi svoju supstancu. Oba aspekta ukazuju na svojevrsnu eroziju suverenosti države – eroziju koja se

¹¹⁹ Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 1

¹²⁰ „The Nationalities at Risk, A Global View of Ethnopolitical Conflicts“, United States Institut for Peace Press, Washington, 1993., str. 5 u Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 39

¹²¹ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 40

reflektuje u gubitku svrhe granica i eri naleta tehnološkog razvoja i nezaustavljivog toka ideja i kapitala.¹²²

S obzirom na to da u svetu postoji samo desetak homogenih nacionalnih država i da su sve ostale, manje ili više, multietničke - oživljavanje etniciteta i etnifikacija politike poslednjih decenija XX veka ugrožava ne samo državne i društvene strukture pojedinih zemalja, već i međunarodni mir i stabilnost u pojedinim delovima naše planete. Od ove pojave naravno nije pošteđen ni evropski kontinent. Posle razbijanja tri multietničke federacije, Sovjetskog Saveza, Jugoslavije i Čehoslovačke, kada se „neodgovorna nacionalna i međunarodna zajednica odgovornih - odrekla demokratizacije federalizovane političke nacije i posegla za priznavanjem etničkih nacija kao političkih zajednica kojima pripada pravo na nacionalnu državu“¹²³, svojevrsna „eksplozija etniciteta“ nije se zaustavila. Iako mnogi autori tvrde da je uprkos velikom broju multietničkih država u Evropi „relativno mali broj“ etnički konflikata, saglasni su u vezi sa postojanjem straha pojedinih država u vezi sa davanjem pogodnosti nacionalnim manjinama.¹²⁴ U ovom pogledu ne radi se samo o regionu Jugoistočne Evrope, naprotiv, pojedina istraživanja iz 1993. godine su pokazala da je u zapadnim demokratijama '80-ih godina prošlog veka bilo 15 nacionalnih grupa koje su tražile veću autonomiju, a među njima je bilo i 11 separatističkih pokreta, što je proporcijalno mnogo više nego u regionu Latinske Amerike, regionu Afrike ili Istočnoj Evropi i SSSR-u gde je široki ali latentni separatizam eksplodirao u periodu 90-ih godina. Tako da se sredinom XX veka nije moglo govoriti o postojanju stvarnog potencijala za etnonacionalizam u evropskim demokratijama ili Kanadi. Iako su neki autonomni

¹²² Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 1

¹²³ Konrad G., *Der Feind feiert rauschende Feste*, Die Zeit 26.3.1993., str. 63 (citirano prema izvodu iz studije Lidije Baste, „Nacionalna država i prava manjina – argumenti etničke državnosti jači su od argumenata demokratije“, *Federalizam i problem manjina*, Fakultet političkih nauka i Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 1995., str. 141) u Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 40

¹²⁴ Schoeflin George, „Ethniscje Minderheiten in Mittel-und Osteuropa“, *Internationale Politik*, Nr. 10/1997, str. 9-11 u Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 41

regioni bili siromašni u poređenju sa centrom, stvarna ekonomska i politička diskriminacija nije postojala, osim za katolike Severne Irske i nekoncentrisanih zahteva za politička ili kulturna prava koji su se čuli decenijama, što političari nisu shvatali ozbiljno. Onda je etnonacionalizam eksplodirao u pograničnim zemljama evropskih demokratija krajem '60-ih godina među tako kulturno različitim narodima kao što su Bretonci i Korzikanci u Francuskoj, Sardinijci i Južni Tirolci u Italiji, Škoti i Velšani u Velikoj Britaniji i francuski govoreći stanovnici Jure u švajcarskom kantonu Bern. Istraživanje pokazuje da se tih godina etnonacionalizam fokusirao u ovim područjima na kulturna i ekonomska pitanja kao i da su svi pokreti izazvali značajne promene u lokalnoj i nacionalnoj politici, koja je '80-ih godina zadovoljila najveći deo zahteva i smirila najveći deo pokreta, osim katolika Severne Irske, španskih Baskijaca i francuskog stanovništva Kvebeka.¹²⁵ Pomenuto istraživanje pokazalo je takođe i da je 1993. godine u regionu Istočne Evrope (bivše socijalističke zemlje) bilo ukupno 26 država od kojih su 15 relativno homogene nacionalne države (Albanija, Jermenija, Azerbejdžan, Belorusija, Bugarska, Češka, Slovačka, Mađarska, Litvanija, Poljska, Rumunija, Rusija, Slovenija, Turkmenistan i Uzbekistan) u kojima većinska nacionalna grupa čini više od 70% ukupnog broja stanovnika. Od ostalih, Kazahstan je dvonacionalna, a Bosna i Hercegovina tronacionalna država u kojoj tri glavne grupe polažu pravo na politički uticaj. Osam su tentativno nacionalne države (Hrvatska, Estonija, Gruzija, Kirgistan, Latvija, Moldova, Tadžikistan i Ukrajina) u kojima većinska grupa ima između jedne polovine i tri četvrtine stanovnika sa najmanje jednom konkurentskom stranom.¹²⁶ Ove države trpele su ozbiljan izazov u pogledu legitimiteta, državljanstva ili suverenosti, zaključak je analize koja konstatuje da je jedna država, tada smanjena Jugoslavija u to vreme još uvek sebe smatrala multinacionalnom.¹²⁷

¹²⁵ Videti još i u: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 25-26

¹²⁶ Iz perspektive 2016. godine, može se reći da je Hrvatska gotovo potpuno etnički homogena zemlja ukoliko se izuzme mali procenat drugih naroda. Ova današnja etnička homogenost prevashodno se odnosi na „nepostojanje“ nekada „najbrojnije“ manjine u Hrvatskoj – Srba.

¹²⁷ „Minorities at Risk, A Global View of Ethnopolitical Conflicts“, United States Institut for Peace Press, Washington, 1993, str. 144, 153-154, 193-194 u Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 41-42

Početak XXI veka naime svedoči o utemeljenosti teze da oživljavanje etniciteta i etnifikacija politike poslednjih decenija tokom XX veka ugrožava ne samo državne i društvene strukture pojedinih zemalja već i međunarodni mir i stabilnost. Nepune dve decenije od kada je prethodno izneto istraživanje sprovedeno i objavljeno, situacija je drastično drugačija, u potpunosti opravdavajući tadašnje izazove i strahove.

Raspadom Jugoslavije na sceni Jugoistočne Evrope pojavljuje se dodatni broj nezavisnih država, a uz to, izuzetno je važno naglasiti i činjenicu da je od 2004. godine deset država, većinom iz Centralne i Istočne Evrope prošlo kroz pregovore i proces pristupanja Evropskoj uniji koja danas broji 28 članica.¹²⁸ Naime, u prvih od 15 navedenih nacionalnih država primetno je da se nekadašnji epitet homogenosti od „relativnog“ dobija drugačije značenje odaljavajući se od relativnosti i kreće se ka „veoma homogenom“. Sa druge strane, osam prethodno okarakterisanih država kao tentativno nacionalnih država (Hrvatska, Estonija, Gruzija, Kirgistan, Latvija, Moldova, Tadžikistan i Ukrajina) u kojima većinska grupa ima između jedne polovine i tri četvrtine stanovnika sa najmanje jednom konkurentskom stranom, takođe je primetno intenziviranje homogenizacije.¹²⁹ Jedan od primera je i Hrvatska za koju se iz perspektive 2016. godine, može reći da je gotovo potpuno etnički homogena zemlja ukoliko se izuzme mali procenat drugih naroda. Ova današnja etnička homogenost prevashodno se odnosi na nepostojanje nekada „najbrojnije“ manjine u Hrvatskoj – Srba.

Iako je Hana Arend tvrdila da shodno demografskoj karti Evrope, princip nacionalne države ni u kom slučaju ne može biti primenjiv u Istočnoj Evropi¹³⁰, prema objašnjenju prof. dr Dragana Simeunovića, jedna od specifičnosti Srednje, Istočne i Jugoistočne Evrope jeste i to da su na tom prostoru stvorene brojne nacije koje,

¹²⁸ O istorijatu i okolnostima pristupanja, strukturiranju procesa pregovora, kao i kompleksnom procesu pregovora koji se menjao tokom istorije proširenja u Evropskoj uniji videti opširnije: Vitkus Gediminas, *Evropski mozaik- 28 država Evropske unije*, Informacioni centar Evropske unije u Beogradu, Beograd, 2014

¹²⁹ „Minorities at Risk, A Global View of Ethnopolitical Conflicts“, United States Institut for Peace Press, Washington, 1993, str. 144, 153-154, 193-194 u Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 41-42

¹³⁰ Videti opširnije: Arend Hana, *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća 94, Beograd, 1998, str. 276-296

ili nisu uopšte, ili nisu istorijski odlučujuće dugo, imale svoju državu, egzistirajući u ili kroz nacije koje su je imale. Uz ovu karakteristiku postaje sasvim jasno kakvu su zapaljivu smešu etniciteta, ideologije i granica kao izraza voluntarističko-etatiističke površnosti i nebenevolentnosti komunističkih elita sačinjavale nekadašnje socijalističke federacije. On dalje pojašnjava da razlog civilizacijski zadocnelih nacija i etniciteta koji pretenduju da budu priznati kao nacije leži u civilizacijskom dozrevanju.¹³¹ Jednostrano iskreno zajedništvo koje je takvim nacijama obezbeđivalo manje-više parazitsko sazrevanje do trenutka njihove procene o većoj koristi od posebnog življenja nego od zajedništva, bilo je samo pospešeno njihovim socijalističkim podržavljenjem, odnosno davanjem i bukvalno državnog statusa nacionalno profiliranim republikama, a praksom svoga raspada je omogućilo da se formuliše jedno načelo, koje skoro da ima snagu zakona i koje će u budućnosti višetničkih zajednica možda biti više uvažavano. Ono glasi: ukoliko se stvaraju višenacionalne federacije od nacija koje su bar u više formi i na više istorijskih načina izživele svoju državnost i od nacija koje to nisu uspele, onda ta vrsta asimetrije uzrokuje posledicu u formi tendencije da će se iskoristiti prva ozbiljnija društvena kriza u takvoj federaciji kako bi nacije koje nisu izživele svoju državnost pokušale ili uspele da se odcepe. Pri tome se, takođe nazire još jedna nova tendencija. Nacionalnodržavne tvorevine koje nastaju separacijom ili koje proklamuju separatisti kao svoj cilj (primer Severne Irske, Albanaca na Kosovu i u Makedoniji) kao i one koje nastaju u vrtlogu raspada etničkih federacija i građanskog rata, ne teže više kao nekad pukom pripajanju nacionalnoj matici, a još manje utapanja u nju bez zadržavanja elemenata državnosti, već daleko više samostalnoj državnoj poziciji, odnosno statusu nacionalnih država (koje mogu ali ne moraju biti u tesnom odnosu sa maticom), i to teže u najvećoj mogućoj meri u kojoj su u stanju da tu težnju realizuju. Taj maksimum-cilj ostaje trajan i onda kada se iz strateških razloga - pre svega radi dobijanja ili zadržavanja odgovarajuće političke, ekonomske ili vojne podrške izvana, što pre svega znači od matice, proklamira i prosto pripajanje – prisajedinjenje matici, što nije ništa drugo do minimumciljno ponašanje u funkciji gradualne materijalizacije sopstvene, posebne državnosti kao maksimum cilja.¹³²

Neki autori, poštujući prevashodnost *ethnosa* u odnosu na naciju, smatraju da napredak polisa i *ethnosa* kao velikih dostignuća egzogamnog socijalnog razvitka prema državi, pa čak i onaj sa sasvim demokratskom osnovom u kojoj je najveći broj članova zajednice uključen u vlast, u sebi nosi opasnost da ova velika dostignuća, i etnička grupa i politička zajednica

¹³¹ Naime, još '80-ih godina prof. Dr Dragan Simeunović okarakterisao da je politička nezrelost naroda osnovni uzrok manipulacije narodnim masama. Izvor: Simeunović Dragan, *Teorijski koreni partije*, Četvrti jul, Beograd, 1986, str. 81

¹³² Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 31-35

budu pervertirani u svoje suprotnosti i postanu osnova jedne nove endogamne političko-socijalne tvorevine – nacije, a na njenoj osnovi nacionalne države, a možda čak i u njoj implicirane – državne nacije.¹³³

Naime, činjenica da je broj naroda koji se bore za samoodređenje nedvosmisleno u porastu, upozorava i nameće potrebu novih promišljanja u vezi odnosa između države i nacije. Ovo pitanje koje neminovno upućuje i na, možda još značajnije pitanje nacionalizma, dugo, još od Versajskog mirovnog ugovora je bilo zanemarivano. U svojoj analizi novog pristupa etničkim konfliktima i eroziji suvereniteta, iznoseći stavove o „naciji protiv države“, Gidon Gotlib otvara dilemu da li je došlo vreme za upotpunjavanje/dopunu sistema država sa novim sistemom nacija, sa legalnim režimima sposobnim da odgovore stotinama zahteva i aspiracija za nezavisnost, ili je pak ono moguće bez ugrožavanja integriteta postojećih država? Drugim rečima, da li sistem država treba dopuniti sistemom nacija, ali koji ga ne bi u potpunosti zamenio?¹³⁴

¹³³ Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006, str. 84

¹³⁴ Videti opširnije: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 24-35

II

Izvorišta nacionalizma i etničkog konflikta

Iako etnički identitet, etnički nacionalizam i etnički konflikti nisu savremeni fenomeni, od samog početka istorije, „zajednice organizovane na navodnom zajedničkom poreklu, kulturi i sudbini su koegzistirale, takmičile i sukobljavale se“.¹³⁵ Novina u vezi sa etničkim konfliktima u kasnom XX i početkom XXI veka ne odnosi se više na postojanje etničkih konflikata među etnički suprotstavljenim grupama već već u intenzitetu i globalnim manifestacijama etničkog i religijskog nasilja. U tom smislu, efekti novog talasa etničkog nacionalizma vidljivi su i u razvijenim, i onim manje razvijenim delovima sveta.¹³⁶

Prva decenija XXI veka pokazala je da nacionalizam, etnicitet i religija i dalje nastavljaju da egzistiraju kao najmoćnije političke snage i komponente oblikujući svet. Iako demokratija prednjači u svom zaletu širom sveta, u 2005. godini, gotovo dve trećine od ukupno 192 zemlje Ujedinjenih nacija mogu se smatrati izbornim demokratijama, čini se da je atavistička privrženost naciji građana rođena i nastavlja da u ogromnoj meri utiče na oblikovanje prirode svetske politike. Prisustvo ili odsustvo etničkih ili etnoreligijskih pokreta određuje da li će zemlja uživati stabilnost ili ne, a u skorije vreme i da li će čitavi regioni na svetu živeti u miru ili ratu. Ipak, po završetku hladnog rata, veliki deo akademske javnosti smatrao je da će se budući sukobi odvijati na liniji kulturnih razlika ukorenjenih u etnicitetu i religiji. Savremene okolnosti ukazuju na činjenicu da je ovoj postavci neophodno dodati još i borbu protiv terorizma, islamistički džihadizam, rastući anti-amerikanizam, političku podelu između „stare“ i „nove“ Evrope, proliferaciju nuklearnog oružja u zemljama sve više nastrojenim protiv Zapada i drugo. Međutim, upravo nove komponente u poslednjoj deceniji XX veka, po samoj svojoj prirodi i uzrocima, potvrđuju generalnu i posebne hipoteze ovog rada da je u većini savremenih konflikata etnički činilac izrazito prisutan bez obzira da li se oni označavaju kao etnički, religijski ili sukobi neke druge vrste. Sama odrednica etničkih sukoba se pri tom daje ne samo u zavisnosti od stepena prisutnosti etničkog faktora u sukobu, već i usled nekih drugih, vrlo često - politikom

¹³⁵ Esman J. Milton, *Ethnic Politics*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1994, str. 1

¹³⁶ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, xi-xii

motivisanih razloga. Opstajuća snaga nacionalizma je izuzetna, i kao takva, predstavlja najuticajnije političku ideju tokom čitavog XIX i XX veka. Ideja nacionalizma još od vremena Francuske revolucije predstavlja oruđe u transformaciji osnova političkog legitimiteta od dinastičkog principa do *la patrie*, što je legitimitet zasnovan u „volji nacije“ za samoodređenjem. Takođe, jedan od njegovih značajnih doprinosa ogleda se i u jačanju identiteta među ljudima u anemičnim vremenima odsustva normi i degradacije osnovnih vrednosti, materijalističkom i svetu brzih promena. Pored toga, pomogao je u ublažavanju dehumanizujućih efekata ex-komunističkih režima, doprineo u zaštiti kultura i jezika manjina i td.¹³⁷

Sa druge strane, negativni efekti nacionalizma nedvosmisleno bacaju senku na njegove konstruktivne, graditeljske kvalitete. Neki od najgorih zločina protiv čovečnosti bili su počinjeni u ime nacionalizma. Užasi nacizma i fašizma u XX veku, ideologije isključivosti čija su uporišta sadržana u eliminaciji manjinskih grupa okarakterisanih kao „neodgovarajućih“ ostavili su neizbrisiv trag u ljudskoj istoriji. Iako postoji globalna saglasnost u svetu da se takve stvari neće ponavljati, uspon ultranacionalizma u nekim delovima sveta samo pola veka od pobede nad nacizmom, kao i eskalacija broja etničkih, etnički generisanih odnosno motivisanih konflikata, objektivno otvara pitanje sposobnosti i efikasnosti političkih institucija u borbi sa obuzdavanjem rasizma, ksenofobije i sprečavanjem novih genocida. U tom smislu čini se da nikada nije bilo značajnije izučavati nacionalizam i etničke i religijske konflikte nego danas. O tome svedoči i rastući broj publikacija na ove teme što poslednjih godina ukazuje upravo na važnost ovih tema.¹³⁸

U novonastalim, etnički još uvek nedovoljno „čistim“ državama glavno izvorište konflikata između vladajuće nacije i etničkih manjina je definisanje državne teritorije kao nacionalne. Što se pak religije tiče, u traganju ka nacionalnim, odnosno etničkim identitetom, ona je postala nezaobilazni reper za utvrđivanje posebnosti identiteta kao važna mera razlikovanja i

¹³⁷ Ibidem

¹³⁸ Ibidem

srodnosti sa drugim etničkim grupama. Tako se došlo i do osobenosti novonastajućih nacionalnih država da se u njima nacije uvek identifikuju i strogo monoreligijski, čime se u velikoj meri vrši razlikovanje od etničkih manjina, dok u nacionalnim državama, zatečenim u savremenosti, to nije slučaj. U zavisnosti od toga koja nacija, i time i vera, dominira u etnički i religiozno mešovitim društvima (i to ne samo kvantitativno nego i kvalitativno) u sferi politike i naročito političke vlasti, novoformirane nacionalne države profiliraju svoj religijski doživljaj – čija vera onoga i vlast, a ne samo čija vlast onoga i vera. To kod manjina izaziva osećaj vrednosti drugog reda, i manjine i njene vere. U svakom slučaju, religiozne razlike doprinose zaoštavanju nacionalnih netrpeljivosti. Najmanje netrpeljivosti se u novim nacionalnim državama, po pravilu iskazuje prema religijski srodnim etničkim grupacijama.¹³⁹

Većina autora se slaže oko određivanja glavnih izvorišta nacionalizma kada su u pitanju „mlade“ ili demokratije u nastajanju (ne nužno samo one), svrstavajući ih prevashodno u red koji se odnosi na političke i akademske elite, institucije crkve i vojske i slično. Navedene kategorije imaju kapacitet i moć da, uslovljeno dnevnim političkim potrebama reinterpetiraju i redizajniraju istorijske događaje i odgovornost vezanu za njih. Uzimajući u obzir da nacionalizam ima sposobnost da bude „upotrebljen“ i da se tako adaptira na novonastale prilike, ponekad čak i namernom zamenom sa patriotizmom koji je po svojoj prirodi odbramben, njegov uticaj na mlade naraštaje može - i jeste od presudnog značaja kada je u pitanju diferenciranje u odnosu na „druge“. Ovakva „upotreba“ i odnos prema nacionalizmu koji se ne može odvojiti od želje za vladanjem (nacije) sa ciljem odgovora na kratkoročne političke apetite, onima koji ga adaptiraju – pripisuje odgovornost neslućenih razmera, stvarajući tako dalje okolnosti za razvoj njegovih patoloških formi: ksenofobije, šovinizma, rasizma i dr.¹⁴⁰

¹³⁹ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 89-90

¹⁴⁰ Opširnije videti: Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 169-366

1. Teorije o nacionalizmu i ratu

Savremena istorija poznata je po tome da zavisno od potrebe i od toga kome se upućuje i na koga se odnosi, nacionalizam menja svoj tonalitet upotrebe. Po pravilu „drugima“ se pripisuje nacionalizam iracionalnog epiteta dok sopstveni, odnosno „naš“ isto tako po pravilu postaje „patriotizam“. Patriotizam se u tom kontekstu određuje kao privrženost i naklonost članova grupe svojoj grupi i zemlji u kojoj žive da bi se ustanovila razlika odnosno pozitivna privrženost u odnosu na šovinizam i nacionalizma koji uključuju negativne osećaje prema drugim grupama.¹⁴¹

Jasnu distinkciju i gotovo suprotnost ove dve ideje obrazložio je prof. dr Dragan Simeunović: „patriotizam podrazumeva privrženost određenom mestu i određenom načinu života za koje neko veruje da su najbolji na svetu, ali ne želi da ih silom natura drugima. Patriotizam je po svakoj prirodi odbramben, i u vojničkom i u kulturnom smislu. Trajni cilj svakog nacionaliste jeste da obezbedi veću vlast i ugled ne za sebe, već za naciju ili drugu celinu u kojoj je odlučio da utopi svoju individualnost“. U širem smislu, nacionalizam obuhvata i takve tendencije, pokrete poput komunizma, političkog katolicizma, cionizma, antisemitizma, trockizma i pacifizma. Takođe, nije neophodno da on označava odanost jednoj vladi ili zemlji, još manje nečijoj sopstvenoj zemlji, i čak nije strogo uzevši, potrebno da celine na koje se odnosi stvarno postoje. Primeri koji

¹⁴¹ Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 169-366

su očigledni u tom smislu su: jevrejstvo, islam, hrišćanstvo, proletarijat ili bela rasa kao objekti strasnog nacionalističkog osećanja.¹⁴²

U kontekstu iznetog, pored postojanja razlike između nacionalizma i nacionalnog osećaja pojašnjene u prethodnom delu disertacije, važno je još jednom napomenuti da nacionalističko osećanje može biti potpuno negativno. Simeunović u tom kontekstu izdvaja pet osnovnih karakteristika koje se prevashodno odnose na: takmičarski prestiž, opsednutost, nestabilnost, ravnodušnost prema stvarnosti i snovi o vlasti. Takmičarski prestiž, bilo pozitivan ili negativan, odnosi se na želju za vlašću koja je ojačana samoodbranom, a koja ne mora nužno biti u skladu sa načelom priklanjanja jačoj strani. Opsednutost podrazumeva stav o nadmoći svoje zajednice uz osećaj obaveze za širenjem uticaja svog jezika odnosno u suptilnijoj formi dijalekta, a na štetu nekog drugog, protivničkog. Nestabilnost kao svojstvo podrazumeva da snaga koja se održava, ne sprečava prenošenje nacionalističke privrženosti i često je vezana za neku stranu zemlju. U tom smislu, nije neobično da velike nacionalističke vođe ili osnivači nacionalističkih pokreta uopšte ne potiču iz zemlje koju su „proslavili“. Ponekad su to potpuni stranci ili, što je češći slučaj dolaze iz pograničnih oblasti gde su nacionalnosti izmešane (Hitler, Staljin, Napoleon, De Valera, Dizraeli, Poenkare, Biverbruk). Ravnodušnost prema stvarnosti podrazumeva sposobnost nacionalista da ne vide podudarnost između istog niza činjenica ili istorijskih događaja i u tom smislu, ne samo da se ne osuđuju zločini svoje strane, već se oni ni ne pominju. Snovi o vlasti impliciraju ravnodušnost prema objektivnoj istini koja podstiče potpuno zatvaranje jedne strane sveta u odnosu na drugu. Navedeno uzrokuje nedoumice u vezi sa najkrupnijim događajima kao što je objektivna i realna broj žrtava u ratu.¹⁴³

Stereotipi i predrasude često se, usudićemo se da kažemo - opravdano smatraju iracionalnostima nacionalizma. Naime, predrasude pomažu kod zajedničkog odnosno jednakog i istog tumačenja

¹⁴² Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 121

¹⁴³ Detaljnije objašnjenje prof. Dr Simeunovića u vezi sa karakteristikama nacionalizma videti u: Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 121-125

date stvarnosti i kreiranja stereotipne slike neprijatelja čime direktno mogu uticati na mobilizaciju.¹⁴⁴ Stereotipi postaju i šire se u grupi kada ona ima potrebu da opravda sopstvene planirane ili ostvarene akcije odnosno postupke prema/protiv druge grupe i sopstvenu grupu na osnovu određenog svojstva razlikuje od stranih grupa u vreme u kome ta razlika ne postoji ili slabi tj. gubi se, ali zato društvena situacija po mišljenju pripadnika te grupe omogućava da se distinkcija u odnosu na druge formira.¹⁴⁵ Zanimljivo je da što je neka nacija imala manje prilike da se ostvari, utoliko više i disproportionalnije njenu nacionalnu ideologiju „obrastaju“ istorijski elementi.¹⁴⁶ Naime, u okolnostima nepostojanja istorije koja bi pripadnicima date nacije bila zajednička, gotovo po pravilu pribegava se samokonstrukciji nacionalne prošlosti.¹⁴⁷

Uvažavajući visok stepen složenosti nacije kao društvene pojave i nepostojanje saglasnosti stručne javnosti u vezi sa njenom jedinstvenom opšteprihvaćenom definicijom i pored činjenice da su u prethodnom delu disertacije bili izloženi pojedini teorijski pravci u njenom proučavanju, fokusiraćemo se na šest bazičnih istraživačkih pristupa koji se u većoj ili manjoj meri međusobno razlikuju između ostalog prema pitanjima koja smatraju vrednim postavljanja, kao i prema odgovorima koje nude za ta ista istraživačka pitanja. Šest osnovnih teorijsko-istraživačkih pristupa naciji su: interakcionizam (različit od simboličkog interakcionizma kao opšte teorijske usmerenosti u sociologiji i socijalnoj psihologiji i postmodernistički pristup naciji); modernizam; etno-simbolizam; teorija iskonskog postojanja nacije (primordializam) i teorija mnogovekovnog postojanja nacije (perennializam).¹⁴⁸

¹⁴⁴ Esbach C., *Nationalismus und Rationalität*, Dietrich Reimer Verlag, Berlin, 2000, str. 163

¹⁴⁵ Tajfel H., *Gruppenkonflikt und Vorurteil: Entstehung und Funktion sozialer Stereotypen*, Hans, Huber Verlag, Bern/Stuttgart/Wien, 1982, str. 54-55

¹⁴⁶ Szücs J., *Nation und Geschichte*, Böhlau-Verlag GmbH, Köln/Wien, 1981, str. 35

¹⁴⁷ Opširnije videti: Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 169-366

¹⁴⁸ O osnovnim teorijsko-istraživačkim pristupima naciji opširnije videti: Llobera R. Josep, „Working paper: Recent Theories of Nationalism“, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 1999, str. 1-26 i Bakić Jovo, „Teorijsko-istraživački pristupi etničkoj vezanosti (ethnicity) nacionalizmu i naciji“, *Časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, broj 3, 2006, str. 231-264

Primordializam kao i jedini pristup naciji tokom XIX i prve polovine XX veka, najstariji je i najduže se upotrebljavao (Pierre Van den Berghe, Edward Shils). Podrazumeva nastajanje nacije sa čovekom, odnosno nastankom ljudske istorije postaju i različite nacije razlikujući pri tome tri vrste shvatanja iskonskog postojanja nacije: da je karakteristika etničkih grupa stalnost i nepromenljivost, kao i da im se nužno pripada rođenjem čime se može uslovno poistovetiti sa nacionalističkom ideologijom nemačkoromantičarskog tipa; da nacija i etnička grupa predstavljaju “prirodne” grupe jer nastaju “produženjem” porodice kao uže i širih srodničkih grupa koji su odabrani procesom genetičke evolucije pri čemu se sistematsko davanje prvenstva članovima sopstvene etničke grupe, odnosno etnocentrizam, javlja kao genetički ukorenjena, atavistička nesvesna tendencija, a etnička vezanost (*ethnicity*) je unapred data, sveprožimajuća moćna društvena veza koja se menja kroz istoriju. Kritička misao „iskonskog postojanja nacije“ prevashodno ističe život ljudi u brojnim društvenim grupama, dok značaj neke od njih zavisi od različitih istorijskih okolnosti. Isto tako, etnička veza nema apsolutni prioritet. Osim toga, primordializam je izuzetno podložan rasističkoj i nacionalističkoj instrumentalizaciji i ideologizaciji. Biologistička varijanta primordializma u neku ruku može predstavljati uslovno rečeno naučnu, ali suštinski ideološku legitimaciju najreakcionarnijim političkim pokretima poput nacionalsocijalističkog, dok u drugoj može predstavljati ideološku osnovu konzervativno-romantičarskom nacionalizmu. U svakom slučaju, bilo koja od varijanata „iskonskog postojanja nacije“ uglavnom negira postojanje razlika između nacije i etničke zajednice i dosledno ih poistovećuje.¹⁴⁹

Nacija prema teoriji perenializma predstavlja pojavu transistorijskog karaktera koja se javlja u svim istorijskim epohama bez obzira na političke, ekonomske ili kulturne uslove društva, te predstavlja društvene grupe izuzetne dugotrajnosti i mnogovekovnog postojanja (Hugh Seton-Watson, Hagen Schultze, John Armstrong). Razlikuje dve glavne varijante i to onu koja postojanje nacije vidi u čak nekoliko vekova ili milenijuma unazad dalekoj prošlosti uz naglašavanje kontinuiteta i shvatanje nacije kao društvene grupe posebnog kvaliteta, oblika

¹⁴⁹ Ibidem

udruživanja pojedinaca koji kao takav predstavlja izvor kolektivnog identiteta bilo gde gde ljudi žive. Daje mogućnost prekida nacionalnog kontinuiteta, a naciju i etničku grupu poistovećuje.¹⁵⁰

Danas je najrasprostranjenije modernističko poimanje nacije u društvenoj nauci i ono dominira od 1960-ih godina (Ernest Gellner, Eugen Weber, Dominique Schnapper). Zastupnici ovoga shvatanja Francusku revoluciju smatraju događajem koji označava momenat rođenja nacije. Prema njima, nacije su u istorijskom smislu može se reći relativno skorašnji proizvod modernizacijskih procesa, industrijalizacije, obaveznog osnovnog obrazovanja, pojačane društvene pokretljivosti, sekularizacije, urbanizacije, demokratizacije političkog života uslovile su nastanak nacionalizma, koji je u formi ideologije doprineo izumevanju nacije. Ovaj pravac za nastanak i održavanje nacija izrazito naglašava značaj intelektualaca, kao i širenje nacionalizma i uspostavljanje nacionalne svesti. Zamerke se najčešće tiču zanemarivanja etničkih veza i preneglašavanja političkih činilaca u oblikovanju nacije nauštrb kulturnih. Uzimajući u obzir da bi detaljna analiza svih teorijskih pristupa umnogome odstupila od osnovne teme ove disertacije, oni će biti samo taksativno prikazani. Posmatrano hronološki, prvobitne teorije modernističkog pravca su teorije modernizacije ili razvojne teorije, zatim instrumentalističke kao podgrupa modernističkih teorija, iako kritikuju i teoriju iskonskog postojanja nacije i razvojnu teoriju (teorija etničkog takmičenja i teorija etničke segregacije, odnosno teorija unutrašnjeg kolonijalizma i teorija reaktivne etničke vezanosti (*ethnicity*)), kao i podvrsta modernizma - neomarksizam.¹⁵¹

Sušтина etnosimboličkog pristupa naciji ogleda se u sintetizovanju modernizma i perenializma, a njegov najvažniji predstavnik jeste i više puta u ovoj disertaciji citirani Anthony D. Smith, britanski sociolog jevrejskog porekla. U središtu njegovog istraživanja su etnički i religijski mitovi o poreklu etničke grupe, izabranom narodu i zlatnom dobu, koji predstavljaju osnovu kasnijih nacionalnih mitova. Kritika ovog pristupa skreće pažnju na preneglašavanje značaja

¹⁵⁰ Ibidem

¹⁵¹ Ibidem

nacionalista i nerealnim sastojcima nacionalne svesti kao i zanemarivanju uloge države i favorizovanje kulturnih činioaca nacije nauštrb političkih i ekonomskih.¹⁵²

Interakcionistički pristup naciji značaj daje kontekstu međusobnog opštenja članova različitih etničkih grupa ili nacija, smatrajući da osećanje i svest o etničkoj vezanosti nastaju i održavaju se kontinuiranom dihotomizacijom članova grupe i onih koji to nisu, uz neophodnost potvrde ove vezanosti u društvenom odnosu (Frederik Barth). Ovaj pristup smatra bitnim međuetničke kontekste u kojima članovi u svojim međusobnim odnosima određuju svoje etničke identitete, a ne same etničke grupe. Naglašavanje nastajućih i procesualnih aspekata etničkih grupa, najveći je doprinos interakcionističke teorije. Glavna zamerka ovom pristupu tiče se relativnog zapostavljanja izučavanja onih etničkih svojstava, koja služe za razgraničavanje etničkih grupa i posledično stvaranje, odnosno učvršćivanje etničkih identiteta, kao i za politizaciju etničkih vezanosti i njihovu nacionalističku upotrebu u raznim ekonomskim, kulturnim ili političkim takmičenjima.¹⁵³

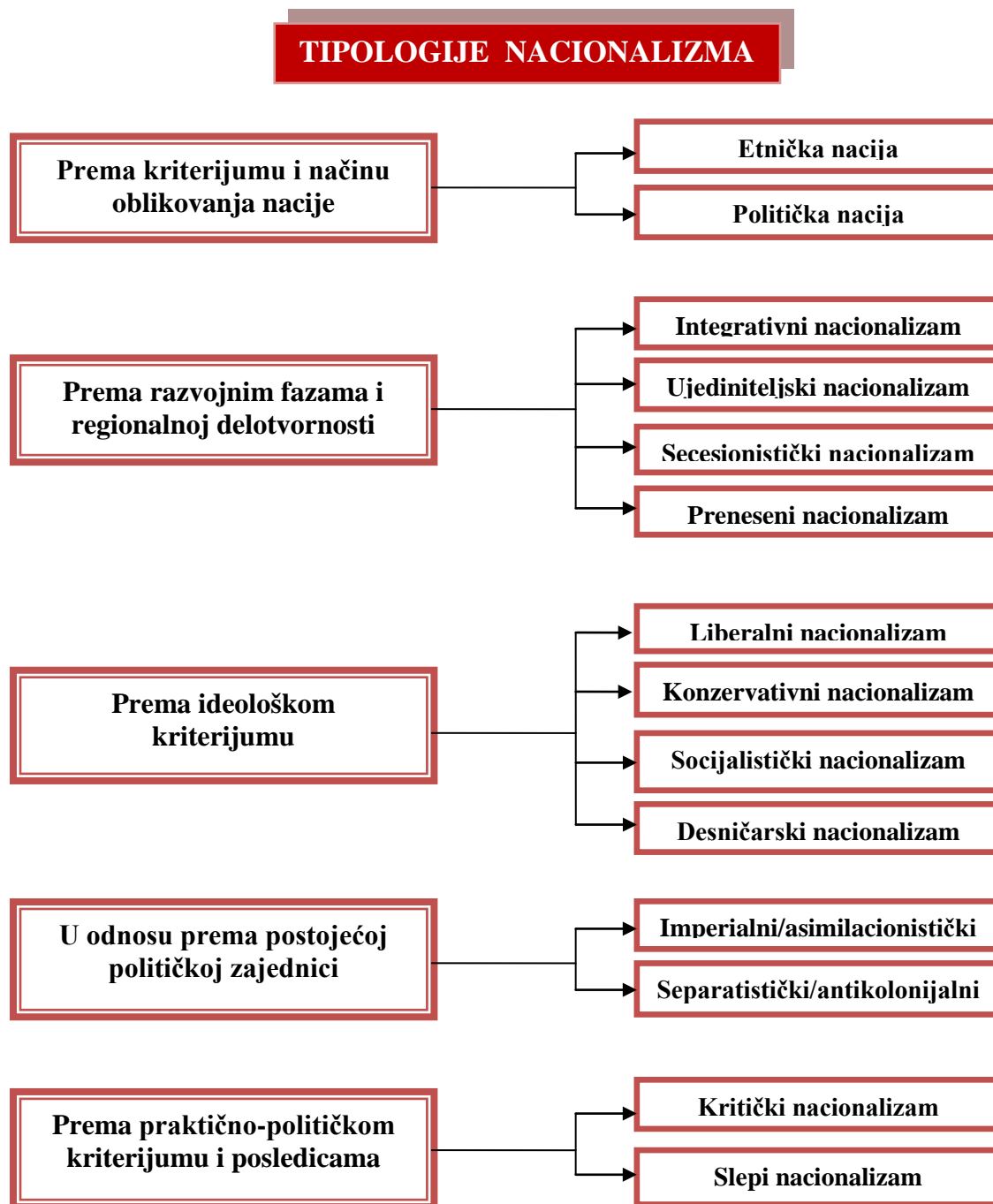
U velikoj meri oslonjen na modernističko shvatanje nacije nekih marksističkih modernista, postmodernistički pristup naciji podrazumeva konstrukciju nacije od strane nacionalizma, odnosno nacionalističkih intelektualaca. U tom smislu, istraživački zadatak jeste dekonstrukcija velike nacionalističke priče koja nužno vodi i dekonstrukciji onoga što je na njoj zasnovano (Chantal Mouffe, Ernesto Laclau). Celokupna stvarnost doživljava se kao društveno stvorena i tekstualno izražena, a nacija predstavlja oblik diskursa. Odatle sledi da su nacije zavisne od intelektualno-političke delatnosti kulturnih hegemoni, u krajnjem slučajne, odnosno kontingentne i nenužne i promenljive. Kritike ovog pristupa tiču se generalnih zamerki postmodernizmu u celosti, posebno odnoseći se na polje istraživanja nacije i nacionalizma.¹⁵⁴

¹⁵² Ibidem

¹⁵³ Ibidem

¹⁵⁴ Ibidem

1. - Grafički prikaz tipologija nacionalizma.

Izvor: Grafički prikaz analize u: Bakić Jovo, „Teorijsko-istraživački pristupi etničkoj vezanosti (ethnicity) nacionalizmu i naciji“, *Časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, broj 3, 2006, str. 231-264.

Kreveld ističe da je savremeno strateško mišljenje na ovu temu prevashodno ukorenjeno u zastareloj odnosno pogrešnoj klauzevicevskoj slici sveta te s toga fundamentalno manjkavo. On pojašnjava da savremenost karakteriše doba rata između etničkih i religijskih grupa, a ne mirnog trgovinskog nadmetanja između ekonomskih strana. Umesto poznatih oblika oružanih sukoba koji tonu u prošlost, javljaju se radikalno novi, koji zauzimaju njihovo mesto. Ukoliko društva nisu spremna da se prilagode novoj realnosti koja se brzo menja, verovatno je da će dostići tačku u kojoj više uopšte neće biti u stanju da primene organizovano nasilje, a ako do takve situacije dođe, u pitanje će biti doveden i njihov opstanak kao kohezivnih političkih entiteta.¹⁵⁵

Savremena antropološka istraživanja primitivna društva mahom određuju kao društva bez nasilja, za razliku od Hobsa koji, u društvu koje za njega predstavlja društvo u stanju države, pretpostavlja „prirodnu uslovljenost rata svakog protiv svih“.¹⁵⁶ Sa druge strane, Pjer Klastar pojašnjava da je rat pripadao primitivnim društvima, dok je ratnički fenomen univerzalan bez obzira na društva o kojima je reč, kao i bez obzira na njihovo prirodno okruženje ili pak načina socioekonomske organizacije. U tom smislu, analizira njegovo postojanje u politici napominjući nezavisnost kao osnovnu i vrhovnu vrednost svakog plemena, precizirajući da su „za svaku lokalnu grupu sve druge grupe stranci: figura stranca potvrđuje, za svaku određenu grupu, ubeđenje u sopstveni identitet kao jednog samostalnog Mi, svako drugi je u tom slučaju stranac a tako i potencijalni neprijatelj“. Uzimajući u obzir prioritet primitivne zajednice koji se ogleda u nezavisnosti, sledi da ratovanja odnosno primirja ili savezništva među grupama predstavljaju političke ciljeve i interese, a rat trajno stanje primitivnih društava.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Kreveld van Martin, *Transformacija rata*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 11

¹⁵⁶ Opširnije videti u analizi Levi Strosa: Levi-Strauss, „Guerre et commerce chez les Indiens de l'Amérique du Sud“, *Renaissance*, Vol. 1, New York, 1943. i Hobbes Tommas, *Leviathan*, 1971, Sirey, Paris, str. 125

¹⁵⁷ Prema ovom autoru, razlikuju se tri vrste stanovišta koja pokazuju iz kog razloga rat ne pripada lovu razmeni ili proizvodnji u primitivnim društvima odvajajući ih na naturalistička, ekonomska i stanovišta razmene. Izvor: Klastar Pjer, *Arheologija nasilja - rat u primitivnim društvima*, Studentski kulturni centar, Kiša, Novi Sad, 2004, str. 49, 25-35, 86, 89

Prema mišljenjima mnogih autora, jedan od najkontroverznijih mislilaca rata u XX veku nedvosmisleno je Karl Šmit bez čijih stavova ozbiljnija analiza sukoba i teorija o ratu nije potpuna. On je naime smatrao da se u ratu krije suština stvari, kao i da totalni rat svoj smisao dobija tek kroz totalnog neprijatelja.¹⁵⁸ U njegovom poimanju konflikata, prisustvo sukoba zasnovanih na rasi, jeziku, kulturi, religiji, pravnim porecima/sistemima je evidentno, s tom razlikom što dužnost i pravo obračuna pripada isključivo državi.¹⁵⁹ Pored iznetog, rat ocenjuje kao „božanski“ iz razloga što se ljudski ne može objasniti¹⁶⁰, a pojam neprijatelja po njemu predstavlja nešto što je u samom bitku (suštini) drugačije i strano i koje u slučaju konflikta vodi negaciji sopstvene vrste političke egzistencije.¹⁶¹ Iako je prihvatljivost njegovih stavova za mnoge autore diskutabilna, značajna je njegova tvrdnja u vezi sa time da mogućnost izbijanja konflikta prisutna u svesti ljudi, po sebi može i predstavljati svojevrsnu polugu kontrole različitih grupa ljudi isticanjem njihove različitosti.

Rat je shvaćen kao stvarni i namerni oružani sukob širokih razmera između političkih zajednica odnosno etnita koji pretenduju na status države, čime se u diskurs uvode i građanski ratovi, odnosno terorističke organizacije uzimajući u obzir da imaju političke ciljeve. Nasilna priroda i zastrašujući efekti rata usloveli su veliki broj definicija i radova na ovu temu otvarajući brojne moralne dileme. S tim u vezi, u naširem smislu posmatrano, izdvajaju se tri dominantna pravca teorija o ratu odnosno miru bazičnih konceptualnih razlika i to:¹⁶²

¹⁵⁸ Schmitt Carl, „Totaler Feind, totaler Krieg, totaler Staat“ (1937/1940), *Positionen und Begriffe*, Berlin, Duncker & Humblot, 1994, str. 236

¹⁵⁹ Schmitt Carl, *Staatsethik und pluralistischer Staat (1930)*, Berlin, Duncker & Humblot, 1994, str. 141 i Schmitt Carl, „Der Gegensatz von Parlamentarismus und moderner Massendemokratie“ (1926), *Positionen und Begriffe*, 1994, str. 61

¹⁶⁰ Schmitt Carl, *Glossarium - Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*, Berlin, Duncker & Humblot, 1991, str. 283

¹⁶¹ Schmitt Carl, *Verfassungslehre*, Berlin, Duncker & Humblot, 1957, str. 377

¹⁶² O dominantnim pravcima teorija o ratu opširnije videti: Walzer Michel, *Just and Unjust Wars*, Basic Books, New York, 1977; Johnson James, *The Just War Tradition and the Restraint of War*, Princeton University Press, Princeton, 1981 i Avgustin, *Država božja*, (Prev. Marko Višić), CID, Podgorica, 2004

1. Klasične teorije za koje se vezuje međunarodno pravo, prema kome države mogu imati „moralno“ opravdano pravo za pribegavanje oružanoj sili. Prema ovim teorijama, rat i „masovno političko nasilje/sila“ mogu biti moralno opravdani poput Drugog svetskog rata (iz perspektive savezničkih snaga). Ove teorije mogu se u skladu sa značenjem podeliti na tri podvrste i to:
 - a) *jus ad bellum*, koje se u prvom redu odnose na opravdanost rata pre njegovog početka i podrazumevaju ispunjenje šest osnovnih kriterijuma: opravdan razlog, opravdanu nameru, pravni i javni legitimitet, rat kao poslednje sredstvo, verovatnoću pobede i proporcionalnost;
 - b) *jus in bello*, odnose se na pravedno postupanje tokom rata po njegovom otpočinjanju i podrazumevaju pravila: poštovanje međunarodnih zakona o zabrani oružja, diskriminaciju i imunitet civila, proporcionalnost, blagonaklonost prema ratnim zarobljenicima, sredstva *mala in se* (zločine protiv čovečnosti: silovanja, genocid, etničko čišćenje, primoravanje ratnih zarobljenika da se bore protiv pripadnika svoje strane, korišćenje otrova i biološkog oružja, odmazda) i
 - c) *jus post bellum*, odnosi se na poštovanje mirovnih sporazuma, granica u trećoj i završnoj fazi okončanja rata i podrazumeva: proporcionalnost i javno proglašenje primirja/mira, ostvarivanje „osvojenih prava“, ne/diskriminacija civila i odgovornih, odgovornost za greške pobeđenih i pobednika, kompenzacija (ne primenjuje se) i rehabilitacija.

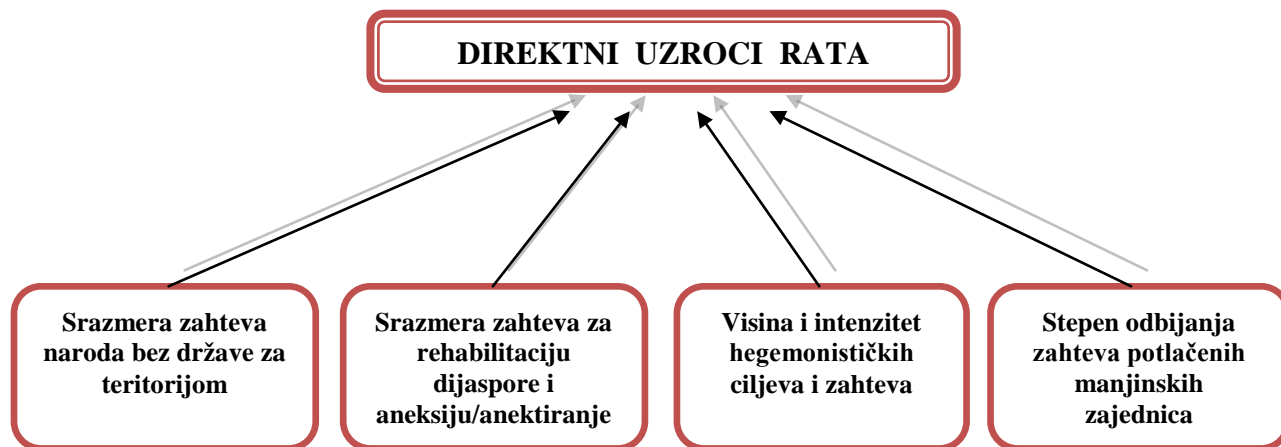
2. Realizam sa druge strane ima skeptičan pogled na moralne koncepte poput pravde naglašavajući spoljnu politiku kao ključnu. Država i nacionalna bezbednost, prema ovim teorijama, u vreme rata nemaju ništa sa moralnim načelima jer etičke vrednosti nemaju ničeg zajedničkog sa grubostima sveta globalne politike u kome jedino snažni i lukavi preživljavaju. U tom smislu primarna težnja države treba biti usmerena prema vitalnim

bezbednosnim interesima, moći uticaja na druge i ekonomskom razvoju, a ne moralnim idealima.

3. Pacifizam ne deli moralni skepticizam prisutan kod realističkih teorija smatrajući da koncept morala može biti inkorporiran u međunarodne odnose uz osnovnu pretpostavku da rat ne bi trebalo preduzimati. Dok klasične teorije rata uslovno gledaju na stupanje tj. ulazak u rat, pacifističke ga zabranjuju i za njih je rat uvek pogrešno sredstvo, tvrdeći da uvek postoji bolji način rešenja.

U konstelaciji odnosa nacionalizma i rata, Stephen Van Evera determiniše četiri osnovna i direktna uzroka koja svojim postojanjem proporcionalno utiču na rizik od izbijanja ratnog sukoba unutar jedne države:

2. - Grafički prikaz odnosa nacionalizma i rata.

Izvor: Evera Van Stephen, „Hypotheses on Nationalism and War“, *Nationalism and Ethnic Conflict*, MIT Press Cambridge, Massachusetts, 1997, str. 29

U skladu sa iznetim, Evera okolnosti koje dovode do direktnog uzrokovanja ratnih sukoba u navedenoj konstelaciji nacionalizma i rata u okviru jedne države prevashodno deli na strukturalne, političke odnosno faktore okruženja i perceptivne. Strukturalni se odnose na: čvrstu rešenost države da odbije zahteve manjinskih grupa bez države; gustinu „izmešanosti“ nacionalnosti naročito na lokalnom nivou uz obavezno ograničenu mogućnost pomoći dijaspore i insistiranju na jačanju granica. Politički ili faktori okruženja dalje podrazumevaju: postojanje zločina počinjenih tokom istorije između nacija/manjinskih grupa unutar države koji su dalje određeni podfaktorima kao što su: dužina pamćenja kod žrtava zločina; pripisivanje odgovornosti grupi koja je aktivna, nepostojanje kajanja ili žaljenja odgovornih, okolnosti direktne upućenosti žrtava na počinioce, kao i jačina pritiska/ugnetavanja manjinskih grupa koje žive na teritoriji date države. Perceptivni faktori pak se odnose na stepen divergencije verovanja u vezi sa zajedničkom istorijom, trenutnim tenzijama i karakterom (proporcija legitimnosti vlasti sa sklonošću upotrebi mitskih nacionalnih uverenja; jačanje zahteva države prema građanima i loša ekonomska situacija i slabost ili nekompetentnost nezavisnih vrednosnih institucija uslovljavaju podložnost mitskim nacionalnim uveravanjima).¹⁶³

Jedan od paradoksa diskursa o ratu u savremenim okolnostima ogleda se u nekritičkom odnosu prema sve većoj neravnoteži u svetu izazvanoj nekritičkom odnosu prema sve intenzivnijem naoružavanju i daljem razvoju naoružanja, odnosno učvršćivanju militantne moći velikih sila koja istu tu neravnotežu i izaziva. Ovaj paradoks naročito dolazi do izražaja posmatran kroz prizmu u kojoj potiče od zvaničnih državnih ili međunarodnih institucija, organizacija i dr, usmerenih i projektovanih da trajno održavaju supremaciju najmoćnijih. U takvom kontekstu, neretko služi i “legitimisanju i prividnom ideološkom obezličanju NATO-a, kao i opravdanju vojnih intervencija i naturalizovanju i razgolićenom imenovanju „ose zla“ u savremenom svetu”.¹⁶⁴

¹⁶³ Evera Van Stephen, „Hypotheses on Nationalism and War“, *Nationalism and Ethnic Conflict*, MIT Press Cambridge, Massachusetts, 1997, str. 30

¹⁶⁴ O sistemskim teorijama savremenih ratova nakon Drugog svetskog rata i Fullerovoj teoriji, legitimizaciji ekstremne militarizacije, naglašeno „desničarskoj“ globalnoj militarizaciji koja se, u korpusu njoj svojstvenog

2. Poimanje nacionalizma i ksenofobije

Istorija kasnog XIX i početka XX veka pokazuje da se nacionalne države i nacije ili etničke/lingvističke grupe pre “povlače” nego odupiru, prihvatajući da budu apsorbovane ili dislocirane u okviru novog supranacionalnog restrukturiranja sveta. U tom smislu, neki istoričari smatraju da je u velikom broju slučajeva fenomen nacionalne države dostigao svoj vrhunac.¹⁶⁵

U civilizovanim društvima uobičajeno je i uvreženo shvatanje nacionalizma, naravno odvojenog od pojma nacionalnog osećanja, kao prevashodno pežorativnog pojma i pogrdne reči. U naučnim i književnim krugovima¹⁶⁶ on se dugo vremena smatra primitivizmom, zastarelošću, reakcionarnošću, zabludom ili bolešću sa teleološkim karakteristikama, a njegovo nadilaženje napretkom i preudslovom duhovne civilizacije.¹⁶⁷

ideološkog diskursa, pojavljuje kao sastavni deo globalne odbrane od terorizma i uspostavljanja demokratskih društava, tj. kao „antidesničarski“ projekat koji je po mnogo čemu nominalno srodan idealima opšte demokratizacije savremenog sveta videti opširnije: Sekulić Nada, „Fullerova teorija rata i promene u konceptima vođenja rata u drugoj polovini XX veka – nastanak „kreativnog“ rata“, *Sociologija*, vol. 53, br. 2, 2011, str. 129-148

¹⁶⁵ Hobsbawm E., *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, str. 182-183

¹⁶⁶ Kao posledica nacionalističkog shvatanja jezika javlja se purizam predstavljajući tako jezički ekvivalent ksenofobiji i preteranoj društvenoj potrebi za razgraničavanjem, a korišćenje jezičkog purizma služi rasističkoj i nacionalističkoj ideologiji. Videti opširnije: Coulmas F., *Gewählte Worte*, Campus, Frankfurt/New York, 1996., str. 83 i Milroy J., “Some effects on purist ideologies on historical description of English”, N. Langer/W. Davies, *Linguistic purism in the Germanic Languages*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin, 2005, 324-342.

¹⁶⁷ Lemberg E., *Nationalismus*, I-II, Reinbek, Hamburg, 1964., str. 7 i Llosa Mario Vargas, *Nationalismus als neue Bedrohung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2000, str. 32

Veoma često definiše se kao nešto iracionalno, emocionalno i opasno: smatra se problemom, a u ekscese nacionalizma ubraju se precenjivanje sopstvene rase ili nacije, preziranje i mržnja drugih, lov na nevernike u okviru sopstvene grupe, fanatizam i zločin do proterivanja i uništavanja čitavih naroda (antisemitizam). Smatra se da preterano i isključivo ističe vrednost nacije na račun moralnih i etičkih vrednosti. Opisan čak i kao “ludačka košulja”, guši i odbacuje zdrav racionalnost i razum jer istine koje proglašava nacionalistička ideologija – nikako nisu racionalne. Nacionalizam se obraća plemenskim ljudskim strastima, instinktima i predrasudama, kao i nostalgичnoj želji da kolektivnom ili grupnom odgovornošću zamenimo teret i oslobodimo se individualne odgovornosti.¹⁶⁸

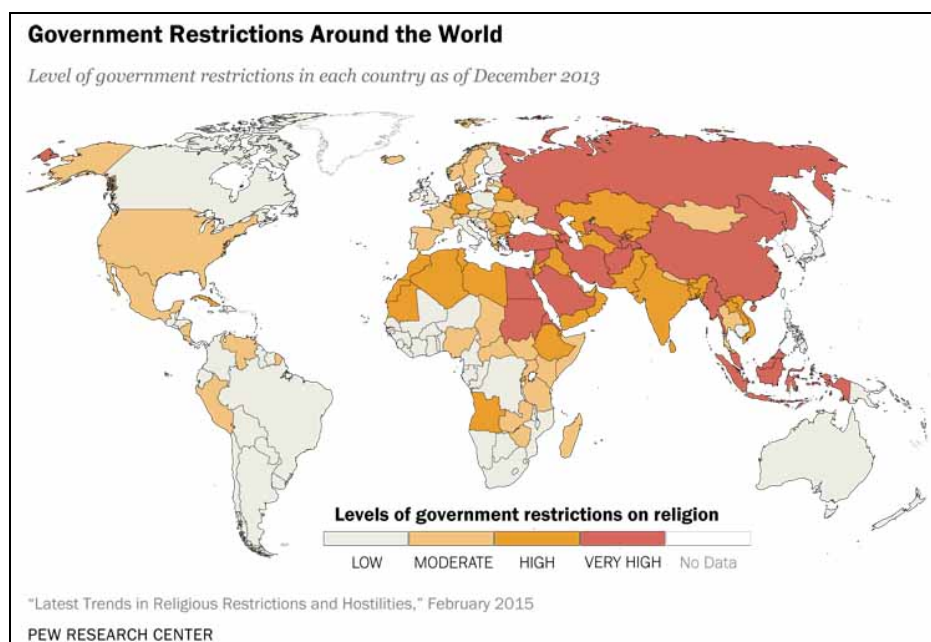
U istraživanjima je utvrđeno da postoji veza između lične nesigurnosti, šovinizma, etnocentrizma i antisemitizma, pri čemu nacionalizam ljudima bez izgrađene ličnosti kompenzuje identitet koji im nedostaje. U tom smislu, nacionalizam projektuje i dozvoljava mržnju i neprijateljstvo na drugu grupu i doprinosi da se lične frustracije zamene kolektivnim osećajem uspeha. Kako nacionalizam instrumentalizuje strahove ljudi nudeći jednostavna objašnjenja i rešenja društvenih problema, ljudi reakcijom nesigurnosti na tendencije urušavanja društva prosto tragaju za novim vezama - i više nego ranije orjentišu se na naizgled prirodno uslovljene kategorije kao što su nacija, rasa, narod i religija, čime uzroci društvenih problema kao što su nezaposlenost i drugih društvenih nejednakosti traže i kompenzuju u kulturno-etničkoj nejednakosti vrednosti. Na taj način manipulacije strahom na makrodruštvenom nivou lako vode u negativne krajnosti kao što su ksenofobija i agresivnost. U situacijama kada su pojedinci, grupe, nacije ili narodi u stanju hroničnog straha, veoma su podložni autoritetima što umnogome olakšava vladavinu političkim elitama. Iz tog razloga one koriste strah kao sredstvo, svesne da

¹⁶⁸ Billing M., *Banal Nationalism*, Sage Publications, London, 1995, str. 38 ; Lemberg E., *Nationalismus*, I-II, Reinbek, Hamburg, 1964, str. 7; Snyder L., *The New Nationalism*, Ithaca: NY, Cornell University Press, 1968, str. 2; Schöpflin G., “Nationalism and Ethnicity in Europe – East and West”, Kupchan C, *Nationalism and nationalism in the New Europe*, Ithaca, 1995, str. 64; Llosa Mario Varga, *Nationalismus als neue Bedrohung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2000, str. 25-26 i Popper K., *Die Offene Gesellschaft und ihre Feinde*, (Band 2, 1945), Tübingen, Mohr Siebeck, 1992, str. 60

društvena proizvodnja straha, njegovo izazivanje i manipulacija predstavljaju sredstvo kontrole.¹⁶⁹

Uticaj pojedinih vlada i postojeći trend religijskih ograničenja i neprijateljstva u tom pogledu najbolje ilustruje naredni primer zasnovan na podacima iz 2013. godine, pri čemu svetliji tonovi označavaju delove sveta sa manjim ograničenjima ovakve vrste, dok tamniji ukazuju na viši stepen prisustva ovakvih vrsta restrikcija.

- 3. - Grafički prikaz postojećeg trenda religijskih ograničenja od strane države.

Izvor: Pew Research Center, <http://www.pewresearch.org/>, (pristupljeno 29.11.2014.)

¹⁶⁹ Katz D., „Nationalismus als sozialpsychologisches Problem“, Winkler H. A., *Nationalismus*, Königstein, 1978, str. 80; Altermatt U., *Das Fanal von Sarajevo, s.n.*, Paderborn, 1996, str. 23, 159; Winkler H. A., „Einleitung: Der Nationalismus und seine Funktionen“, *Nationalismus*, Königstein, 1985, str. 28; Žanić Ivo, *Hrvatski na uvjetnoj slobodi – Jezik, identitet i politika između Jugoslavije i Evrope*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2007, str. 95

Upotrebnost vrednost nacionalističkih ideologija od strane političkih elita najbolje je opisao prof. dr Dragan Simeunović objašnjavajući da, uzimajući u obzir da je iracionalnost pored racionalnosti osnova nacionalizma, ponašanje mase, a ponekad i gomile politički tretirane kao supstrat nacije, biva uvek njenim uvažavanjem i brigom za nju od strane vođstva podstaknuto da postaje više nagono nego inače. Stalno i intenzivno nagoveštavanje spoljne opasnosti po nacionalni organizam dovodi prvo do duhovne homogenizacije nacije koje je vođstvu preko potrebno da bi bilo nacionalno vođstvo, a zatim i do nagoni iniciranog, a sistemski i institucionalno sprovedenog podizanja nivoa spremnosti za odbranu od te, ali i drugih opasnosti. Time se ujedno stvaraju i pretpostavke ne samo za uspešnu odbranu nego i za “preventivno” ugrožavanje stvarnih, ali još češće, i pogotovo u toj početnoj fazi, pretpostavljenih protivnika. U odnosima među nacijama se ujedno začinje logika pristupa, a naročito terminologija i metodi medijskog komuniciranja tipični za odnose među suprotstavljenim armijama. ... Naime, dok se u jednoj nacionalnoj sredini propoveda nacionalistička ideologija, nacionalne elite u okruženju te sredine nikada ne sede skrštenih ruku pa se razdražene ili naplašene mase neke “ugrožene” nacije lako mogu uveriti u paralelizam porasta nacionalizma i kod drugih nacija u njihovom okruženju što vodi stanju da ih sa suprotne strane brzo nazidane nacionalne barikade, uvek čekaju nahuškane mase druge nacije sa takođe brzo i lako imputiranom svešču o sopstvenoj ugroženosti. Na kraju se ispostavlja kao realnost da su nacije usled stepena uzajamno nabujalih neprijateljskih osećanja stvarno ugrožene jedna od druge, pa se početna materijalizacija eventualne laži elite pretvara u istinu sa često tako tragičnim posledicama zbog kojih ne samo da je posle nebitno, nego je i teško dokazati da li je, i sa koje strane prvo, sve počelo kao politička nužnost, obest ili bezazlena laž čime se doseže željeni vrhunac političke manipulacije kao stanje kada se zaboravi i ne misli na uzroke i posledice i stalno insistira na egzistencijalno prezentnom mišljenju.¹⁷⁰

Profesor Simeunović dalje naglašava da je upravo ta prezentnost, koja je inače odličje siromašnih ideologija, krucijalna iznaka onih nacionalističkih ideologija koje kao konglomerati zatečene

¹⁷⁰ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Oglad iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 36-38

idejne građe nemaju šta da ponude sutra sem strepnje naciji ili sem obećanja otklanjanja stare strepnje novim konfliktima, i zato insistiraju na okretanju prošlosti i preuveličavanju njene važnosti Budući da se svako ugrožavanje najbolje otklanja snagom i ojačavanjem onoga ko je ugrožen, stvarno ili prividno ugrožena nacija teži svakovrsnom ojačanju na vojnom, ekonomskom i političkom planu. Kako se “ojačanje” najbrže i najlakše može postići na polju duha, kao najvažniji zadatak nauke, umetnosti, kulture i obrazovanja određuje se ojačavanje nacionalne samosvesti. Efekti stvarnog ojačanja na tom planu neizbežno su uvećani prividom, budući da je teško izbeći da se atribut ojačanja slučajno ili intencionalno povremeno ne poistoveti sa atributom veličanja. Privid je utoliko veći ne samo što je zamena češća, nego i ukoliko je veličanje nekritičnije. Ukoliko se u nastojanju postizanja kvaliteta “što bolje” zameni sa preferencijom “što više”, granica nacionalnog i nacionalističkog se gubi i ostaje samo blago razgraničenje sa šovinizmom.¹⁷¹

Ksenofobija¹⁷² kao strah od različitosti pojedinaca ili grupa, sa ogrešenjem kao karakteristikom transcendentira vreme i mesto, istoriju i kulturu težeći političkom ukalupljanju.¹⁷³ Kao radikalna ili ekstremna pojava nacionalizma, pretpostavlja poricanje prava drugih na kulturno samoodređenje u smislu reakcije na različitost pri čemu rasna različitost proizvodi mržnju. U postmodernizmu, nacionalizam je čini se obrnut ili prekodiran u simbolično nasilje zasnovano na prevashodnim vrednostima autoritarnosti i ksenofobije. Svoju primarnu motivaciju u svakodnevnom životu, ksenofobija crpi u ozlojeđenosti, razočarenju, anksioznosti, nesigurnosti i kulturološkoj traumi. Simbolično nasilje odnosno nasilje u simbolima kako bi pravilno bilo shvaćeno, sadržano je u svakodnevnom životu u nekoliko kognitivnih oblika odnosno dispozicija

¹⁷¹ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 38-40

¹⁷² Kao pojam, termin ksenofobija prvi put je u žargonskom smislu upotrebljen 1901. godine u Francuskoj, a već 1906. Uvršten je u Larusovu enciklopediju. Izvor: Berezin Mabel, „Xenophobia and the New Nationalisms, Forthcoming“, *Handbook of Nations and Nationalism*, Gerard Delanty, Krishan Kumar, Sage Publications, London, 2004

¹⁷³ Berezin Mabel, *Territory, Europe Without Borders – Re-mapping Territory Citizenship and Identity in a Transnational Age*, Berezin/Schain, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2003, str. 4-14

koje izražavaju ili provode ksenofobiju. S tim u vezi, indikativno je očekivati, u okolnostima modernosti koje podrazumevaju jačanje osnova političkog života sadržanih u migracijama, multikulturalnosti, potrošnji, turizmu, obrazovanju i pluralističkim vrednostima, pojačavanje straha od “drugih”.¹⁷⁴

Negativna samoafirmacija rođena iz osećanja inferiornosti, na planu zasnivanja i iskazivanja esktremizma prema drugima (pripadnicima naroda ili rase), ukoliko je frekventna i intenzivna, vodi u stanje ksenofobije.¹⁷⁵ Etjen Balibar definisao je ksenofobiju u odnosu na nacionalizam kao njegov unutrašnji komplementarni dodatak koji ga uvek prevazilazi.¹⁷⁶ Wimer objašnjavajući ksenofobiju u svojoj analizi nacionalističke isključivosti i etničkih konflikata vezuje ksenofobiju, zajedno sa rasizmom, direktno za centralne vrednosti i principe političke savremenosti u suštinskom smislu kao integralni deo političkog života “potpuno nacionalizovanih država”, objašnjavajući da tek kada su članovi grupe, u ovom slučaju nacije prepoznati kao legitimni “vlasnici kolektivnih dobara” poput prava državljana ili pristupačnosti mehanizmima socijalne sigurnosti, tek tada diskurs ksenofobije može postići društveno prihvatanje. Svoje stavove i analizu ksenofobije u savremenom društvu udaljava od klasičnog simbolizma, racionalističkih teorija i sudara kultura koji ovu pojavu pripisuju migratornim promenama, javljajući se u okviru grupa koje više od ostalih zavise od nacionalnih veza i solidarnosti. Ksenofobija je *enfant naturelle* svetskog poretka nacionalnih država i ekstremni je oblik nacionalizma otkrivajući u svom najvišem stepenu princip zajedništva na kojima moderna društva počivaju predstavljajući ekvivalent etničkih konflikata u društvima koja su imala dug put političke modernizacije.¹⁷⁷ U tom smislu, ksenofobija predstavlja usputnu tačku kontinuuma

¹⁷⁴ Delanty Gerard, Discussion Paper: “Theoretical Considerations on Xenophobia: Cultural Violence, Nationalism and Everyday Life”, Workshop ‘Racism and Xenophobia: Key Issues, Mechanisms and Policy Opportunities’, European Commission, Brussels 5-6th April, 2001

¹⁷⁵ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 148-149

¹⁷⁶ Videti opširnije: Balibar Etienne, „Racisme et Nationalisme“, Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein, *Race, nation, classe – Les identités amiguës*, Editions la Découverte, Paris, 1988

¹⁷⁷ Videti opširnije: Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 199-222, 69

daljeg ekskluzivizma i isključivosti, naročito usled percepcije odnosno pretnje opasnosti od “drugih” koji se prepoznaju kao opasna i moralno inferiorna grupa koju treba držati podalje i ekstrahovati u kulturnom, teritorijalnom i političkom smislu.¹⁷⁸ Ipak, ne treba zaboraviti da stanje uslovne ksenofobije ponekad i delimično može biti objektivno uslovljeno. Naime, Grci su prema nekim istraživanjima ocenjeni kao najksenofobičniji narod u Evropi pa i na svetu, ali ne treba gubiti iz vida činjenicu da ne postoji ni jedan narod srodan Grcima, kao niti jedan jezik srodan grčkom što nedvosmisleno doprinosi pojačavanju osećaja etničke posebnosti kod Grka, ali sa druge strane i njihovoj izolaciji. Ista istraživanja pored Grka, kao izuzetno ksenofobičan narod izdvajaju i Mađare sa indeksom ksenofobičnosti iznad 0,5 dok za njima sledi Poljska.¹⁷⁹

Kada se govori o decenijskim previranjima koja su se kretala na liniji inkluzija-isključivost, zanimljivo je i značajno reći da su rasističke konstrukcije, kao fenomena koji ima dosta zajedničkih elemenata sa ksenofobijom, inicijalno korišćene kao oruđe za legitimizaciju isključivosti odnosno ekskluzivnosti delova društva koji su se odnosili na seljake i radnike iz “novog” socijalnog miljea, a da pri tome nisu direktno bili usmerene protiv “drugih” u nacionalnom smislu - sve do kasnije faze institucionalizacije nacije-države.¹⁸⁰ U domenu lokalnih zajednica u kojima ljudi žive i ispoljavaju emocije, zatvorenost i isključivost identiteta (ksenofobija) čini se dobija na snazi i postaje ciljno orjentisana čak i više nego u ranijim periodima.¹⁸¹

¹⁷⁸ Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 202

¹⁷⁹ Giancarlo Valori, „The European Union, Antisemitism, Rasizam and Xenophobia“, *The Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 1, 2007., str. 80 u Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 149

¹⁸⁰ O mehanizmima rasizma videti opširnije: Miles Robert, *Rasism After ‘Race Relations’*, Routledge & Kegan Paul, London, 1993, poglavlje III.

¹⁸¹ Bowman Glenn, „Xenophobia, Fantasy and the Nation - The Logic of Ethnic Violence in Former Yugoslavia“, Goddard V., J. Llober & C. Shore (Eds.), *Anthropology of Europe: Identity and Boundaries in Conflict*, London, Berg, 2004, str. 143-171

Ksenofobija se kao socijalni fenomen i istorijska kategorija u okviru savremenog nacionalizma može javiti bilo gde u svetu. Ona je naime '80-ih godina postala tihi pratilac političke realnosti bivše Zapadne Evrope. Akti nasilja i vandalizma usmereni protiv Jevreja, prve i druge generacije imigranata iz Afrike i Bliskog Istoka, praćeni su rastom popularnosti ultra-nacionalističkih populističkih partija koje su sugerisale da savremena Evropa nije tolerantna čak do granica rasizma. Upravo iz tog razloga, tokom juna meseca 1997. godine, a u cilju sprečavanja dalje pretnje širenja ksenofobije, Savet Evrope ustanovio je Evropski monitoring centar za rasizam i ksenofobiju (*European Union Monitoring Centre on Racism and Xenophobia [EUMC]*) sa prevashodnim zadatkom istraživanja i prevencije ovih pojava.¹⁸²

U skladu sa prethodno iznetim, poslednje tri decenije svedoče o tome da je pored činjenice da je došlo do uzleta ksenofobije na području Evrope, došlo i do značajnog, gotovo iznenađujućeg rasta popularnosti i uticaja konzervativnih i desničarskih političkih partija. Naime, ksenofobija se u ovom smislu odnosi na političke platforme koje propagiraju striktna ograničenja imigracione politike, pojačane kontrole granica, reformu ili ukidanje Šengen zone, pa čak i iseljavanje manjinskih grupa. Navedeno je potpuno vidljivo u primeru Austrije koja je tradicionalno važila za „prvu žrtvu“ Trećeg Rajha, a u kojoj je na izborima 1999. godine pobedio istaknuti nacionalista i osoba optužena za poricanje Holokausta. Alarmantno jačanje desničarskih partija širom Evrope postaje apsolutna u činjenici da partije naklonjene ksenofobiji sve više počinju da dobijaju na popularnosti u zemljama koje se tradicionalno vezuju za vrednosti liberalizma i multikulturalizma: Švajcarskoj, Belgiji, Švedskoj i Norveškoj. U „uslovno“ tolerantnoj Švajcarskoj, snažna Švajcarska Narodna Partija sa oko 26% učešća u Parlamentu, ograničila je mogućnost izgradnje džamija i minareta, a njihova kampanja bila je praćena oglasom sa crtežom na kome tri bele ovce šutiraju crnu van granica zemlje. U Belgiji pak, krajnje desničarska, rasistički nastrojena i separatistička partija Vlaams Blok, pre nego što je

¹⁸² Videti opširnije: Berezin Mabel, „Xenophobia and the New Nationalisms, Forthcoming“, *Handbook of Nations and Nationalism*, Gerard Delanty, Krishan Kumar, Sage Publications, London, 2004

2004. godine bila zabranjena zbog ekstremizma, na izborima 2003. godine osvojila je čak 12% mesta u Predstavničkom Domu.¹⁸³

4. - Grafički prikaz širenja desničarskih ksenofobičnih partija u Evropi 2013. godine, na kome zelena boja označava zemlje u kojima su ove partije u sastavu vlasti, a siva zemlje gde one nisu u sastavu vlasti.

Izvor: Mayfield James, „Explaining the Rapid Rise of the Xenophobic Right in Contemporary Europe“, *Geo Currents*, July 22, 2013, <http://www.geocurrents.info/cultural-geography/the-rapid-rise-of-the-xenophobic-right-in-contemporary-europe>, (pristupljeno 13.04.2014.)

Uz zapanjujući rast nezaposlenosti na čitavom evropskom kontinentu, obimne migracije u Zapadnu Evropu iz Afrike, Azije i sa Balkana, kao i – po mnogima – narušenu ekonomsku i političku strukturu EU, odaje utisak da birači najrazličitijih profila i slojeva, rešenje vide i odlučuju se za radikalno drugačije opcije. Evropske političke partije koje su sklone ksenofobiji u najmanju ruku „meki“ euroskeptici, a zahtevi nekih od njih kreću se od nivoa poziva za veću

¹⁸³ Videti opširnije: Mayfield James, „Explaining the Rapid Rise of the Xenophobic Right in Contemporary Europe“, *Geo Currents*, July 22, 2013, <http://www.geocurrents.info/cultural-geography/the-rapid-rise-of-the-xenophobic-right-in-contemporary-europe>, (pristupljeno 13.04.2014.)

autonomiju unutar EU, pa čak do peticije za njeno napuštanje. Iako primarno teže generalno strožijoj imigracionoj politici, ona se uočljivo odnosi na predstavnike muslimanskog dela populacije (Marokance, Indonežane, Arape, Somalijce, Avganistance, Pakistance i Afričke crnce).¹⁸⁴ Međutim, ksenofobija je neretko usmerena i protiv drugih – evropskih odnosno tzv. “belih” emigranata, naročito Albanaca, Bošnjaka, Grka, Ukrajinaca, Bugara, Poljaka, Rumuna i Rusa.¹⁸⁵

5. - Grafički prikaz proporcije učešća muslimanskog stanovništva i etničkih grupa koje su često predmet neprijateljstva ksenofobičnih političkih partija u ukupnom broju stanovništva u EU.

Izvor: Mayfield James, „Explaining the Rapid Rise of the Xenophobic Right in Contemporary Europe“, *Geo Currents*, July 22, 2013, <http://www.geocurrents.info/cultural-geography/the-rapid-rise-of-the-xenophobic-right-in-contemporary-europe>, odnosno: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html>, (pristupljeno 17.06.2015.)

¹⁸⁴ Evropske zemlje sa najvećom koncentracijom muslimanskog stanovništva su zemlje Istočne i centralne Evrope: Kosovo (90%), Albanija (80%), Bosna i Hercegovina (40%) i Macedonija (33%). Grčka sa duge strane ima oko 3% a Španija 1%, dok Italija ima najmanji procenat muslimanskog stanovništva u ukupnom broju populacije sa manje od 1%. Izvor: „Mapping the Global Muslim Population - A Report on the Size and Distribution of the World’s Muslim Population“, *Pew Forum on Religion & Public Life*, Washington, October 2009, str. 21

¹⁸⁵ Ibidem

Paradoks je dakle da, dok u isto vreme mnogi Evropljani pozivaju na integracije svih, kao i kooperaciju u rešavanju evropskih problema, rastući broj ljudi se, u skladu sa iznetim kreće u potpuno suprotnom pravcu, propagirajući jačanje nacionalizma, homogenosti i ksenofobije.

Nažalost, događaji od 11. septembra 2001. godine u Sjedinjenim Američkim Državama, druga dekada XXI veka u Evropi i način na koji se ona nosi sa problemom migrantske krize pomenute u uvodnom delu disertacije, kao i teroristički napadi u Parizu, Briselu i pretnje u drugim delovima sveta, impliciraju da će ksenofobija kao pojava i fenomen nastaviti svoj rapidni rast u svesti ljudi širom sveta zauzimajući sve veći deo političke stvarnosti.

3. Etiologija etničke polarizacije i konflikta

Funkcionalističke teorije u okviru građanskog nacionalizma nisu uspele da objasne porast etničkog nacionalizma u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju u periodu nakon Drugog svetskog rata postepeno postajavši diskreditovane. Njihovo mesto zauzimaju teorije koje povezuju proces modernizacije sa pojavom ubrzane difuzije etnonacionalističkih i religijskih sentimanata. Ove teorije obrađuju političku fragmentaciju, nestabilnost i anti-demokratski razvoj ističući nuspojave procesa modernizacije država. Primera radi, prema njihovoj analizi, porast etničkog, religijskog i političkog ekstremizma na Bliskom Istoku, Halpern, Berger i Binder pripisuju destrukciji tradicionalnih elita, elitističke kulture i ljudskom osećaju prekida sa tradicionalnim načinom života koji dolazi zajedno sa modernizacijom, demokratizacijom i urbanizacijom.¹⁸⁶ Etnički nacionalizam predstavljao je jedan od načina na koji je nova urbana srednja i niža srednja klasa, reagovala na kulturnu dezorijentaciju i prekid sa tradicionalnim načinom života. Uspon etničkog nacionalizma u društvima koja su se susrela sa „rasulom urbanizma“, elitističkom propustljivošću i naletom ekstremizma u tom smislu bilo je neizbežno podrivanje demokratije. Prema funkcionalističkim teorijama, etnički nacionalizam može se susresti i sa totalitarizmom.¹⁸⁷

Sa druge strane, raspravljajući o modernizacijskoj paradigmi, Karl Deutsch razvija koncept asimilacije i sociopolitičke mobilizacije kao uzroka razvoja nacionalizma koji, potpomognut mas

¹⁸⁶ Smith D. Anthony, *Theories of Nationalism*, Holmes and Meier, New York, 1983, str. 57-58

¹⁸⁷ Videti opširnije: Kornhauser William, *The Politics of Mass Society*, Glencoe, Free Press, Illinois, 1959

medijima odnosno masovnom komunikacijom, utiče na stvaranje želje za pripadanjem grupi proisteklu iz ekonomske i psihološke nesigurnosti stvorene poremećajem modernizacijskih tokova. On ukazuje na opasnosti koje vrebaju narušavanjem ovog procesa ističući da parohijalnost, regionalizam koji uključuje i etničke forme, a koji praćen nestabilnostima može dovesti do situacije u kojoj mobilizacija nadmašuje asimilaciju. Taj mobilizacijsko-asimilacijski raskorak stvoren kada mobilizacija nadmaši asimilaciju u modernizovanom društvu predstavlja po njemu – koren etničkog nacionalizma koji može voditi fragmentaciji države.¹⁸⁸

Huntington i Lerner pak, govore o tenziji između „revolucije rastućih očekivanja“ i „revolucije rastućih frustracija“ kao uzroku rastućeg etničkog nacionalizma i dezintegrativnih tendencija u državama u razvoju. Nakon dobijanja nezavisnosti, euforija revolucije rastućih očekivanja, brzo biva zamenjena beznadežnošću i revolucijom rastućih frustracija. Nemogućnost države da na odgovarajući način odgovori ovim i ovakvim zahtevima i potrebama modernizovanog društva vodi političkoj fragmentaciji i uzletu parohijalnih, regionalnih i etnonacionalističkih osećanja.¹⁸⁹

Geertz opet vidi pojavu etničkog nacionalizma u dezorijentaciji između napora (i nasleđa) modernizacijskih procesa sa jedne, i neuspeha države da različite etničke grupe u ustanovljeni nacionalni poredak sa druge strane što uvećava ekonomske, kulturne i političke razlike ovih grupa u odnosu na ostatak države.¹⁹⁰ Rokkan u tom smislu dodaje da postojanje teritorijalne

¹⁸⁸ Videti opširnije: Deutch W. Karl, *Nationalism and Social Communication*, Cambridge, MIT Press, 1953, str. 86-130

¹⁸⁹ Videti opširnije: Huntington P. Samuel, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven, Connecticut, 1968 i Lerner Daniel, „Communications and the Prospects of Innovative Development“, Lerner D., Schramm W., *Communication and Change in the Developing Countries*, East-West Center Press, Honolulu, Hawaii, 1967, str. 305-317

¹⁹⁰ Opširnije objašnjenje tzv. teorija nasleđa koje su bile dominantne '60-ih godina videti: Ragin C. Charles, *The Comparative Method – Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, University of California Press, Berkeley, California, 1987, str. 134

koncentrisanosti odnosno udaljenosti etničkih grupa i njihove socijalna i ekonomska izolacija praktično sprečavaju državu da etničke grupe integriše u nacionalni život.¹⁹¹

Međutim, '70-ih godina prošlog veka, argumentacija prethodnih teorijskih stanovišta naišla je na neodobranje iz dva krucijalna razloga. Prvo, posmatrale su etnički nacionalizam isključivo kao negativnu pojavu, nedemokratsku i formu ekstremizma i drugo, uzroke etničkog nacionalizma u procesu modernizacije objašnjavale su primarno zaključivanjem na osnovu povezujućih modernizacijskih problema oličenih u nestabilnosti, nasilju i revoluciji. U tom kontekstu, dolazi do pojave dva nova teorijska pravca direktno usmerena na etničku političku mobilizaciju a to su razvojni i reakcioni pristup. Centralni argument razvojnog teorijskog pristupa primarno se odnosi na to da etnički identitet formira esencijalne nezavisne varijable koje vode (etničkom) političkom samopouzdanju i militantnom separatizmu, nevezano za postojanje nejednakosti u dominaciji.¹⁹²

U tom smislu, primat je dat kulturnom identitetu pri čemu se „strana pravila“ smatraju degradirajućim za zajednicu. Prema razvojnog pristupu proces modernizacije uticao je na izoštravanje etničkih identiteta i pojavu etnonacionalističkih osećaja kroz težnju za zadržavanjem autonomnog načina života, svest o kulturološkoj razlici u odnosu na druge etničke manjine, poruku o pravu na samoodređenje i stanje u društvu koje implicira da će manje snažne svetske sile biti pripojene onim većima na geopolitičkoj karti sveta.¹⁹³ Reakcioni pristup iako deriviran iz marksističkih socijalnih teorija sastojao se u eksploataciji kao osnovnom odnosu između članova dominantne etničke grupe i periferijalne etničke grupe u razvijenim industrijskim zemljama. Iako ovakva kombinacija ekonomskih i kulturnih faktora predstavlja važnu dimenziju u analizi

¹⁹¹ Rokkan Stein, *Citizens, Elections, Parties*, McKay, New York, 1970, str. 121

¹⁹² Heraclides Alexis, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, London, 1991, str. 8

¹⁹³ Walker Conor, „The Politics of Ethnonationalism“, *Journal of International Affairs*, Vol. 27, Januar 1973, str. 1-21

etničko-političke mobilizacije, nije dovoljna da objasni političku mobilizaciju među etničkim grupama koje su ocenjene kao ekonomski prosperitetne.¹⁹⁴

Suštinski gledano, rastuće etničko nasilje u Evropi, Aziji i Africi u periodu nakon hladnog rata zajedno sa manjim nacionalnim, etničkim i religijskim pokretima nije dobilo dovoljno pažnje stručne javnosti. Pod snažnim uticajem modernizacije, generalno se smatralo da će doći do asimilacije manjinskih grupa u dominantnu kulturu čime će biti stvoren zajednički identitet svih i tako eliminisati izvorišta etničkih konflikata, a etnički i religijski identitet i konflikti posmatrani su kao „prolazna neprilika“. Kasnije, '70-ih godina prošlog veka uvodi se u analizu uticaj socijalnih struktura na političke odluke pri čemu zapadni liberali akcenat daju kulturnim grupama a marksisti nacionalizam vide samo kao odvratanje sa socijalističkog puta. U tom smislu, ideološke predispozicije predstavljale su okosnicu naučnog diskursa u istraživanju fenomena etniciteta, religije i nacionalizma. Takođe, veliki uticaj na zapostavljanje istraživanja ovih fenomena imala je činjenica da su zemlje i stručna javnost prevashodno bile okupirane razmiricama između Istoka i Zapada, Severa i Juga, globalnom ekonomijom, međudržavnim sukobima, funkcionalizmom, federalizmom, transnacionalizmom i integrativnim tokovima zapostavljajući mogućnost slamanja država iznutra usled etničkog partikularizma.¹⁹⁵

Nakon brojnih teorija i analiza u okviru stručne i naučne javnosti, iz današnje perspektive međunarodnih odnosa i komparativne politike, u okviru sublimiranih istraživanja fenomena etničkih konflikata izdvajaju se tri osnovna, međusobno uslovljena faktora koji predstavljaju pokretače etničkih konflikata a to su: masovno etničko neprijateljstvo, spremnost na „trgovinu“ od strane zaraćenih političkih elita i tzv. bezbednosna dilema koja postoji između i/ili unutar same etničke grupe. Drugim rečima, ljudi se ne uključuju u etničko nasilje prema drugima

¹⁹⁴ Hechter Michael, *Internal Colonialism – The Celtic Fringe in British National Development 1536-1966*, Routledge and Kegan Paul, London, 1975. i Hechter Michael, Margaret Levi, „The Comparativ Analysis of Ethnoregional Movements“, *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 2, July 1979, str. 272

¹⁹⁵ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 33-34

ukoliko nisu neprijateljski raspoloženi i nemaju želju odnosno ne osećaju poriv da nanesu pripadnicima druge grupe nažao. Pored toga, nisu u mogućnosti da navedeni sukob izdignu na viši organizacioni nivo (npr. rata) ukoliko ne postoji spremnost političkih elita da mobilišu grupe za borbu. U tom smislu, mobilizacija predstavlja formulaciju što ekstremnijih zahteva u odnosu na drugu etničku grupu, što praktično znači formulaciju političkih ciljeva na način da u sebi sadrže najgore strahove suprotstavljene etničke skupine. Strah grupe od istrebljenja ponekad može biti opravdan usled postojanja realne ugroženosti zasnovane na ciljevima drugih. U ovakvim okolnostima dolazi do toga da svaka od grupa pribegava ekstremnim merama koje se odnose na formiranje oružanih snaga odnosno naoružavanje što vodi postojanju bezbednosne dileme¹⁹⁶ – situacije u kojoj naponi jedne grupe da se oseća sigurnije recipročno utiču na smanjenje osećaja sigurnosti kod druge etničke strane (bezbednosna dilema se u okviru etničkog konflikta kreće od teorije međunarodnih odnosa – tzv. perceptualne bezbednosne dileme, do strukturalne bezbednosne dileme). U pitanju je dakle međusobna interakcija ova tri procesa: etničko nadigravanje političkih elita vodi bezbednosnoj dilemi koja još više potpiruje suprotstavljenost među grupama šireći neprijateljstvo i strah koji u krajnjoj instanci vode etnonacionalističke pokrete do rata.¹⁹⁷ Izazivanje straha i njegova tzv. spirala kako se u stručnoj literaturi naziva, a koji vodi nasilnim etničkim konfliktima neminovno podrazumeva „saradnju“ lidera obe suprotstavljene strane.¹⁹⁸

Bezbednosna dilema po svojoj suštini uključuje fizičku bezbednost (njenih članova), ekonomsku i socijalnu, političku, kulturnu i bezbednost okoline.¹⁹⁹

¹⁹⁶ O bezbednosnoj dilemi u okviru etničkih konflikata videti opširnije: Posen Barry, „The Security Dilemma and Ethnic Conflict“, *Survival*, Vol. 5, No. 1, Proleće 1993, str. 27-47

¹⁹⁷ Videti opširnije: Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, str. 169-200 i Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 58-88

¹⁹⁸ Lake David A., Rothchild Donald, *The International Spread of Ethnic Conflict – Fear, diffusion and escalation*, Princeton University Press, Princeton, 1998, str. 23

¹⁹⁹ Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 76-77

Postojanje etničkog neprijateljstva dovoljno da izazove nasilje podrazumeva podjednako i procenu o postojanju nepravde i dovoljnu emocionalnu reakciju na mržnju odnosno strah koji dalje proizvode impulse za delovanje i akciju nadjačavajući kompenzatorna-alternativna rešenja.²⁰⁰ Suprotno od racionalističkih teorijskih stanovišta, izolovano „žaljenje“ usled nepravde ili ugroženosti, samo nije samo dovoljno da motiviše i u krajnjoj instanci dovede do etničkog konflikta. Oslanjajući se na Klauzevica i njegovu teoriju o ratu, proizilazi da osećanje neprijateljstva prema drugima predstavlja osnovni i esencijalni sastojak u motivima izbijanja ratova među nacijama.²⁰¹ Horowitz pak tvrdi da je u takvim okolnostima strah grupe od nestajanja praćen anksioznošću i pojačan emocionalnim doživljajem.²⁰² Strah dalje proizvodi stereotipe prevashodno zasnovane na antipatipatijama i u krajnjem, zasnovan na „samoodbrani“, vodi neprijateljstvu.

U datim okolnostima, deo stručne javnosti saglasan je u ralikovanju etnoklasa koje predstavljaju etnički ili kulturno različitu manjinu koja zauzima značajnu ekonomsku ulogu u okviru društva u kome obitava, odnosno nalikuje klasama. Praktično, to su pripadnici manjinskih grupa odnosno predstavnici nekadašnjih robova i doseljenika koji u razvijenim industrijalizovanim društvima obavljaju teške (fizičke) poslove koje predstavnici dominantne grupe ne žele da rade. Eklatantan primer su Afrički crnci u Velikoj Britaniji i Severnoj Americi, Turci u Nemačkoj i Koreanci u Japanu. Iako već generacije predstavnika na ovaj način definisanih grupa žive u „novoj domovini“, njihova integracija nije daleko odmakla od zanimanja koja su pri dnu ekonomske i socijalne hijerarhije. Sa druge strane, u zemljama tzv. Trećeg sveta, predstavnici etnoklasa su u tom smislu uznapredovali ali su sa druge strane predmet političkih ograničenja poput kineske manjine u većini zemalja Jugoistočne Azije, Libanaca u postkolonijalnoj Africi ili Palestinaca.²⁰³

²⁰⁰ Tavis Carol, *Anger – The Misunderstood Emotions*, rev. ed., Simon and Schuster, New York, 1989, str. 91

²⁰¹ Clausewitz von Carl, *On War*, ed. and trans. Howard M, Paret P., Princeton University Press, Princeton, 1976, str. 137-138, odnosno Kaluzevic fon Karl, *O ratu*, Geca Kon, Beograd, 1939

²⁰² Videti opširnije: Horowitz D., *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, 1985

²⁰³ Videti opširnije: Gonzalez Nancie, Dollar, *Dove and Eagle – 100 Years of Palestinian Emigration to Honduras*, University Press Michigan, Michigan, 1992

Sa druge strane, karakterističnu vrstu etnoklasa predstavljaju dominantne manjine, koje su tokom istorije imale znatno veći uticaj nego danas predstavljajući vladajuću grupu. Ove kulturno različite grupe pak, koriste moć države za održavanje socio-političke prednosti u odnosu na potčinjenu većinu poput Tutsi manjine koja je svojevremeno bila vladajuća u okviru redova plemena Hutu u Ruandi. Irak predstavlja u tom smislu drugačiji primer jer je u vreme režima Sadama Huseina, vladajuću elitu činila mala grupa iz redova manjinskih Sunitskih Muslimana poreklom iz njegovog rodnog grada Tikrita. Eskalirajući migrantski pohodi izbeglica iz siromašnih u bogatije zemlje čine da danas naime, na svetu postoji u ovom smislu određenja gotovo 50 aktivnih etnoklasa na svetu, a njihov broj će se prema svim izgledima povećavati.²⁰⁴

Savremeno okruženje u generalnom smislu, kao što to i prethodni deo ove disertacije opisuje, razlikuje četiri osnovna tipa politički atktivnih etničkih grupa, od kojih je kod svake od ovih tipova primetan uticaj interakcije internih ili međunarodnih političkih dešavanja na njihov status i položaj. Etnonacionalističke grupe, kao potencijalni izvor najsmrtonosnijih i najdugotrajnijih konflikata u prethodnom veku, zahtevajući veću autonomiju ili nezavisnost, postavljaju ozbiljan izazov pred države i međunarodni sistem. Etničke grupe koje zahtevaju veći deo prava i ovlašćenja u okviru država u kojima egzistiraju obično primenjuju konvencionalna politička sredstva za ostvarivanje svojih ciljeva, ali mogu biti i deo revolucionarnih prevrata u kojima njihove ambicije nemaju drugih načina da budu ostvarene. Sa druge strane, težnje tzv. urođenika i etnoklasa kao etničkih političkih grupa retko mogu predstavljati ozbiljniju opasnost po regionalnu i međunarodnu bezbednost. Ipak, njihov status predstavlja predmet zabrinutosti njihovih zajednica kojima pripadaju iz prostog razloga što stepen ugroženosti njihovog položaja ili diskriminacija može vrlo često voditi efektu preliivanja unutar date zajednice što zahteva ozbiljnu pažnju (poput indijanskog naroda Miskito u Nikaragvi ili pak Turaka u Nemačkoj).²⁰⁵

²⁰⁴ O etnoklasama videti opširnije: Gurr Ted Robert, Harff Barbara, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 1994, str. 23-25

²⁰⁵ Videti opširnije: Gurr Ted Robert, Harff Barbara, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 1994, str. 15-52

Iako postoji čitav niz relevantnih kriterijuma za definisanje i tipologizaciju konflikata kao pojave, nameće se zaključak da se konkretno etnički konflikti izuzetno razlikuju od slučaja do slučaja, bilo da se radi o konfliktima unutar grupa, između organizovanih grupa, većine i manjine, sa ili bez podrške institucija države ili pak spojnih faktora. Brojna literatura u poslednje dve decenije naglašava učešće racionalnog izbora individua, praveći tako izmeđuostalog i distinciju između neposrednih uzroka njihovog izbijanja razlikujući ih prema tome da li su izazvani od strane političkog vrha ili su inicirane iz mase, kao i da li su njihovi uzročnici rezultat internih ili eksternih događaja.²⁰⁶

²⁰⁶ Brown Michael E. , *The International Dimensions of Internal Conflict*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 1996, str. 577-579

4. Teorija evolucije i etnički konflikti

Samo u XX veku destine miliona ljudi širom sveta izgubilo je živote u etničkim konfliktima, neračunajući ljude koji su izgubili zdravlje, domove, sredstva za život ili svoje bližnje koji kao takvi predstavljaju nedvosmisleno najozloglašenu pojavu izazivajući humanitarne katastrofe neslućenih razmera. Etnički konflikti koji nažalost uključuju etnička čišćenja i genocide prisutni su u svim delovima sveta i njihov broj i intenzitet ne jenjava (Bosna i Hercegovina, Čečenija, Demokratska Republika Kongo, Kosovo, Liberija, Makedonija, Ruanda, Šri Lanka, Sudan i dr).²⁰⁷

U kontekstu analize etničkih konflikata iz perspektive evolucionističkih teorija, značajno je pomenuti na koji način ove teorije posmatraju poreklo države. Naime, prema ovim teorijama, država je evoluirala tokom dugog perioda vremena iz jednostavne socijalne strukture neprimetno, ne predstavljajući hotimičnu pojavu u svojoj prvobitnoj sirovoj formi manifestacije. U tom smislu njen nastanak vezuje se za postepeni nastanak ljudskog društva²⁰⁸, koji u sebi objedinjuje političku svest o postojanju zajedničkog autoriteta koji vodi njenoj izgradnji. Uz postojanje odanosti vladaru, dalje uslovljava razvoj političkog suvereniteta. U skladu sa iznetim, država predstavlja prirodnu tvorevinu koja je nastajala tokom dugog perioda istorije, kao rezultat

²⁰⁷ Bradley Thayer A., *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*, University Press Kentucky, Lexington, 2004, str. 219

²⁰⁸ Aristotel je verovao da je nastanak države vezan za goli opstanak života čoveka, ali da država nastavlja da postoji zarad njegovog dobrog života.

evolutivnog procesa koji je oblikovan religijom, silom, imovinom i srodničkim ljudskim vezama i odnosima.

Iako je evolucionarna teorija promenila dosta oblika od '70-ih godina prošlog veka doživljavajući transformaciju od monokauzalnog odnosno jednoguzročnog genetskog determinizma do koncepta kulturološke istovetnosti, etnički konflikti iz perspektive ovih teorija predstavljaju krvavi fenomen.²⁰⁹ U empirijskom i teorijskom smislu su drevna pojava, a koreni etničkih konflikata sadržani su u samoj ljudskoj prirodi. Teorija evolucije u literaturi posmatra etnicitet iz dve perspektive i to makro, kao proces dugoročne selekcije koji je povezan sa bazičnim ljudskim preferencijama/nagonima za opstanak pojedinca ili grupe, etničkog identiteta ili srodničke pripadnosti i tzv. srednje usmerene - na adaptabilnost i sposobnost prilagođavanja određenih kultura, religija ili uverenja u različitim delovima sveta. Građa pokazuje da je u komparaciji sa makro, znatno manje pažnje u istraživanju posvećeno mikro evolucionim pitanjima usmerenim na momenat izbijanja, eskalacije i trajanja etničkog konflikta, odnosno mehanizme koji utiču na eskalaciju i trajanje etničke netrpeljivosti/mržnje, nasilja i rata, što je ujedno i jedna od osnovnih zamerki evolucionim teorijama.

Osnovne premise koje razlikuju evolucionu teoriju analize od ostalih, kada je u pitanju fenomen etničkih konflikata, u prvom redu se odnose na objašnjenja sposobnosti promene osobina, bilo da se radi o strukturi organizma, ponašanju primata ili ideja svojstvenih ljudima. Drugo, osobine odnosno osobenosti često su sklone varijacijama (bilo u sadašnjosti ili prošlosti) što pažnju analitičara usmerava na to u kom će se pravcu ili proporciji promena osobine razviti u budućnosti, odnosno, na koji način će se odraziti na buduće generacije. U tom smislu, metod prenošenja osobina budućim generacijama može biti klonalna reprodukcija, seksualna reprodukcija ili kulturalna transmisija. Treće, osobine koje će napredovati u okviru budućih generacija su one osobine koje povećavaju mogućnost opstanka, reprodukcije odnosno uspešan

²⁰⁹ Hislope Robert, „From Ontology to Analogy: Evolutionary Theories and the Explanation of Ethnic Politics“, Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 112

nastavak prenošenja istih. Konačno, četvrta distinkcija evolucionističkog pristupa u odnosu na druge analize ogleda se u uslovima okruženja koji određuju koje osobine imaju sposobnost i prednost u promovisanju uspešne reprodukcije odnosno prenošenja (transmisije).²¹⁰

Od samog početka primene evolucionističkog pristupa u izučavanju etničkih konflikata, iz prethodno iznetih evolutivnih premisa izvedena su tri osnovna pravca evolucionističkih teorija i to teorije srodničkih odnosa, teorije unutargrupnih i odnosa sa drugim grupama i teorije evolutivne psihologije.²¹¹

Teorija o srodništvu bazirana je na Hamiltonovom radu koji je prvi u analizu uveo koncept inkluzivne podobnosti, osnove za svako evolutivno razumevanje emotivne ili povezujuće relacije porodice. Na osnovu izučavanja insekata, on je naime tvrdio da pod određenim ekološkim uslovima (uslovima okruženja) prirodna selekcija favorizuje gene organizama sklonih da se prema jedinkama iste vrste, odnosno nosiocima sličnih gena ponašaju altruistički.²¹² Prenešeno na čoveka, svoju tezu o inkluzivnoj podobnosti obrazlagao je sklonošću roditelja da odgajanju dece posvećuju toliko brige i pažnje, kao i spremnosti braće ili sestara da žrtvuju svoju dobrobit zarad najbližih, pa i daljih rođaka. Van den Bergh²¹³ je 15 godina kasnije iskoristio inkluzivnu podobnost kao osnovu srodničke teorije o etničkom identitetu, objašnjavajući da odnosi i veze članova etničkih grupa po svom intenzitetu, emocijama i relativnoj permanentnosti podsećaju na porodične veze. Njegovo insistiranje na sličnosti ovih veza bazirano je na shvatanju da etnička grupa zapravo predstavlja nastavak porodice (proširena porodica). U tom smislu, veličina etničke

²¹⁰ Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 4

²¹¹ Ibidem

²¹² O genetskoj sličnosti kao jednom od faktora stvaranja saveza, altruizmu baziranom na srodničkim vezama videti opširnije: Rushton J. Philippe, „Ethnic nationalism, evolutionary psychology and Genetic Similarity Theory”, *Nations and Nationalism*, Vol. 11, October 2005, str. 489-507

²¹³ O Van den Berghovoj analizi videti opširnije: Dennen van der Johan M.G. ocena o knjizi Vanhanen Tatu, *Ethnic Conflicts Explained by Ethnic Nepotism*, Center for Peace and Conflict Studies, University of Groningen, Netherlands, 1999

grupe diktira i to da njeni srodnički odnosi postaju više opšteprihvaćeni i mitološki, kao i da nužno moraju biti zasnovani makar i na najmanjem elementu istine.²¹⁴

Drugi pravac evolucionističkih teorija inicijalno razvijen od strane Alexandera i nešto kasnije revidiran od strane Melottia, tvrdi da ljudi imaju snažne predispozicije da formiraju grupu i takmiče se sa drugim grupama za resurse.²¹⁵ Ove predispozicije evoluirale su iz nekadašnjeg okruženja uzimajući u obzir da su ljudi razvili tehnologije (sredstva i organizacije) kako bi dominirali nad svim drugim vrstama ali prevashodno se takmičili sa ljudima oko izvora hrane ili određenih osoba zbog predacije (dominacije). Ovaj pravac evolucionističkih teorija podrazumeva da jednom kada su ljudi dostigli viši nivo razvoja, jedini preostali konkurenti im mogu biti grupe drugih ljudi. Ljudi naime imaju stečenu predispoziciju da saraduju unutar grupe (često etničke) i da budu obazrivi u odnosu prema drugim grupama, ili čak neprijateljski raspoloženi. Teorije unutargrupnih i odnosa sa drugim grupama bile su neko vreme kritikovane zbog kontroverznog procesa grupne selekcije kojom se objašnjava evolucija neophodnih predispozicija. Ipak, socio-psihološka istraživanja generisala su značajan deo svoje empirijske građe na ponašanju unutar i između različitih grupa.²¹⁶

Treći pravac evolucionističkih teorija odnosi se na evolucionu psihologiju i njene pokušaje da na objedinjeni način pokuša da objasni ljudsko ponašanje, naročito ono koje je naučeno kao univerzalno ili ima značenje univerzalnih ljudskih funkcija. Zastupnici ovih teorija, u prvom redu Tooby i Cosmides, za razliku od sociobioloških teorija izbegavaju da ljudsko ponašanje pripišu mentalnoj proceni u vezi sa potencijalnim ishodom eventualnih akcija delovanja na doprinos opstanku ili reprodukciji (grupe). Nasuprot tome, čovek je određen kao posedovalac različitih

²¹⁴ Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 4-5

²¹⁵ O varijablama etničkih markera u vezi sa odnosom takmičenja među grupama videti opširnije: Ruttan, Lore M., Margaret Franzen, Robert Bettinger, and Peter J. Richerson, "Ethnic interactions: Analysis of a sample of boundaries", n.d. [cited 2008], <http://www.des.ucdavis.edu/faculty/Richerson/Ethnicity%208-11-06%20for%20pdf.pdf>, (pristupljeno 24.01.2014.)

²¹⁶ Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 5

mentalnih mehanizama od kojih je svaki dizajniran tako, da može zasebno da se nosi sa eventualnim opstankom ili reprodukcijom tokom dugog vremena ljudske egzistencije. Svaki od ovih mehanizama je u tom smislu specifičan domen i aktivira se za specifične probleme na osnovu prethodnih iskustava, posebno privrženo ponašajući se prema srodnicima. Većina psiholoških mehanizama je različita od instinktivnih reakcija kojima ljudi nesvesno reaguju na okolnosti u okruženju, već su razvijeni da generišu reakcije na specifične stimulse. Praktično, psihološki mehanizam prebira raspoložive spoljne stimulse tražeći koji se odnosi na problem i koja je relevantna reakcija za njegovo funkcionisanje, nakon čega je rezultat procesuiran i odgovarajuće ponašanje izabrano. U tom smislu, ove teorije primarno su usmerene na detekciju stimulusa iz okruženja koji izazivaju aktivaciju psiholoških mehanizama i ponašanje koje dalje iz njega sledi, a povezano je sa etničkim identitetom i utiče na etničke konflikte, gradeći na tim osnovama - strategije njihove prevencije.²¹⁷

Evolucione teorije pretpostavljaju da bi altruizam trebao biti jači unutar samih etničkih grupa nego između etničkih grupa²¹⁸, a za razumevanje etničkih konflikata u skladu sa njima, neophodno je uvažavanje distinkcije između fenomena grupa, etnocentrizma i ksenofobije koji igraju ključnu ulogu i čine duboke uzroke etničkih konflikata.²¹⁹

Prema stanovištu evolucionih teorija, predrasude i diskriminacija u društvu su gotovo neizbežni, a temelje se na argumentaciji koja se odnosi na drevni, plemenski način života u fazi evolucije sakupljanja i lova. Prema ovom određenju, postojanje članova drevnih plemena koji su pokazivali veću naklonost i spremnost na zaštitu pripadnika sopstvenog plemena u odnosu na druge (nesrodnike), uticalo je na povećanje genske transmisije idućim generacijama. Drugim

²¹⁷ Razlikujući u tom smislu predloge prevencije kao teorije konflikta i pomirenja, interesno zasnovane predloge, predloge zasnovane na identitetu. Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 5-6, 84-92

²¹⁸ Salter Kemp Frank, *Welfare, Ethnicity and Altruism: New Data and Evolutionary Theory*, Frank Cass Publishers, London, 2004, str. 5

²¹⁹ Videti opširnije: Bradley Thayer A., *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*, University Press Kentucky, Lexington, 2004, str. 219

rečima, današnji čovek poseduje predispoziciju favorizovanja članova „svoje grupe“.²²⁰ Iako izgrađene na bogatoj tradiciji biologije, filozofije i ekonomije, evolucione teorije ljudskog i socijalnog ponašanja imale su zapaženu primenu u okviru međunarodnih odnosa i svetskoj politici.²²¹ Naime, njihov doprinos (zajedno sa primordijalističkim) ogleda se prevashodno u analizi etničkog rivaliteta kao najvećeg uzročnika nasilja u posthladnoratovskom periodu, kao i nastavku njihove zastupljenosti (makar i delimične) u novijim analizama nasilja.²²²

Sa druge strane, evolucione teorije etničkih konflikata u velikoj meri bile su kritikovane jer su sugerisale da su predrasude prirodne pojave i da trebaju biti tolerisane. Ipak, određeni aspekti evolucionog učenja u pogledu određenja predrasuda najdecidnije i neposredno, a time i relevantnije mogu objasniti uzrok odnosno mehanizam prihvatanja predrasuda, odnosno mehanizam koji ljudi koriste kako bi “kategorisali” drugu grupu ljudi, za razliku od pristupa koji su direktno usmereni na date mehanizme poput teorije socijalnog učenja ili kognitivno-razvojnih modela.²²³ Suštinske zamerke evolucionističkim teorijama primarno se ogledaju u nedostatku analize pitanja usmerenih na sam momenat izbijanja, eskalacije i trajanja etničkog konflikta, odnosno mehanizme koji utiču na eskalaciju i trajanje etničke netrpeljivosti/mržnje, nasilja i rata.

4.1. Evoluciona teorija i objašnjenje etničke politike

Uzimajući u obzir da evolucione teorije objašnjavaju etnički konflikt kao kontinuiranu borbu za opstanak u okviru koje je prirodno da članovi etničke grupe podržavaju jedni druge u konfliktu sa drugim grupama, ovakvo određenje dalje vodi etničkom nepotizmu. U tom smislu, ljudsko

²²⁰ Opširnije videti: Turjačanin Vladimir, *Socijalna psihologija etničkog identiteta*, Banja Luka, 2014

²²¹ Neretko predstavljaju argumentaciju velikih sila za ne/intervenciju u okviru sukoba etničkog karaktera.

²²² Opširnije videti: Turjačanin Vladimir, *Socijalna psihologija etničkog identiteta*, Banja Luka, 2014

²²³ O teorijama koje se bave motivacionim i kognitivnim sistemima i mehanizmima racionalnog odlučivanja opširnije videti: MacDonald Kevin, “An Integrative Evolutionary Perspective on Ethnicity”, *Ethnic Identity*, Association for Politics and the Life Sciences, No. 20, 2001/2002, str. 67-79

ponašanje prirodno je predodređeno za nepotizam i u skladu sa određenjem evolucionista, svojstveno je svim ljudima, a što je populacija dublje podeljena u etničkom smislu, više interesnih konflikata biva kanalisano oko etničkih linija podele. Oni se mogu kretati na skali od mirne konkurentnosti do teškog nasilja. Etnička heterogenost na taj način direktno utiče na stepen prisustva etničkog nepotizma, a on dalje na mogućnost pojave etničkih konflikata. Praktično, to znači da se etnički konflikti pojavljuju u svim etnički podeljenim društvima, a ne samo u nekima od njih. Naime, istraživanje prisustva etničkih konflikata na skali etničke heterogenosti sprovedeno 2010. godine na grupi od 187 različitih zemlja, pokazalo je da etnička heterogenost kao najvažnija distinktivna varijabla (sa čak 55%), na skali etničkih konflikata implicira da etnički nepotizam predstavlja kulturno nelimitirani pozadinski faktor koji je neminovno prisutan u okviru etničkih konflikata sve dok postoje etnički podeljena društva. Prema ovom, u osnovi primordijalističkom stanovištu i sociobiološkom objašnjenju nepotizma, sledi da je genetski racionalno podržavanje srodnika (članova sopstvene etničke grupe koja predstavlja proširenu porodicu) jer oni imaju više zajedničkih gena u odnosu na „druge sa strane“.²²⁴

Osnovni i određujući faktori etničke politike i mehanizama njenog funkcionisanja su etnička mobilizacija i upravljanje konfliktima. Etnički identitet svaćen u skladu sa određenjima evolucionističkih teorija po svojoj suštini pretpostavlja etničku solidarnost označavajući je kao obavezu i odgovornost članova prema grupi (zajednici). Tako shvaćen odnos pojedinca i grupe kojoj pripada, implicira da etnički politički pokret predstavlja preobraženu etničku zajednicu u političkog rivala kome je potreban etnički antagonizam, odnosno da nastoji da u državnu agendu utisne definisane etničke interese. Etnički politički pokreti imaju tendenciju da reflektuju u

²²⁴Navedeno istraživanje obuhvata vremenski interval od 2003. do 2008. godine sa korekcijom 2009-2014., i sprovedeno je na osnovu pet zavisnih i eksplanatornih varijabli koje određuju stepen etničke heterogenosti društva, a odnose se na: prosečan nacionalni koeficijent inteligencije, indeks stepena razvoja društva, stepen ekonomskih sloboda, indeks stepena demokratizacije i per capita. O istraživanju videti opširnije: Vanhanen Tatu, Ethnic „Nepotism as Cross-Cultural Background Factor of Ethnic Conflict“, *Open Journal of Political Science*, broj 4, Juli 2014, str. 143-155, <http://dx.doi.org/10.4236/ojps.2014.43016>, Vanhanen T., *Politics of Ethnic Nepotism: India as an Example*, New Delhi, Sterling Publishers, 1992. i Vanhanen T., *Ethnic Conflicts: Their Biological Roots in Ethnic Nepotism*, London, Ulster Institute for Social Research, 2012

kolektivnoj svesti aspiraciju čitave zajednice, računajući da kasnije može doći do podela unutar iste, u okviru koje će postojati borba za ekskluzivitet i primarno predvodništvo. U tom smislu, etničke nacije predstavljaju politizovane etničke grupe čiji zagovornici zahtevaju kontrolu nad onom teritorijom koju oni definišu „domovinom“, odnosno autonomije ili potpune nezavisnosti. Mnogi pretendenti na status nacije poput Šveđana, Japanaca, Malezijaca, Turaka i ljudi iz Kvebeka, predstavljaju etničke zajednice dok su Sjedinjene Američke Države, Australija, Brazil i Obala Slonovače multietničke i kod kojih se nacionalnost reflektuje kroz zajedničko državljanstvo, posvećenost zajedničkom životu i saobraznosti vrednosti institucija civilnog društva. Sa druge strane, Velika Britanija, Indija, bivši Sovjetski Savez i Nigerija karakteristične su po multinacionalnim politikama u svom sastavu imaju više nacija, dok se nacionalnost ispoljava kroz etničku zajednicu, za razliku od onih etničkih zajednica koje u okviru države kojoj pripadaju pokušavaju da ostvare pravo na samoopredeljenje (ocepljenje).²²⁵

Uzimajući u obzir da se etnička mobilizacija uglavnom doživljava kroz prizmu mobilizacije radi konflikta, važno je napomenuti i nenasilnu etničku politiku koja se ogleda u specifičnim elementima koji se takođe mogu smatrati etničkom mobilizacijom i podrazumevaju etničko glasanje, etničke političke partije i partijski sistem.²²⁶ Zapravo, značajan deo etničkih odnosa se i ne može smatrati nasilnim o čemu svedoče pojedina društva pokazujući da kompetitivna politika zasnovana na etničkim preferencijama može biti mirnodopska, poput Kenije ili Zambije.²²⁷

²²⁵ Milton Jacob Esman, *Ethnic Politics*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1994, str. 27-28

²²⁶ Analizu tzv. mirnodopske etničke politike opširnije videti: Chandra Kanchan, *Ethnic Bargains*, „Group Instability, and Social Choice Theory“, *Politics & Society*, br. 29, 2001, str. 337–362; Mozaffar Shaheen, James R. Scarritt, Glen Galaich, „Electoral Institutions, Ethnopolitical Cleavages, and the Party System in Africa’s Emerging Democracies“, *American Political Science Review*, br. 97, 2003, str. 379–390; Posner Daniel N., „The Political Salience of Cultural Difference: Why Chewas and Tumbukas are Allies in Zambia and Adversaries in Malawi“, paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia, August 2003 ili Posner Daniel N., „Tribal and Language Group Voting in Zambia: Documenting Variation Using a New Data Set“, paper presented at the Annual Meeting of the American Political Association, Boston, August 2002

²²⁷ Istraživanje koje obrađuje političke okolnosti tzv. mirnodopske etničke politike u Keniji i Zambiji sa kognitivnog i normativnog aspekta, analizirajući kako etnicitet utiče na ponašanje tri osnovna aktera političkih interesa (glasače, partije i partijsko vođstvo i političko vođstvo koje donosi odluke), u obzir uzima šest parametara i to: generalna etnička uverenja u politici; uverenja o ponašaju birača; uverenja o političkim partijama i njihovim elitama; uverenja

Pored retkih svetlih primera, etnička politika se ipak u praksi doživljava kao manifestacija etničkog raskola između političke participacije i donošenja političkih odluka, odnosno njihovih rezultata (posledica). Takođe, između etničke politike i političkog patronata je u praksi veoma često uočljiva snažna veza, odnosno, etnička politika je i moguća upravo funkcionisanjem politike kroz pokroviteljstvo. Tako shvaćena, etnička politika predstavlja institucionalni artefakt čiji je opstanak uslovljen institucijom koja omogućuje političko pokroviteljstvo. U skladu sa iznetim, moglo bi se zaključiti da (vladajuće) stanovište politike - više i značajnije utiče na ulogu etniciteta koju on ima u politici - nego na ulogu koju etnicitet *per se* u ima u društvu.²²⁸

4.2. Nacija - za – i protiv države

U određenju pojma nacije, najčešće pominjani izvori su etnicitet i država, međutim, kao što je i pokazano u prethodnom delu disertacije, ovi fenomeni nisu i ne mogu biti smatrani ekvivalentnim niti sinonimima. Granice etniciteta i nacije naime, ni u kom slučaju ne moraju, a najčešće i nisu, istovetne sa političkim granicama. Država je dakle značajan činilac nacionalizma, uzimajući u obzir dužinu njenog postojanja kroz istoriju u odnosu na modernu naciju kao fenomen star nekoliko vekova. Iako prema nekim autorima određena kao preduslov nastanka nacije, suprotna argumentacija je da su nacije nastajale i kao reakcija i otpor prema državama, a nacionalizmi sa druge strane javljali kao pokreti koji su uspostavljali države. Čini se

o vladajućoj politici; evaluativne stavove u vezi sa poželjnošću i legitimitetom etničke politike i normativna stanovišta etničkog balansiranja. Opširnije videti: Hulterström Karolina, „The Logic of Ethnic Politics - Elite Perceptions about the Role of Ethnicity in Kenyan and Zambian Party Politics“, Henning Melber, *Political Oppositions in African Countries: The Cases of Kenya, Namibia, Zambia, and Zimbabwe*, Nordic Africa Institute (NAI), Uppsala, Sweden, Discussion Paper No. 37, Stocholm, Elanders Gotab AB, 2007, str. 7-38

²²⁸ Ibidem

da bi bilo ispravno konstatovati da granice države i granice nacije međusobno streme jedne drugima.²²⁹

Kraj XX veka ostaće obeležen ponovnim uzletom nacionalizma kao geopolitičkog trenda. Naime, raspad Sovjetskog Saveza kao i bivše Jugoslavije doveli su do toga da je nacionalizam, od nekadašnjih komunističkih imperija iznedrio rođenje sada novih nacija-država u Evropi.²³⁰

Prof. dr Simeunović ovaj period opisuje kao situaciju u kojoj je „nemogućnost racionalne kontrole partijskih i državnih elita podstakla konflikte elita, a potom i njihova nastojanja da dobiju oslonac u masama koji im do tada nije, ili nije bio toliko potreban. Mobilizacija masa sa ciljem dokazivanja ispravnosti političkih stavova elite i čvrstine njene pozicije vlasti, na najbrži i najlakši način mogla se izvršiti jedino putem intenziviranja nacionalnih i verskih osećanja, kao do tada neiskorišćenog rezervoara iracionalnosti u društvu ... Civilizacijski zadocene nacije naime, i još češće u istorijskom razvoju zakasneli etniciteti koji pretenduju da budu priznati kao nacije, nisu i zadugo ne mogu biti realna nacija upravo iz razloga civilizacijskog dozrevanja.“²³¹

Konferencija održana u Breton Woods-u 1944. godine, koja je za cilj imala „stvaranje plana svetske ekonomske i političke budućnosti“ i uspostavljanje globalnih institucija njegovog sprovođenja oličenih u Međunarodnom monetarnom fondu, Svetskoj trgovinskoj organizaciji i Međunarodnoj banci za rekonstrukciju i razvoj (Svetska banka), uzima se za početak novog svetskog poretka prepoznatog kao fenomen globalizacije koju kasnije Zbigniew Bzezinski opisuje kao ideologiju XXI veka. Naime formiranjem i funkcionisanjem poluga njenog ostvarenja koje nedvosmisleno imaju refleksiju na celokupnu društvenu stvarnost, otvoreno je pitanje zaštite nacionalnih interesa pojedinačnih zemalja. Produblјivanje ekonomskog jaza

²²⁹ Opširnije videti: Gellner Ernest, *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford, 1992, str. 3-34

²³⁰ Postojeći trend uspona nacionalizma prevashodno usmerenog na nacionalno samoodređenje, nedvosmisleno vodi stvaranju novih samostalnih država ali prema nekim procenama, njegovi limiti ne moraju se nužno odnositi samo na Evropu, već postoje indicije da se ovakvi obrisi mogu nazirati i proširiti na Irak, Iran, Indiju i Afriku.

²³¹ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 113-114

između zemalja neminovno se dalje reflektovalo na društvenu i političku stvarnost regionalnog i globalnog nivoa, bilo u vidu destabilizacije čitavih regiona, promene političkih oblika ili oblika vladavine, noseći sa sobom transformaciju nacionalne države kao fenomena. Širenje demokratije i univerzalizacija ljudskih prava u tom kontekstu, neizostavno je ustoličila i „pravo na mešanje u unutrašnje stvari“ pojedinačnih zemalja. Naime, stvoreni su novi prostori moći, uticaja, odlučivanja, saradnje i ineteresa koji suverenitet kao kategoriju izdižu iznad granica nacionalne (pojedinačne) države u kome paralelno dolazi upravo do jačanja nacionalnih i kulturnih identiteta.²³²

Interesantno je da je XX vek oivičen događajima koji u geopolitičkom smislu drastično menjaju kartu sveta i svetsku politiku uopšte (naročito Evrope), svedočeći o tri potpuno konfrontirane tendencije.

Naime, u posthladnoratovskom periodu, nedvosmisleno dolazi do preispitivanja dotadašnjih učenja i shvatanja sistema suverenih nacija – država (Vestfalijskog i realističkog) iz prostog razloga što tradicionalni suverenitet doživljava svoju transformaciju u eri informacija i blagostanja prevazilazeći nacionalne granice.²³³ Navedeno direktno implicira da bi eventualno izmeštanje postojećih granica koje bi korespondiralo sa grupama određenih etnicitetom, istorijskom zemljom, religijom ili jezikom neminovno dovelo do preklapanja sa pretenzijama drugih grupa odnosno nacionalnim državama i tako nužno vodilo konfliktu.

²³² Opširnije videti: Žužek Marija, „Globalizacija kao početak i kraj nacionalnih interesa“, *Bezbednost u postmodernom ambijentu*, Hanns Seidel Stiftung & Centar za istraživanje nacionalne bezbednosti Beograd, 2007, str. 289-305

²³³ O modelu koji podrazumeva da se zakoni npr. Kurda odnose na sve Kurde u Iraku, Iranu ili bilo gde u svetu bez mogućnosti negativnog preklapanja sa suverenitetom nacionalne države zemlje domaćina, kao i alternative koja odgovara na nekadašnju dilemu u vezi sa nacionalizmom videti opširnije: Gottlieb Gidon, *Nation Against State - A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993

Isto tako, XX vek pored ovog, svedoči i o integrativnim tendencijama stvaranja sve većih i širih saveza²³⁴ koji, prestankom bipolarne podele sveta u nekadašnjem značenju između Istoka i Zapada, sve više počinju da liče da nju samu, samo sada oličenu u podeli između Sjedinjenih Američkih Država i Evropske unije kao prototipa nadnacionalne države, uz Rusiju i Aziju kao determinišuće faktore.

Takođe, već u drugoj dekadi XXI veka kada u samo srce Evrope kao krajnje destinacije stižu stotine hiljada izbeglica iz Sirije, Avganistana i Iraka – dolazi do ekspresne rehabilitacije konvencionalnog suvereniteta. Njegov povratak pri tome napušta karakteristike suptilnosti i diplomatije i grubo sobom nosi raspoređivanje vojske, hapšenja, bodljikave žice, podizanje zidova i vraćanje carinika na granice između zemalja koje do skoro nisu postojale, a njihovo ujedinjavanje predstavljalo je spoljnopolitički prioritet svake od zemalja ponaosob. Navedena urgentna rehabilitacija koncepta suvereniteta, prevazilazeći doskora postojeći strah da će globalizacioni i integracioni tokovi narušiti nacionalne interese pojedinačnih zemalja, a koja sada dolazi do svog zaleta i izražaja u punom značenju, nesumnjivo će vodi i jačanju desnice na Starom kontinentu. U tom smislu, jačanje nacionalne države u datim okolnostima nedvosmisleno će iznedriti (a već je i počeo) rast ksenofobije kao dugotrajne i teško izbrisive senke zbog koje je do sada položeno previše ljudskih života. Isto tako, nakon 11. Septembra u SAD, bezočni teroristički napadi Islamske Države (ID) u Parizu sa desetinama nedužnih civilnih žrtava, pretnje u Briselu i drugo - nedvosmisleno potvrđuju dalju ekspanziju etničkih konflikata u savremenom svetu, dovode do destabilizacije bezbednosnih okolnosti u Evropi i svetu, implicirajući osnaživanje desnog spektra političkih partija koje neminovno propagiraju nacionalističke vrednosti.

²³⁴ Pogotovu ukoliko se ima u vidu da je u svetu do početka novog milenijuma postojalo čak 22 federacije u kojima je živelo gotovo 40% svetskog stanovništva. Izvor: Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 112

5. Interesi pojedinih država u konfliktima etničkog karaktera

Oslanjajući se na činjenicu da u sve socijalne odnose, pa i one konfliktne prirode, ljudi stupaju kao pojedinci ili kao grupe, to pristupanje može biti svojevóljno, kada pojedinac ili grupa predstavljaju subjekat konflikta, odnosno izmanipulisano ili prinuđeno/prisiljeno pristupanje sugerisano nekom spoljašnjom voljom, idejom ili interesom kada pojedinac odnosno grupa predstavljaju objekat ili sredstvo tog sukoba.²³⁵

Tokom XX veka više ljudi je pobijeno ili ljudskom odlukom dopušteno da umre, nego ikada u istoriji... Vek se završio globalnim neredom čija je priroda bila nejasna, i bez vidljivog mehanizma bilo za okončanje tog nereda, bilo da se on drži pod kontrolom”.²³⁶

Naime, u svojim dugogodišnjim analizama, prof. dr Dragan Simeunović objašnjavajući postanak savremenih nacionalnih država u periodu iščezavanja socijalizma i blokovske podele sveta, uz razlikovanje dve vrste nacionalnih država i to onih zatečenih u savremenosti i novoformiranih nacionalnih država, ističe da su se „i pored nesporne uloge zagovornika materijalizacije ideje o

²³⁵ O subjektivnoj i objektivnoj strani konflikta, kao i o osnovama sopstvene volje odnosno spoljnih uticaja na nju u pristupanju konfliktima od strane pojedinca ili grupe videti opširnije: Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006, str. 91-96

²³⁶ Hobsbaum Erik, „Kuda ide američka imperija“, *Le Monde Diplomatique*, (izdanje na srpskom jeziku), br. 6/2003

novom svetskom poretku u ovim zbivanjima, njihovi tokovi povinovali i uticajima drugih, ponekad na izgled neutvrđljivih ili veoma teško utvrđljivih činilaca“.²³⁷

Objašnjavajući dakle nastanak novih nacionalnih država, prof. Simeunović je na njihovom primeru najadekvatnije predstavio i interese drugih u političkim previranjima koja u procesu nacionalnog samoodređenja vode etničkim sukobima. Naime, kao što je već i bilo reči, nacionalnodržavne tvorevine koje nastaju separacijom ili koje proklamuju separatisti kao svoj cilj (Severna Irska ili Albanci na Kosovu i u Makedoniji), kao i one koje nastaju u vrtlogu raspada etničkih federacija i građanskog rata (Republika Srpska, Srpske Krajine) ne teže više kao nekad pukom pripajanju matici, a još manje pripajanju u nju bez zadržavanja elementata državnosti, već daleko više samostalnoj državnoj poziciji, odnosno statusu nacionalnih država (koje mogu i trebaju, ali ne moraju biti u tesnoj vezi sa maticom).²³⁸ Aporija novih nacionalnih država nastalih separacijom tako, umanjuje se saznanjem da su nastale pretežno artificijelno, kao „dar Zapada“ (odnosno njegov eksplicitni interes) što im oduzima dragoceni identitetni patos tajne istorijskog samopostignuća. Razlog takvom daru uvek je i apsolutno uvek ekonomski, politički i/ili vojni interes darodavca. Eklatantan primer je razlog za preuranjeno priznanje suverenosti separiranih jugoslovenskih republika, oličen u činjenici da jedino nacija koja je suverena - može da se odrekne dela suvereniteta – u ovom slučaju očigledno u korist onoga ko joj je taj isti status suverenosti darovao. U tom smislu je do izražaja došla je upotrebnost vrednost nacionalističkih ideologija za političke elite kao podnošljivo ideološko rešenje, sve dok je u funkciji realizacije interesa Zapada, odnosno sredstvo za razbijanje socijalističkih država.²³⁹

²³⁷ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 21-25

²³⁸ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 34 ili Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 114-115

²³⁹ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 115

Naime, zastoj u sprovođenju ekonomskih i političkih reformi u nekoj zemlji, koje mogu dovesti do stvaranja stabilne države koja je prosperitetna, u velikoj meri može biti posledica suprotstavljenih različitih političkih platformi onih nacionalnih stranaka koje su dominantne i u skladu sa time njihovih suprotstavljenih političkih interesa, što predstavlja plodno tle za mešanje „sa strane“ i realizaciju tuđih interesa.²⁴⁰

U skladu sa iznetim, kako se u periodu od samo 20 godina, nakon 1974. godine i zbacivanja diktatorskog režima u Portugaliji (poznatog kao revolucija karanfila) broj demokratija u svetu sa 39 popeo na čak 117,²⁴¹ uočljiv je model koji potvrđuje da upravo politički (a time i ekonomski) nestabilni regioni i pojedinačne države predstavljaju projekciju i izvanredan poligon za vršenje pritisaka i manipulaciju koja odgovara ciljevima i politici drugih – moćnih.²⁴²

Pored toga, važno je istaći da postojeća politička, međunarodna i diplomatska praksa i stvarnost poznaju i vrlo često koriste mogućnosti podrške „odabranim“ grupama na gotovo po pravilu na teritorijama drugih zemalja. U tom smislu, finansijska, politička, logistička i svaka druga podrška grupama neophodna u njihovoj „borbi“, dalje implicira da nužno proističe iz ciljeva i interesa strane koja ih podržava, odnosno tu podršku omogućuje čineći pravilom - postojanje tzv. „treće strane“. Etnički konflikti odnosno sukobi koji u sebi sadrže elemente etničkih konflikata kao najkrvaviji i najteže rešivi i sa daleko najtežim posledicama, u okvirima svetske javnosti imaju najviše odjeka postajući tako poligon najrazličitijih interesa „trećih strana“. Bilo da se radi o izazivanju inicijalnog okidača za izbijanje etničkih sukoba, podrške njegovom trajanju, ili pak angažmanu na postizanju primirja, izgradnji mira ili njegovom održavanju - neminovno podrazumeva involviranost stranih političkih subjekata. Njihovo ponašanje u navedenim

²⁴⁰ Detaljnije pojašnjenje i primenu na prostorima Bosne i Hercegovine opširnije videti: Hajden M. Robert, *Skice za podeljenu kuću – Ustavna logika jugoslovenskih sukoba*, Samizdat B92, Beograd, 1999. ili Mirjana Kasapović, *Bosna i Hercegovina: Podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005

²⁴¹ Diamond, L., „Is the Third Wave Over“, *Journal of Democracy*, 1996, Vol. 7, no. 3, Development Dialogue, 1999, str. 1-2; 2000, str. 1-2

²⁴² Žužek Marija, „Globalizacija kao početak i kraj nacionalnih interesa“, *Bezbednost u postmodernom ambijentu*, Hanns Seidel Stiftung & Centar za istraživanje nacionalne bezbednosti Beograd, 2007, str. 296

okolnostima u svakom slučaju zasnovano je na interesima, nažalost, gotovo uvek - za ekonomskom i političkom premoći.

Iz tog ugla posmatrano, direktna ili indirektna podrška terorističkim organizacijama u drugim zemljama ne predstavlja nikakav izuzetak već pravilo u savremenoj političkoj stvarnosti. U svojoj osnovi, državno sponzorisanje odnosno podrška nasilju na teritoriji drugih zemalja zapravo se može odnositi na više segmenta u okviru kojih prevashodno obavешtajne službe pažljivo planiraju svaku akciju, treniraju operativce za rad na terenu i drugo. Sa druge strane pak, ovakva podrška može se kretati u smeru podrške ili kontrole određenih grupa na teritoriji druge zemlje, pri čemu one na taj način postaju indirektno sredstvo strane sile. Ukoliko u ovakvim okolnostima dođe do toga da strana sila iz nekih razloga promeni kurs svoje politike, saveznike ili usled straha od retalijacije povuče svoju podršku, navedene grupe neminovno su osuđene na propast. Pored ovakve vrste kontrole nasilnih grupa, podrška se može odnositi i na čisto opozicione, nenasilne grupe. Isto tako, nije neuobičajeno korišćenje grupa iz dijaspore kako bi se kontrolisao sukob ili uticalo na njegov tok. Suštinski, strana podrška ovakvim grupama u sukobima sa etničkim prefiksom koristi se i kao svojevrsna poruka potencijalnim neprijateljima ili indirektno oslabljivanje istih.²⁴³

Jedan od eklatantnih primera današnjice predstavlja ratna retorika Sjedinjenih Američkih Država u poslednje tri decenije i njihovi „projekti demokratizacije“ društava na Bliskom Istoku inspirisani i predvođeni navodnom borbom protiv terorizma kao globalne pošasti (intervencije ironično nazvane pustinjski štit, pustinjska oluja i dr.). Trebalo je da prođe gotovo decenija dok svet nije shvatio da iza „plemenitih“ interesa najveće svetske sile stoji 40% svetskih rezervi nafte (na ukupnoj teritoriji Iraka i Irana). Uvođenje demokratije ovakvom metodologijom dodatno je doprinelo (odnosno bilo je i sredstvo) dodatnom raspirivanju već postojeće netrpeljivosti između

²⁴³O načinima državne podrške nasilju u drugim zemljama i interesima finansiranja i podržavanja terorizma na teritorijama drugih zemalja, kao i primere specifičnih interesa Mađarske i Italije u jugoslovenskom konfliktu, delovanja velikih sila u Iraku, Iranu, Nikaragvi i Severnoj Koreji opširnije videti: Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, London, 2004, str. 46-62

Sunita i Šiita.²⁴⁴ Zabrinjavajuće je da su se intervencije SAD dešavale na očigled svetske javnosti i bez postojanja dokaza o stvarnim terorističkim pretnjama, poput operacije „Pustinjska oluja“ koja je sprovedena iako inspektori UN nisu našli dokaze o postojanju nuklearnog oružja odnosno oružja o masovnom uništenju, tačnije, napad je izvršen pre nego je pomenuta inspekcija i bila završena. U pogledu Irana, SAD su insistirale na tome da Iran poseduje programe za obogaćivanje uranijuma i dr. Oštrina, brutalnost i licemerje američke globalne ratne retorike nedvosmisleno je uticalo na jačanje ekstremističkih identiteta do te mere da bi se danas moglo postaviti i pitanje da li je Amerika na kraju žrtva sopstvenih ambicija i da li će nositi breme krivice svetskog ekstremizma?

Dvostrukost standarda i dvostrukost morala velikih sila u međunarodnoj politici najbolje je opisao prof. dr Dragan Simeunović u svojoj knjizi „Terorizam“ pri određenju njegovog pojma, rekavši da beskompromisno iskorenjujući terorizam koji im pretilo po svaku cenu, pojedine zemlje terorizam u „tuđem dvorištu“ smatraju poligonom sa ostvarivanje sopstvenih interesa. Opredeljivanje za podršku nasilju prema nekome, faktički uvek predstavlja opredeljivanje protiv onoga prema kome je nasilje usmereno, a očiglednost postupaka – javno definisano kao „preventivno delovanje“ odnosno „pomoć“.²⁴⁵

Naime, kako prva dekada novog milenijuma nedvosmisleno svedoči, pored postojećih integrativnih napora, o višestrukoj decentralizaciji „globalnog sela“ i urušavanja nacionalnih

²⁴⁴ Na prvi pogled, postoji jedna monolitna islamska vera; u suštini svaki musliman veruje u islamski ideal. Ali u praksi politički i istorijski faktori doprineli su stvaranju razlika unutar te zajednice. Razlike su, pre svega, socijalne i kulturne po svom karakteru. Iako postoje mnoge muslimanske sekte, glavna je podela na sunita (90%) i šiite (10%) muslimanskog stanovništva u svetu. Suštinske razlike između njih su minimalne i tiču se običaja i prakse, ali neke su zasnovane na kulturnim faktorima, s malo doktrinarnog značaja i tiču se religijskog učenja. U tom smislu, ovaj raskol ima prefix etničkog u sebi. Šiiti su skoncentrisani u Iranu, južnom Iraku, i Južnoj Aziji. Odlikuje ih osećanje ekskluzivnosti. Prema učenjacima iz redova šiita, oni sebe vide kao 'izabrane' (*al-hassa*) koji žive među masom (*al-amma*) muslimana.

²⁴⁵ O ulozi Ujedinjenih nacija u vezi sa stavovima muslimanskih zemalja, Izraela, evropskih zemalja i drugih svetskih sila u vezi sa definisanjem „državnog terorizma“ i njegovog određenja u odnosu na „dobronamerne intervencije“ i preventivno delovanje, kao i „oslobodilačke pokrete“, videti opširnije: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 18, 45-65

identiteta bilo kroz etnička čišćenja ili asimilaciju - pitanje etničkih konflikata i upravljanja njima nameće se kao suštinsko. U tom smislu, usled straha od njihovog prelivanja van granica datog žarišta ugrožavajući tako generalnu stabilnost, prevlađujuće globalno stanovište je da je u nadležnosti kolektivne odgovornosti – reagovanje u okviru internih konflikata drugih zemalja, nevezano za njihovu širinu.

Uzimajući u obzir da je usled broja sukoba i ljudskih žrtava po završetku Drugog svetskog rata, svet bio praktično prinuđen da pronade mehanizme koji će doprineti razvoju mira i stabilnosti u svetu, kod analize interesa trećih strana u etničkim konfliktima, izuzetno je važno napraviti distinkciju između intervencije konkretne države unutar konflikta dveju sukobljenih strana i intervencije međunarodnih mehanizama i institucija u istima. Pored toga što je interes u bilo kojoj formi kao kategorija uvek prisutan, dejstvo „međunarodnih udruženja“ u ovom kontekstu, iako zasnovano na konsenzusu (gotovo uvek prividnom) ili makar većinskoj saglasnosti njenih članica, predstavlja pak nesumnjivi konglomerat različitih interesa pojedinačnih zemlja koje su u njegovom sastavu. U slučajevima intervencije međunarodnih snaga, u prvom redu Ujedinjenih nacija ili Severnoatlantskog Pakta (NATO), njihovo delovanje se može kretati od prisustva u okviru konfliktnog područja što je više svojstveno UN i što je po formalnoj suštini mirovno, do momentalne, otvorene i direktne akcije u cilju presudne podrške na samom početku sukoba, kada se nepristrasnost ocenjuje kao nemoguća odnosno nepoželjna, a što je svojstveno NATO.²⁴⁶

Inače, evolucionističke teorije u vezi sa intervencijom trećih strana u etničkim konfliktima, zastupaju tezu o nužnosti razgraničenja misija predvođenih vojnim prefiksom i konvencionalnih misija kako bi se adekvatno odgovorilo zahtevima neophodnim za savladavanje etničkih konflikata.

²⁴⁶ O dinamičkom modelu u okviru jednog ili više konflikata, kao i modelu neizvesnosti kao alternativnim modelima intervencije u okviru trećih strana odnosno međunarodnih snaga u konfliktima etničkog karaktera videti opširnije: Carment David, Dane Rowlands, „Evolutionary Models, Third Part Intervantion and Ethnic Conflict – Does Tough Love Realy Work?“, Patrick James, David Goetze, *Evolutionalry Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 195-216

Činjenica je da se mirovne snage u posthladnoratovskom periodu u situacijama intervenisanja nisu najbolje pokazale. Šta više, uloga i misija UN ocenjuje se ne samo kao siromašna već i gotovo po pravilu neuspešna, bilo da se radi o slučajevima kada su UN mirovne snage bile posmatrači kao u Zapadnoj Africi (Istočni Timor) i Bosni i Hercegovini, tako i u misijama u kojima nisu imale vodeću ulogu poput Kosova i Istočnog Timora. Dimenzije neuspeha mirovnih misija imaju izuzetne dimenzije posledica na globalnom planu u ekonomskom i političkom smislu, dok su posledice po stanovništvo žarišnih područja – nesagledive. Na taj način, kompromitujući svoju reputaciju, neretko dovode u pitanje i svoju svrhu.

Jedan od daleko najmračnijih primera neuspeha prisustva mirovnih snaga na prostoru Evrope jeste stradanje naroda na Kosovu i Metohiji. Naime, i pored rezolucije Saveta bezbednosti UN o potpunoj demilitarizaciji i razoružavanju Oružane vojske Kosova (OVK) ocenjene kao albanske terorističke organizacije, u prisustvu snaga NATO Kosovo Forces (KFOR) i United Nations Mission in Kosovo (UMNIK), na najsurovije načine uz ubistva, otmice, pljačke i sknavljenje kulturnog blaga, izvršeno etničko čišćenje čak 21 sela, potpuno uništeno i spaljeno više od devet, spaljeno više od 50.000 domova, a 350.000 Srba, Crnogoraca, Muslimana, Roma, Turaka, Goranaca, Hrvata, Egipćana i Čerkeza proterano. U vezi sa iznetim, general Jackson, komandant KFOR je po odlasku iz Prištine na tribini NATO-Balkan (operacija '99) u pres centru u Hagu izjavio: „Multietničko Kosovo kao jedan od zadataka KFOR-a, regulisanih Rezolucijom UN 1244 nije ostvaren. Mi danas nemamo multietničko Kosovo, a Srbi žive u mizeriji i getu. O toleranciji od strane Albanaca nema ni govora... Neophodno je da se na Kosovo vrte snage Savezne Republike Jugoslavije – vojska, policija, graničari, obezbeđenje spomenika kulture i personal za saradnju sa KFOR-om (koja je inače bila prinuđena na povlačenje jer je NATO bombardovao prestonicu i druge delove teritorije današnje Srbije učenom da se Vojska povuče sa teritorije KiM). To je politički gledano nemoguće, ali bi o tome neizostavno trebalo voditi

razgovore na najvišem nivou. Pristanak Vojske Jugoslavije da se privremeno povuče sa Kosmeta bio je izuzetan potez...“.²⁴⁷

Iako danas postoji uvreženo mišljenje o upitnosti uspeha određenih modela mirovnih intervencija (konkretnih akcija i prisustva), slažemo se da su njihovo postojanje i dalji angažman u svetu neophodni, ali ovoga puta sa drugačijom strategijom delovanja, poučenom iskustvima neuspelih pokušaja smirivanja ili posredovanja za koju su mnogi narodi i u Evropi i u Africi već platili previsoku cenu.

Izneto predstavlja okolnosti koje daju prostor za promene u budućnosti koje se ogledaju u unapređenju modela uticaja u okvirima etničkih konflikata uz prevenciju i prisustvo, kao i promenom svesti i daljim angažmanom na iznalaženju mogućnosti unapređenja mirovnog procesa. Ovakve mogućnosti umnogome su osujećene, odnosno i dalje će biti kanalisane činjenicom da će se svet nažalost i dalje suočavati sa neumitnom kategorijom interesa (po cenu štete drugih) - kao osnovne premise lokalne i globalne politike.

²⁴⁷ O stradanju naroda Kosova i Metohije za vreme prisustva mirovnih snaga NATO i UN, kao i o faktografskim podacima opširnije videti: Anđelković Zoran, *Dani terora u prisustvu međunarodnih snaga*, Centar za mir i toleranciju, Beograd, 2000

III

Religijska utemeljenost uzroka etničkih konflikata

Iako je po rečima jednog od najvećih religiologa XX veka - „Istorija bez religije samo pepeo”²⁴⁸ - svet je danas postao u potpunosti svestan stepena do koga religija prožima sveukupnu civilizacijsku egzistenciju. Tome u prilog ide i činjenica da je religija simboličko predstavljanje onoga što je Dirkem nazvao „kolektivnom svešču”, onda sledi da se religija ni u kom slučaju ne može posmatrati odvojeno od kolektivnog života²⁴⁹. U skladu sa time, Marks je bio u pravu tvrdeći da religija sadrži snažne ideološke elemente kojima utiče i na one koji nisu religiozni. Filozofska antropologija tvrdi da ono po čemu se ljudi razlikuju jeste osnova za njihov identitet, a ono po čemu su slični, jeste temelj njihove identifikacije i mogućnost stvaranja (ljudske) zajednice.²⁵⁰

U cilju objašnjenja religijske utemeljenosti uzroka etničkih konflikata, neizostavno se moramo osvrnuti na fenomen identiteta, u čijem određenju se svi autori, sve škole i pravci slažu da religija igra značajnu determinišuću, a po nekima, i najznačajniju ulogu. Etničke grupe kao grupe ljudi koji nisu asimilovani, a sličnog su ili istog porekla, kao i niza kulturno-istorijskih karakteristika, tradicije, jezika, običaja i drugo. Izuzetno važna odlika etničkih grupa jeste i činjenica da one ne moraju biti grupisane odnosno teritorijalizovane, što se prevashodno odnosi na one narode, nacije i narodnosti, grupe ili nacionalne manjine koje jesu etničke, a nisu dospele do stupnja narodnosti. Uz razlikovanje etničkog principa kao idejne osnove za ostvarivanje samoopredeljenja od principa nacionalnosti (s obzirom da su tokom XVIII i XIX veka izjednačavani), podsetićemo, etnički princip je u međunarodnom pravu služio za traženje i utvrđivanje granica između država, a njegovo nepoštovanje je bilo i jedan od povoda političke nestabilnosti u svetu ili elemenat koji je izazivao ratove ili nove raspodele etničkih granica.

²⁴⁸ Eliade Mircea „Le monde orthodoxe, pouvoir et nation“, *Geopolitique*, Paris, automne 1994, str. 3 i Žužek Marija, Specijalistička teza odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine na temu „Savremena militantna politička interpretacija Islama“, str. 3

²⁴⁹ *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 2004, str. 580

²⁵⁰ Golubović Zaga, *Antropologija u personalističkom ključu*, Valjevska štamparija, Valjevo, 1997, str. 41

Često je pozivanje na etnički princip bio izgovor za mešanje u unutrašnje stvari i za otpočinjanje agresije. Njegovo nepoštovanje često je dovelo do dalje još opasnije povrede etničkih prava.²⁵¹

Sa iznetom, prirodnom korelacijom između identiteta i etniciteta odnosno etničke grupe sa religijom, korespondira i jedno od opštih obeležja religije kao istorijskog i socijalnog fenomena, a to je ustanovljenje zajednica pripadnika istog kulta i sličnih obrednih radnji koje manifestuju pripadnost određenom duhovnom opredeljenju i određenom zajedništvu. Najzad, religija se tretira kao izum posebne grupe ljudi, prevashodno namenjen uspostavljanju i održavanju socijalne integracije, socijalne discipline.²⁵² U tom smislu, etnocentrizam predstavlja ponašanje i oblik svesti koji se ispoljava u apsolutizovanju vrednosti kulturno-etničke grupe kojoj pojedinac pripada ili joj je privržen i u potcenjivanju vrednosti drugih i u netoleranciji prema drugim grupama ili drugim etničkim zajednicama, a sobzirom na društveno i ideološko poreklo - oblik je sociocentrizma.²⁵³

Prikazana veza identiteta, etniciteta i religije direktno implicira da religija jeste u korenima sukoba zasnovanih na etničkom prefiksu. Vrlo često danas, svetska javnost ne zna – ili ne želi da prizna – da se iza plašta velike većine svih društvenih problema kriju u stvari verske i rasne razlike, razmirice i netolerancije. Iako je nasilje u ime religije počelo jos od Heroda Velikog (73-4 g.p.n.e.)²⁵⁴, svedoci smo eskalacije broja etničkih konflikata i rasprostranjenosti verskog terorizma. S obzirom da je „religija kao jedan od najstarijih oblika društvene svesti“, potpuno je razumljivo što „legitiman čin odbrane i borba za slobodu jednih, za druge predstavlja nasilnički čin terora“.²⁵⁵ Vizuru takvim različitostima određuju društveno-politički i religijsko-kulturološki

²⁵¹ Ibid, str. 257

²⁵² Ibid, str. 177

²⁵³ Ibid, str. 257

²⁵⁴ Thackrah John Richard, *Dictionary of Terrorism*, Routledge, London/New York, 2004, str. 221

²⁵⁵ Citat predavanja uvaženog prof. dr Dragana Simeunovića na posle diplomskim specijalističkim studijama Terorizam i organizovani kriminalitet na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu 2006. godine.

pristupi dotičnom problemu. Nasilje motivisano religijskim uverenjima je mnogo teže predvideti i sa njime se nositi, nego sa njegovom sekularnom podlogom i eventualnim sankcijama. Takođe, i retalijacija odnosno revanšizam čina nasilja počinjenog za - i u ime religije je veoma specifična, upravo iz razloga jer religije sintetišu u sebi esencijalne vrednosti o tome šta je zlo, a šta dobro, držeći to za apsolutnu istinu. Ove činjenice predstavljaju bazu iz koje religijske fundamentalističke grupe crpe svoju snagu i moć. Ovo je slučaj kako sa Islamom, tako i sa Hrišćanstvom, Hinduizmom i Judaizmom. Istorija naime beleži da su najgnusnija, i istovremeno najlepša dela postizana upravo u ime religija.²⁵⁶

Pojava nasilja pod plaštom religijskog opravdanja često se pripisuje ili smatra posledicom promena u samim društvima datih religija. Globalizacija i svetske promene uslovile su generisanje stresa i dozvolile ljudima da utočište pronadu oslanjajući se na religiju kao izvor mentalne i psihološke podrške u današnjem svetu promena. Shodno tome, „politizovana religija” kao odgovor modernizmu vodi većoj privrženosti religijskim vrednostima, a nasilje se doživljava kao metod ili način nošenja sa promenama koje same religijske grupe doživljavaju kao uzroke tih istih, za njih - neželjenih promena.²⁵⁷ Generalno uzevši, osnovni problem i leži u činjenici da se o religiji u politici govori tek kada neko ko se predstavlja kao vernik, počne da u ime vere ispoljava političke zahteve što nameće esencijalni zaključak da osnovni problem dakle predstavlja samo povremeno obraćanje pažnje na ovu distinkciju, kao i nedovoljno ozbiljno shvatanje suštinskih religijskih različitosti. Iz tog razloga uvek, je - i biće živo - pravilo da je borba za slobodu jednog čoveka, za drugog terorizam, a elastičnost nekih religija ne treba ni u kom slučaju potcenjivati. Jer, ulozi su ekstremno visoki i nameću pitanje: da li danas, i pored velikog istorijskog iskustva i napretka znanja i nauke, avangarda današnje civilizacije ima kapaciteta za toleranciju i suživot?²⁵⁸ U politikologiji religije danas, zastupljena su i preovlađuju mišljenja da se o sekularizmu i klerikalizmu može govoriti, isključivo u okviru kontura odnosa

²⁵⁶ Thackrah John Richard, *Dictionary of Terrorism*, Routledge, London/New York, 2004, str. 222

²⁵⁷ Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, London, 2004, str. 71

²⁵⁸ Opširnije videti: Žužek Marija, Specijalistička teza odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine na temu „Savremena militantna politička interpretacija Islama“.

između crkve i države.²⁵⁹ U tim odnosima, najznačajnije je pitanje koje se odnosi upravo na slobodu veroispovesti. Jer, politikološki posmatrano, ovaj odnos je recipročan i prema njemu, veća simbioza crkve i države uslovljava manji stepen verske tolerancije. Sloboda veroispovesti je kao pravni koncept povezana, ali nikako nije identična sa pojmovima religijske tolerancije i odvojenosti crkve od države, tj. sekularizmom. Za pojedince, religijska tolerancija generalno podrazumeva stav prihvatanja prema ljudima drugih religija, ali ne podrazumeva da su načela i uverenja drugih vera jednako istinita, već naprosto da drugi imaju pravo da veruju i svoju veru praktikuju.²⁶⁰ Upravo prostor gde se javlja prozelitizam podrazumeva napete međuodnose i može rezultirati „vređanjem“ validnosti načela drugih religija, jer granica između ostvarivanja prava na slobodu sopstvene veroispovesti - i ne ugrožavanja tuđeg takvog prava je - gotovo „nevidljiva“.²⁶¹ Istorija religijske diskriminacije je stara pojava gotovo koliko i same religije. Evropa nije izuzetak. Tako Holandska Republika u XVII veku nije progonila, ali je ipak zabranjivala javno ispovedanje Katolicizma i takve članove isključivala iz javnih službi. Pod pritiskom Rimske Katoličke crkve, vlada Kvebeka je ženama uskraćivala pravo glasa gotovo do sredine 1940-ih. Dalje, u periodu od 1995-1998, Njufundland je imao samo hrišćanske škole, uslovljavajući nastavnike da budu pripadnici samo Protestantizma ili Katoličanstva – ovaj obrazovni model zamenjen je kasnije engleskim i francuskim. Grčka još od oslobodjenja od

²⁵⁹ Dalje u tekstu videti opširnije: Žužek Marija, „Sloboda veroispovesti“, Udruženje pravnika Srbije, *PRAVNI ŽIVOT-Časopis za pravnu teoriju i praksu*, broj 14/07, Tom VI, 2007, str. 707-716

²⁶⁰ Opširnije videti: Jevtić Miroljub, *Religija i politika*, Institut za političke studije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002

²⁶¹ Države koriste brutalne i represivne mere kako bi kontrolisale religiozna uverenja i upražnjavanje tj. praktikovanje religije. Takodje, veliki je broj zemalja koje su neprijateljski raspoložene prema manjinskim veroispovestima, odnosno onima koje nisu opšte prihvaćene, kao i one države koje tolerišu i u suštini ohrabruju njihov progon i diskriminaciju. Pored njih, brojne su i nacije koje poseduju diskriminatorne zakone, koji prioritet daju jednoj religiji. Među primerima kršenja religijskih sloboda su pokušaji totalitarnih ili autoritarnih režima da ograniče religiozna uverenja ili njihovo upražnjavanje. Ti pokušaji se najbolje vide na primerima zemalja kao što su Severna Koreja, Kina, Vijetnam i Burma. U drugoj grupi su zemlje u kojima Vlada favorizuje dominantnu religiju i neprijateljski je raspoložena prema veroispovestima koje nisu prihvaćene, a to su Saudijska Arabija, Iran, Sudan i Turkmenistan. Zanemarivanje ili diskriminacija manjinskih veroispovesti evidentni su u Egiptu, Indoneziji i Nigeriji, dok su u Rusiji i Belorusiji na snazi diskriminatorni zakoni koji u nepovoljan položaj stavljaju određene veroispovesti. Izvor: Žužek Marija, „Sloboda veroispovesti“, Udruženje pravnika Srbije, *PRAVNI ŽIVOT-Časopis za pravnu teoriju i praksu*, broj 14/07, Tom VI, 2007, str. 707-716 i Jevtić Miroljub, *Religija i politika*, Institut za političke studije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002

Otomanske imperije 1800. godine privilegovano pravo daje Pravoslavnoj crkvi, dok su ostale religije samo „prepoznate“, gotovo diskriminišući muslimansku manjinu. O sprezi i suptilnoj granici imedju „ranjavanja“ osnovnog ljudskog prava i njegove eventualne zloupotrebe ili samo formalne primene, kao i međuverske ne/tolerancije svedoči i interesantan podatak. U američkoj državi Teksas, kandidati, odnosno pripadnici javnih službi moraju priznavati „postojanje Boga“, što za takva mesta direktno eliminiše pripadnike ateizma, agnosticizma, Budizma, Unitarizma, Univerzalizma i slično. Takođe, u Sjedinjenim Američkim Državama, kao „egzemplaru ostvarivanja i zaštite“ ljudskih prava, gde se čak 93% stanovništva izjašnjava kao religiozno, Ustavom je garantovana sloboda veroispovesti pojedinca koji kao takav može doći na vlast. Ipak, od ukupno 43 američka predsednika – samo je jedan bio rimokatolik i to je bio Džon Kenedi. Svi ostali - bili su protestanti. Činjenica o specifičnosti i sprezi pojmova, kao i nužnosti poštovanja veroispovesti, slobode veroispovesti, prava na slobodu veroispovesti, versku toleranciju od strane i unutar religija, kao i međusobne tolerancije i egzistencije različitih religija, čini slobodu veroispovesti, zato se ona, u mnogim zapadnim kulturama smatra fundamentalnim ljudskim pravom. Borba za slobodu veroispovesti daleko od toga da je završena i čini se da u novije vreme ta borba tek iznova započinje i tajaće sve dok postoje sukobi interesa i borba koja otud nastaje s težnjom ograničenja slobode onima sa suprotnim interesom. Sloboda veroispovesti, odnosno pravo na slobodu veroispovesti u direktnoj je proporcionalnoj vezi sa društvenom i političkom stabilnošću države jer, civilizacijska je činjenica da bez mira medju religijama – nema ni mira u svetu.²⁶²

²⁶² Žužek Marija, „Sloboda veroispovesti“, Udruženje pravnik Srbije, *PRAVNI ŽIVOT-Časopis za pravnu teoriju i praksu*, broj 14/07, Tom VI, 2007, str. 707-716 i Žužek Marija, specijalistička teza pod nazivom „Savremena militantna politička interpretacija Islama“, odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine, str. 56

1. Uticaj religije na etničke konflikte

Istorija ne poznaje ni jedan narod koji bi bio potpuno lišen vere, čak se ni ateisti ne mogu smatrati istinskim nevernicima.²⁶³ Postojeća tri dominantna filozofska stanovišta danas, najvalidnija su u pokušaju objašnjenja savremenih sukoba. Francis Fukujama svojevremeno je obrazložio da je Zapad postigao maximum i da iz tog razloga treba svoj sistem da nametne svima. Sa druge strane, Hantington govori o sukobu civilizacija, dok John Esposito upozorava da je jedini spas za svet – dijalog. Iako Hantingtonova pretpostavka donekle zaista i ima smisla, sa druge strane, mnogima je poslužila da postojeće sukobe podignu do nivoa vulgarne eskalacije. On objašnjava da religijski zasnovano nasilje, odnosno terorizam, nosi sa sobom posebnu „smrtonosnost” jer se čini da će se veliki konflikti u budućnosti pojavljivati između različitih kultura, dok velike svetske religije pomažu da se kulturno definiše dominantna civilizacija u svetu. Jer, kada konflikt jednom izbije na prostoru gde se susreću religija i kultura, izranjaju lideri spremni i sposobni da mobilišu populaciju upravo na osnovu njihove religije i kulture.²⁶⁴

Ističući argumente za svoju postavku, koji su inače potpuno smisleni, Hantington donekle izdvaja i istorijsku retrospektivu potencijalnih uzroka aktuelnog problema. To su u svakom slučaju završetak sukoba ideologija na kojima su počivala sva politička delovanja; nacionalizam kao bitna snaga i uzrok „trvenja” u poslednjih 150 godina ljudske istorije; reforma nacionalizma – nacionalizam koji je različit od onog nastalog u XIX veku; kao i činjenica da svetska dešavanja

²⁶³ Menj Aleksandar, *Istorija religije*, „Forum“ Moskva, 1998., Plato, Beograd, 2005, str. 6

²⁶⁴ Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, London, 2004, str. 72-73

ipak ne idu u pravcu stvaranja „jedinstvene svetske populacije”.²⁶⁵ Jer, ako se uzme u obzir da svetska etika izdvaja 92 religije sveta, koje je Huntington kasnije grupisao u osam velikih civilizacijakih krugova, suština rešenja leži u činjenici da – „mi nikoga ne možemo ubediti da smo u pravu - ukoliko ne razumemo njihovu tačku gledišta”.²⁶⁶

Složenosti religijske slika sveta dodatno doprinosi i rastući broj novih religijskih grupacija i uslovno rečeno manjih religija deriviranih iz učenja već postojećih učenja i određenja politeizma, monoteizma, agnosticizma i dr. U tom smislu, jasno je da se o preciznom broju vernika odnosno pripadnika religija i njihovih konfesija nije moguće raspolagati. Ipak, prema prirodi njihovog određenja one se dalje grupišu u 19 najvećih svetskih religija podeljenih na čak 270 velikih religijskih grupa i ogroman broj manjih. Složenost o kojoj govorimo naročito je vidljiva u činjenici da samo u okviru Hrišćanstva postoji čak 34.000 različitih grupacija na svetu.²⁶⁷

Prema podacima zasnovanim na svetskoj populaciji koja je 2010. godine iznosila gotovo sedam milijardi ljudi (prema istim procenama 2015. godina broji 7,3 milijardi stanovnika), procenjuje se da oko 31,5% svetske populacije čine Hrišćani od kojih 50,5% Katolici, 37% Protestanti, 12% Pravoslavci i 1% ostali (dominantno u Evropi, Americi, Južnoj Africi, Okeaniji). Islam odnosno Muslimani čine 23,2% svetske populacije (Suniti 87-90%, Šiiti 10-13%) dominantno rasprostranjeni na Bliskom Istoku, južnoj Aziji, priobalju jugoistočne Azije, centralnoj Aziji, Africi i delovima Evrope. Ateisti, agnostici i ljudi koji se ne izjašnjavaju kao sledbenici bilo koje religije čine 16% svetskog stanovništva od čega njih 20% živi u SAD. Sledbenici Hinduizma čine 15% svetske populacije od čega njih čak 94% živi u Indiji. Budista je 7% od čega gotovo polovina živi u Kini. Folk ili izvorne plemenske religije koje se prema određenjima vezuju za

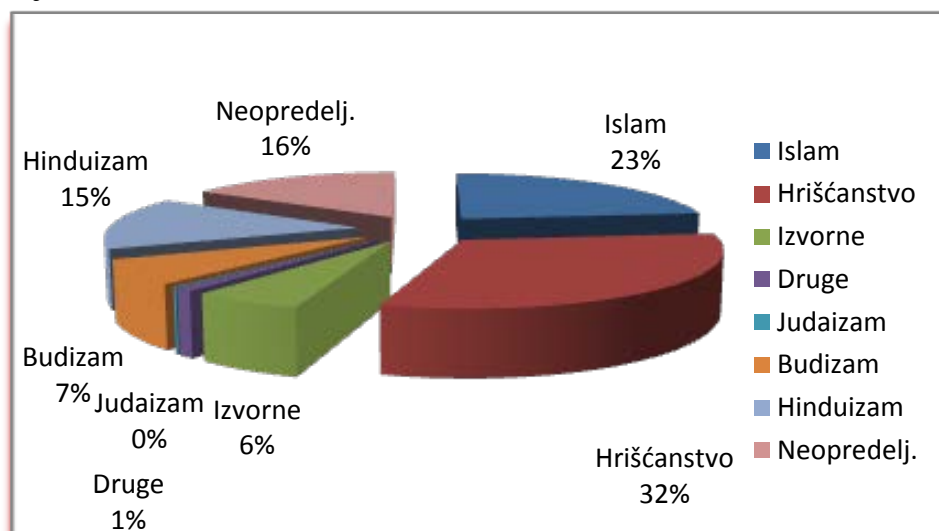
²⁶⁵ Žužek Marija, Opening Conference Paper, First International Conference “West Balkan – The Gate of Terrorism and Organized Crime”, Center for Antiterrorism and World Peace, Belgrade, June 2007

²⁶⁶ Rampton Sheldon and John Stauber, *Weapons of Mass Deception*, Penguin, New York, 2003, str. 14 i Žužek Marija, specijalistička teza pod nazivom „Savremena militantna politička interpretacija Islama“, odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine, str. 6

²⁶⁷ Opširnije videti: Barrett David, *World Christian Encyclopedia – A Comparative Survey of Churches and Religions in the Modern World*, Oxford University Press, Oxford, 2001

grupu ljudi, etnicitet ili pleme 6%. Druge religije u koje spadaju Bahai, Taoizam, Jainizam, Šintoizam, Siikizam, Tenrikjo, Wicca i Zaratostrianizam čine 1% svetske populacije i Judaizam, sa tek 0,2% svetskog stanovništva od kojih 94% čivi u Izraelu i Sjedinjenim Američkim Državama.²⁶⁸

- 6. - Grafički prikaz proporcije učešća tzv. velikih svetskih religija u ukupnoj svetskoj populaciji.

Izvor: Worldometers Population, <http://www.worldometers.info/world-population/#religions>, (pristupljeno 18.09.2015.)

Religiju posmatranu kao jedan od najznačajnijih odnosno ključnih elementa etničkih konflikata podržavali su Arjomand i Fox, naglašavajući mnogostruki uticaj na posledice etničkog nasilja od perioda ranih '80-ih godina, kao i da je u religijskim konfliktima prisutan drastično viši stepen nasilja za razliku od drugih vrsta konflikata.²⁶⁹

²⁶⁸ Worldometers Population, <http://www.worldometers.info/world-population/#religions>, (pristupljeno 18.09.2015.)

²⁶⁹ Opširnije videti: Arjomand Said Amir, ed. *The Political Dimensions of Religion*, Albany, State University Press of New York, 1993, Fox Jonathan, "Is Ethnoreligious Conflict a Contagious Disease?", *Studies in Conflict and Terrorism*, 2004, Vol 27, Issue 2, str. 89-106 i Fox Jonathan, "The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars, 1945-2001", *Journal of Peace Research*, 2004, br. 41(November), str. 715-731

Uzimajući u obzir da religija predstavlja način identifikacije kao pripadajućeg dela etničke grupe, odatle proizilazi da i religijske institucije poput religijskog legitimiteta i religijske diskriminacije takođe, između ostalih, ostvaruju ogroman uticaj na etničke konflikte. Ipak, ova analiza nije dala potpuni odgovor koji će adekvatno obrazložiti kauzalni odnos religije i etničkog konflikta.²⁷⁰ Sa druge strane, Smith, autor čiji smo radove više puta citirali, analizirajući socijalnu, političku i religijsku izdiferenciranost društva, ističe da upravo raspodela moći između ovih kategorija direktno povećava mogućnosti nasilja.²⁷¹ U prilog njegovoj tvrdnji, Rummel se nadovezuje tezom da visina stepena centralizovanosti političke vlasti i njeno uporište u socijalnim grupama (kategorijama) poput religije, uvećava mogućnosti kolektivnog nasilja (revolucionarnog ili gerile).²⁷² Iako je prethodno određište grubo definisano, Rummel u analizu uvodi odnos između broja religijskih grupacija u okviru države, sa tenzijama i nasiljem u okviru nje. Bez sumnje, religija i nacija predstavljaju dve snažne, ako ne i najsnažnije forma identifikacije (socijalne). Činjenica je da danas nacionalne države u svom sastavu imaju drastično različite religijske grupe, kao i da je broj religijskih grupacija u okviru jedne nacionalne države veoma različit. Primera radi, ukoliko posmatramo tzv. velike svetske religije prema indeksu religijske različitosti (Religion Diversity Index), prema početnim podacima iz 2010. godine, Singapur koji u sebi sublimira kineske, indijske i malajske etničke uticaje, za razliku od Irana, ima izuzetno visok stepen zastupljenosti različitih religijskih grupacija čak 9, dok Iran ostvaruje indeks ispod 1. Sa druge strane, interesantno je da Francuska kao evropska zemlja ima znatno viši indeks religijske različitosti tačnije 5,9, za razliku od Sjedinjenih

²⁷⁰ Opširnije videti: Nguyen Mai, "Causes of Ethnic Conflict: Examining The Role Of Religious Diversity And Contagion Effects", Creighton University, Nebraska, http://www.creighton.edu/fileadmin/user/CCAS/docs/Mai_Nguyen.pdf, (pristupljeno 30.10.2015.)

²⁷¹ Opširnije videti: Smith, *Corporations and Society: The Social Anthropology of Collective Action*, Aldine Publishing, Chicago, 1975

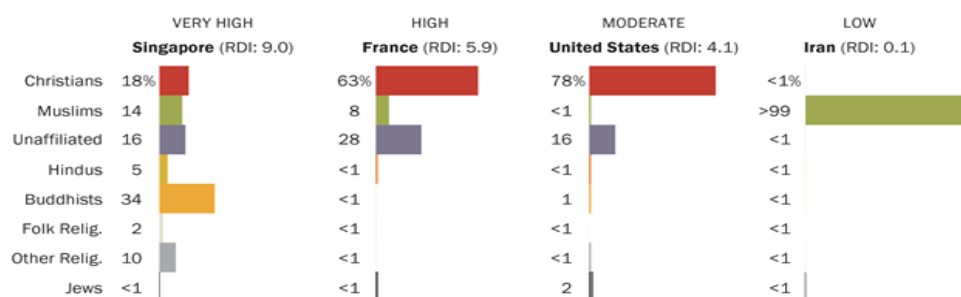
²⁷² Opširnije videti: Rummel Rudolph J., "Is Collective Violence Correlated with Social Pluralism?", *Journal of Peace Research*, br. 34, May 1997, str: 163-175

Američkih Država koje se veoma često uzimaju za „savremeni bastion multikulturalnosti“, a gde je indeks religijske različitosti 4,1 gotovo za 30% manji nego u Francuskoj.²⁷³

- 7. - Grafički prikaz različitog indeksa zastupljenosti religijske različitosti u Singapuru, Evropi, sjedinjenim Američkim Državama i Iranu.

Examples of Countries With Different Levels of Religious Diversity

% of each country's population that belongs to each of eight major religious groups

Religious groups are ordered from largest to smallest by overall global share. Folk or traditional religionists include followers of African traditional religions, Chinese folk religions, Native American religions and Australian aboriginal religions. The "Other religions" category includes Baha'is, Jains, Sikhs, Shintoists, Taoists, followers of Tenrikyo, Wiccans, Zoroastrians and adherents of many other faiths. Figures may not add to 100% due to rounding. Data are for 2010. For details on how the Religious Diversity Index (RDI) scores are calculated, see the Methodology.

"Global Religious Diversity," April 2014

PEW RESEARCH CENTER

Izvor: Pew Research Center, <http://www.pewresearch.org/>, (pristupljeno 08.05.2015.)

Pored evidentno drugačije zastupljenosti religijske različitosti u okviru pojedinačnih zemalja, u kontekstu objašnjene veze između etniciteta, nacije, religije i konflikta, složićemo se da diverzitet postojećih religijskih grupacija u okviru date države utiče na okolnosti mogućih konflikata koji, shodno određenju religije impliciraju konflikte sa etničkim prefiksom. U tom smislu, obazrivo bi se moglo reći da pluralizam etničke različitosti kao bastion osnovnih ljudskih prava nakon Francuske revolucije i prava na samoopredeljenje (pa i nacionalno), po svojoj suštini nosi sobom recipročno potencijal sukoba između grupa i indirektno povećava mogućnost konflikata zanovanih na istom onom prefiksu na kome se samoopredeljenje i zasniva.

²⁷³ Navedeni indeks religijske različitosti odnosi se na zastupljenost religija u sledu od najvećih ka manjim. Izvorne odnosno tradicionalne religije u datom grafičkom prikazu uključuju sledbenike tradicionalnih afričkih religija, kineskih, tzv. native američkih (indijanskih) i australijskih aboridžinskih religija.

1.1. Religijska osnova etničkih sukoba

U okviru religije shvaćene kao osnovni element porodične i društvene kohezije²⁷⁴, važno je naglasiti da je potreba ljudi za verovanjem ista, ali je način zadovoljavanja ove potrebe različit.²⁷⁵

Ljudska prava kao nasleđe Francuske revolucije polaze od temeljnog stanovišta da svaki čovek u odnosu na državu ima neotuđiva prava i slobode koje svaka zajednica ili društvo moraju poštovati i štiti. Kao univerzalna, ta prava i slobode važe za sve čime se isključuje podela ljudskih prava na određene grupe ljudi odnosno, partikularistička prava kolektiva. U tom smislu, čim država, političke stranke ili pokreti oduzimaju građaninu odluku o njegovom identitetu obavezujući ga da mora da pripada određenoj kulturnoj, jezičkoj ili religijskoj zajednici, kreću se u krugu autoritativnih državnih sistema.²⁷⁶

Niz autora slaže se u vezi sa time da je u XIX i XX veku nacionalizam stupio na mesto religije preuzevši kao funkcionalni ekvivalent njenu integrativnu funkciju, kao i da ona predstavlja staru oprobano metodu da se pomoću običaja koji su zajednički uspostavi zajedništvo, odnosno, vid bratstva između ljudi koji inače, do tada nemaju ništa zajedničko.²⁷⁷ Iz spoznaje da je

²⁷⁴ Đakuimo Đakomo, *Religioznost i psihoanaliza*, Plato, Beograd, 2005, str. 278

²⁷⁵ Opširnije videti: Šušnjić Đuro, *Znati i verovati*, Kršćanska sadašnjost/Stvarnost, Zagreb, 1988; Šušnjić Đuro *Otpori kritičkom mišljenju*, RZ RKSSOH, Zagreb, 1989; Šušnjić Đuro, *Religija* (I i II tom), Čigoja štampa, Beograd, 1998

²⁷⁶ Riedel S., *Die Erfindung der Balkanvölker - Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*, VS Verlag, Wiesbaden, 2005, str. 288, 21.

²⁷⁷ Altermatt U., *Das Fanal von Sarajevo*, Paderborn, Munich/Vienna, 1996, str. 109 i Hobsbawm E. J., *Nationen und Nationalismus: Mythos und Realität seit 1780*, Campus Verl, Frankfurt am Main/New York, 1991, str. 83

nacionalizam postao oblik religijske vere koji se lako izopači u ugnjetavanje,²⁷⁸ pojedini autori izvode zaključak da je ekstremni nacionalizam bio sirova zamena religije, zamenivši usahlu veru fanatičnom mržnjom. U ovom kontekstu, Seton-Watson zaključuje da je često nacionalizam uzrokovao fanatizam, koji je do tada, u prethodnim razdobljima bio rezervisan sukobe sa religijskim prefiksom.²⁷⁹

U polemici o religiji kao neizostavnom segmentu etničkih konflikata, u mnogim raspravama slučaj Balkana, uzima se kao eklatantan primer. U ovom slučaju, gotovo se može smtarati da postoji konsenzus u vezi sa činjenicom da su nacionalni odnosno etnički identiteti zajedno sa nacionalnim sentimentima bili konstruisani/naučeni i kao takvi od strane političkih elita korišćeni za sukobe na području balkanskog poluostrva. Opet, značaj i uticaj religije na razvoj koncepta nacionalizma na Balkanu predstavlja predmet različitih mišljenja. Jedan deo stavova prisutan u uslovno rečeno „starijoj“ literaturi i uglavnom karakterističan za istoričare nacionalizma oslanja se na činjenicu da je religija (naročito Pravoslavlje) bilo čuvar nacionalnog duha tokom duge vladavine Otomanske imperije, postajući kasnije fundament modernih nacionalnih država. Suprotno stanovište podrazumeva da religija nije imala nikakvog uticaja na definisanje nacionalnog identiteta do samog formiranja nacionalnih država na Balkanu usled činjenice da „zamišljena religijska zajednica“ nije bila kompatibilna sa „zamišljenom nacionalnom zajednicom“. Međutim, nesporno je da su religijski simboli korišćeni u izgradnji i jačanju nacionalizma, postajući tako nacionalni simboli čime je njihova prethodna uloga kao znakova prepoznatljivosti pripadanja religijskoj skupini, vremenom transferisana na nacionalni nivo. Drugim rečima, efekti delovanja religijskih zajednica (u smislu porodice ili klana baziranih na srodničkom identitetu) predstavljaju surogat zajednice nacije. Mnoge religije poput Hrišćanstva i Islama koriste u svojim učenjima osnovne srodničke termine poput „otac“, „sin“, „brat“ i slično. Nacionalizam dakle nije generalno direktno oponašao srodničke zajednice, već je

²⁷⁸ Snyder L., *The New Nationalism*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1968, str. 2

²⁷⁹ Seton-Watson Hugh, *Nations and States: An Enquiry Into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, Westview Press; 1st Ed. Edition, London, 1977, str. 12 i 465

već je nacionalistički diskurs ugrađen u prethodno postojeće konfesionalne zajednice zasnovane na srodništvu. U takvim okolnostima, suočavanje nacionalizma sa determinisanim tzv. „čistim“ srodničkim privrženostima i lojalnostima, predstavlja izazov za nacionalizam. Na taj način, uticaj religije koji nije nužno zasnovan na delovanju crkve uzima se kao važan konstitutivni element u izgradnji nacionalnih identiteta na Balkanu, što je i nakon formiranja novih nacionalnih balkanskih država posebno došlo do izražaja.²⁸⁰

Religija igra izuzetno važnu ulogu na prostoru Balkana naročito u vreme petovekovne Otomanske imperije čija je vladavina bila multikonfesionalna, uz modalitet postojanja minimuma određene vrste autonomije nemuslimanskih konfesionalnih grupa na teritoriji carstva.²⁸¹ Na taj način, konfesionalne zajednice, iako bez teritorijalne autonomije, imale su mogućnost da na vrlo ograničen način održe svoje religijske i kulturne identitete. U tom smislu, konfesionalna komponenta ostaje jedini i najjači kontraargument osmanskoj vladavini. Pored toga, inicijativa bogatih grčkih porodica u Istanbulu inspirisana idejom o neovizantijskom carstvu kao kontrateži otomanskoj imperiji, u kreiranju začetaka nacionalne samosvesti imala je nameru da ujedini sve narode pod „jedan krst“ nasuprot Islamu, koristeći prevashodno konfesionalna obeležja pripadnosti i religijske simbole (pogotovu tokom Grčke revolucije 1821-1830). Sa druge strane, iako je Sultan 1849. godine dozvolio gradnju crkve u Istanbulu, bugarska nacionalna samosvest odnosno nacionalni identitet je dostigao tu tačku da je već 1870. Autokefalna bugarska pravoslavna crkva odvojena od glavne Pravoslavne crkve kojoj je želelo da se priključi gotovo dve trećine stanovnika i čije su granice ubrzo postale okosnica bugarskih nacionalnih aspiracija. Pored primera razvoja nacionalne samosvesti među grčkim i slovenskim

²⁸⁰ Opširnije videti: Mentzel Peter, „National Identity in the Balkans: Confesionalism to Nationalism“, Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 153- 164; Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 156-166; Grillo Ralph, *Pluralism and the Politics of Difference – State, Culture and Ethnicity in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 1998, str. 86-93.

²⁸¹ U periodu XV i XVI veka, po osvajanju Konstantinopolja, na teritoriji Otomanskog carstva postojali su Pravoslavna, Jermenska i Jevrejska zajednica. Na čelu svake od njih nalazio se verski poglavar zadužen za izmeđuostalog sakupljanje poreza, obrazovanje, interna pravna pitanja koja se odnose na status (brakovi, nasleđe i sl.). Patrijaršija u Konstantinopolju odnosno Pečka patrijaršija imala je takođe tzv. neteritorijalnu nadležnost. Izvor: Itzkowitz Norman, *Ottoman Empire and Islamic Tradition*, University of Chicago Press, Chicago, 1972, str. 58-62

narodima pravoslavnog hrišćanstva i tzv. Bugarske šizme, drugi primer snage i uticaja konfesije na određenje i razvoj nacionalne samosvesti su bivše jugoslovenske države, a naročito Bosne i Hercegovine, gde su konfesionalne zajednice iz perioda Otomanskog carstva poslužile kao osnova za ustanovljenje odvojenih nacionalnosti Srba, Hrvata i Muslimana tokom XIX odnosno XX veka i pri čemu je religija igrala ključnu ulogu u nacionalnoj samoidentifikaciji odnosno nacionalnom samoodređenju. Iako je za Hrvate, veza sa Zapadnom Evropom bila važan činilac nacionalne samoidentifikacije, očigledniji primer transformacije konfesionalnog u nacionalni identitet je slučaj Bosanskih Muslimana. Naime, kao i druge zajednice, interakcija sa drugima u okviru Otomanskog carstva zasnivala se na pripadnosti konfesionalnoj grupi, a njihov identitet bio je religijski odnosno teritorijalno zasnovan. Iako nikada ranije ovi termini nisu korišćeni u nacionalnom kontekstu, u kasnom XIX veku počinju sebe nazivati Turcima, Muslimanima i Bošnjacima. Termin Turci je naime i sa strane Muslimana i Hrišćana do XIX veka korišćen u smislu distinkcije u odnosu na Otomansko carstvo, a ne kao etnički ili nacionalni termin. Naprotiv, kod Katolika i Pravoslavnih Slovena su u ranom XIX veku počele konstrukcije identiteta kao Hrvata i Srba, pri čemu su od strane nacionalista sa obe strane, Bosanski Muslimani smatrani za Hrvate ili Srbe muslimanske verosipovesti. Ipak, na razvoj nacionalnog identiteta Bosanskih Muslimana uticaj je imala i okupacija Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske 1878., kao i aneksija iz 1908. godine. Kasnija sekularizacija društva pod Habzburškom vlašću uticala je na formiranje muslimanskog nacionalnog identiteta kada u kasnom XIX veku određeni muslimanski intelektualci sebe počinju nazivati Muslimanima umesto Turcima i kada dolazi do sekularnog muslimanskog nacionalizma i prvih političkih partija i klubova u Sarajevu i Mostaru paralelno pored postojanja hrvatskih i srpskih organizacija. U tom smislu se može reći da su političke okolnosti Habzburške Bosna ubrzale transformaciju samoidentifikacije Muslimana od striktno religijske do nacionalne.²⁸² Ustanovljenjem tzv. prve Jugoslavije 1918. godine, nastavlja se razvoj nacionalnog identiteta

²⁸² Opširnije videti: Burg Steven, „The Political Integration of Yugoslavia’s Muslims / Determination of Success and Failure”, Carl Beck papers, broj 203, Pittsburg, 1983, str. 12 i Risinow Dennison, “The Ottoman Legacy in Yugoslavia’s Disintegration and Civil War” u Brown Carl, *Imperial Legacy - The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*, Columbia University Press, New York, 1996

Muslimana, a u periodu između dva rata dolazi do formiranja političkih partija zasnovanih isključivo na partikularizmu identiteta. Priznavanje Bosanskih Muslimana kao konstitutivnog naroda Jugoslavije od strane Saveza Komunista 1968. godine, pokazalo je da je njihov sekularni nacionalni identitet, kao i kod Srba i Hrvata zasnovan na ranijem, konfesionalnom identitetu. Transformacija konfesionalnog u nacionalni identitet na Balkanu odnosi se i na slučaj Albanske nacionalne samosvesti. Naime, usled postojanja tri religijske grupacije (Muslimani, Pravoslavci i Katolici), kao i razlike u jeziku i važnosti koje je plemenski način uređenja zauzima u društvu, nije slučajnost da je nacionalna samosvest i osećaj u Albaniji razvijen među poslednjim na Balkanu. Upravo primer Albanije potvrđuje utemeljenost konfesije u izgradnji osećaja nacionalne samosvesti. Kako su Grci i Srbi bili prvi narodi na Balkanskom poluostrvu koji su razvili nacionalnu samosvest na osnovu njihovih prethodnih, a konfesionalno određujućih identiteta kao izvora nacionalnih simbola, tako su i Bugari razvili „nacionalnu crkvu“ i nacionalni identitet na osnovu pomenute grupe. Takođe, kasniji događaji na Balkanu sa samog kraja XX i početkom XXI veka svedoče o sukobima koji su se dogodili upravo na linijama konfesionalnih odnosno religijskih različitosti. Isto tako, i u tzv. posleratnom periodu na Balkanu, uočljivo je jačanje veza sa religijom i značajnija upotreba religijskih simbola i retorike zasnovane na religijskoj različitosti.²⁸³

Dakle, u traganju za nacionalnim identitetom vera je postala neophodan reper za utvrđivanje posebnosti nacionalnog identiteta kao važna mera razlikovanja i srodnosti sa drugim etničkim grupama. Tako se došlo i do osobenosti novonastajućih nacionalnih država da se u njima nacije uvek identifikuju i strogo monoreligijski dok u nacionalnim državama zatečenim u savremenosti

²⁸³ Mentzel Peter, „National Identity in the Balkans: Confessionalism to Nationalism“, Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 153- 164; Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 156-166; Grillo Ralph, *Pluralism and the Politics of Difference – State, Culture and Ethnicity in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 1998, str. 86-93

to nije slučaj.²⁸⁴ Recimo, u Nemačkoj ili Francuskoj odlučujući kriterijum za nacionalnu pripadnost nije oslonjen na versku pripadnost nego podanički status. Tu vidno dolazi do izražaja juristička tradicija kao utemeljenje nacionalne države budući da se pravnim putem stiže status pripadnika nacije neovisno od vere i, sve više, i od porekla. Ukratko, državljanin je pripadnik nacije. U zavisnosti od toga koja nacija, i time i vera, dominira u etnički i religiozno mešovitim društvima,²⁸⁵ i to ne samo kvantitativno nego i kvalitativno u sferi politike i političke vlasti kao što je i bilo reči, novoformirane nacionalne države profiliraju svoju religijsku percepciju – čija vera onoga i vlast, a ne samo čija vlast onoga i vera. Iako treba imati u vidu religijske, a time i državne specifičnosti novonastalih etatističkih tvorevina nacionalnih elita, u svima njima postoji srodna težnja ka patrijarhalnom modelu demokratije kao idealu normativno neograničene ili slabo ograničene dimenzije vođstva, što nikako nije i ne može biti odlika pravne kao demokratske države. U tom smislu primetan je jak upliv obnove religije odnosno intenziviranje učešća crkvenih krugova u politici. Uz to neophodno je uočiti i ne male razlike u stepenu prisutnosti elemenata teokratije kao i one razlike koje se javljaju već usled osobenosti dominantnih religija, kao i drugih faktora poput postojanja inostrane institucionalne podrške nacionalnoj crkvi, stepena te podrške, postojanje suparništva crkvenih nacionalnih i nenacionalnih institucija, suparništva nacionalnih crkvenih i nacionalnih svetovnih autoriteta i institucija kao i stepena izraženosti te vrste konkurentnosti i slično.²⁸⁶

²⁸⁴ Npr. u „Glasu Koncila“ se decenijama ponavlja teza da „tko nije katolik ne može biti Hrvatom, upravo kao što i Srbin može biti samo netko tko je pravoslavac“. Izvor: Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 61

²⁸⁵ Makedonski primer (a danas dodali bi smo i Crnogorski) pokazuje da se, ako se crkve nastoje ustanoviti kao posebno-nacionalne i onda kada je religija ista, time u stvari najviše vrši insistiranje na posebnosti etniciteta. Izvor: Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 61

²⁸⁶ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 61-64

2. Etnoreligijski konflikti

*I*deja rata prisutna je u svim religijskim učenjima tzv. velikih religija i sreće se kako u Starom i Novom zavetu, tako i u Talmudu i Kuranu. U judejsko-hrišćanskoj tradiciji, u meri u kojoj se rat smatrao instrumentom religije, pravo da se on objavi bilo je u rukama crkvenih, a ne sekularnih vlasti. Iako Hrišćanstvo u prvih nekoliko vekova zastupa ideju o odricanju od rata i okretanju drugog obraza, to je bilo u skladu sa praktičnim zahtevima male, nemoćne zajednice. Ta situacija drastično se promenila kada su hrišćani postali znatan deo stanovništva i kada je Konstantin hrišćanstvo proglasio zvaničnom religijom carstva, a ratovi počinju bivati vođeni ukoliko su od strane crkvenih vlasti ocenjeni kao „pravedni“. Ratovi su i kasnije, u modifikovanom obliku služili i tokom većeg dela srednjeg veka, s obzirom da je u tom periodu bilo mnogo ratova protiv jeretika i nevernika. Tako je bilo sve do 1099. godine, odnosno krstaškog zauzimanja Jerusalima, odnosno do kraja XIII veka koje je bilo praćeno masovnim ubijanjem stanovništva i istrebljivanjem čitavih zajednica. Ideja rata u ime vere podrazumevala je da rat mora biti vođen jedino u ime Crkve koja je otvoreno pokazivala interes za oružje, osnivajući posebne crkvenovojne redove i određivala poseban odnos prema „neznabožcima“. Iako je srednji vek bio na izmaku, ideja rata u ime religije je i dalje bila prisutna što je vidljivo u pohodima Španaca i Portugalaca u južnoj i centralnoj Americi u ime krsta 1492. godine. Uloga koju je religija imala u ratu reflektovala se i na vojne udžbenike toga vremena. U tom smislu, religijski rat ostao je najvažniji oblik rata (naročito u Evropi) sve do modernog doba. Tek nakon Vesfalskog ugovora,

prvog koji je izostavio Boga, zapadnjaci su uglavnom napustili religiju u korist prosvetljenih razloga za međusobni pokolj.²⁸⁷

U islamskom delu sveta dogodila se identična stvar samo dosta kasnije i u znatno ograničenijoj meri. U Kuranu svet je podeljen na dva dela, *dar al Islam* (svet Islama) i *dar al Harb* (svet rata/mača) za koje se pretpostavlja da su u konstantnom međusobnom ratu. U tom smislu se i današnje islamske sekte razlikuju u pogledu doživljaja važnosti koju pridaju *džihadu* u poređenju sa drugim religijskim dužnostima, kao i dužnosti da svaki slobodan i zreo musliman ima dužnost da se bori i umre za veću slavu u ime Alaha. Smatralo se da osvajački nastrojeni Arapi imaju pravo da pobiju celokupno okupirano stanovništvo osvojenih područja ukoliko odbiju da prihvate Islam, iako im je u praksi često davana mogućnost predaje koja je podrazumevala posebne vrste nameta (poreza) i status inferiorne zajednice. Naime, u prvim decenijama po nastanku Islama smatralo se da će muslimanski svet ostati ujedinjen pod svojim kalifom i da će se širiti dok se ne dođe do granica sveta. Kao rezultat toga, džihad je jedina vrsta odnosa koja je mogla da postoji između vernika i nevernika. Kako je vreme pokazalo, ti se uslovi nisu stvorili i javljale su se nove vrste rata. Bilo je nužno prilagoditi se mogućnostima produžene koegzistencije sa nemuslimanskim političkim entitetima kao što je Vizantija. Pored toga, bilo je nužno razmotriti i mogućnost gubitka dela muslimanske teritorije što se i dogodilo prvi put u XI veku kada su Normani zauzeli Siciliju. Od XII veka u tom smislu nastaje čitava književnost, religijsko pravnog karaktera posvećena određivanju onoga što muslimani mogu da urade nemuslimanima. Ideja džihada suočila se sa još većim izazovom raspadom muslimanskog sveta na zaraćene muslimanske države koje su proklamovale različite verzije Islama, kada dolazi do distinkcije na rat protiv nevernika sa jedne i rat protiv muslimana sa druge strane, odnosno rat protiv otpadnika (*ahl al riddao*), rat protiv pobunjenika (*ahl al baghi*) i rat protiv onih muslimana koji su se odrekli duhovnog vođe (*al muharabin*).²⁸⁸

²⁸⁷ Opširnije videti: Kreveld van Martin, „Nepolitički rat: Religija“, *Transformacija rata*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 130-133

²⁸⁸ *Ibid*, str. 133-135

Spektar korišćenja rata kao instrumenta religije je kroz ljudsku istoriju bio izuzetno širok i gotovo se može reći da je išao ruku pod ruku sa religijom odnosno religijama menjajući svoj odnos prema ratu. Iako se prethodno izloženo odnosi samo na dominantne monoteističke religije, navedeno se odnosi i na manja tzv. primitivna društva širom sveta. Počevši od toga da establišment modernog Izraela ipak predstavlja delo ateističkih socijalista, pobeda u Šestodnevnom ratu 1967. godine doživljena je kao delo Boga sa mesijanističkim prizvucima. Tako su se i hrišćani kroz čitav srednji vek i u rano moderno doba borili protiv nevernika i između sebe, a uvek u ime krsta. Iako je ideja rata kao nastavka religije bila najuticajnije u veku nakon reformacije, uticaj religijskih ideja u Evropi vidno slabi nakon 1648. godine. Upravo zbog formiranja sekularnih država krajem XIX veka, islam je bio znatno sporiji u odbacivanju ideje religijskog rata. Izneto je naročito vidljivo na primerima Egipta, Sirije, Libana, Irana, Iraka i Afganistana.²⁸⁹

Dakle, prisustvo koncepta rata u okviru religija i konfesija odnosno njihovog učenja koje se ograničava principom borbe za – i u ime religije, kroz istoriju se pokazalo kao sveprisutno. Uzimajući u obzir formiranje identiteta (kasnijih) koji u sebi sublimiraju osnovne elemente naroda i nacija, odnosno etničkog pripadništva, veza između konfrontacije etničkih grupacija nužno je oslonjena na religijske različitosti kao njihov neizostavni segment samoodređenja.²⁹⁰

I danas, u ime religije pojavljuju se forme nasilja koje karakterišemo ekstremističkim odnosno terorističkim ne više nužno za širenje sopstvenih učenja već očuvanje tzv. fundamentalnih religijskih vrednosti.²⁹¹ Takve forme odnosa religija, odnosno njihovih sledbenika prema stvarnosti odgovaraju čitavom nizu određenja vrsta nasilja koja sprovode i konflikata kao

²⁸⁹ Ibid, str. 135-136

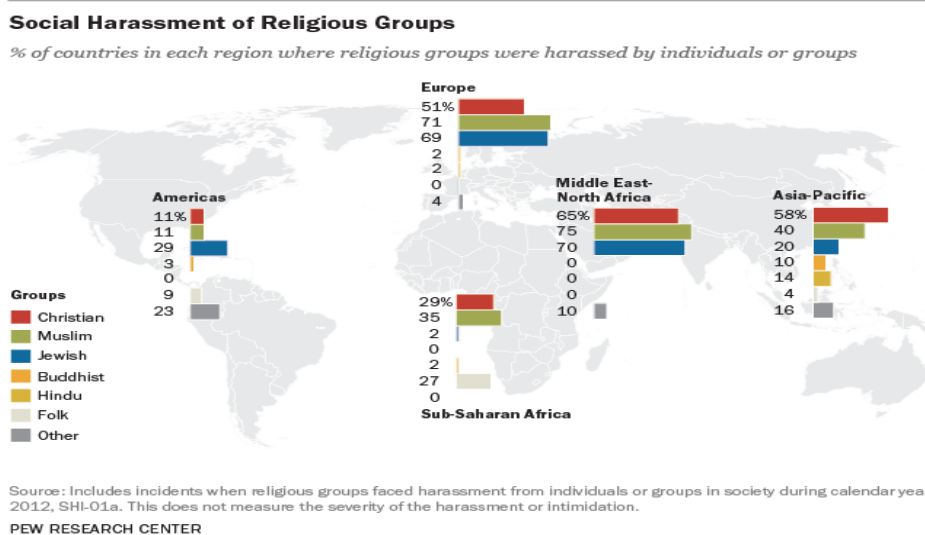
²⁹⁰ Izneto je naročito vidljivo u svim ratovima vođenim za nacionalno oslobođenje.

²⁹¹ Kao izrazito ciljna delatnost, terorizam se prema svojim glavnim ciljevima može podeliti na ideološki motivisan terorizam (levičarski i desničarski), etno-separatistički terorizam i verski fundiran terorizam (terorizam verskih sekti i terorizam fundiran na interpretacijama velikih religija). Izvor: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 82-83

reakcije drugih na nasilje, a koja se suštinski zasnivaju na fundamentalističkim religijskim ubeđenjima.²⁹²

Sa druge strane, činjenica je i da manjinske religijske odnosno etničke grupe gotovo po pravilu trpe određeni vid uznemiravanja od strane pojedinaca ili većinskih etničkih grupa. Naime, interesantno je da je prema podacima iz 2012. godine,²⁹³ u Sjedinjenim Američkim Državama gotovo 2,5 puta veće nasilje nad pripadnicima jevrejskih grupa (29%) za razliku od muslimanskih grupacija (11%). Isto tako, gotovo istu, višu stopu nasilja u Evropi trpe Jevreji (69%) i Muslimani (71%) u odnosu na Hrišćane (51%). Postojeći disparitet u zemljama pet svetskih regiona dat je u narednom grafičkom prikazu.

- 8. - Grafički prikaz prisustva uznemiravanja odnosno nasilja nad etničkim grupama od strane pojedinaca ili većinskih etničkih grupa u zemljama regiona SAD, Evrope, Bliskog Istoka i Severne Afrike, podsaharske Afrike i Azijsko-Pacifičkoj oblasti.

Izvor: Pew Research Center, <http://www.pewresearch.org/>, (pristupljeno 11.10.2014.)

²⁹² O terorizmu i svetskim religijama, kao i ekstremističkim grupama unutar hrišćanstva („Božija vojska“ protiv kontrole rađanja), islama (šiitska sekta iz XIX veka „ubice“) i judaizma (ekstremističke sekte u sukobu sa Palestinom), slučajevima sukoba poput Zilota u Judeji, Sika-Kalistan, Alžir '90-ih, Aum Šinrikjo i Al Qaeda videti opširnije: Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, 2004, str. 64-88

²⁹³ Pew Research Center, <http://www.pewresearch.org/>, (pristupljeno 11.10.2014.)

Iako dejstva nekih od ovih grupa imaju u dobrom delu slučajeva sekularne odnosno političke zahteve, oni su prevashodno zasnovani na religijskim osnovama.²⁹⁴ Takav je slučaj sa radikalnom frakcijom Šiita u Libanu, reakcijom Sika na aspiracije za autonomiju Hindu naroda, sukobima hrišćana i muslimana u Nigeriji i Indoneziji, Hamasom i Cionizmom i td. Uzimajući u obzir da religije u sebi sublimiraju osnovne vrednosti i distinkciju dobrog i zla projektujući ih u svojoj borbi, ekstremistički pokreti hrišćanstva, islama, hinduizma, judaizma i drugih, pred sekularne države postavljaju ozbiljan izazov.²⁹⁵

Međutim, tome treba dodati i činjenicu da je kod tzv. urođeničkih i plemenskih naroda, odnosno naroda bez sopstvene državnosti, prisutna je tendencija afirmacije tj. reafirmacije nacionalnog identiteta što nas opet vraća na etnicitet i sukobe zasnovane na njegovom određenju. O sukobima nastalim na temelju zahteva nedržavotvornih naroda svedoče slučajevi Kurda, Palestinaca, Ujgura i drugih. Naime, Palestinci već više od pola veka vode borbu za formiranje svoje države na teritoriji koja im je dodeljena Rezolucijom UN, a više od 20 miliona Kurda ne odustaje od namere da dobiju državu na delu teritorije Turske, Iraka i Irana gde čine većinsko stanovništvo a te države ne smatraju svojim. Ujguri, treća po brojnosti etnička zajednica u Kini, nastoji da ponovo uspostavi sopstvenu državu otcepljenjem provincije Kcinjang od Kine na osnovu činjenice da je u periodu od 1864. do 1876. godine postojala njihova država (Istočni Turkestan) koju su priznale Velika Britanija i Rusija.²⁹⁶ Dakle, aktuelizacijom pitanja zaštite manjinskih

²⁹⁴ Takođe, u osnovi nekih etničkih konflikata, iz prizme sociologije religije prepoznaje se tzv. Dirkemovski pristup koji se svodi na to da ukoliko u određenoj etničkoj zajednici postoji negativna energija koja teži da tu zajednicu dezintegriše, dolazi do njenog usmeravanja na susednu odnosno drugu etničku zajednicu čime se prvobitna oslobađa internog konflikta. Drugim rečima, kako bi se sačuvala sopstvena, napada se druga etnička skupina. Izvor: Matevski Zoran, „Religious Dialogue and Tolerance – Theoretical and Practical Experiences of Differences and Similarities“, *Politikologija religije*, Knjiga I, Centar za proučavanje religije i versku toleranciju, Beograd, 2007, str. 53

²⁹⁵ Opširnije videti: Thackrah John Richard, *Dictionary of Terrorism*, Routledge, London/New York, 2004, str. 221-223

²⁹⁶ Tačan broj religija u Kini je ogroman i nemoguće ga je utvrditi. Inače, kao pet glavnih religija izdvajaju se Budizam, Taoizam, Islam, Katolicizam i Protestantizam. Pored ovih, prisutan je izuzetno veliki broj tzv. folklornih odnosno narodnih religija i verovanja čiji su vernici pripadnici manjinskih etničkih grupa. Interesantno je da Kina nije poznata po čestim krvavim sukobima na liniji religijskih razgraničenja kroz istoriju. Religijska različitost uglavnom je korišćena kao sredstvo konsolidacije sekularne vlasti. Ista praksa nastavljena je čak i ustanovljenjem

prava, aktuelizovani su i pritisci na multietničke i multikonfesionalne države da obezbede njihovo sprovođenje, a time direktno i zahtevi manjinskih grupa za ostvarivanje istih. Na taj način, izvršen je i snažan uticaj na razvijanje nacionalne svesti nedržavotvornih naroda. Nekada gotovo jedva primetne etničke grupe danas, zahtevaju status nacionalne manjine a etničke grupe sa statusom nacionalne manjine zahtevaju status konstitutivnog naroda. Budući da manjinska prava ne bi trebala biti uslovljena brojem pripadnika manjinske grupe, otvaranje ovog pitanja etnički nehomogena društva dovodi praktično u pat poziciju. Kako je u ekonomskom smislu nemoguće ispoštovati ovako shvaćenu pravednost etničkih odnosno manjinskih grupacija i to naročito u siromašnim multietničkim zajednicama, apsolutizovanje etničke jednakosti u ime principa pravednosti je i politički neprihvatljivo većinskim narodima jer je oni najčešće doživljavaju kao pretnju sopstvenim interesima, odnosno tendenciju legalizacije separatističkih težnji i dezintegrativnih procesa.²⁹⁷ Taj evidentni nesklad između sve većih aspiracija nedržavotvornih naroda i manjinskih grupa s jedne, i objektivnih mogućnosti i spremnosti da se izađe u susret tim aspiracijama sa druge strane, neminovno proizvodi međuetničke tenzije sa poznatim pravcima eskalacije u kojima ogromnu, a ko ne i odlučujuću ulogu igra politika dvostrukih standarda velikih sila i nacionalistički ekstremizam u funkciji autoritarnih režima prema principu *divide et impera*. Naime, iskustvo većine multietničkih zajednica pokazuje da, u odsustvu indoktrinacije i podrške spolja, ni manjinske grupe ni većinski narod ne podržavaju nasilno rešavanje međusobnih sporova. Prema Kegli i Vitkofu,²⁹⁸ pripadnici mnogih naroda bez države podeljeni su oko sopstvenih ciljeva preusmeravanja politike i raspodele postojećih resursa

Narodne Republike Kine 1. oktobra 1949. godine. Izvor: Ji Sang, *Religions and Religious Life in China*, China Intercontinental Press, Beijing, 2004, str. 6, 42

²⁹⁷ Pitanje o posledicama dosledne primene kriterijuma samoopredeljenja otvorio je i Kisindžer. Izvor: Kisindžer Henri, *Diplomatija*, Verzal Pres, Beograd, 1999, str. 717-718. Ovih i ovakvih posledica pre svega su svesni oni koji sopstvenu podršku fragmentaciji pojedinih država objašnjavaju i pravdaju pravom naroda da samostalno odlučuju u kojoj će državi živeti. Tako je i Klinton neposredno po energično iskazanoj podršci albanskom separatizmu na Kosovu i Metohiji u oktobru 1999. godine upozorio da „ako bi svaka važnija politička, etnička i religijska grupa stekla nezavisnost, bilo bi osam stotina, možda čak osam hiljada zemalja u svetu.“ Izvor: Kegli Č, Vitkof J., *Svetska politika*, Centar za studije jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija, Beograd, 2004, str. 882

²⁹⁸ Kegli Č, Vitkof J., *Svetska politika*, Centar za studije jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija, Beograd, 2004, str. 375

u okviru države, a oni militantno usmereni, koji su spremni da se bore za nezavisnost, obično su u manjini i teže autonomiji u okviru države, a ne suverenitetu.²⁹⁹

Ipak, etnoreligijski konflikti u periodu nakon Drugog svetskog rata, a naročito '90-ih godina prošlog veka, po pravilu obeleženi interesima velikih svetskih sila i vojnim intervencijama, prevashodno su rezultat preovlađujuće procene zapadnih političkih lidera da nacionalizam u određenim (siromašnijim) delovima sveta neumitno destabilizuje međunarodnu politiku. U tom smislu, konflikti u Africi, Bliskom Istoku, južnoj Aziji, bivšim Sovjetskim republikama i na Balkanu objašnjavani su kao produkt patologije nacionalizma. Kako je to Tom Nairn opisao, antikomunistička demonologija zamenjena je demonom nacionalizma, odnosno Armagedon je ustupio mesto etničkom ambisu.³⁰⁰ Ironija prethodno iznetog leži u činjenici da je nacionalizam okarakterisan kao „bič“ savremenog međunarodnog sistema, a od kraja Prvog i Drugog svetskog rata, nacionalno samoodređenje držano je kao lek za sve svetske bolesti. Većina centralnoevropskih nacija dostigla je državnost 1918. odnosno 1947. godine. Ipak, postoji mnogo događaja koji potvrđuju da u okviru etničkih konflikata nacionalizam igra samo jednu od dve uloge, od kojih druga nedvosmisleno tradicionalno pripada odnosu snaga i moći. Masovno siromaštvo i povećanje jaza između siromašnih i bogatih zemalja ojačano globalizacionim procesima dovelo je do anomičnog političkog nasilja pa i političkog terorizma, kao i izdvajanja enklava bogatih prirodnim resursima ali predvođenih gospodarima rata. Otvorena osuda nacionalizma od strane Zapada nakon Hladnog rata dovela je do vojnih intervencija u Iraku, Afganistanu³⁰¹ i Jugoslaviji – koje su samo još više naglasile već postojeću etničku i religijsku podeljenost u ovim zemljama. Tako se slobodno može reći da je intencija promene režima u ovim zemljama duboko bila oslonjena na podgrevanje etničkih i religijskih razdora kao sredstva

²⁹⁹ Kilibarda Zoran, *Osnove geopolitike*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008, str. 221-225

³⁰⁰ Nairn Tom, *Faces of Nationalism: Janus Revisited*, Verso, London, 1997, str. 61

³⁰¹ Prema mnogim autorima, najveća tragedija XX veka jeste najduži i još uvek aktuelni sukob u Afganistanu koji je doneo neizrecivu nesreću ovom narodu tokom Sovjetske okupacije, građanskog rata, Talibanskog režima i američke invazije. Tokom svih ovih događanja, do danas, nije ni izbliza poznat broj žrtava. Opširnije videti: Rashid Ahmed, *Taliban – Militant Islam, oil & Fundametalism in Central Asia*, Thorndike Press, Waterville, Maine, 2002

okončanja primarnog cilja, a to je slabljenje njihove moći radi interesa raspolaganja resursa sa druge strane. Danas je preovlađujuće mišljenje svetske javnosti da je intencija zapadnih sila u Jugoslaviji bila „dobronamerna“, intervencija u Afganistanu sprovedena radi samozaštite, a u Iraku jer su SAD mislile da mogu. U svakom slučaju, ovakve intervencije nedvosmisleno su produbile postojeću diverzifikovanost u etničkom odnosno religijskom smislu što je vodilo nasilnim konfliktima među grupama i slabljenju njihovih država.³⁰²

2.1. Predrasude i stereotipizacija i/ili realna opasnost od Islama

Nakon što je u XIX i dobrom delu XX veka uticaj religije u političkom životu opadao, oživljavanje radikalnih religijskih pokreta na samom kraju XX veka suštinski je uticalo i na fenomen terorizma koji je do '70-ih i '80-ih godina prošlog veka imao prevashodne sekularne karakteristike odnosno orijentaciju i inspiraciju kao nacionalni ekstremizam. U tom smislu, današnja rehabilitacija religijski zasnovanog nasilja odnosno terorizma prevashodno identifikovanog u muslimanskom i arapskom svetu, u velikoj meri izaziva ogorčenje poštovalaca Islama kao religije. Naime, iako fundamentalističke religije predstavljaju široko rasprostranjeni svetski fenomen, najveći deo sledbenika Islama nisu teroristi. Međutim, nesporno je da je nakon Hladnog rata Zapadu bio potreban novi neprijatelj oličan u nečem drugom, a nažalost, iz mnogo razloga Islam se kao religija u potpunosti uklopio u ovu ulogu. Sa druge strane, iako u savremenoj istoriji Islam nije vezan za masovna nasilja u hitlerovskom smislu odnosno Pol Pot skali, činjenica je da je misionarski agresivni element mnogostruko zastupljeniji u radikalnom Islamu u odnosu na druge religije što dovodi do toga da ogroman deo Muslimana, a posebno među Arapima sebe smatra žrtvama, pre nego agresorima. Iako je anti-zapadnjaštvo najprisutnije

³⁰² O vojnim intervencijama zapadnih sila (udruženih ili ne) u Iraku, Afganistanu i Jugoslaviji i njihovom uticaju na produblivanje etničkih različitosti koje je neminovno vodilo nasilnim konfliktima opširnije videti: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 232-260

u muslimanskim zemljama, neosnovano je generalizovati i izjednačavati radikalne islamiste sa svim sledbenicima ove religije.³⁰³

Takođe, od izuzetne je važnosti napomenuti i činjenicu na koju prof. dr Simeunović skreće pažnju objašnjavajući neadekvatnu podelu na politički i religijski terorizam, a to je da terorizam kao višedimenzionalna i jedinstvena, društvena i politička pojava ne proističe ni iz jednog religijskog učenja, već su u pitanju interpretacije religije u cilju mobilisanja članstva i pristalica za političke ciljeve terorista koji zapravo nastoje zloupotrebiti religiju, svojim aktima sramoteći suvernike.³⁰⁴

U savremenoj literaturi (dodali bi smo i stvarnosti) postoji izrazita tendencija pripisivanja Islamu izuzetno i ekskluzivno negativnog statusa jedine religije koja stimuliše i podržava političko nasilje, odnosno jedine violentno utemeljene religije. Hod civilizacija obeležen je nastajanje, trajanjem i posrtanjem mnogih politeističkih i monoteističkih religija, a tek se poneka od njih može pohvaliti umerenim odnosom prema političkom nasilju npr. prema ratu.³⁰⁵

Hrišćanstvo bi najradije zaboravilo inkviziciju kao oblik strašnog nasilja nad sopstvenim vernicima, judaizam epizode starozavetnih nasilnih obračuna sa svojim i drugima itd. Islam nije nikakav izuzetak po tome, ali današnji fokus usmeren je na ovu religiju kao savremeno aktivnu u podsticanju na nasilje. Hantington tačno navodi da su islamske zemlje uzele učešće u dve trećine modernih ratova. Islam se danas percipira kao najveća savremena teroristička opasnost po čovečanstvo i niko ne može objektivno tvrditi da to nije njegova najaktuelnija i najnasilnija

³⁰³ Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 127- 156

³⁰⁴ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 66-68

³⁰⁵ Opširnije videti: Wilkinson Paul, *Terorizam protiv demokratije*, Golden marketing, Zagreb, 2002 i Barkun Michael, *Religion and the Racist Right*, Chapel Hill, NC: North Carolina University Press, 1994

forma. Pri tome ne treba zaboraviti da i druge religije danas takođe rađaju terorizam za šta ima primera kod Sika, Indusa i Jevreja, kao i hrišćana-desničara.³⁰⁶

Međutim, kako je pogrešno tražiti utemeljenje savremenog islamističkog terorizma samo u sferi religije, važno je istaći da im religija služi kao moćan pokretač iracionalnog političkog ekstremno-fanatizovanog ponašanja izvesnog broja vernika. Savremena obnova islamskog nasilja sa kraja '60-ih godina započinje nagomilavanjem frustracija u muslimanskom svetu koje su rezultat vojnih poraza pretrpljenih od Izraela. U tom smislu ogorčenje masa utapa se u pojačanoj religioznosti, a spas za sve društvene probleme se počinje nalaziti u obnovi izvornog islama. U tome su naročito bile i ostale aktivne različite sekte i politizirane islamske grupacije koje uvek imaju svoju, bar donekle „autentičnu“ viziju Kurana nasilno usmerenu protiv spoljnih neprijatelja islama i protiv grešnika i nevernika u sopstvenom narodu, odnosno islamskoj zajednici vernika „ummi“. Upravo zbog iznetog, u najvećem broju slučajeva islamskih država, najviši verski zvaničnici ovakve grupacije i sekte smatraju verskim podzemljem, a savremeni islamski terorizam ne uživa bar oficijelnu podršku najvećeg broja režima u muslimanskim zemljama.³⁰⁷

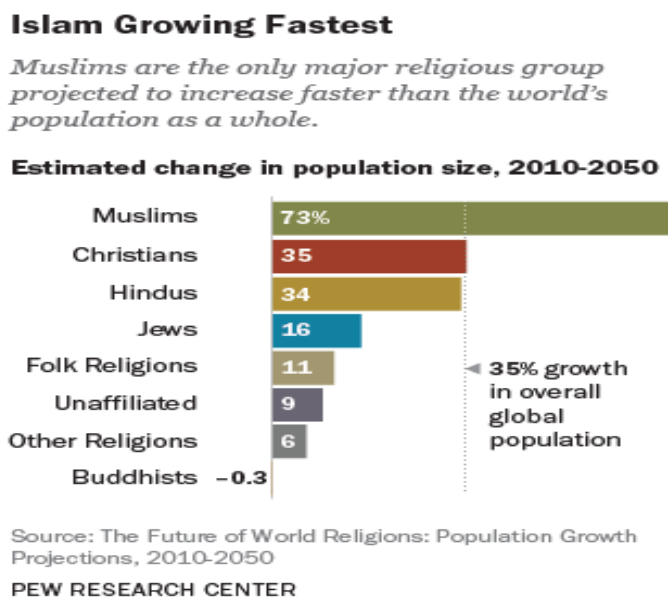
U tom smislu, rezerve prema islamu su sveprisutne u okviru društvenog i naučnog diskursa i predmet su brojnih studija. Stručna javnost koja se bavi svetskim demografskim promenama skreće pažnju na analize izvršene prema demografskim kriterijumima rasta na predviđanje da će u projekciji za period od narednih 40 godine (2010-2050 godine), muslimanska populacija brojčano premašiti ukupnu rast ukupne svetske populacije za čak 35%.³⁰⁸

³⁰⁶ Opširnije videti: Wilkinson Paul, *Terorizam protiv demokracije*, Golden marketing, Zagreb, 2002 i Barkun Michael, *Religion and the Racist Right*, Chapel Hill, NC: North Carolina University Press, 1994

³⁰⁷ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 196-197

³⁰⁸ Pew Research Center, Washington DC, <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>, (pristupljeno 08.05.2015.)

- 9. - Grafički prikaz budućnosti svetskih religija i predviđeni rast broja pripadnika islama u odnosu na celokupnu svetsku populaciju u periodu 2010-2050 godine.

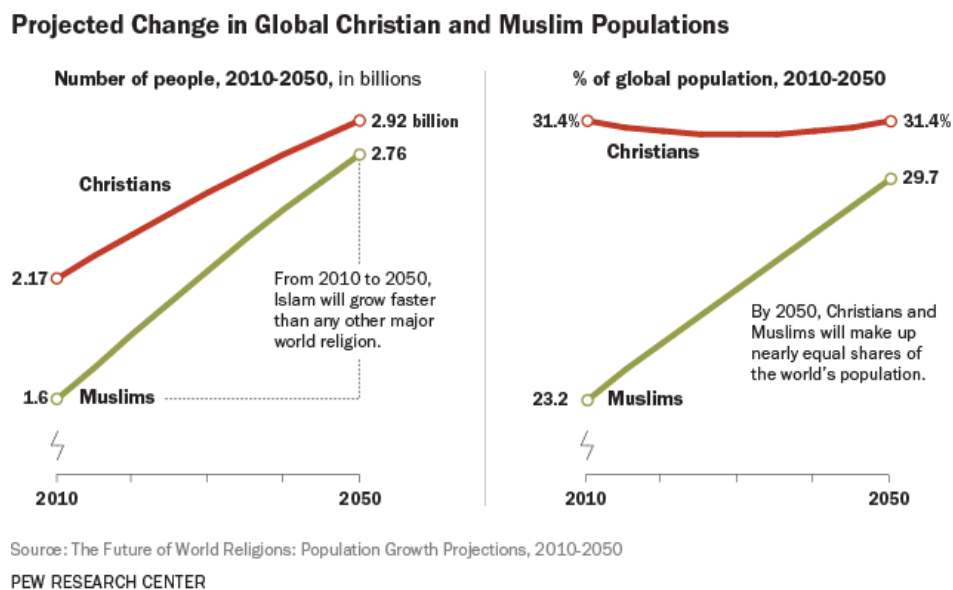

Izvor: Pew Research Center, Washington DC, <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>, (pristupljeno 08.05.2015.)

Prema podacima istog istraživanja, predviđa se da će ovim tempom do kraja 2050 godine, Islam imati daleko brži rast u odnosu na druge svetske religije, kao i da će doći gotovo do izjednačavanja broja hrišćana i muslimana u okviru celokupne svetske populacije. Odnosno, da će u intervalu od 2010-2050 godine broj hrišćana sa 2,17 milijardi porasti na 2,92 milijarde, a broj muslimana u istom periodu sa 1,6 milijardi na 2,76 milijardi vernika. Procentualno izraženo u odnosu na ukupan broj svetske populacije, to iznosi 31,4% hrišćana u odnosu na postojećih 23,2% i skok na 29,7% muslimana.³⁰⁹

³⁰⁹ Ibidem

- 10. - Grafički prikaz rasta broja hrišćanskih i muslimanskih vernika i njihovo procentualno učešće u ukupnoj svetskoj populaciji u periodu 2010-2050 godine.

Izvor: Pew Research Center, Washington DC, <http://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>, (pristupljeno 08.05.2015.)

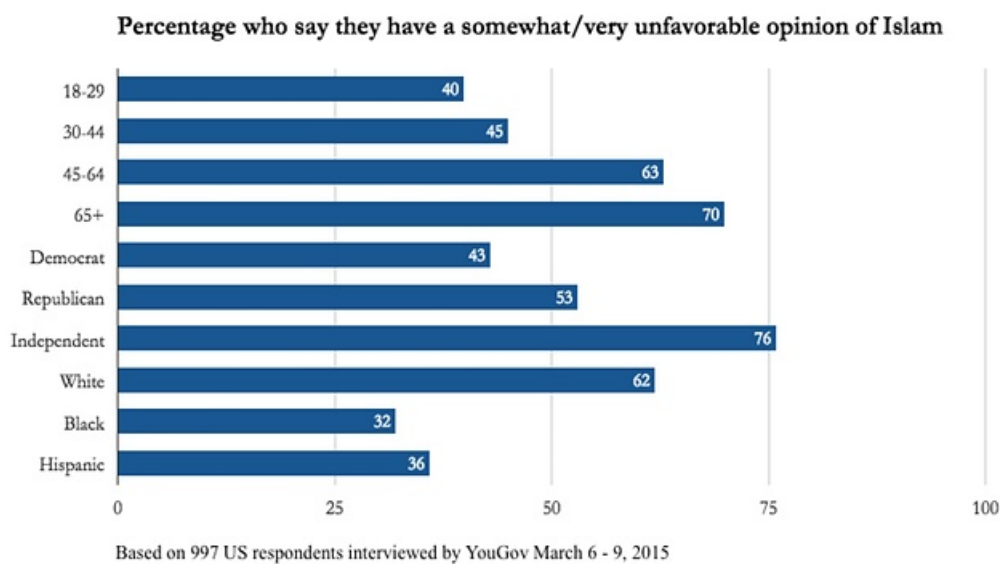
Ovakve okolnosti prisutne u savremenoj političkoj stvarnosti utiču dvostruko: kako na stanovišta nemuslimanskog svetskog stanovništva prema Islamu u vidu generalizacije, otpora i neodobravanja, tako i *vice versa* na pojačavanje reakcije ekstremnih islamističkih pokreta na pokazanu odbojnost prema ovoj religiji.

Podsetićemo, etničke predrasude i stereotipi kao iracionalnosti nacionalizma pomažu kod jednakog, zajedničkog tumačenja stvarnosti čime stvaraju stereotipne slike neprijatelja i tako pomažu mobilizaciju. Nastaju i šire se u okviru etničke (religijske) grupe kada ona ima potrebu da opravda planirane ili sprovedene delatnosti protiv „drugih“ grupa, odnosno kada ima potrebu da po određenim svojstvima sopstvenu grupu odvoji od ostalih.³¹⁰ U tom smislu, a uz terorističke

³¹⁰ Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 355

dogadaje koji su obeležili kraj XX i početak XXI veka kako u Americi tako i u Evropi, svetska javnost čini se ima izrazito negativan stav prema ovoj religiji. Naime, istraživanje sprovedeno u martu 2015. godine u Sjedinjenim Američkim Državama nad grupom od 997 ispitanika različite starosne, političke, rasne i etničke pripadnosti pokazalo je da negativno mišljenje prema Islamu kao religiji gaji u najvišem procentu starije stanovništvo (65 godina i više), čak 70% njih. Iako je za očekivati da će demokratska struja biti znatno fleksibilnija sa 43% negativnih stavova u odnosu na republikance koji svoj animozitet izražavaju u visini od 53%, zanimljivo je i za predmet ove disertacije naročito značajno to, što se tzv. „belo stanovništvo“ gotovo u dvostrukom iznosu u odnosu na afro-amerikance i hispano-amerikance opredeljuje za negativno određenje prema islamu.³¹¹

- 11. - Grafički prikaz ispitanika različite starosne, političke, rasne i etničke pripadnosti koje gaji negativno mišljenje odnosno animozitet prema Islamu kao religiji.

Izvor: www.pewforum.org, (pristupljeno 12.11.2014.)

³¹¹ Izvor: www.pewforum.org, (pristupljeno 12.11.2014.)

Izneti podaci, a naročito činjenica o rasnoj odnosno etničkoj podeljenosti po pitanju postojanja negativnih emocija do granica animoziteta prema „drugoj“ religiji u celosti i svim njenim vernicima, ukazuje da čak i uz prisustvo nacionalnog jedinstva, uzimajući u obzir da se u ovom slučaju radi o SAD, nije nužno garant izostanka grubih podela po liniji etniciteta, rase i religijske različitosti.

Sa druge strane, postojanje predrasuda i negativnih osećaja koji su u svom ekstremu animozitet, nedvosmisleno predstavljaju preduslov eventualnog konflikta. Ipak, s obzirom da je u pitanju SAD, sumnjamo da do etničkog konflikta može doći u trenutnoj političkoj konstelaciji, kao i na osnovu činjenice da je ova zemlja suočena primarno sa rasnim sukobima više nego što to želi da podeli sa ostatkom sveta.³¹²

³¹² Učestalost rasnih sukoba koji poprimaju sve veće i masovnije obime prisutna je u svim američkim državama bez izuzetka. Broj mrtvih u sukobima policije sa afro-američkim stanovništvom drastično je uticao na povećanje broja žrtava uličnih sukoba sa jedne, i jačanja ekstremnih struja usmerenih na tzv. „zaštitu belackog stanovništva“ SAD.

IV

Normativno-pravna klasifikacija etničkih konflikata

Svaki oružani sukob, bez obzira na karakter i intenzitet, nažalost bez izuzetka donosi stradanje i razaranje. Razvoj unutrašnjeg i međunarodnog prava naročito tokom XIX i XX veka, uvodi pravna pravila ponašanja koja su, korak po korak, trebalo da suze prostor za nekontrolisanu upotrebu sile i sredstava razaranja. Metodom eliminacije, mukotrpnim radom i dugotrajnim usaglašavanjem stavova, postepeno je krojen pravni okvir koji se odnosi na poštovanje pravnih okvira tokom oružanih sukoba. Prvi krupni iskorak načinjen je kada su običaji ratovanja građeni vekovima, počeli da se pretaču u međunarodnopravna pravila, obavezna za sve države u istoj meri. Nastojalo se da rat, ako se već nije mogao izbeći, bude koliko je to moguće humaniji, a njegova rušilačka moć ograniči. Sistem pravila međunarodnog ratnog prava počeo je da niče 1856. godine usvajanjem Pariske deklaracije koja donosi određena pravila koja se odnose na ratnu blokadu i pravo zaplene u pomorskom ratu. Surove patnje ranjenika i njihova neizvesna sudbina tokom oružanih sukoba bili su više nego dovoljan razlog da se 1864. godine usvoji *Ženevska konvencija za poboljšanje sudbine ranjenika u zaraćenim vojskama*. Petrogradskom deklaracijom iz 1868. godine, po prvi put zabranjuje se upotreba određenih projektila u ratu (manjih od 400 grama) i sa međunarodnopravnog stanovišta po prvi put postavlja ograničenje upotrebe sile u ratu.³¹³ Opsežna kodifikacija međunarodnog ratnog prava odnosno prava oružanih sukoba i po obimu usvojenih dokumenata i po njihovom značaju, izvršena je na haškim konferencijama 1899. i 1907. godine. Poseban značaj ove potonje proizilazi iz činjenice da su tokom ove konferencije prevladali shvatanje o neophodnosti prilagođavanja pravila međunarodnog prava oružanih sukoba razvoju savremenih sredstava ratovanja i svest o nemogućnosti da se striktnim pravilima unapred predvide i obuhvate sve okolnosti oružanog sukoba formulisanom tzv. de Martensovom klauzulom. Dve godine kasnije, 1902. u Londonu, usvojena je Deklaracija o pravilima pomorskog ratovanja koja, iako nije bila ratifikovana od strane bilo koje od sila učesnica, predstavljala je osnov na koji su se pozivale kasnije zaraćene

³¹³ Ova ograničenja upotrebe sile formulisana su na sledeći način: „Da napredak civilizacije treba da ima za posledicu što veće ublažavanje nesreće rata; da je jedini legitimni cilj koji treba da imaju pred sobom države za vreme rata slabljenje vojnih snaga neprijatelja; da je u tom cilju dovoljno staviti što veći broj ljudi izvan borbe; da bi taj cilj bio prevladan upotrebom oružja koje bi nepotrebno povećalo patnje ljudi stavljenih izvan borbe, ili bi im smrt učinilo neizbežnom; da će upotreba tih oružja biti, prema tome, u protivnostima sa zakonima humanosti“. Izvor: *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, Zagreb, 1979, str. 13

strane tokom Prvog svetskog rata kao običajno pravo. Čitav ovaj period karakterističan je po tome što su kodifikacija i razvoj pravila koja se odnose na vođenje rata bili usmereni na to da se upotreba sile ograniči na meru koja je neophodna da se postigne cilj rata, a da se žrtve svedu samo na one nužne.³¹⁴

Sudaranje dva suprotstavljena zahteva – vojne potrebe i načela humanosti – diktirali su ponašanje u tom periodu. Prvi svetski rat međutim, i njegove katastrofalne posledice, oživali su ozbiljne sumnje da je uopšte moguće pravno urediti rat. Slike masovnih smrti pod naletom novih oružja navodili su na razmišljanje da se spirala nasilja ne može kontrolisati i da, kada se lavina jednom pokrene, nikada se do kraja ne može predvideti u kakvo će se razaranje pretvoriti. Pod takvim okolnostima sazreva mišljenje da je, umesto pravila o vođenju rata, neophodno otpočeti rad na novom sistemu pravnih normi koje će rat odstraniti kao sredstvo za ostvarivanje interesa. Ideja o ograničavanju i najzad ukidanju rata materijalizuje se već u Paktu Društva naroda čime se započinjanje agresivnog rata zabranjuje, ali omogućava zakonito pribegavanje oružanoj sili. Pravo na vođenje rata dodatno je, ali u znatno manjoj meri ograničeno i Pariskim paktom odnosno Brižan-Kelogovim paktom iz 1928. godine, po kome se ugovorne strane obavezuju da međusobne sporove rešavaju isključivo mirnim putem, kao i da se odriču rata kao sredstva nacionalne politike. Versajski sistem odnosa snaga, pompezno najavljivan kao idealna formula za dugotrajni mir, urušio se posle samo dve decenije u užasu Drugog svetskog rata, zločinu genocida i sistematskom uništavanju. Narastajuća svest još u vreme trajanja Drugog svetskog rata i njegovih užasa, usmerena na nedopustivost ponavljanja ovih razmera iskazana je u Povelji UN kojom se zabranjuje ne samo upotreba sile već i pretnja silom protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti bilo koje države odnosno u suprotnosti sa ciljevima UN. Povelja međutim ne otklanja „prirodno pravo na individualnu i kolektivnu samoodbranu u slučaju napada protiv bilo kog člana UN dok Savet bezbednosti ne preduzme potrebne mere da bi održao međunarodni mir i bezbednost“ (član 51. Povelje UN). Takođe, ona predviđa kolektivnu primenu

³¹⁴ Marković Ivan, *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba*, Novinsko-informativni centar Vojska, Beograd, 2002, str. 9

sile članica UN u slučajevima pretnje svetskom miru (glava VII Povelje), a najznačajnije od svega jeste da ona predstavlja međunarodni instrument čije se odredbe podjednako odnose i na njene članice, i na one koje to nisu.³¹⁵ Iako se Poveljom UN u međunarodni poredak unosi apsolutna zabrana rata kao načina rešavanja problema, oružani sukobi nisu nestali iz stvarnosti savremenog sveta. Naprotiv, eskalacija njihovog broja i raznovrsnosti je frapantna. Poplava lokalnih oružanih sukoba nakon Drugog svetskog rata, Korejskog (1950.-1953), Vijetnamskog (1957.1975), Arapsko-izraelskih oružanih sukoba (1967, 1973, 1982 ...), Zalivskog rata (1990.-1991), oružani sukobi u kolonijama i obilje vojnih intervencija, učinili su da je svet zapravo, od kraja drugog svetskog rata pa do praga trećeg milenijuma imao izuzetno malo mirnih dana. Praktično, od „izbijanja“ mira 1945. godine u svetu je besnelo između 150 i 160 ratova i građanskih sukoba u kojima je, prema procenama stradalo 7.200.000 vojnika, bez ranjenih, mučenih ili osakaćenih. Ukoliko se ovom broju dodaju civilne žrtve koje su neuporedivo veće, cifra se kreće u rasponu od 33 do 40 miliona žrtava u 60 država sveta.³¹⁶ Međunarodni institut za istraživanje mira u Stokholmu je u svom godišnjem izveštaju zabeležio čak 31 oružani sukob samo tokom 1990. godine. Ukoliko se posmatra period od 1945. do 1990. godine, od ukupno 2.340 sedmica, na planeti je zabeleženo samo tri sedmice mira. U tom smislu, nazivanje perioda nakon Drugog svetskog rata „posleratnim“, sobom nosi tešku ironiju. Izneto je uslovalo nastavak i kontinuitet rada na kodifikaciji i razvoju međunarodnog prava oličenog u usvajanju konvencija, dopunskih protokola, daljem ograničavanju izvesnih vrsta oružja i drugo.³¹⁷

³¹⁵ Ibid, str. 9-10

³¹⁶ Podatke o tačnom broju poginulih, ranjenih, mučenih, rasejanih i osiromašenih opširnije videti u: Tofler Alvin i Hajdi, *Rat i antirat*, Paidea, Beograd, 1998

³¹⁷ U Parizu je 1993. godine izglasana *Konvencija o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja* i o njegovom uništavanju. Isti postupak primenjen je i u *Konvenciji o zabrani upotrebe, skladištenja, proizvodnje i transfera protivpešadijskih mina i o njihovom uništavanju*, potpisanoj u Otavi (Kanada) 1997. godine. Prema procenama vojnih stručnjaka, smatra se da ih je u 64 zemlje sveta na svim meridijanima razbacano blizu 110 miliona. Za njihovo razminiranje odnosno neutralisanje potrebno je gotovo 33 milijarde dolara, a čak i kada bi toliko novac bio prikupljen, operacija čišćenja mina trajala bi u najboljem slučaju 1.100 godina uz uslov da se godišnje očisti bar 100.000 mina. Prema statistici, danas se na svaku očišćenu minu postavi 20 novih, ili godišnje dva do tri miliona mina. Izvor: Marković Ivan, *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba*, Novinsko-informativni centar Vojska, Beograd, 2002, str. 10-14

Užasavajuće rastući broj oružanih sukoba u svetu doveo je do toga da u poslednjoj deceniji XX veka dolazi do novog zamaha u razvoju međunarodnog prava oružanih sukoba iz više razloga. Naime, iako normativno dobro postavljen, sistem kolektivne bezbednosti UN ne samo da nije uspeo da otkloni oružani sukob kao sredstvo politike nego nije uspeo da, makar i relativno smanji broj oružanih sukoba širom sveta. Iako paradoksalno, nikada nije vođeno više različitih oružanih sukoba nego od usvajanja Povelje UN i konstituisanja sistema kolektivne bezbednosti. Drugi razlog ogleda se u prirodi samih oružanih sukoba koji su po pravilu manjeg intenziteta po broju uključenih snaga i teritorija i na različitim krajevima sveta. Traju veoma dugo, po svojoj brojnosti i učestalosti veoma rasprostranjeni. To su unutrašnji, građanski sukobi koji su po pravilu izuzetno surovi. Sledeći bitan razlog koji zahteva novi razvoj međunarodnog prava oružanih sukoba jeste zapanjujuće brz razvoj novih sredstava ratovanja. Konačno, ali ne i manje važno, jeste da je postalo sasvim jasno da države nisu spremne da kažnjavaju povrede međunarodnog prava, naročito kada su u pitanju unutrašnji sukobi.³¹⁸ Pažnju akademske i političke javnosti poslednjih decenija, nesumnjivo zaokuplja problematika multikulturalizma, dodatno aktuelizovana poteškoćama razvijenih, liberalno-demokratskih država u samom upravljanju etnokulturnim pluralizmom i pokušajima njegovog inkorporiranja u institucionalne poretke.³¹⁹ Multikulturalizam u tom smislu predstavlja deo jednog šireg trenda koji se odnosi na politizaciju culture, a koji u prvi plan stavlja zahteve za očuvanje njihovog identiteta različitih manjinskih zajednica.³²⁰ U tom smislu, etnokulturne zajednice, poput imigrantskih zajednica, nacionalnih manjina i starosedilačkih (indigenih) naroda, traže od države različite stepene

³¹⁸ Starčević Miodrag, Najnoviji razvoj međunarodnog prava oružanih sukoba, *Međunarodno pravo i novi svetski poredak*, Redakcija „Vojna knjiga“, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2000, str. 65-66

³¹⁹ Dalje u tekstu: Čalasan-Vuković Danijela, “Politika multikulturalizma u savremenim liberalno-demokratskim državama”, *Politikologija*, Univerzitet Crne Gore, Fakultet političkih nauka, naučni članak UDC, Primiten: 29. mart 2014. 316.73/.75:323.15 316.2:329.12, https://www.google.rs/?gws_rd=ssl#q=%C4%86alasan-Vukovi%C4%87+Danijela%2C+Univerzitet+Crne+Gore%2C+Fakultet+politi%C4%8Dkih+nauka+%E2%80%9CPolitika+multikulturalizma+u+savremenim+liberalno-demokratskim+dr%C5%BEavama, (pristupljeno 27.03.2015.)

³²⁰ Pojašnjenje različitih određenja pojma multikulturalizma opširnije videti: Christine Inglis Christine, *Multiculturalism: New Policy Responses to Diversity*, UNESCO (MOST), 1996, str. 16 ; Kivisto Peter, *Multiculturalism in a Global Society*, Blackwell Publishing, 2002, str. 3 i Semprini Andrea, *Multikulturalizam*, Clio, Beograd, 2004, str. 35

teritorijalne i/ili političke autonomije, očuvanje posebnog, starosedelačkog načina života ili prema njihovom mišljenju “pravednije” uslove integracije. Devedesetih godina XX veka, zvanično ili ne, u većoj ili manjoj meri, multikulturalizam jeste bio opšteprihvaćen koncept razvijenih liberalno-demokratskih država. Ovu svojevrstu dominaciju multikulturalizma u programsko-političkom i ideološko-normativnom smislu, Natan Glazer izrazio je sledećom rečenicom: „Multikulturalizam je pobedio. Sada smo svi multikulturalisti!“³²¹ Međutim, nakon izuzetno afirmativnog odnosa akademske i šire javnosti prema politici identiteta i multikulturalizmu koji je postojao do tada, dolazi period koji kritikuje ovaj koncept. Ističe se kako je podstakao izolacionizam, bujanje manjinskih nacionalizama, separaciju etnonacionalnih manjinskih zajednica, da je izrazito neučinkovit proizvođač negativne posledice u procesu integracije imigranata i sl. Izneto je uslovilo zaključak javnog diskursa liberalnih demokratija o tome kako je multikulturalizam propao i njegovom napuštanju. U ovakvim stavovima predstavnici političkih elita Nemačke, Velike Britanije i Francuske naročito prednjače.³²² Pri tome, izrazito je teško napraviti razliku između opravdanih kritika politike multikulturalizma od onih pokušaja da se „disciplinuje“ etnokulturni pluralizam unutar datih liberalno-demokratskih država kroz proklamaciju njegove propasti.³²³ Nesporno je da je problem međunacionalnih odnosno međuetničkih odnosa, iako ne svugde kao akutan problem, onda bar kao pojava prisutan u svim svetskim državama. Uzimajući u odnos tragičnost ovakvih sukoba u kojima po pravilu uvek postoje učesnici van scene sa svojim računicama i interesima, postavlja se pitanje kako pronaći magičnu formulu suživota koja će svakom građaninu obezbediti očuvanje i razvoj nacionalnog odnosno etničkog identiteta, kulture, vere i jezika, a istovremeno očuvati stabilnost, suverenitet i teritorijalni integritet države u kojoj se nalaze.³²⁴ Ovo globalno pitanje čeka svoj odgovor već gotovo dva veka...

³²¹ Glazer Nathan, *We Are All Multiculturalists Now*, Cambridge Massachusetts, Harvard University Press, London, 1997, str. 14.

³²² Philips Melanie, *Londonistan*, Gibson Square, London, 2006, str. 113

³²³ Beljinac Nikola, „Multikulturalizam i (dez)integracija – osvrt na evropske rasprave o dometima multikulturnog građanstva“, *Politički život*, Vol. 3, br. 3, 2011, str. 74

³²⁴ Opširnije videti: Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta*

1. Etnički konflikti u svetlu međunarodnog prava

Nedostatak sigurnih mehanizama za primenu sankcija protiv pojedinaca koji povređuju pravila međunarodnog prava oružanih sukoba verovatno je jedan od najozbiljnijih nedostataka tog sistema pravnih pravila. Iako međunarodno pravo usvaja relativno adekvatna pravila koja predviđaju odgovornost za takve povrede, ona su ostala neprimenjena u mnogim slučajevima povrede međunarodnog prava oružanih sukoba.³²⁵ Razlog za izostanak prave odgovornosti brojnih povreda međunarodnog prava u oružanim sukobima (izuzev primera Nirnberga i Tokija), odnosno njene selektivne primene, prevashodno je politički. Iz tog razloga je '50-ih godina prošlog veka formirana komisija UN koja se počinje baviti ovim pitanjem. Iako je to vreme bio period blokovske podele, kada je bilo teško postići saglasnost po mnogo manje važnim pitanjima, višedecenijski rad Komisije i nekolicina nacрта statuta Međunarodnog krivičnog suda nailazili su na otpor država, naročito velikih sila koje nisu previše bile naklonjene ponuđenim rešenjima (među njima i Jugoslavija/FNRJ/SFRJ). Pad Berlinskog zida nažalost nije značajno promenio odnos prema radu Komisije.³²⁶

država, Službeni list SRJ, Beograd, 1998

³²⁵ Izuzetak predstavlja jedan, u odnosu na ukupnu količinu stradanja i počinjenih zločina usuđujemo se da kažemo neozbiljan slučaj, koji se odnosi na pozivanje na odgovornost nakon Drugog svetskog rata. U pitanju je odgovornost američnog poručnika Kelija za zločin u vijetnamskom selu Mi Laj, za koji je imenovani kažnjen kućnim pritvorom.

³²⁶ Marković Ivan, *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba*, Novinsko-informativni centar Vojska, Beograd, 2002, str. 12

Po prvi put u istoriji, odgovornost za zločine u okviru etničkih konflikata tretira se 1993. godine institucionalnim ustanovljavanjem Međunarodnog suda (u Hagu) „za gonjenje lica odgovornih za ozbiljne povrede međunarodnog humanitarnog prava izvršene na teritoriji bivše Jugoslavije“ u periodu od 1991. godine. Uslovi pod kojima je formiran Haški tribunal, kao i njegova praksa, teško mogu biti tumačeni kao istinski doprinos razvoju i unapređenju pravila o odgovornosti za povrede međunarodnog prava oružanih sukoba i to i više razloga. Naime, Savet bezbednosti UN je posebnom rezolucijom (808) formirao Tribunal kao *ad hoc* (Ruanda) sud namenjen raspravljanju odgovornosti za povrede učinjene u bivšoj Jugoslaviji sa teritorijalnim, vremenskim i materijalnim ograničenjem nadležnosti, dakle nije u mogućnosti da sudi protiv mira. Takođe, mnogi eminentni svetski stručnjaci u oblasti u oblasti krivičnog prava smatraju da su pravila postupka ovog suda veoma oskudna i da ne garantuju zakonitost postupka pred Sudom. Isto tako, sam Tribunal dobio je ovlašćenja da usvajanjem pravila procedure, menja čak i rešenja predviđena Statutom. Ipak, Savet bezbednosti ima ovlašćenja da pozivanjem na glavu VII Povelje UN donosi opšteobavezne odluke koje se ne mogu dovoditi u pitanje pravnim sredstvima, bez obzira na to koliko su argumentovani prigovori na nezakonitost tih odluka.³²⁷

Pored iznetog, a na osnovu promatranja načina vođenja postupaka i donetih presuda od strane ove institucije u skladu sa razlogom i nadležnošću zbog koje je osnovan, može se reći da je rezultat odnosa oslobađajućih i okrivljujućih presuda, odnosno odgovornosti učesnika u oružanom sukobu svih strana za etnički konflikt na prostoru bivše Jugoslavije - veoma upitan. Takođe, dodajemo da izvestan broj svetskih pravnih eksperata ne priznaje nadležnost ovog suda.

Paralelno sa pokušajima pravnog uređenja i primene ovog segmenta međunarodnog prava usmerenog na pokušaj kontrole oružanih sukoba, dolazi do aktuelizacije pitanja multikulturalizma i multietničnosti (najpre Evrope), kao i ideje o netolerantnosti u sukobu sa idejom moderne demokratije što je nužno vodilo redefinisanju mnogih elemenata ljudskih i

³²⁷ Marković Ivan, *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba*, Novinsko-informativni centar Vojska, Beograd, 2002, str. 12

manjinskih prava, uključujući i pravo na identitet. To je pre svega značilo suočavanje sa teškim zadatkom pokušaja definisanja pojma i elemenata identiteta, zatim i njegovom normativno pravnom zaštitom kako na unutrašnjem tako i na međunarodnom planu.³²⁸

Pitanje položaja i prava manjina seže u daleku prošlost, ali se o međunarodnom pravnom regulisanju ovog pitanja u pravom smislu reči (prava pripadnika nacionalnih manjina) može govoriti tek od početka XIX veka.³²⁹ Iako neki autori tragove manjinskih prava vezuju za prava pobeđenih u doba antičke države da poštuju svoje bogove³³⁰, problem manjinskih prava dugo je - i biće razmatran u svetlu verskih, a ne nacionalnih manjina. Bečki kongres 1814. godine po prvi put u jednom međunarodnom ugovoru proklamuje slobodu svih vera, obezbeđujući je za teritoriju novostvorene Kraljevine Holandija (ujedinjena protestantska Holandija i katolička Belgija), kao i za teritoriju Ženevske republike kojoj su pripojena izvesna područja pod upravom dotadašnje Sardinije kako bi se spojila sa Švajcarskom i garantovala slobodu vere svojim novoprimitim katoličkim podanicima. Na istom kongresu razmatrano je i pitanje Jevreja u nemačkim državama, ali ono nije, kao u pomenuta dva slučaja rešeno međunarodnim ugovorom, već unutrašnjim rešenjem unošenjem u ustav nemačke konfederacije. Ovaj slučaj može se, uslovno rečeno smatrati jednim od početaka politike duplih aršina međunarodne zajednice prema pojedinim državama odnosno podanicima, saglasno njihovoj snazi i uticaju. Na Berlinskom kongresu 1878. godine odredbe o verskoj slobodi nametnute su Turskoj, Rumuniji, Bugarskoj i

³²⁸ Agneš Kartag Odri, "Normativno-pravna zaštita identiteta", *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Jugoslovensko udruženje za naučno istraživanje religije JUNIR, PUNTA, Niš, 2002, str. 61-68

³²⁹ O istorijatu problema nacionalnih manjina i njihovoj poziciji u okviru međunarodnog prava videti opširnije: Milojević Momir, *Ljudska prava i nacionalna pripadnost – Ludska prava i nacija*, Beograd, 1992, str. 1-8; Milojević Momir, „Nediskriminacija i zaštita manjina“, *Anali Pravnog fakulteta*, 6/1984, str. 792-811; Vukasović Vid, „Međunarodna zajednica i zaštita nacionalnih manjina“, *Međunarodni problemi*, 3-4/92, str. 225-243, Vukasović Vid, „Razvoj međunarodno-pravnog regulisanja položaja nacionalnih manjina u Evropi“, *Međunarodni problemi*, 2-3/97, 1997, str. 271-297 i Stojković Momir, „Istorijski razvoj manjina zaštite manjina i savremena međunarodna aktuelnost manjinskog pitanja u balkanskim odnosima“ u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, 1996, str. 549-571

³³⁰ Pržić A. Ilija, *Zaštita manjina*, Geca Kon, Beograd, 1933., str. 25

Srbiji, na predlog Francuske, Nemačke, Italije i Austro-Ugarske, pri čemu je Bizmark uslovio priznavanje nezavisnosti Srbije isključivo pod uslovom da se u kneževini prizna verska sloboda.³³¹ Kraj Prvog svetskog rata, obeležio je između ostalog i Vilsonov nacrt Pakta Društva naroda kada se prvi put pominju nacionalne manjine, ali su predlozi odredbe koja bi se odnosila na verske, narodnosne ili rasne manjine u potpunosti odbačene i nisu ušle u konačan tekst Pakta. Ipak, odredbe o zaštiti manjina unešene su u pojedine mirovne ugovore. Loše iskustvo, a naročito zloupotreba prava manjina od strane Nemačke, doprineli su da ovo pitanje potpuno izostane iz rada na osnivanju UN, tako da Povelja UN nije ni pomenula pitanje manjina. Na zasedanju Komisije za prava čoveka 1952. godine, usvojen je tekst koji kasnije ulazi u član 27. *Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima* i koji i danas ostaje jedini obavezujući, univerzalni, međunarodni propis o manjinama: “U državama u kojima postoje etničke, verske ili jezičke manjine, lica koja pripadaju tim manjinama ne mogu biti lišena prava da imaju, u zajednici sa drugim članovima svoje grupe, svoj sopstveni kulturni život, da ispovedaju svoju sopstvenu veru i obavljaju verske dužnosti ili da upotrebljavaju svoj sopstveni jezik”. Nažalost, i ova odredba je više nego ograničavajuća u pogledu zemalja u kojima postoje manjine, kao i u pogledu zemalja koje ne priznaju instituciju manjina. Prošlo je dosta vremena i rada Komisije UN za prava čoveka i Podkomisije za sprečavanje diskriminacije i zaštitu manjina do kada je, 18. decembra 1992. godine usvojena Deklaracija o ljudskim pravima pripadnika nacionalnih, etničkih, verskih i jezičkih manjina. Iako Deklaracija po svojoj prirodi nije obavezujući međunarodnopravni document, već ima samo karakter preporuke, može se označiti kao jedini univerzalni širi tekst o pravima pripadnika manjina koji u sebi sublimira Povelju UN, Opštu deklaraciju o pravima čoveka, Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, međunarodne paktove o građanskim, političkim, ekonomskim i socijalnim pravima, kao i druge dokumente UN iz ove oblasti. Međutim, Deklaracija sadrži i jednu zaštitnu klauzulu, od suštinske važnosti za predmet ove disertacije iz prostog razloga što ostavlja dovoljno veliki proctor za različite interpretacije sa jedne, i ograničava potencijalnu “visinu” zahteva etničkih grupa, a koja glasi: “Ni jednom

³³¹ Pržić A. Ilija, *Zaštita manjina*, Geca Kon, Beograd, 1933, str. 67

odredbom Deklaracije ne odobravaju se aktivnosti suprotne ciljevima i principima UN, uključujući suverenu jednakost, teritorijalni integritet i političku nezavisnost država.”³³² Iako propisuje, odnosno determiniše mnoštvo prava pripadnika nacionalnih manjina, Okvirna konvencija ne sadrži suštinsku definiciju pojma „nacionalna manjina” što je rezultat izostanka konsenzusa između država o adresatima prava nacionalnih manjina, te je svakoj državi potpisnici ostavljena mogućnost da samostalno proceni koje skupine unutar sopstvenog suvereniteta smatra nacionalnim manjinama.³³³ Savet Evrope je 1992. godine usvojio još jedan međunarodni ugovor koji se tiče pitanja zaštite nacionalnih manjina – *Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima*, i kojoj se na interesantan način, u obliku alternative, određuju obaveze koje bi, države koje ratifikuju Povelju, trebalo da prihvate zavisno od svojih mogućnosti i spremnosti, a koja je na snagu stupila tek 1998. godine.³³⁴

Treća međunarodna institucija koja je svoj angažman posvetila zaštiti i pravima pripadnika nacionalnih manjina jeste OEBS. Počev od svog Završnog akta u Helsinkiju 1975. godine, do Dokumenta Konferencije u Kopenhagenu 1990., Pariske povelje 1990. i Konferencije KEBS-a o nacionalnim manjinama u Ženevi 1991. godine, ova organizacija usvojila je načela, smernica i odredaba koje nemaju obavezujući međunarodni karakter, ali predstavljaju političku obavezu država evropskog kontinenta. Helsinškim dokumentom iz 1992. godine, ustanovljena je i posebna institucija za pitanja nacionalnih manjina – Visoki komesar za nacionalne manjine. Naime, na njegovu inicijativu, međunarodni stručnjaci okupljali su se više puta sa ciljem da razrade dokumente koji bi pomogli državama članicama OEBS-a i omogućili različitim etničkim skupinama koje ih nastanjuju miroljubiv suživot, ali i dati doprinos uspostavljanju ili poboljšanju

³³² Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 13-19 i Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 141

³³³ Petričušić Antonija, „Rights of Minorities in International Law”, 11(38/39) *Croatian International Relations Review*, 2005, str. 47–57 i Šegvić Saša, „Međunarodno pravni standardi zaštite nacionalnih manjina”, 1(4) *Hrvatska pravna revija*, 2001, str. 121–134

³³⁴ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 20-21

sistema manjinske zaštite u društvima koja su etnički heterogena. Set instrumenata za ostvarivanje manjinskih prava nastaje ni malo slučajno tokom decenije u kojoj su se raspale multietničke federacije (SFRJ-a i SSSR-a), a čiji je raspad praćen mnogobrojnim sukobima etničkog karaktera i ratovima (na Kosovu i Metohiji, u Makedoniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Gruziji, Abhaziji, Nagorno karabahu).³³⁵ U određenim slučajevima radilo se o napetostima međuetničkog karaktera koje nisu eskalirale i dovele do otvorenog sukoba (npr. u Kirgistanu, Kazahstanu, naročito po pitanju Rusa u baltičkim zemljama, Mađara u Mađarskoj, susednim Rumuniji i Slovačkoj itd.).³³⁶ Tek krajem 2008. godine predstavljene su Preporuke iz Bolzana/Bozena o nacionalnim manjinama u međudržavnim odnosima (*The Bolzano/Bozen, Recommendations on National Minorities in Inter-State Relations*) koje daju državama ovlašćenje da mogu pomagati pripadnike sopstvenog naroda koji je u nekoj državi nacionalna manjina.³³⁷ Upravo ovaj podatak, pored nesporne zaštite predstavnika sopstvenog naroda na teritoriji druge države, posmatrano iz druge perspektive, u okvirima međunarodnih odnosa, može otvoriti prostor „uticaja“ na etničku zajednicu koja se nalazi na teritoriji druge države u skladu sa inetersima matične države odnosno interesnih grupa matične države. Isto tako, ukoliko se izuzme prisutan stepen deklarativnosti u svim proklamovanim pravima nacionalnih i etničkih manjina, kao i obavezama država da ih poštuju i u skladu sa njima postupaju, ne može se poreći činjenica da njihovim naglašavanjem dolazi do dodatne, uslovno rečeno psihološke diversifikacije različitosti među postojećim etničkim skupinama.

³³⁵ Opširnije videti: Buergenthal Thomas, „The Normative and Institutional Evolution of International Human Rights”, 19 (4) *Human Rights Quarterly*, 1997, str. 703–723, 721 i Wright Jane, „The OSCE and the Protection of Minority Rights”, 18 (1) *Human Rights Quarterly*, 1996, str. 190–205.

³³⁶ Opširnije videti: Stoel van der Max, „The role of the OSCE High Commissioner on National Minorities in the field of conflict prevention”, *Collected Courses of the Hague Academy of International Law* 296, Martinus Nijhoff Publishers, 2002, str. 15–23; Zaagman Rob, *Conflict Prevention in the Baltic States: The OSCE High Commissioner on National Minorities in Estonia, Latvia and Lithuania*, European Centre for Minority Issues, Flensburg, 1999; Sabanadze Natalie, „States, Minorities and Regional Hegemons in South Caucasus: Whose Responsibility to Protect?”, Francesco Palermo i Natalie Sabanadze (ur.), *National minorities in inter-state relations*, Nijhoff Publ., Leiden, 2011, str. 167–184.

³³⁷ Petričušić Antonija, „Instrumenti zaštite prava nacionalnih manjina OESS-a i njihova primjena u državama Jugoistočne Evrope“, *Pravo i politika*, 2013, godina VI, Vol. VI, br. 2, str 70-73

2. Pravo grupnog identiteta i njegova pravna istorija

Etničke grupe postale su prepoznatljivi nezavisni akteri u međunarodnoj politici. Pojedine grupe zahtevaju svoja prava koja negiraju prava drugih etničkih grupa što vodi ili njihovom konfliktu ili državnoj represiji. U tom smislu, pojedini etnički konflikti prelivaju se na druge teritorije uvlačeći ih tako u borbu hegemonije eksternih snaga. Iako etnički konflikti predstavljaju ozbiljnu pretnju međunarodnom miru i bezbednosti, sa posledicama koje su najčešće humanitarne katastrofe ogromnih razmera uz vrlo česte vojne intervencije, etničke grupe nemaju nikakav poseban međunarodni pravni status. Uzimajući u obzir da su individue, kao i države subjekti međunarodnog prava, kao i to da etničke grupa još od kraja XIX veka predstavljaju prepoznatljive aktere međunarodne politike, priznavanje prava etničkih grupa u velikoj meri doprinelo bi rešavanju sporova među njima u mirnijem i civilizovanijem tonu.³³⁸

Uvažavajući distinkciju između tri različite kategorije etničkih grupa, u skladu sa njihovim ciljevima delovanja i težnjama, izuzetno je važno naglasiti da im je uprkos navedenom, zajednički imenitelj etnička mobilizacija sa jedne, i konflikt kao vrhunac spora sa druge strane.

Naime, separatističke etničke grupe uključuju one grupe koje imaju aspiraciju nacionalnog odvajanja ili u vidu interne autonomije ili potpune nezavisnosti. Sa druge strane, pluralističke etničke grupe su praktično manjine koje zahtevaju jednak tretman i jednaka prava u okviru

³³⁸ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 139

postojeće države uz političke grupe koje su meta diskriminacije ili progona. U tom smislu, ova kategorija etničkih grupa može podrazumevati grupe koje su žrtve genocida, kao i sve druge grupe tretirane drugačije od strane državne vlasti, ali ne teže autonomiji. Treća i poslednja kategorija etničkih grupa čine aktivisti, odnosno funkcionalne grupe sa specifičnim zamerama državnoj vlasti u kojima članstvo nije nužno determinisano etničkim poreklom ili zajedničkim političkim stavovima, već se zasniva na čitavom nizu vrednosnih kriterijuma koji se kreću na liniji mešovine etničkih, religijskih i političkih, više na lokalnom nivou, retko ugrožavajući unutrašnju stabilnost zemlje.³³⁹

Postavlja se suštinsko pitanje iz kog su razloga međunarodni odnosi u širokom luku prevideli etničke grupe grupe kao važnog i nezavisnog aktera i šta se dešava sa njihovim zanemarivanjem u okviru međunarodnog prava? Ljudi nacionalnih, etničkih, religijskih i jezičkih manjina koji borave unutar suverenih država oduvek su bili predmet tzv. municipalnog (lokalnog) prava. U tom smislu, njihov međusobni sukob unutar granica države je prema definiciji interni konflikt i nije predmet odredaba međunarodnog prava. Tek onog momenta kada dođe do preliivanja sukoba, pravila koja se odnose na oružani sukob i mir mogu biti primenjena prema zaraćenim stranama. Naime, tradicionalni međunarodni principi koji se odnose na pravo na secesiju ili samoodređenje nisu adekvatni da odgovore narastajućoj lavini ovakvih zahteva. Do danas, tzv. novije države su nastajale na različite načine: formalnim priznavanjem (jedan od indikatora državnosti), garantovanjem nezavisnosti od kolonijalnih sila, raspadom carstava, obostranom saglasnošću dve nezavisne države, oduzimanjem nezavisnosti ili de facto kontrolom teritorije. U tom smislu izuzetno je važno napomenuti da samostalno proglašenje nezavisnosti ni u kom slučaju ne podrazumeva po automatizmu i pravo na državnost. U slučajevima kada neka etnička grupa ima secesionističku ambiciju ili težnju ka uspostavljanju unutrašnje autonomije, postojanje određenih pravnih principa može im omogućiti učvršćivanje zahteva nasuprot pravnoj državi ili

³³⁹ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 139-140

u slučaju građanskog rata, učvrstiti zahteve koje imaju jedni protiv drugih.³⁴⁰ U slučajevima građanskih ratova, situacija je drastično kompleksnija uzimajući u obzir odsustvo efektivne legitimne vlasti. Kao primer mogu poslužiti Somalija i bivša Jugoslavija gde su, u oba slučaja „bivše“ države prestale biti funkcionalni, efektivni, legitimni i pravno prepoznati politički entiteti. Etničke grupe definisane kao pluralističke, nemaju zahteve koji uključuju autonomiju, već pravo primene njihovih zajedničkih prava bez diskriminacije. Ovakvi se zahtevi uobičajeno u okviru međunarodnih i municipalnih zakona tretiraju kao zahtevi individua u odnosu na državu, pri čemu prava grupe ni u jednom segmentu nisu zasebno prepoznata. Kolektivna prava sažeto su sadržana samo u principima koji se odnose na samoodređenje ljudi i u konvencijama o ljudskim pravima koje utvrđuju obaveze države.³⁴¹

Dakle, države predstavljaju tradicionalne subjekte međunarodnog prava, individue uživaju takođe prava u skladu sa time dok su nasuprot njima, grupe u potpunosti ignosrisane i tretiraju se samo kao „produžetak“ individualnih prava, odnosno njihov agregat. Odnos koji postoji između individualne samosvesti, grupnog identiteta, nacionalnog identiteta, nacionalizma i izgradnje države je donekle, odnosno u manjoj meri bila istraživana samo u antropološkom i sociološkom smislu. Postojeća literatura škrto govori o samoj prirodi etničkih grupa i promenama koje u okviru njih nastaju vremenom, kao i promenama u sociološkom smislu koje u određenoj instanci vode izgradnji države ili pak etničkoj dezintegraciji ili asimilaciji. Konvencija o sprečavanju i zabrani genocida je jedan od retkih međunarodnih dokumenta koji tretira konkretno prava grupe, ali suštinski referišući na kršenje individualnih prava i razlikujući nacionalne, racionalne, etničke i religijske grupe izbegavajući distinkciju političkih i grupa ravnopravnosti polova. Primera radi, tekst Konvencije navodi da „ubistvo članova grupe nanosi ozbiljne posledice drugim članovima grupe“. Drugi primer u kome grupa predstavlja subjekat međunarodnog prava vidljiv je u

³⁴⁰ O etiologiji secesionizma videti opširnije: Heraclides Alexis, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, London, 1991 i Chipman John, „Managing the Politics of Parochialism“, *Survival: The IISS Quarterly*, vol. 35, br. 1, 1993, str. 143-170

³⁴¹ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 140-141

međunarodnoj zabrani terorizma koja teroriste prepoznaje kao „članove identifikovane grupe“. Takođe, ni jedna konvencija o ljudskim pravima ne bavi se grupnim identitetom osim jednog od nacrtu deklaracije UN što ukazuje na osnovni problem odnosno nedostatak, a to je nepostojanje identifikacije etničke grupe kao zasebnog entiteta. Ovaj nacrt identifikuje nacionalne, etničke, religijske i jezičke manjine, uz takođe izostavljanje političkih i grupa ravnopravnosti polova. Uzimajući u obzir da etničke grupe mogu deliti jezik, kulturu, religiju i rasu, nacija se doživljava kao politizovana etnička grupa. S tim u vezi, postojeće norme međunarodnog prava nedovoljno tretiraju etničku grupu kao zaseban politički identitet ostavljajući državama suvereno pravo da, na osnovu savesti političkih elita pokušaju da poštuju prava svih svojih građana. U tom smislu, politički lideri se danas susreću sa zahtevima etničkih grupa hteli to ili ne, pogotovo imajući u vidu da postoje etničke grupe sa visokim stepenom grupne samosvesti koje će teže prihvatiti asimilaciju unutar dominantne grupe, nego tražiti poseban status simultano sa nediskriminiranim zakonskim tretmanom, a u ponekim slučajevima i teritorijalnim odvajanjem. Ovakvi zahtevi najčešće nisu kompatibilni sa idejom nacionalne države kao heterogene socijalne tvorevine koja bi trebala da se zalaže za jednaka prava i zaštitu svih. Suštinska stvar jeste da su manjinska prava potencijalno u konfliktu sa kohezijom i kontinuitetom postojanja multietničke nacije-države. Etničke grupe dakle, nemaju nezavisan status odvojen od individua i države, iako postoje izuzeci poput Palestinske Oslobođilačke Organizacije. U tom smislu, čak ni UN kao zakonodavac i supranacionalni entitet, samo prećutno prepoznaje određena grupna prava. I pored toga, poznato je da grupe postoje i mogu preduzimati političke akcije koje vode građanskim ratovima i humanitarnim katastrofama, događajima koji neminovno utiču na međunarodnu zajednicu. Takođe, grupe koje zahtevaju nezavisnost ili internu autonomiju veoma često dolaze u sukob sa drugim grupama ili predstavnicima suverene vlasti date države. U takvim slučajevima, kada grupa počini zločine nad članovima druge, kompetitivne grupe, dolazi do krize koja iziskuje posebnu pravnu regulativu i nedvosmisleno predstavlja izazov za donosiocima političkih odluka. Iz tog razaloga, vrlo često se za grupe koje se bore protiv legalno ili de facto prepoznatih državnih vlasti, smatra da prete ustanovljenom svetskom poretku. Iako nemaju priznat status van nacije-države, odgovorne su za najduže svetske konflikte - kao izvršioci - ili žrtve mnogih genocidnih

epizoda XX i XXI veka. Ukoliko bi ovakve grupe mogle dostići svoj pravni status koji precizira njihova prava sa jedne, i obaveze države prema njima sa druge strane, bila bi stvorena objektivna osnova za postizanje političkih odluka uz pomoć međunarodne zajednice.³⁴²

Potreba prepoznavanja etničkih grupa kao zasebnih političkih entiteta od strane međunarodnog prava posebno je značajna uzimajući u obzir karakteristike grupnog identiteta i njegove pojavne oblike. Naime, objašnjavajući ekstremizam kao nepoželjan vid političkog mišljenja i postupanja u svakom društvu, prof. dr Dragan Simeunović opisao je da se pojedinac utapa u svoj izabrani kolektiv i služi mu bez obzira da li je reč o naciji, verskoj grupi ili rasi, ili pak sportskoj ili navijačkoj grupaciji. Takav identitet je prevashodno tipično plemenski, dakle arhaični identitet koji nije civilizacijski prevaziđen. Pripadništvo grupi se pak bazira na monolitnom identitetu – traži se jedno ali bitno svojstvo koje može biti čisto nacionalno poreklo, duboka religioznost, pripadništvo rasi ili čak profesiji.³⁴³ Međutim, takav identitet se kao izvor fanatizma, odnosno povišene spremnosti na nasilje nad drugima i sobom, netolerancije i skenofobije može označiti i kao ubilački.³⁴⁴ U tom smislu, grupni narcizam predstavlja potku svakog ekstremizma isključujući alternaciju ekstremističkim stavovima prema kojima je slika sveta crno-bela, a postojimo samo „oni“, zli, podmukli i nepravedni, i „mi“ kao pametni, dobri, pravedni i žrtve zavera.³⁴⁵

U tom smislu, prof. dr Simeunović objašnjava da primordijalni obrazac osnaženja slabašnog „ja“ radi preživljavanja i potrebe svake vrste zaštite (potreba da budemo zaštićeni čak i kada nismo ugroženi) zahteva ojačavanje identiteta kroz poistovećivanje sa nekom grupom koju predstavljamo kao snažnijom i uopšte kvalitetnijom da bi se kao njeni pripadnici sigurnije i bolje osećali. Iz tog razloga, obzirom da zahteva monolitni identitet (verski, nacionalni ili rasni),

³⁴² Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 141-146

³⁴³ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 155

³⁴⁴ Opširnije videti: Maluf A., *Ubilački identiteti*, Paidea, Beograd, 2003

³⁴⁵ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 155

eventualno mešanje identiteta (prelazak u drugu veru, naciju, mešoviti brakovi) doživljeni kao „izdaja“ primarne grupe vode ekstremizmu. Svest o jačini nečeg, potencijalno opasnog po „nas“ nagoni nas na udruživanje pri čemu neprijatelja treba učiniti bezopasnim, a to se može postići ili njegovim potčinjavanjem ili uništenjem ili pretvaranjem „njih“ u „nas“ čime se urušava njihov identitet. Otuda su planske verske i nacionalne asimilacije ne samo tako često već i uspešno korišćene da se otkloni opasnost od „inih“.³⁴⁶ Pored toga, sticanje i imanje identiteta kod nesigurnog „ja“ jeste u funkciji postizanja bar delimičnog identiteta, a u osnovi neuvažavanja nekoga, često leži strah da ne osnažimo nekoga ko sutra može biti neprijatelj. U tom smislu ne čude napori međunarodne zajednice da se zaštite manjine. U istoriji su sve manjine bile ugrožene osim jedne – manjine koju su činili vladajuć i bogati što se Francuskom revolucijom 1789. godine promenilo, ali od tada niko više nije siguran, ali ni oni koji ruše druge.³⁴⁷

Iako ekstremizam predstavlja najnepoželjniji oblik ispoljavanja grupnog identiteta i ne odnosi se nužno na sve etničke grupe, u svojoj krajnjoj instanci sukoba sa drugim etničkim grupama, gotovo je neizbežan. Etnički konflikti i tenzije, grube povrede ljudskih prava manjinskog stanovništva u zemljama Centralne i Istočne Evrope kao i na Balkanu³⁴⁸ nametnule su obavezu

³⁴⁶ Ako se ceo jedan narod, ili svi pripadnici neke rasne ili verske grupe mogu da doživljavaju kao nepomirljivi neprijatelji, onda je i njihovo istrebljenje koje nude ekstremisti jedino shvatljivo kao pokušaj „čuvara“ da promptno završe svoj posao čuvanja i potom nesmetano samo da upravljaju. Otuda logori smrti i masovne čistke ljudi koji su krivi zato što pripadaju „onima“. Svet je kao i njegova istorija prepun primera pokušaja istrebljenja nekih kolektiviteta. Problem je što se oni najpoznatiji, a često i najteži primeri isuviše često pominju tako da se stiče utisak i da su jedini. Opšte je poznat ustaški logor Jasenovac u kome su ubijani Srbi, Jevreji i Romi, ali se gotovo i ne pominje ustaški logor Jadovno iako je u njemu za samo 132 dana ubijeno 42.246 lica, takođe mahom Srba i Jevreja, od čega je preko hiljadu bilo mlađe od 14 godina. Izvor: Zatezalo Đuro, „Jadovno, kompleks ustaških logora 1941“, Beograd, 2008 u Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 154

³⁴⁷ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 150-155

³⁴⁸ Za razliku od drugih regiona, Balkan je oduvek po svom geopolitičkom položaju zaokupljao pažnju vojnih osvajača, trgovaca, istraživača i političara. O njemu se govorilo kao geopolitičkom krstu među narodima i državama, kao o graničniku i mostu, prelazu, procepu, verigi među svetovima. Balkan nesumnjivo svojim jedinstvenim geopolitičkim položajem poseduje između ostalog i "moćnu ontologiju koja zaslužuje ozbiljno i kompleksno proučavanje, a to je ontologija stalne i duboke promene". Kao kolevka Evrope, prokleta avlija ili bure baruta, njen pupčanik ili tamni vilajet, pojam balkanizacije ulazi u upotrebu kao krajnje prežorativan sinonim za zavađenost, podele, plemensku isključivost, tribalizaciju, političku dezintegraciju i dr. Izvor: Todorova Marija, *Imaginarni Balkan*, Zemun, Biblioteka XX vek, Beograd, str. 316 odnosno Todorova Marija, *Imagining the Balkans*, Oxford

država da pravno uredi položaj manjina. Tako je zaštita prava i sloboda nacionalnih manjina postalo jedno od najvažnijih često i bezbednosnih – pitanja savremene Evrope. Uticaj konflikata (koji su u svojoj pozadini imali nerešene nacionalne odnosno etničke tenzije) na zbivanja u proteklim decenijama kao i na stabilnost zemalja i regiona, umnogome određuju neophodnost normativnopravnog regulisanja tzv. manjinskog pitanja. Zemlje Centralne i Istočne Evrope koje su se našle, odnosno koje su izabrale put tranzicije, nastoje da svoje političke, administrativne i naročito pravne sisteme prilagode standardima ustanovljenim u EU. U tim propisima (koji su doneti ili početkom devedesetih godina ili na samom prelazu u treći milenijum) da bi se sprečio proces dalje dezintegracije Evrope, pored garantovanja individualnih prava, uključujući i ona u pogledu ostvarivanja i očuvanja identiteta (kulturnog, etničkog, jezičkog, verskog itd.) propisuju se i prava koja se odnose na zaštitu kolektivnih identiteta kroz pravo na upotrebu maternjeg jezika, pravo na službenu upotrebu jezika manjina, uključujući i odredbu o toponimima, pravo na obrazovanje na jeziku manjina od predškolskog do univerzitetskog uz isticanje značaja obrazovnih planova i programa - koji bi sadržali i gradivo o ljudskim i manjinskim pravima i razvijali sistem mirovnog obrazovanja, zatim od izuzetnog značaja za očuvanje identiteta ali i za afirmaciju tolerancije prema drugim je i pravo na informisanje na svom jeziku kako u pisanim, tako i u elektronskim medijima.³⁴⁹ Ipak, uz sav optimizam, konačno rešavanje ovog problema ne čini se izvesnim, a eventualno rešavanje pitanja identiteta (kolektivnog i individualnog) zahtevaće još dosta napora i stručnosti stručnjaka u okviru nacionalnih država, pripadnika većine i manjine, ali i podršku međunarodne zajednice.

University Press, New York, 1997. U novije vreme za ovaj region koristi se pojam Jugoistočna Evropa da bi se izbegli otpori koje izaziva termin Balkan i stereotipi vezani za njega.

³⁴⁹ Agneš Kartag Odri, Normativno-pravna zaštita identiteta, "Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana", *Jugoslovensko udruženje za naučno istraživanje religije JUNIR*, PUNTA, Niš, 2002, str. 61-68

3. Međunarodne norme i njihov uticaj na narušavanje etnocentrizma

Međunarodno pravo prepoznaje pravo države za upotrebu sile u cilju samoodbrane sa jedne strane, ali sa druge je potpuno nemo po pitanju prava na samoodbranu nacionalnih i drugih etničkih grupa koje nisu konstituisane kao države. U tom pogledu, dometi međunarodnog prava su ograničeni. Zakoni koji se tiču genocida, ljudskih prava, prava manjina i međunarodno krivično pravo dele zajedničku slabost, a to je odsustvo mehanizama sprovođenja. Zakon koji se odnosi na humanitarne intervencije i stvaranje mirnih luka je u punom razvoju. Sa druge strane, zakoni koji bi tretirali pravo etničkih grupa da se brane, još uvek je jako daleko od dometa međunarodnog pravnog poretka. Tako je u vezi sa Zalivskom krizom '90-ih godina otvoreno pitanje da li se bez odluke odnosno dozvole Saveta bezbednosti UN može insistirati na pravu individualne i kolektivne samoodbrane nedržavnih entiteta? Tada je sugerisano da je Savet osmišljen da „dopunjava“ programe samoodbrane organizovane od strane Sjedinjenih Država, a ne da ih „zamenjuje“.³⁵⁰ Inače, međunarodni pravници duboko su podeljenih mišljenja na one koji smatraju da integritet državnog sistema treba biti poštovan u vezi sa izbegavanjem anarhije, dok su drugi stava da je intervencionizam poželjan.³⁵¹

³⁵⁰ Eugen Rostow u izjavi koja se odnosi na legitimizaciju upotrebe sile u Iraku. Izvor: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 103

³⁵¹ U tom smislu, prva grupa u potpunosti podržava značenje odredaba člana 2.7 Povelje UN koja zabranjuje intervenciju u vezi sa stvarima koje su esencijalne u unutrašnjem pravosuđu i nadležnosti date države. Međunarodni pravници koji podržavaju intervencionizam sa druge strane, prioritet daju širokom spektru „viših ciljeva“ (pomoć u slučajevima prirodnih katastrofa, oružanim konfliktima, pretnjama životnoj sredini, prevenciji genocida, proliferaciji oružja za masovno uništenje i dr.). Inače, klasična škola međunarodnog prava ograničava pravo države da deluje na teritoriji druge države odnosno meša se u njene unutrašnje stvari. Suštinska razlika između dve grupe argumenata

Međutim, savremene rasprave o nemešanju i poštovanju suvereniteta države sa jedne, i osiguravanja poštovanja prava nacionalnih ili etničkih manjina sa druge strane, neminovno sobom povlači pitanje suptilne granice odnosa nacionalnih manjina (etničkih grupa) i njihovog prava na samoopredeljenje. Dosadašnja praksa pokazala je da za specifičnost ove tematike međunarodno pravo nema potreban senzibilitet, kao i da se veoma često, primenjuje politika dvostrukih aršina.

Isto tako, drugi problem jeste nemogućnost uticaja i eventualnog sprečavanja da međunarodnim pravom garantovano pravo nacionalnih ili etničkih grupa na negovanje posebnosti, kao živ proces preraste u etnocentizam koji u svojoj krajnjoj instanci može voditi secesionizmu narušavajući prethodno garantovanu suverenost država i njihov teritorijalni integritet.

Poslednje decenije XX veka obeležene su naime brojnim raspravama o položaju nacionalnih manjina u svetu u kojima je veoma primetna tendencija pojedinih manjina da pokušavaju da dokažu svoje pravo na samoopredeljenje.³⁵² Iako je princip ravnopravnosti i samoopredeljenja naroda proglašen prvim članom Povelje UN kao osnova razvojanja prijateljskih odnosa među

na ovu temu leži u načinu na koji balansiraju tj. odnose se prema principu nemešanja u slučajevima trećih strana. Louis Henkin je napisao da zakon zasigurno ne može naložiti niti dozvoliti državnu intervenciju silom protiv političke nezavisnosti i teritorijalnog integriteta drugih na temelju ljudskih prava koja su prekršena jer, ona se krše svuda. U tom smislu, i prvobitna namera Povelje UN bila je da se zabrani upotreba sile čak i za promovisanje ljudskih prava i uspostavljanje demokratije. Devijacija ove namere nije ispravljena ni na koji način.³⁵¹ Praktično, vernost principu nemešanja osmišljen je kako bi se podupreo suverenitet država. Takođe, vrednosti organizovane države ne trebaju biti potcenjivane jer odsustvo autoriteta državne vlasti omogućava apokaliptičnu anarhiju, kao što su i događaji u Somaliji ilustrovali u praksi najmračnije stranice Hobsovog Levijatana. Tako je za vreme Hladnog rata intervencija u unutrašnje stvari predpostavljala rizik od eskalacije konflikta koji bi se proširio na dve vodeće sile - Rusiju i Ameriku. Iako su ovakve norme sa druge strane štatile suverenitet manje snažnih članica međunarodne zajednice, njihova vitalnost upravo je derivirana iz odnosa velikih super-sila. Krajem Hladnog rata, okončana je i era zabrane intervencionizma, ali ne kao rezultat toga što je snaga ovih principa iscrpljena, niti usled prestanka garantovanja zaštite nezavisnosti slabijih država. U okviru UN ovaj princip nastavlja da zadržava vitalnost, ali samo kao instrument zaštite slabijih država od velikih sila. Izvor: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 90-92

³⁵² Idejni tvorcii prava naroda na samoopredeljenje su američki i ruski predsednici Vilson i Lenjin, s time što je Vilsonova postavka u većoj meri korespondirala sa pravom kolonijalnih naroda ipak doživljavajući ga kao „opasan princip“. Lenjin je pak pravu na samoopredeljenje dodavao i pravo na secesiju, koje je u praksi postalo stvarno pravo na otcpljenje, dok je istovremeno bio i protiv autonomije, kako nacionalnoteritorijalne tako i kulturno-teritorijalne i protiv federalizma.

narodima, a kao takav ponovljen i u *Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima*, kao i *Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima*, pojavili su se pokušaji pojedinih krugova da ovo pravo preširoko tumače. Većina autora međunarodnog prava zastupa mišljenje da je princip ravnopravnosti i prava na samoopredeljenje naroda proglašen isključivo u smislu podrške nastojanjima kolonijalnih naroda da steknu nezavisnost i da ga ne mogu koristiti narodi (a ne nacionalne manjine) van antikolonijalnog koncepta jer je suprotan principu suvereniteta i teritorijalnog integriteta država. U tom smislu, Rezolucija 1514 Petnaestog zasedanja Generalne skupštine UN posvećena nezavisnosti kolonijalnih zemalja i naroda, svojim stavom 6. daje sledeće pojašnjenje: „Bilo kakav pokušaj koji ima za cilj delimično ili potpuno razbijanje nacionalnog jedinstva i teritorijalnog integriteta jedne zemlje protivan je ciljevima i načelima Povelje UN“. U kontekstu iznetog, veliki broj pisaca pravo na samoopredeljenje deli na pravo na unutarnje i pravo na spoljno opredeljenje, podrazumevajući pod prvim pravom učešće naroda u svim važnijim političkim odlukama države, a pod drugim pravo secesije odnosno otcepljenja od postojeće države. Za ovo drugo, mogućnost postoji samo ako je to izričito predviđeno ustavom date države.³⁵³ Iz ovog razloga nema većih polemika u vezi sa pravima naroda na samoopredeljenje, jer je više nego jasno da o njemu ne može biti govora u uslovima njegovog apsolutnog ograničenja i za same narode.³⁵⁴ Opšteprihvaćen je stav da ukoliko se ne načini i ne shvati razlika između samoopredeljenja i secesije, pravo na samoopredeljenje će ili povući svetsko političko telo u nasilje i kaos ili će sam princip morati da bude odbačen na smetlišta istorije kao princip čija je korisnost odumrla i koji može da sahrani potencijale demokratskog razvitka.³⁵⁵ Međutim, savremena politička istorija svedoči o

³⁵³ Opširnije videti: Cassese Antonio, *Self-determination of Peoples*, A Legal Reappraisal, Grotius Publication, Cambridge University Press, 1995

³⁵⁴ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 23-26

³⁵⁵ Izjava i tekst šefa delegacije SAD u Ženevi, Maxa Kempelmana, poznatog diplomate i međunarodnog pravika, kasnije funkcionera State Department-a, Kempelman Max, „Secession and the Right of Self-determination“, *The Washington Quarterly*, Summer 1993, str. 5-6

pomenutim dvostrukim aršinima i običaju da se isto, u pronalaženju balansa pogodnog za sve – vrlo često zaboravi.

Sa druge strane, za razliku od odnosa prava na samoopredeljenja i secesije, postojeći međunarodnopravni instrumenti ne predviđaju pravo pripadnika nacionalnih manjina na autonomiju. Ono nije sadržano ni u Međunarodnom paktu o političkim i građanskim pravima, ni Okvirnoj konvenciji Saveta Evrope, ni Deklaraciji UN o pravima pripadnika etničkih ili nacionalnih, verskih i jezičkih manjina. Međutim, ono što je pokrenulo lavinu negativnih komentara i rasprava u okviru stručne javnosti jeste Preporuka 1201 Parlamentarne skupštine Saveta Evrope koja je usvojena 1993. godine, a u čijem je prilogu Predlog dodatnog Protokola uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda koje se odnose na pripadnike nacionalnih manjina, koji svojim članom 11. određuje: „U oblastima u kojima su u većini, lica koja pripadaju nacionalnoj manjini imaju pravo da raspolažu odgovarajućim lokalnim ili autonomnim upravama, ili imaju pravo na specijalni status, što odgovara specifičnom istorijskom i teritorijalnom položaju, a u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom države.“ S obzirom na kontraverznost predložene odredbe, Komitet za pravna pitanja i ljudska prava Parlamentarne skupštine Saveta Evrope je krajem 1995. godine zatražio pomoć u tumačenju (tzv. Venecijanska komisija) pomenutog člana, a čije je mišljenje usvojeno marta 1996. godine. Ono se odnosi na činjenicu da pomenuta odredba ne predstavlja operativno pravilo međunarodnog prava već samo predlog na koji upućuju drugi međunarodni ugovori, ali koje, mogu imati političke posledice.³⁵⁶ Usled dosta spornih formulacija, Komisija je došla do zaključka da bi pravo na autonomiju bilo moguće samo ukoliko postoje obavezni instrumenti međunarodnog prava, što nije slučaj u datoj situaciji. Napominjući da su izrazi poput „specijalni status“ ili „specifičan istorijski ili teritorijalni položaj“ u najmanju ruku nejasni, zaključeno je da se radi o pravu na autonomiju nosioca prava pripadnika nacionalne manjine, a ne nacionalnoj manjini kao takvoj, otuda dotično pravo ne podrazumeva da država treba da prihvati postojanje organizovanog etničkog entiteta na

³⁵⁶ Potpuni tekst mišljenja Venecijanske komisije videti opširnije: Milinković Branko, Milinković Sanja, *Međunarodna politika*, Beograd, 1997, str. 163-173.

svojoj teritoriji, niti da treba biti saglasna sa konceptom etničkog pluralizma, kao komponentom naroda ili nacije koji može uticati na jedinstvo države. Radi se dakle o priznavanju individualnih prava koja se uživaju u zajednici sa drugima odnosno kolektivno.³⁵⁷ Suštinski „država je ta koja propisuje pravni okvir unutar koga se može ostvariti ovo pravo, a međunarodna zaštita se pruža samo ako se pravo ostvaruje legalno.“ U Evropi postoji nekoliko država koje su na izvesnim delovima svojih teritorija na kojima žive nacionalne manjine dale pojedine oblike teritorijalne ili lokalne autonomije poput Španije, Italije, Mađarske i Srbije. Međutim, iako lokalna samouprava i autonomija u principu doprinose neposrednoj demokratiji stanovništva, pa i pripadnika nacionalnih manjina, takvi oblici mogu pokazati u određenim segmentima i svoju negativnu stranu u smislu da se „relativna konsolidacija etničkih odnosa odvija po cenu ekstremno visokog stepena etničke segregacije, koja ovim odnosima daje više karakter života jednog pored drugog nego življenja zajedno“.³⁵⁸ Takođe, pojedini autori zalažući se za kulturne autonomije naglašavali su kao pragmatske mane ovog koncepta i neželjena dejstva podela unutar porodice, susedstva i naselja – registracijom za nacionalne izbore.³⁵⁹ Iako međunarodno pravo ne propisuje obavezu uspostavljanja teritorijalne, lokalne i drugih oblika autonomije, ovo pitanje ostaje aktuelno uvek i u svakoj državi kao značajan vid decentralizacije, demokratizacije i uvažavanja ne samo etničkih, verskih, i jezičkih, već i geografskih, socijalnih, istorijskih i drugih posebnosti pojedinih područja državnih teritorija.³⁶⁰

³⁵⁷ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 27-30

³⁵⁸ Štefan Bekler govoreći o rezultatima istraživanja Italijansko-nemačkog udruženja za sociologiju iz Trentina, vršenih na području Južnog Tirola u periodu od 1992. do 1994. godine. Izvor: Böckler Stefan, „The South Tyrol – 75 Years of Ethnic Conflict and Peaceful Coexistence“, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, Beograd, 1996, str. 602

³⁵⁹ Sekelj Laslo, „Kulturna prava nacionalnih manjina“, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, Beograd, 1996, str. 186

³⁶⁰ Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998, str. 30

Dakle, u okviru međunarodnih odnosa, od suštinskog značaja za razumevanje etničkih konflikata jeste međudnos međunarodnog pravnog poretka - univerzalno prepoznatih normi, pravila, procedura i principa ponašanja u okviru međunarodnog poretka koji reguliše funkcionisanje unutar države i među državama u tom poretku – i etnopolitičkih pokreta. Dok je međunarodni sistem baziran na principima nacionalnog samoodređenja i nacije-države, međunarodni normativni sistem ostao je čvrsto i pristrasno uvezan protiv etnonacionalizma koji se, obično poziva na ove iste principe u opravdavanju svog postojanja i delovanja.³⁶¹ Takođe, važno je napomenuti da etnonacionalizam³⁶² ne zastupa uvek secesiju usled činjenice da postoji nekoliko neseparatističkih opcija koje mogu biti komforne i u skladu sa etničkim zahtevima poput aranžmana zajedničkog upravljanja odnosno učešća u vlasti, zajedništva, multikulturalizma, etničke saradnje i afirmativnih akcija.³⁶³ Međutim, ukoliko u okviru date države i dođe do secesionističkih zahteva, oni su uglavnom konfrontirani sa dve fundamentalne međunarodne normame i to doktrinom suvereniteta države i konceptom nacionalnog samoodređenja. U cilju opravdavanja nacionalnog odnosno državnog jedinstva, države se pozivaju na doktrinu suvereniteta dok sa druge strane, etnonacionalisti uporište za svoje secesionističke zahteve nalaze u drugom principu.³⁶⁴

³⁶¹ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 44

³⁶² Iako omogućava razmahivanje jezičnog purizma. ³⁶² O specifičnom odnosu jezika i nacije, korišćenju jezika radi nacionalističkih ciljeva, falsifikovanju prošlosti i izgradnji mitova koji podupiru ideološki poželjnu sliku stvarnosti, razotkrivanju identiteta kao konstrukcije kao i nepodudarnosti kulture i nacije opširnije videti: Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010

³⁶³ O alternativama koje se odnose na umanjenje mogućnosti secesionističkih težnji videti opširnije: Safran William, „Non-separatist Policies Regarding Ethnic Minorities: Positive Approaches and Ambiguous Consequences“, *International Political Science Review*, Vol. 15, No. 1, Januar 1994, str. 61-80

³⁶⁴ Heraclides Alexis, *The Self-determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, London, 1991, str. 21

4. Doktrina suvereniteta i etničke grupe

Postojeći međunarodni sistem koji čine suverene države počeo je da postepeno da nastaje Vestfalijskim mirom 1648. godine kao aranžmanom koji je okončao tridesetogodišnji rat na prostoru Evrope označivši raskid sa srednjevekovnim hrišćanstvom. Vestfalijski sistem država prevashodno se odnosio na Evropu, ali se potpomognut kolonijalizmom kasnije proširio na čitav svet počivajući na osnovnom normativnom stubu – suverenitetu, kao pravnom, apsolutnom i unitarističkom uslovu.³⁶⁵ U smislu prava, suverenitet države u okviru međunarodnog pravnog poretka nije podređen bilo kojoj drugoj državi, apsolutan je iz razloga što je „ili prisutan ili odsutan“, srednje kategorije nema, a unitaran jer suverene države primenjuju, odnosno imaju vrhovnu vlast u okviru svoje jurisdikcije.³⁶⁶ Iz datog proizilazi da Vestfalijski sistem praktično u sebi sadrži dve međusobno suprotstavljene ideje i to izjednačavanjem suvereniteta sa snagom i autoritetom države (što kroz vreme i prostor varira od države do države), i istovremenim prihvatanjem postojanja vertikalnog odnosno hijerarhijskog pozicioniranja država u međunarodnom sistemu, uzimajući u obzir da promovise princip suverene jednakosti država tj. jednakosti država u suverenosti.³⁶⁷ Međutim, u okvirima stručne i naučne javnosti javljaju se nedoumice kod pojedinih autora u vezi sa time da se suverenitet treba tretirati kao normativni

³⁶⁵ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 44-45

³⁶⁶ James Alan, *Sovereign Statehood*, Allen & Unwin, London, 1986, str. 25 i Jackson H. Robert, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, str. 32

³⁶⁷ Ninčić Đura, *The Problem of Sovereignty in the Charter and in the Practise of the United Nations*, Martinus Nijhoff, Hague, Netherlands, 1970, str. 2 i Mayall James, *Nationalism and International Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, str. 18

odnosno pravni stub međunarodnog poretka, praveći analogiju između kraja hladnog rata sa krajem koncepta stabilnosti suvereniteta. Izneto se argumentuje činjenicom da je nacionalizam XIX veka podsticao identitet između države i nacije, pri čemu je država očekivala da bude šampion nacionalnih ideja, dok u novije vreme nacionalizam teži suprotnom senzibilitetu jer su danas „dobroformirane“ nacije –države retkost. Ukoliko dođe do odsustva podudaranja nacije i države, javno mišljenje naklonjeno naciji, oduzima moć državi odnosno, jačanje nacije nad zemljom ograničava raspon vlasti države.³⁶⁸ Iako izneto nije ni najmanje ohrabrujuće za neke etnosecesionističke pokrete koji nisu uspeli da dostignu suverenost, tri elementa suverenosti nastavljaju da budu problem etnosecesionističkim težnjama za ostvarivanje suverene državnosti njihovih etničkih nacija. U prvom redu to su međunarodne pravne norme koje se odnose na teritorijalni suverenitet država i nastajanje novih država, zatim potreba da se sve pojedinačne države unutar sistema prepoznaju kao suverene jedinice i konačno, međunarodni uslov o sprečavanju mešanja u unutrašnje stvari drugih država.³⁶⁹

Prema procenama naučnika, samo 0,5 % svetskog stanovništva živi u jednonacionalnim državama³⁷⁰ što ukazuje na sveprisutnost najdelikatnijeg problema odnosno pitanja današnjice koje se odnosi na očuvanje identiteta etničkih i drugih manjinskih grupa uz zaštitu suvereniteta i teritorijalnog integriteta države. Od ovog problema nije zaštićena ni jedina zemlja na svetu „koja ne zasniva svoj identitet na jeziku, religiji ili naciji (shvaćenoj u užem etničkom smislu), već na političkom konceptu - Amerika“.³⁷¹

³⁶⁸ Lyons M. Gene, Michael Mastanduno, *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995, str. 52

³⁶⁹ Heraclides Alexis, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, London, 1991, str. 20

³⁷⁰ Despić Aleksandar akademik i predsednik SANU, Pozdravna reč na naučnom skupu o nacionalnim manjinama održanog 11. 12. i 13. januara 1995, Beograd, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, 1996, str. 3

³⁷¹ Vasović Vučina, „Država, demokratija i etno-nacionalne manjine“, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11. 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, Beograd, 1996, str. 41

U odnosu etniciteta, ljudskih prava i samoodređenja sa jedne, kao i suverenosti države sa druge strane, postavlja se pitanje da li grupe zasnovane na zajedničkim osobinama rase, jezika, religije ili zajedničke istorije (posebno karakteristične za etničke grupe) trebaju imati poseban grupni status nad već prepoznatim ljudskim i demokratnim pravima?³⁷²

Naime, od samog svog nastanka do današnjih dana suverenitet države imao je svoje verne pristalice i žestoke protivnike, polarizovanih stavova. Na jednoj strani je glorifikovanje neprikosновенosti prava države bez ikakvog ograničavanja vlasti unutar svojih granica i potpuna sloboda spoljnopolitičkog ispoljavanja u smislu regulisanja odnosa sa drugim državama, a na drugoj, potpuno osporavanje legitimnosti, racionalnosti, svrsishodnosti i izvodljivosti separatnog praktikovanja vlasti, odnosno njenog omeđivanja državnim granicama.³⁷³

Hana Arendt ukazuje na propadanje nacionalne države i kraj prava čoveka odnosno aporiju ljudskih prava nazivajući nove pojave „nacijama manjina“ i „narodima bez državljanstva“, pri čemu ukazuje na nove opasnosti koje su izrasle iz starih evropskih neuralgičnih tačaka, a to su potpuno nove vrste ponašanja svih evropskih nacionalnosti u „ideološkim borbama“.³⁷⁴

Etnička heterogenost većine evropskih država danas se uzima kao činjenica, bez obzira na institucionalno priznavanje ili nepriznavanje postojanja različitih etničkih zajednica unutar neke države. Ta činjenica posledica je dugih istorijskih procesa, sukoba i sporazuma koji su usledili

³⁷² Téson R. Fernando, „Ethnicity, Human Rights and Self-Determination“, Wippman David, *International Law and Ethnic Conflict*, American Society of International law, Cornell University Press, London, 1998, str. 86

³⁷³ Varijacije tih suprotstavljenih stanovišta su brojne, kao i razlozi zbog kojih one redovno privlače pažnju glavnih aktera političkih zbivanja na unutardržavnom i međunarodnom planu. U tom smislu, osnovna dva polazišta ove debate tiču se raspolaganja suverenitetom i načina kako suverenitet ograničiti. Praktično, svako oblik vlasti, a pogotovu vlasti koja pretenduje da bude neprikosnovena (vrhovna) u određenom domenu, uvek predstavlja veliki izazov ne samo za one koji su zainteresovani da je se domognu, nego i za one koji je poseduju. O zloupotrebu neograničenog suvereniteta, državama delikventima, anarhičnim državama i modelima ograničavanja pravednog odnosno nepravednog suvereniteta videti opširnije: Kilibarda Zoran, *Osnove geopolitike*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008, str. 125-134

³⁷⁴ Opširnije videti: Arent Hana, *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća 94, Beograd, 1998, str. 274-312

nakon sukoba, iscertavanja i prekrajanja granica, ali i savremenih procesa, među kojima se naročito ističe uticaj migracijskih tokova i globalizacije. S obzirom na ta dva, uslovno rečeno, izvora etničke raznolikosti evropskih država (iako oni nisu jedini), u savremenim raspravama prisutna su razmatranja o tzv. tradicionalnim i novim manjinama i oblicima i dometima njihove zaštite. Osim rasprava o modelima i spektru zaštite etničkih manjina u tranzicijskim državama, naročito u postkonfliktnim društvima u kojima su manjine tokom sukoba bile izložene naročito velikim pritiscima, i zapadnoevropske države našle su se pred zadatkom redefinisanja i propitivanja kvaliteta sopstvenih modela odnosa prema različitostima. Postavlja se pitanje potrebe osiguravanja slobode iskazivanja i izražavanja vlastite različitosti u odnosu na dominantnu grupu, bilo individualno bilo u zajednici sa drugim osobama koje na temelju mešavine objektivnih i subjektivnih kriterijuma osećaju pripadnost određenoj manjinskoj grupi, kao i granica te slobode. U taj kontekst smešta se i rasprava oko dileme treba li identitet (prvenstveno individualni) biti deo privatne ili javne sfere, kao i polemike oko tipova političkih poredaka utemeljenih na specifičnim političkim načelima i njihovog odnosa prema individualnom i grupnom identitetu.³⁷⁵

U protekle dve decenije, ali i u novije vrijeme, izrazi nezadovoljstva u nekoliko evropskih država koji su kao osnovu imali etničku različitost, ukazali su na činjenicu da su postojeći modeli nedostatni ili neprikladni i da ih je potrebno približiti realnostima koje su posledica prethodno spomenutih savremenih procesa. Iako međunarodno pravo zastupa stav da se postojanje različitih manjinskih (etničkih i nacionalnih) zajednica treba utvrditi na temelju činjeničnog stanja, a ne na temelju zakona, praksa suvremenih država nije takva.³⁷⁶ Na to ukazuju primeri država koje u svojim zakonodavnim okvirima ne prepoznaju različite etničke zajednice, posebno one manjinske, i zastupaju model jedinstvene nacije te stoga nemaju definisane mere zaštite njihovih prava, bilo individualnih bilo kolektivnih. Pitanje različitosti i pitanje identiteta ostaje isključivo

³⁷⁵ Jakešević Ružica, "Zaštita manjinskih identiteta u Republici Hrvatskoj", *Politički život*, broj 9, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu & Centar za demokratiju, Beograd, septembar 2013, str. 39-40

³⁷⁶ Thornberry Patrick i Martin Estebanez, Maria Amor, ur., *Prava manjina u Europi*, Ibis Grafika d.o.o., Zagreb, 2005, str. 44

u domenu pojedinca i to u privatnoj sferi. S druge strane, postoje i primeri država, mahom tranzicijskih i koje su u nedavnoj prošlosti prošle kroz proces transformacije društava, kao i postkonfliktinih društava, koje su manje iz svojih unutrašnjih motiva, a više na insistiranje međunarodnih organizacija prava etničkih/nacionalnih manjina regulisale na vrlo širokoj osnovi. To su učinile oblikovanjem sopstvenog unutrašnjeg zakonodavnog okvira i potpisivanjem brojnih međunarodnih dokumenata poput *Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina* i *Povelje o regionalnim i manjinskim jezicima Veća Evrope*, koje su, pored ostalog, namenjene i zaštiti manjinskih identiteta. Kao primer mogu se navesti države nastale raspadom bivše Jugoslavije, koje su potpisale i ratifikovale navedene dokumente, sa izuzetkom Makedonije, koja nije ratifikovala Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima. S druge strane, postoje države koje su Konvenciju potpisale ali ne i ratifikovale (Belgija, Grčka, Island i Luksemburg), te one koje Konvenciju nikada nisu ni potpisale (Francuska, Turska, Andora i Monako).³⁷⁷ Bez obzira na taj dobro poznati status Francuske, kao i njeno stajalište nepriznavanja posebnog manjinskog statusa francuskim građanima različitog etničkog porekla, događaji koji su Francusku ponovno stavili pod lupu međunarodne javnosti, međunarodnih organizacija i organizacija za zaštitu ljudskih prava su nemiri koji su u pojedinim francuskim gradovima izbijali tokom 2005. godine, kao i postupci prema Romima 2010. godine.³⁷⁸ I pravo na očuvanje identiteta, kao i pravo na njegovu javnu manifestaciju, različito je regulisano u različitim evropskim državama. Poslednjih godina u nekim evropskim državama, poput Francuske, naročito je na udaru bilo pitanje javne manifestacije karakteristika zasebnog identiteta, te je ponovo aktuelizirana rasprava o granicama privatne i javne sfere u kontekstu manjinskih identiteta. Neki autori smatraju kako je upravo nedostatak ili nepostojanje integracijskih politika, odnosno stvarne osnove da svi građani budu jednaki, bio uzrok insistiranja na pravu na različitost, njegovu javnu manifestaciju, kao i intenzivnijeg povezivanja unutar manjinskih zajednica. Odnosno, tradicionalni model integracije ulazi u krizu jer ne uspeva da održi obećanja,

³⁷⁷ Jakešević Ružica, "Zaštita manjinskih identiteta u Republici Hrvatskoj", *Politički život*, broj 9, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu & Centar za demokratiju, Beograd, septembar 2013, str. 39-40

³⁷⁸ Videti opširnije: Lalić Dražen, Zlatković-Winter Jelena, "Nemiri u Francuskoj 2005: priča sa zapadne strane", *Politička misao*, Vol. 43, No. 2, decembar 2006, str. 121-136

jer ne obezbeđuje realnu jednakost svih unutar javnog prostora, jednakost na kojoj je zasnovao svoju legitimnost i u čije ime je od građana nastavio da zahteva da se odriču svojih posebnosti ili da ih drže u granicama njihove privatne sfere. Promašaji procesa integracije tako su doprineli “proizvodnji” manjina koje danas zahtevaju priznavanje ili koje ispoljavaju težnju povlačenja unutar svojih zajednica...³⁷⁹

Efektivna ili delotvorna participacija manjinskih pripadnika u upravljanju državom i društvom neodvojiva je od zaštite drugih ostalih manjinskih prava, a posebno prava na očuvanje manjinskog identiteta. Nadalje, intergacija manjina u građansko društvo, bez prinudne asimilacije, preduslov je očuvanja manjinskog identiteta i pune zaštite manjinskih prava, s jedne strane, ali i očuvanja državnog integriteta i suvereniteta, s druge strane.³⁸⁰

Odnosi i globalne tendencije na kraju XX veka pokazuju skok iz industrijskog u postindustrijsko informatičko društvo visokorazvijenih zemalja transnacionalnog globalnog kapitalizma, kao i fragmentaciju i dezintegraciju zemalja u tranziciji Istočne i Jugoistočne Evrope. Na polju ideologije, nauke i kulture takođe postoje specifičnosti visokog stepena razvoja tehničkih prirodnih nauka analitičkog instrumentalnog uma, kao i uspon novih desničarskih ideologija oličenih u novom svetskom poretku, neoliberalizmu, neonacionalizmu i posttotalitarizmu.³⁸¹ Međutim, umesto zasnivanja suvereniteta građana na demokratskim principima slobodnih i

³⁷⁹ Semprini Andrea, *Multikulturalizam*, CLIO, Beograd, 2004, str. 125

³⁸⁰ Jelić Ivana, “Evropski standardi participacije nacionalnih manjina u javnom i političkom životu, s posebnim osvrtom na Crnu Goru”, *Politički život*, broj 9, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu & Centar za demokratiju, Beograd, septembar 2013, str. 54

³⁸¹ Prema rečima Bžežinskog, etnički i religijski koktel na Balkanu, odnosno na prostoru bivše Jugoslavije, upotrebljen je kao razorni dinamit radi razbijanja njenog državnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, te instrumentalizaciju ovih prostora od strane velikih sila. U tom smislu čak i direktnim intervencijama, kao što je to bio slučaj na Kosovu i u Bosni i Hercegovini (uključujući i agresiju NATO alijanse na jednu suverenu zemlju, SR Jugoslaviju iz 1999. godine), govori o tome da je suverenitet nezavisnih i nacionalnih država na samom kraju XX veka na dvostrukom udaru: spolja, ekspanzijom snaga novog svetskog poretka i procesima globalizacije i iznutra, verskim i etničkim partikularizmima, te secesionističkim pokretima koji se instrumentalizuju i koriste protiv suvereniteta malih i nezavisnih država. Izvor: Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 15-31

ravnopravnih ličnosti, umesto prožimanja etničkih i nacionalnih kultura, stvoren je proctor za isključivost koji se zasniva na hipertrofiji nacionalnih mitova i nacionalnog suvereniteta. Na taj način dolazi do etnifikacije politike, svih sfera društvenosti poput medija, oficijelne javnosti, obrazovanja, culture i njihove instrumentalizacije i zloupotrebe u cilju ostvarivanja makijavelističkih ciljeva uskopragmatičnih vladajućih elita. Suprotno od evropskih tendencija deteritorijalizacije nacionalnih suvereniteta i stvaranja građanskog društva, na podneblju Balkana, pod izrazitim uticajem procesa retribalizacije, došlo do reteritorijalizacije identiteta i povratka koncepta nacionalne države, dok je moć etničkog stavljena daleko iznad građanskog principa. Izneto je za posledicu imalo brojne sukobe (pa i identitarne) i ratove, kao i ukupan devastirajući uticaj na ovaj deo sveta, prevashodno njegovu protektoraciju, marginalizaciju i u krajnjem periferizaciju.³⁸²

Kraj drugog i početak trećeg milenijuma karakterističan je i po tome da se suverenitet nacionalnih država praktično našao na dvostrukom udaru i to sa spoljne strane, usled procesa globalizacije i sa unutrašnje strane, usled rastućih procesa retribalizacije i fragmentacije. Dominantno dejstvo globalnih, transnacionalnih korporacija i tako formiranje regionalnih i svetskog tržišta dovodi do između ostalog i razvoja teorije o ograničenom suverenitetu nacija i države. Ovaj process paralelno prati i jačanje tendencija secesije i separacije unutar nacionalne države što void ne samo krizi postojećeg političkog legitimiteta već i direktnoj dekompoziciji i političkoj dezintegraciji. Balkan predstavlja eklatantan primer. Ukoliko se posmatraju položaj nacionalnih država u savremenosti i njihovi suvereniteti, primetne su dve različite regresivne tendencije. Prva se odnosi na težnju ka retradicionalizaciji i podrazumeva povratak konceptu ideologije “krvi i tla”, tj. zatvorenoj nacionalnoj državi, dok druga regresivna tendencija podrazumeva obnovu neokonzervativnog etno-nacionalizma, putem “hipercentralizovanog birokratskog sistema u liku novih levijatana koji zarobljavaju društvo i blokiraju njegove

³⁸² Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 7

pluralističke i razvojne snage.” Obe tendencije su sa stanovišta koncepcije modernog društvenog razvoja - pogubne.³⁸³

Analizirajući manjinska prava u odnosu na državu i njen suverenitet, Kimlika izdvaja faktore koji utiču na izvesnost uspeha implementacije politike multikulturalizma. Kao primarnu izdvaja odnos manjinskih zajednica i njihov odnos sa državom, pri čemu percipiranje manjinske zajednice kao bezbednosne pretnje direktno smanjuje mogućnost uspešnosti politike multikulturalizma. Opisujući ovakvu situaciju kao sekjuritizaciju (*securitization*), objašnjava da je ona izvesnija u okolnostima kada sama država svoj položaj doživljava nesigurnim u geopolitičkom smislu. Mogućnost, odnosno opasnost za nepravedno tretiranje manjinskih etničkih zajednica naročito dolazi do izražaja sa aspekta nesigurnosti iz njenih odnosa sa susednim državama. Izneto se u najvećoj meri odnosi na nacionalne manjine koje se neretko percipiraju kao saradnici spoljnog neprijatelja, poput Muslimana u zemljama Zapada nakon 11/9. U tom smislu, doživljaj etnokulturnih zajednica kao pretnji sigurnosti države srazmeran je sužavanju demokratskog prostora za zahteve datih zajednica u cilju zaštite države kao prioriteta. Takođe, sam uspeh multikulturalizma zasniva se na nedvosmislenom poštovanju ljudskih prava unutar etnokulturnih zajednica. Kršenje individualnih prava svojih članova unutar etnokulturnih zajednica takođe utiče na smanjenje mogućnosti za uspeh multikulturalizma. Treća grupa faktora koja prema ovom autoru utiče na uspešnost politike multikulturalizma odnosi se na stepen kontrole granica, tj. broj azilanata i nelegalnih imigranata. Povećanje ovog broja uz prisutan osećaj o nesigurnosti granica, šanse za uspeh multikulturalizma znatno su manje. Multikulturalizam naime funkcioniše daleko bolje ukoliko imigranti pripadaju većem broju odnosno širem spektru različitih etnokulturnih zajednica. Dominantna pripadnost jednoj etnokulturnoj zajednici implicira mogućnost polarizacije odnosa sa većinom. Opet, okolnosti

³⁸³ Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 15-31

kada ostatak društva imigrante doživljava kao činioce koji doprinose razvoju društva, najpre u ekonomskom smislu, šanse za uspešnu primenu politike multikulturalizma su u porastu.³⁸⁴

Iako je početak XX veka karakterističan po procesima koji ukazuju na svojevrsnu eroziju suvereniteta i njegovog „zastarevanja“ u trendu sveukupne tendencije „brisanja granica“ i „grupisanja“ zemalja u saveze i unije, u svetlu savremenih događaja tokom sredine druge decenije XXI veka dobija jedno sasvim novo značenje.

Pored jačanja koncepta nacionalne države i sve intenzivnijih zahteva etničkih pokreta, kriza koja je pogodila Evropsku uniju tokom 2015. godine predstavlja najveću krizu u njenoj istoriji još od njenog osnivanja. Dimenzije krize sa kojom se Evropska unija suočila, kao i stepen nespremnosti vezano za ogroman izbeglički talas koji je krenuo iz Sirije, Avganistana i Iraka put Zapadne Evrope, očigledna je u činjenici da dugo vremena od početka krize – kako je novonastala neočekivana situacija nazvana - nije bilo usaglašeno stanovište zemalja Unije da li se radi o migrantskoj, izbegličkoj, emigrantskoj ili pak azilantskoj krizi. U datim okolnostima, u samom srcu Evrope, koncept konvencionalnog suvereniteta doživljava ekspresnu rehabilitaciju. Njegov povratak pri tome napušta karakteristike suptilnosti i diplomatije i grubo sobom nosi raspoređivanje vojske, hapšenja, bodljikave žice, podizanje zidova i vraćanje carinika na granice između zemalja koje do skoro nisu postojale, a njihovo ujedinjavanje predstavljalo je spoljnopolitički prioritet svake od zemalja ponaosob. Nesnalaženje sa neočekivanom pojavom kao i dimenzije jačanja nacionalne države odnosno zaštite njenih interesa u odnosu na dotadašnje partnerstvo eksplicitno je vidljivo u podizanju zida na pruži u sred Evrope. Takođe, eklatantan primer navedenog je i granica između Austrije i Nemačke kao tradicionalnih saveznika iste religijske, jezičke i kulturološke pripadnosti. U tom smislu, jačanje nacionalne države u datim okolnostima nedvosmisleno će iznedriti (a već je i počeo) rast ksenofobije kao dugotrajne i teško

³⁸⁴ Kymlicka Will, “The new debate on minority rights (and postscript)”, Anthony Simon Laden and David Owen (eds.), *Multiculturalism and Political Theory*, Cambridge University Press, New York, 2007, str. 53–58

izbrisive senke zbog koje je do sada položeno previše ljudskih života.³⁸⁵ Isto tako, bezočni teroristički napadi Islamske Države (ID) u Parizu sa desetinama nedužnih civilnih žrtava, pretnje u Briselu i drugo - nedvosmisleno potvrđuju dalju ekspanziju etničkih konflikata u savremenom svetu, dovode do destabilizacije bezbednosnih okolnosti u Evropi i nesumnjivo vode potvrdi prethodno iznetoj tvrdnji da će politička desnica u ovom obračunu sve više dobijati na značaju.³⁸⁶

Prevazilazeći doskora postojeći strah da će globalizacioni i integracioni tokovi narušiti nacionalne interese pojedinačnih zemalja, koja sada dolazi do svog zaleta i izražaja u punom značenju, pored nesumnjivog jačanja desnice na Starom kontinentu, nedvosmisleno pokazuje urgentnu rehabilitaciju koncepta suvereniteta.

³⁸⁵ Sa druge strane, u datim okolnostima može se reći da zemlje koje su prihvatile emigrante predstavljaju svetao primer. Ipak, navedeno treba uzeti sa rezervom uzimajući u obzir da većina od zemalja koje su realizovale prihvata predstavljaju male zemlje na spoljnopolitičkoj karti sveta uglavnom bez ikakvog izbora ili u poziciji da na navedeno ne mogu da utiču. Opet, konkretno Republika Srbija je svojim svetlim primerom došla do pozicije da može računati na elemente koji će doprineti uklanjanju ili pak poništavanju ranije stečene i čini se trajne etikete „kolektivne krivice pripisane kao narodu sklonom zločinima i nehumanosti“. Videti opširnije: Simeunović Dragan, *Srpska kolektivna krivica*, Nolit, Beograd, 2007

³⁸⁶ Interesantno je da se teroristički napad ID u Parizu sa najvećim brojem civilnih žrtava do sada dogodio 13. novembra 2015. godine - nepuna četiri dana od kada tzv. Kosovo (tradicionalna lokacija kampova za obuku terorista) na Generalnoj konferenciji - nije primljeno u UNESCO. Do danas (22. novembra 2015. godine), niko od svetskih, pa ni lokalnih i regionalnih analitičara nije prepoznao eventualno korespondiranje datih događaja. Ipak, kako izneto nije predmet ove disertacije, data tema neće dalje biti elaborirana.

V

Stvaranje novih država i etničko nasilje

Poslednje decenije XIX veka obeležene su događajima koji su odbacili stari kapitalizam zasnovan na slobodnoj konkurenciji zamenivši ga monopolističkim kapitalizmom odnosno imperijalizmom i borbom za osvajanje još slobodnih kolonijalnih teritorija. To je doba grozničave podele sveta. U ovom periodu ni u Africi, ni u Polineziji, ni u Aziji, ni u Americi ne ostaje već skoro nikakvih slobodnih zemalja koje bi bile od interesa za imperijaliste. Pojavljuje se zadatak ponovne podele sveta među najjačima koji preuzimaju politika i diplomatija vodećih imperijalističkih država.³⁸⁷

Naime modernizacijom, nacionalizam je postajao nasiljniji. Drugim rečima, postojanje grupa koje sebe doživljavaju kao posebne u etničkom ili nacionalnom smislu stvaraju mogućnost za potencijalno nasilje i konflikt. U modernim vremenima, upotreba terorizma od strane nacionalističkih pokreta veoma često je povezana sa borbom za oslobođenje od kolonijalnih sila (Francuska i Alžir; Britanija i Palestina; Britanija, Grčka i Kipar i dr.). Drugim rečima, u periodu nakon Drugog svetskog rata, kada su evropska kolonijalna carstva bila suočena sa izazovom, nacionalističkim pokretima nedostajala je vojna snaga da se direktno konfrontiraju evropskim bezbednosnim i vojnim snagama pa su se oslanjali na gerilsko ratovanje i između ostalog i terorizam. U vreme dok je borba za oslobođenje od kolonijalnih sila često rezultirala terorizmom, bili su prisutni i drugi vidovi etničkog ili nacionalističkog nasilja i sukoba, naročito od strane separatističkih pokreta (Oslobodilački front Kvebeka, Ibos u Nigeriji, Kurdi u Turskoj i Iraku, Čečeni u Rusiji, grupe u Mjanmaru i dr.).³⁸⁸ Smatralo se da će kraj Hladnog rata i smirivanje ideoloških konfrontacija voditi umirenju etničkih podela međutim, dolazi do jasnog intenziviranja etničkih tenzija u svetu.

Talas stvaranja nacionalnih država nedvosmisleno je i potpuno bio praćen i razvojem nacionalizma do njegovih najsurovijih oblika. U tom smislu, pripisivanje uloge žrtve sopstvenoj

³⁸⁷ Opširnije videti: Potemkin V. P. akademik, Minc I. I., Hvastov V. M, *Istorija diplomatije – Diplomacija novog doba (1872-1919)*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1949

³⁸⁸ Opširnije videti: Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, 2004, str. 90-113

naciji ide paralelno sa pripisivanjem uloge dežurnog krivca drugoj naciji. Upravo postojanje dežurnog krivca, odnosno postojanje neprijatelja povezuje datu grupu. Odavno je vidljivo da ideologija nacionalne grupe u cilju njene integracije nužno sadrži predstavu o neprijatelju i zajedničkoj opasnosti kako bi se data grupa povezivala.³⁸⁹

Još je Sigmund Frojd utvrdio da je „uvek moguće povezati znatan broj ljudi zajedno u ljubavi dokle god postoje neki drugi ljudi da prime manifestaciju njihove agresivnosti“.³⁹⁰ Delujući kao vezno sredstvo, predstava o neprijatelju može postati dominantno ili čak jedino svojstvo pravljenja nacije.³⁹¹ Iz tog razloga nije ni najmanje čudno što se za nacije kaže da predstavljaju zajednice koje zbog istorijske zablude veruju u zajedničko poreklo i imaju zajedničkog neprijatelja jer, ukoliko se nacionalizam posmatra kao ideologija prvog lica množine koja govori o „nama“, onda je on isto tako i ideologija trećeg lica jer ne može biti „nas“ bez „njih“.³⁹² Iz te neodređenosti i praznine proizilazi i osećaj spremnosti na kolektivnu maniju proganjanja koji je svojstven nacijama i, koji prema Eliasu Kanetiju mase drži zajedno. Dakle, ranjivim nacionalnim identitetima je potreban unutrašnji ili spoljni neprijatelj koji se u najboljem slučaju isključuje predrasudama, a u najgorem nasiljem, progonima i ratom³⁹³ (budući da grupu povezuje neprijateljstvo prema „drugima“, ne čudi što se na južnoslovenskim prostorima ono brižljivo uzgaja³⁹⁴).

Izmišljanje priča o poreklu koje služe za legitimizaciju današnjih odnosa predstavljaju reduciranu stvarnost gde je mehanizam „dežurnog krivca“ od suštinskog značaja za zajedništvo

³⁸⁹ Lemberg E., *Nationalismus*, II, Reinbek, Hamburg, 1964, str. 82

³⁹⁰ Bhabha H., „DissemiNation: time, narrative and the margins of the modern nation“, Bhabha H. (ur), *Nation and Narration*, Routledge, London/New York, 1990, str. 300

³⁹¹ Lemberg E., *Nationalismus*, II, Reinbek, Hamburg, 1964, str. 85

³⁹² Billing M., *Banal Nationalism*, Sage Publications, London, 1995, str. 78

³⁹³ Fritsche M., „Das Eigene und das Fremde“, Hinrichs U. (ur), *Sprache in der Slavia und auf dem Balkan*, Oto Harassowitz, Weisbaden, 1992, str. 80-81

³⁹⁴ Videti opširnije: Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 351-355

društva.³⁹⁵ Istorijsko pravo prema mišljenju nekih od najznačajnijih mislilaca naših prostora, nije ništa drugo do pravo da neki „istorijski“ narod „davi druge neistorijske narode.“³⁹⁶

Schmitt još 1950-te godine, analizirajući pojavu suverenih država, pojam neprijatelja (*enemy*) kojeg poštujemo kao ravnog nama zamenjuje pojmom „apsolutnog neprijatelja“ odnosno neprijatelja koji mora biti uništen (*absolute Feind/Foe*).³⁹⁷ Opet, velika većina autora u kontekstu nacionalizma i etničkih grupa sa druge strane, saglasna je u određivanju naroda koji sopstveni identitet determiniše kroz neprijateljstvo protiv drugog naroda – kao fašističkog.³⁹⁸ Ukoliko postoji tzv. „uzgajani“ neprijatelj, brzo može doći do rata. Ovakvi ratovi su doba junaštva nove nacije, a mit o njemu obavezuje i vezuje, dok negovanju neprijatelja bitno pomaže religija.³⁹⁹

U kontekstu konflikata sa etničkim prefiksom, odnosno doiminantno prisutnom etničkom komponentom, teritorija neminovno predstavlja osnov ili jedan od esencijalnih razloga njihovog izbijanja jer, kako je to Smith formulisao opisujući naciju bez korena kao avet kosmopolitizma - u slučaju etnija spona sa teritorijom može biti tek istorijska i simbolička, u slučaju nacije ona je fizička i stvarna: nacije poseduju teritorije.⁴⁰⁰

³⁹⁵ Friedrich C., „Der Mythosbegriff als Mittel gegenwärtiger Gesellschaftsanalyse“, C. Friedrich/B. Menzel (ur), *Osteuropa im Umbruch*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1994, str. 26

³⁹⁶ Prof. dr Dragan Simeunović objašnjavajući ideju federalizma i shvatanje koncepta narodnog prava na oslobođenje i slobodno opredeljenje uz puno poštovanje slobode drugih - kao jedinog važećeg prava u delima Svetozara Markovića, navodi da istorijsko pravo kao potencijalni konstitutivni agens federacije mora zauvek da ustupi mesto pravu naroda na otpor protiv ugnjetavača i zavojevača, protiv, ne samo nacionalnog izrabljivanja i zlostavljanja, nego i nacionalne ignorancije. Izvor: Simeunović Dragan, *Novovekovne političke ideje u Srbia*, Institut za političke studije Beograd i Pravni fakultet Banja Luka, Knjiga prva, Beograd, 2003, str. 303-304

³⁹⁷ Opširnije videti: Schwab G., „Enemy oder Foe: der Konflikt der Modernen Politik“, *Epirrhosis Festgabe für C. S.*, Band 2, Duncker & Humblot, Berlin, 1968, str. 665-682

³⁹⁸ Konrad G., *Von den Schwierigkeiten der Scheidung*, D. Schlegel (ur), *Der neue Nationalismus: Ursachen, Chancen, Gefahren*, Wochenschau- Verlag, Schwalbach, 1994, str. 35

³⁹⁹ Lemberg E., *Nationalismus*, II, Reinbek, Hamburg, 1964, str. 83

⁴⁰⁰ Smit Antoni, *Nacionalni identitet*, Beograd, Biblioteka XX vek, 1998, str. 68

Ukoliko pođemo od teze da društvene neprilike prouzrokuju, u konkretnom slučaju, ispade na rasnoj i verskoj osnovi, onda nije potpuno bez osnova pozivanje na socijalno-psihološku teoriju agresivnosti prilikom analize pomenutog fenomena. Prema teoriji o traženju žrtvenog jarca, agresivnost predstavlja rezultat sprečavanja zadovoljenja egzistencijalnih potreba usled frustracije.⁴⁰¹

Kao takva, frustracija se pre svega javlja usled nemogućnosti ostvarivanja društvenih i individualnih ciljeva kod većine pripadnika, i dovodi do nagomilavanja agresije pa se traganje za žrtvom na kojoj treba iskaliti nezadovoljstvo javlja kao logična ali neprimerena posledica. Žrtve su obično razne manjinske grupe ili pojedinci koji se odabiraju ne zato što su na bilo koji način krivi za nepovoljnu društvenu situaciju, već zbog toga što predstavljaju objekte prema kojima je najlakše ispoljiti agresivnost uz izostanak krupnijih društvenih sankcija.⁴⁰²

Prema mišljenju većine autora, u savremenom svetu je umesto kretanja ka multipolarizmu, prisutna težnja planetarnoj hegemoniji širenjem unipolarne geopolitičke logike predvođena SAD. Ovakvi procesi instrumentalizacije i slobodno se može reći zloupotrebe globalizacije, iznedrili su sve prisutniju, gotovo galopirajuću retribalizaciju sveta,⁴⁰³ povratak na retrogradne ideologije “krvi i tla” iz XIX veka, obnovu nacionalizma, ali isto tako i osnaživanje svetskog demokratskog fronta nasuprot neoliberalnoj totalitarnoj hegemoniji. Implozijom socijalizma, došlo je do krize identiteta nekadašnjih socijalističkih društava i njihove neminovne regresije na mehanizme mehaničke solidarnosti i iskonsku religioznu matricu. Tako je praktično opijum komunističke ideologije zamenjen etnonacionalizmom. Odnosno, u uslovima krize i socijalne i moralne kataklizme, etničke grupe u okviru ovih društava potražile su osnovu za obnavljanje svog identiteta kroz stare kulturološke obrasce. Umesto adekvatnog odgovora na izazove

⁴⁰¹ Žužek Marija, „Nasilje navijačkih grupa kao vid političkog nasilja u Srbiji“, *Pravni informator*, ISSN 1450-7137, god. XIII, br. 5, 2010, str. 9-11

⁴⁰² Ibid

⁴⁰³ Francois Thual, “Les Conflits Identitaires”, *Ellipses*, Paris, 1995, str. 163-184

modernizacije i savremenosti uopšte, došlo je do retradicionalističke redukcije nacionalnog i kulturnog identiteta i instrumentalizacije religijskih obrazaca. Drugim rečima, umesto zasnivanja suvereniteta građana na demokratskim principima ravnopravnih slobodnih ličnosti, umesto prožimanja etničkih i nacionalnih kultura, stvoren je proctor za isključivost koji se zasniva na hipertrofiji nacionalnih mitova i nacionalnog suvereniteta.⁴⁰⁴

⁴⁰⁴ Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005, str. 20-30

1. Određenje pojma tzv. „starih“ nacionalnih država

*I*storija je, zaključno sa srednjim vekom, poznavala carstvo, gradove, države, narode, etničke grupe. Formula nacionalne države, šira nego formula gradske države, uža je od carstva čak i kad je polietnička. Nacionalna država predstavlja istovremeno i tvorevinu i tvorca moderne Evrope. Ona se oblikuje sporo, na različite načine u Francuskoj, Engleskoj, Španiji, Portugaliji, polazeći od i iz središta jedne monarhijske vlasti, koja se oblikuje oblikujući nacionalnu državu. Ostrvski karakter podstiče razvoj britanske nacionalne države. Katolička rekonkvista podstiče razvoj španske nacionalne države. Monarhijska upornost i istorijska mogućnost podstiču razvoj francuske nacionalne države, a potom formula nacionalne države izbija na videlo u Francuskoj revoluciji i kroz nju. Do tada monarhijska država je upravljala razvićem nacija putem polaganog „pofrancužnjavanja“ etničkih grupa, u okviru svojih granica ili onih koje su pokorene. Malo pre toga, u Americi je konstituisan federalni model nacionalne države polazeći od emancipacije kolonija u odnosu na metropolu. Od tada pa nadalje, kako na američkom tako i na francuskom principu, nacionalne države čini emancipatorski model koga je moguće učiniti opštim. Upravo zbog toga, od početka XIX veka, primer SAD nadahnjuje pobune belog i meleskog stanovništva koje su iznedrile nove nacije Latinske Amerike. U Evropi, gde se sve do kraja XVIII veka nacija tek lagano pomalja iz multi-sekularnog procesa koji vodi Država-ujediniteljica, proces se naglo preokreće: u Nemačkoj i Italiji ideja nacije, koju je razgorelo gorljivo propovedanje, nadahnuta ogromnim kolektivnim poletom, povući će dva periferna kraljevstva (prusko i pijemontsko) da osnuju veliku nacionalnu državu. Još bolje: u Grčkoj, Srbiji, Bugarskoj, Rumuniji, ideja nacije prethodi stvaranju svake države i učestvuje u tom stvaranju nadahnjujući emancipatorske borbe

naroda potčinjenih Otomanskom carstvu. U XX veku, raspad Otomanskog i Austro-ugarskog carstva omogućavaju pristup nacionalnim državama onim narodima ili etničkim grupama koji su ih ranije bili lišeni. Često se u Africi, na osnovu kolonijalne rascepanosti, države koje se rađaju nameću još neizvesnu odnosno fiktivnu naciju različitim etničkim grupama bez zajedničkog jezika. Granični je slučaj gde ideja nade prethodi ne samo formiranju jedne države, kakav je bio slučaj sa cionizmom kao jevrejskom verzijom konkretizovanja jednog identiteta, ne više samo religijskog i etničkog, nego i nacionalnog. Iako retkost pre dva veka, nacionalna država osvojila je planetu i zavladała njome. Uzimajući u obzir da je nacionalna država društveno biće, kao i da predstavlja zajednicu identiteta, stavova i reakcija prema strancu, Evropski ratovi od XVII do XX veka učinili su to zajedništvo intenzivnijim za svaku konfrontaciju nacija, katkad u borbi na život i smrt sa neprijateljem koji se doživljava kao „nasledni“. Sukobljenost izgleda da preovladava pre 1914, suprotstavljajući radničke, revolucionarne i internacionalističke stranke sa građanskim, nacionalističkim i tradicionalističkim. Zajedništvo sudbine u okviru nacije utoliko je dublje ukorenjeno ukoliko je više zapečaćeno mitološkim jedinstvom. Odnosno, nacionalna država je otadžbina, termin muško-ženskog roda, a nacionalni mit je bipolarizovan. Na jednom polu nalazi se duhovni karakter bratstva među „decom otadžbine“, a na drugom polu je mitološko jedinstvo koje izgleda kao biološko jedinstvo, koje međusobno ujedinjava bića iste krvi. Što onda teži da podstakne drugi mit (biološki pogrešan), mit o zajedničkoj „rasi“. ⁴⁰⁵

Inače, plemenski nacionalizam, pokretačka snaga kontinentalnog imperijalizma, nije imao mnogo toga zajedničkog sa nacionalizmom karakterističnim za potpuno razvijene zapadne nacionalne države. Naime, sa svojim zahtevom za nacionalnim suverenitetom i narodnim zastupništvom, nacionalna država kakva se razvijala od Francuske revolucije tokom čitavog XIX veka, predstavljala je kombinaciju dva činioca koja su u prethodnom, XVIII veku još uvek bila

⁴⁰⁵ Tako ideja nacije sadrži razizam koji se aktualizuje onda kada drugi pol nadvladava. Najbolji primer za navedeno jeste sukob Francuske i Nemačke u XIX veku Alzas-Lorena, koji je radikalizovao opoziciju između francuske koncepcije koja je od nacije pravila duhovno biće i nemačku koncepciju koja je insistirala na kvazi-biološkoj pripadnosti narodu koji je etnički jedan. U toj koncepciji Alzas-Loren je bio nesumnjivo nemački po germanskom određenju, dok je po francuskoj koncepciji bio francuski prema svom izboru i volji. Izvor: Iz teksta Edgara Morena „Pojam nacionalne države“, specijalno napisanog za rider (praktikum) autora prof. dr Dragana Simeunovića, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 108-110

odvojena, a odvojena su ostala u Rusiji i Austro-ugarskoj: države i nacionalnosti. Nacije su na scenu istorije izašle i emancipovale se onda, kada su narodi stekli svest o sebi kao o istorijskim i kulturnim entitetima, a o svojim teritorijama kao o stalnom domu, na mestima gde je istorija ostavila vidljive tragove, kao celinama čija je kultivacija predstavljala plod zajedničkog rada njihovih predaka i čija budućnost počinje sada da zavisi od razvoja zajedničke civilizacije. Tamo gde su stvarane nacionalne države stvarane, migracije su okončavane. Sociološki posmatrano, nacionalna država nastala je emancipacijom evropskih seljačkih klasa.⁴⁰⁶

Dok je svest o nacionalnosti srazmerno skorašnji događaj, struktura države je bila izvedena iz prosvećenog despotizma i vekova monarhije. Bilo u obliku reformisane ustavne monarhije ili nove republike, kao svoju vrhovnu funkciju država je nasledila zaštitu svih svojih stanovnika na sopstvenoj teritoriji ne vezano za njihovu nacionalnost, te je trebalo da deluje kao vrhovna zakonska institucija. Svojevrsna tragedija nacionalne države ogledala se u preklapanju jačajuće nacionalne svesti sa tim funkcijama. Tako je u ime volje naroda država bila praktično primoravana da samo „pripadnike nacije“ prizna kao građane, odnosno da puna građanska i politička prava podeli samo onima koji su pripadali nacionalnoj zajednici po svom pravu porekla i činjenici rođenja.⁴⁰⁷

Padom apsolutne monarhije i potpuno novim razvojem klasa koji je iz toga proizašao, osvajanje države od strane nacije bilo je može se slobodno reći umnogome olakšano.⁴⁰⁸ U ovakvim okolnostima, sada je apsolutni monarh trebalo da služi interesima nacije u celini, odnosno da bude vidljivi eksponent tj. dokaz postojanja takvog zajedničkog interesa. Izneto se temelji na tome da bi eventualnim ukudanjem koncepta kralja i suvereniteta naroda, pomenuti zajednički interes bio u stalnoj opasnosti od otpočinjanja borbe za kontrolu nad državnom mašinerijom i

⁴⁰⁶ Macartney C. A., *National States and National Minorities*, Oxford University Press, London, 1934, str. 432

⁴⁰⁷ Arent Hana, *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća 94, Beograd, 1998, str. 235-236

⁴⁰⁸ Pojašnjenje koncepta osvajanja države od strane nacije opširnije videti: Delos J. T., *La nation*, Éditions de l'Arbre, Montreal, 1944

trajnih sukoba klasnih interesa, odnosno stalnog građanskog rata. Činilo se da je jedina preostala veza između dakle građana i države bez monarha, u stvari veza koja će simbolizovala njihovu suštinsku zajednicu, odnosno veza nacionalnog ili zajedničkog porekla. Tako vek, u kome je svakim delom stanovništva i svakom klasom vladao grupni ili klasni interes, interes nacije u celini trebalo biti garantovan zajedničkim poreklom, a koji se sentimentalno izražavao u formi nacionalizma. Tajni sukob nacije i države obelodanjen je samim rođenjem moderne nacionalne države, odnosno kada je Francuska revolucija iznedrila kombinovanje zahteva za nacionalnim suverenitetom sa Deklaracijom o pravima čoveka. Praktično, ista suštinska prava zahtevana su istovremeno - kao neotuđivo nasleđe svih ljudskih bića, a i kao posebno nasleđstvo posebnih nacija. Drugim rečima, ista nacija se deklarirala da se podvrgava zakonu, što bi najverovatnije proizilazilo iz Prava čoveka i kao suverena, odnosno bez ičega što joj je nadređeno i nevezana nikakvim opštim zakonom. Konkretni ishod ove kontradiktornosti od tada pa nadalje bio je da su ljudska prava bila ojačana i zaštićena samo kao nacionalna prava, čime je nacionalni suverenitet izgubio svoju originalnu konotaciju slobode naroda.⁴⁰⁹

Razliku između starih, istorijskih nacija i tzv. seljačkih naroda bez istorije pravili su u prvom redu Marks i Engels, kao i austromarksisti (O. Bauer, H. Steinacker), dok ovu razliku kasnije nastavlja i Hugh Seton-Watson.⁴¹⁰ U stare, istorijske nacije prema ovim autorima spadaju oni koji raspolažu, odnosno su raspolagali sopstvenom kraljevstvom - državnošću, kao celovitom feudalnom društvenom/vazalnom disperzijom, i to su: Mađari, Šveđani, Englezi, Francuzi, Škoti, Danci, Portugalci, Poljaci, Rusi (Česi, Hrvati), kao i oni koji su svojom dugom i sjajnom istorijom, zajednicom građanstva i kulturom imali vodeću ulogu, Nemci i Italijani. Prema podeli ovih autora, drugu grupu čine: Baltici, Finci, Ukrajinci, Slovaci, Rusini, Sloveni i neki Rumuni. Slično je bilo i sa Srbima i Bugarima koji se zaista mogu pohvaliti svojom srednjovekovnom

⁴⁰⁹ O prisnoj lojalnosti nacionalizma vlasti, plemenskom nacionalizmu, pan-pokretima i njihovim tribalističkim karakteristikama, kao i panslavizmu opširnije videti: Arent Hana, *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća 94, Beograd, 1998, str. 236-273

⁴¹⁰ Seton-Watson Hugh, *Nations and States: An Enquiry Into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, Westview Press; 1st Ed. Edition, 1977, London, str. 7-9

državnošću i slavnom prošlošću, ali isto tako i sopstvene državnosti i plemstva tokom pola milenijuma otomanske okupacije, kada su bili primorani da se u oslobodilačkim ratovima bore kao jedinstvena seljačka društva. Iz današnje perspektive, Kurdi, Galezi, Baskijci, Sorbi i Rusini predstavljaju takve narode koji nisu uspeli stići do osnivanja države i i danas žive kao manjinski etniciteti u različitim državnim okvirima. Na tlu Evrope prvi narod koji se razvio u naciju bili su Francuzi ... „francuskom monarhijom i francuskom državom (po)rasla je i francuska nacija“⁴¹¹. Upravo ova činjenica daje jasan uvid u različitost karaktera zapadno, i sa druge strane istočnosrednje-evropskog nacionalnog razvoja. Apsolutna centralizovana kraljevska vlast stvorila je snažne države, Francusku, Englesku i Holandiju na obalama Atlantika u centru, a sa njima su formirane i francuska, engleska (ujedinivši Engleze, Velšane i Škote) i holandska nacija. Sa druge strane, periferija, odnosno srednja i Istočna Evropa, odnosno multinacionalna Habsburška, otomanska i ruska imperija, odlikovale su se programima naroda za izgradnju i ujedinjenje nacija sa dva osnovna cilja koja su se prevashodno odnosila na modernizaciju koja bi omogućila povratak u Evropu (zapadnu) i ponovno dostizanje sopstvene samostalne nacionalne države. Upravo odavde potiče distinkcija između pojma nacije doživljenog na istoku i zapadu. Tačnije, u skladu sa engleskom-francuskom nacionalnim razvojem *civic nation* građanina odnosno državljana vezuje za teritoriju-državu, dok se na istoku *ethnic nation* zasniva se na poreklu, tradicijama, jeziku. U tom smislu, prav se označava kao francuski pojam nacije, a drugi kao nemački. Osnova za navedeno leži u činjenici da je kraljevska, revolucionarna, a kasnije Napoleonova država stvorila francusku političku naciju zasnovanu na državljanstvu, dok su drugi, Italijani, Nemci živeli fragmentirano u više država. Isto tako i Sloveni, od Mađara, Poljaka i Ukrajinaca, pa sve do Fina nalazili su se u tuđim (stranim), čak neprijateljskim imperijskim državnim okvirima. U odnosu na njih morali su da definišu sopstvenu narodnu-nacionalnu odvojenost i sliku o sebi, kao i sopstveni identitet. U tom smislu ne čudi da su pokazatelje potražili u tradicijama i poreklu, a naročito u jeziku. Dobar deo autora naciji pripisuje večitost i božje poreklo pozivajući se na Jevreje, odnosno Grke. Formiranje nacija odnosno poreklo

⁴¹¹ Seton-Watson Hugh, *Nations and States: An Enquiry Into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, Westview Press; 1st Ed. Edition, 1977, London, str. 42-44

različito objašnjavaju perenalisti-etnicisti i modernisti. Perenalisti-etnicisti Antony D. Smith, John A. Armstrong i Hans Kon objašnjavajući mitove porekla, tradicije, kolektivno sećanje, vrednosti, jezičkukulturnu-religijsku zajednicu, smatraju u tom smislu simbole presudnim dokazom opisujući „core ethnic community“, čak i o „ethnic state“. Kao primere koji potvrđuju izneto, Smith je navodio drevni Egipat, Vizantiju i srednjovekovnu Englesku.⁴¹² Pored njih, u prilog potvrde ove teze mogu se dodati i jevrejske države Davida i Salamona, odnosno njihovih potomaka (Izraela i Jude), kao i grčke grad-države. Sa druge strane pak, predstavnici modernista, u prvom redu Karl Deutsch, E. Gellner, E. J. Hobsbawm i Benedict Anderson naciju određuju kao „proizvod“ industrijalizacije, stvaranja buržoazije, kapitalizma i modernizacije. Njihova analiza može se smatrati adekvatnom kada je u pitanju tzv. „moderna nacija“ koja se formira od XVI veka. Nacija je u toku razvoja građanstva praktično preuzela funkciju legitimizacije od religije, usled čega je došlo do tesnog povezivanja pojma moderne građanske države i pojma nacije tokom XIX veka. Tako se Hugh Seton-Watson poziva na definiciju nacije koja se u nekim periodima pripisivala Staljinu, a zasniva se na zajedničkom jeziku, zajedničkom duhovnom temperamentu (mental makeup) i zajedničkom ekonomskom životu. U odnosu na izneto, karakteristike nacije oličene u osećaju (zajedničke) teritorije, kulture, istorije, svesti (collective self-consciousness), religije i rodbine, odnosno pripadnosti istoj zajednici, u sličnom su kontekstu.⁴¹³ Ovako posmatran, nacionalizam predstavlja organizovan politički pokret usmeren ka ostvarivanju nacionalnih interesa i ciljeva, dok modernizacija kao prirodna tekovina industrijskog društva. U tom smislu, modernizacija svaćena kao prirodna tekovina industrijskog društva, a nacionalizam doživljen kao organizovan politički pokret koji se usmerava ka ostvarivanju nacionalnih ciljeva i interesa, može imati ujedinjujuću-konstitutivnu i otcepljujuću-secesionističku ulogu.⁴¹⁴

⁴¹² Smith D. Anthony, *Ethnic Origins of Nations*, Blackwell Publishers, Oxford, 1986, str. 14-17, 107-109

⁴¹³ Grosby Steven, *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 2005, str. 2, 12

⁴¹⁴ Lajos Arday, „Narod, nacija, država, nacionalna država, nacionalizam“ (Prev. Katinka Beretka) *Délkelet-Európa - South-East Europe, International Relations Quarterly*, Vol. 3. No. 4. , Zima 2012, str. 1-4, 4

2. Određenje pojma tzv. „novih“ nacionalnih država

Uvažavajući da naciju oživljava demokratska ideja koja ustoličuje novog suverena - celinu građana nacije, većina autora saglasna je da moderne nacije predstavljaju više „proizvode“ države nego obrnuto. Polazeći od premise da nacionalna država predstavlja aktuelni deo istorijskog procesa koji povezuje prošlost sa budućnošću,⁴¹⁵ prof. dr Dragan Simeunović razdvaja najmanje dve vrste savremene nacionalne države, one zatečene u savremenosti i sveže formirane, odnosno novonastajuće. Nacionalne države u današnjem kontekstu, poseduju za sobom najrazličitija iskustva, uključujući i totalitarnost, a njihovo ubrajanje u krug savremenih nacionalnih država zahvaljuju najviše svom tradicionalističkom pristupu pitanjima državnosti i nacije. Za razliku od njih, zagonetnost sveže formiranih, odnosno novonastajućih nacionalnih država, kao i njihova nagla i masovna pojava „kao feniksa reiteracije arhaičnog koncepta nacionalne države (za koji se inače odavno, od Istoka do Zapada, tvrdilo da je istorijski izivljen i prevazuđen), uslovljava pokušaj razjašnjenja ne samo uzroka, uslova i okolnosti njihovog rađanja, nego i njih samih kao, po mnogo čemu specifičnih političkih pojava čiji su nastanak i egzistencija bitno uticali na profiliranje, ne toliko „kraja istorije“ koliko završetka XX veka.“ U tom smislu, nema sumnje da je fenomen novonastajućih nacionalnih država tesno povezan sa procesom uspostavljanja „novog svetskog poretka“, odnosno da je u velikoj meri uzrokovan nestankom blokvske ravnoteže i istorijskog fijaska socijalizma kao sistema (SSSR, SFRJ). Prekid ideološke utakmice koja se završila povlačenjem socijalističke ideologije sa scene

⁴¹⁵ Czempiel, Ernst-Otto, „Die Zukunft des Nationalstaates“, Beyme Von K., Czempiel, Kielmansegg P. Graff, Funkkolleg Politik - *Politik 2*, Fischer Tabu, Frankfurt am Main, 1987, str. 361

društava u kojima je bila državna ideologija, omogućio je da dugo prigušivane i formalno odstranjene nacionalne strasti i verske razmirice izbiju u prvi plan društvenih zbivanja ne samo u zemljama – područjima nekadašnjih socijalističkih, posebno federativnih i višenacionalnih država u kojima je do tada živelo „bratstvo i jedinstvo“, nego prvo na tim područjima, sa izrazitom tendencijom širenja i na druge multinacionalne i multireligijske zajednice i područja, pre svega nerazvijenih zemalja, poput onih Indijskog potkontinenta i Afrike, ali i Evrope i drugih privredno razvijenih potencijalno konfliktnih žarišta etničkih kompozituma.⁴¹⁶

U procesima stvaranja novih nacionalnih država odnosno novonastajućih nacionalnih država po raspadu imperije socijalizma, ključnu ulogu i efikasnost nisu ispoljili spoljni faktori razaranja već unutrašnji činioци koji su bili opštetretirani kao moguće snage destrukcije socijalističkih sistema. Reč je pre svega o ulozi birokratizovanih partijskih i državnih elita koje su bile više nacionalno nego internacionalno opredeljene, a u slabostima sistema su otkrile mogućnosti sopstvene profitabilnosti – uspostavljanje nacionalnih država kao ličnih imperija po svaku cenu i nezavisno od toga što su te „imperije“ često ostajale u granicama karikaturalnih teritorijalnih dimenzija i nerespektabilnog vojnog, političkog i ekonomskog značaja. U tom smislu, nemogućnost racionalne kontrole partijskih i državnih elita, podstakla je konflikte elita, a potom i njihova nastojanja da dobiju oslonac u masama koji im do tada nije, ili nije toliko bio potreban. Mobilizacija masa sa ciljem dokazivanja ispravnosti političkih stavova elite i čvrstine njene pozicije vlasti, na najbrži i najlakši način mogla se izvršiti jedino putem intenziviranja nacionalnih i verskih osećanja, kao do tada neiskorišćenog rezervoara iracionalnosti u društvu.⁴¹⁷

Ovakve okolnosti iznedrile su nacionalizam kao glavnu pokretačku snagu i duhovnu potku novi, mahom antisocijalističkih društvenih gibanja i zaokreta u svim onim zemljama koje su podgrađivane krhkom ideologiziranom konstrukcijom zajedništva raznorodnih nacija „dobre

⁴¹⁶ Do 2002. godine, OUN evidentirala je 75 takvih žarišta u svetu uz mogućnost drastičnog uvećanja te cifre, s obzirom na činjenicu da su u svetu doskora postojale 22 federacije u kojima je živelo čak 40% svetskog stanovništva. Izvor: Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 112

⁴¹⁷ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 112-113

volje“ kao jedne od najvećih manjkavosti etnički šarenolikh socijalističkih sistema. Ukoliko se izneto dovede u vezu sa činjenicom da je jedna od specifičnosti Srednje, Istočne i Jugoistočne Evrope i to da su se na tom prostoru stvorile i brojne nacije koje, ili nisu uopšte, ili nisu istorijski odlučujuće dugo imale svoju državu egzistirajući uz ili kroz nacije koje su je imale, onda tek postaje sasvim jasno kakvu su zapaljivu smešu etniciteta, ideologije i granica kao izraza davno nasleđenih istorijskih rešenja, ali i voluntarističko-etatističke površnosti i nebenevolentnosti komunističkih elita, sačinjavale nekadašnje socijalističke federacije. Uz to, istorijsko opravdavanje nastanka novih nacija koje je gotovo pravilo, leži u činjenici da zakasneli etniciteti, koji pretenduju da budu priznati kao nacije, nisu i ne mogu dugo biti realna nacija upravo iz razloga civilizacijskog dozrevanja. Izneto još jednom potvrđuje načelo da ukoliko se stvaraju višenacionalne federacije od nacija koje su bar u više formi i na više istorijskih načina išivele svoju državnost i od nacija koje to nisu uspele, onda ta vrsta asimetrije uzrokuje posledicu u formi tendencije da će se iskoristiti prva ozbiljnija društvena kriza, kako bi nacije koje nisu išivele svoju državnost pokušale ili uspele da se otepe. Pored tendencije da nove nacionalne države koje nastaju separacijom više ne teže kao nekad pukom pripajanju matici i još manje utapanju u nju bez elemenata zadržavanja državnosti, već daleko više samostalnoj državnoj poziciji odnosno statusu nacionalnih država, treba dodati i činjenicu da se njihova aporija umanjuje činjenicom da nastaju pretežno artificijelno i kao „dar Zapada“ čime im se umanjuje identitet samopostignuća. Sa druge strane, još jedna od karakterističnosti koja se vezuje za novonastale nacionalne države jeste i njihovo opredeljenje da se označe i deklariraju, mada ne uvek i ponašaju, kao pravne države, a što u velikoj meri služi kao nužna maska pravnosti i demokratske uređenosti društva. Uz prečesto nepoštovanje ljudskih prava i sloboda državljana koji ne pripadaju državotvornoj naciji, u političkom životu novoformiranih nacionalnih država je prenaplašen princip dominantnog, odnosno apsolutnog vođstva koji je ni u kom slučaju nije spojiv sa principom pravne države i koji novoformirane nacionalne države više približava modelu patrijarhalne demokratije. Odnosno, iako se sve novoformirane nacionalne države pozivaju na, i ponose svojim političkim pluralizmom, reč je o izrazu vladavine jednog jedinog, izrazito nacionalnog pokreta. Problem je i u tome što novoformirana nacionalna država nastoji da

istovremeno bude i izrazito pravna i totalna nacionalna država, što po segmentima političkog sistema nije nespojivo, ali nije moguće kao dugotrajni sklad za pretežno beskonfliktni politički život. Budući da savremena nacionalna država izražava nacionalističko shvatanje države i njenih nacionalnih kao primarnih vrednosti sa ciljem osiguranja nacionalnog uređenja života, u svakoj nacionalnoj državi postoji objektivna podređenost pojedinca kao društvenog subjekta naciji kao najvišoj vrednosti. Prevlast kolektivnog nad individualnim predstavlja trajni princip funkcionisanja nacionalnih država, a novoformirane nacionalne države su kao *privid* i potencija pravne države specifične samo po formi u kojoj varijanti, individualne kao izoštrenog izraza kolektivne dominacije, ovaj princip biva izražavan, što lako prerasta u despotizam.⁴¹⁸

U okviru stručnih rasprava o novim nacionalnim državama, generalna predstava o konceptu specifičnih „nacionalnih (domaćih) režima“ je nova i odnosi se na sveobuhvatni odgovor etničkim pretenzijama. Ovakvi režimi namenjeni su primarno pomirenju integriteta i suvereniteta zemlje sa zahtevima nacionalnih grupa unutar njih, zatim obezbeđivanju nacionalnih veza za nacije podeljene državnim granicama i kanalisanju njihove čežnje za nacionalnim identitetom na način koji neće potkopavati koheziju multinacionalnih društava. Iako se odnosi između ostalog na nacionalni identitet, „nacionalni (domaći) režim“, ima kapacitet da obezbedi okvir za definisanje individualnih prava pripadnika nacija unutar granica date države, koje bi se mogle proširiti i van nacionalnih granica.⁴¹⁹ Razdvajanje koncepta nacionalnosti i državljanstva može kreativnije biti iskorišćeno za rešavanje sporova u vezi sa nacionalnim identitetom, kao i za afirmaciju pluralističkog karaktera društva. Ova vrsta razdvajanja suprotna je praksi država kod kojih su nacionalnost i državljanstvo asimilovani, kao u Francuskoj. Takođe, zajednička nacionalnost odvojena od državljanstva može se koristiti kao izraz zajedničkog identiteta stanovnika

⁴¹⁸ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 113-117

⁴¹⁹ Kada se više naroda bori na istoj teritoriji kao u Bosni i Hercegovini, ovakav koncept – pre izbijanja ratnog sukoba, stvara prostor za suživot više nacija na jednoj teritoriji ukoliko se fokusira na pitanja individualnih prava i raspolaganje teritorijom na lokalnom nivou.

nacionalne otadžbine (doma), čak i kada se ona prostire preko državnih granica.⁴²⁰ Mnogi narodi borave u više država zadržavajući zajednički identitet. Kurdi su najbolji primer. Njihova aspiracija ka sopstvenom nacionalnom postojanju prepoznata je još Sporazumom iz Sevra, koji nikada nije ratifikovan.⁴²¹ Kurdi danas žive rasuti od Irana, Turske, Iraka do Sirije, što pretpostavlja izazov za ove zemlje u smislu odgovora nacionalnim težnjama Kurda sa jedne, i očuvanja teritorijalnog integriteta ovih država sa druge strane. Odvojeni identiteti u okviru naroda često se izražavaju zajedničkim kulturnim vezama i privrženošću zajedničkom „domu nacije“. U ovom kontekstu podudaranje nacionalnosti i državljanstva nije poželjno, a ni u praksi nije često. Državljanstvo je naime pravni koncept deriviran iz države, dok je veza sa nacionalnošću etnička i kulturološka.⁴²² Dakle, „zajedništvo nacionalnog doma“ jeste koncept koji ima svoje utemeljenje u korenima istorije, kulture i mita. Njegove granice (*patrie* u Francuskoj ili *heimat* u Nemačkoj) proističu iz drevnih tradicija, pre nego iz pravnih kategorija.⁴²³

⁴²⁰ U ovakvim okolnostima „nacionalni (domaći) režimi“ dozvoljavali bi izdavanje dve vrste pasoša stanovnicima svojih država: tzv. nacionalnih pasoša za stanovnike nacionalne države i pasoša za građane sa državljanstvom date države. U ovim okolnostima, zajednički nacionalni pasoš izdavao bi se osobama sa dvojnim državljanstvom.

⁴²¹ Nakon rasparčavanja Otomanskog carstva od strane sila Antante posle Prvog svetskog rata, Mir iz Sevra trebalo je da osigura uspostavljanje nezavisnog Kurdistan, međutim, on nikada nije ratifikovan, već je i poništen 1923. godine Mirom iz Lozane. Naime, muslimanski Kurdi koji su učestvovali u Armenskom genocidu s muslimanskim Turcima i time postigli aposolutnu demografsku većinu na teritoriji šireg područja jezera Van (koji danas predstavlja jugoistočni deo Turske) od 1920. godine dižu više pobuna u cilju ostvarivanja kurdske nezavisnosti. Pobune poput Kočkirske 1920., Pobune šeika Saida 1925., šeika Abdurahmana 1927., osnivanje Republike Ararat (1927-1930.) i Dersimske 1937. godine – ugušene su, a kurdski nacionalizam je ponovo počeo da oživljava 1970-ih godina u periodu kada je Turska bila opterećena i rastrzana levičarsko-desničarskim sukobima. Za vreme predsednika Kenana Evrena postojala je potpuna zabrana upotrebe kurdskog jezika. Tada je i osnovana marksistička Radnička partija Kurdistan na čelu sa Abdulahom Odželanom koja je zahtevala kurdsku državu. Tekst Sporazuma iz Sevra i tekst Mira iz Lozane opširnije videti: Primary documents from World War One -World War I and Military History List Document Archive (WWI-L), <http://wwi.lib.byu.edu/>, (pristupljeno 16.11.2014.)

⁴²² Države ove koncepte koriste odnosno primenjuju na različite načine. One sa asimilacionom tradicijom garantuju i prenose nacionalnost države individuama, tako da kada je osoba naturalizovana odnosno asimilovana, prestaje da pripada bilo kojoj drugoj nacionalnoj grupi. Sa druge strane, države sa pluralističkom tradicijom prepoznaju nacionalno postojanje različitih grupa unutar svojih granica. U takvim zemljama, sticanje državljanstva ne poništava odnosno ne odnosi se na prekid veze sa nacionalnošću. Dakle, koncepti nacionalnosti i državljanstva imaju potpuno različito značenje u zemljama sa drugačijim tradicijama. U tom smislu, upotreba ovih pojmova opterećena je značajnim višeznačjem.

⁴²³ Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 42-44

3. Uloga etničkog nasilja u stvaranju i funkcionisanju ovih država

Dok je kod nacionalnih država zatečenih u savremenosti uglavnom juristička tradicija odlučujući element za tretiranje države kao nacionalne, drugi tip savremene nacionalne države – svežeformirane, odnosno novonastajuće, kategoriju države podrazumeva mahom sakralno, kao nacionalnu svetinju već samim načinom stvaranje države ovog tipa koje vodi u njenu sakralizaciju. Ovaj tip nacionalne države ima svoju istorijsku podlogu nastajanja i u težnji tzv. zakasnelih, što ne znači uvek i kvantitativno malih nacija da „odrastu“ postajući državotvorne. Potvrda konačne ili dovoljne zrelosti nacije stiče se po uverenju nacionalnih vođstava, zato stvaranje sopstvene, nacionalne države uvek predstavlja najviši cilj uz koji ide atribut moranja. Prema njihovom mišljenju, bez državnosti nema mogućnosti definitivno profilirane međunarodne identifikacije nacije, nema legitimacije civilizacijske sazrelosti. Tako određena, savremena nacionalna država ovog tipa je u socijalnim i običajnim uslovima u kojima nastaje morala biti pojmljena kao svetost, a kako sve što je sveto traži kao potvrdu svoje vrednosti i važnosti žrtvu, dakle sveto nasilje. Ono, u manjoj ili većoj količini i različitim formama, ali po pravilu, prati nastanak ovog tipa savremene nacionalne države.⁴²⁴

Budući da ovakve nacionalne države nastaju na tlu nekadašnjih višenacionalnih državnih zajednica, a nasilje započinje kao institucionalna destrukcija, kao jedna vrsta strukturalnog

⁴²⁴ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 118

nasilja nad dotadašnjom državom. Da li će doći do fizičkog nasilja i u kojoj meri, zavisi od više činilaca, pre svega od ponašanja obično međunacionalno sukobljenih i teritorijalno konkurentnih nacionalnih pokreta, što uvek u krajnjem znači od ponašanja njihovih vođstava kao nacionalnih elita. Ove elite, težeći da se dočepaju višesmisleno sopstvenih država, mogu ili moraju da se ponašaju na različitim nivoima konfliktnosti zavisno od niza činilaca, počev od stepena njihovog (ne)znanja i umeća, pa sve do faktora poput izrazite interesne opredeljenosti moćnih međunarodnih državno-pravnih subjekata u formi potpune naklonosti i podrške, odnosno njenog odsustva. Drugim rečima, nacionalna vođstva koja grade državu, apsolutno nikada se ne odriču nasilja, naročito nasilja shvaćenog kao i poslednje mogućnosti realizacije svoga cilja – nacionalne države kao materijalizacije nacionalnog političkog sna. Prastaro je pravilo da države koje hoće da budu priznate moraju biti u stanju da vode vode rat. Novonastale nacionalne države tu arhaičnu mogućnost pretvaraju u nužnost svog savremenog postupanja unutar ili van svojih granica.⁴²⁵

Izvorište konflikata je definisanje nacionalne teritorije kao državne, pri čemu svaka od novonastajućih nacionalnih država sebi postavlja zadatak ostvarenja granica u istorijskoj vizuri uvek iz perioda neke eventualne prethodne državnosti ili teritorijalne zaposednutosti u kome je tadašnja nacionalna elita polagala pravo na najveću kao nacionalnu teritoriju. Ukoliko susedne nacionalne države veličaju potpuno različite periode svoje istorije, razumljivo je da im se tako osmišljene želje i granice presecaju i brzo postaju razlog netrpeljivosti i rata. Razlog za rat je utoliko veći ukoliko postoji mogućnost „osobađanja zatočenih“ pripadnika svoje nacije u drugoj nacionalnoj državi. Otud i toliko ratova na tlu nekadašnjih etničkih federacija. Izuzetno važan činilac prisustva nasilja u času nastajanja novih nacionalnih država jeste i ne/postojanje kulture smrti koja se identifikuje sa umiranjem čoveka i države. Takođe, nemanje „rezervi prema nasilju“ ide i činjenica da nasilništvo posmatrano kao varvarsko svojstvo utkano u genetski kod nacije nije nestalo stvaranjem novih nacionalnih država, već je, zavisno od političkog interesa ili primireno ili podstaknuto sa ciljem ugrožavanja i uništenja drugih nacija i uopšte neprijatelja

⁴²⁵ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 118-119

date nacije“.⁴²⁶ „Ovde dolazi do izražaja interpretativna funkcija nacionalističke ideologije u nastojanjima opravdavanja ili veličanja takvog pristupa nasilju pa i genocidu kao dokazu moći, snage, pa čak i vitalnosti nacije“.⁴²⁷

Pojedini autori koji su se bavili ovom temom razlikuju tri sloja nacionalizma prema njihovoj dubini koja je obrnuto proporcionalna stepenu njihove manifestnosti. Najdublji sloj ili nivo je upravo onaj koji se najmanje manifestuje, prikriiven je i predstavlja konačnu fazu u razvoju nacionalizma. Razlikuju se i po stepenu u kojem se ispoljavaju kao mržnja i kao ljubav. Na površini su oni kod kojih je mržnja manifestna, a najdublji su oni koji se manifestuju u obliku ljubavi. Ni mržnje prema drugoj naciji ne bi bilo bez hipertrofirane ljubavi prema sopstvenoj, kao što ni hipertrofirane ljubavi prema tuđoj ne bi bilo bez mržnje prema vlastitoj naciji. Ti slojevi nacionalizma su: mržnja prema drugima, autonacionalizam i introvertirani nacionalizam. Mržnja prema drugima kao površinski nivo nacionalizma ujedno je i najslojevitiji njegov deo. Iza mržnje prema „drugima“ uvek stoji „ljubav prema „svojima““. U manifestacijama kreće se od nedostatka tolerancije, poštovanja i ljubavi prema drugima, dopunjene nepoštovanjem, nesimpatijom i netolerancijom, preko mržnje prema samo pojedinim elementima identiteta drugih i mržnje drugih kao takvih, do njihovog istrebljenja. Autonacionalizam se, kao mnogo dublji sloj nacionalizma ili čak nacionalističkog puritanizma odnosi na mržnju prema pripadnicima sopstvenog nacionalnog identiteta, odnosno osobama koje ne zadovoljavaju kriterijume iz prethodnog nivoa nacionalizma. Objekti autonacionalizma nisu samo oni koji su dati da ne budu prihvaćeni jer su stranci, nego i oni koji su dati da budu izopšteni jer prihvataju strance. Drugim rečima, oni koji ne mrze druge nisu dovoljno „naši“ ili, sopstvene „loše“ treba mrzeti kao i „druge“. Introvertirani nacionalizam ili mržnja prema sopstvenom, najčešće

⁴²⁶ O pojmu i vrstama neprijatelja, specifičnom političkom razlikovanju prijatelja i neprijatelja, ratu ili razumevanju drugog, kao i pravu na preventivno nasilje i rat videti opširnije: Čavoški Kosta, *Neprijatelj*, Prosveta Beograd, 1989; Šmit Karl, „Pojam političkog“, Treći program, Prev. D. Basta, III Prg., broj 102/1995; Clausewitz von Carl, *Vom Kriege*, II deo, Dümmler, Berlin, 1834, str. 140-141 i Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 271-279; Bojanić Petar, *Nasilje, figure suverenosti*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2007

⁴²⁷ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 119

etničkom identitetu je najdublji, najtužniji i najmizerniji sloj nacionalizma i konačna konsekvencija prethodna dva. Njegov prelazni oblik iz autonacionalizma u introvertiranost ponekad se sreće kod onih koji dolaze iz dualnog identiteta. U ovom slučaju mržnja prema jednom delu sopstvenog identiteta samo je posledica hipertrofirane, artificijelne ljubavi prema drugom. Uzimajući u obzir složenost pojave introvertiranog nacionalizma, njegovi izvori nalaze se u hijerarhijskom odnosu između različitih socijalnih identiteta, a ne u dualnom identitetu koji je samo njegova žrtva. Staljin je bio veoma sklon potiskivanju svog gruzijskog identiteta i prihvatanju ruskog, pri čemu ni njegovo rusofilstvo ni gruzofobija nisu etničkog karaktera već upravo nacionalnog odnosno, da je njegovo rusofilstvo bilo etničko po svom karakteru, odricanje od gruzijskog identiteta ne bi bilo potrebno. Praktično, identifikacija sa novom, „superiornijom“ kulturom uslov je potiskivanja vlastite „inferiornosti“. Upravo odatle proizilaze i teškoće u prepoznavanju introvertiranog nacionalizma jer se ovaj njegov sloj prikriva i ispoljava na površini kao ljubav prema nekom drugom socijalnom identitetu. Kod introvertiranog odnosa prema sopstvenom identitetu u obliku mržnje, stida ili potiskivanja i prikrivanja, izuzetno je teško ustanoviti da li se radi o nacionalizmu ili o transformaciji u novi etnički identitet. Ova tri sloja nacionalizma, tri sloja ljubavi odnosno mržnje prema naciji, ma koliko delovali različiti, u stvari predstavljaju nedeljiv proces, s time što između onih koji počinju sa hipertrofiranom ljubavi prema svojoj naciji i onih koji završavaju sa genocidom nad drugima, postoji ogromna razlika.⁴²⁸

Uopšte, na naznačenom prostoru nastajanja novih nacionalnih država ukorenjeno je i oficijelno i neoficijelno naglašavanje veće vrednosti novouspostavljene države na osnovi količine prolivene krvi i mnogobrojnosti odnosno veličini žrtve koja ima ogromnu sugestivnu moć nad voljom ljudi i javnim mišljenjem sveta, kao i osećanjima pravne države.⁴²⁹

⁴²⁸ Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006, str. 279-290

⁴²⁹ Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 120

Događaji s kraja XX i početka XXI veka nažalost nedvosmisleno svedoče o tome da je stvaranje novih nacionalnih država, stvorenih na zgarištima nestanka blokovske podele⁴³⁰ i raspada socijalističkog sistema, gotovo po pravilu bilo praćeno etničkim sukobima grupa koje su želele samostalnost i nacionalnu državotvornost odnosno oslobođenje od „zatočeništva“ vraćajući se konceptu „krvi i tla“. U tom smislu, izazivanje i podgrevanje etničkih tenzija i suprotstavljenosti predstavlja najbrži i najučinkovitiji način, a etničko nasilje postaje sredstvo ka ostvarenju cilja oličenog u stvaranju novih nacionalnih država ovoga tipa. Prethodno izneto potvrđuje činjenica da se etničko nasilje javlja i prisutno je isključivo u multietničkim zajednicama u kojima postoji disparitet između stepena prava i autonomije sa jedne, i kritičnih masa (grupa) sa druge strane. Sukobi sa etničkim prefiksom nedvosmisleno su suroviji i nasilniji i daleko ih je teže razrešiti, što ih čini dugotrajnijim, a sukobljene strane po pravilu oslanjaju se na istorijski utemeljene podele i prava. Eklatantan primer navedenog jesu sukobi na prostorima bivše Jugoslavije između Srba, Hrvata i bosanskih Muslimana koji su rezultirali krvavim etničkim nasiljem nakon čega su stvorene nove nacionalne države. Sa druge strane, odnosi Čeha i Slovaka, francuski odnosno engleski govorećih Kanađana, Flamanaca i Valonaca takođe su utemeljeni na istorijskim „žalbama“ različitih vrsta, ali nisu doveli do tako i toliko nasilnih razaranja i krvavih etničkih obračuna upravo iz činjenice o nepostojanju etničkih različitosti kao osnovne premise.

Neizostavni pratilac, najčešće i ključni činilac ovakvih procesa jeste i hegemonija velikih sila „u ime popravljanja svetskog poretka“ koja odlučivanjem o suverenitetu ili njegovoj uzurpaciji, instrumentalizuje forum međunarodne zajednice gradeći paternalistički odnos prema „malim i nezbrinutim“ narodima/državama, diktirajući tako regionalizaciju kao novu blokovsku podelu sveta i fragmetaciju država (podgrevanjem separatizma) shodno sopstvenim, uvek i isključivo materijalnim interesima.

⁴³⁰ O nacionalizmu i kolapsu sovjetske imperije; Sovjetskom Savezu; Rusiji i nakon raspada Čečeniji; etničkom konfliktu kao posledici sovjetskog imperijalizma i velikog ruskog nacionalizma; demokratizaciji kao izvoru etničkog konflikta; konfliktima identiteta; nacionalističkoj mobilizaciji u post-sovjetskoj Rusiji; korenima ideje ruskog nacionalizma; pojavi novih manjina; čečenskom etnosecesionizmu i međunarodnim faktorima videti opširnije: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 120-150

4. Perspektiva prisustva nasilja u etnički profiliranim zajednicama

Razlike između ljudi u pogledu rasne i etničke pripadnosti, vere, jezika, običaja itd. same po sebi ne proizvode probleme u odnosima između naroda i država. Posebnost ove ili one vrste kao obeležje nečijeg identiteta nije nešto što po automatizmu komplikuje zajednički život „različitih“ u okviru države odnosno jednih pored drugih, ali predstavljaju preduslov po sebi. Problemi nastaju kada se na osnovu posebnosti traže posebna prava – počev od prava na iskazivanje posebnosti, do prava koja znače izjednačavanje jedne skupine u svim prinadležnostima sa onima koji ih u najvećoj meri uživaju. Međutim, ovakvo ispunjavanje zahteva neminovno sobom nosi izvesnu restrikciju prava „drugih“, odnosno redukovanje određenih njihovih privilegija što se, praksa i istorija su pokazale, retko kada prihvata bez otpora. Ovaj otpor, čak i u najblažoj formi, oličen kao podsećanja na potrebu preispitivanja razboritosti zahteva sa druge strane se po pravilu tumači kao nedostatak tolerancije i razumevanja, postajući tako dovoljan povod za uzdržanost i sumnjičenje. U tom smislu, izjednačavanje „različitih“ (etničkih, religioznih...) u okviru jedne zajednice ne podrazumeva samo ravnomernu raspodelu prava, već i ravnomernu raspodelu obaveza i nedaća. Gotovo po pravilu, ovo potonje predstavlja daleko ozbiljniji izvor rizika za odnose unutar nehomogenih zajednica, odnosno mogućnost konflikata unutar njih, kao i njihovu stabilnost i prelivanje uticaja na okolinu. Navedeno je potpomognuto činjenicom da su rasna, etnička i verska tolerancija uslovljene i nalaze se u negativnoj korelaciji sa životnim standardom. Krivac za težak materijalni položaj pre se pronalazi među „tuđima“ nego među „svojima“. Upravo zbog toga, „obilje različitosti“ koje se u demagoškoj terminologiji socijalističkih društava nazivalo „bratstvom različitosti“, po pravilu u bogatim društvima proizvodi sasvim

drugačije efekte u poređenju sa siromašnima. U interakciji sa spoljnim činocima, posebno susedima i centrima moći, ti efekti dobijaju nove dimenzije. Drugim rečima, etno-religijske različitosti povezane sa siromaštvom nedvosmisleno povećavaju rizik od izbijanja konflikata. O tome svedoči i činjenica da se više od 90% međudržavnih i unutardržavnih sukoba u drugoj polovini XX veka dogodilo upravo na prostoru Globalnog juga, koji je podneo 90% svih ljudskih žrtava nastalih u tom periodu.⁴³¹ Naravno, ni jedan od tih ratova, uključujući i one okončane mirovnim sporazumima, nije doprineo zbližavanju zavađenih naroda, naprotiv, njihovi odnosi i dalje su opterećeni uzajamnim sumnjičenjima, prigovorima na račun nepoštovanja preuzetih obaveza ili uskraćivanja prava saplemenicima, graničnim sporovima i sličnim nesuglasticama.⁴³²

Indikativno je da gotovo svi konflikti u nehomogenim sredinama dele zajedničku osobinu, a to je da su oni etnički konflikti. Pored toga, istorija nakon Drugog svetskog rata svedoči o tome da se etnički konflikti u savremenim okolnostima mogu javiti i nakon izuzetno dugih perioda mira. U takvim okolnostima, ovi sukobi, pod pretpostavkom dugogodišnjih potiskivanja etničkih napetosti i tenzija, u svojim eskalacijama nose posebnu neobuzdanost i ogorčenost sukobljenih etničkih grupacija rezultirajući krvavim obračunima i strahotama neslućenih razmera. Takvi primeri su Balkan, odnosno prostor bivše Jugoslavije, Liban i Šri Lanka.

Nebrojeno mnogo puta kroz istoriju videli smo katastrofalne posledice onoga što Norman Kon naziva „potrebom da pročistimo svet uništavajući kategoriju ljudi za koju smatramo da je agens uništenja i inkarnacija zla“.⁴³³ Ratovi kao izlivi besa i neobuzdanog htenja vode se jer ne možemo da razumemo drugog i ne vidimo zašto bi to trebali da činimo. Razumevanje drugog doživljava se kao osporavanje nas samih, i tako ide u oba pravca sukobljenih strana. Davno je

⁴³¹ Kegli Č., Vitkof J., *Svetska politika*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka & Diplomatska akademija, Beograd, 2004, str. 321

⁴³² Kilibarda Zoran, *Osnove geopolitike*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008, str. 221-222

⁴³³ Cohn Norman, *Europe's inner demons: The Demonization of Christians in medieval Christendom*, Pimlico, London, 1993, str. 282-283

zaključeno da narodi koji su bili izloženi posebno velikom stradanju tokom rata, imaju težnju da sličnu patnju nanesu nekom drugom narodu o čemu svedoči i praksa. Istorija je naime pokazala da ratovi nisu ni nužni ni neizbežni, ali je pre svega neophodno poznavanje „drugoga“.⁴³⁴ Uzimajući u obzir specifičnost i složenost etničkih konflikata, građanski ratovi, gerile, terorizam, torture, etnoterorizam i organizovani kriminal izdvajaju se kao činioci etničkih konflikata u narušavanju bezbednosti, odnosno kao njihove posledice.

Evropa je naime do '70-ih godina prošlog veka u velikom obimu smatrana homogenom, kada su milioni radnika pristigli iz Zapadne Indije, Severne Afrike, Turske i drugih delova sveta. Uprkos konfliktima u poslednje tri decenije, koji su se odnosili i na akte terorizma, prisutan je obazriv stepen optimizma kada je u pitanju mogućnost nenasilnih rešavanja istih. U prilog tome govori često pominjan izuzetak, primer Severne Irske gde su se i nakon procesa „pomirenja“ 1998. godine teroristički akti nastavili, tako i primer bivše Jugoslavije gde je nasilje uzelo oblik građanskog rata pre nego tzv. individualnog terorizma. Međutim, nasilje u okviru ili među imigrantskim etničkim grupacijama u Zpadnoj Evropi ne može biti isključeno, naročito na osnovu tenzija između pristiglih etničkih grupacija od '70-ih godina i domaćeg stanovništva. U nekim zemljama Latinske Amerike nezadovoljstvo domorodačkih indijanskih naroda u Peruu i Meksiku proizvodi podsticaj za političko nasilje. Takođe, tribalizam u Africi isprovocirao je široko rasprostranjeno nasilje u poslednjoj deceniji, što nedvosmisleno utiče i na Južnu Afriku gde se etnički konflikti podudaraju sa socijalnim tenzijama.⁴³⁵

Regioni u svetu najpogođeniji etničkim konfliktima bez sumnje su Bliski Istok, susedni mu Kavkaz, Jugoistočna i Centralna Azija. Razdor etničkih linija na ovim prostorima ukorenio se kao domaća bolest već dugo godina, sa malim izgledima iščezavanja ili umanjenja intenziteta u skorijoj budućnosti. Kurdi nemaju svoju državu, Arapi u Palestini imaju tzv. mini-državu, u

⁴³⁴ Opširnije videti: Pavlović Miodrag, „Rat ili razumevanje drugog“, *Koraci*, 1-2/93 u Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 277-279

⁴³⁵ Opširnije videti: Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 245

Libanu je situacija specifična zbog sirijskog vojnog prisustva, dok se kolaps i dezintegracija Sirije događaju na sličan način kao u bivšoj Jugoslaviji. Konflikt Sunita i Šiita u Iraku nije ni blizu rešavanja, naročito ukoliko se tome dodaju previranja i tenzije između domaćih i stranih radnika u delovima Zaliva bogatim naftom. U tom smislu, budućnost Saudijske Arabije je u određenoj meri neizvesna, kao i budućnost Kuvajta i Bahreina. Staro neprijateljstvo Turske i Grčke i nerešena situacija oko Kipra, kao i bezbroj nesuglasica oko Kavkaza teško da će biti razrešene u skorijoj budućnosti. Centralna Azija, naročito Afganistan i Tadžikistan takođe predstavljaju poprište unutrašnjih sukoba čiji se efekti prelivaju, bez izgleda trajnog rešavanja. Nestabilna politička situacija i neizvesnost u Indiji (nakon 1947.), kao i konflikti u borbi za autonomiju ne samo Siika, već i drugih grupacija pokretačka su snaga novim konfliktima i to na osnovu starog antagonizma Hindusa i Muslimana sa jedne, i sukoba kasta sa druge strane. Situacija u Indoneziji i drugim zemljama Jugoistočne Azije isto tako je neizvesna, upravo iz razloga povećanog nasilja usmerenog direktno prema Kinezima, drugim manjinama, kao i međusobnog nasilja. U ovim neuralgičnim područjima i terorizam se javlja kao uobičajena pojava, ali je gotovo uvek u senci etničkih razmirica i nemira, građanskih ratova i drugih manifestacija kolektivnog nasilja, o čemu najbolje svedoče Afganistan i konflikti u centralnoj Africi.⁴³⁶ Činjenica je da konflikti ove vrste privlače pažnju svetske javnosti proporcionalno strateškom značaju koji imaju, odnosno koji im se pridaje. Tako krvavi i dugotrajni sukobi u Africi, centralnoj Aziji, Laosu ili Kambodži, neće u velikoj meri okupirati pažnju zapadnih medija za razliku od haosa u Persijskom Zalivu ili Indijskom podkontinentu koji se prepoznaju kao “široke pretnje svetskom miru i stabilnosti”. Naime, od dvestotinjak etničkih konflikata u periodu nakon Drugog svetskog rata, samo dvanaest njih se nije pojavilo na području zemlja poznatih kao zemlje “trećeg sveta”, što se najverovatnije i neće promeniti u budućnosti. Iako su neki od njih bili kratkotrajniji i ne toliko krvavi, većina njih trajala je pet, pa i deset godina noseći nebrojene civilne i vojne žrtve poput Afganistana, Kurdistana, Alžira i pojedinih konflikata u Centralnoj Africi. Mnogi od ovih etničkih konflikata posledica su procesa

⁴³⁶ Opširnije videti: Opširnije videti: Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 246

dekolonizacije i pojave novih država, iako se još uvek ne može sa sigurnošću tvrditi održivost “novih nacija”, što usložnjava mogućnosti konfrontacija kako međudržavnih, tako i unutardržavnih. Pored toga, ne može se sa sigurnošću reći ni da će Indija, Indonezija i Nigerija kao druga, četvrta i deseta zemlja po broju svetske populacije u svom sastavu, zadržati postojeće granice. Izneto se dovodi u pitanje upravo iz razloga brojnosti i etničkog diverziteta populacije u ovim zemljama koje postaju isuviše velike, a pri tome i nehomogene da bi se njima moglo vladati iz jednog centra.⁴³⁷

U modernoj istoriji siromaštvo *per se* nije vodilo ratovima između država, ali je nesumnjivo imalo uticaja na socijalne okolnosti koje proizvode tenzije i destabilizaciju. Jedna od ovih posledica kao faktora koji su značajni za etničke konflikte svakako su migracije stanovništva. Naime, od kraja Drugog svetskog rata dogodilo se nekoliko ogromnih migratornih talasa kao što su egzodus Muslimana iz Indije ili Hindusa iz Pakistana izazvanih političkim razlozima, kao i egzodus Rusa iz bivših republika Sovjetskog Saveza, Jermena iz Azerbejdžana, mnogih manjina iz centralnoazijskih republika, izbeglica iz Palestine, Ruande, Zaira, bivše Jugoslavije⁴³⁸ i sredinom druge decenije XXI veka iz Sirije ka Zapadnoj Evropi. U tom smislu, i pored brojnih međunarodno-pravnih instrumenata kreiranih sa ciljem sprečavanja, odnosno usmeravanja etničkih konflikata u pravcima interesa moćnih, stiče se utisak da - dokle god se više novca u svetu ulaže u proizvodnju i kupovinu oružja kao primarni cilj ostvarivanja profita - etnički nehomogene sredine predstavljaju poligon za realizaciju interesa, a perspektiva „lake zapaljivosti“ i izazivanja konflikata u njima - uvek najlakše sredstvo za ostvarenje tog cilja, zanemarujući tragediju ljudskih stradanja i tolerišući torturu, etnoterorizma i organizovani kriminal kao činioce etničkih konflikata odnosno njihove posledice.

⁴³⁷ Indija primera radi ima dve države Utar Pradeš (Uttar Pradesh) i Bihar (Bihar) koje imaju više stanovnika od bilo koje zemlje u Evropi, kao i još tri Zapadni Bengal, Mada Pradeš (Madha Pradesh) i Hiderabad (Hyderabad) od kojih svaka isto toliko stanovnika kao i Nemačka kao najnaseljenija evropska zemlja. Izvor: Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 247-248

⁴³⁸ Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 248

VI

Specifičnosti bezbednosnog aspekta etničkih konflikata

Spomenici drevnih kultura, istorijski spisi i teoretičari kazuju da su ljudi, društvene grupe, narodi i države tokom istorije više bili u odnosima različitih sukobljavanja i ratova nego što su živeli u miru.⁴³⁹ Otuda se može reći da konflikti i rat prate ljudsko društvo od njegovog nastanka, s tim što su razvojem društva postajali širi po obimu i destruktivniji po posledicama. Kao potvrdu dovoljno je pomenuti da je od 3200 godine pre nove ere do danas u svetu vođeno 14.513 ratova i da je u njima izgubilo život 3.600.000.000 (gotovo polovina trenutne populacije na Zemlji).⁴⁴⁰ Početkom trećeg milenijuma, društveni sukobi i mogućnost njihove prevencije nametnuli su se kao prioritetan društveni, bezbednosni i politički problem i to prvenstveno sledom istorijskih događanja u XX veku. Minuli vek, kao ni jedan do sada, bio je period nasilja i straha, ratova, sukoba i kako kaže Hobsabauum „*mega-smrti*”. Tokom njega su se, pored dva svetska rata, odigrale i revolucije, građanski ratovi, zatim hladni rat, serija lokalnih ratova između država, nacija i veroispovesti, izbeglički egzodusi i na stotine vojnih intervencija.⁴⁴¹ Dovoljno je pomenuti da je nakon Drugog svetskog rata u otprilike sto osamdeset ratova koji su vođeni do početka 2000. godine poginulo oko 35 miliona ljudi.⁴⁴² U svetlu tih činjenica, čuju se zabrinjavajuće konstatacije analitičara koji smatraju da „ako je period hladnog rata bio obeležen nekim oblicima izvesnosti i stabilnosti, aktuelni međunarodni poredak odlikuje velika

⁴³⁹ „Rat je otac i kralj svega”, pisao je Heraklit 500 godina pne. Platon je sukobe smatrao „prirodnim stanjem naroda”, a Aristotel „prirodnim načinom sticanja imovine”. Tomas Hobs u prirodi čoveka nalazi razloge sukobljavanja, usled čega je „čovek čoveku vuk”, pa dolazi do „rata svih protiv svih”, dok Quincy Wright u svom delu *A Study of War*, (Abridged by Louise Leonard Wright, 1964) smatra da rat kao poseban vid nasilja, nije proizvod ljudskog društva, već da je vođen između životinja, a vodili su ga i praljudi, pre sadašnje civilizacije. Erih From u razmatranju konflikata smatra da se čovek razlikuje od životinje po tome što je ubica; što predstavlja jednog primata koji muči i ubija članove svoje vrste i to bez razloga, bilo bioloških bilo ekonomskih, a da pri tome oseća zadovoljstvo. Ta biološka neprilagodljiva i po svemu nefilogenetski programirana maligna i ofanzivna agresija, bit je i suština problema najrazličitijih socijalnih konflikata, posebno rata smatra Erih From u svom radu *Anatomija ljudske destruktivnosti*, knjiga I. Zagreb, 1975, str. 67-112

⁴⁴⁰ *Armed Conflicts and Conflict Management*, Stockholm International Peace Research Institute SIPRI. <http://www.sipri.org/contents/conflict/>, (pristupljeno 10. 01. 2015.)

⁴⁴¹ Vojne intervencije različitog obima su sprovodile nakon Drugog svetskog rata skoro sve države koje su pripadale redu moćnih zemalja i super sila. U tom pogledu se izdvajaju SAD koje su „počev od Zalivskog rata, intervenisala 51 put u trideset stranih zemalja. U celini, počev od 1945 godine, ako bi se uračunale male vojne ekspedicije (kao na Grenadi) oko dve stotine slučajeva američkog angažmana”. Izvor: Ranković Miodrag, *Sociologija i futurologija*, II Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 1998, str. 64

⁴⁴² Honing Jan Wilijem, „New Conflicts: Risks and Challenges“, Heinz Gartner, Adrian Hyde-Price, Erich Reiter, (eds), *Europe's New Security Challenges*, Lynne Reinner Publishers, Boulder, London, 2001

nestabilnost, čak i haos”.⁴⁴³ Iako razvoj misli i praktičnih nastojanja vezanih za sprečavanje i rešavanje društvenih konflikata ima dugu istoriju⁴⁴⁴ tek su tragična iskustava dva svetska rata, narastanje svesti o apokaliptičkim mogućnostima savremenih ratova kao i stalno prisutan strah od ekstremističkih grupa i ideologija doprineli da prevencija i rešavanje sukoba postane predmet ozbiljnih istraživanja u okvirima različitih nauka i naučnih disciplina. Još sredinom prošlog veka osniva se više istraživačkih instituta, a prevencija i rešavanje društvenih konflikata postalo je sastavni deo i posebnog istraživačkog pravca pod nazivom Istraživanje mira (Peace Research), koji danas okuplja najeminentnije naučnike iz celog sveta.⁴⁴⁵ Naime, sve do devedesetih godina XX veka istraživanje mira, prevencija i sprečavanje konflikata zasnivali su se na tradicionalnom pristupu odnosno modelima klasičnih međudržavnih konfliktnih situacija, kao i na opštoj fiksaciji globalnog sukoba ondašnjih super sila i vojnih blokova. Taj pristup se pokazao nedovoljno adekvatnim, jer je preneglašavao političko-ideološke aspekte, dok su bili u potpunosti zanemareni regionalni, ekonomski, ekološki i kulturni faktori. Unutrašnji uzroci konflikata kao i virtulentna priroda etničkoculturnih faktora bili su sistematski zapostavljeni. Konflikati „niskog intenziteta” su takođe bili zanemarivani, jer su posmatrani kroz optiku pretpostavljenog „konflikta visokog intenziteta između Istoka i Zapada”. U stvarnosti ovi tzv. „mali” etno-kulturni konflikti su odneli milione žrtava, daleko više od međudržavnih konflikata koji su vođeni nakon Drugog svetskog rata. To je navelo istraživače da u rezimiranju istorije minulog veka na pesimistički način kažu: „Tokom XX veka više ljudi je pobijeno ili ljudskom odlukom dopušteno da umre, nego ikada u istoriji... Vek se završio globalnim neredom čija je priroda bila nejasna, i bez vidljivog mehanizma bilo za okončanje tog nereda, bilo da se on drži

⁴⁴³ Rosenau N. James, „Ominous Tensions in a Globalizing World“ - In: *Conference on International Relations*, Middle East Technological University, Ankara, Turkey, July 3, 2002, Issues of CESR Volume 2, Number 3. http://www.cesr-cess.org/CESR_contents.html, 21. 01. 2004

⁴⁴⁴ Goldstein S. Joshua, „International Conflicts“, *International Relations* (fifth edition), Longman, New York, 2003, str. 183-219

⁴⁴⁵ Najznačajnije svetske institucije koje se bave pitanjima rešavanja sukoba i problemima mira su Institut za istraživanje mira u Oslu i Štokholmski institut za istraživanje mira SIPRI. Među značajnim organizacijama izdvajaju se Međunarodno udruženje za istraživanje mira (IPRA) u Groningenu i Institut UN za istraživanje i rešavanja sukoba (UNITAR).

pod kontrolom”.⁴⁴⁶ Pojava novih izazova i pretnji miru i bezbednosti na prelazu vekova, nepredvidivost i eskalacija različitih oblika društvenih konflikata (od ratnih do klasnih), narastanje radikalnih ideologija (ekstremnog etničkog nacionalizma, šovinizma, verskog fundamentalizma, nihilističkog terorizma, klasičnog i kulturnog rasizma), opredelila je naučnu i humanistički nastrojenu javnost na drugačiji pristup u izučavanju, prevenciji i rešavanju unutardruštvenih, regionalnih i međudržavnih sukoba. Pored niza nacionalnih i međunarodnih naučnih instituta i organizacija (specijalizovana tela UN, OECD, Saveta Evrope) došlo je do snažnog razvoja neprofitnog sektora koji se na različitim nivoima opštosti i specijalizovanosti počeo interesovati za probleme istraživanja mira i rešavanje sukoba svih tipova, od međudržavnih, etničkih i verskih do poslovnih i porodičnih.⁴⁴⁷ Poseban podsticaj za razvoj novih istraživačkih pravaca i praktičih delatnosti vezanih za civilizovanje konflikata kao i nastanak subdisciplina Rešavanje konflikata (Conflict Resolution) i Izgradnja mira (Peace-building), imale su međunarodno političke okolnosti i pojava regionalnih konflikata u Jugoistočnoj Evropi početkom devedesetih godina XX veka. U tom periodu jugoistok Evrope postao je prepoznatljiv po eskalirajućim bezbednosnim krizama i ratnim konfrontacijama na prostoru nekadašnje SFRJ.⁴⁴⁸ Početak novog milenijuma obeležen je specifičnostima sadržanim u činjenici o sve češćem i većem suočavanju savremenog sveta sa novim bezbednosnim izazovima⁴⁴⁹ koji prema svojoj morfologiji u velikoj meri odstupaju od uobičajenih, tradicionalnih i poznatih modela bezbednosnih problema.⁴⁵⁰ Upravo ovakva promena njihove morfologije nedvosmisleno

⁴⁴⁶ Hobsbaum Erik, „Kuda ide američka imperija“, *Le Monde Diplomatique*, (izdanje na srpskom jeziku), br. 6/2003

⁴⁴⁷ Opširnije videti: Bose Sumantra, „State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia“, *Comparative Political Studies*, Vol. 28, No. 1, April 1995, str. 87-116

⁴⁴⁸ Nacionalna i državna emancipacija novonastalih demokratija poprimala je dramatične pravce razvoja što je rezultiralo napuštanjem tradicionalnih i iznalaženjem savremenih modela rešavanja kriznih i konfliktnih situacija kao i ekstenzivno učešće članica „međunarodne zajednice“ u pokušajima diplomatskog posredovanja na prostoru Zapadnog Balkana. Videti opširnije: Fatić Aleksandar, „Modern diplomacy in the Balkans“, *Montenegro Journal of Foreign Policy*, vol. 3, no. 1-2, 1998, str. 61-74. Izvor: Milašinović Srđan, Želimir Kešetović, „Mogućnosti rešavanja unutardržavnih konflikata“, *MP 1-2*, UDK: 316.485.6, Vol. LXI, br. 1-2, Januar 2009, str. 166-169

⁴⁴⁹ O novim bezbednosnim izazovima opširnije videti: Žužek Marija, „OSCE and Contemporary Security Challenges“, *OSCE and Contemporary Security Challenges*, Organization for security and co-operation in Europe (OSCE) – Mission to Serbia, Belgrade, 2015, str. 95-107

⁴⁵⁰ Videti opširnije: Baldwin D.A., *The concept of security*, Cambridge, University Press, 2001., Baylis J., Wirtz J.,

direktno implicira na činjenicu da postaju izazovi usled sopstvene nepredvidivosti.⁴⁵¹ Jednu od takođe velikih novina predstavlja i način delovanja organizovanih grupacija (slične ili iste opredeljenosti odnosno pripadnosti), koje uz upotrebu savremenih tehnologija (u i van teritorije na kojoj se nalaze) ostvaruju prevashodno političke ciljeve.⁴⁵² U okolnostima kada se savremeni svet suočava sa globalnim bezbednosnim pretnjama, ne može se poreći činjenica da specifičnosti etničkih konflikata u svom najširem spektru ne predstavljaju najveći njihov deo (uvažavajući borbu prevlasti i moći, kao i ekonomske interese). Naime, „transformacijom rata“ i napuštanjem konvencionalnih oblika ratovanja, suočeni smo sa ideološki motivisanim, etno-separatističkim, verski fundiranim terorizmom, pretnjama upotrebom oružja za masovno uništenje, secesionističkim tendencijama, separatističkim grupama kao predvodnicama etničke borbe, etnopolitičkom mobilizacijom u očuvanju suvereniteta države sa druge strane, prelivanjem kriza, izbegličkim kolonama, kao i najširim oblicima destruktivnih konsekvenci svega iznetog (tortura, genocid, etničko čišćenje, etnoterorizam, organizovani kriminal i dr.). Zajednički imenitelj najvećeg dela savremenih bezbednosnih izazova u tom kontekstu, leži u - i odnosi se na etnički diverzitet, nedvosmisleno utičući kako na trenutne globalne bezbednosne izazove i stabilnost u svetu, tako i trasirajući buduće pravce bezbednosnih izazova s obzirom da smanjenje etničkih distanci nije ni najmanje izvesno.

Cohen E. and Gray C., *Strategy in the Contemporary World - Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, 2002, Friedman T., *The World is Flat: A Brief History of Twenty-first Century*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2005, Volc N. Kenet, *Teorija međunarodne politike*, Centar za civilno-vojne odnose, Alexandria Press, Beograd, 2008

⁴⁵¹ Videti opširnije: Fukuyama Francis, The Last Man in a Bottle: An Essay on the Tenth Anniversary of the Publication of 'The End of History' and "Responses to Fukuyama," *The National Interest*, No. 56 Summer 1999, Huntington Samuel P, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Norman, OK, 1991, Huntington, S. P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996

⁴⁵² Videti opširnije: Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 2001, Buzan Barry, *People, States and Fear*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, Eller Jack David, *From Culture to Ethnicity to Conflict: An Anthropological Perspective on Ethnic Conflict*, University of Michigan Press, 1999, Hofmann Bruce, *Inside Terrorism*, New York, Columbia University Press, 1998, Horowitz Donald L., *Ethnic Groups in Conflict*, Updated Edition With a New Preface, University of California Press, 2000, Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, London, 2004

1. Bezbednosni aspekt etničkih konflikata

Pluralistička demokratija koja podrazumeva podelu vlasti, poštovanje ljudskih prava i vladavinu prava neraskidivo međusobno povezanih, predstavljaju elementarne preduslove trajnog mira, pravičnosti i bezbednosti. Novinar i politički analitičar Farid Zakarija u knjizi "Postamerički svet" primećuje da se u skoro globalnom usponu nacionalizma pojavljuje problem učvršćivanja lokalnih identiteta.⁴⁵³ Po Zakariju nacionalna država je relativno nov izum, u mnogim slučajevima mlađi od sto godina, a mnogo starije su razne verske, etničke i jezičke grupe koje postoje unutar nacionalnih država. Ti suštinski slojevi identiteta iskonskiji su od nacionalnih država i u većem delu sveta i dalje definišu život. U globalizovanoj ekonomiji ove grupe su svesne toga da su im centralne vlade sve manje potrebne, a u demokratskom dobu, održavajući svoje jedinstvo stižu rastuću moć. Pojedini narodi su spremni da za te lokalne identitete ratuju i polažu svoje živote. Takva situacija, zaključuje Zakarija, nije samo na Balkanu i republikama propalog socijalističkog "carstva", već je svetski trend zastupljen čak i u EU (Belgija – Flamanci i Francuzi; Ujedinjeno Kraljevstvo – Škotska; Katalonija, Baskija, itd.). Poenta jeste da je jedina adekvatna zamena za "usitnjavanje sveta" – izgradnja demokratskih institucija i funkcionalnih država.⁴⁵⁴

Mnogobrojni konflikti uzrokovani borbom za samoopredeljenje, iznedrili su savremenu, restriktivnu praksu država u oblasti razumevanja doktrine samopredeljenja. Savremena matrica

⁴⁵³ Fareed Zakaria, *The Post-American World*, W. W. Norton & Company, New York, 2008

⁴⁵⁴ Varga Boris, *Farbanje demokratije*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2013, str. 15-16

mnogih novoproglašanih zemalja predstavljaju dugotrajni i izuzetno destruktivni unutrašnji oružani konflikti. Od kraja hladnog rata, došlo je do svojevrsnog talasa naroda koji su težili ostvarivanju prava na samoopredeljenje.⁴⁵⁵ Od tog perioda do danas, usvojena su mnoga inovativna rešenja, koja sežu iznad tradicionalnog pristupa - da je secesija jedino rešenje.⁴⁵⁶ Sa druge strane, postoje i primeri (iako retki), procesa priznavanja i implementacije prava na samopredeljenje, a na osnovu univerzalno prihvaćenih pravila međunarodnog prava i međunarodnih standarda - započetih miroljubivom borbom. Jedan takav slučaj su narod Sami (Laponci), autohtonog naroda Norveške, Finske, Švedske i Rusije koji ima prepoznatljiv identitet, društvenu strukturu, kulturu, jezik, kao i jedinstvenu tradiciju i standard života. Postepeni put priznavanja od strane Švedske, Finske i Norveške, uz odbijanje Rusije, zasniva se

⁴⁵⁵ Primeri insistiranja na samoopredeljenju prisutni su naravno i mnogo pre kraja Hladnog rata. Istorija je više puta pokazala da multietničke države na duži vremenski period predstavljaju veoma često neodržive konstrukcije. Tako je Austro-Ugarska nekada zauzimala prostor današnje centralne i najvećeg dela Jugoistočne Evrope, odnosno površinu od 676. 000 kvadratnih kilometara što je činilo drugom po veličini državom u Evropi, posle Ruskog carstva. Austrija je sa jedne strane, imala upravu nad Galicijom, Kraljevinom Bohemijom, Dalmacijom, Bukovinom, Gornjom i Donjom Austrijom, Koruškom, Salzburgom, Kranjskom, Austrijskom Šleskom, Tirolom, Moravskom, Voralbergom i austrijskim primorjem. Ugarska kontrola se sa druge strane prostirala na samu Kraljevinu Ugarsku, Hrvatsku i Rijeku sa okolinom, dok su oba dela monarhije zajednički upravljala Bosnom i Hercegovinom. Austro-Ugarska kao izuzetno etnički šarenolika, brojala je populaciju od 51.3 miliona stanovnika okuljenih u 12 demografskih i etničkih grupa i 7 religijskih grupa. Prema religijskoj strukturi tadašnje Austro-Ugarske, najveći deo stanovništva, oko 66% bili su Rimokatolici, zatim slede Grčki katolici sa 10.6%, Pravoslavci sa 8.7%, Kalvinisti sa 5.3%, Jevreji sa 4.3%, Evangelisti sa 3.4% i Muslimani sa 1.1%. Što se etničkih grupa tiče, ni jedna od njih nije bila u većini. Četvrtina stanovnika naseljenih na područjima Gornje i Donje Austrije, Stirije, Tirola, Karintije, Krajine, ali i u manjem delu Bohemije, Mađarske i Moravske govorila je nemačkim jezikom. Mađari koji su naseljavali istorijski prostor Mađarske, kao i enklave u Bukovini, Moldaviji i Beču činili su okvirno oko 20% stanovništva. Zatim slede Česi sa 12.5% stanovnika naseljeni uglavnom u Bohemiji i Moravskoj i 9.6% Poljaka nastanjenih u Galiciji i Bukovini. Ostatak populacije Monarhije činili su Rumuni (6.2%) nastanjeni u Transilvaniji, Bukovini i Banatu; Srbi (3-4%) u južnoj Mađarskoj, BiH, Banatu i Bačkoj; Slovaci (oko 4%), kao i Bosanci i Italijani (do 1%). Upravo iz ove etničke šarenolikosti proizilazi neodobrovanje i nezadovoljstvo neugarskih i neaustrijskih etničkih zajednica Austro-Ugarskom nagodbom. Tako su Rumuni i Česi bečkom dvoru zamerali što se po važnim pitanjima konsultovao samo sa plemstvom ugarske, a Srbi ukidanje Vojne krajine. Donošenje Zakona o nacionalnostima izazvalo je posebno nezadovoljstvo etničkih zajednica usled činjenice da im je formalno davao prava, ali se praktično nije poštovao. U tom smislu, položaj slovenskih etničkih zajednica predstavlja jedan po mnogima od ključnih faktora slabljenja moći Austro-Ugarske i kasnijeg izbivanja Velikog rata 1914. godine. Misli se prevashodno na slovenske etničke zajednice Poljaka u Galiciji i Bukovini, Čeha u Bohemiji i Moravskoj, Srba u BiH, Bačkoj, Banatu i južnoj Mađarskoj kao i položaj Slovaka i Ukrajinaca. Izvor: Đukanović G, Gordanić J., „Položaj slovenskih etničkih zajednica u Austro-Ugarskoj – povod za izbijanje krize“, *Politeia*, Banja Luka, godina IV, br. 8, decembar 2014, str. 178-180

⁴⁵⁶ Prikaz preko četrdeset nacerta i uspešnih rešenja u cilju uspostavljanja novih praksi država u oblasti prava na samopredeljenje videti opširnije: Weller Marc, “Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments”, *The European Journal of International Law*, Vol. 20, no. 1, 2009

na modalitetitema borbe za pravo na samoopredeljenje koji su kroz ceo proces (koji još uvek traje) u okvirima postojećih demokratskih i ustavnih načela.⁴⁵⁷

Koncept ljudske bezbednosti proističe iz koncepta socijetalne bezbednosti iz koje preuzima koncept bezbednosti grupa, a shodno liberalnoj doktrini za subjekta drži pojedinca. Izneto je stvorilo prostor za rasprave da li u okviru konceptu ljudske bezbednosti postoji mesto za etno-kulturne identitete koji predstavljaju prirodno okruženje samih pojedinaca. Tako rekonceptualizacija Pier van Der Bergove dileme da li multikulturalnost predstavlja prepreku ili podsticaj razvoju demokratije u savremenom društvu,⁴⁵⁸ daje odgovor koji se može posmatrati u dve ravni. Sa jedne strane postoje civilizacijske, fundamentalne, tj. kulturne različitosti koje su snažna prepreka globalnoj ekspanziji. Ovde bi Hantingtonov stav o sukobu civilizacija mogao postaviti više osa razdora koja je očigledna po više osnova, npr. u savremenim odnosima diverziranog Hrišćanstva i fundamentalnog Islama, gde se ne misli na postojeće nerazumevanje Islama od strane evropskih i američkih autora i političara⁴⁵⁹, već je reč o postojećim ideološkim, dakle suštinskim i kulturnim različitostima. Uvažavajući činjenicu da se ogroman deo ovih različitosti zasniva na tradicionalnim i religijskim vrednostima, očigledna je neophodnost analize kulturnih i etničkih aspekata kao determinanti za realnu procenu eventualnog prostora širenja kapitala multinacionalnih kompanija od strane ideologa globalizacije. Postojanje sukoba (civilizacija) i uslova etničkih napetosti nedvosmisleno sprečavaju ideju o stvaranju globalnog društva koje podstiče opšte dobro. Sa druge strane pak, eventualno usitnjavanje multikulturalnosti na aspekte u kojima se može ili se ispoljava, otvara prostor za nastanak različitih mikro i makro pokreta koji, zavisno od snage mogu podrivati i nacionalne i globalne društvene tokove. Tako praktično prenaplašena posebnost odnosno partikularnost postaje ne samo prepreka globalizaciji, već razarajuće tkivo čitavog globalnog poretka. Etnički

⁴⁵⁷ Opširnije videti: Hendriksen B. John, „The continuous process of recognition and implementation of the Sami people’s right to self-determination“, *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 21, Number 1, March 2008

⁴⁵⁸ Berghe, Pierre, L. Van der, *The Ethnic Phenomena*, New York, Elsevier, 1981

⁴⁵⁹ Esposito L. John, *The Islamic Threat Myth or Reality*, Oxford University Press, 1992

ekskluzivizmi sastavni su deo ovakvih pesimističkih projekcija. Iako su i u prošlosti postojale institucije čiji je osnovni zadatak bio transnacionalna kontrola etničkih konflikata, kao što je između ostalog i Društvo naroda, njihovi rezultati su poražavajući. S tim u vezi, uvažavanje kulturnih i etničkih različitosti, na temelju Štiglicove ideje o rekonceptualizaciji ekonomskih aspekta globalizacije, nameće se kao neophodno. Ovi paralelni procesi koji se u savremenom svetu odvijaju na kulturnom planu, zahtevaju uslovno rečeno redefinisane vrednosnih sistema jer, ekonomski aspekti koji su podržani tehnološkom i vojnom nadmoći predstavljaju snažne poluge globalizacije, dok sa druge strane zanemarivanje kulturne i etničke komponente može voditi ekskluzivnosti i homogenitetu. Za razliku od klasične liberalne doktrine i nepopustljivosti tradicionalnog modela bezbednosti, potrebno je da koncept ljudske bezbednosti sagleda mogućnosti unutrašnjih kapaciteta i eventualno drugačijih doktrina crpi mogućnosti koje će pored pojedinca, u osnovu bezbednosne politike uključiti i njihove neposredne zajednice.⁴⁶⁰

Koncept bezbednosne dileme prvi put je 1959. godine predstavio Džon Herz u svojoj knjizi „Politički realizam“, dok je kasnije često korišćena od strane pobornika škole realizma u okviru međunarodnih odnosa. Suštinski, ona podrazumeva paradoks koji se ogleda u tome da dodatno naoružavanje jedne zajednice u cilju povećanja stepena sopstvene bezbednosti, neminovno utiče na povećanje osećaja ugroženosti susednih (okolnih) zajednica, te se i oni dodatno naoružavaju. Ovakve okolnosti dovode do toga da se na kraju, svi akteri bezbednosne dileme obavija osećanjem veće ugroženosti nego pre samog naoružavanja. Kod etničkih grupa bezbednosna dilema javlja se uglavnom ukoliko postoji mogućnost ili stvarno urušavanje vrhovne vlasti koja je bila garant bezbednosti i poretka na nekoj teritoriji. U svom članku „Bezbednosna dilema i etnički konflikt“ iz 1993. godine, profesor Barry Posen analizirao je faktore uticaja koji su usloveli da raspad SSSR ne rezultira ratom etničkih zajednica, kao što je to bio slučaj pri raspadu SFRJ. Takođe, on definiše i indikatore ranog upozorenja za eventualni potencijalni sukob Rusa i Ukrajinaca. Ovaj preduslov za primenu koncepta bezbednosne dileme vidljiv je u Ukrajini, kako

⁴⁶⁰ Badić Goran, „Ljudska bezbednost, ljudska prava, multikulturalizam i sandžačke (ne)prilike“, *Mali vodič kroz ljudsku sigurnost*, Kulturni centar DamaD, Novi Pazar, 2014, str. 22-24

1991., tako i 2014. godine. Naime, 1991. je prvo nestao Sovjetski Savez, a potom je 2014. godine došlo do rušenja poretka u Kijevu - vaninstitucionalnog. Prema njegovim rečima, stepen izraženosti bezbednosne dileme zavisi od ispunjenosti dva uslova i to prvo težina otkrivanja namene novog naoružanja kod „druge“ strane, što državama otežava signalizaciju eventualno defanzivnih namera uzimajući u obzir da savremeno naoružanje podjednako može služiti i ofanzivnim i defanzivnim namenama. Naime, oklopna mehanizacija i tenkovi poseduju veliki ofanzivni potencijal, a istovremeno predstavljaju i adekvatnu liniju odbrane od neprijateljskih oklopnih vozila ili tenkova. Drugi preduslov jeste procena o eventualno većoj učinkovitosti, odnosno efikasnosti potencijalnog napada, od procenjenih kapaciteta istih snaga da se odbrane. Ovde postaje jasno kako rast defanzivnih kapaciteta „jednih“, utiče na umanjeње osećaja bezbednosti „drugih“ što vodi pa i njihovom dodatnom naoružavanju. Drugi dakle Pozenov uslov za rast dimenzija dileme podrazumeva postojanje razlike u potencijalnim rezultatima napada i/ili odbrane teritorije uz istu količinu naoružanja i ljudstva, kod kojih se dva presudna faktora odnose na tehnologiju i geografiju. Iako univerzalni faktor, tehnologija ponekad može obezbediti presudnu nadmoć u napadu ili odbrani. Tako je tehnologija bila na značajno različitom nivou za vreme raspada SFRJ i SSSR. Naime, što je naoružanje jednostavnije više ga ljudi može koristiti, a što ga više ljudi koristi lakše ih je pokrenuti i motivisati na ideološki, verski ili etnički sukob. Sa druge strane, oružje tzv. visokih tehnologija poput nuklearne, poseduje izuzetnu moć prevlasti i kapacitet odvrćanja u uslovima potencijalnih sukoba, zanemarujući važnost uloge nacionalizma sa vojnog stanovišta.⁴⁶¹ Pozen izdvaja tri osnovna

⁴⁶¹ Tako su na delu prostora bivše SFRJ, pri njenom raspadu, u sukobima učestvovalе paravoјne formacije i teritorijalne odbrane, dok su i Rusi i Ukraјinci posedovali nuklearno naoružanje. Jasno je da bi njegoва upotreba nanela ogromne štete obema stranama. Tako je tehnološki faktor, između ostalih, negativno uticao na mogućnosti sprećavanja sukoba u npr. Hrvatskoј, a pozitivno u Ukraјini. Opet, za razliku od tehnologije, geografija kao drugi Pozenov faktor je promenljiv. Naime, izolacija neke entičke grupe u male teško odbranјive enklave, stavlja drugu grupu u povoljniji položaj. Taćnije, siguran poraz u slućaju da bude napadnuta, primorava prvu grupu na preemtivni rat u cilju spajanja enklava odnosno proširenja teritorije kako bi se lakše odbranila u budućnosti. U slućaju velikih enklava sa ekonomskom autonomijom i potencijalom voјne odbranјivosti utiče na smanjenje potrebe za preemtivnim ratom. Tako praktično veličina i mogućnost enklava da se odbrane od potencijalnog napada uz geografski položaj utiču na eventualne podsticaje bratske susedne države za intervencijom u sukobu. Pozen tvrdi da je geografski faktor sprećio sukob Rusa i Ukraјinaca u Ukraјini, dok je sa druge strane bitno uticao na početak sukoba Srba i Hrvata u Hrvatskoј. Srbi u Hrvatskoј su naime živeli u nekoliko enklava koje su u slućaju napada teško mogle da se odbrane ili pomognu jedna drugoј, te je Srbija povukla prvi potez. Ovakva Pozenova tvrdnja

faktora koji imaju mogućnost snažnog uticaja na osećaj ranjivosti, kao i osećaj o odlučujućem sudbinskom trenutku zajednice da napadne. Prvi podrazumeva instituciju obaveznog služenja vojnog roka u prethodnom režimu⁴⁶², zatim eventualna očekivanja same intervencije od strane neke od susednih država u slučaju sukoba, pri čemu uticaj potencijalnih javnih ili prećutnih saveznika u datom konfliktu može biti od presudnog značaja dodatno usložnjavajući odluku o početku sukob⁴⁶³, i treći faktor, tiče se eventualnog postojanja drugih kriznih situacija koje bi mogle okupirati pažnju potencijalnih saveznika, međunarodne zajednice ili svetskih sila te uticati na mogućnost njihove intervencije. Sa druge strane, upravo ovakve okolnosti mogu predstavljati povoljnu okolnost za izvršenje vojne ofanzive i uspostavljanje statusa *quo*, kao što je to bio slučaj kada je pažnja međunarodne javnosti usmerena na raspad SSSR, bila iskorištena od strane nacionalista za otpočinjanje sukoba na prostoru bivše Jugoslavije. Izdvajanje gore pomenutih indikatora za rano upozorenje u odnosima Rusa i Ukrajinaca pre više od dve decenije, denuklearizaciju Ukrajine i rast nacionalizma, derusifikaciju vojske Ukrajine, terorističke ili paramilitarne grupe i promenu odnosa snaga, učinile su danas Pozenova predviđanja tačnim⁴⁶⁴. Uvažavajući okolnosti i dešavanja u prvoj dekadi novog milenijuma, nesumnjivo je da

pokazala se tačnom i tokom operacija hrvatske vojske Oluja i Bljesak 1995. godine, kada Srbi u Hrvatskoj nisu imali kapaciteta ni mogućnosti da se samostalno odupru sinhronizovanom napadu hrvatskih snaga. Sa druge strane, Rusi u Ukrajini čine 21% populacije sa oko 12 miliona ljudi koji ne žive u izolovanim enklavama, već u većinski ruskim mestima koja nisu udaljena previše jedna od drugih, naročito u pojasu granice sa Rusijom, što je uslovalo izostanak osećaja ugroženosti, naročito imajući u vidu raspoloživost ruske intervencije u tom slučaju.

⁴⁶² Značaj obaveznog služenja vojnog roka u ovom kontekstu ogleda se u činjenici da u prvom redu čini svo vojno sposobno stanovništvo spremnim i obučanim za rat. Isto tako, u periodu pre i za vreme konflikta olakšava krađu i upotrebu zaplenjenog naoružanja, usled činjenice da pljačkaši znaju šta od opreme traže, kako da je transportuju i upotrebe. Kako je ovaj faktor bio ispunjen i u SSSR i u SFRJ, nije u značajnoj meri uticao u analizi tadašnjih konflikata.

⁴⁶³ Upravo neposredna blizina Rusije i nadmoć koju poseduje odvrćale su Ukrajince od razmišljanja o pokušaju napada na rusko stanovništvo u Ukrajini. Suprotno tome, eklatantna naklonost koju je Nemačka gajila prema Hrvatskoj u vreme raspada SFRJ (pa i danas), i percepciju Nemačke u Jugoistočnoj Evropi kao svetske sile, pružilo je vetar u leđa hrvatskom otcepljenju. Špekulisanje medija u Srbiji u vezi sa naglašavanjem hrvatsko-nemačkih veza i analogijom sa Drugim svetskim ratom, dodatno su uticali na odluku o preemtivnom ratu.

⁴⁶⁴ Naime, sva tri od četiri Pozenova indikatora ukrajinske krize, kao i sukob do koga je zaista došlo. Međutim, činjenica da nije došlo derusifikacije ukrajinske vojske donela je direktnu prevagu i prednost ruskoj strani na samom početku sukoba. Pored osećaja izolovanosti koju je Rusija se osetila u vezi dešavanja u Ukrajini, nova vlast u Kijevu

teorija o bezbednosnoj dilemi poseduje snažan dalji eksplanatorni potencijal kada su u pitanju etnički sukobi, a naročito u slučajevima urušavanja najviših institucija vlasti.⁴⁶⁵

dobila je direktnu podršku i pomoć SAD i EU, što je na duže staze moglo uticati na ruski osećaj premoći. Dalji uticaj na umanjene moći Ukrajine jeste denuklearizacija, pri čemu im ostaje samo oslonav u nacionalizmu kao glavnom pokretaču i izvoru motivacije. Upravo narastajući ukrajinski nacionalizam u okolnostima urušenog poretka u okviru koga ukrajinski nacionalisti uzimaju učešće u novoj vladi (pogotovu vojnim strukturama) predstavljali su signal za Ruse koji su tražili nezavisnost. Rusija je dalje podržavajući težnje svog naroda, okupirala i anektirala Krim. Treće, pojava neobebeženih naoružanih bandi i sa ruske i sa ukrajinske strane upućivao je na smanjenje prostora za eventualno mirno rešavanje krize i sprečavanje sukoba. Upravo je u cilju zaštite sopstvene zajednice, ona druga osećala sve veću ugroženost. Do realizacije jedinog Pozenovog faktora od četiri nije došlo jer ukrajinska vojska nije derusifikovana. Naprotiv, postojanje velikog broja ruskih vojnika u okviru ukrajinske vojske, stacioniranih u većinski ruskim sredinama, značajno je doprineo ruskoj prevazi na samom početku sukoba. Epilog ukrajinske krize nije izvestan u skoroj budućnosti.

⁴⁶⁵ O konceptu bezbednosne dileme opširnije videti: Posen R. Barry R., „The Security Dilemma and Ethnic Conflict“, *Survival*, Vol 35, no. 1, Spring 1993, str. 27-47. O konceptu bezbednosne dileme čiju je analizu započeo Posen opširnije videti: Jiaxing Xu, „The Ethnic Security Dilemma and Ethnic Violence: An Alternative Empirical Model and its Explanatory Power“, *Res Publica Journal*, Vol. 17, br. 1, članak 9, Illinois Wesleyan University, 2012; Stanojević Ivan, „Bezbednosna dilema u Ukrajini – drugo čitanje Barija Posena“, *Politeia*, Banja Luka, godina IV, br. 8, decembar 2014, str. 57-67 i Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 24-26

2. Etnički konflikti i međunarodna bezbednost

Etnički konflikti se u najvećem broju slučajeva pojavljuju unutar država, ostajući ograničeni u njenim okvirima dug period vremena. Njihovo izbijanje usko je povezano sa čitavim nizom povratnih posledica i ozbiljnih rizika po međunarodnu bezbednost, poredak i mir. U datim okolnostima međunarodna zajednica ne može ostati indiferentna prema ovim izazovima i pretnjama, ali osmišljavanje strategije za borbu sa njima nije ni najmanje jednostavno.

Uz mogućnost prelivanja krize, sam početak i izbijanje nasilnih i dugotrajnih etničkih konflikata generiše tri međusobno povezane posledice ili ishoda koji individualno ili zajedno predstavljaju rizik ugrožavanju međunarodne bezbednosti. Prva posledica tiče se stvaranja situacije tzv. „kompleksa humanitarne krize“ sa nezamislivim nivoima patnje civilnog stanovništva između etnički sukobljenih strana kojoj ukoliko se ne pristupi odlučno i odmah po izbijanju datog etničkog konflikta, može voditi milionskim civilnim žrtvama.⁴⁶⁶

Druga posledica odnosi se na negativno dejstvo političko-ekonomskih nuspojava za samu državu u okviru koje se odvija etnički konflikt koje može voditi ka klizavom terenu bankrotstva i kolapsa, naročito u regionima država u razvoju. Propast odnosno kolaps države u ovom smislu promptno postaje glavobolja međunarodne zajednice ne samo zbog neminovne humanitarne krize koja je u takvim okolnostima zasigurno već prisutna, već iz razloga što predstavlja

⁴⁶⁶ Opširnije videti: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 70-75

savršeno utočište za etničke, religijske i plemenske pobunjenike; ratno profiterstvo; teroriste; trgovinu drogom i druge kriminogene strukture.⁴⁶⁷

Treća posledica odnosi se na činjenicu da države koje se nalaze usred nasilnog građanskog rata, pokazujući mnogostruke znake slabosti i nemoći postaju savršene mete intervencije pristalica odnosno boraca i dobrovoljaca neregularne vojske (formacije) drugih država voljnih da iskoriste nemoć i slabost države ili nepostojanje centralnih organa vlasti u kojoj se etnički konflikt odigrava za polarizaciju stanovništva u skladu sa sopstvenim interesima. Takva eksterna intervencija neregularnih dobrovoljačkih vojnih formacija neke države, obično je praćena i kontraintervencijom druge – suparničke države - u okvirima interesa datog etničkog konflikta. U takvim okolnostima, spirala samog etničkog konflikta, zajedno sa intervencijom i kontraintervencijom vodi povećanju obima i intenziteta etničkog sukoba uzrokujući njegovo prelivanje van granica države inicijalnog konflikta, transformišući se od intra-državnog odnosno unutrašnjeg, u interdržavni odnosno međudržavni, sa ogromnim potencijalom izazivanja daleko većih stradanja, destrukcije i ljudske patnje.⁴⁶⁸

Iako praksa pokazuje da u statističkom smislu broj konvencionalnih ratova jenjava, ratova protiv ili između organizacija koje nisu države, odnosno etničkih sukoba je sve više. Među onima sa kraja XX veka od kojih se za neke uz veliku dozu rezerve i veoma obazrivo može reći da su okončani ili je njihovo okončanje u toku, u svakom slučaju spadaju ratovi u Alžiru, Kolumbiji, Istočnom Timoru, Egiptu, Libanu, Mozambiku, Severnoj Irskoj, Ruandi Somaliji, Španiji, turskom Kurdistanu, Jugoslaviji. Među onima koji se u međunarodnim okvirima smatraju „van kontrole“ jesu ratovi u Afganistanu gde se rat širi na susedni Pakistan, Čad, Kongo, Irak, pojas Gaze, Kašmir, Kurdistan, na Filipine, Sijera Leone, Somaliju, špansku Saharu, Sudan i Tajland. Pored toga, nasilje u ovom kontekstu više ne ostaje ograničeno samo na zemlje u razvoju, umesto toga ono se širi i na razvijene zemlje poput terorizma u SAD, Španiji, Britaniji,

⁴⁶⁷ Ibid, str. 70; 75-78

⁴⁶⁸ Ibid, str. 78-86

Francuskoj itd. Širenje nasilja i njegova svojevrsna transformacija od konvencionalnih u sada etničke konflikte sa ogromnim potencijalom širevanja krize naročito je vidljiva u ogromnoj tekućoj ekspanziji unutrašnjih aparata bezbednosti u svim razvijenim zemljama na početku XXI veka.⁴⁶⁹

Uzimajući u obzir da je kraj Hladnog rata bio praćen eksplozijom nasilnih etničkih konflikata, međunarodna zajednica bila je suočena sa teškim normativnim i praktičnim izazovima oličenim u osnovnoj dilemi: na koji način sačuvati i zaštititi prava i interese etničkih manjina unutar postojećih državnih struktura, a sa druge strane ustanoviti moralno opravdan pravni okvir koji će biti korišćen da ustanovi koji će secesionistički etnički zahtevi biti podržani i prepoznati od strane međunarodne zajednice. Drugim rečima, manifestacije i učestalost etničkih sukoba širom sveta suočili su međunarodnu zajednicu sa posledicama neprihvatljivim u međunarodnim okvirima poput: terorizma, trgovine drogom, humanitarnim krizama, izbegličkim krizama, kao i pretnjama širih vidova sukoba, namećući potrebu uspostavljanja instrumenta koji bi u cilju održavanja međunarodnog mira mogli na miran način razrešiti etničke konflikte, pa makar i upotrebom sile.⁴⁷⁰

U tom smislu, rešavanje etničkih konflikata u cilju održavanja međunarodne bezbednosti zasnovani su na instrumentu intervencije tzv. „treće strane“. Ove intervencije kreću se na skali od stvaranja mira, održavanja mira i njegove izgradnje, uloge Ujedinjenih nacija, uloge drugih država odnosno čitavih regiona u ovoj ulozi, regionalnih i nevladinih organizacija. Uzimajući u obzir da je svaki etnički konflikt za sebe gotovo po svojoj definiciji idiosinkratički, kao i da predstavlja sukob uvek drugačiji od nekog drugog, uloga i načini rada ovih međunarodnih aktera u okvirima etnonacionalističkih razmirica u svakom zasebnom slučaju mora biti redefinisana i prilagođena datom etničkom konfliktu kako bi se postigao rezultat. Detaljnija razrada uloge aktera treće strane i potreba redefinisavanja načina njihovog delovanja u svakom zasebnom

⁴⁶⁹ Kreveld van Martin, „Nepolitički rat: Religija“, *Transformacija rata*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 8-9

⁴⁷⁰ Bercovitch Jacob, „Third Parties in Conflict Management: The Structure and Conditions of Effective Mediation in International Relations“, *International Journal*, Vol. 40, No. 4, Autumn 1985, str. 736

etničkom sukobu biće data u narednom delu disertacije u okviru pregleda strategija odgovora na etnopolitičke krize.

Nažalost, dosadašnja praksa i iskustvo međunarodne zajednice i odnosa, kao i nabrojena literatura i studije pokazuju, da je osmišljavanje strategije i instrumenata za rešavanje etničkih konflikata i nošenje sa njihovim pratećim negativnim posledicama postiglo izuzetno nizak nivo međunarodnog konsenzusa.

3. Etnopolitička mobilizacija u očuvanju suvereniteta države

U oblikovanju identiteta i kasnijeg statusa odnosno eventualnih zahteva etničkih grupa učestvuju različite istorijske, političke, ekonomske i socijalne okolnosti i prilike specifične za svaku pojedinačnu etničku grupu. Danas ne postoji teorija, odnosno teorijski pristup koji na objedinjeni i prihvaćeni način objašnjava generalne uzroke i razloge etnopolitičkih konflikata, odnosno razloge za mobilizaciju etničkih grupa koje učestvuju u konfliktu. Većina predloženih teorija objašnjava politički konflikt i nasilje kroz specifičnu formu kao što je revolucija.⁴⁷¹ U teorijskom smislu većina njih zasnovana je na hipotezama koje se bave objašnjenjima specifičnih aspekata etničkih konflikata i načina formiranja i promene etničkih identiteta.⁴⁷² Druga grupa bavi se izvorima kompetitivnosti i konflikta između etničkih grupa⁴⁷³ itd. U prethodnim delovima disertacije detaljnije su prikazane modernističke, tj. primordijalističke i instrumentalističke teorije odnosno pristupi u objašnjavanju razloga mobilizacije etničkih grupa (za političku akciju).⁴⁷⁴ Bazirajući se na uticaju separatističkih pokreta, etnoklasama,

⁴⁷¹ Kritički pregled generalnih teorija dao je Rule B. James, *Theories of Civil Violence*, Univeristy of California Press, Berkeley, 1988, a teorije o revoluciji obrađuju Goldstone A. Jack, Gurr T. R., Moshiri Farrokh, *Revolutions of the Late Twentieth Century*, Westview Press, Boulder, 1991

⁴⁷² Opširnije videti: Barth Frederik, *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, Allen and Unwin, London, 1969, kao i Gonzalez L. Nancie, McCommon S. Carolyn, *Conflict, Migration and the Expression of Ethnicity*, Westview Press, Boulder, 1989

⁴⁷³ Opširnije videti: Olzak Susan, *The Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*, Stanford University Press, Stanford, 1992

⁴⁷⁴ Osnove modernističkih teorija u ovom smislu postavio je Deutsch Karl, *Nationalism and Social Communication*, MIT Press, Cambridge, 1953. Kasnije o tome govori - dajući veliki doprinos razvoju ovih teorija Apter E. David,

instrumentalnoj prirodi etničke mobilizacije, tzv. internom kolonijalizmu⁴⁷⁵ i drugom, primordijalistički i instrumentalni pristup naglašavaju različite faktore etničke mobilizacije i konflikta. Prvi insistira na zaštiti etničkog identiteta, a drugi na težnji grupe za političkim i materijalnim interesom. Iako nisu potpuno nekonzistentni, prema savremenim stanovištima, razlozi etničke mobilizacije sadržani su na preduslovima oba pristupa, izdvajajući tri osnovna uslova i to: postojanje odvojene etnonacionalne zajednice odnosno društva, stvarnu ili pretpostavljenu diskriminaciju ili ugroženost od strane vladajuće većine i teritorijalnu pretpostavku (graničenje) kao razlog donošenja odluke za težnju ostvarivanja sopstvenih interesa odnosno ulazak u sukob.⁴⁷⁶ U tom smislu, mobilizacija etničkih grupa prethodi političkoj akciji postavljanja zahteva vladajućoj strukturi. Obim i intenzitet krajnjeg konflikta u ovakvim slučajevima zavisi od strategije lidera etničkih grupa i vladajuće strukture. Neki teoretičari prokušali su da objasne strategije vladajućih grupa koje se koriste kao odgovor na zahteve grupa generalno, odnosno na zahteve etničkih grupacija pri čemu se teorija genocida i masovnog političkog ubistva izdvajaju, uzimajući u obzir da pokazuju kompetitivnost između podređenih etničkih grupa i dominantnih grupa koja može voditi diskriminaciji i represiji prema onima koji

The *Politics of Modernization*, University of Chicago Press, Chicago, 1965. Podatke i analizu o postojećim trendovima etnopolitičkih konflikata u periodu od 1945. do 1989. godine u svim regionima sveta objašnjava Gurr Ted Robert, *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflict*, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 1993, kao i Connor Walker, „Nation-Building or Nation-Destroying?“, *World Politics*, No. 26, April 1972, str. 319-355.

⁴⁷⁵ U okviru argumentacije instrumentalističke prirode etničke mobilizacije, interni kolonijalizam je korišćen kako bi se objasnili izvori rastućih etničkih konflikata u razvijenim evropskim društvima odnosno regionalni separatistički pokreti poput Velšana i Škota u Britaniji, Bretonaca i Korzikanaca u Francuskoj i Baskijaca u Španiji. Opširnije videti: Hechter Michael, *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development*, University of California Press, Berkeley, 1975 i Tilly Charles, *From Mobilization to Revolution*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1978

⁴⁷⁶ Argumentacija za idvajanje navedena tri uslova etničke mobilizacije koji u sebi objedinjuju i primordijalistički i instrumentalistički pristup utemeljena je na iskustvu secesionističkih pokreta poput Kurda i Miskita. Takođe, elementi primordijalističkih i instrumentalističkih pristupa primenjivi su i na konflikte koji se pojavljuju u multietničkim društvima poput Malezije ili moderne Nemačke gde se stanovništvo različitog etničkog porekla „takmiči“ u oblastima posla (za radno mesto), političkog uticaja i statusa. Naime, zajednički argument za sve odnosi se na to da kada se pripadnici različitih etničkih grupa direktno takmiče za deficitarne izvore odnosno pozicije, njihovi etnički identiteti im postaju sve važniji. Takođe, ukoliko je u tom kontekstu neka grupa uspešnija, nejednakost se povećava čime utiče na mogućnost izbijanja sukoba. Za ovu pojavu u okviru konflikata u razvijenim zapadnim društvima videti opširnije: Olzak Susan, *The Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*, Stanford University Press, Stanford, 1992

su podređeni. Upravo kao odgovor na lišavanje i represiju, kod nekih etničkih grupa, može se javiti poriv za mobilizacijom etničke grupe za političku akciju, a što se kasnije koristi kao argument opravdavanja njihovog „uništenja“.⁴⁷⁷ Genocid, odnosno političko ubistvo u ovom kontekstu predstavljaju posledicu dejstva pet internih faktora koji ih čine izvesnim i to: postojanje upornih podela između etničkih grupa; tradicija oslanjanja na represiju od strane vladajućih elita; nagrađivanje „drugih“ grupa za iskazivanje lojalnosti od strane vladajuće elite; postojanje eventualnog prethodnog političkog kraha poput revolucije ili gubitka rata i ekskluzionističke odnosno isključive ideologije koje targetovane grupe obeležavaju kao „potrošne“.⁴⁷⁸ Prisustvo ovih pet faktora tj. činilaca implicira izvesnost etnopolitičkog konflikta sa genocidnim posledicama.⁴⁷⁹

Sa druge strane, ne treba izostaviti ni činjenicu da određene političke akcije izazvane „spolja“ u velikoj meri mogu uticati na etnopolitičku mobilizaciju i konflikt u njenoj krajnjoj instanci. Kao jedan od hipotetičkih primera može da posluži slučaj sankcija UN protiv Iraka tokom Zalivkog rata 1991. godine, a koje bi iz današnje perspektive nedvosmisleno doprinele širenju potencijalnog konflikta na čitav region.⁴⁸⁰ Naime, unilateralni prekid trgovinskih odnosa od strane SAD sa zemljama Bliskog Istoka koje su ili neutralne ili podrivaju sankcije UN prema

⁴⁷⁷ Druge grupe, poput žrtava Holokausta ili pripadnika muslimanskog naroda Čam u Kambodži pod Khmer Ruž-om su targetirani jer su definisani kao dominantna ideologija tzv. „preteće“ grupe. O podacima o genocidu opširnije videti: Fein Helen, „Genocide: A Sociological Perspective“, *Current Sociology*, broj 38, Spring 1990, str. 1-126

⁴⁷⁸ Navedenih pet faktora koji genocid i političko ubistvo čine izvesnim u odnosu sa etničkim grupama predstavljaju rezultat analiza koje obrađuju Harff Barbara, „The Etiology of Genocides“, u Wallimann Isidor, Dobkowski N. Michael, *Genocide and the Modern Age: Etiology and Case Studies of Mass Death*, Greenwood Press, Westport CT, 1987, str. 41-59 i Harff Barbara, Gurr Ted Robert, „Victims of the State: Genocides, Politicides and Group Repressions Since 1945“, *International Review of Victimology*, Vol. 1, No. 1, 1989, str. 23-41. Za način na koji vladajuće elite koriste nasilje protiv svojih građana videti opširnije: Gurr Ted Robert, „The Political Origins of the State Violence and Terror“, u Stohl Michael, Lopez A. George, *Government Violence and Repression: An Agenda for Research*, Greenwood Press, Westport CT, 1986, str. 45-71

⁴⁷⁹ Opširnije videti: Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 77-80

⁴⁸⁰ Hipotetički okvir uz sociološke indikatore i varijable etnopolitičkih konflikata detaljno objašnjavaju Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 80-95

Iraku, predstavljaju direktan uticaj odnosno primoravanje na podržavanje datih sankcija. U takvim okolnostima zemlje su prinuđene da izađu SAD u susret, prestajući da Iraku dozvoljavaju korišćenje dela svoje teritorije za krijumčarenje hrane. Tada iz revolta ili prkosa Irak (Saddam Hussein) napada sela Kurda zarobljavajući strane državljane. Za uzvrat, Kurdi napadaju iračke pozicije. Turska, strahujući od sopstvenih Kurda, napada kurdska sela unutar iračke teritorije. Ovaj hipotetički okvir nedvosmisleno pokazuje da je američki trgovinski embargo uticao na promenu ponašanja targetiranih država, odnosno promenu odnosa etničkih grupa, etničku mobilizaciju i u krajnjem doveo do etničkog konflikta. Iako direktna veza i uticaj pritiska SAD na promenu političkog ponašanja možda nije na prvi pogled vidljiva, čini se da bi Irak sa Saddamom na čelu dugo pripremao napad sa ciljem ponovnog uspostavljanja kontrole nad kurdskim pobunjenicima, a Turska iskoristila priliku i okolnosti za oživljavanje dugotrajne politike zastrašivanja Kurda silom, makar i u hipotetičkom okviru, ovaj primer direktno opisuje odnose snaga i mogućnost uticaja na etnopolitičku mobilizaciju. To dalje implicira da sankcije nametnute zemlji koja se nalazi u otvorenom konfliktu, povećavaju stepen neprijateljstva prema unutrašnjim i spoljašnjim oponentima, uz svo uvažavanje distinkcije posebnosti svakog etničkog konflikta, činjenice da su političko ponašanje i konflikti višeslojne kategorije, kao i da pored toga što mogu biti različitog intenziteta, mogu se javljati u različitim domenima (domaće nasuprot stranom političkom ponašanju itd.).

U analizi etnopolitičke mobilizacije i konflikta izdvaja se sedam osnovnih varijabli odnosno ključnih faktora čiji se indikatori vremenom mogu menjati i koje deluju u neminovnoj kombinaciji i interakciji, sublimirajući domaće i strane uticaje, ali u svakom slučaju utiču na etnopolitičku mobilizaciju koja u krajnjoj instanci dovodi do konflikta. Međusobno su povezani, zavise jedni od drugih i utiču jedni na druge, predstavljajući prediktore etničke mobilizacije i konflikta. Njihova međusobna veza i uticaj vidljivi su na primeru da, ukoliko pretpostavimo da su ljudi koji imaju snažnu identifikaciju „braće po krvi“ (kult krvi i tla), žive u autokratskom političkom sistemu sa niskim ekonomskim standardom, a koji povremeno koristi nasilje za savladavanje etničkih grupa, vrlo verovatno će biti spremni da izazovu svoje ugnjetavače.

- 12. - Pregled ključnih faktora etnopolitičke mobilizacije i konflikta sa njihovim indikatorima.

Faktor etnopolitičke mobilizacije	Indikatori
<p>Stepen diskriminacije (nejednako tretiranje etničkih grupa zasnovano na istorijskim, ekonomskim ili kulturnim razlikama)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Indikatori ekonomske diskriminacije (restrikcija ekonomskih aktivnosti ili uloge članova grupe; niski prihodi, oskudni uslovi života i visoka stopa mortaliteta u odnosu na druge etničke grupe; nedostupnost obrazovanja naročito visokog i proporcionalno učešće nekolicine članova grupe u menadžerskim i profesionalnim strukturama). ➤ Indikatori političke diskriminacije (ograničavanje participacije etničke grupe u političkom životu u odnosu na druge; niži stepen participacije u političkom životu u odnosu na druge etničke grupe i manji broj njenih predstavnika u okviru građanskih službi ili visokih pozicija u vojsci i policiji).
<p>Snaga grupnog identiteta (količina zajedničkih osobina članova grupe kao što su religija, istorija, kultura, poreklo, rasa idr.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Snaga, jačina, odnosno čvtstina grupnog identiteta uslovljena je količinom zajedničkih osobina članova etničke grupe i njeni indikatori se odnose na obim upotrebe zajedničkog jezika; proporciju članova grupe koji dele ista religijska uverenja; vidljive rasne karakteristike; zajedničku istoriju u trajanju od najmanje jednog veka i zajedničku kulturu odnosno identifikovane socijalne i običajno-pravne norme razvijene i praktikovane u okviru bliske srodnosti.
<p>Etnopolitičko vodstvo i kohezija grupe (zasnovana na vrsti odnosa lidera etničke grupe i njenih članova)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vrsta odnosa i veze etnopolitičkih lidera i članova etničke grupe implicira da su kohezivnije one grupe koje imaju neprobojnu mrežu komunikacije i interakcije lidera i njegovih sledbenika, a svojstvenije su autokratskim liderima. U tom smislu, prisustvo frakcija ili samoproklamovanih lidera u okviru etničke grupe smanjuje njenu kohezivnost. Indikatori su: stepen prihvatanja tradicionalne uloge lidera; stepen prihvatanja uspostavljenog socijalnog poretka unutar grupe; broj prisutnih frakcija unutar grupe; broj identifikovanih lidera unutar grupe; opseg otvorenih konflikata unutar nje i količina sredstava javnog informisanja odnosno novena i radio-stanica koje etnička grupa koristi.
<p>Vrsta političkog okruženja (zasnovana na vrsti političkog režima)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Indikatori institucionalizovanih demokratija (garancija političkih i građanskih prava svih građana; ustavna ograničenja izvršne vlasti i višestranačje koje se za vlast bori i prenosi je ustavnim sredstvima). ➤ Indikatori institucionalizovanih autokratija (koncentracija ukupne ili najvećeg dela političke moći u izvršnoj vlasti; ograničenje ili zabrana rada političkim partijama i oštar i restriktivan odnos prema ljudskim pravima i političkoj participaciji; politička moć najčešće preneti na i podeljena među članovima uskog kruga političke elite). ➤ Indikatori socijalističkih država (koncentracija moći u okviru jedne partije korišćena od strane elite za mobilizaciju podrške masa datom režimu; podsticanje partijske participacije i restrikcija drugih političkih i građanskih prava i transfer političke moći kroz kompetitivnost unutar date partije). ➤ Indikatori populističkih društava (slabo institucionalizovani politički sistemi u tranzicionim državama od demokratije do jačanja autokratije; transfer političke moći kroz vojne pučeve ili narodne ustanke-revolucije; učestala promena vođstva

	bez predvidive izvesnosti i široka, često probojna politička participacija kroz funkcionalne grupe uz dosta prolaznih političkih partija i pokreta).
Upotreba sile prema etničkim grupama od strane vladajuće elite (kreće se od nasilne relokacije članova do genocida)	➤ Upotreba nasilja od strane vladajuće structure usmerenog protiv etničke grupe varira zavisno od vrste političkog sistema, pri čemu autokratije i socijalistička društva upotrebljavaju nasilje češće protiv svojih političkih protivnika nego protiv drugih protivnika, dok se nasilje populističkih režima kreće od ozbiljne represije do kompromisa. Sredstva i načini tlačenja etničkih protivnika, odnosno njihovi indikatori su: broj hapšenja i nasilne relokacije članova etničke grupe; široko rasprostranjena tortura i pogubljenja; masakri; masovna politička ubistva i genocid.
Spoljna podrška (široki spektar aktivne i pasivne podrške koju grupa može dobiti izvana)	➤ Broj i vrsta aktivne i pasivne podrške, od kojih je vojna daleko učinkovitija od verbalne, sa brojem i vrstama izvora, svojim trajanjem i obimom direktno utiču na opseg podrške koju etnička grupa može dobiti izvan granica zemlje. Etničke grupe mogu primiti pomoć i podršku od drugih država, drugih srodnih etničkih grupa iz okolnih zemalja, međunarodnih pokreta poput urođeničkih ili islamskih pokreta, kao i od međunarodnih organizacija. Podrška uglavnom podrazumeva i njeni indikatori su: verbalna podrška i savetovanje; finansijska podrška; obezbeđivanje obaveštajnih podataka; pružanje utočišta za ljude u egzilu i izbeglice; plaćenike i vojne savetnike i naoružanje i opremu.
Međunarodni ekonomski status (zasnovan na bogatstvu odnosno potencijalnim izvorima)	➤ Zemlje bogate izvorima uživaju viši međunarodni ekonomski status za razliku od onih koje njima ne raspolažu i po svemu sudeći u većem su riziku za izbijanje etničkih sukoba. Odnosno, status dodeljen tzv. "izazivačkoj" grupi zavisi od međunarodne pozicije dodeljene na osnovu prethodnog parametra. Indikatori ovog statusa su: kontrola velikih rezervi retkih izvorišta poput zlata, uranijuma, titanijuma idr.; kontrola velikog udela svetske trgovine dragocenostima; visok nivo BDP-a i BND-a; široka globalna mreža trgovinskih partnera i visok budžetski suficit.

Izvor: Ted Robert Gurr, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 80-95

Sa druge strane, pravo na otepljenje i pravo na upotrebu sile u njegovu odbranu, odnosno tzv. nasilno otepljenje, liberalističke teorije koje zagovaraju liberalne demokratske projekte ni u kom slučaju nije prihvatljivo uzimajući u obzir nasilna sredstva, kao i činjenicu da se slobodno uživanje liberalnih prava ne može postići upotrebom sile.⁴⁸¹

⁴⁸¹ O pravu na otepljenje i pravu na upotrebu sile u njegovu odbranu opširnije videti: Buchanan Allen, *Justice, Legitimacy and Self-Determination*, Oxford University Press, Oxford, 2003; Beran H., "A Liberal Theory of Secession", *32 Political Studies* 20, 1984, str. 20-31 i Pavković Aleksandar, "Liberalizam, otepljenje i nasilje", *Rizik, moć, zaštita – uvođenje u nauke bezbednosti*, Službeni Glasnik, Beograd, 2000, str. 76-95

4. Separatističke grupe kao predvodnice etničke borbe

U okvirima međunarodne politike, etničke grupe prepoznate kao nezavisni akteri, ali bez posebnog međunarodnog pravnog statusa, veoma često potražuju, odnosno svoja prava ostvaruju ili teže njihovom ostvarenju negirajući prava drugih grupa što po pravilu vodi (dugotrajnom) konfliktu tj. državnoj represiji, izazivajući rizik tzv. preliivanja konflikta na susedne teritorije sa humanitarnim katastrofama, ugrožavajući tako međunarodnu bezbednost. Etnički konflikti ne javljaju se sami po sebi, izazvani nacionalizmom ili etnicitetom po sebi, već predstavljaju svestan izbor ljudi za način ostvarivanja određenih ciljeva nasilnim sredstvima, što se pored etničkih strana učesnica konflikta podjednako odnosi i na aktere odnosno tzv. trećih ili eksternih strana koje svoj interes vide u etničkom sukobu u datoj zemlji ili pak regionu. Iz ove perspektive moguće je razlikovati osnovne i neposredne uzroke etničkih konflikata kao i kategorizaciju njihovog ishoda u odnosu na to da li su izazvani faktorima elite ili mase, odnosno internim ili eksternim razvojnim komponentama.⁴⁸²

Suštinski, postojanje različitih etničkih identiteta unutar jedne države, kao što je i pokazano u prethodnim delovima disertacije, ne predstavlja problem po sebi, već strategija lidera, zajedno sa njihovim sledbenicima određuje da li će oni koegzistirati ili će njihove težnje biti praćene krvavim građanskim ratovima. Upravo iz tog razloga, u meri u kojoj je važno razumeti *diferentia specifica* etničkih u odnosu na ostale grupe, važno je razumeti i prirodu separatističkih grupa, čije delovanje zasnovano na potrebi nacionalnog samoodređenja, pored činjenice da može

⁴⁸² Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 67-68

dovesti do narušavanja principa suvereniteta odnosno do prepoznavanja prava etničke manjine ili njeno oslobađanje od strane represije etničke većine, predstavlja i polaznu osnovu tj. predvodnicu etničke borbe i konflikta.

Priroda motivacije kao fenomena ljudskog ponašanja (grupe) je dugo proučavana u okvirima psihologije i sociologije, te se u opštem smislu odnosi na sile koje podstiču akciju radi realizacije odnosno ispunjenja želja i ostvarenja ciljeva. Kao takva, direktno se odražava na ponašanje i može biti podložna promenama. U kontekstu etničke grupe ili separatističkih pokreta, motivi su oštro oivičeni impulsi koji se mogu odnositi npr. na: 1) postizanje nepravedno uskraćene zemlje, slobode, osnovnih prava i prilika; 2) ponovno utvrđivanje identiteta, statusa, odnosno legitimno posedovanje koje je ili ugroženo ili izgubljeno; 3) zaštitu entiteta koji je ugrožen ili u lošem položaju i 4) povraćaj prethodnih prava, privilegija i prednosti koje su ograničene ili oduzete. Motivi dakle prihvaćeni od strane individua u okviru etničke grupe predvođene liderom i definisani na prethodno opisan način, vode u delovanje odnosno determinisanu akciju. Snaga ovog osećaja zajedno sa motivacijom postaje kolektivna i preduslov je mobilizacije i spremnosti na etničko konfrontiranje i sukob.⁴⁸³

Izuzetno je važno napomenuti da etnička grupa nije i ne mora prema opredeljenju svog delovanja biti separatistička. Naime, atribut separatističke grupe dodeljuje se isključivo etničkim grupacijama koje imaju za cilj odcepljenje od matične države, suštinski inspirisan uskraćivanjem prava odnosno uslovnom pretnjom opstanku grupe u najširem smislu.⁴⁸⁴

⁴⁸³ O motivaciji etničke grupe za delovanje i akciju pa i terorističke akte opširnije videti: Whittaker J. David, *Terrorist and Terrorism in the Contemporary World*, Routledge, London, New York, 2004, str. 50-51

⁴⁸⁴ U prethodnom delu disertacije, u okviru bezbednosne dileme, objašnjeno je da etničke grupe u pokušaju da očuvaju, izraze i razviju svoje različite etničke identitete, opažaju pretnje i prilike. Što su dublje percepcije ovih doživljaja, dublji su i osećaji ugroženosti opstanka etničke grupe čime će intenzivniji biti i konflikt koji potencijalno može biti generisan. U najekstremnijim izvedbama, ugroženost opstanka etničke grupe svodi se na genocid i etničko čišćenje. U ovakvim okolnostima razlika između inter-etničkog i konflikta koji se odnosi na konflikt grupa-država može postati uslovno rečeno zamagljena u uslovima kada jedna ili više etničkih grupa monopolizuje institucije države i koristi ih za ekstremno kršenje ljudskih prava. Najočigledniji primer su Holokaust i etnička čišćenja na Balkanu, regionu Darfur u Zapadnom Sudanu, kao i genocid u Ruandi. Isto tako, od suštinskog je značaja i distinkcija uloge individua (lidera i sledbenika), grupa (kao direktnih i indirektnih faktora: samostalno delovanje

Separatizam, kao istorijska težnja naroda da imaju svoju državu, da odlučuju sami o sebi i da budu svoj na svome je krajem XX veka u svakom pogledu aktuelizovana. Sa druge strane te večite težnje malih, stajali su imperijalni interesi velikih sila i naroda. U tom smislu, ta težnja je oduvek inspirisala pojedince koji su dalje stvarali nacionalne pokrete koji su mobilisali mase. Norme međunarodnog prava koje se tiču separatizma i koje regulišu pitanja odcepljenja od matične države su krajnje nejasne, pored toga što su dvosmislene, međusobno su i kontradiktorne, o čemu je bilo reči u prethodnom delu rada. Najočiglednija je direktna suprotnost dva važna principa međunarodnog prava. Sa jedne strane egzistira princip prava naroda na samoopredjeljenje, a sa druge princip teritorijalnog integriteta i nepovredivosti granica međunarodno priznatih država. Pravo naroda na samoopredjeljenje regulisano je Poveljom UN i Deklaracijom o davanju nezavisnosti kolonijalnim zemljama i narodima.⁴⁸⁵

Međutim, o pravu na samoopredjeljenje najjasnije govori *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, koji svojim članom 1. predviđa da: „1) svi narodi imaju pravo na samoopredjeljenje. Na osnovu ovog prava oni slobodno određuju svoj politički položaj i slobodno postižu svoj privredni, društveni i kulturni razvoj; 2) radi ostvarenja svojih ciljeva, svi narodi mogu slobodno raspolagati svojim prirodnim bogatstvima i izvorima bez ugrožavanja obaveza koje proizlaze iz međunarodne privredne saradnje, zasnovane na načelu uzajamne koristi i međunarodnom pravu. Ni u kom slučaju narod ne može biti lišen sopstvenih sredstava opstanka i 3) države članice ovog Pakta, uključujući tu i one koje su odgovorne za upravljanje nesamoupravnim teritorijama i teritorijama pod starateljstvom, dužne su da olakšaju ostvarenje prava naroda na samoopredjeljenje i da poštuju ovo pravo shodno odredbama Povelje UN.“ Prethodno izneto direktno govori o pravu naroda na samoopredjeljenje. Ovaj stav nigde direktno ne govori o pravu na odcepljenje i stvaranje sopstvene države. Nigde se ne propisuju metode i

grupe ili reakcija na delovanje države), države (koja može biti strana u konfliktu ili medijator između sukobljenih strana), regionalnog konteksta (interakcije državnih i nedržavnih faktora u procesu eskalacije i deeskalacije), kao i šireg međunarodnog okruženja u okviru koga dolazi do konflikta i njegove eskalacije.

⁴⁸⁵ Opširnije videti: Pejić Mario, „Analiza-međunarodno pravo i separatizam u Evropi“, *Strijela Info*, <http://www.strijela.info/međunarodno-pravo-i-separatizma-u-europi/>, (pristupljeno 22.09.2014.)

potrebni uslovi kako bi se jednom narodu priznalo pravo na stvaranje države niti se predviđaju sankcije za onu državu koja se odcepljenju naroda protivi. Očigledno nejasno i široko definisanje prava na samoopredjeljenje predstavlja pokušaj da se udovolji interesima postojećih država koje nisu želele da osnaže separatističke težnje naroda koji su potlačeni. U tom smislu, pravo na samoopredjeljenje praktično je na nivou političke deklaracije, kao nepotpuna pravna norma, odnosno apstraktno pravo čija realizacija u praksi realno nikada nije planirana.⁴⁸⁶

O kontekstu principa teritorijalne celovitosti, integriteta i nepovredivosti granica međunarodno priznatih država najjasnije govori završni Helsinški akt koji članom 3. predviđa da „države članice uzajamno potvrđuju da su sve njihove granice kao i granice svih država u Evropi nepovredive, pa će se sada i ubuduće suzdržavati od povrede tih granica.“ U skladu s tim, one će se takođe suzdržati i od svakog zahteva ili samog čina prisvajanja ili osvajanja dela ili cele teritorije bilo koje države članice. Naredni, odnosno član 4. odnosi se na to da će države članice „poštovati teritorijalnu celovitost svake države članice“. U skladu s tim, „suzdržaće se od svakog delovanja koje je u suprotnosti s ciljevima i načelima Povelje UN u pogledu teritorijalne celovitosti, političke nezavisnosti ili jedinstvenosti bilo koje države članice, a naročito od svakog delovanja koje predstavlja pretnju ili primenu sile“. „Države članice će se suzdržati i od toga da teritoriju druge države podvrgnu vojnoj okupaciji ili drugim direktnim ili indirektnim merama prisile suprotnim međunarodnom pravu, ili pak da ga učine predmetom prisvajanja kao posledicom takvih mera ili pretnje takvim merama. Bilo koja takva okupacija ili prisvajanje neće biti pravno priznato“. U tom smislu, iako Helsinški akt nedvosmisleno jasno govori da su državne granice nepovredive, više je usmeren na odnos “države prema državi”, a ne države prema narodu unutar države.⁴⁸⁷ U tom smislu može se reći da međunarodno pravo nigde, ni u jednoj svojoj normi jasno ne odgovara na pitanje ima li i pod kojim uslovima narod pravo na

⁴⁸⁶ Ibidem

⁴⁸⁷ Praksa pokazuje da se pod pravom na samoopredeljenje pre svega misli na unutrašnje samoopredeljenje, a eventualno, ukoliko država brani ili sputava narod da unutar države ostvari svoja temeljna prava, onda bi smo mogli i govoriti o pravu na spoljašnje samoopredeljenje tj. pravo naroda da dobije svoju državu. Politički i stvarno gledano, pravo naroda na samoopredeljenje se ne može upoređivati sa pravom država na teritorijalni integritet i nepovredivost država.

odcepljenje od matične države što direktno dovodi do proizvoljnog tumačenja i primene prava jačeg, a što je u dosadašnjoj praksi međunarodnih odnosa i više nego očigledno.⁴⁸⁸

Pravo na samoopredeljenje i nije pravo, to je večita želja i težnja, stvarnost koja je prisutna bez obzira na akt, normu ili propis, postojanije je od norme koja se u svako doba može promeniti. U tom smislu, pozivanje međunarodne zajednice na presedan Kosova i njegovog priznavanja 2008. godine, uz kršenje osnovnog načela pravde i pravednosti - a to je jednakost, odnosi se na to da je ovaj gest - pored činjenice da je višestruko kontradiktoran sa istim tim principima, iste te međunarodne zajednice - ujedno i izuzetno štetan, uzimajući u obzir da pruža apsolutnu potporu postojećim separatističkim težnjama, kao i inspiraciju novim separatističkim pokretima. U prilog ovoj tvrdnji delovanja Kosova kao presedana je rusko priznanje nezavisnosti Abhazije i Južne Osetije, te naknadno pripajanje Krima. U svakom od ovih slučajeva, Rusija se pozivala na primer Kosova u cilju ostvarenja sopstvenih geopolitičkih interesa. Usledio je škotski referendum o nezavisnosti a istovremeno Republika Srpska i Katalonija pokazuju spremnost da održe svoje referendume. I u drugim delovima Evrope jačaju separatističke težnje uzrokovane delimično Krimskim i Kosovskim presedanima a delimično i teškom finansijskom krizom.⁴⁸⁹

Postojanost ove težnje je od ekstremno velikog značaja za međunarodnu zajednicu, uzimajući u obzir da početak XXI veka registruje ne manje od 96 separatističkih pokreta u svetu, koji se bore za svoju nezavisnost s manjom ili većom snagom. Samo Afrika obuhvata više od hiljadu etničkih grupa i jezika koji su iscepkani i zbijeni zahvaljujući kolonijalnim kartografima. Zbog toga veoma iznenađuje da su zahtevi za nezavisnost uslovno rečeno postali sve ređi. Afrička unija, poput svog prethodnika, Organizacije afričkog jedinstva, gleda s neodobravanjem na ideju separatizma, budući da su mnoge zemlje samo veštačka tvorevina gde plemenska lojalnost često nadmašuje nacionalnu. Separatistički sentiment širom kontinenta je takođe oslabljen kako se

⁴⁸⁸ Opširnije videti: Pejić Mario, „Analiza-međunarodno pravo i separatizam u Evropi“, *Strijela Info*, <http://www.strijela.info/medunarodno-pravo-i-separatizma-u-europi/>, (pristupljeno 22.09.2014.)

⁴⁸⁹ Ibidem

upravljanje poboljšalo, konkretno usvajanjem federalizma ili decentralizacije, kao i uspostavljanjem demokratije. Ipak, ranije separatističke ideje i dalje plaše Afrikance. Građanski rat u Nigeriji (1967-70), kada je jugoistočni region poznat kao Bijafra hteo da se odvoji, odneo je dva miliona života. Slična ideja jugoistočne provincije Konga, Katange dovela je 1960. do petogodišnjeg pakla. Druga dva slučaja, dugih i krvavih ratova vremenom su doveli do međunarodno priznate nezavisnosti. Odvajanje Eritreje od Etiopije priznato je 1993. godine, a Južni Sudan je dočekan kao nezavisan od uglavnom arapskog severa zemlje 2011. godine (iako je nova država od tada upala u krvavi haos). U oba slučaja, uslovi za mir zaključeni su referendumima. Kada su centralne vlade bezuspešne, separatistički osećaji na granicama, često potpomognuti etničkim ili sektaškim motivima, jačaju. To se dogodilo u Maliju, kada su Tuarezi, zajedno sa raznoraznim džihadistima pokušali da izdejtstvuju nezavisnost. Francuska i regionalni savez uključili su se u priču kako bi sprečili nasilno odvajanje. U turbulentnoj Libiji bilo je priče o tome da istočni deo, pod imenom Kirenajka, dobije autonomiju ili nezavisnost. U severoistočnom delu Nigerije, islamski fanatici Boko Harama drže teritoriju i smatraju je delom svog kalifata. Na drugim mestima gde su se prosperitet i stabilnost povećali, separatistički osećaji su izbledeli: na primer, naftom bogata mala angolska eksklava Kabinda, senegalski Kazamans u nekada britanskom priobalnom delu uglavnom frankofonog Kameruna. Dva najozbiljnija nerešena slučaja separatizma tiču se Zapadne Sahare, koju potražuje i kontroliše Maroko, i Somalilend, koji je samoupravan. Front Polisario, koji se granici sa Alžirom, traži nezavisnost fosfatima bogatog priobalnog dela od Maroka, koji je teritoriju ugrabio nakon što ju je Španija napustila 1975. godine. Skoro polovina Afričke unije, uključujući Južnoafričku Republiku, podržava Polisario, ali Francuska i druge velike sile naginju ka Maroku. Dogovor o organizovanju referenduma je propao zbog problema oko toga ko bi bio kvalifikovan da glasa na njemu. Debata oko ovog pitanja sve više pada u zaborav. Tokom 2001. stanovnici Somalilenda, čija je teritorija bila odvojena i kontrolisana od strane Britanije pre nego što je postala deo Somalije 1960. godine, glasali su za nezavisnost od ostatka Somalije, koja je bila opustošena nakon dve decenije građanskog rata. Što duže ostane stabilna i relativno demokratska, veće su šanse da bude međunarodno priznata. Poput drugih afričkih separatista, njeni čelnici su pažljivo

pratili odluku Škotske o nezavisnosti i postavili pitanje zašto se njima ne daje prilika da se mirno razidu.⁴⁹⁰

- 13. – Grafički pregled separatističkih regiona sveta.

Izvor: www.telegraf.rs, <http://www.telegraf.rs/vesti/1044830-planeta-u-plamenu-ovo-su-svi-separatisticki-regioni-na-svetu-foto>, (pristupljeno 12.05.2014.)

Zasnovano na prevashodnoj premisi da legitiman čin oslobođenja i borbe za slobodu jednih, za druge predstavlja nasilnički čin terora, separatističke grupe u okviru etničkih konflikata i pored postojeće jasne distinkcije između njih - često bivaju poistovećivane i doživljene kao oslobodilački odnosno pobunjenički pokreti, terorističke organizacije i slično - zavisno od perspektive promatranja.

⁴⁹⁰ Simonović Milan, "Separatizam u Africi: Zašto nema mirnog razilaženja?", *National Geographic Srbija*, <http://www.nationalgeographic.rs/vesti/4033-separatizam-u-africi-zasto-nema-mirnog-razilazenja.html>, (pristupljeno 28.10.2014.)

4.1. Vrste, karakter i delovanje separatističkih pokreta

Uzimajući u obzir da separatizam podrazumeva potporu za ustrojstvo neke države, iz prevashodno političkih, potom etničkih, kulturnih, jezičkih, verskih ili nekih drugih razloga, odnosno za odvajanje od „suparničke“ grupe, često, odnosno gotovo uvek i uz veliku političku autonomiju, zavisno od političke situacije i ideologije, seperatističke grupe se mogu pozivati na različite vrste razloga kao što su nezavisnost, deljenje na dva dela tj. odvajanje, autonomije itd. Postoje primeri da kritičari izjednačavaju separatizam sa segregacijom prema veroispovesti, rasi ili polu, dok su separatisti pak stanovišta da se separacija odvija kroz proces izbora uz svrsishodne ciljeve i tako ne može biti istovetna prisilnoj segregaciji.

U zavisnosti od intenziteta, postoji objektivna razlika između latentnog, aktivnog i nasilnog separatizma, pri čemu se latentan separatizam ogleda u formi verovanja, stavova, predanja, ideologija, kao i kolektivnog sećanja na nekadašnju autonomiju ili nezavisni status. Sa druge strane, aktivni separatizam se može kretati na liniji od mirnog, zasnovanog na peticijama ili nepridržavanju važećim nacionalnim zakonima, formiranju separatističkih pokreta i održavanju mitinga i demonstracija, do nasilnog separatizma koji se odnosi na uništavanje imovine, masovne tuče, nemire, napade gerile, terorističke akte i građanske ratove. U svakom slučaju, intenzitet separatizma oslonjen je na raspon i prirodu separatističkih zahteva. Izneto ukazuje da je najniža forma, odnosno forma separatizma sa najslabijim intenzitetom, sadržana u grupnim tj. zajedničkim zahtevima za većim udelom u raspodeli ekonomskih prihoda ili poboljšanjem kulturnog položaja ili načina života koji ne uključuje promenu ustavnog i pravnog poretka date

države.⁴⁹¹ Pored osećaja straha i ugroženosti opstanka identiteta, ekonomski i politički faktori ključni su u formiranju snažnih separatistički pokreta.

Iako se separatizam zasniva na kulturnim, etničkim, plemenskim, religijskim, rasnim ili odvajanjem od većinske grupe prema polu, posmatrano iz konteksta etničkih konflikata, on teži potpunoj političkoj secesiji. U datim okolnostima, izjednačavanje separatizma sa religijskom ili rasnom segregacijom je pogrešno,⁴⁹² naročito imajući u vidu prethodno pominjan „svestan izbor“, a koji je suprotan državnoj prinudnoj segregaciji.⁴⁹³

Separatističke težnje mogu se zasnivati na širokom spektru motiva: emotivna ozlojeđenost i mržnja prema rivalskim zajednicama; zaštita od etničkog čišćenja ili genocida; otpor od strane žrtava ugnjetavanja koje uključuje degradaciju njihovog jezika, kulture ili religije; propaganda od strane „drugih“ koji žele da na određeni način politički profitiraju internim sukobom ili mržnjom; ekonomska ili politička dominacija grupe koja ne deli privilegije na egalitaran način; odvajanje od generalizovanih stereotipa i žrtvovanje radi „boljeg sutra“; izbegavanje ekonomske eksploatacije od strane moćnije grupe odnosno načina distribucije od bogatih ka siromašnijim gupama; očuvanje ugrožene religijske, jezičke i drugih kulturnih tradicijskih vrednosti;

⁴⁹¹ Neki primeri su opštinske odnosno gradske podele tj. „plemenski“ separatizam u SAD, provincijski separatizam u Evropi, Kini i Rusiji ili nesuglasice između pripadnika verskih grupa, poput Nacije Islama u Sjedinjenim Državama i Starovernika Ruske Pravoslavne Crkve. Poslednjih godina je u ovim situacijama primetno odmetanje sledbenika od osnovne verske grupe, pri čemu disidenti od nje zahtevaju odvajanje od društva i vlasti i zauzimanje čvrstog stava po važnim pitanjima.

⁴⁹² O razlici i odnosu separatizma i segregacije u etnički heterogenim društvima opširnije videti: Neuwith Gertrud, „Paper on Separatist Movements in Multi-Etnic and Multi-Racial Societies“, Meeting of Experts on the Concept of Race, Identity and Dignity, UNESCO-United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, SCH-72/CONF.6/13, 20. Jun 1972, Paris, Distribution: Limited.

⁴⁹³ O razlikovanju separatizma od religijske i rasne segregacije, kao i državnoj prinudnoj segregaciji videti opširnije: Leo John, „Let the Segregation Commence, Separatist graduations proliferate at UCLA“, *City Journal*, June 13, 2007; Levit Nancy, „Embracing Segregation: The Jurisprudence of Choice and Diversity in Race and Sex Separatism in Schools“, *University of Illinois Law Review*, University of Illinois, 29. August 2005, str. 455; Arenson Karen W., „CUNY Program to Help Black Men Is Called Discriminatory“, *New York Times*, April 19, 2006; Dobratz Betty A., Shanks-Meile, Stephanie L., „Strategy of White Separatism“, *Journal of Political and Military Sociology*, Leto 2006; Howell Nancy R., „Radical Relatedness and Feminist Separatism“, *Process Studies*, Vol. 18, No. 2, Leto 1989, str. 118-126

napuštanje jednog pravca separatističkih pokreta i priklanjanje drugima; prevazilaženje geopolitičkog vakuuma moći nakon raspada velikih carstava odnosno država; nastavak fragmentacije u okviru raspada postojeće države; nelegitimno pripajanje dominantnoj grupi; percepcija nemogućnosti države da štiti interese sopstvene grupe ili izdaja njenih interesa od strane države; protivljenje političkim odlukama; težnja većim učešćem u političkom životu i slično.⁴⁹⁴

Koliko daleko će daleko separatistički zahtevi otići u pravcu potpune nezavisnosti, kao i to da li će se grupa opredeliti za zakonom dozvoljenu i nenasilnu, odnosno oružanu nasilnu akciju, uslovljeno je takođe brojnim ekonomskim, političkim, socijalnim i kulturnim faktorima, prethodno pominjanim vođstvom,⁴⁹⁵ kao i državnim odgovorom na njega.⁴⁹⁶ Uzimajući u obzir izneto, vladajuća državna struktura može na separatističke težnje odgovoriti na veliki broj mirnih načina, ali od kojih su neki međusobno isključivi (saglasiti se sa separatističkim zahtevima; poboljšati uslove zanemarenih manjina u pogledu njihove religije, jezika, teritorije, ekonomije ili politike; usvojiti tzv. asimetričan federalizam u okviru koga različite države imaju drugačiji odnos sa centralnom državnom vlašću zavisno od separatističkih zahteva; dozvoliti pobedu manjinskim grupama u oblastima politike koje smatraju značajnim kroz parlamentarno glasanje, referendum i slično).⁴⁹⁷

⁴⁹⁴ Spencer Metta, *Separatism: Democracy and Disintegration*, Rowman & Littlefield, Maryland, 1998, str. 2-4

⁴⁹⁵ Opširnije videti: Chima Jugdep, „Effects of Political Leadership on Ethnic Separatist Movements in India“, Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association, Palmer House Hotel, Chicago, Illinois, April 12, 2007; Chima Jugdep, „How Does Political Leadership Affect the Trajectories of Ethnic Separatist Insurgencies?: Comparative Evidence from Movements in India“, Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Marriott Wardman Park, Omni Shoreham, Washington Hilton, Washington, D.C., September 01, 2005

⁴⁹⁶ Opširnije videti: Horowitz's D. L., „Patterns of Ethnic Separatism“, originally published in *Comparative Studies in Society and History*, 1981, vol 23, str. 165-95, odnosno u reizdanju: Hall John A., *The State: Critical Concepts*, Routledge, New York, 1994

⁴⁹⁷ O načinima odgovora države na separatističke tendencije opširnije videti: Spencer Metta, *Separatism: Democracy and Disintegration*, Rowman & Littlefield, Maryland, 1998, str. 5-6

U skladu sa težnjama koje žele da ostvare odnosno motivima koji su u osnovi njihove akcije, možemo razlikovati više vrsta separatističkih grupa odnosno pokreta i to pre svega etničke, religijske, rasne, geografske, socio-ekonomske, rodne i druge.

U kontekstu etničkih motiva sadržanim u separatističkim težnjama i aspiracijama (kao i religijskim koji su bili zastupljeni do XX veka), važno je napomenuti da je odvajanje kao krajnji i potpuni cilj gotovo po pravilu praćeno nasiljem i ratom (uz uslovni izuzetak Čehoslovačke, Kvebeka i Velike Britanije u XXI veku).

- 14. – Hronološki pregled separatističkih tendencija i događaja vezanih za etničku nezavisnost.

1776-1944	Nastanak i uspon nacija-država u sutonu multietničkih carstava kao dominantnog oblika vladavine.
1776	Britanske kolonije u Americi proglašavaju nezavisnost izazivajući rat.
Rane 1800-te	Španske i portugalske kolonije postaju nezavisne.
1861	Odvajanje 11 južnih američkih država uz Građanski rat, koje su nakon četiri godine krvavog sukoba izgubivši – pripojene Uniji.
1918	Na kraju Prvog Svetskog rata, evropske države stvorene su iz pepela Habzbuškog i Otomanskog carstva.
1919	Američki predsednik Woodrow Wilson, snažni zagovornik prava na samoodređenje nije uspeo u svojoj nameri priznavanja od strane Lige Naroda.
1939	Izbijanjem Drugog Svetskog rata dolazi do pomeranja granica, a Nemačka, Japan i Italija okupiraju susedne zemlje pre pobeđe Savezničkih snaga.
1945-1989	Iako sticanjem nezavisnosti kolonija dolazi do nastanka brojnih novih država, granice u većini slučajeva ostaju netaknute.
1945	Rezolucija UN o priznavanju prava na samoodređenje.
1949	Kina napada i okupira Tibet.
1960	Generalna skupština UN proglašava Deklaraciju Nezavisnosti kolonijalnim zemljama naglašavajući kraj kolonijalne ere.
1967	Biafra se otcepljuje od Nigerije i nakon tri godine ratnog sukoba biva reintegrirana.
1975	Vodeće svetske sile potpisuju Helsinški akt kojim se garantuje pravo na samoodređenje.
1984	Pojava nasilnih separatističkih pokreta Kurda u Turskoj.
1990-2008	Raspadom Sovjetskog Saveza i Jugoslavije dolazi do pojave 26 novih država.
1990	Sovjetske republike počinju pokazivati otpor prema centralnoj vlasti u Moskvi, a Litvanija 11. marta postaje prva država koja je proglasila nezavisnost, čime je usledio niz ostalih otcepljenja koja su rezultirala raspadom SSSR.
1991	Slovenija i Hrvatska se otcepljuju od Jugoslavije što je praćeno ratnim sukobima naročito na

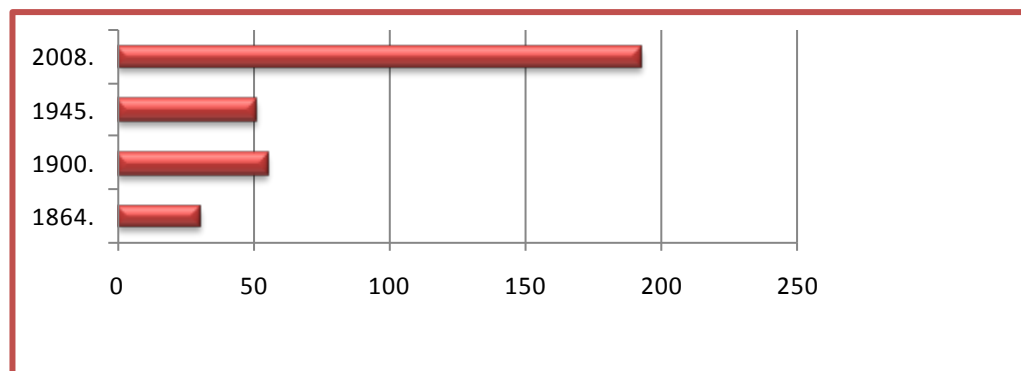
	teritoriji Hrvatske ... Nove države nastaju iz nekadašnjeg sastava Sovjetskog Saveza, kao i nepriznate otcepljene republike Nagorno-Karabah, Čečenija, Južna Osetija, Abhazija, Transistria ... U Africi jača separatizam u okviru Somalije.
1992	Bosna i Hercegovina odvaja se od Jugoslavije uz krvavi trogodišnji sukob.
1993	Čehoslovačka se mirnim putem odvaja na Češku i Slovačku ... Eritreja se odvaja od Etiopije nakon referenduma pod nadzorom UN.
1995	Referendum u Kvebeku za otcepljenje od Kanade odbijen je od strane samo 50,6 % ljudi Kvebeka.
1999	NATO „patronat“ nad Kosovom „od“ Srbije, kao odgovor na procesuiranje Kosovskih Albanaca ... Istočni Timor proglašava nezavisnost od Indonezije nakon 25 godina nasilja.
2004	Separatistički regioni u Indoneziji dobijaju garanciju nezavisnosti nakon katastrofe tokom razarajućeg cunamija 26. decembra, kada su separatisti pokazali solidarnost sa vlastima u Indoneziji.
2005	Kina odobrava upotrebu sile za sprečavanje ocepjenja Tajvana.
2007	Belgija se kreće na linijama dezintegracije ... U Boliviji je secesija uslovljena strahom od mogućeg gubitka kontrole nad rezervama gasa.
2008	Poraz tajvanskih separatista na parlamentarnim izborima 12. januara ... Kosovo proglašava nezavisnost od Srbije 17. februara izazivajući masovne proteste ... Separatistički protesti na Tibetu prerastaju u nasilne demonstracije 14. marta ...Kina šalje trupe na pobunjenike ...

Izvor: Beary Brian, „Separatist Movements – Should Nations have a Right to Self-Determination“, *Global Researcher*, Vo. 2., No. 4, April 2008, str. 85-114

Etničke secesionističke težnje koje su dostigle svoj krajnji cilj, a to je potpuno odvajanje, u intervalu od samo 144 godine, dovele su do pojave čak 160 novih priznatih država. Odnosno, u periodu od 1864. do 2008. godine, broj nezavisnih država u svetu je sa 32 skočio na čak 192 države.⁴⁹⁸

⁴⁹⁸ Naime, 1864. godine na svetu je postojalo 32 države koje uključuju nekoliko država Australije i Novog Zelanda koje su bile deo Britanskog carstva, Finska i Poljska su smatrane delom Rusije, Afrika je izostavljena u celosti uzimajući u obzir da u to vreme njena unutrašnjost nije bila razgraničena, a s obzirom da je u toku bio Građanski rat u Americi, konferativne države računale su zasebno. Godine 1900-te, broj država je 55 pri čemu je Britansko carstvo računato kao jedna zemlja, kao i Francusko, Nemačko i Holandsko carstvo. Austro-Ugarska je smatrana jednom zemljom koja je objedinjavala Lihtenštajn i Bosnu i Hercegovinu, Finska i neki delovi Azije smatrani su delom Rusije, a Turska kao sastavljena od pet država. Godine 1945-te taj broj je iznosio 51 državu sveta, da bi 2008. godine postojalo 192 države (članice UN), uz izuzetak Kosova koje je u februaru 2008. godine proglasilo nezavisnost ali još uvek nije priznato od strane UN kao nezavisna država.

- 15. – Grafički prikaz porasta broja nezavisnih država u svetu od 1864. do 2008. godine.

Izvor: The Statesman's Yearbook, 1864 and 1990, United Nations

Uspešnost separatističkih težnji kao i njihova direktna veza sa porastom broja novih država i stvaranje etnički homogenijih zajednica u svetu, vidljiva je u činjenici da je samo u intervalu od 1990-te godine došlo do pojave čak 26 novih država čiji su separatistički pokreti stigli do nezavisnosti.⁴⁹⁹

Prikazana tendencija separatističkih težnji koja u svojim osnovama ima etnicitet, a koja je uslovlila porast broja nezavisnih država u svetu, ukazuje na to da su novostvorene države uslovno rečeno teže etničkoj homogenosti, kao i da države u XX i XXI veku, isto tako uslovno rečeno teže rasterećenju od „bremena“ multikulturalizma kao jedne od elementarnih vrednosti savremene demokratije.

⁴⁹⁹ Samo raspadom Sovjetskog Saveza 1991. godine nastalo je 15 novih država (Jermenija, Azerbejdžan, Belorusija, Estonija, Gruzija, Kazahstan, Kirgistan, Letonija, Litvanija, Moldavija, Rusija, Tadžikistan, Turkmenistan, Ukrajina i Uzbekistan). Raspadom Jugoslavije koji je počeo 1991. godine došlo je do odvajanja i nastanka šest odnosno sedam nezavisnih država: Slovenije, Hrvatske i Makedonije (1991. godine), Bosne i Hercegovine (1992. godine), Crne gore i Srbije (2006. godine). Kosovo kao eventualna sedma država ne uživa priznanje celokupne međunarodne zajednice i ne može biti posmatrano kao nezavisna država. Tokom 1993. godine nakon odvajanja dolazi do proglašenja nezavisnosti Češke i Slovačke, kao i odvajanja Eritreje od Etiopije, a 2002. odvajanje Timora od Indonezije. Izvor: „Political Handbook of the World 2007“, *CQ Press*, 2007, Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO), www.unpo.org, (pristupljeno 28.09.2015.)

5. Etnoterorizam kao sadržaj etničkih konflikata

Etnoterorizam u etničkim konfliktima može se posmatrati iz perspektive terorističkih akata počinjenih u ime etničke borbe, odnosno borbe u ime ciljeva etničke grupe, kao i forma terorizma koja se javlja kao posledica u okviru samog etničkog konflikta. Naime, neuspeh odnosno kolaps države u etničkom konfliktu neizbežno vodi složenom političkom vanrednom stanju što može voditi daljoj kriminalizaciji okolnosti u društvu. Ovakve okolnosti u državi predstavljaju sigurno utočište za terorizam, ratno profiterstvo, trgovinu oružjem, krijumčarenje i druge vrste kriminogenih pojava. Pobunjeničke snage u okviru etničkih konflikata veoma često pribegavaju bombaškim napadima, sabotazama, političkim atentatima odnosno pogubljenjima, otmicama, iznudama, masakrima nedužnih civila i td.⁵⁰⁰ Pored toga, izbor terorizma kao načina borbe pobunjenika veoma često ogleda se u bržem i jeftinijem načinu borbe koja u svojim određenim segmentima pruža mogućnost nekažnjelog ponašanja sa ogromnom medijskom pažnjom.⁵⁰¹ Mete etnoterorizma nisu uvek nužno strani zvaničnici iz prostog razloga što takvi slučajevi mogu povući sa sobom i represalije, odnosno protivmere stranih država tako izazivajući internacionalizaciju datog konflikta, već i domaći politički zvaničnici i poslovni ljudi.⁵⁰² Takođe,

⁵⁰⁰ Opširnije videti: Bertelsen S. Judy, *Nonstate Nations in International Politics*, Praeger, New York, 1977, str. 4, 251

⁵⁰¹ Za detaljnu argumentaciju efikasnosti terorizma kod etnonacionalističkih pokreta videti opširnije: Pierre J. Andrew, „The Politics of International Terrorism“, *Orben*, Vol. 19, No. 4, Winter 1976, str. 1252

⁵⁰² Pobunjene etničke grupe veoma često pribegavaju otmicama predstavnika velikih multinacionalnih kompanija i diplomata čineći ovakve pojave uobičajenom svakodnevicom međunarodne politike poslednjih 40 godina. Izvor:

poslednjih pet decenija tehnološkog napretka i razvoja mas medija umnogome je redukovalo mogućnost država da utiču na njihovo interno okruženje. Jedna od posledica ovakvih okolnosti ogleđa se u proliferaciji transnacionalnih mreža između etničkih grupa širom planete pružajući mnogo više prilika za njihovu interakciju, razmenu ideja, informacija i političkih strategija.⁵⁰³

Sa druge strane, izneto predstavlja osnovu i doprinosi pojačavanju tzv. demonstrativnih efekata.⁵⁰⁴ Jedan od takvih primera bio je talas studentskih protesta koji se proširio Zapadom 1960-ih godina prošlog veka. Na ovaj način, izbijanje etničkog konflikta može se reflektovati na etničke pokrete u drugim regionima sveta dajući im internacionalnu dimenziju. Zato se slobodno može reći da su etničke grupe koje pribegavaju međunarodnom terorizmu, zapravo iskoristile prednosti globalizacije, mas medija i telekomunikacionih tehnologija, potvrđujući fleksibilnost svog funkcionisanja i visok stepen adaptibilnosti. Takođe, pored očuvanja etničkih identiteta, čini se još značajnijim i to da se na ovaj način omogućava i njegova tzv. „brza“ ideološka i politička konverzija, kao i mobilizacija. U takvim okolnostima nije nemoguća ni saradnja odnosno uspostavljanje saradničkih odnosa između potpuno različitih etničkih grupa koje se međusobno identifikuju po snazi ideologije, strategiji i političko-ekonomskim ciljevima. Primer za izneto je saradnja Japanske Crvene Armije i Palestinske Oslobođilačke Organizacije, zatim Hrvatskih Ustaša i Makedonske Revolucionarne Organizacije, Tamila iz Šri Lanke i narko-kartela u Kolubiji, Šiitske Milicije Hezbolaha u Libanu i Iranske Revolucionarne Garde, kao i Hamasa sa okupirane izraelske teritorije i Muslimanskog Bratstva iz susednih arapskih zemalja.⁵⁰⁵

Said A. Abdul, Luiz R. Simmons, „The Ethnic Factor in World Politics“, *Ethnicity in an International Context*, New Brunswick, Transaction Books, New Jersey, 1976, str. 30

⁵⁰³ Stack F. John Jr, *Ethnic Identities in a Transnational World*, Greenwood Press, Westport, 1981, str. 21

⁵⁰⁴ Walker Connor, „Nation-Building or Nation-Destroying?“, *World Politics*, Vol. 24, No. 3, April 1972, str. 352

⁵⁰⁵ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 75-77. Za pojedinačna objašnjenja navedenih slučajeva opširnije videti: Laqueur Walter, *Terrorism*, Brown, Boston, 1977, str. 194; Jayawardhana Walter, „Guns for Drugs“, *Sunday*, 4-10th November, 1990, str. 84; Shireen T. Hunter, *Iran in the World*, Indiana University Press, Bloomington, 1990, str. 123-127; Petran Tabitha, *The Struggle Over Lebanon*, Monthly Review Press, New York,

Iako terorizam nije opravdanje bilo koje grupne identifikacije ili pripadnosti: moralne, kulturološke, religijske ili etničke,⁵⁰⁶ pored toga što mogu inspirisati druge etničke grupe u pravcu delovanja i izbora strategije i sredstava etničke borbe, zanimljivo je to da je prethodno izneta saradnja etničkih grupa prisutna isključivo i samo između etničkih grupa koje dele (dijametralno) različite etničke, kulturološke i ponajpre religijske vrednosti. Odatle se može reći da, sukobljenost etničkih grupa odnosno etnički konflikt kao takav, u svojoj inicijacijskoj gotovo embrionalnoj fazi, tj. svojim osnovama proizilazi iz religijskih različitosti - različitosti religijskih učenja i njihovih interpretacija kao etiološke osnove etničkog identiteta.⁵⁰⁷

U kontekstu nacionalističko-separatističkih ili preciznije etno-separatističkih pokreta, specifičnost, a ujedno i otežavajuća okolnost je i u tome što njihova borba nije usmerena samo protiv vlasti, već i protiv drugih etničkih odnosno nacionalnih grupa. Primera radi, teroristi u Irskoj su na početku svoje borbe među redovima lidera čak imali Protestante. Međutim, kako je borba u Severnoj Irskoj nastavila da se razvija, teroristi su se okrenuli protiv svojih protestantskih lidera i *vice versa*, sa istom onom žestinom sa kojom su se borili protiv vlasti u Londonu.⁵⁰⁸ Etnički konflikt u velikoj meri proizvodi i podhranjuje predrasude u vezi sa sukobljenom etničkom stranom, a sledstveno tome, jenjavanje konflikta diktira njihovu

1987, str. 374-375; Rubin Barry, *Revolution Until Victory: The Politics and History of the PLO*, Harvard University Press, Cambridge, 1994, str. 203

⁵⁰⁶ Crenshaw Martha, „The Psihology of Terrorism: An Agenda for 21st Century“, *Political Psihology*, Vol.21, No.2, June 2000

⁵⁰⁷ To što su jevrejski Ziloti bili borci za slobodu nije ono što skida sa njih etiketu terorista, jednako kao što im je ni ne nameće. Borba za slobodu je samo cilj, koji sebi može postaviti bilo ko, pa i jedna teroristička organizacija. Isto tako ni metod iznenadnih napada Zilota, iste ne može klasifikovati kao teroriste. Žestina sa kojom su se borili za svoje ciljeve je svojstvo i mnogih drugih oslobodilački orjentisanih organizacija i pokreta u istoriji kao i danas. Teško je zaključiti zašto bi Ziloti trebali biti smatrani teroristima. Istina, oni jesu napadali civile, ali pre svega bogate sunarodnike koji su saradivali sa Rimljanima, što je pre karakteristika oslobodilačkih pokreta nego terorističkih organizacija. Treba imati na umu i to da su nasilne akcije Zilota predstavljale reakciju na teror rimskih vlasti, a ne iz čista mira. Reč je o širokom narodnom ustanku u okviru koga su povremeno pojedine male grupe ustanika vršile brutalne napade izazivajući užas kod rimskih osvajača. Opširnije videti: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 97-100

⁵⁰⁸ Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 91

amelioraciju.⁵⁰⁹ Sa druge strane, to ne mora uvek biti pravilo. Naime, još 1998. godine, sudanski sveštenik, inače njegov lični mentor, upozorio da će tada eventualno ubistvo najtraženijeg čoveka u XX i XXI veku nakon Adolfa Hitlera, sedamnaestog sina nepismenog radnika iz udaljenog plemena doline Wadi Hadromawtna na severu Jemena koja se graniči sa Saudijskom Arabijom - Osame Bin Ladena – „stvoriti na hiljade novih Bin Ladena.“⁵¹⁰

Slično je i sa terorom. Svaki ekstremizam, bio on verski, rasni ili nacionalni zahteva monolitni identitet, za ekstremiste nema kvalitetnog mešanog identiteta.⁵¹¹ Naime, kraj XIX i početak XX veka predstavljaju vreme snažnog razvoja revolucionarnog terorizma, kao i početaka nastajanja nacionalističkog terorizma. Tada dolazi do formiranja i najznamenitije među njima, a ujedno danas ne samo najstarije nego i jedine žive etnoseparatističke terorističke organizacije iz tog vremena – IRA. Takođe nastaje i VMRO (Vntrešna makedonska revolucionarna organizacija) koja ima svoju evoluciju od nacionalnooslobodilačke do probugarske terorističke organizacije. Tokom 20-ih i početkom 30-ih godina XX veka VMRO je ispoljio intenzivnu antijugoslovensku i antisrpsku terorističku aktivnost, a jedan član VMRO Vlada Georgijev je ubica jugoslovenskog Kralja Aleksandra II Karađorđevića atentatom izvršenim u Marseju. U to vreme i ustaše – klerofašistička hrvatska teroristička organizacija, uživajući podršku Italije i Mađarske, intenzivno saradujući sa VMRO na ubistvu jugoslovenskog monarha, formiranjem marionetske NDH 1941. godine, umesto terorizma počinju da vrše teror. Ovime je još jednom istorijski potvrđeno da je teror opasniji oblik nasilja od terorizma. Sa pozicija vlasti, u svojim koncentracionim logorima stvaranim po uzoru na nemačke, ubijeno je na stotine hiljada

⁵⁰⁹ O odnosu predrasuda sukobljenih strana u okviru etničkog konflikta opširnije videti: Lewis Irving Allen, *The Language of Ethnic Conflict*, Columbia University Press, New York, 1983, str. 94. O kulturološkim razlikama kao osnovama terorizma i borbe protiv njega opširnije videti: Serafim Ana, „Terrorism – A Cultural Phenomenon?“, *Connections*, Partnership for Peace Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes, Garmisch-Partenkirchen, Germany, Spring 2005, str. 61-75

⁵¹⁰ Opširnije videti: Corbin Jane, *Al-Qaeda – In Search of the Terror Network that Threatens the World*, Thunders Mouth Press/Nation Books, New York, 2002

⁵¹¹ O ekstremizmu kao rodnom tlu desničarskog terorizma opširnije videti: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 146-159

nedužnih Srba, Jevreja i Roma samo zato što su pripadali drugim etničkim grupama od hrvatske. U kontekstu predmeta istraživanja dodali bi smo i – različitim religijama odnosno konfesijama, kao što je antijudaizam - spona između klerikalnog fašizma i islamističkog ekstremizma.⁵¹²

Ovo preplitanje sa religijskim i etno-separatističkim nasiljem, pored toga što je odlika desničarskog terorizma, ogleda se u prisnom odnosu prema nacionalnoj crkvi ili religiji. Odatle veza između nacizma, klerikalnog fašizma i islamističkog terorizma nije u favorizovanju religije, već u upotrebi religijskog ponašanja u obličju fanatizma⁵¹³ i pozivanju na nju. U XIX veku, terorizam je bio ili nacionalistički tj. etničko-separatistički inspirisan, ili levičarski nastrojen kao u carskoj Rusiji. Odnosno, 20-ih godina teroristi su češće pripadali ekstremnoj desnici, da bi 70-ih godina postali pretežno levo orjentisani. Današnji terorizam prevashodno je desničarsko-ekstremistički i religijsko-nacionalistički.⁵¹⁴ Suštinski posmatrano, inovaciju u kasnom XX veku predstavlja pojava radikalnih religijskih, odnosno kvazireligijskih nacionalističkih grupa koje usvajaju terorizam kao primarnu formu njihove borbe ukvirenu religijom (pre svega Islam, ali i Hrišćanstvo, Judaizma i Hinduizam), a ponekad u formi tzv. „hiljadugodišnjih sekti“.⁵¹⁵ Navedeno se naročito odnosi na kulture u kojima se nacija odnosno nacionalizam zasniva i poistovećuje sa religijom, dajući legitimitet postupanju za – i u ime religije.

Uporište iznete argumentacije naročito je vidljivo u okviru verski fundiranog terorizma, kao i u preovlađujućoj premisi da borba za slobodu, odnosno legitiman čin oslobođenja jednih, za druge predstavlja nasilnički čin terora, što je umnogome otežalo međunarodno prihvatanje definicije terorizma '80-ih godina prošlog veka otkrivši zvanične „crvene linije“ zemalja po ovom pitanju.

⁵¹² Ibid, str. 118, 167

⁵¹³ O preplitanju religijskog i etno-separatističkog nasilja sa desničarskim terorizmom opširnije videti: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 163-168. O verski fundiranom terorizmu opširnije videti: Ibid, str. 196-237

⁵¹⁴ O desničarskom i religijskom terorizmu opširnije videti: Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 105-156

⁵¹⁵ Opširnije videti: Ibid, str. 79-90

Naime, jenjavanjem napetosti između velikih sila po okončanju hladnog rata, međunarodni odnosi i pozicija država prema novim okolnostima nametnuli su potrebu obraćanja Generalnom sekretaru UN sa obrazloženjem potrebe sazivanja međunarodne konferencije u cilju definisanja terorizma tako što će ga razlikovati od borbe naroda za nacionalno oslobođenje.⁵¹⁶ I pored činjenice da je hladnoratovska konfrontiranost Istoka i Zapada iščezla, stvarnost je ukazivala na sada novu vrstu podela u međunarodnim odnosima zasnovanu na određivanju država prema konceptu - nacionalno oslobođenje i/ili terorizam - reflektujući tako njihov budući spoljnopolitički pravac delovanja i odnos prema svojim unutrašnjim problemima.⁵¹⁷ S toga ne iznenađuje što su Sirija i Treći svet (sa tada još uvek jakom pozicijom u OUN) snažno insistirali na distinkciji između narodnooslobodilačkih pokreta i terorizma, dok je većina ostalih zemalja predvođena Izraelom, uz Norvešku i Španiju na čelu evropske dvanaestorice, bila protiv, naglašavajući da bi potreba pravljenja posebne razlike između terorizma i borbe za nacionalno oslobođenje impliciralo opravdanost upotrebe terorizma u njegovom ostvarenju, kao i vezu između terorizma i prava na samoopredeljenje.⁵¹⁸ Takođe, i nakon terorističkih događaja 11. septembra 2001. godine, UN su promenile svoj generalni stav da se prema terorizmu odnose reaktivno i počele da favorizuju prevenciju⁵¹⁹ u borbi protiv terorizma. Iako je pod snažnim

⁵¹⁶ In General Assembly resolution 42/159, 7 Dec. 1987, u Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 51

⁵¹⁷ Radi se zapravo o tome da je tokom XX veka došlo do pomeranja značenja pojma terorizma jer su kritičari staljinizma, nacizma i fašizma ove poretke nazivali terorističkim u želji da ih što više diskvalifikuju, ali oni su zapravo bili režimi terora što je značajna razlika. Oslobođilačka borba naroda Trećeg sveta je nakon završetka Drugog svetskog rata zaista obilovala aktima nasilja, ali nije svaki akt porobljenih naroda u borbi za oslobođenje bio čin terorizma. U tom periodu socijalističke zemlje snažno podržavaju svaki borbeni, pa i teroristički akt palestinskog i njemu sličnih oslobodilačkih pokreta, a sa svoje strane se obilato služe institucionalnim nasiljem. Izvor: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 119. Kada se govori o zemljama Trećeg sveta, važno je napomenuti i da osnovni trag ideoloških osnova „crvenog terorizma“ u okviru levičarskog terorizma leži u izvorima njegove nadahnutosti revolucionarnom borbom narodno-oslobodilačkih pokreta Kine, Kube, Vijetnama, Palestine i mitu o gerilskoj borbi levih grupa u selima Latinske Amerike. Izvor: Ibid, str. 131

⁵¹⁸ A/44/456/Add.I, 10 Oct., 1989, str. 8, 11, 13 u Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 51

⁵¹⁹ Report of the Secretary-General on the Measures to Eliminate International Terrorism, U. N. GAOR, 55th Sess., Agenda Item 166, at 56, U. N. Doc. A/55/179 (2000) u Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 58

utiskom događaja iz SAD delovalo da će doći do kompromisa u vezi sa definisanjem terorizma, australijski predlog odbila je pedesetšestočlana Organizacija Islamske Konferencije, sa obrazloženjem da on ne razlikuje od terorizma nacionalne oslobodilačke pokrete koji su se borili protiv strane okupacije poput izraelske okupacije palestinske zemlje. Drugim rečima, većina svetskih država želela je da se ova definicija odnosi samo na pojedince i grupe, što je za države koje sebe smatraju žrtvama državnog, ili državno sponzorisanog terorizma bilo apsolutno neprihvatljivo. Suštinski problem i još uvek otvorena dilema u OUN odnosi se na to može li terorizam obuhvatati i državni terorizam, kao i treba li praviti razliku između njega i prava naroda na samoopredeljenje i borbu protiv strane okupacije. Oba pitanja su veoma povezana sa palestinskim pitanjem i pitanjem Kašmira, a ovo drugo bi se itekako moglo odnositi na zbivanja na Kosovu, odnosno na aktivnosti albanskih terorista.⁵²⁰

5.1. Etnoseparatistički terorizam

Uvažavajući činjenicu da je terorizam ciljna delatnost, kao i da se prema kriterijumu programsko-ciljne orijentacije etnoseparatistički terorizam razlikuje od ideološki motivisanog ili verski fundiranog terorizma,⁵²¹ neophodno je razlikovati ga od etničkog terorizma. Time se pre svega jasno ukazuje na glavni cilj ovog terorizma, a obuhvataju se i one egzotične varijante separatističkog terorističkog delanja koje obično imaju za cilj daleko više ličnu političku, i verovatno finansijsku korist od separacije, negoli istinsko dobro po neku etničku grupu u celini.⁵²²

⁵²⁰ Ibid, str. 58-59

⁵²¹ O klasifikaciji terorizma i kriterijumima njihove klasifikacije opširnije videti: Ibid, str. 82-86

⁵²² Ibid, str. 303

Opšti uzroci koji dovode do pojave etno-separatističkog, odnosno etno-nacionalističkog terorizma su brojni. Najbitnija se odnosi na skoro opštu insurektivnu težnju većine onih etničkih grupa koje su nezadovoljne svojim položajem u državama u kojima predstavljaju manjinu. Smatrajući da svoj problem mogu rešiti većim stepenom samostalnosti, teže većem stepenu autonomije ili sopstvenoj državnosti, odnosno pripajanju matici ukoliko je matica neke od tih etničkih grupa van države u kojoj je ona situirana. Činjenica da raznovrsne etnoseparatističke terorističke grupacije imaju često i druge ciljeve poput verskih ili ideoloških, ne utiče na svrstavanje njihove sveukupne političke aktivnosti u ovu vrstu terorizma ukoliko je njihov glavni cilj separacija nekog etnosa iz celovitog državnog polja neke političke zajednice. Stoga je upotreba izraza etnos nego nacija adekvatniji, jer je širi i kao takav mnogo značajniji i pojmovno obuhvatniji.⁵²³ Primeri etnoseparatističkog terorizma su brojni, gotovo najbrojniji (Severna Irska, Baskija, Korzika, Kosovo i Metohija, Kurdistan, Čečenija, Šri Lanka, Crna Gora).⁵²⁴

Osnov ove vrste političkog nasilja sadržan je u činjenici da etničke grupe koje su situirane u okviru multinacionalnih država nisu više zadovoljne posedovanjem izonomičnih nacionalno-statusnih prava koja ih izjednačavaju sa pripadnicima drugih etničkih grupa u toj državi. Prema novijim podacima OUN u svetu postoji 3.600 etničkih grupa raspoređenih u 189 država.⁵²⁵ Tek nekoliko, i to manjih država može se pohvaliti istinskom monoetničkom strukturom, a time i izostajanjem rizika od međuetničkih tenzija. Sve je veći broj etničkih grupa koje kao svoj cilj postavljaju ili zasebnu državu ili autonomiju blisku državnoposebnom statusu, kao i broj etničkih grupa koje takve svoje ambicije glasno ispoljavaju. Praksa sve češćih, ne nacionalnih već plemenskih sukoba u Africi i drugim etnički bogatim prostorima koji nisu isparcelisani po principu njihovog zaokruživanja, tim pre što to često nije bilo ni moguće usled prisustva i drugih

⁵²³ Ibid, str. 169

⁵²⁴ O primerima etnoseparatističkog terorizma u Severnoj Irskoj, Baskiji, Korzici, Kosovu i Metohiji, Kurdistanu, Čečeniji, Šri Lanki i Crnoj Gori opširnije videti: Ibid, str. 169-195

⁵²⁵ Opširnije videti u: Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država*, Ferko, Beograd, 1994

etničkih grupa na istim prostorima, samo potvrđuje da je adekvatnije upotrebljavati reč etnos i etnički nego nacija i nacionalistički kad je reč o toj vrsti sukoba, nasilja i terorizma.⁵²⁶

Treba uz to imati u vidu i tendenciju neprestanog rađanja „novih“ etničkih grupa usled sticanja civilizacijskih uslova za to (usled uvažavanja činjenice da su brojne granice zemalja u razvoju, naročito u Africi, kao i na Srednjem i Bliskom Istoku svojevremeno povlačene „kolonijalnim lenjirom“ bez naročitog vođenja računa o etničkim, preciznije rečeno tada plemenskim, razgraničenjima i odnosima, ili pak usled sve izrazitije međunarodno-subjektivne tolerancije interpretiranja, a time i doživljavanja priznavanja prava na etničku posebnost kao prava na prerastanje u naciju), što se ubrzano pretvara u opasnost i realnost novog trenda koji snažno može se reći već obeležava prvu polovinu XXI veka – masovno stvaranje i još masovnije pokušavanje stvaranja novih nacionalnih država separacijama, mirnim putem ili nasiljem, kao i intenziviranje međunarodnog podupiranja ili sprečavanja tih napora.⁵²⁷ Ukoliko se ostvari predviđanje nekadašnjeg generalnog sekretara OUN Butrosa Galija koje je u formi strahovanja izrečeno sredinom 1992. godine, davnašnja teza Karla Fridriha o nacionalizmu kao najjačoj snazi planete⁵²⁸ postaće istinitom. U ovom procesu koji je nesporno započeo ne pokazujući tendencije svog zaustavljanja, postaje sve jasnije da duh nacionalizma svetskih razmera nije pušten iz boce, već je to nemistični proces interesne transformacije ljudskog društva u, ne samo ona nova oblička koja je pred njega postavila postindustrijska organizacija života društva, nego i u ona čija je odlika zanemarivanje interesa i potreba etniciteta u ime brzine i profita što neumitno rezultira konvulzijama njihove spontane samorazvojnosti i intervencionizmom u funkciji njihovog podražavanja kao trenutno najbržeg i politički najprofitabilnijeg rešenja, kojim se problemi tih etniciteta u stvari ne rešavaju – nego tek započinju.⁵²⁹

⁵²⁶ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 169-170

⁵²⁷ Ibid, str. 170

⁵²⁸ Friedrich Carl, *Trends of Federalism in Theory and Practice*, Praeger, New York, 1968, str. 30

⁵²⁹ Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 170

VII

Konsekvence etničkih konflikata

Devastirajuće posledice svakog ratnog razaranja nesagledive su u svojoj širini. Strahote smrti, bolesti, gladi, kolona izbeglica i ljudskih i porodičnih tragedija nesagledive su u odnosu na uništavanje infrastrukture ili čitavih gradova i njihove okoline, uz sve socijalne, ekonomske i političke reperkusije. Ove posledice međutim, teže su, strašnije i surovije kada su u pitanju etnički konflikti.

Razlog tome leži u činjenici da je gotovo nemoguće percepirati da razvijeno ljudsko društvo, kako danas sebe volimo da nazivamo, može dopustiti da se ovakva krvava razaranja u XX i XXI veku, umesto nekadašnje borbe za hranu ili kasnije teritoriju, događaju samo iz razloga što neka grupa ljudi pripada ovom ili onom etnicitetu, ima drugačiju boju kože, drugačiji jezički dijalekat ili se na drugačiji način moli nekakvom „drugom“ Bogu. Surovost sukobljenih strana u etničkim konfliktima i građanskim ratovima današnjice oličena je i u nenaučnoj, ali široko primenjivanoj sintagmi „bratoubilačkih ratova“. Naime *homo sapience* predstavlja jedinu vrstu (i rod) na planeti Zemlji, kojoj je svojstvena sposobnost i, pod određenim uslovima - poriv - za uništavanje sopstvene vrste.

Pored toga što se etnički konflikti retko zadržavaju u okvirima jedne države, dugotrajni, nasilni etnički konflikti generišu tri međusobno povezana niza posledica, odnosno ishoda ugrožavajući tako, pored lokalnog stanovništva i međunarodni poredak, mir i bezbednost. Prvi set posledica odnosi se na tzv. humanitarnu krizu koja podrazumeva nesagledivu patnju civilnog stanovništva, koja može rezultirati, kako je praksa pokazala i hiljadama nedužnih žrtava. Drugi set posledica odnosi se na čitav niz negativnih političko-ekonomskih posledica koje naročito u nerazvijenim, odnosno zemljama (regionima) u razvoju mogu voditi kolapsu institucija države, stvarajući tako idealne uslove za pojavu etničkih, religijskih ili plemenskih pobunjenika; ratno profiterstvo; terorističke aktivnosti; trgovinu drogom i ljudima i dr. Treći set posledica tiče se činjenice da zemlje u okolnostima etničkih konflikata odnosno u toku građanskog rata postaju idealne mete pristalica tj. boraca neregularnih trupa (vojski) drugih država, voljnih da iskoriste prednosti nedostatka stabilne centralne vlasti u državi i polarizovanu populaciju unutar nje radi

ostvarivanje sopstvenih interesa. Izneto dalje najčešće vodi kontraintervenciji treće strane čime se intenzitet i spirala nasilja produbljuju, dodatno komplikujući mogućnost mirnog rešavanja konflikta.⁵³⁰

Pored neizrecive surovosti sa svim posledicama koju etnički konflikti neminovno sobom nose, zapanjujuća je njihova učestalost i rasprostranjenost u svetu, uz frekvenciju koja ne pokazuje mogućnost njenog jenjavanja. Frapantni su i užasavajući podaci koji pokazuju da - samo prema preseku iz 1993. godine - svet beleži čak 57 aktuelnih sukoba sa etničkim prefiksom i to ne samo i tzv. zemljama Trećeg sveta, već i onima koja važe za razvijena demokratska društva⁵³¹ (Grafički prikaz 16.-).

- 16. – Pregled postojećih etnopolitičkih konflikata u svetu u 1993. godini⁵³²

R. BROJ I ZEMLJA	PRIRODA KONFLIKTA	VRSTA GRUPE	VRSTA KONFLIKTA I TREND	ŽRTVE (u 1.000) ³	IZBEGLIŠ- TVO (u 1.000) ⁴
E V R O P A					
1 Azerbejdžan	Borba Jermena za nezavisnost enklave Nagorno-Karabah od 1988. godine	ETNAC	Rat ++	3-7	767
2 Bosna	Sukob Srba, Hrvata i Muslimana od 1991. godine	ETNAC	Rat ++	200	1,700
3 Hrvatska	Borba Srba za autonomiju koji 1991. i 1992. kontrolišu 2/3 teritorije Hrvatske	ETNAC	SNI 0	50	690
4 Gruzija	Ruska podrška ratu Abhazije za	ETNAC	Rat ++	3	132

⁵³⁰ Opširnije videti: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 70-86

⁵³¹ Ted Robert Gurr, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 160-167

⁵³² Pregled predstavlja listu oružanih konflikata u svetu koji uključuju etnopolitičke grupe od sredine 1992. do sredine 1993. godine kada je načinjen konačni presek stanja, uključujući i manje konflikte poput onih u Nemačkoj (9), Jordanu (16c), Fidžiju (31) i Ekvadoru (53) koji su prema procenama regionalnih posmatrača predstavljali razlog za zabrinutost. Dati pregled ne odnosi se na konglikte inicirane od strane militantnih Islamističkih grupa protiv vlasti u islamskim zemljama kao što su Alžir i Egipat uzimajući u obzir da po svojoj prirodi ne odgovaraju etnopolitičkim konfliktima.

	nezavisnost od 1992. godine				
5a Gruzija	Borba Južne i Severne Osetije za ujedinjenje	ETNAC	SNI 0	0,7	13
5b Rusija	Severna Osetija teži ujedinjenju sa Južnima u Gruziji	ETNAC	SNI 0	0,3	/
6 Moldavija	Ruska manjina proglašava republiku Podnestrovlje /Transistria uz pomoć Rusije	ETNAC	SNI 0	1	15
7 Srbija	Protesti u vezi nezavisnosti Kosova i Metohije	ETNAC	REP +	0,2	/
8 Francuska	Desničarski protesti protiv i napadi na emigrante iz Severne Afrike	ETNCLAS	ULN +	<0,1	/
9 Nemačka	Desničarski napadi na emigrante iz zemalja Trećeg sveta	ETNCLAS	ULN +	>0,1	/
10 S. Irska	Borba Katoličke Irske Republikanske Armije protiv militantnih protestanata i uniju Republike Irske od 1969.	BORU	SNI F	3	/
11 Španija	Borba militantne Baskije za nezavisnost od 1960-ih	ETNAC	SNI A	1	/
BLISKI ISTOK I SEVERNA AFRIKA					
12 Egipat	Militantni Islamisti napadaju Kopte (egipatske Hrišćane) od sredine 80-ih	RELIG	ULN +	<0,1	/
13 Iran	Progon Baha u blagom opadanju u odnosu na 80-te	RELIG	REP -	0,3	/
14a Iran	Potiskivanje kurdskih pobunjenika od 80-ih	ETNAC	ULN -	?	?
14b Iran	Pobunjeni Kurdi ustanovljavaju autonomni region uz savezničku protekciju	ETNAC	ULN 0	180-250	526
14c Turska	Teroristička kampanja militantnih Kurda koji traže nezavisnost	ETNAC	SNI F	6-8	30
15 Irak	Podržavaoci šiitskih pobunjenika od 1991. nastavljaju da trpe represiju	RELIG	REP --	20	?
16a Izrael	Arapi protestuju radi većih prava od 80-ih	ETNCLAS	ULN 0	<0,1	/
16b Vest Bank u Ramali i Gaza	Palestinci koriste nasilne proteste tražeći autonomiju u periodu od 1987. do 1993. godine	ETNAC	SNI F	1,7	965
16c Jordan	Deo Palestinaca suprotstavlja se Huseinovoj vladi od 1970.	BORU	ULN 0	/	/

17 Liban	Sirijska intervencija rezultirala je petnaestogodišnjim građanskim ratom Muslimana, pripadnika Druze i Hrišćana	BORU	ULN 0	<1,0	/
18 Maroko	Pokreti za nezavisnost Zapadne Sahare poraženi su od strane vlade, sledio je referendum UN	ETNAC	SNI N	15	165
CENTRALNA I JUŽNA AZIJA					
19 Afganistan	Podeljen među zaraćenim frakcijama Pakistanaca, Tadžikistanaca, Uzbekistanaca drugih	BORU	Rat +	?	?
20 Bangladeš	Pleme Citagong pruža otpor doseljenicima tražeći autonomiju	DOM	SNI A	25	50
21 Burma	Gerilski rat za autonomiju između Karem, Kacin, Šan, Mon i drugih plemena od 1950-te	DOM / ETNAC	Rat -	130	1,333
22 Indija	Hindu nacionalisti izazivaju nemire sa muslimanskom manjinom	RELIG	SNI +	2	?
23 Indija	Kašmirski pobunjenici uz podršku Pakistana bore se za nezavisnost od 1990-te	ETNAC	Rat +	12-20	?
24 Indija	Pobunjenici Siika bore se za nezavisnost Kalistana od ranih 1980-ih	RELIG	Rat +	20	/
25 Indija	Pobuna za autonomiju Asama od strane Bodosi, Tripurasa, Nagosa i drugih	DOM	SNI 0	6	/
26 Pakistan	Pobune manjih razmera u Sindahu i Baluhistanu	DOM	ULN 0	9	/
27 Šri Lanka	Oslobodilački Tigrovi bore se za nezavisnost Tamilske države od 1985. godine	ETNAC	Rat +	50-100	181
PACIFIČKA AZIJA					
28 Kambodža	Kampanja mržnje i masakri radi proterivanja vijetnamskih doseljenika okončava se 1993.	ETNCLAS	SNI 0	<1,0	?
29 Kina	Suzbijanje Tibetana koji traže povrat autonomije izgubljene 1951. godine	ETNAC	REP 0	100	128

30	Kina	Sporadična proautonomska aktivnost među muslimanskim Ujgurima i Kazahstancima u Ksinjangu	ETNAC	ULN 0	1-2	/
31	Fidži	Većina Fidžija koristi vojne metode represije nad Istočno Indijskom manjinom	BORU	SNI 0	/	
32	Indonezija	Potiskivanje pobunjenika Istočnog Timora koji se od 1976. bore za nezavisnost	ETNAC	REP 0	200	/
33	Indonezija	Potiskivanje Zapadnih Irijana, domorodaca Ppaue koji se opiru indonežanskoj kontroli od 1963.	DOM	REP 0	5-32	/
34	Indonezija	Potiskivanje pobunjenika Severne Sumatre koji od 1970. traže autonomiju	ETNAC	REP --	10-20	6
35	Papua - N. Gvineja	Borci za nezavisnost ostrva Bugainvil od kasnih 80-ih godina	ETNAC	SNI 0	<1,0	/
36	Filipini	Manja pobuna Moro Muslimana koji se od 1970-te bore za nezavisnost i 1990-te postižu ograničenu autonomiju	ETNAC	ULN A	50	/
A F R I K A J U Ź N A S A H A R A						
37	Angola	Rvalitet Mbundua i Ovimbundua prati osnovni građanski rat koji nakon propasti mirovnog sporazuma ponovo izbija 1992.	BORU	Rat +	500	1,300
38a	Burundi	Nad nekada dominantnom Tutsi manjinom 1993. pripadnici Hutu novoizabranog režima počinili su masakr	BORU	Rat ++	25+	200+
38b	Ruanda	Progonjena Tutsi manjina bori se protiv represivnog Hutu režima	BORU	Rat +	3,5	550
39	Čad	Dugotrajni građanski rat praćen je borbama Anakaza, pristalica predsednika i Bidejeta, pristalica svrgnutog predsednika	BORU	Rat 0	100	24
40	Džibuti	Građanski rat u kome se Afari bore protiv vlade koja je dominantno somalijska	BORU	Rat +	?	?
41	Etiopija	Pobune manjeg obima od strane Oromo i drugih grupa koje odbijaju revolucionarnu vladu iz 1991. godine	BORU	SNI 0	?	?
42	Kenija	Predsednik Moi zatražio je	BORU	SNI +	1-2	45

	napad na oponente				
43 Liberija	Etnički suparnici podstiču građanski rat pod kontrolom Zapadnoafričkih mirovnih snaga i mirovnog sporazuma iz 1993.	BORU	Rat N	150	1,200
44 Mali i Niger	Pobune Tuareg nomada koji od 1990. traže autonomiju regiona	DOM	SNI -	<1,0	/
45 Nigerija	Krvavi obračuni Muslimana i Hrišćana u istočnim i centralnim regionima od 1980-te	RELIG	SNI +	11	/
46 Senegal	Pobunjenici za autonomiju regiona Kasamanc od kasnih 80-ih godina	ETNAC	SNI 0	0,5	15
47 Somalija	Građanski rat od 80-ih iako Sever ima određenu nezavisnost od 1991., na Jugu se još uvek vode borbe	BORU	Rat -	350	2,900
48 J. Afrika	Nakon četvorogodišnjeg rata Afričkog Nacionalnog Kongresa i pristalica Zulu, u novembru 1993. postignuto je multirasno ustrojstvo	BORU	Rat 0	14	4,100
49 Sudan	Muslimanska vlast je 1983. prekršila sporazum sa Hrišćanima sa juga što je vodilo najsmrtonosnijem građanskom ratu u Africi	ETNAC	Rat --	1,000- 1,500	5,300
50 Uganda	Borbe (vojne) Baganda i Banajranda plemena sa Akoli i Langi pobunjenicima	BORU	SNI 0	12	11
A M E R I K E					
51 Brazil	Sporadični sukobi amazonskih indijanaca i doseljenika	DOM	ULN 0	0,1	?
52 Kanada	Secesionistički pokret u Kvebeku stiče političku podršku	ETNAC	ULN +	/	/
53 Ekvador	Protesti širom zemlje u vezi sa pravima od ranih 90-ih koji su doveli do odobravanja povlastica od strane vlasti	DOM	ULN 0	/	/
54 Gvatemala	Nastavak viktimizacije urođenika u vladinoj kampanju protiv podržavaoca levičara koje je počelo ranih 60-ih godina	DOM	REP -	150	200
55 Peru	Primoravanje urođenika da podrže levičarsku gerilu Sandera Luminosa u borbi protiv vlasti	DOM	Rat -	30	500

56	SAD	Tenzije među urbanim etničkim grupama vode do povremenih nereda u Majamiju i Los Andelesu	ETNCLAS	ULN 0	<1,0	/
57	SAD	Sporadični teroristički napadi pristalica nezavisnosti Porto Rika od 1970. godine	ETNAC	ULN 0	<1,0	/

LEGENDA

<p>1. Vrsta etnopolitičke grupe u konfliktu ETNAC – etnonacionalisti DOM – domaće stanovništvo (urođenici) ETNCLAS – etnoklase BORU – pristalice kulturološki različitih plemena u heterogenom društvu RELIG – religijske grupe</p>
<p>2. Vrsta konflikta Rat – oružani sukob širokih razmera SNI – sukob niskog intenziteta sa značajnom količinom nasilja koje uključuje sukobe, terorizam i neredne sa smrtnim ishodom ULN – borbe sa manjim intenzitetom nasilja koje preti da eskalira REP – konflikt u kome je najveći deo nasilja rezultat državne represije</p> <p>Trend konflikta u 1993. godini ++ eskalirajući konflikt, etnopolitičke grupe bliske vojnoj i političkoj pobjedi + eskalirajući konflikt bez vidljivog okončanja 0 nastavak trajanja konflikta bez značajne promene u usmerenju F nizak nivo ili fluktuirajući između obustave vatre i primirja A nizak nivo do postizanja dogovora odgovarajućeg za većinu - deeskalirajući konflikt bez vidljivog kraja -- deeskalirajući konflikt, etnopolitičke grupe bliže su pobjedi ili uništenju</p>
<p>3. Procenjeni broj žrtava odnosno smrtnih ishoda u hiljadama odnosi se na direktne žrtve u samoj borbi, kao i smrtnih ishoda usled gladi, bolesti i progona. Navedene procene obuhvataju podatke koji se odnose na zvanične informacije o postojećim žrtvama za period od početka etničkog konflikta do sredine 1993. godine, te stoga nisu u potpunosti precizne. Opravdano je da su navedene brojke daleko veće.</p>
<p>4. Procena broja izbeglica u hiljadama odnosi se na broj ljudi iz konflikta u potrebi za međunarodnom pomoći kao i broj ljudi raseljenih unutar teritorije same zemlje konflikta.</p>

Izvor: Primarni izvor informacija predstavlja neobjavljeni izveštaj Jongman J. Albert, Schmid P. Alex, "Wars, Low-Intensity Conflicts and Serious Disputes: A Global Inventory of Current Confrontations", dostupan kroz Interdisciplinarni Istraživački Program osnova kršenja ljudskih prava (Program of Research on Root Causes of Human Rights Violations-PIOOM), University of Leiden, Netherlands. Dopunski podaci: Wallenstein Peter, Karin Axell, „Armed Conflict 1989-1992“, *Journal of Peace Research*, No. 30, August 1993; Kotowitz Victor, Matt Moody, „A World Civil Strife“, *Los Angeles Times*, June 8, 1993; Minorities at Risk Project (MAR), University of Maryland, <http://www.cidcm.umd.edu/mar/>, 28.07.2014; Ted Robert Gurr, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 160-167.

Užasavajuće su brojke koje, prema prethodno datom pregledu u čak 57 aktivnih sukoba u svetu koji uključuju etnopolitičke grupe od sredine 1992. do sredine 1993. godine kada je načinjen konačni presek stanja, govore o čak 4.129.000 žrtava neposredno stradalih u konfliktu i preko 23.066.000 izbeglih i raseljenih lica. Okviri datog pregleda uslovljeni su dostupnim podacima,

što alarmantnost podataka čini još većom, uzimajući u obzir da za čak osam etničkih konflikata ni ne postoje podaci o ljudskim žrtvama, kao i za više od polovine zemalja - čak 34 konflikta u pogledu broja izbeglih i raseljenih, što bi dovelo do okvirne brojke od oko 50.000.000 ljudi. U ove dimenzije užasa i humanitarne katastrofe nije uračunat broj ranjenih osoba i osoba sa trajnim invaliditetima.⁵³³

Pored prikazanih brojki, nesagledivost dimenzija ljudskog stradanja evidentna je i u činjenici da se predstavljeni podaci odnose na jednogodišnji presek stanja u svetu, u tome da 80% ovih sukoba do danas – gotovo 25 godina kasnije – nije okončano,⁵³⁴ kao i da je u međuvremenu došlo do eskalacije novih etničkih konflikata.

⁵³³ Primarni izvor informacija predstavlja neobjavljeni izveštaj Jongman J. Albert, Schmid P. Alex, "Wars, Low-Intensity Conflicts and Serious Disputes: A Global Inventory of Current Confrontations", dostupan kroz Interdisciplinarni Istraživački Program osnova kršenja ljudskih prava (Program of Research on Root Causes of Human Rights Violations-PIOOM), University of Leiden, Netherlands. Dopunski podaci: Wallenstein Peter, Karin Axell, „Armed Conflict 1989-1992“, *Journal of Peace Research*, No. 30, August 1993; Kotowitz Victor, Matt Moody, „A World Civil Strife“, *Los Angeles Times*, June 8, 1993; Minorities at Risk Project (MAR), University of Maryland, <http://www.cidcm.umd.edu/mar/>, 28.07.2014; Ted Robert Gurr, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 160-167.

⁵³⁴ Primer je jedna od najvećih tragedija XX veka - najduži i još uvek aktuelni sukob u Afganistanu koji je doneo neizrecivu nesreću ovom narodu tokom Sovjetske okupacije, građanskog rata, Talibanskog režima i američke invazije. Tokom svih ovih događanja, do danas, ni izbliza nije poznat broj žrtava.

1. Trgovina drogom, oružjem i ljudima kao pratilac etničkih konflikata

Genocid, etnička čišćenja, odnosno zločini protiv čovečnosti, humanitarne katastrofe, ratni zločini i razaranja širokih razmera, konflikti opšte (u njih spadaju naravno i oni etnički), pored toga što imaju destabilizujući uticaj na bezbednost zajednica, naroda i regiona, čak i decenijama po nakon izbijanja, predstavljaju plodno tle i okolnosti koje pogoduju ratnom profiterstvu u svakom mogućem obliku poznatom čoveku.

U tom smislu, trgovina oružjem, drogom i ljudima, organima, lekovima, hranom, vodom i drugim postaje uslovno rečeno samo sebi cilj. U začaranom krugu krvavog ratnog vihora, trgovina oružjem i drogom nameće se kao brz i isplativ izvor prihoda u okolnostima propasti institucija države i nekažnjelog ponašanja za finansiranje borbe sa jedne, a trgovina ljudima, organima, lekovima, hranom i vodom sa druge strane – lak izvor zarade za one koji nesreću i stradanje prepoznaju kao priliku za sopstveno bogaćenje. Nažalost, dosadašnja praksa pokazala je da na ovoj drugoj strani, često nisu samo pojedinci već i čitave organizacije, da užas bude veći - neretko humanitarne, kao i neke treće interesne strane poput vlada drugih država i svih ostalih koji u akutnom konfliktu vide trenutnu „zaradu“, odnosno, kojima je konflikt cilj po sebi u strateškom smislu ostvarivanja nekih budućih interesa.

Primeru radi, jedna od nekada najbolje skrivenih tajni američkog rata u Vijetnamu, danas poznata široj javnosti, bila je ta što je američka Centralna Obaveštajna Agencija (CIA - Central Intelligence Agency) preuzela kontrolu nad tada ozloglašanim tzv. „Zlatnim trouglom“, a potom,

uz pomoć svih elemenata i faktora organizovanog kriminala prenosila ogromne količine heroina iz Vijetnama za SAD - putem Jugoistočna Azija – kanalima CIA povezanim sa Korzikanskom mafijom na Mediteranu. Dopremanjem droge na američko tlo, ona dalje postaje predmet dalje ulične trgovine i preprodaje produženih ruku istog tog lanca, odnosno borbe protiv trgovaca na američkim ulicama od strane članova iste mreže. Uzimajući u obzir da je u ovu mrežu bio umešan veliki broj proizvođača oružja, profesionalne vojske, dilera i državnih zvaničnika, ne čudi što je dobar deo njih – na opšte zaprepašćenje ostatka sveta – dugo vremena odbijao da napusti Vijetnam. Upravo je Džon Kenedi i planirao da povuče američke trupe do 1965. godine pred planiranu ponovnu kandidaturu. Da je u tome uspeo, osmogodišnje krvoproliće vijetnamskog rata bilo bi izbegnuto. Ključna dva čoveka američke vlade u akciji trgovine drogom tokom vijetnamskog rata odnosno „Zlatnog trougla“ bili su Ted Shackley i Thomas Clines, ista dva čoveka koja su bila zadužena za realizaciju scenarija uklanjanja Fidela Kastro poznatiju kao operacija „Mungos“. Tako je u periodu od 1960. do 1975. godine CIA angažovala gotovo 30.000 plaćenih ljudi za borbu protiv komunista u Laosu, istovremeno otvarajući heroinske laboratorije čiji su proizvodi transportovani ni manje ni više nego kompanijom Air America. Razlozi su mnogi. Neki autori slažu se oko činjenice da je CIA „okretala glavu“ po pitanju organizovanog kriminala dozvoljavajući dotok gotovo 100 miliona dolara vrednih ilegalnih narkotika iz Havane u SAD jer su uzimali 10% novca koji je kasnije „pran“ preko tajnih bankovnih računa pod kontrolom međunarodnih banaka, a potom dalje „investiran“. Zanimljivo je da je samo četiri dana nakon atentata na Kenedija, njegov sledbenik Lyndon Baines Johnson doneo odluku o nastavku i povećanju prisustva američkih trupa u Jugoistočnoj Aziji, na osnovu čega je broj američkih vojnika u Vijetnamu za manje od 4 meseca sa 20.000 skočio na 250.000, uz krajnji epilog od 58.229 poginulih.⁵³⁵ Isti je slučaj i sa odgovornošću CIA za rukovođenje mrežom trgovine opijumom i heroinom iz Afganistana, kao i razloga za udesetostručavanje trupa u Iraku u samo prvih šest meseci po dolasku, kada se „zaštita prava“ u operaciji „Pustinjski štit“ preko noći pretvorila u operaciju „Pustinjska oluja“, uzimajući u obzir da je Irak ključna tačka u ruti puta i trgovine drogom.

⁵³⁵ Opširnije videti: Piper Michael Collins, *Final Judgment*, Center for Historical Review, Washington, DC, 1998

Heroin odnosno trgovina narkoticima gotovo po pravilu je vezana za oružje na način da predstavlja jedno od sredstava razmene i načina kako se stiže do oružja. Ovaj vid trgovine zahteva strogu hijerarhiju i umreženost članova grupe. Prema nekim neformalnim procenama, Albanci kontrolišu 75 odsto evropskog i 50 odsto američkog tržišta drogom.⁵³⁶

Prema istraživanju Međunarodnog instituta za mirovna istraživanja iz Stokholma (SIPRI), u periodu od 2005. do 2009. godine prodaja oružja u svetu porasla je za frapantnih 22% u odnosu na prethodni petogodišnji period. Uprkos tvrdnjama kako svetska bezbednost nije ugrožena, zemlje se sve više naoružavaju sa jedne, a višak proizvedenog naoružanja izvoze u ratom ugrožena područja sa druge strane. Čini se da članstvo u brojnim međunarodnim mirovnim organizacijama danas sve više postaje samo deklarativno uzimajući u obzir da je obim trgovine oružjem jednak nivou iz perioda hladnog rata. Proizvodnja oružja ne jenjava s obzirom da se pored postojećih žarišta u svetu, iznova javljaju neka nova, kao i činjenicu da objava globalnog rata protiv terorizma i ISIL-a praktično opravdava dodatno naoružavanje, proizvodnju i trgovinu smrću. Ovakve okolnosti ne predstavljaju nikakav novitet s obzirom da su i inače ekonomske krize praćene učestalim sukobima i jačanju desničarskih ili imperijalističkih ideologija.⁵³⁷ Iako je malo verovatno da će se ponovo pojaviti čovek koji će iz ličnih frustracija doći na ideju da istrebi neku drugu naciju ili rasu, posmatrano prema indikatorima proizvodnje može se reći da se

⁵³⁶ Između ostalih izvora i: Stevanović M. Nenad, „Albanci kontrolišu 75 odsto evropskog i 50 odsto američkog tržišta drogom“, *Intermagazin*, 24.05.2013., <http://www.intermagazin.rs/kosovom-vlada-albanska-mafija-kosovska-vlada-se-finansira-od-trgovine-drogom-oruzjem-belim-robljem/>, (pristupljeno 12.06.2013.)

⁵³⁷ Prema objašnjenju poznate istoričarke Dubravke Stojanović, dolazak Hitlera na vlast bilo je omogućeno izmeđuostalog talasom ekonomske krize, kada je on socijalni mir obezbedio zapošljavanjem naroda u vojnoj industriji. U tom periodu, tačnije od tzv. Crnog četvrtka 1929. godine do dolaska Ruzvelta na mesto predsednika tri godine kasnije, kriza je u velikoj meri osiromašila SAD. Iako najučinkovitija ekonomska regulativa toga vremena, čuveni new Deal nije potpuno pokrenuo američku privredu; javni radovi uposlili su svega četiri miliona Amerikanaca. Početkom Drugog svetskog rata i pojačana proizvodnja oružja pospešili su oporavak ekonomije. Ova finansijska kriza uzdrmala je većinu zemalja na svetu, u Latinskoj Americi koja je bila tek relativno ili bolje rečeno uslovno demokratizovana, kriza je u potpunosti uništila tekovine demokratske liberalizacije kada su pukla svetska tržišta šećera, kafe i sl. što je ove države pretvorilo u sisteme predvođene kadrovima iz partija krajnje leve odnosno desnice, uglavnom nastale vojnim udarima. Iz ovih razloga ekonomsku krizu tridesetih godina XX veka većina istoričara smatra jednim od uzroka kasnijeg, najrazornijeg rata u istoriji čovečanstva.

istorija ponavlja, sada u jednom novom ruhu “odbrane od globalne pošasti”. Čerčil je davno rekao: “Istorija se ponavlja, ali svaki put sve više košta”. Osnovni problem ogleda se u činjenici da do preciznih podataka nije moguće doći. Naime, proizvođači oružja često kriju podatke o svom poslovanju, a do informacija o nelegalnoj trgovini gotovo da nije moguće doći. Izveštaj ovog Instituta za 2008. godinu pokazuje da je stotinak najvećih svetskih vojnih kompanija prodalo vojne opreme i naoružanja u iznosu od oko 385 milijardi \$ što je gotovo tri puta više od vrednosti ukupne pomoći za razvoj koje su u toj godini izdvojile zemlje OECD (Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj). Samo prodaja britanske kompanije BAE Sistemi, najvećeg svetskog liferanta oružja iznosila je 2008. godine više nego bruto domaći proizvod čak 105 zemlja. Ovo oružje se naravno prodaje izabranim zaraćenim stranama u aktuelnim sukobima, onima za koje se očekuje da će u sukob ući, kao i zemljama radi dodatnog naoružavanja i “osavremenjivanja” odbrambenih sistema. Najunosnije investicije su naravno konfliktna područja u kojima će isti ti proizvođači i trgovci oružjem kasnije zarađivati novac u jednoj drugoj fazi arbitriranjem, širenjem demokratije i boriti se za ljudska prava istih tih ljudi kojima su prethodno prodavali oružje.⁵³⁸ Samo u period od 2001. do 2008. godine, vrednost, odnosno cena ovakvih kupoprodajnih ugovora između prodavaca oružja i zemalja u razvoju obuhvatala je 62,9 % od ukupne svetske prodaje oružja. Tokom 2008. godine vrednost ovih transakcija iznosio je 42,2 milijarde \$. Poslednjih godina dominiraju rusko i amerčko oružje sa ukupno 59,6 % učešća na svetskom tržištu, pri čemu je od 2005. do 2008. godine Rusija zaradila oko 35 a SAD oko 53 milijarde \$. U najveće uvoznike konvencionalnog naoružanja spadaju Kina i Indija, dok

⁵³⁸ S obzirom da isporuke oružja mogu ojačati vojne mogućnosti, a samim tim i bilateralnu ili regionalnu stabilnost, najveći je broj isporuka naoružanja i vojne opreme uvoznicima iz regiona u kojima postoji neka vojno-politička tenzija, konflikt ili rat. Vlade i grupe u zemljama lociranim na takvim – konfliktnim područjima primaju naoružanje, nekada legalno a nekada nelegalno, često kršeći međunarodne sankcije. Međutim, ni u jednoj konfliktnoj situaciji nije unapred poznat način na koji oružje može uticati na dalji razvoj događaja, odnosno konflikta. U nekim situacijama, oružje pomaže da se rat završi, dok u drugim – pribavljanje novog naoružanja ugrožava stanje bezbednosti i umanjuje mogućnost za rešavanje konflikata mirnim putem. To dalje znači da isporuke oružja mogu stabilizovati ili destabilizovati pojedinačne konfliktne situacije. Izvor: Spalević Ž., Bjelajac Ž, i Dimitrijević, D., “Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem”, *MP 2*, Maj 2013, str. 143

su se Singapur i Alžir prvi put našli na listi deset najvećih uvoznika. Ironija je da pet stalnih članica Saveta bezbednosti UN, SAD, Velika Britanija, Rusija, Francuska i Kina⁵³⁹ - ujedno predstavljaju i najveće svetske dilere oružja. Praktično, države koje izvoze mir, izvoze i oružje. Prema njihovom izveštaju za 2009. godinu, globalni vojni izdaci su u odnosu na prethodnu porasli za čak 5,9 % i dostigli su rekordnih 1.531 milijardi \$ uz očekivani trend daljeg rasta. Uverljivo vodeći izvoznik oružja su SAD sa gotovo 30%, a najverniji kupci su im Izrael, Saudijska Arabija, Južna Koreja, Turska, a u poslednje vreme i neke istočnoevropske zemlje, novi NATO članovi. Prodaja oružja je u Latinskoj Americi porasla za 150%, samo Rusija⁵⁴⁰ je 2009. godine Venecueli pomogla sa 2,2 milijarde \$ kredita za poboljšanje odbrambenih sistema, oklopnih vozila, artiljerije i slično. U jugoistočnoj Aziji došlo je do skoka prodaje oružja Maleziji i Indoneziji, a u intervalu od 2005. do 2010. godine, a čak frapantna petina ukupnog konvencionalnog oružja na svetu - završila je na Bliskom Istoku. Činjenica je da se ratovi koriste kao prilika za profitiranje na tuđoj nesreći, kao i da su povezani ne samo sa interesima vojnih i političkih elita, već i privrednih.⁵⁴¹ Isto tako, nesporno je da pojedine vlade troše više na

⁵³⁹ Iako su tokom 2005. godine trgovci oružjem okrenuli su više od hiljadu milijardi dolara, organizacija za zaštitu ljudskih prava 'Amnesti internešenel' optužila je 2006. Kinu da je 'najtajniji prodavac' oružja na planeti i najneodgovorniji izvoznik. U izveštaju ove organizacije navodi se da oružje iz Kine 'doliva ulje na vatru' u konfliktima u Sudanu, Burmi i Nepal, gde je prošle godine na hiljade ljudi izgubilo život. Kina je naime jedini veliki izvoznik oružja na svetu koji nije potpisao sporazume o kriterijumima za sprečavanje izvoza. EU je Kini uvela moratorijum na izvoz oružja još 1989. posle nereda na Tjenanmenu. Od tada vlasti u Pekingu lobiraju u Briselu za ukidanje embarga. Bez savremene tehnologije, Kina bi za 10 ili 15 godina mogla da ostane na ruskim sistemima naoružanja koja će tada biti zastarela, i to je ono što Pekingu želi da izbegne. Izvor: Petrović A., „Trgovci oružjem obrću hiljadu milijardi dolara“, *Blic*, 13.06.2006., <http://www.blic.rs/vesti/svet/trgovci-oruzjem-obrcu-hiljadu-milijardi-dolara/9v2x4rh>, (pristupljeno 26.02.2013.)

⁵⁴⁰ Poslednjih deset godina Rusija je uložila stotine milijardi evra u razvoj najsavremenijeg naoružanja (radarski sistemi, raketni štiti, elektronska oprema, protivvazдушna odbrana, avijacija, oklopna vozila i dr.). Izvor: "Russian arms export agency boasts orders worth \$17Bln"; *Mosnews*, 11.07.2012., <http://www.mosnews.com>, (pristupljeno 05.04.2014.)

⁵⁴¹ Zahvaljujući izuzetno jakim lobijima, transnacionalne kompanije koje proizvode i bave se prodajom oružja, tendenciozno izazivaju vojne krize kako bi na taj način stvorile sebi tržište i vršile realizaciju svojih proizvoda, te na taj način ostvaruju znatno veći profit od profita koji je moguće ostvariti u građanskim granama proizvodnje i trgovine. Naime, vodeće kompanije vojnoindustrijskog kompleksa, da bi sebi obezbedile tržište za prodaju naoružanja i vojne opreme, otvaraju krizna žarišta, izazivaju sukobe niskog intenziteta i upravljaju daljim tokovima. Ovakvi sukobi niskog intenziteta prkose opšte prihvaćenim načinima rešavanja sukoba, stvarajući uslove koji su

naoružanje nego na sva ukupna socijalna davanja, infrastrukturu i zdravstvo zajedno. Odatle ne čudi da su tzv. vojna izdavanja u 2009. godini dostigla nivo iz doba Hladnog rata, kao i da mnoge države pronalaze opravdavajuće okolnosti za sukobe.⁵⁴²

Anatolij Isaikin, inače direktor “Rosoboroneksporta” - državne firme koja se u Rusiji bavi izvozom oružja, izjavio je 2013. godine da je Moskva rešena da nastavi da isporučuje oružje Siriji, iako se u toj državi vodi građanski rat. Prema njegovim rečima, Rusija snabdeva oružjem i Mali čija se vlada bori protiv pobunjenika, objasnivši da UN nisu zabranile trgovinu oružjem sa Sirijom i da Rusije ne namerava da je obustavi. Tom prilikom dao je obrazloženje da Rusija snabdeva Siriju odbrambenim oružjem, uglavnom vazdušnim odbrambenim sistemima, a ne ofanzivanim oružjem kao što su avioni, helikopteri ili blindirana vozila na osnovu postojećih ugovora. Moskva je inače najveći zaštitnik režima sirijskog predsednika Bašara Asada i nekoliko puta ga je zaštitila od pokušaja UN za uvođenje sankcija. Od početka sukoba u Siriji, samo do februara 2013. godine, poginulo je više od 60.000 ljudi.⁵⁴³

Sprega ilegalne trgovine narkoticima i oružjem u toku konflikata zaraćenih područja često se naziva sindrom “oružja za drogu” i obrnuto. Kako ne postoje dostupni i apsolutno precizni podaci, procenjuje se da je godišnji obrt od ilegalne trgovine oružjem u rasponu od pet do deset

doprineli širenju vojnih kompanija u toj oblasti. Takve vojne kompanije se, uglavnom, registruju “of-shore”, jer se tako mogu lako prebaciti u druge zemlje, što otežava pokušaje da se dovedu pod jurisdikciju određene države. Izvor: Spalević Ž., Bjelajac Ž, i Dimitrijević, D., “Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem”, *MP* 2, Maj 2013, str. 142-143

⁵⁴² Dukić Marija, „Trgovina konvencionalnim oružjem – Ekonomija zasnovana na ratu“, *Preko ramena*, <http://www.prekoramena.com/t.item.23/trgovina-konvencionalnim-oruzjem.html>, 12.10.2010., (pristupljeno 17.01.2015.)

⁵⁴³ Tanjug: „Rusija oružjem snabdeva i Siriju i Mali“, *Blic*, 13.02.2013, <http://www.blic.rs/vesti/svet/rusija-oruzjem-snabdeva-i-siriju-i-mali/q7z382q>, (pristupljeno 18.01.2015.)

milijardi \$, što umnogome povećava vojne kapacitete etnički pobunjenih grupacija.⁵⁴⁴ Ovaj sindrom naročito je uočljiv u oslabljenim državama u kojima su mreže ilegalne trgovine obično dobro organizovane i razvijene. Na taj način lako dostupno oružje etničkim separatistima obezbeđuje osećaj stepena slobode koji do tada nisu uživali.⁵⁴⁵ Tako krijumčarenje i trgovina drogom postaje značajan izvor finansiranja vojnih kapaciteta pobunjenih grupa.⁵⁴⁶ Dokazano je da tamilske separatističke grupe Šri Lanke kao što su Oslobođilački tigrovi Tamilskog Elama (napori za stvaranje nezavisne države od strane Tamila i uz podršku dijaspore na severoistoku Šri Lanke) trguju narkoticima sa narko bosovima Kolumbije u cilju sakupljanja novca za svoje vojne kampanje i snabdevanje oružjem.⁵⁴⁷ Etnički separatisti i druge interne disidentske grupe koje funkcionišu u zemljama kao što su Tajland, Laos, Burma, Turska i Afganistan blisko su povezane sa ilegalnom trgovinom, krijumčarenjem i drogom. Više od 80% ilegalnog prometa narkoticima u Mjanmaru kontrolišu etničke i druge separatističke grupe kao što su Shan, Karen i Kachin pobunjenici. Poslednjih godina došlo je do povezivanja odnosno udruživanja u trgovini sa nekoliko etničkih i plemenskih pobunjeničkih grupa koje operišu na severoistoku Indije kao što su Nagas, Kukis, Mizos, Manipuris, Assamese i u regionu Citagong planina Bangladeša.⁵⁴⁸ Na jugozapadu Azije, najveći dobavljač narkotika je apsolutno Afganistan. Veruje se da gotovo 70% afganistanskog heroína stiže na Zapad preko Indije.⁵⁴⁹ Pored nomadskih plemena, etničkih i pobunjeničkih grupa koje učestvuju u ovoj trgovini, ona uključuje i ljude koji pripadaju grupama Ghilzai, Pathans, Baluchis, Shinwaris, Tadžikistancima, Hazarasima i Turkmenistancima. Za

⁵⁴⁴ Smith Jeffrey, David B. Ottoway, „The Covert Arms Trade – The Second Oldest Profession“, *The Economist*, February 12, 1994, str. 21

⁵⁴⁵ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 77

⁵⁴⁶ Said A., Simmons L. R., „The Ethnic Factor in World Politics“, *Ethnicity in an International Context*, Transnational Books, New Jersey, 1976, str. 30

⁵⁴⁷ Jayawardhana Walter, „Guns for Drugs“, *Sunday of Calcutta*, November 4, 1990, str. 82

⁵⁴⁸ Opširnije videti: Lintner Bertil, „The Indo-Burmese Frontier: A Legacy of Violence“, *Jane's Intelligence Review*, Vol. 6, No. 1, January 1, 1994

⁵⁴⁹ Pugliese David, „Private Armise Threaten Established Borders“, *Defence News*, April 4, 1994, str. 12 i Jayawardhana Walter, „Guns for Drugs“, *Sunday of Calcutta*, November 4, 1990, str. 84

kriminalne grupe Afrida i Pathan iz Pakistana takođe se veruje da su kuriri afganistanskog heroina.⁵⁵⁰ Pored međusobne saradnje pobunjenika i trgovaca drogom, oba – „Zlatni trougao“-Mjanmar-Tajland-Kambodža, kao i tzv. „Zlatnog polumeseca Iran – Afganistan - Pakistan“, dugotrajna anarhija koja je prisutna u Libanu dovela je ciklus „oružje za drogu“ direktno u samo srce Bliskog Istoka. Libanska pozicija kao proizvođača i prerađivača opijuma, hašiša, heroina i kokaina, kao i tranzitne rute koja omogućava finansiranje njihovih operacija i nabavku oružja.⁵⁵¹ Usponom militantnosti u Palestini i povećanjem aktivnosti šiitskih fundamentalista Hizbollah-a, u ovaj ciklus uključuju se još dva važna efekta tj. posledice. Naime, obezbeđivanjem nezavisnog izvora finansiranja koji obezbeđuje trgovina drogom, brojne grupe (tzv. milicije) u Libanu nastavljaju destabilizaciju Libana, Izraela i Sirije sa jedne, predstavljajući čak i posrednu pretnju celokupnom Arapsko-Izraelskom mirovnom procesu sa druge strane.⁵⁵²

Etnički konflikti podrazumevaju okolnosti oslabiljenosti odnosno nepostojanja institucija države, time nekažnjenog ponašanja u kojima trgovina drogom i oružjem postaju sredstva u začaranom krugu ratnog sukoba. U takvim uslovima, trgovina ljudima oličena ili u otmicama visokih državnih ili poslovnih zvaničnika, već pomenuta u prethodnim delovima disertacije, ili pak klaična trgovina ljudima postaje takođe jedan od uobičajenih kanala kriminalnih delatnosti sukobljenih strana. Zajedno sa oružjem i pranjem novca, trgovinom narkoticima, trgovina ljudima predstavlja jednu od najvećih i najprofitabilnijih globalnih kriminalnih aktivnosti., Naime, odlazeći iz svojih zemalja, bežeći od rata, prema definiciji ranjivosti veliki broj dece, žena i ljudi postaju predmet trgovine ljudima, a praksa često pokazuje da žrtvama postaju još i u zemlji porekla. Kao globalni fenomen naime, trgovina ljudima bez ikakvog pravila pogađa jednako širok dijapazon zemalja i to: nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, zemlje u političkoj i

⁵⁵⁰ Said A., Simmons L. R., „The Ethnic Factor in World Politics“, *Ethnicity in an International Context*, Transnational Books, New Jersey, 1976, str. 32

⁵⁵¹ Clutterbuck Richard, *Terrorisma and Guerrilla Warfare: Forecast and Remedies*, Routledge, London, 1990, str. 157

⁵⁵² Ehrenfeld Rachel, *Narco-Terrorism*, Basic Books, New York, 1990, str. 52-73 i Clutterbuck Richard, *Terrorisma and Guerrilla Warfare: Forecast and Remedies*, Routledge, London, 1990, str. 103-104

ekonomskoj tranziciji, zemlje u ratu i postkonfliktne zemlje, zemlje koje se pojavljuju kao zemlje porekla i tranzita žrtava, ali isto tako i ekonomski razvijenije zemlje, koje se pojavljuju kao zemlje krajnje destinacije odnosno zemlje krajnjeg odredišta. Termini „zemlja porekla”, „zemlja tranzita” i „zemlja destinacije” nisu apsolutne kategorije jer – jedna država može, u konkretnim slučajevima, imati više različitih uloga.⁵⁵³ Isto tako, ekonomska razvijenost i bogatstvo zemlje destinacije ne mogu se posmatrati nezavisno i odvojeno od situacije u zemlji porekla. Shodno prirodi ove kriminalne aktivnosti, ne postoje sveobuhvatni i pouzdani podaci o obimu trgovine ljudima, ali neke procene međunarodnih organizacija i nacionalnih agencija koriste se kao okvirni indikator. Tako prema procenama UN, gotovo 700.000 dece, žena i muškaraca svake godine postaju žrtve trgovine ljudima.⁵⁵⁴ Američki Stejt Department ovu brojku procenjuje na 900.000 ljudi, od čega je 20.000 žrtava eksploatisano na samoj teritoriji SAD.⁵⁵⁵ U Izveštaju Međunarodne organizacije rada za 2005. godinu, navodi se da čak 2,45 miliona ljudi svake godine postanu žrtve samo radne eksploatacije.⁵⁵⁶ UNICEF procenjuje da 1,2 miliona dece svake godine postanu žrtve trgovine ljudima.⁵⁵⁷ Kako trgovina ljudima u ovakvim okolnostima vrednost ljudskog života svodi isključivo na eventualno postojanje interesa neke od strana u sukobu, isti je slučaj i sa ilegalnom trgovinom ljudskim organima kao izvorom zarade za finansiranje sukoba sa jedne, i lično bogaćenje sa druge strane. Opšte su poznati slučajevi u zemljama Afrike, Azije, Tajvanu, Gruziji, Kosovu, Albaniji i drugima.⁵⁵⁸

⁵⁵³ Radović Ivana, *Trgovina ljudima – priručnik za novinare*, ASTRA-Antitraficking Action i Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u Srbiji, Beograd, 2008, str. 9-10

⁵⁵⁴ Podaci o postojećoj strukturi trgovine ljudima, http://www.endhumantraffickingnow.com/public/structure/1_1.html, 14.09.2014., (pristupljeno 28.10.2014.)

⁵⁵⁵ Procena broja žrtava trgovine ljudima State Department-a: <http://www.state.gov/g/tip/rls/rpt/23495.htm>, 21.09.2014., (pristupljeno 28.10.2014.)

⁵⁵⁶ Podaci Međunarodne organizacije rada o ukupnom broju trgovine ljudima radi radne eksploatacije: http://www.endhumantraffickingnow.com/public/structure/1_1.html, 07.11.2005., (pristupljeno 28.10.2014.)

⁵⁵⁷ Unicef-ova procena broja dece u okviru ukupnog broja žrtava trgovine ljudima u svetu: http://www.unicef.org/media/media_23970.html, 19.01.2007., (pristupljeno 28.10.2014.)

⁵⁵⁸ Tako na primer, tokom racije specijalnih snaga SAD sprovedene na istoku Sirije u maju 2015. godine, došlo se do dokumenata iz 31. januara 2015. godine, kojima se dozvoljava - u okviru borbe tzv. Islamske države - da se od

2. Izbeglištvo kao posledica etničkih konflikata

Sveukupna humanitarna kriza koja se pojavljuje kao efekat odnosno posledica etničkih konflikata, odnosi se kako na stradanje pripadnika sukobljenih etničkih grupa, tako i na ostalo tzv. civilno stanovništvo zaraćenog područja stvarajući trend pojave tri kategorije problema i to: interno raseljena lica unutar granica date države etničkog konflikta koja u određenom momentu mogu biti prinuđena da napuste granice države u kojoj se nalaze postajući izbeglice.⁵⁵⁹ Pored prinuđenosti da svoj dom napuste bilo kao interno raseljena lica ili kao izbeglice, bez hrane, vode i elementarnih uslova života, dugotrajni etnički konflikti gotovo je po pravilu podrazumevaju masovno kršenje ljudskih prava u svakoj formi od strane obe konfrontirane etničke grupe koje se odnosi na torturu, zlostavljanja silovanja. Kao treća ali ne i poslednja grupa posledica u okviru

zarobljenika uzimaju organi kako bi se spasili životi muslimana iako to može ugroziti život zarobljenika, što je eklatantan dokaz da se daje religijsko opravdavanje uzimanja organa, a posredno i da se ID finansira i trgovinom ljudskim organima. „Život i organi otpadnika ne moraju se poštovati i mogu se nekažnjeno uzeti“ – navodi se u dokumentu. Irak je inače već ranije optuživao Islamsku državu da uzima i trguje ljudskim organima kako bi ostvarila profit. Izvor: Tanjug: „Monstruoзни zločini džihadista se nastavljaju: ISIS sada trguje i organima“, *Telegraf*, 25.12.2015, <http://www.telegraf.rs/vesti/1922392-monstruoзни-zlocini-dzihadista-se-nastavljaju-isis-sada-trguje-i-organima>, (pristupljeno 28.12.2015.)

⁵⁵⁹ Okolnosti u kojima interno raseljena lica usled straha bivaju prinuđena da napuste sopstvenu državu postajući izbeglice, može imati pored postojećih humanitarnih, i šire reperkusije predstavljajući ekonomski i politički teret za zemlje prijema tih izbeglih lica. Jedan od eklatantnih primera jeste slučaj iz 1971. godine tokom rata između Indije i Pakistana u vezi nezavisnosti Bangladeša, kada je došlo do rata između zemlje koja je „proizvodila“ izbeglice i zemlje njihovog prijema, šireći tako konflikt stvarajući užasavajuće razmere humanitarne krize. Dešava se i da zemlje prijema zatvore svoje granice za prijem izbeglica, formiraju izbegličke kampove koji pre podsećaju na pritvor sa izuzetno lošim uslovima i druge metode obeshrabrivanja izbeglica da napuste svoje domove. Izvor: Weiner Myron, *Bad Neighbors*, „Bad Neighborhoods: An Inquiry into the Causes of Refugee Flows“, *International Security*, Vol. 21, No. 1, Summer 1996, str. 5-42. Pored izbegličkih kampova horora u zemljama Afrike, specifičan i u velikoj meri licemeran odnos prema izbeglim licima iz zaraćenih područja poput Sirije i Afganistana od strane zemalja Zapadne Evrope vidljiv je tokom migracije sredinom 2015. godine.

etničkih konflikata izdvaja se upotreba dece kao boraca u prvim borbenim redovima sukobljenih strana što pored njihovih smrti i užasavajućih posledica na odrastanje retkih preživelih, ima negativne efekte i na kasniji eventualni ekonomski oporavak zemlje po okončanju etničkih konflikata. Poslednjih decenija nažalost nije neuobičajena pojava da naoružane grupe u okviru izbegličkih kampova preusmeravaju ogromne količine međunarodne humanitarne pomoći kupujući oružje i municiju koju i inače koriste u odmazdi prema originalnoj državi iz koje izbeglice i dolaze, pretvarajući međunarodnu humanitarnu pomoć za izbeglice u sredstvo koje prolongira etnički konflikt.⁵⁶⁰

Slučajevi torture protiv civilnog stanovništva od strane i snaga bezbednosti i pobunjeničkih grupa uobičajeni su u nasilnim etničkim konfliktima. Kako je opstanak oružanih pokreta, odnosno njihovo fizičko održanje od ključne važnosti tokom konflikta, osiguravanje podrške tj. saradnja sa ljudima čiju podršku obezbeđuju usko je vezana sa popularnošću koju uživaju u stanovništvu. Naime, što je veća podrška pobunjeničkog pokreta u civilnom stanovništvu, veće su i šanse za njegov opstanak u konfliktu uzimajući u obzir da pobunjenici mešajući se sa stanovništvom u velikoj meri osiguravaju svoje funkcionisanje. Sa druge strane, pobunjenički pokreti koji uživaju podršku lokalnog stanovništva po pravilu izazivaju pojavu protiv-pobunjeničkih operacija koje podrazumevaju torturu i zlostavljanje civilnog stanovništva za koje se pretpostavlja da pomaže protivničkoj grupi. Ove protiv mere pre svega podrazumevaju hapšenja, mučenja, ispitivanja, brutalna isleđivanja i slično.⁵⁶¹ Nije neuobičajen ni veliki broj smrtnih ishoda pritvorenika kao ni slučajevi “odreda smrti” zaduženih za eliminaciju pobunjenika kao što je to bio slučaj u Kolumbiji. Neretko se dešava i da sama država bude učesnik upornog i ozbiljnog kršenja ljudskih prava i zlostavljanja što neminovno vodi urušavanju njenog međunarodnog ugleda i može rezultirati međunarodnim političkim i ekonomskim sankcijama. Sa druge strane, odnos međunarodne zajednice zavisi od empatije prema datom

⁵⁶⁰ Lischer Kenyon Sarah, „Collateral Damage: Humanitarian Assistance as a Cause of Conflict“, *International Security*, Vol. 28, No. 1, Summer 2003, str. 79-109

⁵⁶¹ Sličan slučaj je i u Saudijskoj Arabiji sproveden od strane SAD nakon napada 11. septembra prema ljudima saudijskog odnosno arapskog porekla.

slučaju odnosno od toga da li su etnoseparatistički zahtevi prepoznati kao opravdani, kao i od diplomatske umešnosti etnički sukobljenih strana da sebe predstavljaju kao žrtve konflikta. Pored ovih slučajeva, u okvirima etničkog konflikta naravno postoji i pojava da sami pobunjenici vrše nasilje nad civilnim stanovništvom takođe. Primeri su nasilje naoružanih pobunjenika protiv civilnog stanovništva u indijskoj provinciji Kašmir koji su se borili protiv državnih vlasti od 80-ih godina i koji su smatrali da lokalno stanovništvo saraduje sa bezbednosnim snagama države, zatim Revolucionarni Ujedinjeni Front u Sijera Leoneu koji je sprovodio brutalnu amputaciju udova kod stanovništva, paravojne formacije sve tri strane (Srba, Hrvata i Muslimana) u okviru etničkog konflikta na prostorima bivše Jugoslavije, svakodnevni samoubilački napadi na civilno stanovništvo u Iraku i nažalost mnogi drugi primeri. Ogroman problem u mnogim etničkim konfliktima predstavlja takođe i rastuće seksualno nasilje usmereno prema ženama, uzimajući u obzir da je nažalost silovanje uvek bilo korišćeno kao jedno od sredstava rata. Samo tokom građanskog rata u Istočnom Pakistanu u period od 1970. do 1971. godine, pakistanski vojnici sistemski su sproveli silovanje više od 200.000 Bengali žena. U etničkim konfliktima masovna silovanja sprovode kako naoružane bande, paravojne formacije tako i regularna vojska u nameri da dehumanizuju neprijatelja i terorišu stanovništvo obezbeđujući njegovu pokornost. Ovime se otvara još jedan veliki problem kao posledica etničkih konflikata, a koji se ogleda u postojanju čitavih kampova žena koje se drže u zatočeništvu sa ovim ciljem, naročito u Demokratskoj Republici Kongo i to selima koja se graniče sa istočnim provincijama Ruandom, Burundijem i Ugandom – šireći pandemiju HIV-a.⁵⁶² Rastuće nasilje ove vrste i načini njegovog sprovođenja u posthladnoratovskom periodu počinju etničkim konfliktima dodavati genocidalni atribut.⁵⁶³

Još jedna od zastrašujućih pojava posledica etničkih konflikata neminovno su i deca u prvim borbenim redovima konfrontiranih etničkih strana. U periodu od 1994. do 1998. godine,

⁵⁶² Opširnije videti izveštaj o širenju seksualnog nasilja u Demokratskoj Republici Kongo: Carroll Rory, „Report on the wave of sexual violence sweeping through the Democratic Republic of Congo“, *The Guardian*, 31 January 2005, G2 section, str. 10-11

⁵⁶³ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 72-74

procenjuje se da je oko 300.000 dece uzrasta ispod 15 godina, učestvovalo u 35 konflikata širom sveta. Većina ovih konflikata odnosi se na zemlje u razvoju, a naročito podsaharsku Afriku i delove Azije. Problem uključivanja dece-vojnika u konflikte dosegao je tolike razmere da je Međunarodna organizacija rada u junu 1999. godine konvencijom, ovakvu upotrebu dece od najgore forme radne eksploatacije prevela u zabranu prisilne ili obavezujuće regrutacije dece ispod 18 godina starosti u oružanim konfliktima.⁵⁶⁴ Korišćena za razne svrhe zaraćenih strana, deca koja prežive ranjavanja, prisilan rad, silovanja, sistemsko drogiranje ili metak suparničke grupe u konfliktu ostaju da žive sa nesagledivim posledicama.⁵⁶⁵

Prema procenama, oružani sukobi svakoga dana odnesu oko 2.000 života, a među žrtvama je veliki broj civilnog stanovništva stradalog van samog ratišta. Prema istraživanju Crvenog krsta sprovedenog povodom obeležavanja 150 godina od bitke kod Solferina nakon koje je i osnovan, a u cilju ukazivanja na posledice koje oružani sukobi imaju po civilno stanovništvo, svakodnevno se oko 250.000 dece bori pod punim ratnim naoružanjem; preko 56 % stanovništva prinuđeno je da napusti svoje domove od kojih je gotovo polovina izgubila kontakt sa porodicom; 44 % njih je oružani sukob videlo iz prve ruke, a svaki treći izbegli izgubio je nekog člana porodice ili rodbine. Podaci i brojke pokazuju da je današnja situacija daleko dramatičnija nego pre 150 godina, kada je u bici kod Solferina ranjeno i poginulo 40.000 vojnika i samo jedan civil izgubio život. Civilne žrtve nažalost, danas su redovna pojava kada u eri pacifističke demagogije političara industrija oružja nezaustavljivo raste, praćena konstantnim lobiranjem i “labavljenjem” regulative i kontrole njegove proizvodnje i distribucije. Iako su posledice ovakvog ponašanja nesagledive, čak ni običaj prodaje oružja nije regulisan ovima dokazanim kršiocima ljudskih prava. Međunarodna tela neprestano upozoravaju da militarizacija nekih teritorija nužno vodi i podrazumeva represiju lokalnog stanovništva i porast terorizma, ali bez

⁵⁶⁴ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 74

⁵⁶⁵ O upotrebi odnosno zloupotrebi dece u konfliktima, kao i načinima njihove eksploatacije od strane sukobljenih strana opširnije videti: Hoiskar Halsan Astri, “Underage and Under Fire: An Enquiry into the Use of Child Soldiers 1994-1998“, *Childhood*, Vol. 8, No. 3, 2001, str. 340-360

učinkovitog uspeha između ostalog i usled korupcije.⁵⁶⁶ Pored konvencionalnog, pojava nekonvencijalnog i oružja za masovno uništenje stvoreni su i novi ulozi trgovačkih strana koji najavljuju bezgranične liste žrtava i izbegličkih kolona.⁵⁶⁷

U XX i XXI veku postoje izbegličke grupe koje su naišle na sigurno utočište u susednim ili obližnjim zemljama, međutim, u mnogo većem broju slučajeva, progonjeni su bili prinuđeni da se bore za opstanak na granicama svojih država ili bili smeštani u zatvorene kampove susednih zemalja. Iako svi dosadašnji međunarodni sporazumi omogućavaju premeštanje ugroženih etničkih grupa preko granice gotovo jednim jednim potpisom, praksa i istorija prepune su slučajeva prisilnih ili čak i dobrovoljnih migracija poraženog dela populacije. Neke zemlje omogućile su autonomiju odnosno visok stepen “samouprave” određenim etničkim grupama. Međutim, reakcija većine zemalja koje otvoreno zagovaraju ljudska prava, suočenih sa preživelim najgnusnijih zločina genocida u ovom veku – nije otvaranje svojih vrata. Užas svih stradanja u etničkim konfliktima još je veći uzimajući u obzir da Konvenciju o prevenciji i kažnjavanju zločina genocida nisu ratifikovale sve zemlje.⁵⁶⁸

Prema zvaničnim podacima UN za 2015. godinu, svet je suočen sa nivoom prinudnih migracija koji je bez presedana prema ikada zabeleženim podacima. Naime, prema UNHCR-u (United Nations High Commissioner for Refugees), 59,5 miliona ljudi širom sveta raseljeno je mimo svoje volje. Ovi podaci u najširem svom delu odnose se na interne konflikte u Siriji, Iraku,

⁵⁶⁶ Primera radi, najveća evropska fabrika oružja BAE Sistemi, priznala je krivicu za korupciju i postigla dogovor sa američkim Ministarstvom pravde o plaćanju kazne od 400 miliona \$ zbog toga. Ironija je u tome što je ova kompanija, plaćajući ogromne sume za podmićivanje u Saudijskoj Arabiji, proteklih decenija obezbedila ugovore za najmanje 80 milijardi \$. Izneto nedvosmisleno upućuje da trgovina oružjem ne doprinosi prevazilaženju već naprotiv – produblivanju krize.

⁵⁶⁷ Dukić Marija, „Trgovina konvencionalnim oružjem – Ekonomija zasnovana na ratu“, *Preko ramena*, 12.10.2010, <http://www.prekoramena.com/t.item.23/trgovina-konvencionalnim-oruzjem.html>, (pristupljeno 17.01.2015.)

⁵⁶⁸ O međunarodno-pravnom tretiranju genocida i etničkog čišćenja sa pojedinostima slučajeva u Ruandi i Bosni i Hercegovini opširnije videti: Platzer Michael, „Temporary Protection of a Persecuted People“, Wippman David, *International Law and Ethnic Conflict*, American Society of International law, Cornell University Press, London, 1998, str. 280-295

Ukrajini i Afganistanu. Drugim rečima, trenutno je svaki 122-gi čovek na planeti ili izbeglica, ili raseljeno lice ili pak tražilac azila. Kada bi se ovaj broj ljudi okupio u jednu zemlju, ona bi bila 24-ta po veličini zemlja na svetu poput npr. Velike Britanije.⁵⁶⁹

- 17. – Pregled UNHCR o broju izbeglih, raseljenih i tražioca azila po regionima sveta do 2015.godine.⁵⁷⁰

REGION	IZBEGLA LICA	RASELJENA LICA	TRAŽIOCI AZILA	POVRATNICI	UKUPNO
AFRIKA	1513	351		155	2019
Centralna Afrika, Velika jezera	579	166		119	864
Istok i Rog Afrike	431	163		1	595
Južna Afrika	60			11	71
Zapadna Afrika	443	22		24	489
AZIJA	590	122	1	13	726
Centralna Azija	90		1		91
Istočna Azija i Pacifik	42				42
Južna Azija	21				21
Jugoistočna Azija	230	93			323
Jugozapadna Azija	207	29		13	249
EVROPA	862	334	38	7	1241
Istočna Evropa	134	192	7		333
Severna, Zapadna, Centralna	120		30		150
Jugoistočna Evropa	608	142	1	7	758
BLISKI ISTOK I SEVER AFRIKE	397	18			415
Severna Afrika	18				18
Bliski Istok	379	18			397
AMERIKE	185			31	216
Latinska Amerika	183			31	214
Severna Amerika i Karibi	2				2
U K U P N O	3547	825	39	206	4617

Izvor: Shaver Andrew, Yang-Yang Zhou, "Questioning Refugee Camps as Sources of Conflict", Department of Politics, Princeton University, September 24, 2015, str. 31

⁵⁶⁹ O odnosu izbeglih i raseljenih sa difuzijom konflikta i njegovim eventualijama preliivanja, mogućnosti izbeglih lica da se stvore okolnosti bezbednosnih pretnji, kao i uticaj izbeglica na ishod etničkog konflikta videti opširnije: Shaver Andrew, Yang-Yang Zhou, "Questioning Refugee Camps as Sources of Conflict", Department of Politics, Princeton University, September 24, 2015

⁵⁷⁰ Iznosi su dati u mernoj jedinici od 10.000

Gotovo četvrt miliona ljudi u prvih osam meseci 2015. godine izbeglo je od ratova i kriza u Africi i Aziji, i to samo morskim putem u Evropu čime je to suočava sa najvećom i najtežom izbegličkom krizom od kraja Drugog svetskog rata, odnosno u poslednjih 70 godina prema oodacima međunarodnih organizacija. Međunarodna organizacija za migracije u Ženevi je objavila da je od januara do jula 2015. godine u Evropu stiglo 237.000 izbeglica morskim putem iz Azije i Afrike, kao i da će njihov broj dostići 250.000 do kraja avgusta. Italija je registrovala 93.540 izbeglih lica, Grčka 135.000, dok su ostali stizali uglavnom u Španiju i Maltu.⁵⁷¹ Do sredine 2016. godine procenjuje se učetvorostručenje ovog broja što će Evropu sa jedne, a izbegla lica sa druge strane dovesti u čini se bezizlaznu situaciju, uzimajući u obzir postojeći otpor država prema prijemu migranata kao i pooštavanju i restriktivnim politikama davanja azila.

⁵⁷¹ Slavković Filip, „Izbegličke i humanitarne krize – Posledice ratova i bede“, *Radiobremen*, 14.08.2015., <http://www.funkhauseuropa.de/sendungen/radioforum/region/srbija-izbjeglice-100.html>, (pristupljeno 12.04.2015.)

3. Socijalno, ekonomski i politički destruktivne posledice prisustva nasilja u etničkim konfliktima

Početak nasilnih, dugotrajnih etničkih konflikata u velikoj meri povećava rizik od toga da će se država, odnosno njene institucije postepeno, ali neizbežno dezintegrisati ka nefunkcionalnosti, neodrživosti i u krajnjem, propasti. Države u ovakvim okolnostima odlikuju se većinom ili svim od sledećih karakteristika: socijalna tj. društvena uloga i funkcija države prema njenim građanima izuzetno je oslabljena; državno rukovodstvo se uglavnom oslanja na silu i prinudu pri primeni svojih postojećih nadležnosti; politički legitimitet državnog rukovodstva je u visokom stepenu kompromitovan; državno rukovodstvo u mogućnosti je da kontroliše samo pojedine fragmente ili male delove državne teritorije ili granica; kapacitet državnog rukovodstva da stanovništvu obezbedi elementarnu robu i usluge u okvirima normalnog funkcionisanja umnogome je ograničena usled postojanja ratnih profitera i drugih nedržavnih entiteta koji u ovakvim okolnostima preuzimaju većinu ovih funkcija.⁵⁷²

Takođe, početak etničkog nasilja može rezultirati ozbiljnim podrivanjem političkog legitimiteta državnog rukovodstva ukoliko se konstitutivne etničke grupe koje su u sastavu države povuku, odnosno uskrate ispunjenje svojih obaveza predviđenih društvenim ugovorom. Gubitak političkog legitimiteta državnog rukovodstva u tom smislu ide ruku pod ruku sa gubitkom kontrole većih delova državne teritorije zauzete od strane etničkih pobunjenika. Potkopavanje

⁵⁷² O kolapsu države i njenih institucija u okolnostima etničkih konflikata opširnije videti: Carment David, „Assessing State Failure: Implications for Theory and Practice“, *Third World Quarterly*, Vol. 24, No. 3, June 2003, str. 407-427; Zartman William, *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*, Lynne Rinner Publishers, Boulder, London, 1995, str. 1-11 i Rotberg I. Robert, „The New Nature of Nation-State Failure“, *Washington Quarterly*, Vol. 25, No. 3, Summer 2002, str. 85-96

političkog legitimiteta državne uprave može takođe osujetiti i demokratski razvoj odnosno put zemlje, uzimajući u obzir da državne institucije i stanovništvo postaju polarizovani i politički podeljeni. Ovakve okolnosti predstavljaju plodno tle za pojavu grupa koje zastupaju ultranacionalističke ideologije i retorike, što sa druge strane dalje vodi eroziji liberalnih vrednosti poput inkluzije, tolerancije i prava manjina u društvu. Kako društvo postaje politički polarizovano i ultranacionalističko, rukovodstvo države može pokušati da slomi početak pobune upotrebom nadmoćnije - vojne sile (ili policije). Dugotrajna upotreba vojske u rešavanju domaćih političkih problema može opet, voditi politizaciji vojnih struktura. Sa druge strane, ovo povećava izgleda podela unutar vojnih struktura što može voditi mogućem vojnom *coup 'd etats*. Ukoliko pak vojska preuzme vlast u zemlji, to bi značilo i kraj demokratije.⁵⁷³

Pojačavanjem intenziteta etničkog nasilja i političke dezintegracije zemlje odnosno raspada njenih institucija, nacionalna ekonomija nesumnjivo takođe trpi veliku štetu. Primera radi, ekonomski rast rapidno će opadati ukoliko je infrastruktura oštećena ili uništena; slobodan protok robe i usluga postaje ograničen; industrijska i poljoprivredna proizvodnja su u opadanju. Početak etničkog konflikta takođe negativno utiče na prihod od izvoza; direktne strane investicije i proizvodnju i distribuciju hrane. Rast nezaposlenosti, gladi i siromaštva u ovakvim okolnostima mogu još više uticati na rasplamsavanje etničkog nasilja.⁵⁷⁴

Prethodno iznete okolnosti i uslovi čine nedvosmislenim teško upravljanje državom, bilo ono civilno ili vojno, a zemlja nezaustavljivo klizi u dalju propast i na kraju kolaps suočavajući se sa pojavom: nepostojanja socijalnog odnosno društvenog sistema brige; nepostojanjem vladavine prava i početkom anarhije; propašću svih državnih institucija; razučivanjem državne teritorije između različitih nedržavnih paravojnih grupa, etničkih ratnih profitera (tzv. gospodara rata) i

⁵⁷³ O gubitku političkog legitimiteta rukovodstva države u etničkim konfliktima opširnije videti: Milliken Jennifer, *State Failure, Collapse and Reconstruction*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003

⁵⁷⁴ O ekonomskim konsekvencama etničkih konflikata opširnije videti: Collier Paul, *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*, World Bank and Oxford University Press, Washington DC, 2003

pobunjeničkih armija; nemogućnosti isporuke roba i usluga koje u potpunosti biva prepušteno nedržavnim entitetima, humanitarnim organizacijama ili rukovodstvima stranih država.⁵⁷⁵

Socijalno, ekonomski i politički destruktivne posledice etničkih sukoba između ostalog vidljive su i u efektima prisilnih migracija odnosno izbeglištva. Naime, etnička struktura raseljenog i izbeglog stanovništva predstavlja najočigledniji primer kvantitativnog-kvalitativnog poremećaja koji je uslovljen procesom izbeglištva.⁵⁷⁶ Eklatantan primer iznetog je širi prostor etničkog konflikta bivše Jugoslavije, gde je zbog karaktera migracija koji je etnički (kao i samih sukoba) došlo do izmena etničke strukture gotovo na svim prostorima nekadašnje Jugoslavije. Sledstveno tome, promene su se dešavale kako na području sa kojeg je stanovništvo migriralo, tako i na područjima gde su migranti pristizali. Pored toga, kod samih migranata postoji čitav niz problema koji se tiču nemogućnosti zaposlenja, adaptacije u novoj sredini, socijalna i ekonomska nesigurnost i drugih, što vodi ne samo nezadovoljstvu doseljenika, već i domicilnog stanovništva, pri čemu se najčešće izlaz traži u daljim seobama stanovništva van granica zemlje.⁵⁷⁷ Inače, primer prisilnih migracija na Balkanu prilično je specifičan uzimajući u obzir

⁵⁷⁵ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 75

⁵⁷⁶ Ova promena koju prisilne migracije izazivaju unutar izbegličkog i domicilnog stanovništva menja etnografsku sliku čitavih područja. Jedan od ne tako davnih, a opet očiglednih primera predstavlja slučaj Balkana. Unutar granica Balkana, najmasovnija međunarodna migraciona kretanja unutar granica Balkana ticala su se ratnih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije i stanovništva koje je tražilo zaštitu, a intenzitet migracija bio je praćen intenzitetom sukoba i ratnih razaranja. Najveći deo migracionih tokova kretao se iz pravca Hrvatske i Bosne i Hercegovine ka Srbiji, kao i iz Bosne i Hercegovine ka Hrvatskoj. Prema dostupnim podacima UNHCR-a, broj bosanskih (bosanskohercegovačkih) izbeglica u Hrvatskoj dostigao je svoj maksimum 1993. godine sa 287.000 lica, dok je u Srbiji to bilo 1992. godine sa 349.000 raseljenih lica. Broj izbeglih lica iz Hrvatske u Srbiji i Crnoj Gori je u periodu od 1996. do 2000. godine konstantno brojao 290.000-300.000 lica. Neki od poslednjih raspoloživih podataka pokazuju da je, uprkos opadajućem trendu, situacija hrvatskih i bosanskih Srba raseljenih u Srbiji i Crnoj Gori još uvek daleko od konačnog rešenja. Izvor: Bonifazi Corrado, „Međunarodne migracije na Balkanu od kraja Hladnog rata: Opšti pregled“, *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja XX veka*, Društvo demografa Srbije – DemoBalk, 2011, str. 16.

⁵⁷⁷ Remiković Snežana, „Demografske karakteristike izbjeglica u Crnoj Gori prema rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2003“, *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja XX veka*, Društvo demografa Srbije – DemoBalk, 2011, str. 129

prethodne etničke konflikte, ali upravo zato i odražava demografske promene tipične za građanskim ratom pogođena područja.⁵⁷⁸

Socijalno, ekonomski i politički destruktivne posledice etničkih konflikata koje su prethodno iznete, praćene su naravno i kršenjem osnovnih ljudskih prava neslućenih razmera kako lokalnog stanovništva zatečenog u okviru etničkog konflikta, tako i potom raseljenih i izbeglih lica. Tek po eventualnom, a po pravilu zakasnelom podizanju međunarodne svesti o zloupotrebi ljudskih prava, dolazi do uspostavljanja veze između potrebne pomoći i eventualne ugroženosti lokalne, regionalne i međunarodne bezbednosti. Drugim rečima, ironija današnjice i leži u činjenici da će međunarodna zajednica priskočiti u pomoć zaštiti ljudskih prava, tek pošto proceni eventualnu pretnju po svopstvenu bezbednost odnosno uvidi svoje eventualne interese date intervencije.⁵⁷⁹ U tom smislu, neretko se dešava da međunarodna zajednica „proceni“ da rano sprečavanje izbegličkih kriza može biti „štetno“, ali da je daleko „jeftinije“ rešenje nego baviti se rasplamsalim dugotrajnim etničkim konfliktom koji se može preliti i na susedne zemlje. To je vidljivo i u činjenici da je najveći broj izbeglih lica smešteno i utočište „našlo“ u najsiromašnijim

⁵⁷⁸ Podaci prve decenije XXI veka pokazuju da na prostoru Balkana postoje ka Zapadnoj Evropi dva glavna emigraciona toka, a to je u prvom redu stanovništvo koje je tražilo zaštitu nakon ratnih razaranja na prostorima bivše Jugoslavije i koje se kretalo mahom u pravcu Nemačke, Austrije, Švajcarske i skandinavskih zemalja. Tako se u periodu od 1991. do 1996. godine balkanska imigracija udvostručila u Nemačkoj, Švedskoj i Švajcarskoj, dok je znatno povećanje evidentirano i u Austriji. Nakon 1996. godine, u Nemačkoj dolazi do smanjenja usled povratka dela izbeglih lica i restriktivne politike o azilu, kao i u i Švedskoj usled naturalizacije balkanskih imigranata. Međutim, u Austriji i Švajcarskoj nastavljen je blagi rast. Drugi migracioni talas mnogi stručnjaci smatraju većim od prethodnog, a tiče se Albanije, Rumunije, i u manjoj meri Bugarske kao zemalja porekla, čije je stanovništvo usmereno uglavnom ka južnom delu EU. Uzimajući u obzir obim migracija radne snage, u Grčkoj se obim stranog stanovništva krajem prve decenije XXI veka procenjivao na gotovo 950.000 lica, Italiji 2,5 miliona, dok u Španiji postoji 3,7 miliona stranaca upisanih u *Padrón Municipal*. Drugim rečima, imigranti sa Balkana čine 65,6% stranaca u Grčkoj, 30,4% u Italiji i 11,2% u Španiji. Izvor: Bonifazi Corrado, „Međunarodne migracije na Balkanu od kraja Hladnog rata: Opšti pregled“, *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja XX veka*, Društvo demografa Srbije – DemoBalk, 2011, str. 13

⁵⁷⁹ Izuzetno važan pogled na retrospektivu pojave fenomena ljudi bez državljanstva, tz. apatride, repatrijaciju i tražioce azila u odnosu na nacionalnu državu i prava manjina u savremenoj istoriji daje Hana Areth. Opširnije videti: „Nacija manjina“ i narod bez državljanstva u Arent Hana, *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća 94, Beograd, 1998, str. 276-296

zemljama sveta.⁵⁸⁰ Ovo takođe može imati i dalje, posredne posledice s obzirom da izbeglice mogu steći političku snagu u okviru zemlje prijema i tako uticati na stvaranje straha lokalnog stanovništva od tzv. „potapanja“ njihovog postojećeg kulturnog identiteta.⁵⁸¹

Izbegličke kolone kao posledica etničkih konflikata možda i jesu najbolja potvrda toga da kada tzv. politike suverenih prava pređu granice jedne države, postaju otvorene za spoljne komentare i intervencije.⁵⁸² Odnosno, država koja stvori takve uslove da su njeni građani prinuđeni da je napuste odlazeći i uslovno rečeno „uzurpirajući“ prostore drugih zemalja, otvaraju prostor za „tuđe“ intervencije i mešanje u njihove unutrašnje stvari.⁵⁸³ Neki autori poput Hofmana naglašavaju vezu između ozbiljnog kršenja ljudskih prava od strane države (na samoopredeljenje, život ili demokratsku vladavinu) i izbegličkih kolona koje „remete međunarodni poredak“, opravdavajući ovom sinergijom argument za međunarodne intervencije.⁵⁸⁴ Međutim, ono što je upečatljivo u ovom kontekstu jeste da izbeglice praktično

⁵⁸⁰ Izbegla lica nisu uvek teret zemlji prijema jer sobom nose veštine i znanja te mogu pozitivno doprineti ekonomiji zemlje u koju dolaze. Međutim, u pogledu argumentacije o tendenciji licemerja razvijenih zemalja po pitanju smeštanja izbeglica u najsiromašnije zemlje sveta govori podatak da je samo Afrika, i to Gvineja i Obala Slonovače tokom 1994. godine apsorbovala gotovo 750.000 ljudi iz Liberije bez i jednog uspostavljenog izbegličkog kampa. Za samo dva meseca, siromašne zemlje Afrike primile su gotovo četvrtinu populacije Ruande od oko 8.000.000 ljudi. Ovakav finansijski teret na već siromašnu privredu, zemlje gura u potpuni finansijski kolaps uzimajući u obzir potrebu obezbeđivanja elementarnih uslova života izbeglih lica, hrane, vode i smeštaja, a potom i rešavanje statusnih i drugih pitanja (zaposlenje, školovanje dece, medicinska zaštita i slično). Izvor: U. S. Committee for Refugees, *World Refugee Survey 1994*, U. S. Committee for Refugees, Washington, DC, 1994, str. 43

⁵⁸¹ Opširnije videti: Loescher Gil, Dowty Alan, „Refugee Flows as Grounds for International action“, Brown Michael E., *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, str. 305-315

⁵⁸² Chipman John, „The Future of Strategic Studies: Beyond Even Grand Strategy“, *Survival*, Vol. 34, No. 1, Spring 1992, str. 112

⁵⁸³ Weiner Myron, *International Migration and Security*, Westview Press, Boulder, Colorado, 1993, str.25-26

⁵⁸⁴ Hoffmann Stanley, „Sovereignty and the Ethic of Intervention“, First Annual Theodore M. Hezburgh Lecture Series, Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, University of Notre Dame, January 24, 1995. Slične argumente ističu i Adelman Howard, „The Ethic of Humanitarian Intervention: The Case of the Kurdish Refugees“, *Public Affairs Quarterly*, Vol. 6, No. 1, January 1992 i Haass N. Richard, *Intervention: The Use of American Military Force in the Post-Cold War World*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 1994, str. 132

kršenje ljudskih prava čine vidljivim, predstavljajući zapravo indeks poremećaja međunarodnog poretka i *prima facie* dokaz kršenja ljudskih prava i standarda čovečnosti.⁵⁸⁵

Sa druge strane, ogromna većina terorističkih akata (gotovo svi) u Francuskoj i Nemačkoj u prethodnih nekoliko godina dogodio se, odnosno potiče od predstavnika severnoafričkih, turskih i kurdskih četvrti tj. delova grada i to prema dva scenarija: između različitih frakcija unutar ovih nacionalnosti ili protiv zemlje domaćina. Ovakve tenzije nisu prolazan fenomen uzimajući u obzir da su prisutni kako u prvoj tako i u drugoj generaciji imigranata, a u poslednje vreme događaji upravo potvrđuju da je prisustvo ovakvih sklonosti čak izraženije kod njihove druge generacije. Pri tome, ovakva vrsta nasilja nije prisutna samo u Evropi. Naprotiv, izbeglice imaju ogromnu ulogu u terorističkim aktima zemlje domaćina i u arapskom svetu, u Indiji i Pakistanu. Najveći udeo u urbanom nasilju velikih metropola kao što su Mumbai i Karači izveden je od strane izbeglica iz drugih delova Indije, nekog drugog dela indijskog podkontinenta ili protiv samih izbeglica. Uzimajući u obzir visoku stopu nataliteta, postojeće migratorne trendove, kao i činjenicu da su neke zemlje Afrike i Bliskog Istoka poput Iraka, Sirije, Libana, Indije, Pakistana i drugih, dozvolile kao zemlje domaćini da se izbeglice vojno organizuju i infiltriraju u svoje zemlje porekla,⁵⁸⁶ po svemu sudeći ovakav trend nasilja neće jenjavati, već je za očekivati da će se kretati uzlaznom putanjom.

Isto tako, već prikazana veza između etničkih konflikata i organizovanog kriminala, a u poslednje vreme i međunarodnog terorizma, pridodaje novi atribut složenosti ovom već izuzetno kompleksnom fenomenu. Trgovina drogom i oružjem široko je rasprostranjena nestabilnošću izazvanom etničkim konfliktima u Burmi, Kosovu, Keniji, Laosu, Maleziji, Libanu, Nigeriji, Pakistanu, Somaliji i etnički albanskim područjima Kosova koja se na jugu spajaju sa Srbijom.

⁵⁸⁵ Moore Jonathan, „Refugees and Foreign Policy: Immediate Needs and Durable Solutions“, Lecture at the John F. Kennedy School, Harvard University, April 6, 1987, Driike Luis, *Preventive Action for Refugee Producing Situations*, Peter Lang, Frankfurt, 1990, str. 217

⁵⁸⁶ Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 248-249

Uzimajući u obzir trgovinu drogom, oružjem (Gruzija, Gana, Kazahstan, Kosovo, Solomonska ostrva, Somalija), ljudima (Bangladeš, Čečenija, Kosovo Makedonija), otmice (Čečenija, Gruzija, Kirgistan, Filipini, Somalija, Mauritanija, Sudan) kao najčešće kriminalne aktivnosti koje cvetaju pod okriljem etničkih konflikata, može se slobodno reći da organizovani kriminal ostvaruje čvrstu vezu između socijalne, ekonomske i političke nestabilnosti države etničkog sukoba, u kojoj se međusobno uslovljavaju i pojačavaju ova dejstva, čineći vremenom gotovo nemoguće razgraničenje njihovih uzročnosti. Pored svih ljudskih tragedija, patnji i stradanja izazvanih etničkim konfliktima, u takvim okolnostima, postaje maglovita distinkcija između političara i kriminalaca, a politika, bisnis i kriminal postaju jedno.⁵⁸⁷

3.1. Socijalno, ekonomski i politički destruktivne posledice prisustva nasilja u etničkim konfliktima na primeru Afrike

Pored činjenice da etnička diskriminacija u Africi svoj koren ima u kolonijalnoj istoriji, razmere stradanja i zlostavljanja civilnog stanovništva u konfliktima 90-ih godina prošlog veka nesagledive su.⁵⁸⁸ Etnički konflikti menjaju se uzimajući najekstremnije i najsirovije oblike

⁵⁸⁷ Opširnije videti: Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 117-122

⁵⁸⁸ O slabosti države, etničkim konfliktima, secesionizmu, kolapsu države, etnosecesionističkim pokretima, sukobima baziranim na religiji i etnicitetu, kao i odnosu Roga Afrike u odnosu na centralni deo i Južnu Afriku opširnije videti: Lustick S. Ian, *Unsettled States, Disputed Lands: Britain and Ireland, France and Algeria, Israel and the West-Bank Gaza*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1993, str. 442.; Welliver K. Timothy, *African Nationalism and Independence*, Garland Publishing, Hamden CT, 1993; Connell Dan, *Against All Odds: A Chronicle of the Eritrean Revolution*, Red Sea Press, Trenton NJ, 1993; Trevaskis G.K.N., *Eritrea: A Colony in Transition*, Oxford University Press, London, 1960; Okbazghi Yohannes, *Eritrea: A Pawn in World Politics*, University of Florida Press, Gainesville FL, 1991, str. 91; Habtu Ghebre-Ab, *Ethiopia and Eritrea: A Documentary Study*, Red Sea Press, Trenton NJ, 1993, str. 135-140; Farer J. Tom, *War Clouds on the Horn of Africa*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 1976, str. 137; Iyob Ruth, *The Eritrean Struggle for Independence: Domination, Resistance, Nationalism 1941-1993*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995, str. 51; Iyob Ruth, „Regional Hegemony: Domination and Resistance in the Horn of Africa“, *Journal of Modern African Studies*, Vol. 32, No. 2, June 1993, str. 270; Bowen R. John, „The Myth of Global Ethnic Conflict“, *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 4, October 1996, str. 6; Lemarchand Rene, „Managing Transnational Anarchies: Rwanda,

genocida i etničkih čišćenja. Etnički konflikti postali su deo kulture sukoba u Africi. Samo tokom 2000-te godine, pored činjenice da su Liberija, Somalija, Siera Leone i Zair jedni od glavnih faktora nestabilnosti, čak 20% populacije afričkog kontinenta bilo je ugroženo etničkim konfliktima. Zastupljeno je četiri različita tipa konflikta: konvencionalno ratovanje, frakcionaško, genocid i regionalni rat. Ljudska tragedija svrstala je zemlje podsaharske oblasti (Liberiju, Angolu, Mozambik i Somaliju) u prvih pet ratom najugroženiji područja na svetu. Vrsta sukoba i način ratovanja ugrozili su, i dalje ugrožavaju desetine miliona ljudi u Africi. Razmere humanitarne katastrofe ogledaju se u stotinama hiljada zlostavljanih, ubijenih, osakaćenih i prognanih. Afrika ima najveći broj interno raseljenih lica na svetu i najveći broj izbeglih. Samo u 2000. godini, gotovo 11.000.000 ljudi iz Afrike je interno raseljeno⁵⁸⁹ što je za 2.000.000 više nego 1999. godine. Ukupan broj izbeglih i raseljenih iznosi više od 14.000.000 ljudi. Civilne žrtve beleže zastrašujuće brojke. Od 1960. godine preko 8.000.000 ljudi umrlo je direktno u konfliktima ili indirektno usled gladi i epidemija, od kojih 5.500.000 civila. Istraživanja svetskih instituta pokazuju da svaki šesti muškarac u Africi izgubi život nasilnom smrću, a epidemiološke projekcije predviđaju da će do 2020. godine, povrede izazvane ratom postati osmi faktor po važnosti nakon tuberkuloze po stopi smrtnosti u društvu.⁵⁹⁰ Najzastrašujući podatak tiče se porasta ekstremnih formi nasilja tokom poslednje decenije koje je sve više usmereno prema civilima nego prema naoružanim grupama, i to čitavim grupama pre

Burundi and South Africa in Comparative Perspective“, *Journal of Modern African Studies*, Vol. 32, No. 4, December 1994, str. 588; Taylor Stephen, *Shaka's Children: A History of the Zulu People*, Harper Collins, London, 1995, str. 339; Horowitz L. Donald, *A Democratic South Africa: Constitutional Engineering in a Divided Society*, Oxford University Press, New York, 1991, str. 61. Za Kongo, Nigeriju i druge slučajeve subnacionalizma u Africi opširnije videti: Olorunsola A. Victor, *The Politics of Cultural Sub-Nationalism in Africa: Afrika and the Problem of „One State Many Nationalisms“*, Anchor Books, Garden City, New York, 1972. Za stanje u Africi pre dekolonizacije opširnije videti: Hodgkin Thomas, *Nationalism in Colonial Africa*, New York University Press, New York, 1957

⁵⁸⁹ State of the World's refugees, UNHCR, Geneva, 2000

⁵⁹⁰ Opširnije videti: Murray CJ, Lopez A. D., “Alternative projections of mortality and disability by cause 1990-2020: global burden of disease study”, *Lancet - US National Library of Medicine National Institutes of Health*, 1997

nego prema pojedincima.⁵⁹¹ U konfliktima u Liberiji, Siera Leoneu, Ruandi, Mozambiku, Severnoj Ugandi, Sudanu i Angoli, nasilje poprima užasavajuće forme mučenja, torture žena i dece, nasilnih rituala, sakaćenja ekstremiteta, prinude na incest, ubistva i silovanja dece i žena kao sredstvo zastrašivanja i torture. Takođe, primenjuje se indoktrinacija dece u okviru kulture rata kao poseban instrument ratovanja da bi se potom ona pretvorila u borce, nasilno regrutovana. Procenjuje se da trenutno u svetu postoji više od 350.000 dece boraca od čega čak 200.000 u Africi. Oružani sukobi najvažniji su elementi siromaštva ovog kontinenta.⁵⁹² Ekonomija je svedena na pojedinačna domaćinstva, bez pristupa zemlji, ključnim resursima ili tržištima, što uz specifičnu klimu domaću štednju ili strane investicije čini apsolutno nemogućima. Ratovima je uništena infrastruktura, tržište i investiciono poverenje gotovo čitavog kontinenta. Procena Svetske Banke jeste da etnički sukobi u Africi uzrokuju gubitak od 2% godišnjeg ekonomskog proizvoda kome se još dodaju i gubici ekonomskih investicionih prilika. Istraživanja Međunarodnog Instituta za hranu pokazuju da samo u Angoli, gubici u proizvodnji iznose 45%, dok ta brojka u oblasti poljoprivrede iznosi 3% godišnje što je u ogromnoj meri napravilo jaz u mogućnosti proizvodnje hrane širom afričkog kontinenta, ostavljajući ugroženim delovima još veću glad usled nemogućnosti uvoza hrane.⁵⁹³ Infrastruktura je ako ne uništena onda u velikoj meri oštećena i to: putevi, pruge, luke, aerodromi, električne mreže, vodovodi, kanalizacioni odvodi, telekomunikacije. Za poslednjih 20 godina, usled etničkih konflikata Afrika je izgubila više od 50% transportne infrastrukture što ima direktne i dugoročne posledice na njenu ekonomiju. Primera radi, Južni Sudan gotovo da nema održivu putnu mrežu usled višegodišnjeg građanskog rata. Zemlje poput Angole i Demokratske Republike Kongo su gotovo u potpunosti zavisne od vazdušnog saobraćaja usled kolapsa infrastrukture i nebezbednosti. Neizostavne su hiperinflacija i nestabilnost valute. Takođe, enorman broj izbeglih i interno

⁵⁹¹ Chris Allen, "Warfare, endemic violence and state collapse in Africa", *Review of African Political Economy*, Vol. 26, No. 81, 1999

⁵⁹² Cliffe L, Luckham R., "Complex political emergencies and state: Failure and the Faith of the State - Effects of War", *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 1, 1999, str. 27-50

⁵⁹³ Messer Cohen, D'Costa, *Breaking the link between conflict and hunger*, IFPRI-International Food Policy Research Institute, 1998

raseljenih lica ima ogroman uticaj ne samo na ekonomiju nego i na okruženje. Svetska Banka procenjuje da izbegla i raseljena lica iz Afrike koštaju njihove domaćine u region gotovo 530.000.000 \$ godišnje. Isto tako, etnički konflikti uzrokovali su potpunu destrukciju osnovne socijalne infrastrukture. Škole i zdravstveni centri postal su mete militantnih aktivnosti. Primera radi, tokom petnaestogodišnjeg rata u Mozambiku, preko 40% zdravstvenih ustanova i škola je potpuno uništeno, a situacija je slična i u većini konfliktima ugroženim područjima. Dugoročne posledice izostanka obrazovanja i zdravstvene zaštite su nesagledive, a one najdirektnije između ostalih tiču se i stvaranja uslova mladih neobrazovanih muškaraca što suštinski produbljuje i produžuje već postojeće konflikte.⁵⁹⁴ Sa druge strane, nesigurnost tržišta diktira udruživanje u zločinima rata radi osiguravanja investicija i podržavanje onih aktivnosti koje neće dovesti do gubitka. Na taj način ekonomija sve više nalazi uporišta i oslonac u militantnim grupama, a državno rukovodstvo vremenom prerasta u polu-kriminogenu strukturu. Dolazi do mešanja komercijalnih i interesa države u okviru postojećeg konflikta, pri čemu tzv. dualne ekonomije praktično na kraju i finansiraju sam sukob. Etnički konflikt isto tako stvara i produbljuje neodrživost duga. Primera radi, samo Demokratska Republika Kongo direktno zbog vojnih troškova ima 1,4 milijarde \$ spoljnog duga prema Međunarodnim finansijskim institucijama i više od 9 milijardi \$ duga Pariskom Klubu. Ovi negativni efekti koji se odnose na ekonomiju nisu prisutni naravno samo u zemljama konflikta. Regionalni sukobi u Africi dovode do većih troškova naoružavanja i drugih zemalja što korespondira sa redukcijom socijalnih davanja, takođe stvarajući uslove nezadovoljstva i potencijalnog daljeg širenja konflikta. Procena Svetske Banke je da zemlje koje su u okruženju konfliktnih zona u proseku povećavaju svoje izdatke za vojsku za 114 miliona \$. Ovi iznosi ne uključuju troškove nedržavne bezbednosne strukture, privatnih obezbeđenja lica i objekata i vojne troškove koji su vanbudžetski. To praktično znači da cena etničkih sukoba u Africi generalno rezultira troškovima u ekonomijama susednih zemalja. Ovome treba dodati i gubitke u proizvodnji, propuštene investicione prilike usled prinudnih migracija stanovništva, trgovinske gubitke, povećanje troškova usled suportiranja izbeglih i slično. Etnički konflikti ostvaruju takođe i ogroman uticaj na životnu sredinu kroz

⁵⁹⁴ Collier Paul, *On the Economic Causes of War*, World Bank, 2000

nekontrolisanu eksploataciju prirodnih resursa, organizovani kriminal i trgovinu dragim kamenjem, pranje novca, trgovinu oružjem i drogom. Ostali kontinenti, a naročito Evropa počeli su sada po prvi put pažljivije da posmatraju Afriku uzimajući u obzir povećani broj izbeglica i ekonomskih migranata odnosno tražilaca azila koji se pojavio. Neuspeh pronalaženja efikasnog rešenja za Afriku u velikoj meri ugrožava i reputaciju Ujedinjenih nacija. Užasavajuće je da narod Afrike decenijama živi u agoniji stradanja i etničkih konflikata, a da je prema zvaničnim statistikama, Africi posvećeno svega 6% vremena Saveta bezbednosti UN.⁵⁹⁵

⁵⁹⁵ *The causes of conflict in Africa – consultation document*, Cabinet Sub-Committee on Conflict Prevention in Africa, Foreign and Commonwealth Office, the Department for International Development and the Ministry of Defence of the United Kingdom, March 2001, str. 8-12

VIII

Perspektive trenutnih i budućih etničkih konflikata

Prof. dr Dragan Simeunović objašnjava da u okvirima savremenih razmišljanja o kraju nasilja i uspostavljanju nenasilne civilizacije postoje najmanje dva različita, međusobno oštro suprotstavljena stanovišta. Prvo stanovište, koje po mnogo čemu lavira između ortodoksnog marksizma i sveta dogmi, smatra da se nasilje ne može dokinuti drugačije do nasiljem. Osnovni nedostatak i problem ovog stanovišta tiče se toga čime uništiti novo nasilje koje može biti rođeno kao svojevrsno protivnasilje tom uspostavljenom i dominirajućem protivnasilju projektovanom kao poslednjem nasilju. Drugo, rasprostranjenije stanovište o kraju nasilja zastupa tezu o prevladavanju nasilja isključivo nenasiljem. Zajednička karakteristika ovih shvatanja odnosi se na apsolutno odbacivanje svake upotrebe sile, pa čak i one u odbrambene svrhe. Po njima, svako nasilje je zlo i kao takvo ne može i ne sme uopšte biti korišćeno u prevladavanju nekog drugog nasilja, tim pre što neizbežno rađa novo nasilje kao novo zlo u društvu. Iako smatra da se obema strujama ne mogu poreći progresivne intencije, prof. Simeunović naglašava da se nastanak nasilja ne može ostvariti samo putem suprotstavljanja protivnasilja nasilju, niti samo putem suprotstavljanja nenasilja nasilju, dodajući da uzajamno prožimanje nenasilnih i nasilnih aktivnosti na planu razrešenja društvenih konflikata predstavlja ujedno i racionalni put podružljavanja politike kao put njenog rastvaranja u društvu u kome sve slobodniji i svesniji ljudi sve više komuniciraju humanijim i racionalnijim putevima opštenja nego što je nasilje. Uopšte, bilo bi dobro da svaka rasprava o budućnosti nasilja počne od utvrđivanja njegovog eventualnog smisla u svetu budućnosti. Razrastanjem emancipacije stvaraju se uslovi za konačno odbacivanje svesti o nužnosti odbacivanja svakog nasilja, što implicira i da otklanjanjem uzroka u društvu koji ga rađaju, nestaje i svaka potreba njihovog nasilnog regulisanja. Prof. Simeunović dalje objašnjava da danas sve veća opasnost od gubitka kontrole nad silom opominje da je krajnje vreme da se počne shvatati da sve veća materijalna osnova nasilja izražena u kvantitativnom uvećanju sredstava prinude, dominacije i totalnog uništenja, rađa sve veću mogućnost njihove upotrebe usled pritiska koji vrše sama ta sredstva upravo tim svojim kvantitetom. Drugim rečima, ukoliko društvo zaista hoće mir i humanizaciju ljudskih odnosa ono

se mora odreći tih sredstava, ali i eliminisati društvene protivrečnosti koje permanentno uslovljavaju „potrebu“ njihove produkcije i eventualne reprodukcije.⁵⁹⁶

Postojeći etnički konflikti u svetu, njihov intenzitet i tendencija pojave novih etničkih konflikata nedvosmisleno upućuje na alarmantnost situacije čineći etnopolitičku krizu gorućim problemom današnjice. Iako vrlo često određeni kao nusefekti odnosno i sami uzroci u globalnoj podeli moći i interesa velikih sila, zasigurno predstavljaju neizostavni segment međunarodne bezbednosti.

Pre 20 godina, Bžežinski je za globalnu zonu postojećeg i potencijalnog nasilja izdvojio devet zemalja kao primarnih potencijalno-konfliktnih i to: Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Uzbekistan, Turkmenistan, Azerbejdžan, Jermeniju, Gruziju i Afganistan, dodajući im i Tursku i Iran, nazivajući ovu zonu evroazijskim Balkanom. Ovu geopolitičku odrednicu objasnio je činjenicom da reč Balkan, nazivajući ga etničkim kazanom, u Evropi priziva slike etničkih konflikata i rivalstava između regionalnih velikih sila, dok je evroazijski Balkan samo prostraniji, naseljeniji i religiozno i etnički heterogeniji, demarkirajući centralnu zonu globalne nestabilnosti obuhvatajući delove jugoistočne Evrope, centralne i južne Azije, područje Persijskog Zaliva i Srednjeg Istoka, čija je osnovna karakteristika vakum moći.⁵⁹⁷

Današnjica je karakteristična po interaktivnosti i nezavisnosti, kao i po tome što po prvi put, problemi samog ljudskog opstanka zasenjuju dosadašnje, tradicionalnije međunarodne sukobe. Pred svetskim silama odgovori na izazove poput ekologije, klimatskih promena, prehrambenih izazova, socio-ekonomskih i demografskih koji se tiču opstanka ljudi – tek predstoje. U tom smislu, nesumnjivo je da bi izostanak stabilnosti u geopolitičkom smislu kao premise, osujetio svaki pokušaj globalne saradnje. Pored toga, nepredvidivosti pravaca daljeg kretanja međunarodnih odnosa i njihovog dodatnog usložavanja doprinose i talas masovnog političkog buđenja i promenjiva preraspodela globalne moći. Tako raste uticaj Kine, dok se druge, odnosno

⁵⁹⁶ Simeunović Dragan, *Političko nasilje*, Radnička štampa. Beograd, 1989, str. 174-180

⁵⁹⁷ Brzezinski Zbigniew, *Velika šahovska tabla*, CID Podgorica & Romanov, Banja Luka, 2001, str. 117-119

novonastale sile poput Rusije, Brazila ili Indije bore oko prevlasti nad resursima, za ekonomsku prednost i bezbednost što vodi povećanju potencijala pogrešnih proračuna i procena, a time i prostora za izbijanje konflikta. Bžežinski je stava da SAD u ovakvim okolnostima trebaju izgraditi šire geopolitičke temelje radi konstruktivne saradnje u okvirima globalne arene, a istovremeno i adekvatno odgovarati narastajućim težnjama globalne populacije.⁵⁹⁸ Drugim rečima, stava je da Amerika treba dugoročnu i sveobuhvatnu geopolitičku viziju, koja ima kapacitet da odgovori na izazove promenjenog, odnosno novog istorijskog konteksta jer, samo strateški orijentisana Amerika uz ujedinjenu Evropu, ima snage da promoviše snažniji Zapad, sposoban za odgovoran dijalog sa sve samouverenijim i snažnijim Istokom. U protivnom, egocentrični i geopolitički podeljeni Zapad može skliznuti u istorijsku propast poput ponižavajuće nemoći Kine u XIX, a Istok podlegao iskušenju da ponavljanja samodestruktivnih rivalstva Evrope u XX veku. Kriza globalne moći kumulativna je posledica dinamičnog pomeranja svetskog središta gravitacije sa zapada na istok, sve bržeg ispoljavanja globalnog političkog buđenja uz velike manjkavosti američke međunarodne politike od 1990 godine, čineći tako otvoreno polje širokog i dugoročnog rizika za bezbednost globalnih zajedničkih dobara, globalnu stabilnost uopšte i opstanak nekih ugroženih država.⁵⁹⁹

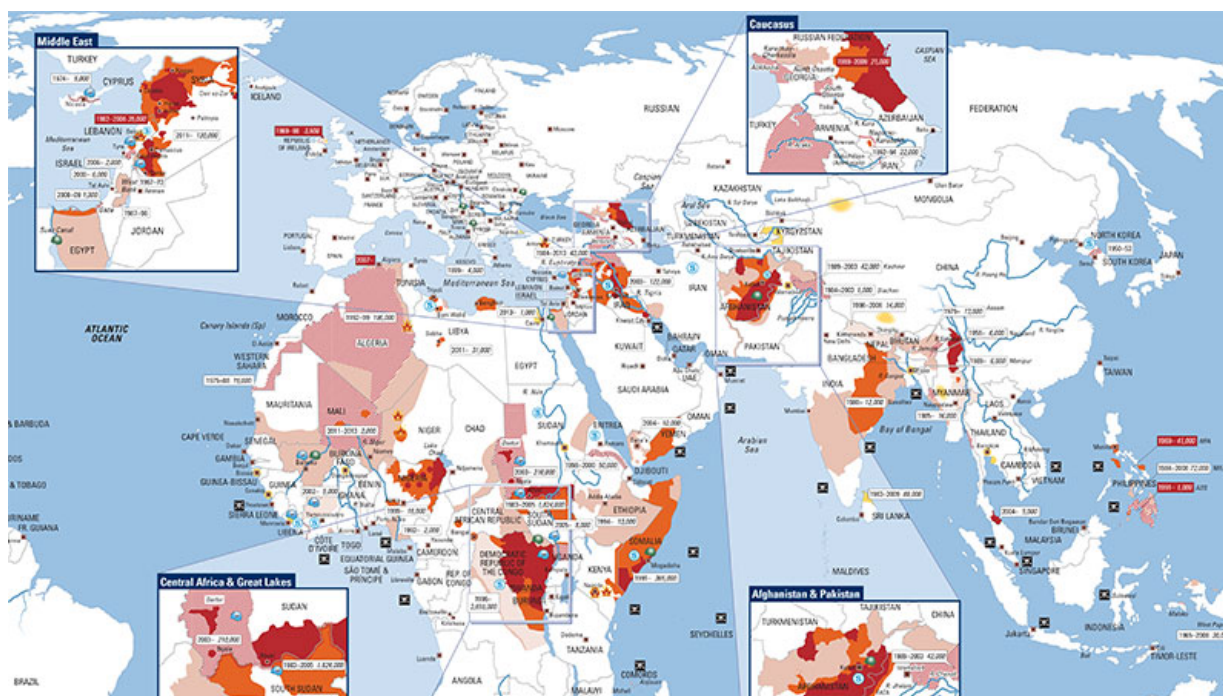
Međutim, prema preseku podataka i stanja u svetu na dan 3. februara 2016. godine, u 66 zemalja vode se sukobi u kojima učestvuje čak zapanjujućih 744 različitih separatističkih odnosno militantnih grupa i to: u Africi 28 zemalja sa 201 grupom, u Aziji 16 zemalja sa 155 grupa, u Evropi devet zemalja sa 75 grupa, Bliski Istok osam zemalja sa 288 grupa, Amerike 5 zemalja sa 25 grupa. U pogledu čitavih regiona koji se bore za nezavisnost, Afrika ih ima osam, Azija 20,

⁵⁹⁸ Iako nema onu snagu kao u periodu 1990. godine kao jedina svetska velesila, uloga Amerike u svetu i dalje ostaje ključna. Naime, postojeći i predstojeći razdori kao i promene u distribuciji globalne moći i promena središta gravitacije sa zapada na istok, zahtevaju odgovornu moćnu, međunarodno uvažavanu, strateški promišljenu, društveno primamljivu i ekonomski vitalnu Ameriku.

⁵⁹⁹ Opširnije videti: Brzezinski Zbigniew, *Strateška vizija – Amerika i kriza globalne moći*, Basic Books, New York, 2012

Evropa 12 a Bliski Istok dva,⁶⁰⁰ čineći kartu sveta sa determinisanim tačkama sukoba današnjice, u najmanju ruku zastrašujućom.

- 18. – Karta sveta sa aktuelnim konfliktima u 2016.godini.

Izvor: The Military Balance 2014: Chart of Conflict, International Institute for Strategic Research, www.iiss.org, (pristupljeno 09.08.2015.)

Prema podacima Saveta za međunarodne odnose (Council on Foreign Relations-CFR) i Centra za prevenciju (Center for Preventive Action-CPA) iz februara 2016. godine, područja odnosno zemlje u kojima se status konflikta pogoršava su: Talibani u Afganistanu, građanski rat u Siriji, konflikt u Libanu, islamistički militanti u Egiptu, nasilje u Centralnoafričkoj Republici, nasilje u

⁶⁰⁰ List of ongoing Conflicts, Wars in the World – Daily News on Wars in the World and on New States, <http://www.warsintheworld.com/?page=static1258254223>, (pristupljeno 08.02.2016.)

Demokratskoj Republici Kongo, područje južnokineskog mora, građanski rat u Južnom Sudanu, rat protiv ISIL u Iraku, Kurdski sukob, Izraelsko-palestinski sukob, građanski rat u Libiji i rat u Jemenu. Konfliktna područja u kojima se intenzitet sukoba ne menja: Nagorno-Karabah, Islamski militanti u Pakistanu, Mali, Mjanmar, tenzije na području istočnog kineskog mora, Severna Koreja, konflikt u Ukrajini, islamistički militanti u Rusiji, nasilje u Meksiku, Boko-Haram u Nigeriji, Al-šabab u Somaliji, sukob Indije i Pakistana, Ujguri u Kini.⁶⁰¹

⁶⁰¹ Council on Foreign Relations, Global Conflict Tracker, http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/?gclid=COKc_bOh6MoCFUORGwodiJ8AhA, (pristupljeno 08.02.2016.)

1. Etnička regionalizacija sveta i teritorijalizacija etničkih grupa

Početak 2016. godine beleži poražavajućih 42 aktivna sukoba u borbi za nezavisnost regiona odnosno provincija na četiri svetska kontinenta. Prema broju sukoba koji za cilj imaju nezavisnost određenih delova teritorije ili provincija, u odnosu na ostale kontinente prednjači Azija sa 20 oblasti, zatim Evropa sa 12, Afrika sa osam i Bliski Istok sa dve.⁶⁰²

- 19. – Regioni odnosno provincije u svetu koje se bore ili teže ostvarivanju svoje nezavisnosti u 2016.godini na četiri svetska kontinenta.

A Z I J A		
r.b.	Region koji teži nezavisnosti	Zemlja
1.	Kachin	(Burma-Myanmar)
2.	Karen	
3.	Shan State North	
4.	Shan State South	
5.	Chin State	
6.	New Mon State	
7.	Palaung State	
8.	United Wa State	
9.	Kašmir	(India)
10.	Karen	
11.	Orissa	
12.	Nagaland	
13.	Assam	
14.	Bodoland	
15.	Tripura	
16.	Papua	(Indonezija)
17.	Aceh	

⁶⁰² List of ongoing Conflicts, Wars in the World – Daily News on Wars in the World and on New States, <http://www.warsintheworld.com/?page=static1258254223>, (pristupljeno 08.02.2016.)

18.	Balochistan	(Pakistan)
19.	Tamil	(Šri Lanka)
20.	Patani Malay Nation	(Tajland)
EVROPA		
r.b.	Region koji teži nezavisnosti	Zemlja
1.	Nagorno-Karabakh	(Azerbejdžan)
2.	Korzika	(Francuska)
3.	Trasnistria	(Moldavija)
4.	Abkhazia	(Gruzija)
5.	Južna Osetija	
6.	Republika Ilirida or Illyria Republic	(Makedonija FYRM)
7.	Severna Irska	(Velika Britanija)
8.	Škotska	
9.	Čečenija	(Rusija)
10.	Baskjija	(Španija)
11.	Katalonija	
12.	Novorusija (formirana unijom ljudi samoproglašanih Donjecka i Luganska kao narodna Republika)	(Ukrajina)
A F R I K A		
r.b.	Region koji teži nezavisnosti	Zemlja
1.	Cabinda	(Angola)
2.	Ogaden	(Etiopija)
3.	Oromo	
4.	Cirenaica	(Libija)
5.	Zapadna Sahara	(Maroko)
6.	Biafra	(Nigerija)
7.	Somaliland	(Somalija)
8.	Darfur	(Sudan)
B L I S K I I S T O K		
r.b.	Region koji teži nezavisnosti	Zemlja
1.	Kurdistan	(Iran, Irak, Turska)
2.	Palestina	(Israel)

Izvor: List of ongoing Conflicts, Wars in the World – Daily News on Wars in the World and on New States, <http://www.warsintheworld.com/?page=static1258254223>, (pristupljeno 08.02.2016.)

Na prostoru 66 zemalja zemalja sveta aktivno je čak 744 različitih separatističkih odnosno militantnih grupacija. U Africi najalarmantnija situacija je u Centralnoafričkoj Republici, Demokratskoj Republici Kongo, Egiptu, Maliju, Mozambiku, Libiji, Nigeriji, Somaliji, Sudanu (Darfur) i Južnom Sudanu. Na afričkom kontinentu u 28 država u konfliktima učestvuje čak 201 militantno-gerilska odnosno separatistička grupa i to u:⁶⁰³ Alžiru (4), Angoli (2), Burundi (1), Centralnoafričkoj Republici (10), Čadu (1), Kamerunu (1), Demokratskoj Republici Kongo (36), Džibutiju (1), Egiptu (9), Eritreji (4), Etiopiji (8), Obali Slonovače (1), Keniji (2), Libiji (27), Maliju (11), Mauritaniji (2), Nigeriji (7), Mozambiku (1), Puntlandu (1), Ruandi (1), Senegalu (1), Somaliji (12), Somalilandu (4), Sudanu/Darfuru (19), Južnom Sudanu (24), Tunisu (1), Ugandi (3), Zapadnoj Sahari (1) i šest tzv. plutajućih organizacija.

U Aziji su naugroženija područja Burme odnosno Mjanmara, Pakistan, Filipini i Tajland. U 16 zemalja u konfliktima učestvuje čak 155 militantno-gerilskih odnosno separatističkih grupa i to u:⁶⁰⁴ Afganistanu (12), Bangladešu (2), Burmi/Mjanmaru (39), Kini (1), Koreji (granični sukobi između Severne i Južne Koreje), Indiji (40), Indoneziji (4), Kazahstanu (1), Kirgistanu (1), Nepalu (1), Pakistanu (25), Filipinima (10), Šri Lanki (3), Tadžikistanu (3), Tajlandu (12) i Uzbekistanu (1).

U Evropi žarišna područja su Čečenija, Dagestan i Ukrajina, a na teritorijama 9 zemalja deluje 75 militantno-gerilskih odnosno separatističkih grupa i to u:⁶⁰⁵ Francuskoj (2), Gruziji (pogranične razmirice nakon sukoba Gruzije i Rusije/Abhazije/Južne Osetije), Grčkoj (15), Italiji (26), Nagorno-Karabah (razmirice na granici sa Jermenijom i Azerbejdžanom), Severnoj Irskoj (9), Rusiji (16), Španiji (2) i Ukrajini (5).

⁶⁰³ Uzimajući u obzir obim ovog rada, ne postoje mogućnosti za pojedinačno navođenje imena svih prisutnih militantno-gerilskih odnosno separatističkih grupa u svim državama sukoba. Izvor: List of ongoing Conflicts, Wars in the World – Daily News on Wars in the World and on New States, <http://www.warsintheworld.com/?page=static1258254223>, (pristupljeno 08.02.2016.)

⁶⁰⁴ Ibidem

⁶⁰⁵ Ibidem

Na Bliskom Istoku žarišta su u Iraku, Jemenu, Izraelu i Siriji, a u osam zemalja aktivno je čak 288 militantno-gerilskih odnosno separatističkih grupa i to u:⁶⁰⁶ Iranu (5), Iraku (48), Izraelu (44), Libanu (12), Saudijskoj Arabiji (3), Siriji (96), Turskoj (4) i Jemenu (18) i 58 tzv. plutajućih organizacija.

U tzv. Amerikama, najveće žarište predstavljaju Kolumbija i Meksiko usled sukoba sa pobunjeničkim grupama i narko-kartelima. U pet zemalja aktivno je 25 narko-kartela i militantno-gerilskih odnosno separatističkih grupa i to u:⁶⁰⁷ Čileu (2), Kolumbiji (3), Ekvadoru (1), Meksiku (17) i Peruu (2).

Zastrašujuća je činjenica da je čovečanstvo, nakon što je savladalo svoj evolutivni put u može se reći izuzetno kratkom roku, dopustilo da se planeta pretvori u poprište sukoba i ljudskih stradanja u razmerama koje potiru sva dosadašnja dostignuća civilizovanog čoveka i civilizacijskih tekovina.

Broj aktuelnih sukoba, pojava novih, kao i tendencija rastuće popularnosti militantnog Islama u zemljama Centralne Azije⁶⁰⁸ upućuju na zaključak da njihov broj, a čini se i intenzitet u budućnosti neće jenjavati, kao i da će na globalnom planu biti izuzetno teško pronaći alternativu njihovom smirivanju.

⁶⁰⁶ Ibidem

⁶⁰⁷ Ibidem

⁶⁰⁸ O rastućoj popularnosti militantnog Islama u zemljama Centralne Azije i alternativama za izbegavanje afganistanskog scenarija koji je podrazumevao terorizam, nestabilnost, glad, smrt i kolaps države videti opširnije: Rashid Ahmed, *Jihad – The Rise of Militant Islam in Central Asia*, Penguin Books, New York, 2000, str. 228-245

2. Etnički neuralgična područja u međunarodnoj zajednici

Pored postojećih tradicionalnih, aktuelnih oružanih etničkih konflikata, kao i onih koji pritajeno tinjaju bez - u većem delu svoje geneze prisustva oružanog sukoba u klasičnom smislu reči – uvažavajući diverzitet i etničku raznolikost i heterogenost savremenog društva, posmatrano iz globalne perspektive - veliki je broj etnički neuralgičnih područja na svim svetskim kontinentima.⁶⁰⁹

Tako u su Aziji, Kurdi narod koji se pojavio u kasnoj antici i ranom srednjem veku kao nomadski i svoju državu od tada nije imao. Veruje se, ipak, da su oni potomci Međana i drugih iranskih plemena. Danas su podeljeni su između Turske, Sirije, Iraka i Irana. Jermeni u nepriznatoj Republici Nagorno-Karabah, koji je *de jure* deo Azerbejdžana ali *de facto* samostalan još od raspada Sovjetskog Saveza, žele da se pripoje matici. Ova regija se spojila sa Jermenijom tokom rata koji je zaustavljen 1994. godine primirjem u Biškeku. Južna Osetija i Abhazija koji su zvanično deo Gruzije dugo su već *de facto* otcepljeni, posebno nakon vojne intervencije Rusije 2008. godine.⁶¹⁰

⁶⁰⁹ Prema aktuelnim podacima uključujući i Australiju s obzirom na etničke i rasne tenzije koje se javljaju od početka 2012. godine.

⁶¹⁰ Opširnije videti: Beary Brian, „Separatist Movements – Should Nations have a Right to Self-Determination“, *Global Research*, Vo. 2., No. 4, April 2008, str. 85-114; Chai Sun-Ki, „Nationalism and Separatism“, *Nations and Nationalism*, Vol. 4, February 14, 2008, str. 1460-1472 i V.V., „Planeta u plamenu“, *Telegraf*, 12.05.2014, <http://www.telegraf.rs/vesti/1044830-planeta-u-plamenu-ovo-su-svi-separatisticki-regioni-na-svetu-foto>, (pristupljeno 23.01.2016.)

Indija takođe ima mnogo problema sa separatističkim pokretima. Neki od najbitnijih tiču se Muslimana u Asamu koji žele da imaju svoju sopstvenu državu. Bodoland je regija koja se nalazi na severnoj obali Bramaputre, u samom Asamu. Narod Bodo traži svoju nezavisnost. Pristalice Dravidistana teže stvaranju suverene države na celom južnom delu Indije, gde žive dominantno žive oni koji govore dravidskim jezicima. Kašmir je regija nastanjena prevashodno muslimanima, koji ili traže pripajanje susednom Pakistanu ili punu nezavisnost. Indija i Pakistan su vodili nekoliko ratova oko ove oblasti, poslednji 1999. godine. Kalistan je moguća buduća država naroda Sika, a nalazila bi se u Pandžabu. Osamdesetih godina prošlog veka Indija je ustanak Sika brutalno i u krvi ugušila. Tu su naravno i predložene nezavisne države naroda Naga – Nagalim, kao i Tripura. U susednom Pakistanu takođe postoje separatistički pokreti u Beludžistanu, gde tamošnji narod koji govori iranskim jezikom nema nikakve veze ni sa Indijom ni sa Pakistanom, ali i u Sindudešu i Paštunistanu (Paštuni su dominantna etnička grupa u Avganistanu, talibani su nastali među njima). Tamilski Tigrovi se već decenijama bore za nezavisnost Tamil Elama od Šri Lanke. U Burmi secesiju traže etničke grupe Arakana, Čina, Kačina, Karena, Šaha i Vaa. Azerski iredentisti u Iranu žele da ujedine Istočni i Zapadni Azerbejdžan, Zandžan i Ardabil sa Azerbejdžanom. Na Tibetu postoji snažan separatistički pokret i vlada u egzilu na čelu sa Dalaj-lamom koji teže obnovi državnosti i otcepljenju od Kine, ali to nije jedini problem Pekinga jer ne treba nikako zaboraviti muslimanske Ujgure na samom zapadu zemlje.⁶¹¹

Afrika ima na svom tlu na stotine različitih etničkih grupa koje su zbijene u samo 53 države (od kojih u 28 funkcionišu separatistički pokreti i militantne grupe). To samo po sebi donosi pakao i pokolj. Tuarezi su pustinjski narod koji živi u Nigeru i Maliju, i bori se za sopstvenu državu, koju nema. U Nigeriji besni građanski rat između različitih naroda koji sačinjavaju ovu zemlju, danas posebno u delti Nigera. Demokratska Republika Bakasi (koja takođe želi i delove Kameruna), Republika Bijafra, Republika Areva, Republika delte Nigera, Ogoni i Oduduvska Republika Jorubasa samo su neke oblasti koje traže otcepljenje. Kabilija želi da se otcepi od

⁶¹¹ Ibidem

Alžira, Kabinda od Angole, Južni Kamerun od Kameruna, Mvali od Komorosa; Bas-Kongo, Katanga i Kivu od DR Kongo; egipatski Kopti žele stvaranje Koptske Faraonske Republike, a u ovoj zemlji postoje i zagovornici Republike Ababde i Republike Nubije. Od Etiopije bi mogle da nastanu Islamsku Država Afarija, Gambela, Republika Ogadenija, Republika Oromija, Tigray i Republika Sidama. Zagovornici Republike Mombase traže secesiju od Kenije, a pristalice Republike Gimbabve od Obale Slonovače. Kirenaika bi mogla da se otcepi od Libije, a Azavad od Malija. Zapadna Sahara, sada deo Maroka, mogla bi jednoga dana da postane Sahravska Arapska Demokratska Republika. Maroko ima problem i sa planinskim regionom Rif koji bi jednako kao i Sahravi da postane nezavisan. Slobodna Država pojasa Kaprivija bi mogla da se otcepi od Namibije, Batvaland od Ruande, Cazamance od Senegala, Samoliland od Somalije. Buri, nekada gospodari čitave Južne Afrike, i sami zagovaraju od otcepljenje. Njihova buduća država mogla bi se zvati Folkštat, a sastojala bi se od nekadašnjih burskih republika Transvala, Slobodne Države Oranje i Natalije. Oni međutim nisu jedini Južnoafrikanci koji bi da budu samostalni, tu su i pristalice Republike Kejt i Tembulanda. Južni Sudan drži u okovima ponosni narod Nuera, dok Sudan ima secesionističke pokrete u Beji, Darfuru, Istočnom Sudanu i Kordofanu, ali i u Nubiji. Buduća Republika Nubija bi, pored Egipta, zauzimala i delove Sudana. Neverovatno je da ovaj drevni narod, nekada poznat i rasejan širom Rimskog Carstva, nema svoju državu u XXI veku. Zanzibar bi da se otcepi od Tanzanije, Buganda od Ugande, Baroceland od Zambije, Anžuan od Komorskih Ostrva, a Matabeleland od Zimbabvea.⁶¹²

U SAD jedan manji broj Portorikanaca želi otcepljenje od Sjedinjenih Država, nezadovoljni pre svega marionetskim statusom svoje zemlje koja još uvek nije 51. američka savezna država. Severno od SAD je Kanada, u kojoj postoji frankofoni Kvebek. Ova regija već decenijama raspravlja o mogućnosti otcepljenja od ostatka zemlje, a pre nekoliko decenija je izbio i ozbiljan skandal kada je tadašnji francuski predsednik De Gol sa jedne terase u Montrealu podržao separatističke težnje okupljenog naroda, uz bučno odobravanje. Hispano Amerikanci, mahom okupljeni oko Pokreta Čikano, traže obnovu Actlana, mitske pradomovine Uto-Acteka, koja bi se

⁶¹² Ibidem

protezala celim jugozapadnim delom Sjedinjenih Država. Ovde živi većina Meksikanaca koji obitavaju na teritoriji pod kontrolom Vašingtona. U Americi postoji i manji separatizam među belcima u Teksasu, koji žele da im se obnovi nekadašnja nezavisna država, ali i među Indijancima. Sijuksi bi želeli da stvore Republiku Lakotu, a i narodi Navaho i Čeroki nisu daleko od iste želje. Ima i grupa Samoa (Havajaca), koji žele neku formu suvereniteta.⁶¹³ Tome naravno treba dodati i rastuće tenzije koje već broje na desetine ozbiljnih rasnih obračuna sa krvavim ishodima širom SAD između rasnih (etničkih) grupa i policije.

Etnička struktura Australije ogleda se u 92% belog stanovništva, 7% Azijata, 1% Aboridžina i ostalih, koji se u odnosu na religije tj. konfesije izjašnjavaju u odnosu: Protestanti 28,8%, Katolici 25,3%, Pravoslavci 2,6%, drugi Hrišćani 4,5%, Budisti 2,5%, Muslimani 2,2%, Hindu 1,3% i 32,9% drugih (neopredeljenih).⁶¹⁴ Takođe, u ukupnoj populaciji se sa 25,9% izdvajaju Englezi, 25,4% Australijanci, 7,5% Irci, 6,4% Škoti, 3,3% Italijani, 3,2% Nemci, 3,1% Kinezi, 1,4% Indijci, 1,4% Grci, 1,2% Holandani, 15,8 Aboridžini i drugi i 5,4% neodređeni.⁶¹⁵ Iako etnički heterogena sredina, Australija se do skora nije mogla smatrati područjem koje je previše zabrinjavalo u pogledu mirne etničke koegzistencije.⁶¹⁶ Međutim, sredinom 90-ih godina prošlog

⁶¹³ Ibidem

⁶¹⁴ Central Intelligence Agency, CIA – The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html>, (pristupljeno 11.06.2015.)

⁶¹⁵ The Statistics Portal, Australia-Ethnic Groups 2015, <http://www.statista.com/statistics/260502/ethnic-groups-in-australia/>, 14.06.2015., (pristupljeno 19.10.2015.)

⁶¹⁶ Iako rasno nasilje i zločini iz mržnje nisu nova pojava i datiraju još od kraja XVIII veka i dolaska britanske kontrole. O istoriji rasnog nasilja, kao i pojavi novih etničkih tenzija u Australiji opširnije videti: Green P. Donald, Laurence H. McFalls, Jennifer K. Smith, „Hate Crime: An Emergent Research Agenda“, *Annual Review of Sociology*, Vol. 27, 2001, str. 479-504; Wilbur R. Jacobs, „The Fatal Confrontation: Early Native-White Relations on the Frontiers of Australia, New Guinea, and America: A Comparative Study Author(s)“, *The Pacific Historical Review*, University of California Press Stable, Vol. 40, No. 3, August 1971, str. 283-309; Simmons K., „Modern racism in the media: constructions of 'the possibility of change' in accounts of two Australian 'riots'“, *Discourse & Society*, Vol. 19, No. 5, September 2008, str. 667-687; Lattas Judy, „Cruising: 'Moral Panic' and the Cronulla Riot“, *The Australian Journal of Anthropology*, Vol. 18, No. 3, 2007, str. 320-335; Schaper Michael, „The Broome race riots of 1920“, *Studies in Western Australian History*, No.16, 1995, str. 112-132; Rubinstein, W. D., „Anti/Semitism in Australia“, Edited version of submission to the Human Rights and Equal Opportunity Commission hearing on racial violence in Australia, *Australian Jewish News*, 13 October 1989, str. 16; Buckelew A. Richard, „Lynching to Belong: Claiming Whiteness through Racial Violence“, *Journal of Southern History*, May 2009, Vol. 75, Issue 2,

veka Australija počinje da se suočava sa etničkim tenzijama koje počinju bivati predmet ozbiljnih javnih rasprava, što samo upućuje na činjenicu da su u napetosti postojale i ranije, samo je bilo pitanje vremena kada će biti artikulisane i dobiti svoju formu. Naime, iako je pored Kanade i SAD važila za tradicionalno “imigrantski blagonaklono nastrojenu destinaciju”, australijske vlasti odbile su da prihvate ljude iz bivše jugoslovenske republike Makedonije kao pravoslavne Makedonce, iako u Australiji živi gotovo 500.000 ljudi sa prostora bivše Jugoslavije. To je rezultiralo protestom od oko 2.000 ljudi, ali i osudom ostatka javnosti koja je zahtevala pooštavanje odredaba imigracione politike i pretnjom australijskog Ministarstva imigracionih i etničkih poslova za deportacijom onih koji u tom kontekstu pokazuju bilo koju formu nasilja.⁶¹⁷ Izneto upućuje da se senzibilitet ljudi u Australiji po pitanju etničke heterogenosti i tolerantnog suživota izoštrava i počinje da se kreće na liniji održavanja postojećeg stanja što samo navodi na zaključak da etnička tenzija postoji, odnosno, da bi do nje moglo doći.

Kada je Evropa u pitanju, slobodno se može reći da je Stari kontinent “krcat” regionima koji sebe smatraju zrelim za secesiju od matičnih zemalja želeći da postanu međunarodno priznate i nezavisne države. Utimajući u obzir da nisu u pitanju samo slučajevi poznati široj javnosti poput Kosova, Krima, Katalonije, Flandrije, Baskije, Škotske i Korzike, mnogi autori slažu se da u XXI veku Evropom kruži “bauk separatizma”.⁶¹⁸

str. 473-474; Socialist Equality Party (Australia), „The class issues behind Australia's race riots: The racist violence that exploded in the Sydney suburb of Cronulla on 11 December 2005“, *World Socialist Web Site Review*, no.17, Feb-May 2006, str. 40-43 i Poynting, Scott, „What caused the Cronulla riot?“, *Race & Class*, Jul-Sep 2006, Vol. 48, Issue 1, str. 85-92

⁶¹⁷ Milken Robert, „Balkan strife shakes Australia“, *The Independent*, April 10, 1994 i *Migration News*, Vol. 1, No. 4, May 1994, <https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=322>, 29.06.2014., (pristupljeno 02.11.2015.)

⁶¹⁸ Dalje u tekstu videti: V.V., “Evropu cepa separatizam”, *Telegraf*, 12.03.2014, <http://www.telegraf.rs/vesti/1004925-evropu-cepa-separatizam-ovo-su-svi-regioni-koji-traze-nezavisnost-foto-video>, (pristupljeno 23.01.2016.) a opširnije videti: Beary Brian, “Separatist Movements – Should Nations have a Right to Self-Determination”, *Global Researcher*, Vo. 2., No. 4, April 2008, str. 85-114 i Chai Sun-Ki, “Nationalism and Separatism”, *Nations and Nationalism*, Vol. 4, February 14, 2008, str. 1460-1472

- 20. – Separatistički pokreti u Evropi.

Izvor: V.V., “Evropu cepa separatizam”, *Telegraf*, 12.03.2014, <http://www.telegraf.rs/vesti/1004925-evropu-cepa-separatizam-ovo-su-svi-regioni-koji-traze-nezavisnost-foto-video>, (pristupljeno 23.01.2016.)

Iako je Krim bio deo Rusije sve do pedesetih godina XX veka, dok Nikita Hruščov (neki kažu u stanju pijanstva) nije odlučio da ga stavi pod ingerenciju Ukrajine, ekspresno se otepio i pripojio Rusiji. Na taj način, ovaj deo sveta, odnosno regija, krenula je putem Kosova koje je zvanično proglasilo samootcepljenje od Republike Srbije 2008. godine (odnosno *de fakto* juna 1999.).⁶¹⁹

U istočnoj Transilvaniji, u Rumuniji i obodima istočnih Karpata je zemlja Sekelja, odnosno zemlja etničkih Mađara koji se nalaze izvan granica matice čiji su bili deo gotovo hiljadu godina, kada je Erdelj nakon Prvog svetskog rata pripojen Rumuniji. Sekelje nikada nije napustila želja za vraćanje u okvire Mađarske. Iako se to ne zagovara otvoreno, zahteva se vraćanje autonomije u onim granicama koje geografski naseljavaju, kao i u onim područjima gde čine dvotrećinsku većinu, i koju su imali tokom većeg dela istorije, pa čak i u jednom periodu komunističke vlade,

⁶¹⁹ Sam Vladimir Putin je u više navrata govorio da postoji “apsolutna srodnost” između ovih slučajeva, ukazujući na licemerje zapadnih zemalja jer za razliku od volje naroda Krima, priznaje nezavisnost južne srpske pokrajine. Iz identičnih razloga usled kojih Zapad ne priznaje krimsku, Rusija još uvek ne priznaje nezavisnost Kosova. Izvor: *Ibidem*

do dolaska Čaušesku. Tokom 2012. godine rumunska vlada i policija bili su prinuđeni da reaguju kada je u javnost dospelo snimak grupe Sekelja među kojima ima i dece, a koji se spremaju za oružanu pobunu protiv “rumunske okupacije” u vojnom kampu za obuku.⁶²⁰

Dva separatizma u okviru Evrope koja su manjeg intenziteta, ali i dalje jesu separatističke tendencije tiču se Šlezije, područja na jugozapadu Poljske i severoistoku Češke, kao i Moravska na samom istoku Češke. Šleski autonomni pokret zahteva samoupravu u okvirima ujedinjene Evrope, smatrajući Šležane odvojenim narodom, drugačijim od Poljaka, Čeha i Nemaca. U ovoj poljskoj pokrajini, pokret ima podršku gotovo desetine populacije sa tri poslanika u regionalnom parlamentu, dok u nekim mestima imaju podršku i polovine ukupnog broja glasača. Iako su tokom XX veka primoravani da se izjašnjavaju kao pripadnici drugih naroda u cilju poništavanja njihovog identiteta, najbrojnija su nacionalna manjina u Poljskoj. Moravci koji sebe smatraju posebnim u odnosu na Čeha, optužuju Prag za sistematsko uništavanje moravske tradicije, jezika i kulture, dok je stranka koja zastupa njihove ideje, stava da je budućnost Evrope u rasturanju njenih modernih nacionalnih država, te uspostavljanju novih koje bi se kretale u istorijskim granicama. Iako sa malom podrškom, istorijski gledano su “posebni” u odnosu zapad zemlje, odnosno Bohemiju.⁶²¹

Kada je Nemačka u pitanju, iako Nemci, Bavarci predstavljaju posve autentične Nemce, isto kao i susedni Austrijanci. Uz poseban jezik i kulturu, smatraju da imaju i specifičan, poseban način razmišljanja. Utapanje njihove posebne države u Rajh, razlog je zbog koga Bavarska partija – koja zahteva nezavisnost u okviru EU – nema značajnu podršku među stanovništvom. Po okončanju Drugog Svetskog rata, njihova popularnost kretala se i do 20 %, ali od šezdesetih godina XX veka je u stabilnom opadanju. Međutim, 2008. godine, na lokalnim izborima osvojili su čak 50 poslaničkih mesta, uključujući i jedno u Minhenu, a 2013. godine 2,1 % glasova, što

⁶²⁰ Ibidem

⁶²¹ Ibidem

im je najbolji rezultat od 1966. godine. Na severu Nemačke koji se graniči sa istokom Holandije, postoji takođe i posebna etno-jezička grupa – Frižani, koji za sada traže samo autonomiju.⁶²²

Italija ima znatno složenije okolnosti od Nemačke. Naime, Severna liga zahteva otcepljenje tzv. Padanije, koja se prostire na severu Apeninskog poluostrva. Smatra se jakom partijom koja je bila deo više italijanskih vlada, a njena taktika tiče se zahteva za federalizaciju Italije i veću regionalnu autonomiju. Odnedavno postoji i pokret koji traži otcepljenje samo jednog dela i to regije Veneto čiji je istorijski centar u Veneciji, kao i obnovu Mletačke Republike. Na neformalnom referendumu koji je sproveden gotovo 90 % stanovnika ove oblasti opredelilo se za nezavisnu suverenu državu. Unutar ovog područja je i Južni Tirol, sa većinskim austrijskim stanovništvom koje traži ili nezavisnost ili pripajanje matici. Usled široke autonomije koju im je dodelio Rim, stvorili su jedan od najbogatijih evropskih regiona. Prema poslednjim anketama na Sardiniji i Siciliji, gotovo 60 % Sarda želi veću autonomiju, dok njih 40 % želi da se otcepi.⁶²³

Farska Ostrva i Grenland počinju da pokazuju naznake težnje za nezavisnošću od Danske. Isto tako i u Skanelandu, u Švedskoj, prisutna je desničarka anti-imigraciona partija, inače minorna, koja želi da se otcepi od Stokholma. Malobrojni stanovnici na Alandskim ostrvima, koja su deo Finske i na kojima žive samo Šveđani, maštaju o spajanju sa maticom. Laponci odnosno Sami, narod su ugro-finskog porekla naseljavaju sam sever Skandinavije, gornje polovine Švedske, Norveške i sam sever Finske, ali krajnji severozapad Rusije. Drugim rečima, naseljavaju ogromno prostranstvo i, ukoliko bi imali svoju državu, ona bi bila među većima na kontinentu. Iako još uvek ne zahtevaju secesiju već samo teritorijalnu autonomiju, već je predložen naziv za ovu teritoriju – Sapmi.⁶²⁴

⁶²² Slična situacija je i sa Lužičkim Srbima, međutim, usled činjenice da su razjedinjeni, oni svoja prava ostvaruju kroz učešće u najvećim političkim partijama. Izvor: Ibidem

⁶²³ Na lokalnim izborima 2013. godine bilo je aktivno čak 15 autonomaških i independističkih partija. Usled velike fragmentacije i međusobne nesloge, nisu ostvarili značajniji rezultat. Odnosno, zajedno su skupile 27 odsto glasova, sa samo osam poslanika u regionalnom veću. Izvor: Ibidem

⁶²⁴ Ibidem

U Litvaniji, partija koja se zalaže za nezavisnost – Samogitija, u svojim okruzima osvaja okvirno 5% glasova. Latgal u Letoniji, nastanjuje veliki broj Rusa i etničkih Latgala, od kojih deo veruje da nisu isto što i Letonci.⁶²⁵

Specifična situacija etničke podeljenosti Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske leži u istorijskoj pozadini nastanka ove zemlje. Naime, Englezi prvobitno osvajaju Kornvol, Vels i Irsku koju naseljavaju keltski narodi. Nakon što je kraljica Elizabeta I umrla ne ostavljajući potomstvo, u XVII veku, na engleski presto dolazi škotski kralj, a 1707. godine, stvara se Unija Engleske i Škotske odnosno Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije. Nepun vek kasnije, pod vladavinom britanskog monarha, deo ove države postaje i Kraljevina Irska čime ona postaje Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Irske. Kada su Irci stekli nezavisnost na jugu, država dobija današnje ime. Severna Irska naseljena je većinski protestantskim stanovništvom težeći uniji sa ostatkom zemlje, dok sa druge strane, katoličko manjinsko irsko stanovništvo traži otepljenje i ujedinjenje sa Republikom Irskom, odnosno nezavisnost. U ovom slučaju, država bi nosila naziv Alster. Politički aktivne partije koje zahtevaju ujedinjenje su u prvom redu Šin Fejn sa svojim militantnim krilom IRA (Irska Republikanska Armija). Od davanja autonomije ovoj regiji od strane laburističke vlade, Alster se u najvećoj meri smatra pacifikovanim, dok je u period od 50-ih do kraja 90-ih godina XX veka, Severna je Irska predstavljala ratnu zonu u pravom smislu reči. Segregacija je prisutna i danas, između katolika i protestanata koji se međusobno ne mešaju smatra se da vlada tzv. “nulta tolerancija”. Škotska pak poseduje status posebne zemlje unutar zemlje od samog početka, svoj jezik (retke upotrebe), svoja pravila, svoje zakone. Nakon poslednjih regionalnih izbora, 90-ih godina, Škotska poseduje i sopstvenu vladu koju je formirala Škotska Nacionalna Partija. Odmah po formiranju pokrenuto je pitanje referenduma za otepljenje iz 307- šnje unije, koji je 2014. godine izgubljen sa uslovno rečeno tesnom razlikom. Istraživanja pokazuju da se za 2021. godinu najavljuje novi referendum kao i da podrška nezavisnosti raste. Podržavaoci se pozivaju na činjenicu da škotski parlament nije imao podršku naroda za ujedinjenje sa Engleskom i da su zbog toga Edinburg i Glazgov

⁶²⁵ Ibidem

pogodili građanski nemiri. Brojna protestna pisma protivu ovakve odluke parlamenta, samo potvrđuju otpor Škota prema ujedinjenju. Velšani takođe imaju svoju teritoriju, kulturu, jezik, identitet ali ne i državu, i deo su Engleske već gotovo hiljadu godina. Težnja za nezavisnošću javlja se još tokom XIX veka, a i danas, u kampanji koja i dalje traje je podržana od oko čak 20% stanovništva. U pogledu težnje za samostalnošću, dovoljno govore rezultati istraživanja sprovedenog na severu Velsa, na području gde independistički pokret ima najjači uticaj, a gde se čak 52 % ljudi izjasnilo za samostalnost. Kornvol, koji naseljavaju Kelti, u manjoj meri traže nezavisnost već teže priznanju kulturne i jezičke posebnosti i veći stepen autonomije, nacionalizam je nešto slabijeg intenziteta. Stava su da, pravno posmatrano, Kornvol ne predstavlja deo Engleske već je konstitucionalno vojvodstvo sa pravom veta na sve odluke Vestminstera, kao i da nikada u istoriji nije i formalno pripojeno Engleskoj. Midlens, odnosno u Mersiji zastupljene su dve dominantne organizacije koje se zalažu za samoopredeljenje zasnivajući ga na istorijskoj činjenici da su posedovali svoje kraljevstvo do momenta njihove inkorporacije u Kraljevinu Englesku od strane danskog kralja Kanuta. Oblasti, odnosno regije Velike Britanije poput Ostrva Vajt i Man, Veseksa, Devona i Jorkšira takođe traže svoju širu autonomiju, kao što i u okvirima Engleske postoji pokret koji se zalaže za svoju nezavisnu državu, odnosno za posebnu jedinicu unutar Britanije.⁶²⁶

U nastanku Francuske nacije ključnu ulogu u tome odigrao je kohezioni factor monarhije i dinastija Burbona, odnosno sveukupno jačanje centralnog autoriteta nauštrb pojedinačnih regionalnih gospodara. Upravo ova činjenica će u kasnije periodu dovesti do podela unutar zemlje. Najsnažniji primer separatizma u Francuskoj svakako je Korzika. Drevni evropski narod, Korzikanci, čiji jezik pripada italsko-dalmatinskoj grupi romanskih jezika, već hiljadama godina nastanjuju svoje ostrvo. Otcepljenje tradicionalno zagovaraju snažne i veoma aktivne političke partije. Tako je 70-ih godina prošlog veka, u periodu koji se u Italiji nazivao “olovne sedamdesete” za vreme nasilnih sukoba levice i desnice na čitavom prostoru zemlje, došlo do

⁶²⁶ Engleska je naime, jedina sastavna jedinica ove države koja nema svoju regionalnu vlast, već njom vlada administracija u čijem izboru učestvuju i svi ostali što u velikoj meri podseća na Srbiju po ustavu iz 1974. godine.
Izvor: Ibidem

organizacije korzikanskih nacionalista u militarističke grupe čije je aktivno dejstvo kako na ostrvu, tako in a kopnu bilo usmereno protiv francuskih vlasti. U tom period uveden je neslužbeni revolucionari porez kojim je finansirana borba, kasarne, oružani sukobi sa žandarmerijom, ulični neredi, atentati i bambaški napadi bili su stalna pojava. Dnašnje okolnosti su u znatnoj meri mirnije. Pored Korzike, Savoj takođe predstavlja područje naseljeno italijanskom manjinom koja traži veći stepen autonomije uz snažan pokret koji podržava otcepljenje. Ista situacija je i u regijama Nica i Alzas. Bretanja, jedna od šest keltskih nacija u Evropi sa sopstvenim jezikom, kulturom i izuzetno dubokim istorijskim i etničkim razlikama od ostatka romanizovane Galije, pruža daleko veću secesionističku podršku. Pored velikog broja političkih organizacija koje zahtevaju nezavisnost, aktivna su i njihova militantna krila, a zahtevaju spajanje dveju bretonskih regija u jednu administrativnu jedinicu. Sa druge strane, Normandijski Pokret, čiji uticaj vidno jača, zastupajući stav da su Normani posebni u okviru tog šireg identiteta, kao i da oni predstavljaju jedan od naroda od kojih je francuska nacija nastala, ne podržava secesiju već insistira na decentralizaciji. Oksitaniya na jugu-jugozapadu Francuske, takođe predstavlja veliko područje na kome deluje separatistički pokret ali znatno slabijeg intenziteta. Tokom stvaranja francuske nacije, identitet Oksitansa je najvećim delom bio integrisan u opšti, ali je oksitanski jezik najpribližniji katalonskom. Uzimajući u obzir da na jugozapadu Francuske živi i deo Baskijaca i Katalonaca, iako primarno problem Španije, Francuska ne može sebi priuštiti ulogu nemog posmatrača.⁶²⁷

2.1. Specifičnosti evropske etničke neuralgičnosti

Prema analizi Jurija Aleksejeviča Balašova sa Fakulteta međunarodnih odnosa Nižnjegorodskog državnog Univerziteta iz 2009. godine, događanja 2007. i 2008. godine u vezi sa proglašavanjem nezavisnosti Kosova, komplikacijom situacije u Belgiji, uzbukavanjem etnonacionalističkih raspoloženja u španskom delu Baskije, kao i konflikti uz učešće Abhazije i Južne Osetije su

⁶²⁷ Ibidem

ponovo očigledno pokazala da nije suđeno da se ostvare mašte društvenih istraživača liberalne orijentacije, koji su smatrali da je „odumiranje“ fenomena etnosa neizbežno. Etnički faktor se ozbiljno i za dugo vremena vratio u svetsku politiku, preteći (bar za neko vreme) stabilnosti političkog prostora i legitimnosti granica ne samo država „trećeg sveta“, koje se često nazivaju „neuspele države“, nego i onih – kako se čini, uspešnih, država Evrope. Sa jedne strane, nesumnjivo je da jačanje uloge etničkog faktora u unutardržavnim i međunarodno-političkim procesima neizbežno nastaje kao posledica erozije potsdamskog sistema uređenja sveta, koji je garantovao nepovredivost granica ustanovljenih kao rezultat Drugog Svetskog rata. Sa druge strane, pažljivo istraživanje evropske istorije omogućava pretpostavku da se etnički separatizam podržavan od strane najrazličitijih faktora može nazvati i jednom od evropskih političkih tradicija.⁶²⁸

Poznati švajcarskih naučnih Urs Altermat u svom radu „Etnonacionalizam u Evropi“, govori da je „etnonacionalizam – evropsko zlo“.⁶²⁹ Verovatno se sa time možemo složiti iz najmanje dva osnovna razloga. Prvi razlog je taj da je baš evropski region „otadžbina“ fenomena nacionalne države koja poseduje suverenitet i međunarodno priznate granice koje se praktično nikada nisu podudarale (pa ni danas) sa granicama oblasti življenja etničkih grupa. Praktično u svim državama je došlo do etnopolitičkog sistema koji stvara povoljne uslove za stvaranje i razvoj kulture nekog pojedinačnog etnosa u polietničkoj državi, pomoću sprovođenja diskriminacione jezičke politike i ciljanog pružanja tom etnosu viših statusnih položaja u sistemu međuetničkih komunikacija. Uz to, bez obzira što „nacionalna država pokazuje malo tolerantnosti u odnosu na narodnosti koje govore drugim jezicima, u takvim slučajevima ih smatra samo nacionalnim manjinama, mada ove mogu zasnovati svoja istorijska prava i pretendovati na opšte teritorije“, u evropskim državama nije došlo do stvaranja efikasnog sistema ograničavanja porasta ambicija

⁶²⁸ Balašov Aleksejevič Jurij, „Etnički separatizam i kriza evropske državnosti“, *Nova Srpska politička misao*, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/etnički-separatizam-i-kriza-evropske-drzavnosti.html?alphabet=1>, 17.10.2014., (pristupljeno 18.01.2016.)

⁶²⁹ Opširnije videti: Altermat Urs, *Etnonacionalizam u Evropi*, Svjetionik Sarajevo, Sarajevo, 1997

neke etničke grupe, koje se bi se ispoljavalo (kao na Bliskom Istoku) u pružanju etničkim manjinama i dijaspornim udruženjima manje-više jasno određene funkcionalne niše u društvu, koja određuje status njenih predstavnika u etnosocijalnoj stratifikaciji, kao i obim resursa koji su na raspolaganju etnopolitičkim elitama i koji se mogu privući radi dostizanja nekih socijalno-značajnih ciljeva. Drugim rečima, diskriminacija od strane dominantnog etnosa ne isključuje, nego štaviše podrazumeva porast etničke samosvesti manjina i u nastalim etnopolitičkim sistemima stimuliše stremljenja za samoopredeljenje, za usaglašavanje granica etničkog i političkog prostranstva, što je samo po sebi praktično nedostižno. Situacija se dvostruko komplikuje time što se sam taj fenomen etnopolitičkog samoopredeljenja, sama njegova ideja, pojavila baš u toj istoj Evropi, „zahvatajući“ znatni deo javnog mnjenja, između ostalih – baš predstavnike političkih elita. Ovde je potrebno naglasiti da je stremljenje prema samoopredeljenju karakteristično ne toliko i ne samo za diskriminisane i ugnjetavane etnose, koliko za etnose koji poseduju visoki status, koji imaju sve mogućnosti za razvoj svoje kulture, koji imaju sve neophodne institucionalne, ekonomske i intelektualne izvore za uspešan razvoj i političku aktivnost. Kao primer za to mogu poslužiti Baskijci u Španiji, Flamanci u Belgiji, Mađari u Slovačkoj – koji svi imaju razvijeni partijski sistem i ulaze u rukovodstva odgovarajućih država, itd. Ma kako bilo čudno, ali situacija se još više komplikuje integracionim procesima: član EU koji je u stanju da koristi sve blagodeti integracije može da postane samo suverena država, što – prirodno, stimuliše separatistička raspoloženja.⁶³⁰ Prema Balašovu, drugi uzrok, koji je s prvim u vezi je taj da je većina evropskih zemalja pozornica latentnih i/ili aktuelizovanih etničkih konflikata, čiji učesnici teže – ili u najmanju ruku objavljuju svoja stremljenja u pravcu secesije. Konflikte te prirode su prisutni u Španiji (Baskijci, i u manjoj meri Katalonci i Galicijci), Francuskoj (Korzikanci i Baskijci), Holandiji (Frizijci), Belgiji (konflikt među Valoncima i Flamancima), Rumuniji i Slovačkoj (Mađari), Srbiji (Albanci), Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Velikoj Britaniji, itd. Iako su neke od navedenih država stvorile manje-više efikasne mehanizme za kontrolu mađuetničkih protivrečnosti, ti mehanizmi se, prvenstveno zbog

⁶³⁰ Balašov Aleksejevič Jurij, „Etnički separatizam i kriza evropske državnosti“, *Nova Srpska politička misao*, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/etnički-separatizam-i-kriza-evropske-drzavnosti.html?alphabet=1>, 17.10.2014., (pristupljeno 18.01.2016.)

težnje etnosa za osvajanje i održavanje državnosti, ne mogu smatrati univerzalnim lekom protiv političke destabilizacije.⁶³¹

Jednim od najizrazitijih primera krize savremene evropske državnosti se može smatrati Španija, čija je osnovna „glavobolja“ problem Baskijaca.⁶³² Baski žive u tri regije, u dve države, i smatraju sebe jednim staroevropskim narodom koji i postoji i dalje. Suština tog problema je težnja određenih društvenih snaga – predstavnika baskijske etničke grupacije – za odvajanje Baskije od Španije, a u perspektivi i od Francuske, što bi dovelo do obrazovanja sopstvene državne organizacije u kojoj će dominantni položaji pripasti Baskijcima. Visoki potencijal razvoja takve vrste raspoloženja je predodređen time što ono ima dosta široku podršku kod omladine koja pripada najrazličitijim društvenim slojevima, a takođe i kod dosta značajnog broja predstavnika političke elite Baskije. Težnje značajnog dela političkih snaga u pravcu povišenja statusa Baskijaca u sistemu međuetničke komunikacije se često izražava u ekstremnim oblicima, koji su naročito povezani sa terorizmom, u liku organizacije ETA koju su 1959. godine oformili mladi marksisti, a koja se nasilno, oružjem i bombama, već decenijama bori za odvajanje od

⁶³¹ Ibidem

⁶³² Razlog postojanja ogromnog broja separatizama prisutnih u Španiji sadržan je u samoj istorijskoj genezi ove zemlje. Nekada je paralelno sa islamskim emiratima na jugu, na severu Iberijskog poluostrva postojalo i nekoliko hrišćanskih kraljevstava od kojih su neka, poput Kastilje i Aragona, vremenom postala izuzetno moćna. Njihovim ujedinjenjem u jedno kraljevstvo nakon venčanja aragonskog kralja Ferdinanda II sa kastiljanskom kraljicom Izabelom I, koje je realizovano u formi personalne unije, Kastilja i Aragon ipak nastavljaju da postoje kao posebni entiteti, sa istim vladarima ali zasebnim zakonima i parlamentima. Specifičnost i dodatna složenost jeste i činjenica da Kraljevstvo Aragon i Kruna Aragona nisu isto. Naime, Kraljevstvo Aragon deo je Krune Aragona kroz pomenutu personalnu i dinastičku uniju, ali na čelu sa aragonskim monarhom zaključno sa Kraljevinom Valensijom, Kraljevinom Majorkom i Kneževinama Provansom i Katalonijom. Suštinski, sve do 1707. godine i mnoštva dekreta kralja Filipa V kojima centralizovana zemlja i ukinuta autonomija država pod Krunom Aragona, Španija nije ni postojala u legalnom smislu kao država. Tako je praktično kralj Filip V efektivno stvorio špansku nacionalnost i državljanstvo. Tada je i privilegija direktne trgovine sa Novim Svetom, koja je do tada pripadala samo Kastilji, proširena in a Aragonce. Padom, odnosno rušenjem Franka i stvaranjem novih regija Baskije, Katalonije, Valensije, Aragona, Galicije i Andaluzije - dobar deo njih svojim statutima određuje sebe kao “nacionalnost”, uzimajući u obzir da Ustav u Španiji pravi razliku između nacionalnosti i nacije koja je španska. Izvor: V.V., “Evropu cepa separatizam”, *Telegraf*, 12.03.2014, <http://www.telegraf.rs/vesti/1004925-evropu-cepa-separatizam-ovo-su-svi-regioni-koji-traze-nezavisnost-foto-video>, (pristupljeno 23.01.2016.)

ostatka zemlje.⁶³³ Po mišljenju znatnog broja eksperata, aktivnosti članova ETA ozbiljno destabilizuju unutrašnju političku situaciju Španije, u stanju su da negativno deluju na političku klimu na jugu Francuske, kao i u evropskom regionu u celini, kao takve predstavljaju prepreku razvoju političkih instrumenata uzajamnog uticaja između etničkih manjina i evropskih državnih institucija. Kriza španske državnosti kao posledica delovanja faktora etničkog separatizma se ne izražava samo raširenošću dejstava terorista. Predstavnici umerenih političkih krugova Baskije su razradili niz nenasilnih metoda rešenja baskijskog problema, koji takođe mogu dovesti do komplikovanja situacije u regionu i dalje eskalacije konflikta između baskijaca i zvaničnog Madrida. Jedno od takvih pitanja je stvaranje baskijske autonomije u okviru EU. To podrazumeva proširenje ovlašćenja rukovodstva Baskije u sferi međunarodne politike i jačanje prekograničnih veza između španskog i francuskog dela Baskije, a to bi na najozbiljniji način imalo uticaja na teritorijalni integritet Španije. Rukovodstvo Španije je, pod takvim uslovima, a i radi očuvanja teritorijalnog integriteta države razradilo i ostvarilo niz mera koje – bez obzira na to što su naizgled konstruktivne, ustvari još više naglašavaju dubinu krize. Radi otklanjanja konfliktnosti u međuetničkim odnosima, španska elita razvija procese decentralizacije države i daje nacionalnim teritorijama autonomne statuse. Takvo državno uređenje ne protivreči ideji opštedržavnog identiteta, pod uslovom da država obezbeđuje (između ostalog i na nivou zakonodavstva) slobodan razvoj specifičnih i etnokulturnih karakteristika, te deluje kao garant autonomnog statusa nacionalnih teritorija u okviru jedinstvenog političkog prostranstva. Slabljenje partikularističkog raspoloženja španskih Baska i jačanje njihovog građanskog identiteta se obezbeđuje ne samo na pravnom, nego i na institucionalnom nivou. U Španiji ne postoji mehanizam multilateralnih pregovora o razgraničavanju punomoćja između centra i regija. Umesto toga, u toj zemlji je razrađen mehanizam dvostranog uzajamnog uticaja; vodeći učesnici pregovora u ime regiona su predstavnici vlade autonomije, a u ime Madrida – ministarstvo za društvenu administraciju. To omogućava da se tokom pregovora postavljaju i

⁶³³ Tokom čitavog perioda nakon rušenja Franka, perioda u kome su do tada jezičke i kulturne različitosti bile terorom gušene, kao i obnove demokratije, u Baskiji vladajuću strukturu čine nacionalisti. Otvoreno zagovarajući nezavisnost. Prema rezultatima istraživanja sprovedenog tokom 2012. godine, čak 38 % Baska je opredeljeno da ima svoju državu, 31 % je protiv, 13 % ne želi da glasa, dok se 19 % stanovnika ne izjašnjava po ovom pitanju. U svakom slučaju, kod svih je prisutna težnja za većim stepenom autonomije. Izvor: Ibidem

raspravljaju konkretna pitanja ekonomskog, političkog ili kulturnog razvoja i minimalizuje se delovanje nacionalističkih deklaracija na javno mnjenje – kako u okvirima nacionalnih teritorija (između ostalog u Baskiji), tako i u Španiji kao celini. Podrška građanskom identitetu Baska se ostvaruje i na nivou vodećih političkih partija države, koje su višekratno pokušavale ostvarivanje širokih koalicija, sposobnih da se, u okviru pravne države pozitivno suprotstave baskijskom separatizmu – između ostalog i u njegovim ekstremnim oblicima. Na taj način, u periodu poslednje četvrtine XX i početka XXI veka, špansko društvo je, izgleda, razradilo relativno efikasne mehanizme očuvanja građanskog identiteta Baskijaca. Međutim, sva relativnost ove efikasnosti se ogleda kako u očuvanju popularnosti separatističkih parola u redovima omladine, tako i u opstajanju zahteva političke elite Baskije u odnosu na proširivanje punomoćja tog regiona u oblasti međunarodnih odnosa, što izaziva gnev i proteste zvaničnog Madrida.⁶³⁴ Španija ima problem po pitanju separatizma i u Kataloniji. Katalonija takođe poseduje sve prerogative nacionalne države, etnički identitet, svoju kulturu i sopstveni jezik. Iako su u manjem broju prisutni i u Francuskoj, osnovni separatistički pokret sa širokom podrškom i ciljem otcepljenja i stvaranja nezavisne Republike Katalonije, nalazi se u Španiji. Odziv stanovništva na okupljanjima i protestima koji pozivaju na otcepljenje je ogroman. Tako je u septembru 2012. godine čak milion ljudi tražilo obnovu državnosti na ulicama Barselone. Već naredne godine, 1.6 miliona ljudi napravilo je živi lanac svojim telima tokom protesta u pravcu antičkog Via Augusta zahtevajući referendum. Poslednji regionalni izbori pokazuju rezultate masovnog glasanja i naklonosti Katalonaca pro-independističkim političkim partijama koje su nakon izbora i formirale vladu. Navedeno ne iznenađuje s obzirom da je katalonski Parlament još 2006. godine, svoj narod proglasio nacijom novim Statutom o Autonomiji, a na referendumu je to je potvrdilo čak 74 % stanovništva. Kako je Ustavni sud Španije oborio većinu odredaba datog Statuta, 2010. godine na ulice je izašlo milion i po ljudi. Španski Parlament odbacuje planove o referendumu, ali stranke obe strane političkog života podržavaju u manjoj ili većoj meri ovu ideju. Isto tako, slabijeg intenziteta, separatizam je prisutan i u Valensiji. Izneto ne čudi s

⁶³⁴ Balašov Aleksejevič Jurij, “Etnički separatizam i kriza evropske državnosti“, *Nova Srpska politička misao*, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/etnički-separatizam-i-kriza-evropske-drzavnosti.html?alphabet=1>, 17.10.2014., (pristupljeno 18.01.2016.)

obzirom na snažne istorijske, etničke i kulturne veze Valensije i Katalonije, kao i činjenicu da se u Valensiji govori katalonskim jezikom. Iako bez značajnih izbornih rezultata, leвица ove regije zahteva u prvom redu otcepljenje od Španije, a nakon toga i slobodnu konfederaciju koja bi ujedinila Valensiju, Kataloniju i Balearska ostrva. Na samom jugu zemlje, u Andaluziji, secesionizam zastupa Andaluzijska Partija. Mešutim, iako su Andaluzani u svakom smislu priznata genetska, jezička i kulturno posebna grupa, snaga pokreta za otcepljenje je zanemarljiva. Aragon beleži neznatne separatizme tražeći pre širu autonomiju i priznanje posebnosti, Leonu i Kastilji, Asturiji, Balearskim i Kanarskim ostrvima koje gaje simpatiju ka katalonskom pokretu, Kantabriji i Galiciji (stanovništvo sa posebnim identitetom, jezikom i kulturom).⁶³⁵

Situacija u Belgiji se može posmatrati takođe kao jedan od najpoznatijih primera secesionizma u Evropi (pored Katalonije). Ona je nastala kao rezultat ozbiljnih protivrečnosti između Valonaca i Flamanaca koje su počele još sredinom XIX veka. Flamanski nacionalni pokret je nastao 1840. godine kao reakcija na dominaciju frankofonske valonske buržoazije.⁶³⁶ Ove protivrečnosti su potrajale nekoliko decenija, prolazeći kroz faze oživljavanja i latencije. U početku je bio uperen ka postizavanju kulturno-jezičke ravnopravnosti; međutim, kasnije je taj pokret dobio ekonomske i političke osobine. One su nalazile izraz u jačanju materijalnog blagostanja flamanske elite u poređenju sa valonskom i u kasnijem stremljenju Flandrije ka otcepljenju. Krajem XX veka je u cilju rešenja problema valonsko-flandrijskih protivrečnosti razrađen

⁶³⁵ V.V., "Evropu cepa separatizam", *Telegraf*, 12.03.2014, <http://www.telegraf.rs/vesti/1004925-evropu-cepa-separatizam-ovo-su-svi-regioni-koji-traze-nezavisnost-foto-video>, (pristupljeno 23.01.2016.), a opširnije videti: Beary Brian, "Separatist Movements – Should Nations have a Right to Self-Determination", *Global Researcher*, Vol. 2., No. 4, April 2008, str. 85-114 i Chai Sun-Ki, "Nationalism and Separatism", *Nations and Nationalism*, Vol. 4, February 14, 2008, str. 1460-1472.

⁶³⁶ Prvobitno su Valonija i Flamanija bili delovi Kraljevine Holandije, koje su nakon Napoleonskih ratova nastale i služile kao tampon-zona između nemačkih država i Francuske. Nakon revolucije otpočete u briselskoj operi, Belgija stiče nezavisnost 1830. godine, a sledećih 150 godina, njenom politikom dominiraju manjinski frankofoni Valonci, poznati po suzbijanju flamanske kulture i holandskog jezika. Iako je postao većinski frankofon usled agresivne valonizacije, sam grad Brisel oduvek je bio deo Flandrije koja se nakon Drugog Svetskog rata oslobađa ovog tereta. Tako kasnijom progresivnom federalizacijom, Belgija postaje zemlja sa više konfederalnih nego li federalnih odlika. Serijom ustavnih reformi vlast je do maksimuma devoluirana. Danas u Belgiji Flamanci nezadovoljni postojećim stanjem zahtevaju ili dalju federalizaciju, konfederaciju, otcepljenje ili pripajanje Kraljevini Holandiji. Indikativno je da se 2010. godine, tokom postizborne krize, čak se 46 % populacije ove regije izjasnilo za nezavisnost. Izvor: Ibidem

prilično zanimljiv mehanizam. Ovaj je sadržavao pozitivne istorijske tradicije međuetničke komunikacije, kao i inovatorski prilaz reformisanju državnih struktura. Kao rezultat reforme belgijskog političkog sistema, u okvirima države su stvorena dva tipa federalnih subjekata: kulturne zajednice (flamanska, valonska i nemačka) i ekonomske regije (Flandrija, Valonija i Brisel). Uz to, administrativno-teritorijalni subjekti su dobili dosta visok stepen autonomije. Na taj način je stvorena federalna država koja je sačinjena od kulturnih zajednica i regiona, i u kojoj su najvažnije mesto u regionalnom političkom životu dobile skupštine kulturnih zajednica (saveti), koji obezbeđuju očuvanje kulturne različitosti uz istovremeni razvoj demokratskih procedura i socijalno-ekonomske sfere. U okvirima nove federacije suštinska uloga je data političkim partijama, koje su oformile javno mnjenje zajedno sa društvenim organizacijama, a uz očuvanje međuetničke komunikacije u okviru konstruktivne saradnje. Belgijsko iskustvo je takođe pokazalo da centralizovana državna politika nije osnovni mehanizam rešavanja međuetničkih suprotnosti. Štaviše, pokazalo se da je decentralizovani metod uzajamnog uticaja raznih etnosa, uz aktivno učešće lokalnih vlasti i institucija građanskog društva prilično efikasan, jer omogućava da se najpotpunije zadovolje interesi neke etničke grupe. Rezultat reformi je u srca predstavnika belgijskog rukovodstva uneo optimizam.⁶³⁷ Kako su događaji 2008. godine pokazali, takav optimizam je bio prevremen. Federalizacija nekada unitarne Belgije imala je sa tačke gledišta regulisanja međuetničkih protivrečnosti samo privremeni efekt. Početkom XXI veka, flamanska elita je, imajući u vidu ekonomski uspon Flandrije, ponavljano iznosila svoje sumnje u pravednost raspodele budžetskih sredstava među regionima i, govoreći slikovito, izrazila svoju nesaglasnost da „ishranjuje“ Valonce. Te protivrečnosti su kulminirale u avgustu 2008. godine, kada je belgijsko javno mnjenje potpuno ozbiljno raspravljalo o pitanju predstavljanja Belgije na Olimpijadi u Pekingu sa dva tima: flamanskim i valonskim. „Meka“ varijanta regulisanja međuetničkog konflikta, na taj način, nije dovela do likvidacije

⁶³⁷ U ovom slučaju se kao ilustrativan primer može uzeti istupanje predsednika vlade Belgije, koji je u Parizu 26. oktobra 1994. godine izjavio: „U skladu sa ustavnim reformom u Belgiji, znatna ovlašćenja su prenetna na komune i regione, a prema Mاستrihtskom sporazumu, ova ovlašćenja su priznata na evropskom nivou. Pošto se suština ovih ovlašćenja sastoji u subsidijarnosti, danas je postalo moguće da se obezbedi raznolikost bez dezintegracije, kao i da se postigne jedinstvo bez posezanja za centralizacijom.“ Izvor: Balašov Aleksejevič Jurij, „Etnički separatizam i kriza evropske državnosti“, *Nova Srpska politička misao*, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/etnički-separatizam-i-kriza-evropske-drzavnosti.html?alphabet=1>, 17.10.2014., (pristupljeno 18.01.2016.)

separatističkih tendencija.⁶³⁸ Kao još jedan scenario razvoja etničkog separatizma u Evropi može se gledati na separatizam Mađara, koji su kao rezultat dva svetska rata razdeljeni na nekoliko država centralne i istočne Evrope. Politika savremenog mađarskog rukovodstva pre i posle Drugog Svetskog rata je bila uperena prema ujedinjenju predstavnika tog etnosa i bila je, između ostalog, ostvarivana pomoću stimulisanja separatističkih pokreta Mađara u susednim državama. Na osnovu postojećih podataka, može se pretpostaviti da i danas, na osnovu mišljenja i same mađarske elite, najakutniji problem Mađara je lociran u Slovačkoj, Rumuniji i bivšoj Jugoslaviji. Suština politike Budimpešte je u stvaranju uslova za socijalnu adaptaciju, za ostvarivanje dostojnog nivoa života Mađara u onim državama čiji su oni državljani. Takve mere bi mogle uzdići Mađarsku na nivo svojevrsnog centra regionalne gravitacije: ovo tim pre što takve ambicije Budimpešta nikada nije ni krila. Rešenje problema sunarodnika je uzdignuto na nivo opštedržavnih političkih prioriteta - vrše se aktivnosti u međunarodnim forumima, po kanalima bilateralnih odnosa sa susedima, a i preko organizacija Mađara u inostranstvu. Kao jedan od svojih glavnih ciljeva, Budimpešta je smatrala, a smatra i danas, obezbeđenje međunarodno-pravne klime povoljne po Mađare, uz sistem odgovarajućih garancija i obaveza od strane međunarodno uticajnih država i međunarodne zajednice u celini. U Budimpešti smatraju da je davanje različitih oblika autonomije najefektivniji način za obezbeđenje prava etničkih manjina. U zajednici sa jugoslovenskim Mađarima, 1992. godine razrađena je koncepcija trostepene autonomije u Vojvodini, koju je zatim Budimpešta pokušala da plasira i u međunarodnim forumima.⁶³⁹ Takav projekt, bez obzira na svoju, naizgled, mekoću i izbalansiranost, opterećen je aktiviranjem separatističkih raspoloženja u sredinama Mađara koji žive van granica Mađarske. To je zbog toga što bi im autonomija pružila neophodne ekonomske i organizacione izvore za konsolidaciju i stvaranje odgovarajućih institucija koje su sposobne da

⁶³⁸ Ibidem

⁶³⁹ Vojvođanski model se sastoji od tri beočuga: 1) Lična i kulturna autonomija za bilo kog predstavnika nacionalne manjine nezavisno od mesta stanovanja; 2) Uvođenje samouprave nacionalne manjine za niz pitanja u naseljima gde njihovi predstavnici čine većinu stanovništva i 3) Stvaranje autonomnog okruga tamo gde je nacionalna manjina u većini. U tom slučaju, stanovništvo okruga bi moglo na 4 godine birati svoj predstavnički organ sa ovlašćenjima organizacije ekonomskog i socijalnog života, pravosuđa, čuvanja reda, obrazovanja i informacija. Izvor: Ibidem

predvode borbu za secesiju. Drugim rečima, mere usmerene u pravcu slabljenja suprotnosti i profilaksu konflikata su u perspektivi u stanju da stimulišu separatistička raspoloženja.⁶⁴⁰

Na taj način, potpuno opravdano Balašov smatra da je čitav niz država Evrope u etnopolitičkom pogledu nestabilan. Mere koje rukovodstva odgovarajućih država preduzimaju radi regulisanja međuetničkih komunikacija i profilaksu separatizma imaju samo privremeni karakter, a mehanizmi regulisanja međuetničkih protivrečnosti – bez obzira na promišljenost i podešavanje uslovima neke konkretne zemlje, ne vode njihovoj likvidaciji, nego samo njihovom privremenom „odlasku“ u latentno stanje. Razlog je čini se u tome da je takva situacija nastala kao zakoniti rezultat istorijskog razvoja evropskih država, čije su granice stabilne samo zahvaljujući međunarodnim garancijama koje –kako istorijsko iskustvo pokazuje, zavise od stavova velikih država. Ova teza se potvrđuje time što je većina evropskih država svojevrsna konstrukcija stvorena voljom dominantnih država. Tako su, shodno volji država-pobednica u Prvom i Drugom Svetskom ratu bile stvorene Čehoslovačka (docnije razdeljena u Češku i Slovačku), Jugoslavija (koja se raspala krajem XX veka), Mađarska i druge. Takođe, zemlje kao Albanija i Belgija su takođe bile stvorene kao rezultat politike velikih država. Za sada, takva situacija opstaje. U suštini, polazeći od svojih interesa i ambicija, SAD i EU sprovode politiku praktično slobodnog prekrajanja državnih granica. To se ogleda u raspadu Jugoslavije, u ratu protiv Srbije 1999. godine i proglašavanju nezavisnosti Kosova 2007/2008. godine. Čini se da takva politika nije do kraja promišljena, jer ona neizbežno stimuliše porast separatističkih raspoloženja u zemljama Zapadne Evrope. Iskustva Belgije i Španije svedoče da su strane u konfliktu i mehanizmi razvoja konflikata sposobni da se adaptiraju na promene političkih uslova i da delaju u novoj političkoj realnosti koja je uslovljena pokušajima rukovodstava odgovarajućih država da regulišu konflikte pomoću povišenja statusnih položaja manjina i decentralizacijom sistema upravljanja. Pod takvim uslovima, raspad država Zapadne Evrope po etničkim principu i destabilizacija EU izazvana tim raspadom izgledaju potpuno realni.⁶⁴¹

⁶⁴⁰ Ibidem

⁶⁴¹ Ibidem

3. Promena globalnog stanja i izazivanje etničkih konflikata

Etnički konflikti oduvek su nedvosmisleno predstavljali svestan čin izbora lidera konfrontiranih etničkih grupa neizostavno praćenih interesima drugih, odnosno trećih strana čiji ekonomski benefit od izazivanja, kanalisanja pravca i načina eventualnog okončanja datog etničkog sukoba na videlo izlazi kasnije, čineći epilog istog. Događaji iz svetske istorije u poslednjih 150 godina upućuju na zaključak da globalna oligarhija i globalna korporativna politika nose najveći deo odgovornosti za ljudska stradanja. Pri tome, ne govorimo samo o izazivanju konflikata u klasičnom smislu reči, već i njihovom tzv. „spinovanju“.⁶⁴² Tako je sa ciljem adekvatne pripreme potencijalnih žarišta mogućih konflikata napravljena u prvoj polovini XX veka i politička podela na Srednjem Istoku.⁶⁴³ Stara strategija „zavadi pa vladaj“ primenjivana je još od strane venecijanskih trgovaca u srednjem veku. Naime, tokom Rimskog carstva, trgovci koji bi robu (najviše drago kamenje i zlato) donosili iz Afrike i sa dalekog istoka, znajući da se trgovački putevi najbolje kontrolišu u ratnim sukobima finansirali bi više sukobljenih strana. Bila je to skrivena tehnika za izazivanje sukoba i otvaranje trgovačkih puteva.⁶⁴⁴

⁶⁴² O spinovanju kao metodi izazivanja etničkih konflikata na primeru građanskog rata u Moldaviji opširnije videti: Kaufman J. Stuart, Spiraling to Ethnic War, Brown Michael E., *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, str. 169-200

⁶⁴³ O čemu svedoči i gotovo decenijsko neslaganje zemalja u okviru OUN u vezi sa distinkcijom „državnog terorizma“, „državno sponzorisanog terorizma“ i „borbe za nacionalno oslobođenje“ koje veoma detaljno u svojoj knjizi objašnjava prof. dr Dragan Simeunović. Opširnije videti: Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009, str. 45-65 i 81

⁶⁴⁴ Živković Ivona, „Tajna sukoba na Bliskom Istoku“, 29.01.2009., <http://www.ivonazivkovic.net/GAZA-GAS.html>, (pristupljeno 24.04.2014.)

Bilderberg klub i porodica Rotšild odavno su napustili epitet koji ih je svrstavao u opus „teorija zavere.“ Eminentni svetski istoričari i analitičari danas o njima govore otvoreno iznoseći dokaze. Naime, činjenica je da je svojevremeno Majer Amšel Bauer, poreklom iz jevrejskog geta u Frankfurtu sredinom XVIII veka promenio prezime u Rotšild. Ova porodica je davanjem kredita odnosno zajmova državama za izgradnju železničkih sistema, Sueckog kanala i drugo, praktično učestvovala u industrijalizaciji Evrope što ih prema dobrom delu stručne javnosti svrtava u kreatore istorije prethodna dva veka. Treba napomenuti i navodne zasluge za pobedu Britanije u Prvom svetskom ratu, zatim važnu ulogu u nastajanju Sovjetskog Saveza, stvaranju izraelske države i slično. Mišljenje Tomasa Mana jeste da su Rotšildovi podržavali politiku nacista u Nemačkoj samo iz razloga da bi Evropu odveli u Drugi svetski rat, te doveli bankare u situaciju da kapital ulažu u Ameriku i tako pomognu njen izlazak iz ekonomske krize tridesetih godina, usled činjenice da su prethodno jeftino pokupovali propale američke banke. Okončanjem Drugog svetskog rata, naravno finansirali su obnovu razrušene Evrope, što je omogućilo rast kamata i profit Rotšildovima bez ikakvih ulaganja.⁶⁴⁵

Tek revizijom zaključaka u vezi interesnih sfera direktnih i indirektnih učesnika, po otkrivanju arhiva iz Drugog svetskog rata, otkriveno je da su i Prvi i Drugi svetski rat direktno naftnoj oligarhiji doneli enormnu dobit i gotovo apsolutnu kontrolu nad najdominantnijim energentom u čitavom svetu. Iako se otkrićem naizmjenične električne struje u XIX veku verovalo, a što je činjenica koja se između ostalog i danas potvrđuje, da je to jedina prava i najbolja energija, svet je ipak opasan naftovodima i gasovodima, ograničenim i skupim energentom iz razloga što njega oligarhija koja je moćna može lakše da kontroliše. Odatle ni danas ne čudi da teroristički akti u Indoneziji, Pakistanu, Jordanu, Indiji, Madridu, Njujorku ili Londonu sobom nose zvuk žučnog "dijaloga" naftne oligarhije.⁶⁴⁶ U tom kontekstu posmatrano, Kisindžerova diplomatija (koju je

⁶⁴⁵ Savić Dubravka, „Dva veka od Rotšildove smrti“, *Večernje novosti*, 30.04.2012., <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:377719-Dva-veka-od-Rotšildove-smrti>, (pristupljeno 02.10.2014.)

⁶⁴⁶ Kako bi naftna oligarhija obezbedila siguran naftni transport preko Sueckog kanala, vojno prisustvo bilo je neophodno, a sledstveno tome i stvaranje velike vojne baze na način koji nije transparentan jer u suprotnom, Arapi to ni u kom slučaju ne bi dozvolili. Čak se i veliki deo istoričara slaže oko teorije da je jedan od ciljeva Prvog i Drugog svetskog rata bio tajno stvaranje Izraela, kao i da je u navedenom najveću podršku pružila katolička crkva

napisao nakon bombardovanja Kambodže) i Velika šahovska tabla Zbignjeva Bžežinskog postaju praktično energetska šahovska tabla. Ono što je značajno u sagledavanju promene globalnog stanja i izazivanja etničkih konflikata ne tiče se samo i isključivo nafte i njenih izvora, već energenata u celosti i generalnim ratom za raspolaganje krajnje ograničenim prirodnim resursima (dijamanti, voda, rude, hrana i dr.).⁶⁴⁷

Sam David Rockefeller je 1991. godine izjavio da „nacionalna vlast svetskih bankara i intelektualnih elita ima prvenstvo nad pravom naroda na samoopredeljenje, kao i da se to načelo sledilo tokom vekova.“ U tom kontekstu, objašnjavajući novi svetski poredak, prof. dr Dragan Simeunović obrazlaže da se pod njime podrazumeva uspostavljanje neprikosnovene političke, ekonomske i vojne dominacije SAD i grupe visokoindustrijski razvijenih zemalja Zapada, okupljenih u, ili oko nekih međunarodnih organizacija ekonomskog političkog ili vojnog karaktera, nad skoro svim ostalim zemljama sveta. Ta dominacija se manifestuje nastojanjem realizacije njihovih strateških vojnih, političkih i ekonomskih interesa, kao i interesa njihovih saveznika, vođenjem spoljne politike pretežno sa pozicija sile i mešanjem u unutrašnje stvari suverenih zemalja uz pomoć ne samo do sad „posedovanih“ vojnih, ekonomskih i političkih institucija i međunarodnih organizacija, nego i instrumentalizacijom takvih poput OUN koje su do začetka uspostavljanja „novog svetskog poretka“ bile namenjene opštoj koristi svih zemalja-članica, a tako manje-više i funkcionisale.⁶⁴⁸ Naterivanje drugih zemalja da interese dominantnih zemalja „novog svetskog poretka“ dožive i priznaju kao sopstvene, vrši se prividno moralizatorski, a u suštini duboko interesnim uplitanjem u unutrašnje poslove tih zemalja u ime

kao osvedočeni centar današnje svetske oligarhije. Smatra se takođe da su Staljin, Hitler, Ajzenhauer, Ruzvelt i Čerčil kao pripadnici tajnih masonskih loža zapadne Evrope predstavljali političke marionete u svrsi tog cilja. U tom smislu, kako je Britanija već „bila u igri“, ostale moćne carevine kao što su Nemačka, Rusija i Turska morale su biti razorene kako plan ne bi bio osujećen. Izvor: Živković Ivona, „Tajna sukoba na Bliskom Istoku“, 29.01.2009., <http://www.ivonazivkovic.net/GAZA-GAS.html>, (pristupljeno 24.04.2014.)

⁶⁴⁷ Veliki broj analitičara smatra da se „angažmanom“ na raspirivanju tzv. velikog rata na Istoku stvaraju okolnosti koje će na knjiški način omogućiti preslikavanje modela razvoja američke privrede poput industrijskog buma Trećeg rajha.

⁶⁴⁸ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 7-8

principijelne i globalne borbe za trajno obezbeđenje ostvarivanja ljudskih prava i demokratije, pa je očigledno da je jedan od ciljeva uspostavljanja „novog svetskog poretka“ ne njegovo trajanje kao „duge ere mira“⁶⁴⁹, nego kao epohe duge, a u glavama njegovih konstruktora možda i večite premoći. Korišćenje sile i pretnja silom kao „zakona u topuzu“ ne samo da nikome u istoriji nije obezbedila večnost dominacije, nego je naprotiv, samo doprinosilo istorijskom žigosanju nasilnika i ubrzavalo njihov odlazak sa istorijske scene. U tom smislu, „novi svetski poredak“ za sada ocrtava svoje konture kao konture poretka nasilja u kojem se od osnovnih oblika nasilja favorizuju pretnja silom, prinuda i pritisak, a od složenih subverzija, vojna intervencija i rat.⁶⁵⁰

Uzimajući u obzir izneto, sledi da je potpuno logično da su vlade mnogih država suštinski u službi naftnog biznisa što je vidljivo u prostoj činjenici da jedna država može da egzistira samo ukoliko ima kapacitet da kontroliše svoje strateške resurse – energente, hranu i vodu. Iako ih ne proizvode same, i privreda i vojska Velike Britanije i SAD u potpunosti potpuno zavise od nafte.⁶⁵¹ Tako je u Sjedinjenim Državama za naftu vezana ne samo vojna mašinerija i privreda, već i moneta. Drugim rečima, da u trgovini naftom dolar nije apsolutno i isključivo sredstvo plaćanja ne postoje načini da bi ikada postigao stabilnost i vrednost koju ima, odnosno je imao. U tom kontekstu, "demokratski izabrani" političari samo su marionete. Kontrolisanje svetskih

⁶⁴⁹ Iz govora predsednika SAD Džordža Buša u OUN 01. oktobra 1990. godine o „novom svetskom poretku kao dugoj eri mira“. Izvor: Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 19

⁶⁵⁰ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 19. U kontekstu upotrebe propaganda u Bušovom ratu u Iraku, dvostrukim standardima, zastrašivanju i trgovinskim interesima koji stoje u pozadini opširnije videti: Rampton Sheldon and John Stauber, *Weapons of Mass Deception*, Penguin, New York, 2003

⁶⁵¹ Ogromna promena i nesvakidašnji zaokret oličeni u činjenici da i pored uglja kojim raspolaže u ogromnim količinama pređe na naftu koju poseduje sa značajno manjim rezervama, pripisuje se političkoj marioneti Rotšildovih, Vinstonu Čerčilu. Pored njega, ova „zasluga“ pripisuje se i njegovom savetniku, admiralu Džonu Džeki Fišeru, koji je 1882. godine u Aleksandriji bio na čelu ratnih operacija kada je i izrežiran arapski ustanak da bi se iz regiona Sueca izbacila Turska. O demonstraciji ukidanja gasa koju je početkom 2009. godine priredila Rusija; sprezi Rotšilda i Vartburga; načinu na koji holandska kraljevska kompanija „Rojal Dač“ transportuje naftu sa Sumatre Sueckim kanalom i načinima na koji je Rusija u ovom trenutku predstavlja najveću energetska imperiju Rotšilda pomoću koje oni uspevaju da drže čitavu EU pod energetska kontrolom. Opširnije videti: Živković Ivona, „Tajna sukoba na Bliskom Istoku“, 29.01.2009., <http://www.ivonazivkovic.net/GAZA-GAS.html>, (pristupljeno 24.04.2014.)

medija i informativnih agencija predstavlja sredstvo da se informisanjem o stradanjima u sukobima vešto prenebregnu jasne činjenice o trgovini naftom i gasom među zaraćenim stranama, basnoslovnim provizijama koje prisvajaju agenti i političari, a koji se kao posrednici javljaju u konfliktu, mnoge verske vođe, "neutralni posmatrači" Međunarodne zajednice ili državni funkcioneri - što predstavlja okosnicu i suštinu svetske političke igre.⁶⁵² U okviru kontrolisanja medija isto tako ne treba gubiti iz vida i činjenicu da je etnička raznovrsnost primarno politička tema, odnosno da se razlike najčešće doživljavaju, ali i interpretiraju kao politički relevantne - kao 'opasnost po nacionalno jedinstvo' ili kao simbol potencijalnih političkih konflikata, tako da na taj način u stvari obim, sveobuhvatna politizacija i neetičko konfliktno pisanje o etničkim manjinama, raste u uslovima neharmoničnih među-etničkih odnosa i političke nestabilnosti, nedvosmisleno pogodujući tj. služeći „svrsi dogovorene trgovine“. U okolnostima koje su stabilne, dolazi do opadanja obima i stepena isključivosti u tretmanu etničkih razlika.⁶⁵³

Očigledna sprega geopolitike i energetike, kao i borbe za putanje prolaska gasovoda i naftovoda podjednako su napete kao nekada bitke između nacija. Sve više se čini da je Aleksandar Dugin opisujući svoju interpretaciju „mrežnog rata protiv Rusije i ostatka sveta“ bio u pravu tvrdeći da svetska politika (geopolitika) polazi od osnovne premise dva polarna subjekata svetske političke istorije – atlantizma i evroazijstva, odnosno Mora i Kopna i njihovih jasno suprotstavljenih

⁶⁵² O odnosu Izraela prema pojasu Gaze u kontekstu energenata opširnije videti: Ibidem

⁶⁵³ Eventualno smirivanje konflikta može biti praćeno povećanom dozom ignorisanja manjinskih tema i aktera. Tako primera radi, štampa veoma često u odsustvu konflikata veću pažnju posvećuje sopstvenoj etničkoj grupi u drugim, susednim zemljama, nego manjinskim zajednicama u sopstvenoj zemlji. Na taj način predrasude i stereotipi koji su duboko ukorenjeni i rasprostranjeni, direktno utiču na vladajuće razumevanje postojećih većinsko-manjinskih odnosa i kao takvi se odražavaju na pisanje štampe. Tako formirane matrice posmatranja predstavljaju formiranje svesti javnog mnjenja o „drugačijem“ ili „tuđem“ i „drugom“ i u korelaciji su sa opštim doživljajem i viđenjem etničke raznovrsnosti. Na taj način se predstava o etničkim manjinama, formira i usmerava bez obzira date na političke okolnosti. O ulozi medija u pooštavanju odnosno smirivanju etničkih napetosti opširnije videti: Milivojević Snježana, Istraživački projekat: „Slika etničkih manjina u vodećim štampanim medijima u zemljama Jugoistočne Evrope“, Media Diversity Institute, London, 2001/2002. O ulozi medija i medijske propaganda u izazivanju, raspirivanju etničkih konflikata videti opširnije: Snyder Jack, Karen Ballentine, "Nationalism and the Marketplace of Ideas", Brown Michael E., *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, str. 61-97

interesa tj. planetarnog dvoboja atlantističkog SAD-a i Rusije-Evroazije.⁶⁵⁴ Ovakvu podelu izdvajajući Evroaziju u odnosu na SAD ali iz krajnje drugačije perspective vidi i Bžežinski.⁶⁵⁵ Ukoliko se kompleksnom odnosu energetike i geopolitike doda etnička heterogenost u državama slabije ekonomske i političke moći u odnosu na one (i zemlje i ljude) koji zaista kroje svetsku politiku, postaje sasvim jasno, ma koliko to surovo bilo - koje su to poluge i sredstva ostvarivanja interesa najdostupnije. Mnogi eminentni stručnjaci u potpunosti se slažu kada je u pitanju teza da je Vašington plaćao i plaća etničke ratove na Balkanu doživljavajući ih kao monetu za potkusurivanje u okviru svojih planova, o čemu je do sada objavljeno nebrojeno studija i analiza.⁶⁵⁶ Suštinski, i Bliski Istok i Afrika i Balkan predstavljaju izuzetno religijski odnosno etnički heterogena područja. Generalno uzevši, sve tzv. velike svetske religije osuđuju ljudsko stradanje, svaka na svoj način propagirajući načine i oblike suživota i koegzistencije (sa manjim ili većim odstupanjima koja se tiču pripadnika „druge“ vere ili konfesije) što se odnosi na pravoslavne i katoličke sledbenike Biblije, Muhamedovog Kurana, vavilonskog Talmuda i

⁶⁵⁴ Dugin objašnjava da SAD koriste mrežne tehnologije kako bi uspostavile kontrolu, odnosno kodove ponašanja koji se reflektuju i utiču na obične građane, pogotovu mlađu populaciju kroz kulturu, vrednosti poimanja sveta i dr, direktno utičući na kanalisanje psiholoških smernica koje predodređuju stereotipe ponašanja, smatrajući ih instrumentima globalizacije kao najveće pretnje američkog imperijalizma. Opširnije videti: Dugin Aleksandar, „The Fourth Political Theory“, <http://www.4pt.su/ka/node/96>, (pristupljeno 11.01.2016.)

⁶⁵⁵ Bez obzira što se u okvirima naučnog i stručnog diskursa ustoličila sintagma „posthladnoratovskog razdoblja“, čini se sve više da se danas ponovo može govoriti o blokovskoj podeli sveta i politikama Amerike i njenih saveznika sa jedne, i Rusije i njenih saveznika sa druge strane. U pitanju naime nije pretpostavka već čak i dnevna politika ovih zemalja u čijim se svakodnevnim nastupima osete referisanja na stavove i gestove „druge strane“. Pored toga, izneto je vidljivo i u gotovo svim izjavama američkih zvaničnika koji spoljnu politiku zemlje baziraju naravno prevashodno na svojim interesima, ali u skladu i oko ose Rusije. O navedenom videti opširnije: Denton S. James, „America’s Purpose & Role in a Changed World“, *World Affairs*, May/June 2014, str. 4-8; Kazlan Melik, „Kremlin Values – Putin’s Strategic Conservatism“, *World Affairs*, May/June 2014, str. 9-17 i Zantovsky Michael, „The Uncertainty of Freedom“, *World Affairs*, May/June 2014, str. 67-75

⁶⁵⁶ Opširnije videti: Walker Tom, Aiden Laverty, „CIA Aided Kosovo Guerrilla Army“, *Sunday Times*, 12 March 2000; Arbucks Tammy, „Building a Bosnian Army“, *Jane International Defence Review*, August 1997; Sweeney John, Jen Holsoe, „Kosovo Disaster Response Service Stands Accused of Murder and Torture“, *The Observer*, London, 12 March 2000; Chossudovsky Michel, „Kosovo Freedom Fighter Financed by Organized Crime“, *Covert Action Quarterly*, Fall 1999; Walker Tom, „NATO Troops caught in a Balkan Ulster“, *Sunday Times*, London, 18 March 2001 i dr. Prema dokumentaciji američkog Stejt Departmenta i saopštenju Vlade Makedonije od 21. marta 2001. godine, u sklopu programa trgovine oružjem, američka pomoć Makedoniji iznosila je 4 miliona dolara u tokom 2000., a tokom 2001. godine gotovo dvostruko više - 7,9 miliona uz najavljuju novog programa pomoći u visini od čak \$13,5 miliona. Izvor: *Congressional Budget Justification for Foreign Operations*, Fiscal Year 2001, Released by the Office of the Secretary of State, Resources, Plans and Policy, U.S. Department of State, March 15, 2000

judejske Tore.⁶⁵⁷ Stoga je opravdano tvrditi da religija i etničke razlike nisu stvarni uzrok ratova, već predstavljaju “sredstvo“ da do njih dođe, kako bi interesne strane direktno i indirektno ostvarile svoje interese, odnosno kako bi se stvorile nestabilne države i regioni tj. slabe, male i ekonomski zavisne države.⁶⁵⁸

U kontekstu savremenih dešavanja u svetu, Salvoj Žižek, inače filozof i autor poznat po stavu da današnji koncept slobode predstavlja iluziju, kao i da zapadnim demokratijama vlada tržište koje srozava pojam i ideju slobode, smatra da ima nečeg lažnog u svečanim izjavama o globalnom ratu protiv Islamske države i borbi koja podrazumeva angažman svih svetskih supersila „protiv jedne klero-militantne bande koja kontroliše deo neke pustinje“. Iako Isis treba bezuslovno uništiti, jedino “ali” odnosi se na nužnost istinskom posvećivanju njegovog uništavanja, a ne kako to on naziva „patetičnim“ saopštenjima i pozivima na solidarnost svih “civilizovanih” snaga protiv „demonskog fundamentalističkog neprijatelja“. Smatra da treba „preskočiti uobičajenu litaniju levih liberala“: “Protiv terorizma se ne može boriti terorom, nasilje rađa veće nasilje”, i opravdano postavlja pitanje: kako je moguće da Islamska država opstaje?“ Naime, „uprkos zvaničnim osudama i odbacivanju sa svih strana, postoje snage i države koje je prećutno tolerišu i pružaju joj pomoć. Na primer, dok se u ratom razdiranoj Siriji vode žestoki sukobi

⁶⁵⁷ Veliku pažnju stručne svetske javnosti, ali i lavinu javnih debata izazvalo je istraživanje softverskog inženjera Toma Andersona inspirisano postojećim javnim debatama u vezi sa time da li terorizam koji je povezan sa islamskim fundamentalizmom odražava nešto inherentno islamu i izrazito nasilno u vezi sa islamom u poređenju sa drugim velikim svetskim religijama. Koristeći “Odin Text”, softver koji je sam razvio, Anderson je analizirao Stari i Novi zavet, kao i izdanje Kurana na engleskom jeziku iz 1957. godine. On je naime kategorizacijom reči u ukupno osam emocija – radost, bes/gnev, tuga, iščekivanje, gađenje, iznenađenje, strah/anksioznost i poverenje, kompjuterskom analizom tekstova došao do podataka da je u Bibliji u znatno većoj meri zastupljen gnev nego u Kuranu, kao i da ima znatno manje poverenja kao kategorije. Od sva tri teksta, nasilje je bilo najzastupljenije u Starom zavetu – ubijanje i destrukcija pominju se skoro dvostruko češće nego u Novom zavetu (5,3 %, u odnosu na 2,8), dok u Kuranu čine 2,1 % teksta. Autor se ubrzo nakon objavljivanja ove analize oštro ogradio od namere da potvrđuje ili opovrgava „nasilnost“ islama u odnosu na druge religije, ističući da Stari zavet, Novi zavet i Kuran nisu jedina literatura u vezi sa hrišćanstvom, islamom i judaizmom, niti da čine ukupan zbir ovih religija, odnosno njihovih učenja i protokola. Izvor: Osborn Samuel, „Violence more comon in Bible than Quran text analysis reveals“, *Independent*, 10 February 2016, <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/violence-more-common-in-bible-than-quran-text-analysis-reveals-a6863381.html>, (pristupljeno 11.02.2016.)

⁶⁵⁸ Čineći na taj način obistinjavanje Kantovog doživljaja po kome sve u prirodi počinje sa ratom, a mir se doživljava kao fenomen koji nije prirodan i kao nešto što nije neprijateljsko već samo uzdržavanje da se rat ili oružani sukob ne čine, po čemu se izvodi zaključak da „mir ne pada sa neba“. Izvor: Bojanić Petar, *Nasilje, figure suverenosti*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2007, str. 89

između ruske vojske i terorista Islamske države, mnogi povređeni borci Isisa prelaze na tursku teritoriju i završavaju u turskim vojnim bolnicama. Kao što je nedavno rekao David Graeber, da je Turska uvela potpunu blokadu teritorija Isisa, poput one u delovima Sirije koje drže Kurdi, a pogotovo da je prema Kurdistanskoj radničkoj partiji (PKK) i kurdskim vojnim snagama (YPG) pokazala isti “dobročudni nemar” kao prema Islamskoj državi, ova bi se odavno srušila i možda ne bi bilo pariskih napada. Umesto toga, Turska ne samo da je diskretno pomagala Isis zbrinjavajući njegove ranjene vojnike i omogućujući izvoz nafte sa njegovih teritorija, već je i žestoko napala kurdske snage, JEDINE lokalne snage koje se ozbiljno bore protiv Isisa. Turska je oborila i ruski borbeni avion koji je napadao položaje Isisa u Siriji. Slične stvari se događaju i u Saudijskoj Arabiji, ključnoj saveznicu SAD-a u regionu (kojoj odgovara rat Isisa protiv šiita), a čak je i Izrael sumnjivo rezervisan u osudi Isisa gubeći se u oportunističkim kalkulacijama o Isisu koji se bori protiv pro-iranskih šiitskih snaga, koje Izrael smatra svojim glavnim neprijateljem. Dogovor između EU i Turske objavljen krajem novembra 2015. godine, da će Turska ograničiti priliv izbeglica u Evropu u zamenu za veliku finansijsku pomoć (za početak tri milijarde evra) besramno je odvratan čin, prava etičko-politička katastrofa. Da li “rat protiv terorizma” treba voditi prihvatanjem turske ucene i nagrađivanjem jednog od glavnih krivaca za uspon Isisa u Siriji? Oportunističko-pragmatično opravdanje tog sporazuma je jasno (podmićivanje Turske kao najbrži način da se zaustavi priliv izbeglica u Evropu), ali će njegove dugoročne posledice biti pogubne“. Žižek smatra da „iz pozadine ove igre interesa, do nas dopire poruka da “totalni rat” protiv Isisa nije ozbiljan – akteri koji ga tobože vode nisu posvećeni tome. Sve je izvesnije da ovde nije reč o sukobu civilizacija (hrišćanski zapad protiv radikalizovanog islama), već o sukobima unutar svake od ove dve strane: na hrišćanskoj je to sukob između Amerike i Rusije, a na muslimanskoj sunita i šiita. Obe strane se pretvaraju da ratuju protiv Isisa, ali čudovišnost Islamske države je samo paravan iza kojeg pljušte udarci namenjeni pravom neprijatelju“. ⁶⁵⁹

⁶⁵⁹ Žižek Slavoj, „Pravi neprijatelj“, *Peščanik*, 13.12.2015., <http://pescanik.net/pravi-neprijatelj/>, (pristupljeno 27.12.2015.)

4. Politički i pravni aspekti etnopolitičkih konflikata

Veza između suvereniteta i teritorije⁶⁶⁰ je, istorijski posmatrano neporeciva, osim eventualno kod nomadskih naroda. Ipak, postojali su istorijski periodi kada je suverenitet bio podeljen na sekularni i religijski nalazivši se u odvojenim rukama. Međutim, nastanak država sa tzv. modifikovanom nezavisnošću nije nova pojava. Međunarodni poredak pokazao je priličnu fleksibilnost u davanju, odnosno obezbeđivanju statusa različitim entitetima. Evropa je obezbedila međunarodni položaj *sui generis* entiteta kao što su Sveta Stolica, mini-države poput San Marina, Andore, Lihtenštajna i Monaka, kao i neobičnih odnosno anomalnih tela poput Suverenog reda vitezova Malte. Vitezovi primera radi, održavaju diplomatske odnose sa brojnim značajnim državama u kojima uživaju diplomatski status, imunitete i privilegije. Navedena praksa je, može se reći olakšala proliferaciju mini-država i tzv. kvazi-država u periodu nakon Drugog svetskog rata. Tokom perioda Hladnog rata, vladala je rastuća tendencija za samoodređenje onih grupa koje su se nalazile pod evropskim kolonijalnim silama, ali ne i drugih etničkih grupa, naročito to nije bila pojava u zemljama komunističkih režima. Međutim, postojanje više od 6.000 različitih samo lingvističkih grupa, ukazuje na potencijalno mogući broj etničkih zahteva u budućnosti. Stiče se utisak da je izraz “nezavisnost” u velikoj meri devalviran

⁶⁶⁰ Uvažavajući teritoriju kao osnovu političke zajednice, uslov bez koga ona ne može i njen definišući faktor, težnja ka teritorijalnom proširenju preko samih etničkih granica vodi tragediji i propasti, o čemu svedoči i slučaj Grka i izgradnje države na etničkom nivou sa Aleksandrom Makedonskim. Drugim rečima, kada širenje teritorije postane važnije od građenja političkog identiteta, to se uvek završi propašću – u zemlji. O odnosu etnosa, polisa i teritorije u Grčkoj opširnije videti: Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006, str. 81-84. Izneto nalazi uporište u činjenici da teritorijalni aranžmani ove vrste podrazumevaju podelu suvereniteta i prateću jurisdikciju nad njima, uvažavajući logiku da više teritorije za jedne – predstavlja gubitak odnosno manjak teritorije za drugu etničku grupu.

u savremenom svetu. Ironija je da toliko ljudi teži ovakvim zahtevima u eri u kojoj protok kapitala, ideja, tehnologija i ljudi slabi i ograničava značaj državnosti u klasičnom smislu, i kada suverenitet države sve više erodira. U tom smislu, međunarodnoj zajednici potreban je dodatni koncept i znatno širi vokabular da “izmiri” i napravi mesta nacionalnim zahtevima koji ne mogu biti izraženi u okvirima postojećih državnih struktura. Naime, međunarodni pravni sistem današnjice zaostaje za političkim i socijalnim realitetima u mnogim zemljama sveta.⁶⁶¹

Nasilni etnički konflikti su od 60-ih godina prošlog veka, učestaliji i u porastu prema frekvenciji i intenzitetu, ponekad praćeni političkim masovnim krvoprolićima i genocidom. Epizode političkih ubistava i genocida su od 1945. godine izazvale više ljudskih žrtava nego međudržavni sukobi od 1945. do početka Iračko-Iranskog rata zajedno. U tom smislu kao nužnost nameće se ustanovljavanje adekvatnih oblika sankcionisanja masovne zloupotrebe, narušavanja i kršenja moralnih standarda globalnog društva. Strateški posmatrano, jasno je da će difuzija etničkih konflikata i širenje etničke mržnje u narednom periodu zahtevati više mera nego što je “maksimalna kolektivna demonstracija sile sa minimumom upotrebe oružja”. Etnopolitički konflikti retko ostaju u okvirima države i najčešće rasplamsavaju iredentističke strasti politizacijom srodnih grupa. Neuspeh smirivanja etničkih kriza na pravedan i odgovarajući način u svakom slučaju ohrabrilo bi autoritarne vladare da etničke zahteve potisnu isključivom silom. U nekim slučajevima, međunarodni pritisak i diplomatija mogu sprečiti krizu u okviru neke zajednice u ranoj fazi, ali dva institucionalna “zaštitnika” prava nacionalnih manjina su ipak u većoj meri učinkovitija. U prvom redu to je Visoki predstavnik za nacionalne manjine, institucija ustanovljena u januaru 1993. godine u okviru Konferencije za bezbednost i saradnju u Evropi (o kojoj je bilo reči u prethodnom delu disertacije), sa zadatkom “objektivne procene stvaranja razdora i preporuka za njihovo prevazilaženje” ostalim članicama EU. Iako institucionalno uspostavljanje Visokog predstavnika predstavlja ne samo prepoznavanje problema već i napor ka njegovom prevazilaženju, realno posmatrano, zadatak i misija koji su mu dodeljeni, daleko su

⁶⁶¹ Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 34-35

iznad institucionalnih kapaciteta i mogućnosti za sprečavanje, odnosno smirivanje etnopolitičkih kriza.⁶⁶² Sa druge strane, UN pokušavaju da izvrše pritisak na zemlje članice radi pokazivanja snažnije političke volje i resursa za odgovor na etnopolitičke krize. Obično, kreatori nacionalnih politika nerado opredeljuju resurse za krize koje nemaju neposredne nacionalne posledice, dok intervencije iziskuju ogromne troškove i ljudstvo. Upravo u ovoj činjenici leži potreba većeg angažmana UN i njenih članica uzimajući u obzir da nedostatak prepoznavanja etnopolitičkih kriza može izazvati ozbiljnu nestabilnost i imati velike reperkusije po međunarodnu bezbednost. Kriza u Bosni i Hercegovini je za evropske i američke kreatore politike bila snažna pouka u tom smislu, kao i slučaj Kambože za UN, inače “najskupljem” naporu ove institucije od njenog osnivanja.⁶⁶³

Dosadašnja međunarodna involviranost u prethodne etničke konflikte i intervenisanje u tom pogledu, prevashodno se odnosila na unilateralno uplitanje u unutrašnje stvari suverene zemlje. Iako retko, kolektivne intervencije podrazumevale su slučajeve poput Korejskog rata i operacije Pustinjska oluja. Pravo mešanja u unutrašnje stvari suverene države u velikoj meri je ograničeno međunarodnim pravom, iako se neretko dešava “iznalaženje razloga opravdanja istog”. Sa druge strane, poglavlje VIII Povelje UN svojim članom 34. dozvoljava kolektivnu intervenciju, odnosno dozvoljava Savetu bezbednosti “da istraži sporove koji su doveli do deljenja”. U tom smislu, zakonski ustrojena državna vlast ima i mogućnost da traži intervenciju druge države u njeno ime, kao i još najmanje sedam okolnosti na osnovu kojih je zakonski dozvoljena intervencija. Činjenica da humanitarni razlozi ne spadaju u ove okolnosti, pored jasno ustanovljenih normi osnovnih ljudskih prava u odnosu na prava države, stvaraju utisak da se u odredbama Povelje pre insistiralo na iznalaženju opravdanja odnosno pobrajanju što većeg broja razloga za intervenciju - nego za zaštitu prava kojima je intervencija posvećena. Drugim rečima,

⁶⁶² Opširnije videti: Huber J. Konrad, „Preventing Ethnic Conflict in the New Europe: The CSCE High Commissioner on National Minorities“, *Minority Rights and Responsibilities: Challenges in the New Europe*, Institute on East-West Studies, New York, 1993, str. 285-310

⁶⁶³ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 147-148

iako je u principu intervencija *per se* nezakonita – veliki je broj zakonskih izuzetaka, kao i njihovih “adekvatno preformulisanih razloga” odnosno presedana.⁶⁶⁴

Pravne okolnosti međutim ostaju trnovite stvarajući teške okolnosti za ugrožene u konfliktima. Države i međunarodne organizacije koje se odlučuju da intervišu u etnopolitičkim konfliktima preferiraju čvrstu pravnu utemeljenost što u mnogim slučajevima produžava konflikt i ne sprečava agresiju u njemu, iz prostog razloga što bi u takvim okolnostima proaktivnog pristupa slanje izviđačkih misija sa zadatkom utvrđivanja činjeničnog stanja, medijatora ili uvođenje sankcija moglo – zavisno od tumačenja - predstavljati uplitanje u unutrašnje stvari suverene zemlje – iako postoji veliki broj primera kada pojedinim državama to nije smetalo da sprovedu svoju intervenciju. Nedostatak pravnih normi koje jasno ustanovljavaju ko bi, kada i na koji način trebalo da interviše, pored toga što otvara mogućnost da intervencija bude nelegalna i nepravedna, stvara uslove za “različito tumačenje ne/opravanosti” istih. Deo međunarodnih pravnih autoriteta smatra da bi preovlađujući princip trebao biti princip nemešanja, dok drugi zastupaju ideju o superiornosti ljudskih prava te potrebu njihove zaštite intevenisanjem. Pored toga, međunarodna praksa pokazala je da su neselektivne i nepravedne intervencije moćnih svetskih država sprovedene u prošlosti viktimizovale slabije države što je dodatno podelilo pravnu i političku javnost, kao i zvaničnike UN u pogledu toga da li humanitarne intervencije trebaju biti procenjivane od slučaja do slučaja kao moralno, a ne kao zakonsko pravo. Ovakve interpretacije naime u određenoj meri zanemaruju odredbe Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida i Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima kojima su garantovana prava na život i bezbednost ljudi. Konvencija sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida⁶⁶⁵ dalje zabranjuje državnim vlastima preduzimanje bilo kakvih koraka protiv bilo koje

⁶⁶⁴ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 148

⁶⁶⁵ Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine bazirana je na definisanju pojma genocida koji je u upotrebu prvi put uveo Rafael Lemkin 1944. godine kojima je opisivao masovna ubistva koja su vršili nacisti, a u kojima termin „masovno ubistvo“ nije smatrao odgovarajućim. Tokom poslednje decenije XX veka proširena je i upotreba termina „etničko čišćenje“ koji, u odnosu na genocid u svojim pojavnim oblicima ima razlike, ali njegova definicija još uvek nije opšte prihvaćena. Distinkciju i najsveobuhvatniju raspravu između

etničke, religijske ili nacionalne grupe. Iz prethodno iznetog proizilazi da osnovni problem, pored nepostojanja egzaktno determinisanih odredaba mogućnosti i načina intervenisanja, veliki problem predstavlja i nepoštovanje odredaba i principa konvencija od strane samih zemalja potpisnica (kao i zemalja koje ih nisu ni ratifikovale), stvarajući tako dodatnu pravnu zabunu sa jedne i luksuz “interesnih” opravdanja intervencija sa druge strane.⁶⁶⁶

Kako Povelja UN zabranjuje humanitarne intervencije na teritoriji drugih država osim u slučajevima (opšti izuzetak) zločina koji predstavljaju pretnju miru i bezbednosti u međunarodnom društvu, stiče se na prvi pogled utisak da Povelja UN zabranjuje ono što Konvencija o genocidu zahteva, naime intervenciju kada jedna država vrši genocid na sopstvenoj teritoriji. Drugim rečima, Povelja UN državama daje pravo da se umešaju u unutrašnje poslove drugih država kada ove planiraju ili vrše genocide, dok Konvencija nalaže državama obavezu da se u ovakvim i sličnim situacijama umešaju.⁶⁶⁷

Klasični realizam u okviru teorije u međunarodnoj politici tvrdi da je država, a ne pojedinci, jedini suštinski akter, da spoljnu politiku određuju nacionalni interesi i da su moralni obziri u smislu odgovornosti nepogodni, pa i štetni u međunarodnim odnosima.⁶⁶⁸ U savremenim uslovima, nakon mira u Vestfaliji 1648. godine, može se reći da ovaj realizam vlada gotovo u potpunosti, ali je nakon Drugog svetskog rata došlo do određenih promena. Od nirnberških procesa do rata na Kosovu može se videti kako je focus na pojedincima i “moralnim obzirima” u međunarodnim odnosima sve jači, i obratno, sve jače ograničavanje principa unutrašnje autonomije ili suvereniteta pojedinačnih država. Suština je očuvanje suvereniteta i postavljanje

genocida i etničkog čišćenja opširnije videti: Naimark M. Norman, *Fires of Hatred: Ethnic Cleaning in Twentieth-Century Europe*, Harvard University Press, Cambridge, MA, London, 2001

⁶⁶⁶ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 148-149

⁶⁶⁷ Opširnije videti: Svensen H. Fr. Laš, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006, str. 210

⁶⁶⁸ O osećaju moralne odgovornosti u međunacionalnim odnosima i odnosima među državama opširnije videti: Morgenthau Hans, *Politics Among Nations*, Knopf, New York, 1948

granica tog suvereniteta u odnosu na pojedince u tim državama što i spada u domen ljudskih prava.⁶⁶⁹ U tom kontekstu kršenje ljudskih prava treba da podrazumeva osudu, u ozbiljnim slučajevima sankcije i u najtežim slučajevima intervencije. Međutim, po svemu sudeći, pitanje da li i u kojoj meri “moderni humanitarni ratovi” predstavljaju pravedne ili nepravedne intervencije ostaće bez pravog odgovora.⁶⁷⁰

Poslednje dve decenije trend u međunarodnom pravu donekle ohrabruje s obzirom da postoje naponi u vezi sa tzv. kodifikacijom principa i identifikacijom uslova pod kojima bi humanitarni imperativi prevazišli suverenitet države bez njegovog urušavanja.⁶⁷¹ Iako ovo predstavlja pozitivan pomak, nedostaci su višestruki i tiču se pre svega nemogućnosti preciznog determinisanja parametara u okviru identifikovane situacije koja bi opravdala neku intervenciju, nepostojanje pravne legislative u vezi sa uvođenjem sankcija, kao i standarda za identifikaciju strategija koje bi trebale biti primenjivane u ovakvim slučajevima. Drugim rečima, kodifikacija etnopolitičkih konflikata nije moguća u pravom smislu te reči uvažavajući činjenicu da su okolnosti i faktori svakog konflikta slučajevi za sebe. I sama praksa pokazuje da, izuzev nekoliko unilateralnih odnosno kolektivnih intervencija u slučajevima masovne zloupotrebe i kršenja ljudskih prava, ni jedna nije bila preduzeta samo i isključivo radi njihovog sprečavanja, već su motivi uvek bili višestruki. Unilateralne intervencije u tom pogledu su najviše sporne usled fabrikovanja razloga za intervencije kao humanitarnih neophodnosti. Praktično, manjkavosti

⁶⁶⁹ O ograničavanju u odnosu na pojedinca u državi (vlast) opširnije videti: Rols Džon, *Zakon naroda*, (prev. Ljiljana Nikolić), Alexandria Press, Beograd, 2003

⁶⁷⁰ Misli se prevashodno na hrišćanski koncept pravednog rata i Avgustinovo određenje rata kao nečega što se događa kako bi se postigao mir, pri čemu je u pravednom ratu reč o negativnoj pravdi. Prema ovoj tradiciji rat se posmatra kao zlo koje treba sprečiti i stoga se postavljaju strogi zahtevi za njegovo promatranje kao pravednog fenomena koji se dele u tri osnovne grupe: *jus ad bellum* (o pravnom osnovu ratovanja), *jus in bello* (o pravnom osnovu sredstava koja se koriste) i *jus post bellum* (o pravnom osnovu kraja rata). O konceptu pravednog i nepravednog rata opširnije videti: Avgustin, *Država božja*, (prev. Marko Višić), CID, Podgorica, 2004, knjiga XIX, str. 11-13; Johnson T. James, *The Just War Tradition and the Restraint of War*, Princeton University Press, Princeton, 1981 i Walzer Michael, *Just and Unjust Wars*, Basic Books, New York, 1977

⁶⁷¹ O kodifikaciji principa i uslova pod kojima bi humanitarni imperativi prevazišli suverenitet države bez njegovog urušavanja opširnije videti: Chopra Jarat, Thomas Weiss, „Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Interventionism“, *Ethic & International Affairs*, No. 6, 1992, str. 95-117

međunarodnog prava u pogledu suvereniteta država, unose konfuziju i onemogućavaju adekvatnu strategiju i pravednu reakciju međunarodne zajednice u cilju sprečavanja ili okončanja etnopolitičkih kriza. Problem je naime u suprotstavljenosti odnosno kontradiktornosti jednih od dva osnovna principa međunarodnog prava: principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta i prava za mešanje u unutrašnje stvari u slučajevima narušavanja humanitarnih principa. Eksterno ponašanje država koje često rezultira narušavanjem principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta neke druge zemlje, predstavlja kršenje normi međunarodnog prava i trebalo bi biti primenjivano u istom onom odnosu kao i sankcionisanje država koje u okvirima vlastite države, krše međunarodno priznate norme.⁶⁷²

Davanje prava nacionalnim i etničkim grupama da sami odrede sopstvene sudbine, predstavlja esencijalni argument implementacije osnovnih ljudskih prava koja su iznad prava države da provodi sopstvene delatnosti, naročito kada država odabere genocid ili političko ubistvo kao formu očuvanja svoje postojeće strukture.⁶⁷³ Međutim, pri sagledavanju političkih i pravnih aspekata etnopolitičkih konflikata nameće se zaključak da je neophodno da novi svetski poredak u pravom smislu te reči naglasi kolektivnu odgovornost i međusobnu saradnju zasnovanu na temeljima objektivnosti koji će stvoriti prostor za rešavanje potencijalnih etnopolitičkih konflikata na način koji bi zadovoljio veliku većinu međunarodnih aktera sa jedne, i princip pravde sa druge strane.⁶⁷⁴

⁶⁷² Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 150-151

⁶⁷³ Harff Barbara, „Genocide and Human Rights: International Legal and Political Issues“, *University of Denver Monograph Series in World Affairs*, Denver, Vol. 20, Book 3, 1984, str. 78

⁶⁷⁴ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 147

5. Strategije odgovora na etnopolitičke krize

Eksplozija nasilnih etničkih konflikata nakon Hladnog rata suočila je međunarodnu zajednicu sa dva osnovna normativna i praktična izazova oko kojih ni danas, a čini se ni u budućnosti nikada neće postojati stabilan konsenzus – kako sačuvati prava etničkih manjina i njihove interese, unutar postojećih državnih struktura i kako pronaći moralno opravdan pravni okvir kojim će biti determinisane one secesionističke etničke težnje koje treba podržati i međunarodno priznati.⁶⁷⁵ Drugim rečima, međunarodna zajednica je upornošću prisustva dugotrajnih nasilnih etničkih konflikata širom sveta suočena sa njihovim neprihvatljivim posledicama koje se ogledaju u terorizmu, trgovini drogom i ljudima, humanitarnim krizama, talasima izbeglica i pretnje širih sistemskih ratova.⁶⁷⁶

Rešavanje nasilnih i dugotrajnih etničkih konflikata izuzetno je teško, u nekim slučajevima čini se i nemoguće u odnosu na mogućnost smirivanja tenzija i rivaliteta. Naime, krize koje se odnose na azijsko stanovništvo u Ugandi (proterivanje), Kurde (represija), bugarske Turke (nasilna asimilacija), Tamile u Šri Lanki (rasna represija), Palestince (samoodređenje), Grke/turske Kiprane (tenzije oko zemlje), Ulstere (protestantsko katolička tenzija u vezi toga da li Severna Irska treba biti britanska ili irska) i drugi, predstavljaju gotovo generacijski nerešive slučajeve za

⁶⁷⁵ Za normativno-pravne aspekte i posebnosti u vezi intervencija u „stranim konfliktima“ opširnije videti: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 88-121

⁶⁷⁶ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 90

stručnu javnost. Društva su polarizovana militarizmom i etnocentrizmom uz georafsku deobu jer je stanovništvo prinuđeno da napusti takva područja. Mirovne operacije u tom smislu obezbeđuju samo periode relativnog smirivanja napetosti koje stvara prostor za eventualno efikasno iznalaženje sporazuma pregovorima. U okviru etnopolitičkih kriza postoji pet ključnih faza u kojima se može, zavisno od odabrane strategije diktirane okolnostima može delovati. Prva faza podrazumeva mirnu i stabilnu situaciju sa visokim stepenom socijalne stabilnosti i legitimnim režimom. Druga je situacija političke napetosti u kojoj dolazi do rastućih socijalnih i političkih podela često po frakcijskim linijama stvarajući okolnosti dovoljne za političku krizu. Treću karakterišu nasilni politički konflikti sa erozijom političkog legitimiteta vlasti i rastućim prihvatanjem frakcijskih politika. U četvrtoj fazi prisutan je sukob niskog intenziteta uz otvoreno neprijateljstvo sa oružanim konfliktom između frakcijskih grupa i uz režimsku represiju i pobunu. Konačno, peta faza podrazumeva konflikt “visokog” intenziteta sa organizovanom borbom rivalskih grupa, masovnim ubistvima i raseljavanjem velikog dela civilnog stanovništva.⁶⁷⁷

Rešavanje etničkih konflikata pored toga što predstavlja izuzetno kompleksan proces, kao takav opterećen je brojnim direktnim i indirektnim interesima strana uključenim u njega, kao i stranama koje žele da učestvuju u njegovom razrešenju. U tom smislu, pre izbora strategije odgovora na etnopolitičku krizu, od suštinske je važnosti napraviti distinkciju između upravljanja/nadzora/vođenja konflikta sa jedne, i načina razrešenja konflikata odnosno postizanja mira kao ishoda konflikta sa druge strane. Navedeno je važno naročito u situacijama u kojima je iz bilo kog razloga u datim okolnostima nemoguće postići trenutno rešenje mirnog ishoda kao trajnog rešenja. Ipak, ova distinkcija ima nekoliko aspekata. Kao prvo, ona ni na koji način ne implicira konačni ishod konflikta. Drugo, upravljanje konfliktom predstavlja pokušaj suzbijanja

⁶⁷⁷ Thackrah John Richard, *Dictionary of Terrorism*, Routledge, London/New York, 2004, str. 41-42; De Bono E., *Conflict: A Better Way to Resolve Them*, Penguin, London, 1985; Ryan S., „Conflict Management and Conflict Resolution“, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 2, No. 1, 1990, str. 55-70 i Jongman A., Schmid A., „Trends in Contemporary Conflicts and Human Rights Violations“, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, No. 3, 1999, str. 119-150

ili ograničavanja efekata trenutnog etničkog konflikta i kao treće, razrešenje etničkog konflikta teži ustanovljavanju institucionalnog okvira u kome će sukobljeni interesi konfliktnih strana – etničkih grupa ili države sa kojom su u sukobu – biti postignuti u obimu i na način da omogućavaju saradnju i nenasilni kompromis interesa nekada nasilno konfrontiranih. Uzimajući u obzir kompleksnost postupka upravljanja ili razrešenja etničkih konflikta, jasna je potreba značaja doprinosa organizovane međunarodne zajednice, OEBS, UN, Afričke unije, pojedinačnih država i nevladinog sektora postupku njihovog odabira i realizacije.⁶⁷⁸

Agenda UN za mir, koju je 17. juna 1992. godine formulisao Generalni sekretar Butros Gali izdvaja četiri vrste odgovora na etničke, religijske, socijalne, kulturološke i lingvističke sukobe i to su: na prvom mestu preventivna diplomatija, mirotvorstvo odnosno stvaranje mira, održavanje mira i postkonfliktna izgradnja mira. Mirotvorstvo odnosno stvaranje mira podrazumeva i odnosi se na “najdublje uzroke konflikta: ekonomsko beznade, socijalnu nepravdu i političko ugnjetavanje” kod kojih izgradnja mira uključuje bilo koju međunarodnu akciju koja može doprineti i voditi mirnom rešavanju datog konflikta. Održavanje mira podrazumeva upotrebu vojnog personala u tzv. neborbenim ulogama poput nadgledanja prekida vatre, a što podrazumeva saglasnost i pristanak obe sukobljene strane. U idealnim uslovima, oni imaju mogućnost uspostavljanja trajnog mira neposredno po postizanju dogovora konfrontiranih snaga u datoj krizi ili konfliktu.⁶⁷⁹ Agenda za mir UN, ni u jednom svom segmentu ne referiše na “primenu mira”, odnosno upotrebu sile tj. prisile zaraćenih strana da obustave neprijateljstva. Izgrađivanje mira podrazumeva jasno i objektivno definisane smernice, precizne strateške ciljeve i taktiku prilagođenu “odabranoj strani”, sposobni da predvide tok konflikta kako bi bili u mogućnosti da izaberu i primene odgovarajuće mere osiguranja mira. Održavanje mira

⁶⁷⁸ Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford Univesity Press, New York, 2007, str. 132-154

⁶⁷⁹ Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping*, United Nations, New York, 1992, citat paragrafa 11

podrazumeva prisustvo i preduzimanje svih neophodnih mera za transfer vlasti na stranu odabranog lokalnog vođstva.⁶⁸⁰

Strategije odnosno mere koje omogućavaju anticipaciju i obuzdavanje etnopolitičkog konflikta uključuju preventivnu diplomatiju i postupke predviđene da odgovore građanskim ratovima, represiji i anarhiji koja pretili da ugrozi ljudska prava i živote velikog broja ljudi. Sa ciljem otklanjanja nasilja i sprečavanja velikih kriza, osam osnovnih strategija odgovora na etnopolitičke krize predstavljeno je prema troškovima koštanja i efektu najmanjeg izazova po suverenitet zemlje, ka onim strategijama koje podrazumevaju opoziv i poništenje državnog suvereniteta.⁶⁸¹

1. Izdavanje rano-upozoravajuće procene predstojećih ili eskalirajućih konflikata; slanje misija za utvrđivanje činjeničnog stanja i objava rezultata; ustanovljavanje novinske agencije odnosno biroa finansiranog od strane UN koji će obezbediti trenutni neposredni pristup telekomunikacijama u cilju osiguravanja globalne distribucije vesti i izveštaja (CNN za mir). Ovakva politika mera naročito je značajna za slučajeve građanskih ratova i represije u njihovim ranim fazama, jer izveštaji o činjeničnom stanju i smrtonosnim konfliktima izdati nakon šest meseci, poput onih u Bosni i Hercegovini, nisu ništa drugo do prazna gestikulacija.
2. Pozivanje vlasti i njihovih oponenta radi uspostavljanja dijaloga; obezbeđivanje međunarodne medijacije i arbitraže; ponuda političkih i materijalnih podsticaja koji bi

⁶⁸⁰ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 151

⁶⁸¹ Harf Barbara, „Bosnia and Somalia: Strategic, Legal and Moral Dimensions of Humanitarian Intervention“, *Report from the Institute for Philosophy and Public Policy*, Vol. 12, No. 3-4, Summer/Fall 1992, str. 5-7 i opširnije: Ferris Elizabeth, *Challenge to Intervene: A New Role for the United Nations?*, Life and Peace Institute, Uppsala, Sweden, 1992 i Brown E. Michael, Chantal de Jonge Quadraat, „Internal Conflict and International Action – An Overview“, Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, str. 235-265

ohtabrili sukobljene strane da postignu dogovor. Ove mere pogodne su za primenu u ranim i srednjim stadijumima građanskih ratova.

3. Osuda kršenja međunarodnog prava; izdavanje zvaničnih upozorenja za uvođenje sankcija; ustanovljavanje vremenskih rokova i njihovih granica za korektivne mere prekršiocima. Ovakve metode mogu doprineti obuzdavanju namere države da počinii značajne masovne zloupotrebe i kršenja ljudskih prava. Imaju manji uticaj na zaraćene strane u građanskom ratu, naroćito one ćije su moralne i politićke veze sa međunarodnom zajednicom slabe. Znaćajno je da ovakve mere predstavljaju više simbolićan akt pomoćii za uspostavljanje pravne i politićke pozornice za snaćnije međunarodno delovanje.
4. Povlaćenje diplomatskog priznavanja; uvođenje sankcija; embargo na vojnu opremu, zalihe energenata i druga sredstva koja omogućavaju produćetak borbenih dejstava. Ovakve mere mogu biti preduzete prema svim zaraćenim stranama u građanskom ratu i protiv države koja u velikoj meri kršii ljudska prava. Od iznetih mera, embargo je najdelotvorniji, ali i postupak koji je najteće sprovoditi konzistentno. Implementacija ovih mera podrazumeva odgovornost viših nivoa.
5. Ogranićena upotreba sile poput nadletanja vojne avijacije, usidrenih vojnih brodova i uvođenje umerenih oružanih mirovnih snaga sa dovoljnom oružanom snagom da se u slućaju napada odbrane. Ove metode prenose snaćnu poruku zaraćenim stranama u etnićkom konfliktu i pozicioniraju međunarodne snage da mogu snaćnije odgovoriti ukoliko stanje pripravnosti nije dovoljno upozorenje.
6. Opoćinjanje selektivne upotrebe sile poput zabrane kretanja vojnih snaga, vazdušnih udara na odabrane stratećke ciljeve, zarobljavanja i razorućavanja boraca (individualno ili manjih jedinica). Ove mere zahtevaju “zauzimanje strane” od strane međunarodne zajednice, što je politićki vidljivo kada je jedna strana oćigledni agresor odnosno poćinitelj, dok je u specifićnim situacijama građanskih ratova gotovo nemoguće. Ovakva

selektivna upotreba sile tako može dovesti do eskalacije sukoba što u svakom slučaju može voditi pogoršanju situacije i produženju konflikta.

7. Upotreba kolektivne vojne sile sa ciljem razdvajanja zaraćenih snaga, zaštite neutralnih područja i uspostavljanja procedura i zona za dostavu i distribuciju humanitarne pomoći.⁶⁸² Ovo je najodlučnija i ujedno najskuplja strategija međunarodnog odgovora na etnopolitičke krize, a možda i jedina sposobna da odgovori na slučajeve poput Somalije. Ključ ove strategije leži u upotrebi svih raspoloživih sredstava radi uspostavljanja sigurnih i bezbednih zona koje bi omogućile snabdevanje i zaštitu civilnog stanovništva. Ovo je uslovno rečeno srednje ili prelazno rešenje koje nužno mora biti praćeno diplomatskim i političkim inicijativama postizanja političkog dogovora. Ova strategija je nedvosmisleno visokorizična, ali izostanak delovanja može voditi daleko većem obimu nepravde i troškova.
8. Ustanovljavanje institucija privremenih, međunarodno sponzorisanih povereništava; ponovna izgradnja administracije i osnovnih usluga; obezbeđivanje materijalne i tehničke pomoći; nadgledanje izbora. Ova strategija tzv. sveukupne intervencije ekvivalentna je savezničkim snagama u okupiranoj Nemačkoj nakon 1945. godine i akciji UN u Kambodži i zahteva skupu i dugotrajnu posvećenost. Vojna okupacija i povereništva su, odnosno bi trebala biti poslednja mera sankcije za države i lidere koji ne odustaju od masovnih ubistava. U tom smislu intervenišuće snage moraju demonstrirati neophodnost i proporcionalnost, a vojna intervencija treba da predstavlja imperativ i stati kao poslednje sredstvo.

⁶⁸² Argumentacija koja ide u prilog razdvajanju zaraćenih strana ogleda se u činjenici da je od 27 etničkih konflikata u intervalu od 50 godina, od 1944. do 1994. godine, 12 etničkih sukoba okončano potpunom vojnom pobedom jedne strane, pet *de jure* i *de facto* podelom, a samo dva potisnuta vojnom okupacijom treće strane. Samo ukupno osam konflikata okončano je aranžmanom koji nije podrazumevao podelu zemlje. Izvor: Kaufmann Chaim, „Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars“, Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, str. 288-290

Pored iznetih generalnih strategija odgovora na etnopolitičke krize odnosno konflikte, od izuzetne je važnosti naglasiti njihovu opštost što implicira ponovo zaključak da su svaka etnička kriza i etnopolitički konflikti slučajevi za sebe sa posebnim osobenostima i zahtevima. U prilog tome ide i činjenica da secesionistički pokreti predstavljaju posebnu vrstu problema, dodatno usložnjavajući kompleksnost etnopolitičkih kriza. Klasična tradicionalistička zabrinutost u tom smislu tiče se toga da, dodeljivanje posebnog pravnog statusa, prema domaćim i međunarodnim zakonima, etnopolitičkim secesionističkim grupama predstavlja impuls koji može voditi bezbroju zahteva i kontra-zahteva i dugotrajnom konfliktu koji bi tek samo nekoliko postojećih država ostavio netaknutima, s obzirom da je većina zemalja etnički heterogeno. Sudeći prema postojećoj političkoj situaciji u svetu, slobodno se može reći da je tradicionalističko stanovište bilo u potpunosti opravdano, kao i da stvarnost pokazuje njegovo otelotvorenje u potpunosti.

Eventualno prevazilaženje ovakve zabrinutosti tradicionalista i izbegavanje konflikta ove vrste, u teoriji bi moguće bilo ustanovljavanjem jasnih standard pod kojim neka etnička grupa može ostvariti svoje secesionističke težnje, a ukoliko konflikt traje, dizajniranjem specifičnih međunarodnih aktivnosti koje bi dovele do mirnog rešavanja konflikta. Iako pokušaj, ovakva rešenja naivna su u odnosu na političku realnost današnjice. Naime, razlozi za zabrinutost su u potpunosti opravdani s obzirom da samo u periodu od 1945. do 1990. godine svet beleži 233 manjine u 127 zemalja od kojih gotovo 80% je u nekom periodu podržavalo pokrete za autonomiju, a skoro 30 grupa vodilo je radi ostvarivanja autonomije dugotrajne građanske ratove.⁶⁸³ Istini za volju, praksa pokazuje da je ovakve tendencije znatno lakše sprečiti u društvima sa apsolutističkim režimima, jer su demokratska društva uglavnom bila sposobna da nacionalističke i manjinske zahteve smire dodeljivanjem jednakog tretmana pod zakonom omogućavajući tzv. specijalne statute odnosno neke vrste autonomija. U tom smislu standardi koji bi identifikovali potencijalne oblasti problematične za manjine poput diskriminacije ili eksploatacije i ustanovili poseban set kriterijuma kojima bi grupa koja teži dominaciji bila

⁶⁸³ Deo konflikata prikazan je u okviru VII poglavlja disertacije grafičkim prikazom 16. – Pregled postojećih etnopolitičkih konflikata u svetu sa presekom u 1993. godini.

sankcionisana, može predstavljati alternativno rešenje ka stvaranju situacije koja bi prevazišla međusobnu netoleranciju. Opet, praksa je dosta složenija i pokazuje različite slučajeve. Primera radi, poslednja dva veća slučaja pobunjenika u demokratskim zapadnim društvima, katolika u Severnoj Irskoj i Baskijaca u Španiji pokazuju da rešenja ovakve vrste nisu uvek u potpunosti učinkovita. Baskijci danas uživaju regionalnu autonomiju, dok Irska republikanska armija (IRA) beleži pad podrške javnosti i otpora kao prema terorističkoj organizaciji čak i u okviru zajednice koju predstavlja. Međutim, nasilje u oba slučaja nije nestalo već se nastavlja, ali ne pruža prostor za međunarodnu intervenciju. Uzimajući u obzir izneto, u cilju izbegavanja tzv. “balkanizacije” teritorija koje su etnički heterogene, pravno ograničavanje secesionističkih zahteva izdvaja se kao potencijalno adekvatno rešenje za demokratske vlade i režime. Činjenica je naime da nedostatak međunarodnih standarda, zajedno sa nesigurnošću u vezi izbora strategije koja je odgovarajuća i zakonita u datom slučaju etnopolitičke krize odnosno konflikta, može pogoršati postojeći konflikt.⁶⁸⁴

Nakon izloženih faza etnopolitičke krize odnosno konflikta i osnovnih strategija odgovora na njih, veoma je važno istaći da je eksplozija nasilnih etničkih konflikata u svetu po okončanju Hladnog rata, pokazala tri osnovna moguća ishoda njihovog rešavanja. Prvi eventualni ishod podrazumeva nasilno rešavanje konflikta putem rata što, ukoliko jedna od konfrontiranih strana osigura vojnu pobedu momentalno rezultira postizanjem izmirenja spora. Visokorizičan i brutalan ishod koji upravo međunarodna zajednica želi da izbegne. Drugi eventualni ishod, dijametralno suprotan od prvog, tiče se samoinicijativnih pregovora konfrontiranih strana kojima se postiže dogovor, ali je kod etničkih konflikata najmanje izvestan. Ograničenja prve dve alternative ishoda etničkih konflikata naglašavaju značaj treće mogućnosti koja se odnosi na

⁶⁸⁴ Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 153-154

intervenciju međunarodnih trećih strana⁶⁸⁵ odnosno bilo koje osobe, agencije, države ili organizacije koje imaju kapacitet da donesu ili doprinesu mirnom rešenju.⁶⁸⁶

Kako u tom kontekstu, treće intervenišuće strane mogu težiti bilo kojem od ciljeva - izgradnji ili održavanju mira, dodatno se usložnjava vrsta interesa, način intervenisanja, pozadinski motivi i broj interesnih strana u svim fazama etničkog konflikta.

Veliki broj međunarodnih aktera involviranih u etnopolitički konflikt sa različitim ulogama, kao i različitim načinima funkcionisanja i zadacima koje sprovode - nužno podrazumevaju njihovo redefinisane i ponovno prilagođavanje svakom pojedinačnom datom etničkom konfliktu. Na taj način potvrđuje se još jednom da je gotovo po definiciji, svaki etnički konflikt idiosinkratičan i značajno drugačiji od ostalih.⁶⁸⁷

U tom smislu javlja se potreba “stvaranja” novog prostora za nacije koje nisu dostigle nezavisnost bez ohrabrivanja dezintegracije, separatizma i razdora u okvirima međunarodnih organizacija i diplomatije, što neminovno zahteva korak napred, ne napuštanje, već iskorak ispred dva tradicionalna modela zaštite manjina (sa ili bez autonomije) i zaštita ljudskih prava.⁶⁸⁸

Teorije konflikta izneto posmatraju na različite načine sagledavajući implicitne pretpostavke u vezi sa načinima njihovog rešavanja. Tako teorije interesa naglašavaju da promena interesa sukobljenih strana u konfliktu ili pronalaženje formule koja će naglasiti zajednički cilj, može

⁶⁸⁵ Bercovitch Jacob, „Third Parties in Conflict Management: The Structure and Conditions of Effective Mediation in International Relations“, *International Journal*, Vol. 40, No. 4, Autumn 1985, str. 737-738

⁶⁸⁶ Harbottle Michael, „The Strategy of Third Party Intervention in Conflict Resolution“, *International Journal*, Vol. 35, No.1, Winter 1970-80, str. 120

⁶⁸⁷ O dinamičkoj perspektivi koja opisuje evoluciju etničkih konflikata u odnosu na statičku, ističući elemente posebnosti svakog etnopolitičkog sukoba u odnosu na druge u kontekstu intervencije trećih strana opširnije videti: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 90-115

⁶⁸⁸ Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 35

voditi rešavanju etničkog konflikta.⁶⁸⁹ Sa druge strane, teorije identiteta naglašavaju važnost konfliktnih interpretacija i suprotstavljenih pogleda koje, preteranim insistiranjem na različitosti vode percepciji opasnosti po opstanak, rezultirajući etničkim konfliktom, te stoga zastupaju napore ka umanjenju ovih razlika u cilju okončanja etničkih sukoba.⁶⁹⁰ Evolucionari pak, u osnovi su i težnji za ostvarivanjem sopstvenih interesa i sklonosti ka društvenosti i razvoju grupnog identiteta, a uključuju i procese kulturološke i biološke dinamike. Odatle sledi da bi oslanjanje isključivo na interesnu dimenziju u okviru etničkog konflikta, kao kod teorije racionalnog izbora koja jednostavno definiše identitet kao segment interesa, dalo nepotpune rezultate analize grupnih težnji i motiva etničke borbe, kao i modaliteta rešavanja etničkih konflikata. U tom smislu, evolucionarne teorije pri razmatranju modaliteta rešavanja etničkih konflikata naglašavaju značaj razumevanja načina na koji su interesi i identiteti relevantni u etničkom konfliktu kao motivaciono ponašanje u grupi, uvažavajući činjenicu da usvajanje univerzalističkih normi kao apsolutnih podrazumeva poništavanje grupnog identiteta i razlika.⁶⁹¹

⁶⁸⁹ O teorijama interesa i njihovim modelima rešavanja etničkih konflikata opširnije videti: Sherif M., Harvey O. J., White B. J., Hood W. R., Sherif C. W., *The Robbers Cave Experiment: Intergroup Cooperation and Competition*, Wesleyan University Press, Middletown CT, 1987 i Fisher R., Ury W., *Getting to Yes: Negotiating without Giving In*, Penguin Books, New York, 1981

⁶⁹⁰ O teorijama identiteta i njihovim modelima rešavanja etničkih konflikata opširnije videti: Volkan Vamik D., *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Farrar, Strauss and Giroux, New York, 1997; Montville V. Joseph, „The Psychological Roots of Ethnic and Sectarian Terrorism“, Volkan V. D., Demetrios A. J., Montville V. J., *The Psychodynamics of International Relationships*, Vol. I: Unofficial Diplomacy at Work, Lexington Books, Lexington MA, 1990, str. 163-180 i White E., *Genes, Brains and Politics: Self-Selection and Social Life*, Praeger, Westport, 1993

⁶⁹¹ O evolucionističkim teorijama modaliteta rešavanja etničkih konflikata opširnije videti: Ross Howard Marc, „Contributions of Evolutionary Thinking to Theories of Ethnic Conflict and Its Management“, Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 71-95; Boyd Robert, Richerson J. Peter, „Culture and Cooperation“, Mansbridge J. Jane, *Beyond Self-Interest*, University of Chicago Press, Chicago, 1990, str. 111-143; Ross Howard Marc, *The Management of Conflict: Interpretations and Interests in Comparative Perspective*, Yale University Press, New Haven CT and London, 1993 i Fearon James D., Laitin David D., „Explaining Interethnic Cooperation“, *American Political Science Review*, No. 90, 1996, str. 715-735

6. Perspektiva otklanjanja etničkih konflikata kao preduslov međunarodne bezbednosti

*P*rva dekada novog milenijuma pokazala je da pitanje „upravljanja“ etničkim konfliktima nedvosmisleno postaje centralno pitanje u rastućem decentralizmu „globalnog sela“. Uslovno rečeno destrukcije nacionalnih identiteta, bilo kroz etničko čišćenje ili asimilaciju, stoje na putu obezbeđivanja zajedničkih vrednosti koje bi omogućile koegzistenciju. Nepostojanje idealnih uslova koji bi pružili prostor, način, priliku i mehanizme sprečavanja izbijanja nasilnih etničkih konflikata, nameće potrebu intervencija „treće“ strane. Ovakve okolnosti i direktna intervencija gotovo po pravilu za neku od sukobljenih strana (ponekad i obe) - nisu poželjne. Primeri Kosova i Bosne i Hercegovine jasno pokazuju da su vojni tzv. naredbodavni zahtevi konvencionalnih misija značajno drugačiji od onih, potrebnih da bi se sprečio (ugušio) etnički konflikt. Izneto pretstavlja osnovu evolucionističkog pristupa odnosno modela intervencije „treće“ strane u kontekstu upravljanja etničkim konfliktima u realnim okolnostima. Takođe, ovakva tvrdnja prilično je direktna, jer se u ključnim segmentima strukture međunarodnih odnosa, država i subdržavni akteri suočavaju sa većom dozom sumnjičavosti i neizvesnosti u pogledu motivacije, odakle dolazi do većih prilika za konflikt. U tom kontekstu, za intervencije treće strane u posthladnoratovskoj eri ne može se reći da su bile naročito uspešne. Naime, neadekvatne inicijalne intervencije u ogromnoj meri ugrožavaju mogućnost da se na uspešan način dugotrajno obeshrabre konfrontirane etničke strane i u nekim slučajevima čak, mogu voditi usvajanju znatno agresivnijih strategija. Očigledan primer jeste deo intervencije pod vođstvom i patronatom UN. U cilju prevazilaženja ovakvog tereta urušene reputacije izazvane izostankom pomoći, za intervencije za koje se bez rezerve može reći da su bile daleko od uspešnih, postoje dve moguće

alternative. Prva bi se odnosila sankcionisanje, a ne rukovođenje intervenišućim snagama kao što je to bio slučaj u Zapadnoj Africi i Bosni i Hercegovini odnosno, zaobilaženju UN-a na osnovu koalicije volje regionalnih napora kao što je to bio slučaj na Kosovu i Istočnom Timoru.⁶⁹² Drugim rečima, gorko iskustvo prisustva snaga UN u Bosni i Hercegovini prelomni je momenat u oceni sposobnosti i učinkovitosti prevencije, sprečavanja i zaustavljanja nasilnih etničkih konflikata.

U tom smislu, mogu se izdvojiti tri pravca značajnih pouka za međunarodnu bezbednost i njene institucije. Prvi pravac tiče se posledica opravdano urušene reputacije UN kao međunarodne bezbednosne organizacije poslednje dve decenije, njihovih uticaja i reperkusija pokazane slabosti (primera radi u poređenju sa NATO intervencijom na Kosovu ili koalicionu intervenciju u Istočnom Timoru). Navedene okolnosti vrlo lako mogu dovesti ovu organizaciju u poziciju koja može usloviti budući „izbor“ konflikata za intervenciju u pravcu onih, koji mogu osigurati sigurnu „pobedu“. U tom kontekstu, perspektive otklanjanja etničkih konflikata kao preduslova međunarodne bezbednosti u velikoj meri su pod znakom pitanja. Drugo, takva situacija implicira ili promenu strukture UN ili nastavak uzdržavanja od leaderske uloge u okviru intervencija u sukobima „visokog intenziteta“, makar i privremeno. Misije UN na Kosovu i Istočnom Timoru su referentne, iako relativno uspešne, iz razloga što su preusmerile UN pristup zasnovan na konsenzusu. Uvažavajući realne okolnosti, postojanje velikog broja velikih aktivnih mirovnih misija ne garantuje nužno i njihov uspeh, ali upravo se iz tog razloga - angažman mirovnih misija koje su različite po svom obimu (veće i manje), prilagođenih ekstenzivnom nizu pobunjeničkih strategija – čini daleko više primerenijim. Kao treće, iz perspektive evolucionističkih teorija etničkih konflikata, ne treba gubiti iz vida činjenicu da evolucija grupne reputacije i izbor strategija predstavljaju determinišući faktor koji utiče na izbor etničkog nasilja kao načina osiguravanja grupne sigurnosti. Razlog iznetog leži u tome da institucije, organizacije i grupe ne evoluiraju i ne razvijaju se strukturalno i vremenom se menjaju. Sa druge strane, ne

⁶⁹² Opširnije videti: Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001, str. 195-217

može se poreći da ogromni troškovi intervencije u okviru svakog izazova po bezbednost u tom smislu ne ugrožavaju dugoročniju efikasnost svake organizacije. U takvim okolnostima, eventualne intervencije bile bi usmerene na „posebne“ i „manje posebne“ regione, a njihovi troškovi isključivo na nerazvijene delove sveta, ponovo otvarajući dilemu u vezi sa etničkim konfliktima, a to je da snage usmerene direktno na suzbijanje nasilja ne mogu biti angažovane uvek i svuda.⁶⁹³

Dilema vezana za intervencije u stranim etničkim konfliktima, po pravilu je u senci zamršenosti pravnih doktrina i napregnutosti ideoloških očekivanja. Princip nemešanja, doktrina kolektivne intervencije i multilateralizam, kolektivna samoodbrana, kolektivna bezbednost i humanitarne intervencije, odnose se suštinski na spektar i širinu autoriteta Saveta bezbednosti i regionalnih organizacija – čineći mrežu pravnih i političkih razmatranja. Pitanja koja se tiču kolektivne intervencije u građanskim ratovima nisu fundamentalno drugačija od onih koja se odnose na međunarodne konflikte, ali su pravne norme koje ih regulišu daleko drugačije. Etnički konflikti zapravo poseduju direktne i neposredne izazove koje je relativno lako identifikovati: sprečavanje širenja konflikta, promovisanje prekida vatre između sukobljenih strana, obezbeđivanje humanitarne pomoći, pritisak za zaustavljanje zloupotrebe humanitarnog prava i pomoć radi uspostavljanja pregovora u cilju (arbitražnog) rešavanja spora. Problem je što realizacija nekih od ovih koraka zahtevaju upotrebu oružanih snaga što u određenim situacijama može voditi širenju rata uz učešće stranih oružanih snaga. U tom smislu, opravdana je dilema u odnosu na to da li je kolektivna intervencija učinkovit metod, šta može doneti kao krajnji rezultat i po koju cenu? Zakonska distinkcija između međunarodnog konflikta i internih (frakcijskih) sukoba zahteva veliku obazrivost, a sledstveno tome i karakterizacija konflikata kao „međunarodnih“ ili „internih“ već dugo predstavlja predmet oštih rasprava i podela unutar pravne stručne javnosti. U tom smislu međunarodni pravници otvoreno su podeljeni na statiste koji zastupaju tezu o nepovredivosti suvereniteta države, na osnovu člana 2.7 Povelje UN i intevencioniste sa druge strane, koji prednost daju široj agendi „viših ciljeva“ (pomoć stanovništvu u slučajevima

⁶⁹³ Ibidem

prirodnih katastrofa, oružanim konfliktima, ozbiljnih pretnji po životnu sredinu, prevenciju genocida i proliferacije oružja za masovno uništenje). Suštinski, razlika ova dva pristupa leži u načinu na koji se odnose prema neintervenciji u odnosu na druge interese.⁶⁹⁴

Pored iznete dileme koja postoji u okviru međunarodnog prava kao preduslova i okvira delovanja, izuzetno je važno napomenuti i činjenicu o nepostojanju konsenzusa među zemljama po svim važnim pitanjima koja se tiču etničkih konflikata. Osnova ovog nesuglasja počiva na činjenici da „nasilnički čin (terora) jednih, za druge predstavlja akt oslobođenja“. Uzimajući u obzir da spoljna politika svake zemlje počiva na okolnostima njenog unutrašnjeg stanja, razumljivo je odakle potiče i različito tumačenje istog. Sa druge strane, pored izostanka saglasnosti u pogledu ključnih aspekata u odnosu na etničke konflikte, različit doživljaj zemalja i odnos prema njima nužno dalje utiče i na tzv. „zauzimanje strana“. Za ovakve okolnosti ne može se sa sigurnošću tvrditi da nužno i u svakom slučaju doprinose prevenciji ili mirnom rešavanju etničkih konflikata iz prostog razloga što sobom nose savezništva i međunarodne podele. Praktično, za sukobljene strane u aktuelnom etničkom konfliktu to znači da će između ostalog, po identifikaciji eventualnih interesa i njihovoj realizaciji, u okviru konflikta, uslovno rečeno na stranu „pobede“ prevagnuti ona frakcija, koja oko sebe okuplja „odgovarajuće“ strateške partnere odnosno, ona strana čiji se motivi borbe čine najpodesnijim – partnerima koji uzimaju aktivnu ulogu u razrešenju datog konflikta.

Navedeno u ogromnoj meri ograničava mogućnosti i sužava prostor eventualnog delovanja u pogledu perspektive otklanjanja etničkih konflikata kao preduslova međunarodne bezbednosti. Ukoliko se tome doda još i specifičan i različit tretman manjina u svetu u poslednjoj deceniji XX, odnosno početkom XXI veka, snažna rehabilitacija koncepta državnog suvereniteta, jačanje religijski obojenih incidenata (na mikro i makro nivou), talas izbegličke krize koji po prvi put pogađa EU i u skladu sa time jačanje desničarskih političkih snaga, može se slobodno reći da se

⁶⁹⁴ O polazištima pravnih stavova statista i intervencionista u okviru međunarodnog prava opširnije videti: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 88-93

pored brojnih ograničenja mirnog okončanja postojećih, prostor eventualne prevencije izbijanja novih etničkih konflikata nedvosmisleno sužava.

U pogledu perspektiva otklanjanja etničkih konflikata kao preduslova međunarodne bezbednosti, pri izboru strategije njihovog otklanjanja, od esencijalne je važnosti distinkcija između upravljanja konfliktima i arbitražnog rešavanja etničkih konflikata, iz prostog razloga jer okončanje datog konflikta u određenom trenutku može biti nemoguće. Ova distinkcija odnosi se na izabranu politiku delovanja etničkih strana i svih ostalih učesnika koja dati konflikt u krajnjoj instanci vodi okončanju.⁶⁹⁵ Pri tome, menadžment odnosno upravljanje konfliktom i arbitražno rešavanje sporova ni u jednom svom segmentu ne garantuju – niti mogu garantovati – uspeh u smislu okončanja etničkog konflikta. Upravljanje konfliktom predstavlja pokušaj da se suzbiju i ograniče efekti aktuelnog etničkog konflikta, dok arbitražno rešavanje sporova za cilj ima ustanovljavanje institucionalnog okvira u kome će sukobljeni interesi suprotstavljenih strana (etničkih grupa ili države u okviru koje se sukobljavaju) biti u takvom obimu da omogućuju saradnju i nenasilno rešavanje konflikta interesa kroz kompromis koji prevazilazi benefite koji se mogu postići nasilnim etničkim konfliktom. U tom smislu, bez obzira da li se radi o upravljanju etničkim konfliktom ili pak arbitražnom rešavanju etničkog spora, nedvosmisleno je od najvećeg značaja doprinos međunarodnih i regionalnih organizacija (UN, OEBS, NATO, AU), pojedinačnih država i nevladinog sektora koje u tome mogu pomoći.⁶⁹⁶

⁶⁹⁵ Jedan od svetlih primera bilo je otpočinjanje UN mirovne misije na Kipru 1974. godine, kao efikasne tampon zone između neprijateljskih grupa koje u situaciji nakon pokušaja vojnog državnog udara, stranih napada i oklnosti blago rečeno „razmene stanovništva“, prevodeći na Grčke i Turske delove podeljenog ostrva koje je 99% etnički homogeno. Ovaj sukob značajan je jer predstavlja primer etničkog konflikta eklatantno baziranog na religiji, odnosno predstavlja sukob pravoslavlja i islama. Iako su UN trupe zaustavile borbe, nisu uspele da omoguće rešenje etničkog konflikta između Turaka i Grka na Kipru. Tako je i Anglo-Irski sporazum iz 1985. godine obezbedio okvir za bezbednosnu saradnju Republike Irske i Velike Britanije po pitanju konflikta u Severnoj Irskoj i takođe predstavlja primer upravljanja konfliktom odnosno konflikt menadžment. Tu spada i sporazum između Vlade Makedonije i etnički albanskih partija iz 2001. ili Dejtonski sporazum u Bosni i Hercegovini iz 1995. godine koji je okončao dotadašnji rat. Ovi primeri naime pokazuju pokušaje da se u okolnostima aktuelnih etničkih konflikata obezbede uslovi koji će konfliktnim stranama omogućiti mirno rešavanje spora i okončanje sukoba.

⁶⁹⁶ O različitim aspektima distinkcije između konflikt menadžmenta i arbitražnog rešavanja sporova između etnički sukobljenih strana opširnije videti: Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford Univesity Press, New York, 2007, str. 123-154

U tom smislu, UN čine se idealnim za ulogu „treće strane“ u etničkim konfliktima iz najmanje tri razloga. Slika i imidž nepristrasnosti za međunarodnu organizaciju čini je prihvatljivom za etnički sukobljene strane. Drugo, UN intervencije mogu deinternacionalizovati konflikt i sprečiti delovanje (napade i kontra-napade) pobunjeničkih grupa i tako oslabiti mogućnosti eskalacije datog etničkog konflikta⁶⁹⁷ i treće, specijalizovana tela i agencije UN imaju kompetenciju i dovoljne mogućnosti u realizaciji širokog spektra zadataka vezanih za deeskalaciju i rešavanje etničkog konflikta (nadgledanje prekida vatre, medijacija, arbitraža, mirovni pregovori zaraćenih strana, obezbeđivanje humanitarne pomoći, preduzimanje mera za izgradnju mira u postkonfliktnim okolnostima i slično). Međutim, uprkos navedenim prednostima, UN nisu bile ni veoma aktivne ni efektne u rešavanju etničkih konflikata tokom Hladnog rata. U ratu u Bijafri (Nigerija) i konfliktu u Severnoj Irskoj UN ni najmanjem segmentu nisu bile uključene. Tokom sukoba Indije i Pakistana oko Kašmira, tokom secesije Bangladeša, uloga UN bila je površna i gotovo beznačajna. Takođe, UN nisu intervenisale ni u brutalnom etničkom konfliktu u Šri Lanki; nisu uspele da spreče etničke konflikte u Mjanmaru i Maleziji; u izuzetno maloj meri osudile zverstva u Istočnom Timoru; nedovoljno, neadekvatno i neuspešno se angažovale u bujanju etničkog stradanja u bivšem Sovjetskom Savezu i Istočnoj Evropi.⁶⁹⁸

Evidentno i tragično sumoran i žalostan učinak UN u pogledu rešavanja etničkih konflikata može se objasniti sa više faktora koji ne predstavljaju argumete opravdavanja ove organizacije već naprotiv, elemente čije unapređenje može voditi eventualnom poboljšanju učinka uloge i svrhe ove organizacije. Kao što je već navedeno, uprkos svom imenu, UN predstavlja organizaciju nezavisnih država, te je stoga prirodno da zastupa upravo ta prodržavna stanovišta u unutardržavnim etničkim konfliktima, a što se konstantno ponavlja.⁶⁹⁹ Drugo, usled činjenice da

⁶⁹⁷ Ryan Stephen, *Ethnic Conflict and International Relations*, Aldershot, Dortmund, 1990, str. 42

⁶⁹⁸ O ulozi UN u rešavanju etničkih konflikata, izgradnji i održavanju mira pre, za vreme i nakon završetka Hladnog rata, opširnije videti: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 96-107

⁶⁹⁹ Shiels L. Frederick, *Ethnic Separatism and World Politics*, University Press of America, Lanham, MD, 1984, str. 10

državni suverenitet i princip nemešanja u unutrašnje stvari neke države predstavljaju davno uspostavljene međunarodne norme, UN pravno-legalno (član 2. Paragraf 7. Povelje) ne mogu intervenisati u unutar-državnim etničkim konfliktima ukoliko zabrinute države ne zahtevaju odnosno ne traže UN intervenciju⁷⁰⁰, ili pak ukoliko ne bude pronađen dovoljno ubedljiv argument kako bi se zaobišli principi suvereniteta i nemešanja.⁷⁰¹ Dosadašnja međunarodna praksa pokazala je da države koje se sreću sa secesionističkim tendencijama u svojim okvirima, veoma često (gotovo po pravilu) izbegavaju da zatraže UN intervenciju usled straha da će secesionistički zahtevi biti ozakonjeni, te da državi biti ograničena upotreba sile protiv secesionističke grupe. Takođe, kao što je već bilo pomena, međunarodno pravo jasno ne definiše uslove u – i pod kojima – bi međunarodna zajednica trebala da prenebregne norme državnog suvereniteta i princip nemešanja u unutrašnje stvari države. Konačno, ograničenje finansijskih sredstava i vojnih kapaciteta takođe predstavljaju prepreku učinkovitosti UN u rešavanju i prevenciji etničkih konflikata.⁷⁰² Ipak, objektivno posmatrano, ne može se poreći u određenim slučajevima pozitivan doprinos UN u rešavanju internih konflikata tokom Hladnog rata. Naime, u cilju opravdavanja svog glavnog cilja – održavanje međunarodnog mira i bezbednosti (član 1. Povelje), UN su morale biti involvirane u neke od sukoba u ovom periodu. Isto tako, Povelja pod pravom na samoodređenje ne podrazumeva, odnosno ne dozvoljava pravo odvajanja državnosti za etničke grupe, nastavljajući da obavezuje UN da ne sme ignorisati implikacije ovakvog principa u okviru etničkih konflikata.⁷⁰³

⁷⁰⁰ Pojedine zemlje jesu tokom Hladnog rata tražile intervenciju UN usled situacija etničkih konflikata koje nisu bile u mogućnosti da reše same. Izvor: Ryan Stephen, *Ethnic Conflict and International Relations*, Aldershot, Dortmund, 1990, str. 120-121

⁷⁰¹ Milton J. Esman, Shibley Telhami, *International Organizations and Ethnic Conflict*, Cornell University Press, Ithaca NY, 1995, str. 9-10. U vezi sa analizom normi u pogledu „kolektivne intervencije i principa nemešanja“ u vezi sa Poveljom UN opširnije videti: Wynen Van Ann, Thomas A. J. Jr, *Non-Intervention: The Law and Its Import in the Americas*, Southern Methodist University Press, Dallas, 1956, poglavlje VII

⁷⁰² Hopkins E. Raymond, Anomie, System Reform, and Challenges to the UN System, Milton J. Esman, Shibley Telhami, *International Organizations and Ethnic Conflict*, Cornell University Press, Ithaca NY, 1995, str. 89

⁷⁰³ Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 96-107

Uzimajući u obzir misiju UN koja se odnosi na uspostavljanje mira, izgradnju mira i održavanje mira u posthladnoratovskom periodu, slobodno se može reći da UN nisu opravdale očekivanja. Kada je u pitanju objašnjenje ovakvog ishoda u pogledu održavanja mira, argumentacije su mnogostruke i kreću se od toga da je za održavanje mira nakon pada berlinskog zida bila neophodna intervencija koja je praktično značila političku intervenciju prilagođenu svakom posebnom konfliktu⁷⁰⁴, da je struktura Saveta bezbednosti je anahrona i ne odiše pravim stanjem moći u svetu uz amorfnost pojedinih članica⁷⁰⁵, do toga da je sada u „novom svetskom poretku“ došlo do rastuće konfrontacije između zemalja koje su navodno prekršile odredbe međunarodnog prava i onih koje to navodno nisu učinile.⁷⁰⁶ U tom smislu, budućnost dela misije UN koja se tiče održavanja mira uslovljena je potrebom redefinisanja uloge UN u ovoj oblasti u pravcu prevazilaženja rastuće neusaglašenosti između raspoloživih sredstava i rastućih zahteva za intervencijama uz velike civilne žrtve, kršenja ljudskih prava i druge ratne zločine.⁷⁰⁷ Bolne alternative za UN u tom smislu mogu se odnositi na nemešanje u etničke konflikte koji uključuju vojna sredstva, odnosno ograničeno mešanje uz prethodni pristanak etnički konfrontiranih strana što u velikoj meri prevazilazi dosadašnju formu UN misija održavanja mira.⁷⁰⁸

Po pitanju uspostavljanja mira, period nakon Hladnog rata takođe nije bio slavan po renome UN. Naime, uprkos pojedinim pozitivnim primerima nastalim novinom u praksi UN - odvajanjem

⁷⁰⁴ Mandelblau Michael, „The Reluctance to Intervene in Foreign Country Problem“, *Foreign Policy*, Vol. 95, June 1994, str. 4-5

⁷⁰⁵ Falk Richard, „Appraising the UN at 50: The Looming Challenge“, *Journal of International Affairs*, Vol. 48, No.2, Winter 1995, str. 630-643

⁷⁰⁶ Schroeder W. Paul, „The New World Order: A Historical Perspective“, *Washington Quarterly*, Vol. 17, No. 2, Spring 1992, str. 29

⁷⁰⁷ Weiss G. Thomas, „Intervention: Whither the United Nations?“, *Washington Quarterly*, Vol. 17, No. 1, Winter 1994, str. 123-124

⁷⁰⁸ Opširnije videti: Betts K. Richard, „The Delusion of Impartial Intervention“, *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 6, November/December 1994 i Boutros Boutros-Ghali, „Empowering the United Nations“, *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 5, Winter 1992/1993

institucije Generalnog sekretara od operacija uz upotrebu sile⁷⁰⁹, a koji su rezultirali okončanjem iransko-iračkog rata, mirovnim sporazumom u građanskom ratu u El-Salvadoru, demilitarizaciji i implementaciji primirja u Mozambiku koje je vodilo kraju građanskog rata, nadzoru povlačenja sovjetskih snaga iz Afganistana, oslobođenju talaca iz Libana i postizanje političkog dogovora sa Kambodžom, te male uloge i prisustva u Namibiji i Istočnom Timoru, UN nisu opravdale očekivanja. Loši rezultati UN upravo spojenim pomenutim institucijama rezultirali su neuspehom misija uspostavljanja mira u Bosni i Hercegovini i Somaliji bacajući tako senku i dovodeći u pitanje relativnost prethodno iznetih „uspeha“. U tom smislu, ustanovljeni proces odlučivanja u okviru UN pokazao je da lišava organizaciju fleksibilnosti po pitanju uspostavljanja mira i dalje doprinosi eroziji njenog kredibiliteta usled nemogućnosti da pruži garancije i nadzire implementaciju mirovnih sporazuma. Odatle proizilazi da jedina adekvatna perspektiva uspostavljanja mira u budućim etničkim konfliktima baca novo svetlo na individualne države da pokušaju svojim kapacitetima da preuzmu odgovornost medijacije etničkih konflikata u regionima sopstvenog uticaja.⁷¹⁰

U pogledu izgradnje mira, ne mogu se poreći rastući zahtevi odnosno potreba za intervencijama UN u ovom smislu u periodu nakon Hladnog rata.⁷¹¹ U ovim okolnostima usvojen je koncept

⁷⁰⁹ Jedini slučaj upotrebe sile u ovom periodu bio je u Zalivskom ratu, kada je Savet dozvolio vojnoj koaliciji predvođenoj SAD da preduzme mere protiv Iraka, kada je institucija Generalnog sekretara *de facto* bila „isključena“ iz ove operacije. Naime, iako su institucija Saveta bezbednosti i Generalnog sekretara komplementarne, najbolje funkcionišu podeljene po liniji „upotrebe sile“. Opširnije videti: Picco Giandomenico, „The U. N. and the Use of Force: Leave the Secretary General Out of It“, *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 5, September/October 1994, str. 15-54

⁷¹⁰ Ibid, str. 45-46

⁷¹¹ Michael Zantovsky, inače ambasador Republike Češke, predsednik Aspen Instituta u Pragu i autor biografije Vaclava Havela, u jednom od svojih članaka ukazao je na paradigmu predstojeće neizvesnosti slobode i slobode neizvesnosti, naglašavajući da veoma često luksuz i komfor života u slobodnim društvima i „uzimanje slobode zdravo za gotovo“, mame na podcenjivanje pretnji. U tom smislu otvara polemiku u vezi sa pitanjem da li je predmet slobode unapređen suspenzijom garancija ljudskih prava za određene kategorije individua, pozivajući se na misao Vaclava Havela od pre 40 godina zabeleženu u „Konspiratorima“, da je „prirodna mana demokratije ta što vezuje ruke onima koji joj žele dobro, a sa druge strane otvara neograničene mogućnosti za one koji je doživljavaju ozbiljno.“ U kontekstu slobode neizvesnosti upućuje na činjenicu da se za razliku od prethodnih era, modernost drastično razlikuje upravo po dramatičnom povećavanju gradacije slobode. Opširnije videti: Zantovsky Michael,

tzv. „postkonfliktne izgradnje mira“.⁷¹² Ovaj novi koncept demonstriran je prilično uspešno na primeru El-Salvadora kada je pod patronatom UN potpisano primirje u januaru 1992. godine, nakon čega su UN razoružale zaraćene strane i počele igrati odlučujuću ulogu u uspostavljanju i sprovođenju političkih, socijalnih i institucionalnih reformi sprečavajući povratak nasilju. Međutim, slučaj El-Salvadora pokazao je i brojne nedostatke ovog pristupa prevashodnu koordinaciji i implementaciji različitih politika suprotstavljenih aktera u kompleksnim okolnostima. Konkretno, ovo iskustvo potvrdilo je da neophodnost da i UN i sve njene agencije i tela moraju koordinisano raditi na ostvarenju cilja.⁷¹³ Ovakve manjkavosti se u budućim intervencijama UN u pogledu izgradnje mira mogu prevazići na tri načina. Prvo, većom transparentnošću i razmenom podataka između agencija i tela organizacije što bi omogućilo jedinstveni izvor „ranog upozorenja“ između delova organizacije, omogućilo adekvatnu koordinaciju i eventualno preventivno delovanje. Drugo, u cilju intenziviranja napora za izgradnju mira zahteva integrisanje ciljeva i aktivnosti međunarodnih organizacija, te bi ponovno uspostavljanje nekadašnjeg Komiteta iz 1961. godine koji je uključivao Generalnog sekretara UN, predsednika Svetske banke, čelnike UN bordova za tehničku pomoć i UN posebnih fondova bio od značajne koristi. Konačno, kao apsolutna nužnost nameće se potreba fleksibilnosti u tumačenju i primeni pravila finansijskih institucija i njihovo prilagođavanje potrebama UN preventivne diplomatije, uspostavljanja mira i postkonfliktne izgradnje mira. Takođe, UN bi mogle pronaći model da iskoriste ekspertizu i iskustvo drugih međunarodnih organizacija i institucija u vezi sa izgradnjom mira, za šta je nesumnjivo potrebna politička volja većine članica.⁷¹⁴

„The Uncertainty of Freedom and the Freedom of Uncertainty, America’s Purpose & Role in a Changed World”, *World Affairs*, May/June 2014, str. 67-76

⁷¹² O konceptu „postkonfliktne izgradnje mira“ opirnije videti predlog tadašnjeg Generalnog sekretara UN Boutros-Ghalija: Boutros Boutros-Ghali, „Empowering the United Nations“, *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 5, Winter 1992/1993, str. 101-102

⁷¹³ U El-Salvadoru je izostala ključna uloga Međunarodnog monetarnog fonda i finansijska pomoć usled drastičnog pada izvoza kafe kao strateškog proizvoda.

⁷¹⁴ Opširnije videti: Soto de Alvaro, Graciana del Castillo, „Obstacles to Peacebuilding: United Nations“, *Foreign Policy*, Vol. 94, Spring 1994, str. 70-81

Uzimajući u obzir da UN nisu opravdale svoj renome u dobrom delu svog angažovanja, kao i da primera radi - pažnja koju Savet bezbednosti poklanja problemima stradanja civilnog stanovništva u Africi u tom smislu predstavlja gotovo uvredu - poražavajući su podaci koji ukazuju da je najveća i najmoćnija svetska mirovna organizacija trenutno angažovana u samo 16 mirovnih misija⁷¹⁵, sa 124.746 angažovanih ljudi, ali i zapanjujućim godišnjim budžetom od 7.442.355.100 \$.⁷¹⁶

- 21. – Tabelarni prikaz trenutnog mirovnog angažmana UN prema misijama, broju angažovanih ljudi i godišnjim budžetom za interval 2015-2016. godina.

r. br.	MISIJA	BROJ ANGAŽOVANIH	GODIŠNJI BUDŽET MISIJE 2015-2016 u \$
1.	Zapadna Sahara (MINURSO)	482	53.190.000
2.	Centralnoafrička Republika (MINUSCA)	11.644	814.066.800
3.	Mali (MINUSMA)	12.893	923.305.800
4.	Haiti (MINUSTAH)	6.269	380.355.700
5.	Demokratska Republika Kongo (MINUSCO)	23.438	1.323.178.600
6.	Darfur (UNAMID)	21.357	1.102.164.700
7.	Golan-Sirija (UNDOF)	956	51.706.200
8.	Kipar (UNFICYP)	1.094	52.538.500
9.	Liban (UNIFIL)	11.352	506.346.400
10.	Abeja (UNISFA)	4.721	268.256.700
11.	Kosovo (UNMIK)	366	40.031.000
12.	Liberija (UNMIL)	6.541	344.712.200
13.	Južni Sudan (UNMISS)	15.106	1.085.769.200

⁷¹⁵ United Nations Current peacekeeping operations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/>, (pristupljeno 08.02.2016.)

⁷¹⁶ United Nations Current peacekeeping operations Fact Sheet, <http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml>, (pristupljeno 08.02.2016.)

14.	Indija i Pakistan (UNMOGIP)	115	19.647.100
15.	Obala Slonovače (UNOCI)	8.031	402.794.300
16.	Bliski Istok (UNTSO)	381	74.291.900
U K U P N O		124.746	7.442.355.100

Izvor: United Nations Current peacekeeping operations Fact Sheet,
<http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml>, (pristupljeno 08.02.2016.)

Činjenice pokazuju da trenutni mirovni angažman UN staje 1\$ svakog stanovnika naše planete (koja na dan 20.02.2016. godine broji 7.403.268.000 ljudi)⁷¹⁷, u okolnostima u kojima svakoga dana na svetu pogine čak 2.000 ljudi, dok se za proizvodnju oružja i vojne opreme troši zapanjujućih 385.000.000 \$ odnosno čak 52 \$ po glavi svakog stanovnika planete.⁷¹⁸ Drugim rečima, realnost i praksa pokazuju da je disparitet u investicijama koje se odnose na mir i oružani sukob 1:52 u korist rata i ljudskog stradanja.

U tom smislu, pooštavanje mera i ograničavanje proizvodnje i prometa oružja i vojne opreme, pored učinkovite demilitarizacije etnički sukobljenih strana doprinelo bi preventivi i izvesnijem okončanju etničkih konflikata omogućujući u krajnjem perspektivu njihovog otklanjanja i ostavilo preduslov međunarodne bezbednosti.

Sa druge strane, uvažavajući ograničenu finansijsku moć UN, kao i očigledno i opravdano urušen ugled usled izostanka rezultata velikog broja UN-ovih misija, nameće se nužnost institucionalnih promena u okviru organizacije koje će povećati kapacitet učinkovitosti kako se pogrešne procene i strategije intervencija iz prošlosti ne bi ponavljale.

⁷¹⁷ Izvor: Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/>, (pristupljeno 20.02.2016.)

⁷¹⁸ Spalević Ž., Bjelajac Ž, i Dimitrijević, D., "Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem", *MP 2*, Maj 2013, str. 143

U periodu nakon Hladnog rata, naime od početka 90-ih godina prošlog veka, primetan je uslovno rečeno trend, ili bolje reći pojava da države pokazuju sposobnost da same postignu privremene „dogovore“ u vezi sa etničkim konfliktom, a koji uključuje period „samouprave“ u kojem teritorija koja je sporna ostaje deo teritorije date države do momenta raspisivanja referenduma za nezavisnost. Ovakvi primeri su Bougainville, južni Sudan, Severna Irska, Kosovo i Srbija i Crna Gora.⁷¹⁹ Sve češće se dešava da sukobljene etničke strane postignu kompromis u vezi sa teritorijalnim zahtevima, u odsustvu ili po povlačenju „trećih strana“, posedujući sposobnost da usaglase etničke zahteve u oblasti kulturnih i drugih prava. Ovo je bio slučaj sa Kvebekom, Severnom Irskom, Katalonijom, Bosnom i Hercegovinom, Srbijom i Crnom Gorom, Krimom, Gaguzijom, južnim Sudanom, Bougainvilom i muslimanskim Mindanaom. Drugim rečima, teritorijalna autonomija i poboljšano pravo samouprave idu ruku pod ruku sa regulativom prava manjina i regionalnim ili centralnim aranžmanom podele moći, dajući tako konfrontiranim stranama uverenje da će njihovim žalbama biti odgovoreno, a njihova sigurnost obezbeđena.⁷²⁰

Uzimajući u obzir izneto, jedna od alternativa u okviru perspektive otklanjanja etničkih konflikata kao preduslova međunarodne bezbednosti nedvosmisleno predstavlja i veći angažman i međunarodnih i regionalnih organizacija, kao i pojedinačnih država na stvaranju uslova da etnički sukobljene strane u okviru konflikta same iznađu kompromisno rešenje što sa jedne strane može nedvosmisleno preduprediti konflikt odnosno skratiti njegovo trajanje, a sa druge doneti rešenje koje nije nametnuto od „treće strane“ i time na adekvatniji način po obe konfrontirane strane dovesti do kompromisa sa obostranim benefitom.

U okviru sagledavanja perspektive otklanjanja etničkih konflikata kao preduslova međunarodne bezbednosti, ni u kom slučaju ne sme se podceniti i važnost individualnog izbora, naročito

⁷¹⁹ Opširnije videti: Weller Marc, “Self-governance in interim settlements: The case of Sudan”, Weller, Marc, Wolf, Stefan, *Autonomy, Self-governance and Conflict Resolution: Innovative approaches to institutional design in divided societies*, Routledge, London, 2005

⁷²⁰ Opširnije videti: Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford Univesity Press, New York, 2007, str. 149-150

političkih lidera. U tom smislu, u cilju izbora koji minimiziraju ljudsku patnju i stradanje umesto preuveličavanja uloga i bogaćenja individualnih lidera i njihovih uskih krugova saradnika, potrebni su lideri spremni da preuzmu i rizik i odgovornosti. Na taj način, uspeh upravljanja konfliktom odnosno njegovo okončanje zavise pored procene okolnosti i od spremnosti i sposobnosti dobre primene odabrane strategije, kao i veštine da se njen efekat učini učinkovitim.⁷²¹

Još jedan faktor značajan u perspektivi otklanjanja etničkih konflikata kao preduslova međunarodne bezbednosti predstavlja i uslovno reteriranje američke spoljne politike. Naime, posledica - uslovno rečeno - povlačenja Amerike sa Blskog Istoka i Severne Afrike, vidi se u stvaranju dodatnog prostora za buduće širenje prostora delovanja al-Qaede koja je već izmenila svoju organizaciju tako što je doživela metamorfozu, odnosno organizacijsku transformaciju i od jedne hijerarhijske terorističke organizacije postala mreža ogromnog broja različitih grupa koje deluju od Severne Afrike do jugoistočne Azije. U tom smislu, kao izdanci rastućih izazova po stabilnost Zapadne Afrike i Persijskog Zaliva izdvajaju se građanski rat u Siriji, rasulo u post-Sadamovom Iraku, bezakonje na Sinajskom poluostrvu i povlačenje američkih trupa iz Afganistana. Ova organizacija, predvođena Abdelmalekom Droudelom, veteranom džihada protiv Sovjetskih snaga u Afganistanu, ima jasne aspiracije svrgavanja „neverničkih“ režima u Africi i stvaranja Isklamskog kalifata. Argumentacija leži u činjenici da je ova grupa do sada pokazala sposobnost i volju da saraduje sa drugim radikalnim grupama poput Boko Harama u Nigeriji, al-Shabaab u Somaliji i pojedinim islamističkim grupama Malija. Takođe, Bliski Istok je od početka XXI veka doživeo velike, sistemske promene koje su pokrenule tri međusobno povezana događaja. Prvi se odnosi na izbijanje tzv. arapskog proleća tokom 2011. godine što je vodilo značajnom političkom preokretu i usponu islamističkih političkih partija širom Bliskog Istoka. Drugi događaj tiče se 2013. godine i postepenog povlačenja američkih snaga iz Iraka što je po mnogima, izuzelo element strateške i političke stabilnosti usled izostanka koalicije predvođene SAD i oživljavanje pojedinih oružanih grupa. Treći događaj nedvosmisleno je

⁷²¹ Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford Univesity Press, New York, 2007, str. 154

izbijanje građanskog rata u Siriji tokom 2011. godine koji danas, četiri čodine kasnije, predstavlja arenu međunarodnog džihada. Jednako značajna jeste i evolucija konflikta. Opozicija u Siriji ostala je fragmentirana i izuzetno raznolika, ali sa ipak zajedničkom karakteristikom a to je rastući islamistički karakter uz prisustvo džihadista na sirijskom bojnopolju. U ovim okolnostima, Sirija postaje ključna tačka globalnog džihada u koji su uključeni militanti iz Severne Afrike, Evrope i drugih delova sveta. Strateški horizonti al-Qaede nastavljaju da se šire, a rapidna promena političkog okruženja na Bliskom Istoku i u Severnoj Africi pogoduje njihovoj ekspanziji, direktno utičući na rastući broj novih pretnji. U tom smislu ne treba iz vida gubiti ni Sinaj, deo pustinje koja odvaja Egipat od Izraela i koji već više od tri decenije predstavlja demilitarizovanu zonu tzv. „hladnog mira“ kao ključna strateška tampon zona između zaraćenih strana, zaključena u Kamp Davidu između Kaira i Jerusalima 1978. godine. Drugi otvoreni front u svakom slučaju je Afganistan u kome je bezbednosna situacija povlačenjem koalicije predvođene SAD u potpunosti rekonfigurisana, stvarajući prostor za delovanje lokalnih i međunarodnih grupa i preporod talibanskih snaga. Naime, u svom intervjuu za „New York Times“ u oktobru 2013. godine, savetnica za nacionalnu bezbednost Obamine administracije Susan Rice sama je najavila skromnost buduće politike SAD prema Bliskom Istoku, izdvajajući samo tri buduća prioriteta u tom pogledu. Prvi se tiče nedostižnog mira između Izraela i Palestine, drugi je demontaža sirijskog arsenala hemijskog oružja, a treći diplomatsko rešenje za dugotrajnu krizu u vezi sa nuklearnim ambicijama Irana. Do danas, administracija Baraka Obame nije uspela u realizaciji planiranih prioriteta. Ono što je izuzetno važno u kontekstu prostora i mogućnosti eventualnog predupređivanja budućih konflikata tiče se ograničenih budućih političkih prioriteta Sjedinjenih Američkih Država koji, pored napuštanja aktivne uloge u regionalnoj bezbednosti Bliskog Istoka i Severne Afrike, sužavaju prostor za razvoj strategije koja bi stabilizovala ovaj region i umanjila buduće strateške pretnje.⁷²²

⁷²² Opširnije videti: Berman Ilan, „The Once and Future Threat, America’s Purpose & Role in a Changed World”, *World Affairs*, May/June 2014, str. 76-85. Inače, Berman je predsednik Saveta Sjedinjenih Američkih Država za spoljnu politiku u Vašingtonu i jedan od urednika *World Almanac of Islamism*.

ZAKLJUČAK

Prosvetiteljstvo je u ljudskoj istoriji označavalo jedan novi početak karakterističan po kraju brutalnosti prethodnih vremena i period kada su ideje i ideali doprineli razvoju samosvesti ljudi. Novo razdoblje ulivalo je nadu u buduća vremena koja se neće odlikovati progonima i mučenjima ljudi drugačije religije (konfesije) ili na bilo koji način dovoditi u pitanje prava i slobode čoveka. Nažalost, ono što se činilo nezamislivim dešavalo se i dešava se u čitavom kasnijem periodu. Za čovečanstvo, ovakav bolan korak unazad predstavlja surovu istinu daleko izvan racia i razumevanja.⁷²³ Dva sna, o jednakosti svih ljudi bez obzira na rasu, versku ili etničku pripadnost i pravda, koji su trebali biti principi novog građanskog društva⁷²⁴ – raspršeni su. Ma koliko svet želeo da misli drugačije i stvari predstavlja u ružičastim tonovima, etnički konflikti oduvek su – i uvek će biti – priče o namernim i svesnim izborima ljudi u vezi njihovih činjenja ili nečinjenja, predstavljajući na taj način priče o ljudskoj patnji.

Moderna društva razvijena u okvirima nacije-države, ojačavana su na svakom koraku svog razvoja ilustrujući dve strane medalje. Sa jedne, to su moderni principi demokratije, građanstva i tzv. „narodnog suvereniteta“ koji dozvoljava inkluziju velikog dela populacije prethodno ograničenog svojim statusom i subordinacijom. Sa druge pak, tmurne strane, razvilo se isključivanje zasnovano na kriterijumima etničke i nacionalne pripadnosti koje u velikoj meri

⁷²³ O čovečanstvu nakon perioda prosvetiteljstva kroz prizmu ljudskih prava i sloboda opširnije videti: Gombrich E. H., *A little History of the World*, Yale University Press, New Haven and London, 2005, str. 276

⁷²⁴ Opširnije videti: Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006, str. 13

nije prihvaćeno od strane velikih teorija modernosti kao univerzalistički i egalitaran model društva. Jedno od najvećih obećanja modernosti – politička participacija, jednak tretman pred zakonom, zaštita od nasilja države, dostojanstvo slabih i siromašnih i socijalna pravda i sigurnost – u potpunosti su ostvareni samo za one koji su smatrani istinskim pripadnicima nacije. Moderni principi inkluzije blisko su vezani za etničke i nacionalne oblike, forme isključivanja i diskriminacije oslikavajući tamnu senku modernosti.⁷²⁵

Predviđanja uvaženog prof. dr Dragana Simeunovića u vezi sa perspektivama započetih procesa u kontekstu odnosa novog svetskog poretka i nacionalne države još iz 1995. godine, ispostavila su se ne samo relevantnim već i apsolutno tačnim. On je naime još tada anticipirao i objasnio da je masovni nastanak novih nacionalnih država najvažniji u nizu sve više nagoveštaja da tadašnji, iako u mnogo čemu nedovoljno legitimiziran i nedovoljno garantovan, ipak relativno stabilan odnos raspoređenosti nacija i drugih etničkih grupa u države i njihove tadašnje granice, neće dugo potrajati i da se stanje umerenog zadovoljstva etniciteta zbog razloga etničke situiranosti, sve više pretvara u stanje etničkog nezadovoljstva i moguće nacionalističke eksplozije planetarnih razmera. Posedovanje nacionalno-statusnih prava, pa ni jednakih, nije više dovoljno. Država ili autonomija bliska državoposebnom statusu je, po svemu sudeći, buduća meta etničke hidre koja je sve više spremna da baci rukavicu dosadašnjoj državnoj organizaciji sveta. Raskorak brojnosti od 3.600 na kraju XX veka sve osvešćenijih etničkih grupa uz stalnu tendenciju rađanja novih, i njihove raspoređenosti u tada svega 179 država sveta, sve više se, i to ne samo usled sve izrazitije glasnosti ispoljavanja želja državno neafirmisanih etničkih grupa da prestanu biti „moguće nacije“, nego i usled sticanja civilizacijskih uslova za to,⁷²⁶ pretvara u opasnost i realnost novog trenda koji obeležava kraj XX i početak XXI veka – masovno stvaranje i još masovnije pokušavanje stvaranja novih nacionalnih država separacijama mirnim

⁷²⁵ Opširnije videti: Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002, str. 1

⁷²⁶ Npr. usled uvažavanja činjenice da su brojne granice zemalja u razvoju, naročito u Africi, Bliskom i Srednjem Istoku povlačene „kolonijalnim lenjirom“, bez naročitog vođenja računa o etničkim, preciznije tada plemenskim razgraničenjima i odnosima, ili pak usled sve izrazitije međunarodno-subjektivne tolerancije interpretiranja, a time i doživljavanja priznavanja prava na etničku posebnost kao prava na prerastanje u naciju.

putem odnosno nasiljem, kao i intenziviranje međunarodnih produpiranja ili sprečavanja tih napora. Iako globalna ekonomija nesporno pruža šansu za razmah malih naroda i razvoj regionalnih ekonomija, a time i za civilizacijsko dozrevanje zakasnelih nacija, one u svom nastojanju da imaju svoju državu ne smeju iz vida gubiti nepisano pravilo konstruktora „novog svetskog poretka“, čijem se rezolucijskom ozakonjenju od strane UN teži, a koje glasi da nema separacije bez oslanjanja separatista na najveće sile „novog svetskog poretka“ i prihvatanja potpune zavisnosti od njih kada je reč o budućnosti njihovih, novouspostavljenih nacionalnih država. Dakle, interes velikih se iskazuje i ovde kao kriterijum za pomaganje malih i zakasnelih naroda neovisno od opravdanosti njihovih želja. Neprihvatanje tih uslova vodi međunarodnom ustanovljavanju „nacionalne krivice“, a svaki otpor se smatra najvećim grehom.⁷²⁷ Ipak, nema sumnje da je glavni uzrok generalne osude potreba dominantnih sila „novog svetskog poretka“ da iskrive istinu radi sprovođenja svojih interesa, a što je istorija u više navrata pokazala.⁷²⁸ Po svemu sudeći, opstanak ili nestajanje etnički složenih država silom ili milom, ostaće po svoj prilici kao i do sada vrlo zavisni od saglasnosti, odnosno različitih interesa, kao i od odnosa snaga, više međunarodnih subjekata, a posebno zavisni od usklađenosti interesa tih država sa interesima gospodara „novog svetskog poretka“. Do početka XXI veka razvoj ovakvih procesa usporavala su neka nastojanja koja, istini za volju, nemaju prevelikog odjeka u političkim rešenjima ne samo konstruktora „novog svetskog poretka“ nego i u rešenjima drugih zemalja.

⁷²⁷ Nakon faze propagandne kolektivizacije krivice i proglašenja neke vojne ili političke radnje za moguć kolektivni greh sledi faza u kojoj „novi svetski poredak“ vrši punktualizaciju krivice na jedan narod što je pokazao i na kraju XX veka aktuelan „srpski slučaj“. Tačno je da postoje i objektivni razlozi za internacionalnu demonizaciju nekih srpskih rukovodstava – ali ne i srpskog naroda (kao što su počinjene političke greške, neumešnost diplomatije i propagande i slično). Ipak, nema sumnje da je glavni uzrok generalne osude potreba dominantnih sila „novog svetskog poretka“ da iskrive istinu radi sprovođenja svojih interesa. To nije ništa novo u istoriji već je pre dokaz da ni sadašnji „novi svetski poredak“ nije drugo do već korišćeni termin za *déja-vu* pojavu u istoriji civilizacije – dominaciju trenutno najjačih zemalja sveta. Srbi su osuđeni da jedini ponesu krivicu za rat i žig balkanskog nacionalizma kao što su Jevreji vekovima jedini nosili žig izdaje Bogočoveka i krivicu za greh bogaćenja svih naroda, ili pak kao što su Nemci decenijama nakon Drugog svetskog rata jedini bili tretirani po celom svetu kao nacistički narod i nosili krivicu sveukupnog fašizma iako su fašističke države imali i neki drugi narodi poput Španaca, Italijana, Hrvata...

⁷²⁸ Ti primeri ujedno potvrđuju sa dozom istorijskog cinizma i pravilo da su „izabrani narodi“ uvek pre nesrećno nego srećno izabrani i to kao početna oznaka uvek naturano od strane sopstvenog duhovnog ili političkog vođstva. Kao takva dalje uglavnom interno rasprostranjivana u sveri nacionalne samosvesti uvek donoseći više eksternih neprilika od koristi. Kažnjavanje „izabranih“ se po pravilu vrši trijumfalistički – usled orgijazma pobede religije ili ideologije, ratnih saveznika ili vojno-političkog bloka.

Međutim, pretežno interesno fundiranim nastojanjima, vredna su teorijske pažnje ona koja zagovaraju održavanje i stvaranje etničkih konsocijacija u kojima bi suživot različitih etničkih grupa na principu ravnopravnosti imao više izgleda na uspeh usled veće raznovrsnosti. Ova lepa teorijska postavka, u praksi do danas nije naišla na rešenje problema da ko god ima višak prava i moći ne želi da ih se odrekne drugačije do formalno, a etnički federalizam ne uspeva ukoliko se zasnjuje na bilo čijoj vladavini, pa i vladavini većine. Iz današnje perspektive čini se da se ostvaruje predviđanje Butrosa Galija izrečeno u formi strahovanja sredinom 1992. godine, odnosno obistinjavanje teze Karla Fridriha o nacionalizmu kao najjačoj snazi planete.⁷²⁹ Taj proces je nesporno počeo i sve jasnije pokazuje da nikakav duh nacionalizma svetskih razmera nije pušten iz boce nego da je to nemistični proces interesne transformacije ljudskog društva u, ne samo ona nova obličja koja je pred njega stavila postindustrijska organizacija života društva, nego i u ona čija je odlika zanemarivanje interesa i potreba etniciteta u ime brzine i profita što neumitno rezultira konvulzijama njihove spontane samorazvojnosti i intevencionizmom u funkciji njihovog podržavljenja kao trenutno najbržeg i politički najprofitabilnijeg rešenja, kojim se problemi tih etniciteta ustvari ne rešavaju nego tek začinju. Zato će se, ukoliko se ovaj proces ne zaustavi, kao najveći problem budućnosti postaviti jednoga dana pitanje organizacije sveta kao „razbijenog ogledala“, što za sada, potpuno nadmašuje mogućnosti svake sile, i to ne samo informaciono, vojno, tehnološki i privredno najrazvijenijih zemalja sveta, nego i njihovih međunarodnih ekonomskih, političkih i vojnih organizacija i saveza.⁷³⁰

Period nakon Drugog svetskog rata do početka XXI veka karakterističan po insistiranju na razvoju i punoj implementaciji savremenih demokratskih vrednosti, ljudskih prava i sloboda beleži i dijametralno suprotnu tendenciju. Naime, prvobitno slabljenje koncepta državnog suvereniteta, koji na početku XXI veka doživljava svoju ponovnu ne samo rehabilitaciju već

⁷²⁹ Friedrich Carl, *Trend of Federalism In Theory and Practice*, Pall Mall P; 1St Edition edition (1968), New York, 1968., str. 30 u Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 101

⁷³⁰ Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995, str. 97-102

ekspanziju, dovodi u pitanje prethodno favorizovane demokratske institucije ljudskih prava. Svojevremeni integrativni tokovi i regionalna udruživanja postaju ispod površine sve više dezintegrišuća usled zaštite sopstvenih nacionalnih (uz to naravno političkih, ekonomskih i socijalnih) interesa. Kraj XX veka beleži otpor integracije mladih generacija doseljenika (u razvijene zemlje Zapada) koji se „uglavnom objašnjava njihovim isprovociranim strahom od gubitka etno-religijskog identiteta, što pretilo da postane i već jeste jedan od ozbiljnih destabilizujućih faktora razvijenih demokratskih društava“. Sa druge strane, više je nego evidentan rast netrpeljivosti prema izbeglicama i doseljenicima širom sveta usled činjenice da se doživljavaju kao teroristi ili činioци koji slabe političku stabilnost i ekonomiju datih zemalja.⁷³¹ Takođe, kod obe generacije emigranata (posleratne i tzv. nove) primetno je da odlazeći u zemlje razvijenih demokratija tražeći bolju budućnost, umesto prilagođavanja događa se obrnut proces – odbijanje integracije i usvajanja vrednosti zemlje prijema. Drugim rečima, čak i kasnije generacije, rođene i školovane u sada zapadnim društvima odbijaju da prihvate norme i vrednosti sredine kojoj su težile stvarajući apsolutno rasprostranjeni i gotovo podrazumevajući sindrom getoizma. U tom smislu, getoizam podrazumeva potpunu jezičku, religijsku a ponegde i institucionalnu i fizičku izolovanost jer se neretko dešava da u pojedine delove velikih gradova policija nema ili ne želi pristup i slično. Pored činjenice da predstavljaju žarišna područja, izostanak integracije i sveskolika izolacija ih čini pogodnom metom indoktrinacije ekstremističkih krugova iz matičnih zemalja sa jedne, kao i potencijalnim embrionom političkog organizovanja u skladu sa povećanjem njihovog udela u ukupnoj populaciji sa druge strane. Kompaktnost manjinskog stanovništva na nekoj teritoriji naime, po pravilu ima za posledicu postavljanje zahteva za dobijanje kulturne autonomije, a zatim i teritorijalne, što, kako pokazuje iskustvo višenacionalnih zajednica, retko može proći bez separatističkih tendencija. U tom smislu, kontrolisanje migracija stanovništva i integrisanje doseljenika u zajednicu zemlje domaćina predstavlja na početku XXI veka jedan od gorućih problema razvijenog sveta, naročito usled činjenice o ekonomskoj krizi i recesiji, koja doprinosi da distance prerastaju u otvorenu

⁷³¹ Kilibarda Zoran, *Osnove geopolitike*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008, str. 220-221

netrpeljivost. Nesumnjivo je da se na početku XXI veka, uprkos prognozama nakon pada gvozdene zavese, ta distanca prvenstveno uspostavlja na liniji religijske i etničke pripadnosti.⁷³² Iako se činilo da demokratske institucije ljudskih prava i sloboda nakon prosvetiteljstva više nikada neće biti dovedene u pitanje – okolnosti kraja XX i početka XXI veka nažalost dale su razočaravajući odgovor.

Postojanost separatističkih tendencija je od ekstremno velikog značaja za međunarodnu zajednicu, uzimajući u obzir da početak XXI veka registruje ne manje od 96 separatističkih pokreta u svetu, koji se bore za nezavisnost, s manjom ili većom snagom, odnosno, na prostoru 66 zemalja zemalja sveta aktivno je čak 744 različitih separatističkih odnosno militantnih grupacija. Posebnost svake etničke krize i etnopolitičkog konflikta, sa posebnim osobenostima i zahtevima, implicira da, generalno uzevši - dodeljivanje posebnog pravnog statusa, prema domaćim i međunarodnim zakonima, etnopolitičkim secesionističkim grupama predstavlja impuls koji može voditi bezbroju zahteva i kontra-zahteva i dugotrajnom konfliktu koji bi tek samo nekoliko postojećih država ostavio netaknutima, s obzirom da je većina zemalja etnički heterogeno. U pogledu prava na samoopredeljenje, nepostojanje determinisanih normi međunarodnog prava koje bi se na njega odnosile, unosi dodatnu konfuziju u međunarodne odnose i utiče na okolnosti koje mogu dovesti u krajnjem do etničkog konflikta. U tom smislu, pozivanje međunarodne zajednice na presedan Kosova i njegovog priznavanja 2008. godine, uz kršenje osnovnog načela pravde i pravednosti - a to je jednakost, odnosi se na to da je ovaj gest - pored činjenice da je višestruko kontradiktoran sa istim tim principima, iste te međunarodne zajednice - ujedno i izuzetno štetan, uzimajući u obzir da pruža apsolutnu potporu postojećim separatističkim težnjama, kao i inspiraciju novim separatističkim pokretima. U prilog ovoj tvrdnji delovanja Kosova kao presedana jeste rusko priznavanje nezavisnosti Abhazije i Južne Osetije, te naknadno pripajanje Krima. U svim ovim slučajevima Rusija se pozivala na primer Kosova kako bi ostvarila svoje geopolitičke interese. Usledio je škotski referendum o nezavisnosti dok istovremeno Republika Srpska i Katalonija pokazuju spremnost za održavanje

⁷³² Ibidem

svojih referenduma.⁷³³ Samo Afrika obuhvata više od hiljadu etničkih grupa i jezika koji su iscepkani i zbijeni zahvaljujući kolonijalnim kartografima. Zasnovano na prevashodnoj premisi da legitiman čin oslobođenja i borbe za slobodu jednih, za druge predstavlja nasilnički čin terora, separatističke grupe u okviru etničkih konflikata i pored postojeće jasne distinkcije između njih - često bivaju poistovećivane i doživljene kao oslobodilački odnosno pobunjenički pokreti, terorističke organizacije i slično - zavisno od perspektive promatranja. Etničke secesionističke težnje koje su dostigle svoj krajnji cilj, a to je potpuno odvajanje, u intervalu od samo 144 godine, dovele su do pojave čak 160 novih priznatih država. Odnosno, u periodu od 1864. do 2008. godine, broj nezavisnih država u svetu je sa 32 skočio na čak 192 države. Uspešnost separatističkih težnji kao i njihova direktna veza sa porastom broja novih država i stvaranje etnički homogenijih zajednica u svetu, vidljiva je u činjenici da je samo u intervalu od 1990-te godine došlo do pojave čak 26 novih država čiji su separatistički pokreti stigli do nezavisnosti.⁷³⁴ Prikazana tendencija separatističkih težnji koja u svojim osnovama ima etnicitet, a koja je uslovlila porast broja nezavisnih država u svetu, ukazuje na to da su novostvorene države uslovno rečeno teže etničkoj homogenosti, kao i da države u XX i XXI veku, isto tako uslovno rečeno teže rasterećenju od „bremena“ multikulturalizma kao jedne od elementarnih vrednosti savremene demokratije.

Diskriminacija od strane dominantnog etnosa ne isključuje, nego štaviše podrazumeva porast etničke samosvesti manjina i u nastalim etnopolitičkim sistemima stimuliše stremljenja za samoopredeljenje, za usaglašavanje granica etničkog i političkog prostranstva, što je samo po sebi praktično nedostižno. Ovde je potrebno naglasiti da je stremljenje prema samoopredeljenju karakteristično ne toliko i ne samo za diskriminisane i ugnjetavane etnose, koliko za etnose koji poseduju visoki status, koji imaju sve mogućnosti za razvoj svoje kulture, koji imaju sve

⁷³³ Opširnije videti: Pejić Mario, „Analiza-međunarodno pravo i separatizam u Evropi“, *Strijela Info*, <http://www.strijela.info/međunarodno-pravo-i-separatizma-u-evropi/>, (pristupljeno 22.09.2014.)

⁷³⁴ Opširnije videti: „Political Handbook of the World 2007“, *CQ Press, 2007.*, Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO), www.unpo.org, (pristupljeno 28.09.2015.)

neophodne institucionalne, ekonomske i intelektualne izvore za uspešan razvoj i političku aktivnost.⁷³⁵

U etničkom principu vladavine zahtevi nisu objektivno dokazivani već istorijski opravdavani. Mitovi o pretpostavljenoj etnogenezi sopstvene nacije stilizuju se u istorijske istine kako bi se sopstvena etnička grupa utopila u zajednicu koja je sudbinski povezana i kako bi je praktično okupili oko sebe. Na taj način je politički sistem do danas ukočen je u etnokratiji.⁷³⁶ Na Balkanu, primera radi, u Bosni i Hercegovini i drugim južnoslovenskim državama, lagana i postepena transformacija ka političkom modelu nacije predstavljala bi razvoj u pozitivnom pravcu, ali to je nezamislivo uz izostanak adekvatne politike identiteta. Navedeno iziskuje temeljno i dosledno razračunavanje sa stereotipnim slikama istorije, zasnovanim na kulturološkom modelu nacije koji je i proizvodio konflikte.⁷³⁷ U tom kontekstu, analizirajući odnos jezika i nacionalizma, istaknuti hrvatski i svetski lingvista i habilitirani naučnik Snježana Kordić, ističe da je činjenica da Srbi, Crnogorci, Hrvati i Bošnjaci govore istim jezikom i da ta činjenica ne ugrožava ni nacije ni države, niti ima bilo kakvih posledica za govornike.⁷³⁸ Čak i ovaj kontekst potvrđuje da je u osnovi etničkih konflikata balkanskih naroda religijska odnosno konfesionalna različitost, odnosno suprotstavljenost u konkretnom slučaju Pravoslavlja, Katoličanstva i Islama.⁷³⁹

⁷³⁵ Balašov Aleksejevič Jurij, "Etnički separatizam i kriza evropske državnosti", *Nova Srpska politička misao*, 17.10.2014., <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/etnicki-separatizam-i-kriza-evropske-drzavnosti.html?alphabet=1>, (pristupljeno 18.01.2016.)

⁷³⁶ Riedel S., *Kriegsgeschichte(n). Interpretationen zum Jugoslawienkrieg*, F. Wenninger/P. Dvorak/K. Kuffner, *Geschichte macht Herrschaft*, Wien, 2007, str. 27

⁷³⁷ Riedel S., *Die Erfindung der Balkanvölker - Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration*, VS Verlag, Wiesbaden, 2005., str. 312. O odnosu političke naspram kulturološke nacije opširnije videti: Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 246-249

⁷³⁸ Opširnije videti: Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010, str. 379

⁷³⁹ Uključujući i autokefalnu crnogorsku pravoslavnu crkvu u smislu podele, iako Crna Gora nije bila područje etničkog konflikta u ovom smislu reči.

Iz današnje perspektive čini se da su se civilizacijske tekovine ljudskih prava i prava manjina na očuvanje identiteta u stvari - kao bumerang vratile istom tom čovečanstvu na naplatu, delujući *vice versa* i stvarajući problem u velikom delu etnički heterogenih društava. Uzimajući u obzir da su gotovo sva društva na svetu u manjoj ili većoj meri etnički heterogena, postavlja se pitanje: gde je greška – kada je uvažavanje ljudskih prava na očuvanje religijskog, etničkog i kulturnog identiteta plemenito i važno? Toliko važno da su ljudi spremni da u tom cilju uzmu oružje u ruke i – i svom i tuđem - narodu, zajednici, odnosno etničkoj grupi priušte patnje neslučenih razmera i podnesu ogromne lične i kolektivne žrtve stradanja.

Istražujući zakonitosti izrastanja masovnog iz pojedinačnog i grupnog nacionalnog otpora, u pokušaju da rasvetli ideološki motivisane zablude o delima Svetozara Markovića, prof. dr Dragan Simeunović zapisao je misao koja je izuzetno važna za kontekst o kome govorimo: „Jedan narod i njegova inteligencija postaju veliki, ili bar definitivno civilizacijski odrastaju, tek onda kada shvate da su prave vrednosti iz nedara njihove prošlosti i sadašnjosti, sve one koje, kao takve, potvrdi istorijska praksa. Ono što vredi u jednom narodu – vredi uvek i vredi bez obzira na ideološke koprene dnevnih politika, a pripada celom narodu i onda kada on toga nije sasvim svestan.“⁷⁴⁰

Istorijska praksa svih dosadašnjih etničkih konflikata odnosno konflikata sa etničkim prefiksom takođe pokazuje još jednu specifičnost o kojoj do sada nije bilo reči u okvirima stručnih rasprava, a odnosi se na „kvantifikaciju“ ljudskih prava u odnosu „manjine“ i „većine“. Ovaj ugao znatno je drugačiji od svih dosadašnjih promatranja i analize etničkih konflikata i zasniva se na činjenici da svaki čovek, odnosno svaka jedinka poseduje garantovana, osnovna ljudska prava i slobode. Klima i okolnosti etničke konfrontiranosti stvaraju uslove u kojima se ljudska prava uslovno rečeno kvantifikuju – u potpunosti potirući samu njihovu bit i suštinu. Drugim rečima, kvantifikacijom ljudskih prava dolazi do suprotstavljanja manjinske grupe sa

⁷⁴⁰ Simeunović Dragan, *Iz riznice odtadžbinskih ideja*, Novinsko-informativni centar Vojska: VERZAL Pres, Beograd, 2000, str. 104

kvantitativno manjom „količinom“ ljudskih prava i one većinske, koja u ovom smislu raspolaže tj. polaže ili smatra da polaže veću količinu ljudskih prava i sloboda. Suštinski, dolazi do prostog sabiranja količina ljudskih prava jedinki koju, iz ovakve perspektive manjinske grupe, poseduju prirodno u manjoj količini u odnosu na većinske. Odatle sledi da većinske grupe sebe smatraju „nadmoćnijim“ polažući veća prava, a manjiske etničke grupe praktično ulaze u borbu ili sukob usled principa „obrnute kvantifikacije“ ovaploćenja ljudskih (manjinskih) prava i sloboda – u borbi protiv kvantifikacije. Izneto praktično znači da grupisanje jedinki istih garantovanih prava i sloboda „akumulira silu“ i proizvodi nadmoć nad manjinskim grupama, usled čega se kod manjinskih grupa aktivira instinkt za samoodržanjem etniciteta, odnosno grupe, čime započinje etnički konflikt. Posmatrano iz ove perspektive, kvantifikacija ljudskih prava kojima su etniciteti izuzetno skloni, a koja nije u potpunosti neprirodna i bez ikakvog osnova, u potpunoj je suprotnosti sa samom suštinom ljudskih prava i sloboda i krajnje je destruktivna za međuetničke odnose.

U kontekstu politikoloških aspekata etničkih konflikata u periodu od Drugog svetskog rata do početka XXI veka, neizostavno važan segment predstavlja i koncept vrste i „profila“ ratova, odnosno sukoba koji vremenom evoluiraju i menjaju oblik, uslovljeni ne samo naučnim i tehničko-tehnološkim razvojem, već i samim povodom. Tako u posthladnoratovskoj eri ratovi za resurse nisu ni malo slučajni i nepovezani događaji. Oni predstavljaju deo većeg, međusobno veoma povezanog geopolitičkog sistema. Kako su donedavno međunarodnim sukobima upravljali ideološki i politički interesi, nažalost oni predstojeći, odnosno budući ratovi u velikoj meri biće zbog kontrole i posedovanja vitalnih ekonomskih dobara, a naročito resursa neophodnim za funkcionisanje savremenog industrijskog društva.⁷⁴¹ Upravo tu leži nova energija interesa moćnih (sila, država, organizacija, lobija), da kontrolom etničkih tenzija i zauzimanjem strana u područjima mogućih etničkih sukoba kanališu svoje interese, a etničke konflikte - modernim sredstvom njihovog ostvarivanja.

⁷⁴¹ Opširnije videti: Iveković Ivan, „SAD, Irak i geopolitika nafte“, *Republika*, godina XV, 308-309, 1-31. maj, 2003, <http://www.republika.co.rs/308-309/15.html>, (pristupljeno 09.11.2015.)

Sledstveno tome, stvarnost potvrđuje da i potreba za humanitarnim intervencijama u budućnosti neće jenjavati, već da će naprotiv, rasti. Dolazi do drastične promene slike tzv. „tipičnog“ rata, koji po svojim karakteristikama sve više postaju građanski, etnički. Paskal ih je nazvao najvećem od svih zala,⁷⁴² a Edmund Berk je o njima pisao da pogađaju najdublje slojeve ponašanja naroda, uništavaju politiku, kvare moral i izopačuju čak i prirodnu sklonost ka radosti izazvanoj pravdom.⁷⁴³ U „tradicionalnom“ smislu rata, makar u određenoj meri poštuje se neki skup pravila poput Ženevske konvencije koja ima kapacitet da ograniči zločine i užase koje oni sobom nose. Međutim, isto nažalost nije primenljivo u okvirima etničkih konflikata, a UN i tradicionalno međunarodno pravo su zasnovani na sukobima unutar država, bez razvijenog adekvatnog međunarodnog oruđa za sprečavanje internih sukoba i njihovih posledica u svakom smislu.⁷⁴⁴ Tako intervencija NATO na Kosovu, iako je sprovedena u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti ima izuzetno čvrste argumente i za i protiv na svojoj strani, otvarajući moralno pitanje da li je predstavljala kršenje ljudskih prava. U tom kontekstu sa sigurnošću se može reći da je kampanja NATO-a na Kosovu promenila dotadašnje postojanje određene ravnoteže između ljudskih prava i državnog suvereniteta.⁷⁴⁵ Isto tako, Ruanda je greh propusta ogromnih proporcija. Bilo je jasno da će do genocida doći i znatno pre nego što je počeo, ali su ipak bili potrebni meseci ubijanja pre nego što su SAD i druge države te događaje nazvale genocidom, iz razloga što bi ih to primoralo da postupaju u skladu sa Konvencijom o genocidu iz 1948. godine. Kao posledica toga, dok su UN do te mere bile obuzete neutralnošću da nisu učinile apsolutno ništa, tokom samo 100 dana ubijeno je čak 800.000 ljudi, što je tempo brži nego u bilo kom dotadašnjem genocidu. U tom smislu, nemešanje radi sprečavanja ovog genocida je samo po sebi zločin.⁷⁴⁶

⁷⁴² Opširnije videti: Paskal Blez, *Misli*, prev. Miodrag Ibrovac i Jelisaveta Ibrovac-Popović, BIGZ, Beograd, 1991

⁷⁴³ Keane John, *Reflections on Violence*, Verso, London/New York, 1996, str. 157

⁷⁴⁴ Opširnije videti: Clausewitz Carl von, *On War*, Penguin, Harmondsworth, 1982 (1932), str. 127 odnosno Klauzevic fon Karl, *O ratu*, Geca Kon, Beograd, 1939

⁷⁴⁵ Ignjatijef Majkl, *Virtuelni rat*, prev. Vanja Savić, B92, Beograd, 2001, str. 72

⁷⁴⁶ Svensen H. Fr. Laš, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006, str. 217

Tamo gde etika vrline obično kaže da čovek ne treba da pribegava sili, etika odgovornosti to može zahtevati. U tom smislu, nasilje nije izuzeto ni u jednom političkom režimu. Pacifizam će u tom kontekstu biti često odbranljiv stav i to u daleko većem broju slučajeva nego što se obično pretpostavlja, ali sila može biti moralno nametnuta u slučajevima u kojima je nužna radi smanjenja nasilja ili nepravde.⁷⁴⁷ Jedino, odnosno osnovno pitanje jeste kriterijum procene „pravednosti“ kao poligona različitih uglova i interesnih prizmi promatranja.

Pored nužne potrebe intervencije velikih svetskih sila u konfliktima, nesporna je takođe i činjenica da je uloga Zapada u raspirivanju nacionalizma izuzetno značajna i velika, te da je za krajnju osudu. Naime, vojne intervencije zapadnih snaga u periodu nakon hladnog rata u Iraku, Afganistanu i Jugoslaviji, praktično su održale i još više naglasile etničku i religijsku podeljenost u ovim zemljama.⁷⁴⁸ Američka invazija na Irak 2003. godine gotovo automatski dovela je do uspona do tada uspavanih etničkih i religijskih militantnih pokreta. Isto se desilo i u Afganistanu 2001., kao i na Balkanu 90-ih godina prošlog veka kada je narod podeljen po liniji religijske, odnosno konfesionalne opredeljenosti. Velika je ironija da politička elita SAD pri involviranosti u etničke konflikte širom sveta, tj. u svojim intervencijama „uvođenja demokratskih vrednosti i odbrani ljudska prava“, nije u mogućnosti da prenese makar deo uspešnosti odnosno koegzistencije koja vlada u američkom heterogenom društvu. Sa druge strane, to upravo potvrđuje prevlast interesa u odnosu na istinsku nameru i želju da se pomogne. U tom smislu, najdirektniji izazov za američku spoljnu politiku predstavlja aktivna uloga tj. internacionalizam u pravom smislu te reči, koji zaista služi interesima zajednice nacija, a nigde taj izazov nije naglašen kao u etničkim i religijskim formama nacionalizma. Prihvatajući nužnost neminovne

⁷⁴⁷ Opširnije videti: Keane John, *Reflections on Violence*, Verso, London/New York, 1996, str. 88 i Svensen H. Fr. Laš, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006, str. 205-219

⁷⁴⁸ Opširnije videti: Owens Patricia, „Theorizing Military Intervention“, *International Affairs*, Vol. 80, No. 2, March 2004, str. 355-365

direktne ili indirektne involviranosti SAD kao svetske sile u etničke konflikte širom sveta, nameće se potreba balansiranja mogućnosti da SAD pomognu - a ako ne – onda bar ne naude.⁷⁴⁹

U ovom kontekstu značajan je i kuriozitet Arapskog proleća koji se ogleda u tome da su po prvi put sredstva modernih tehnologija i komunikacija (Internet, društvene mreže) - korišćena u tzv. „nedemokratskim“ društvima, odnosno društvima kulturološki zatvorenim u odnosu na vrednosti Zapada. Iako je Arapsko proleće u svojoj osnovi bilo usmereno na zahtevanje većih prava, sloboda i zarada, zahtevi ovog talasa ni u jednom svom segmentu nisu se odnosili na zahteve za „uvođenjem demokratije“, ostajući verni dominantno religijsko-kulturološkom sistemu na kome su ova društva i zasnovana. Poznato je da upravo i koncept države u Libiji, Iraku, Afganistanu i Siriji, nije nikada bio zasnovan na demokratskim principima, već na uspostavljanju ravnoteže između državnog aparata koji podrazumeva režim sa jakom institucijom predsednika potpomognutim vojskom i policijom sa jedne, i etničkih, verskih i plemenskih vođa različitih grupacija širom zemlje sa druge strane. U tom smislu, centralizovana vlast fokusirana na državne centre odnosno glavne gradove, obezbeđivala je datu ravnotežu koja je omogućavala funkcionalnost zemlje prepuštajući delove teritorija autoritetu plemenskih, etničkih i verskih vođa. Ovaj model pokazao se funkcionalnim do momenta stranih intervencija koje su imale naivnu i čudnovato neosnovanu nameru „uvođenja demokratije“ u ova društva. Pored toga što je teško poverovati u uspešnost zapadnog modela države u ovim tradicionalno i kulturološki specifičnim društvima (u kojima je Islam gotovo državna religija), objektivno - dubina postojećih neprijateljstava ne obezbeđuje ni minimum konsenzusa sukobljenih strana. U tom smislu, najveći izazov jeste uspostavljanje autoriteta lokalne vlasti, koji bi bio prihvaćen od strane „drugih“ grupa. Prisustvo međunarodne zajednice pokazalo je da ima kapacitet samo da obezbedi krhki mir, ali ne i dugotrajnu stabilizaciju političkih prilika što je u krajnjem, prema ustaljenom modelu vodilo povlačenju međunarodnih snaga, u prvom redu usled nedostatka interesa, tako i novca. Mir među plemenima, etničkim i verskim zajednicama koji je ranije

⁷⁴⁹ Opširnije videti: Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006, str. 264-274

postojao, a koji je međunarodna zajednica svojom intervencijom narušila - niti ima kapaciteta, niti načina da ponovo uspostavi. Na taj način ni eventualna „balkanizacija“ u Siriji ne bi dala rezultat kao na prostorima bivše Jugoslavije, prvenstveno što institucije demokratije i demokratskih vrednosti u kontekstu kako ih Zapad doživljava ovde nije moguć, a i iz razloga što bi čak i u pokušaju primene, ovaj model pružio rešenje samo u prvoj fazi stvaranja država prema linijama etničke podele, bez njihove funkcionalnosti i garancija trajne stabilnosti, uz konstantnu pretnju ponovne eskalacije nezadovoljstva „manjinskih“ grupa.

Uvažavajući činjenicu da etnički konflikti nisu novi fenomen, kao i da njihove implikacije imaju uticaja na stabilnost drugih država i regiona, isto tako nesporno je da ova činjanica nema izgleda da će se u budućnosti promeniti.⁷⁵⁰ U tom smislu, od izuzetne je važnosti pažljivo proučavati prethodne etničke konflikte, njihovu lokalnu, nacionalnu, regionalnu i globalnu dinamiku kako i učiti od prošlosti kako bi postojale mogućnosti eventualnog predviđanja njihovog budućeg trenda. Tako su zvanična predviđanja CIA još iz 2000. godine, za period 2015. godine upozoravala na rastući broj etničkih konflikata u budućnosti koji će biti dugotrajni, surovi, kao i da će biti teško rešivi, prevashodno u podsaharskoj Africi, Kavkazu, Centralnoj Aziji i delovima južne i jugoistočne Azije.⁷⁵¹ Posebno značajna činjenica za prethodne procene jeste da su one predočene pre terorističkog napada u SAD 11. septembra 2001. godine. Upravo ovom činjenicom, javlja se jedna nova dimenzija etničkih konflikata i potreba njihove dublje analize jer potencijalno mogu stvoriti uslove i okolnosti u kojima državne vlasti neće želeći ili biti u mogućnosti da sprovedu primenu zakona, što bi terorističkim organizacijama dalo prostor i sredstva odnosno okvir za lokalne, nacionalne, regionalne i globalne interese. U tom smislu, od

⁷⁵⁰ U pogledu tzv. rizika manjinskih grupa, istraživanje sprovedeno na Maryland Univerzitetu pokazalo je postojanje čak 284 manjinske grupe u 116 zemalja širom sveta. Pored toga, ovo istraživanje uključilo je i kulturno različite grupe, plemena ili klanove u heterogenim društvima koje imaju ili teže delu državne vlasti kao što su Hutu i Tutsi u Ruandi i Burundiju i regionalno koncentrisane ljude sa istorijskom ili organizovanom političkom autonomijom kao što su Abhazijci i Južno-Osetijci u Gruziji. Opširnije videti: Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 188-203

⁷⁵¹ Opširnije videti. Central Intelligence Agency, *Global Trends 2015: A dialogue about the future with nongovernmental experts*, National Intelligence Council, 2000. u Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford Univesity Press, New York, 2007, str. 189

završetka Drugog svetskog rata do danas, može se slobodno reći da etnički konflikti imaju potencijal veći nego ikada da postanu vodeći globalni bezbednosni problem. Nacionalna bezbednosna Strategija SAD iz 2002. godine kao krizne, odnosno žarišne tačke izdvaja sukob Izraela i Palestine, južnu Aziju (naročito Indiju, Pakistan i Indoneziju) i Afriku.⁷⁵² Evropska bezbednosna Strategija objavljena samo godinu dana nakon američke predviđala je sličnu perspektivu, probleme u Kašmiru, Regionu Velikih jezera, kao i direktan i indirektan uticaj na evropske interese, poput Bliskog Istoka ističući da nasilni ili zamrznuti konflikti „blizu“ granica prete regionalnoj stabilnosti.⁷⁵³ Uprkos rezervisanom odnosu SAD prema nekim evropskim državama, obe procene se u velikoj meri podudaraju, zajednički naglašavajući potrebu i važnost održavanja mira i podrške njegovoj izgradnji koju UN može obezbediti,⁷⁵⁴ dodali bi smo drastično revidiranim pristupom svoje vizije i delovanja.

Implikacije globalnog rata protiv terorizma vežne su za etničke konflikte iz nekoliko razloga. Prvo, samo naziv „nove igre“ ukazuje da je stabilnost „novi“ adut demokratije. Sadašnji režimi ojačani su *vis-à-vis* protestnim pokretima i pobunjeničkim organizacijama bez obzira na legitimitet „kasnijih“ zahteva ili loš odnos prema ljudskim pravima od strane „bivših“. Takođe, prisutan je i trend delimičnog ili trenutnog deangažmana u okvirima etničkih konflikata kod kojih postoje naznake eventualnog razrešavanja. U tom smislu, izneto ne znači da će dati konflikti biti razrešeni, već naprotiv, praksa pokazuje da se upravo odsustvom bezbednosnih garancija („trećih“ strana) kao posledica ovi konflikti intenziviraju. Sa druge strane, nastavlja se sa podrškom inicijativama rešavanja etničkih konflikata uglavnom isključivo u „odgovarajućim“ okolnostima. Generalno uzevši i uz određenu dozu rezerve, malo je verovatno da će

⁷⁵² Opširnije videti: US Government, *The National Security Strategy of the United States*, 2002., www.state.gov/documents/organization/15538.pdf, (pristupljeno 26.08.2014.)

⁷⁵³ Opširnije videti: Council of the European Union, *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, Council of the European Union, Brussels, 2003., <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, (pristupljeno 01.08.2009.)

⁷⁵⁴ Opširnije videti: United Nations, „A More Secure World: Our Shared Responsibility“, Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, UN, New York, 2004 u Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 191

međunarodna zajednica, naročito UN i regionalne organizacije kao što su EU i AU nastaviti da sa velikim intenzitetom i u potpunosti intervenišu u okvirima (svih) etničkih konflikata. Opet, ova potreba uslovljena je kompleksnošću budućih izazova. Pojedinačne države naime, sve manje i manje imaju kapaciteta, volje i mogućnosti da se individualno nose sa direktnim i indirektnim bezbednosnim pretnjama koje etnički konflikti sobom nose. Nameće se potreba koordinisane regionalne strategije koja bi se bavila pre uzrocima nego simptomima etničkih konflikata. Ipak, postojeći regionalni okviri političkih i ekonomskih integracija stekli su zapažen nivo bezbednosne „svesti“ i kao organizacije zasnovane na objedinjenim bezbednosnim aranžmanima imaju kapacitet da obezbede efikasne mehanizme koji će individualnim državama omogućiti lakšu, jeftiniju i podržanu posvećenost prevenciji i upravljanju etničkim odnosno internim konfliktima. Te organizacije u prvom redu su OSCE u Evropi i Ekonomski savez zapadnoafričkih država na afričkom kontinentu. Ovakav međusobni i koordinisani angažman datih regionalnih organizacija omogućio bi zaobilazjenje UN u kojima Rusija i Kina tradicionalno zastupaju princip nemešanja u interne stvari drugih država. Pored toga, deluje izvesnije da bi „koalicija voljnih“ mogla više da doprinese, naročito u urgentnim situacijama kada vremena za odluke Saveta bezbednosti kao rezultata brojnih razmatranja članica – nema. Nedostatak izloženog regionalnog pristupa ogleda se u regionalnoj nejednakosti, odnosno u potencijalnom određivanju i izboru prioriteta delovanja. Drugim rečima, ukoliko AU reši da uzme učešće u rešavanju nekog od svojih konflikata, može se desiti da EU za to nema sredstava ili smatra prioritetnijim neki drugi etnički konflikt. Kolektivni mehanizmi takođe ili nepostoje ili su nezreli u mnogim delovima Azije gde etničke tenzije između različitih zajednica i između njih i države predstavljaju nedaće mnogih država. Kina, Indonezija, Filipini, Malezija, Indija, Tajland, Afganistan i Irak su sve žarišta postojećih konflikata koji imaju potencijal ozbiljne regionalne eskalacije. S obzirom da su Indija, Kina i Pakistan nuklearne sile, spoljašnje intervencije uglavnom ostaju u okvirima i granicama pažljivo formulisanih diplomatskih inicijativa i aktivnosti.⁷⁵⁵

⁷⁵⁵ Opširnije videti: Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 203-207

Etnička žarišta u Evropi, Aziji, Africi i prostoru bivšeg Sovjetskog Saveza nastaviće da budu isprepletana sa transnacionalnim kriminalnim mrežama globalnih aspiracija i međunarodnog terorizma. Produbljivanjem ekonomske krize i rastom jaza između bogatih i siromašnih, religijski fundamentalizam i kriminalni ciljevi pašće na plodno tle za iskorišćavanje postojećih etničkih tenzija, kako bi sebi obezbedili političku i teritorijalnu osnovu za delovanje. Izostanak kreativnosti odnosno inventivnosti, strpljenja i sredstava međunarodne zajednice ukoliko u potpunosti ograniči svoj odgovor na etničke konflikte, slabe države dovešće u „pat poziciju“ što će prostore etničkog konflikta učiniti daleko atraktivnijim za radikalne ideologije sa političkim ciljevima. Kako se uzroci etničkih konflikata ne mogu prosto izbrisati preko noći, potrebna je čvrsta rešenost, posvećenost, adekvatna strategija na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou još dugo godina koje su ispred nas, uz spremnost na sve prepreke koje takav angažman nosi. Pri tome, ne sme se gubiti iz vida realna mogućnost, a to je da će politički lideri, religijski fundamentalisti i etnički aktivisti u isto vreme naći način da postojeće slabosti iskoriste kao argumente u prilog ciljevima sopstvenih agendi. Mnogi neuspesi i tek poneki uspeh u prevenciji, menadžmentu i razrešavanju etničkog konflikta u čitavom periodu nakon Drugog svetskog rata pružaju izuzetno ozbiljan nauk o uslovima potrebnim za uspeh, kao i o dimenzijama posledica neuspeha. Pouke se odnose na neophodnost „prosvećenja“ političkih lidera voljnih da implementiraju do sada naučena iskustva Gaze, Kosova, Šri Lanke, Kašmira, istoka Demokratske Republike Kongo, zapadnog Sudana, Čečenije, Kipra, Balkana – isto kao i Brisela, New York-a i Washington-a.⁷⁵⁶

Etnički konflikti imaju ekstremno širok spektar posledica koji je, grubo uzevši, u okvirima stručne javnosti grupisan u pet osnovnih karakteristika koje njihovu važnost po mir i stabilnost čine apsolutno dominantnom. Oni su naime: široko su rasprostranjeni; izazivaju patnju i stradanje velikog broja stanovništva naročito civila; gotovo po pravilu prelivaju se na teritorije drugih država izazivajući regionalnu nestabilnost; uključuju interese trećih strana i okupiraju pažnju

⁷⁵⁶ Opširnije videti: Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, New York, 2007, str. 203-207

međunarodnih organizacija i aktera, a lideri na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou moraju uvek revidirati odnosno preispitivati napore i načine kako da se nose sa etničkim konfliktima.⁷⁵⁷ Međutim, nesporna je činjenica da se etnički konflikti, naročito nasilni, ne pojavljuju svugde, kao i činjenica da su „neuporedivo“ nasilniji i suroviji i da je daleko teže pronaći adekvatno rešenje njihovog okončanja. Pored toga, sukobljene strane po pravilu imaju istoriju razmirica i konfrontiranosti (usled osećaja nepravde, štete ili uvreda), odnosno sukoba po različitim osnovama, ali konfrontiranost koja se u svojim osnovama zasniva na religijskim različitostima sukobljenih etničkih grupa nedvosmisleno vodi nasilnim etničkim konfliktima. Argument koji potvrđuje izneto, ogleda se u činjenici da su krvavi etnički sukobi na Zapadnom Balkanu raspadom bivše Jugoslavije, nesporno predstavljali sukob pravoslavnih hrišćana, muslimana i rimokatoličkih hrišćana. Dok podela Čeha i Slovaka (dominantno rimokatolika), francuski i engleski govorećih Kanađana (dominantno rimokatolika), Flamanaca i Valonaca (dominantno rimokatolika) - koji takođe imaju istoriju razmirica i konfrontiranosti (usled osećaja nepravde, štete ili uvreda), odnosno sukoba po različitim osnovama – nije završila nasilnim etničkim konfliktima.

Ova specifičnost religijske različitosti u okviru etničke konfrontiranosti, tj. odnosa religijske pripadnosti naspram etničke, vidljiva je i u još jednoj, danas nažalost rasprostranjenoj pojavi, a to je učešće boraca na stranim ratištima na teritorijama drugih zemalja. Ukoliko se naravno izuzme mali broj onih, koji se za takve postupke opredeljuju radi individualne finansijske koristi, ostaje veliki broj slučajeva u kojima pojedinci – bez ikakve etničke veze i osnova – ali po liniji religijske identifikacije dobrovoljno pristaju da učestvuju u borbama grupa u sukobima koje po upravo religijskoj osnovi doživljavaju kao „svoje“. Iznetu argumentaciju potvrđuje veliki broj boraca iz Sudana (dominantno muslimanske zemlje) kao i drugih muslimanskih zemalja na teritoriji Bosne i Hercegovine krajem XX veka, kao i veliki broj ljudi iz BiH na područjima ratišta Afganistana, Iraka, Sirije, Čečenije, Ukrajine na početku XXI veka. Iako ne postoji

⁷⁵⁷ Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997, Preface xi

element etničke identifikacije u klasičnom smislu reči, ovakvi borci su na liniji religijske identifikacije dobro prihvaćeni od strane lokalnog stanovništva zaraćenih područja strane - za, i u čije se ime bore. U tom smislu, može se slobodno reći da religijska komponenta u okviru etničke identifikacije predstavlja snažniji, odnosno odlučujući element sa jedne, kao i da u tom kontekstu religijski element u okvirima etničkih konflikata u ogromnom broju slučajeva predstavlja osnovu za okolnosti koje mogu rezultirati nasilnim etničkim konfliktom sa druge strane. Drugim rečima, u okvirima različitosti etniciteta kao pretpostavke etničkih konflikata, religijska različitost ima presudnu ulogu i u odnosu na etničku pripadnost predstavlja znatno snažniju, odnosno čak determinišuću vodilju, čineći da etnički konflikti danas predstavljaju *sine qua non* međunarodne i svetske bezbednosti.

Iako je početak XXI veka karakterističan između ostalog i po tome da u žižu pažnje međunarodne zajednice ulazi odnos Severne i Južne Koreje kao jedan od ključnih segmenata svetskog mira i stabilnosti usled posedovanja oružja za masovno uništenje i nuklearnih proba, malo se zna, odnosno retko se govori o tome da je današnja podela Koreje zapravo rezultat invazije Japana na ovu zemlju i etničkog konflikta. Naime, Japan je tokom svoje kolonizacije težio da uništi nacionalni i etnički identitet Korejaca. Deca i odrasli bili su prinuđeni da menjaju svoja korejska imena, bela odeća kao deo korejske tradicije bila je zabranjivana, teško su kažnjavani za bilo kakav pokušaj očuvanja svoj etničkog identiteta i slično. Kolonizacijom dolazi do podele na Severnu i Južnu Koreju usled toga što je jedan deo stanovništva bio nasilno regrutovan u okvire japanske vojske i policije, dok se drugi deo u vidu gerile borio na granici sa Kinom. Bio je to nedvosmisleno etnički (građanski) rat. Kapitulacijom, odnosno bezuslovnom predajom Japana, na osnovu odluke savezničkih snaga koje ni u jednom momentu nisu obraćale pažnju na želje korejskog naroda, delovi zemlje bivaju pod patronatom dveju velikih svetskih sila i to Severna Koreja pod Sovjetskim Savezom i u manjoj meri Kinom, a Južna Koreja pod patronatom SAD i UN. Sovjetski Savez imao je daleko čvršću kontrolu. Poznato je da je Staljin lično unosio ispravke u Ustav Severne Koreje. Praktično, Koreju su oblikovale dve najveće svetske sile sprečavajući njeno ujedinjenje. U samom jeku Hladnog rata i sukoba dve glavne

suprotstavljene strane u njemu, kao i težnje Korejaca za ujedinjenje, dolazi do trogodišnjeg korejskog rata koji je takođe počeo kao građanski sukob, da bi kasnije prerastao u međunarodni rat u kome su na strani Severne Koreje kao spremnije u ovom sukobu stajali Sovjetski Savez i Kina, a na strani Južne SAD i UN. Tokom ovog sukoba u kome su UN pomogle SAD u napadu i prodiranju na teritoriju Severne Koreje i zauzimanju Seula radi rušenja Mao Zedong-a, prema procenama stručnjaka, Severna Koreja je uništena i oštećena više nego Nemačka i Japan tokom Drugog svetskog rata zajedno, sa 4.000.000 žrtava, što korejski rat čini jednim od najkrvavijih u istoriji. Invazija Japana i građanski rat u tada celovitoj Koreji, nosio je sa sobom još jednu izuzetno značajnu karakteristiku koja predstavlja i argument u prilog predmeta istraživanja, a koji se odnosi na religijsku različitost etnički konfrontiranih grupa. Naime, dve tradicionalno dominantne i preovlađujuće religije u Japanu su Šintoizam i Budizam, dok su u Koreji to Konfučijanizam, Hrišćanstvo, Daoizam, Šamanizam i korejski Budizam, odnosno, u kasnijem sukobu u Severnoj Koreji Konfučijanizam i Budizam u okvirima sovjetske zabrane religija i tada dominantan Taoizam Kine, a u Južnoj Koreji Hrišćanstvo i ostaci tzv. korejskog Budizma.

Primer Sirije, pored činjenice da je aktuelan sukob i jedan od gorućih problema, predstavljajući tako poligon razračunavanja velikih svetskih sila, značajan je primer upravo i zbog toga što su u Siriji - pored etničkog konflikta u klasičnom smislu reči, prisutni elementi interreligijskog sukoba što, kao poprište ukrštanja najrazličitijih interesa, dodatno otežava njegovo eventualno mirno rešavanje. Naime, u Siriji Muslimani čine 87% stanovništva od čega su gotovo 74% Suniti, zatim samo 13% Šiiti, Alaviti⁷⁵⁸ kao najveća šiitska denominacija sa oko 11%, dok je manje Ismailita i Imamita (čine većinu u Iranu), zatim Hrišćani 10% (antiohijska, armenska, grčka pravoslavna crkva, rimokatolici) i 3% Druzi i preostali Jevreji u Alepu i Damasku.⁷⁵⁹ Etnički sastav Sirije podrazumeva da gotovo 80% muslimanske populacije čine Arapi, dok su ostatak Kurdi, Palestinci i Čerkezi, a etničke grupe podeljene su prema odnosu - arapska 90%,

⁷⁵⁸ Zavisno od vrste prevoda i korišćenog dijalekta, često se sreće i naziv Aleviti koji je takođe ispravan u smislu etničkog određenja date grupe.

⁷⁵⁹ Opširnije videti: CIA World Factbook, (pristupljeno 30.06.2015.)

kurdska i jermenska 9%. U tako složenoj situaciji i isprepletane interese moćnih saveznika, okolnosti u kojima sunije, Alaviti, Kurdi, Druzi i haridžije – svi hoće svoje državice⁷⁶⁰ – čini perspektivu mirnog rešavanja sirijskog sukoba teško izvesnom.

Kompleksnost Sirije u etničkom i religijskom smislu, dodatno je opterećena velikim brojem enklava i grupa koje se međusobno preklapaju. U tom kontekstu, za sukob u Siriji se slobodno može reći da je, kao i većina drugih zemalja Bliskog Istoka i Afrike, oivičena veštačkim granicama stvorenim od strane evropskih kolonijalnih sila. Pored toga, zemlja je uslovno rečeno primoravana na neodrživu neravnotežu moći, u kojoj manjina vlada većinom. Uvažavajući izneto, rešavanje konflikta u Siriji podrazumevalo bi neizbežnost rebalansa moći po etničkim i religijskim linijama, pri čemu bi arapska sunitska većina preuzela kontrolu nad alaviskom manjinom. Međutim, ovakva alternativa može imati epilog kao i situacija u Iraku, kada je šiitska većina nasilno preuzela vlast od sunitske manjine svrgnuvši Sadama Huseina.⁷⁶¹

⁷⁶⁰ Kurdi, nasuprot obalskoj državici Bashara Asada i njegove alevitske sekte, u intenzivno grade svoju državu na severu Sirije. Takođe, istovremeno iz prisilno raseljavanje pod izvedbom režimskih snaga u Hami, kurdske jedinice koje su povezane sa PKK, vrše etničko čišćenje, severoistočno od Sirije, protiv 23 hiljade Arapa u nekoliko sela u pokrajini Džebel Abdulaziz. Suštinski, povezivanje tri kurdske enklave u mini-državu Kobani, at-Tall Ebid i Afrin je plan jedinica Narodne zaštite. Mnogi se slažu da postojeći status quo vodi ukidanju države Sirije. U takvim okolnostima, Asadova alevitska državica obuhvatala bi na prvom mestu Damask, zatim Homs, Tartous i Latakiju pod patronatom i nadzorom Rusije i Irana. Južni delovi, odnosno pokrajine nalaze se pod kontrolom jedinica sa štabom u Jordanu, dok je kontrola Damaska pod brojnim formacijama, a najpoznatija jeste "Džejšul-islam" ("Vojska islama"), istočnu regiju koja obuhvata čak dve trećine Sirije, kontroliše ISIL, sever i severo-istok zemlje su kurdske autonomije sa vazdušnom podrškom SAD i evropskim finansijskim sredstvima, severozapad zemlje kontrolišr koalicija većeg broja vojnih formacija "Džejšul-feth" ("Oslobodilačka vojska") uz podršku i patronat Katara i Turske. Amerika nastoji očuvanju sopstvenih interesa tako što suštinski raspiruje konfrontaciju između sukobljenih strana u region dajući podršku Kurdima u sukobima sa ISIL-om na severoistoku zemlje, šiijske milicije u borbi protiv sunitskih mudžahidskih formacija na zapadu i vrši vazdušne napade kako bi sprečila širenje sukoba van sirijskih granica, naročito prema Iraku. Uprkos mnogim političkim, društvenim i demografskim preprekama, četvorogodišnja revolucija uz međunarodnu i regionalnu intervenciju čine projekat podele Sirije stvarnim, dok je njegova implementacija samo pitanje vremena. Izvor: "Ovdje je nekada bila velika država koja se zvala Sirija", *Sandžak Press*, 05.09.2015., <http://sandzakpress.net/ovdje-je-nekada-bila-velika-drzava-koja-se-zvala-sirija>, (pristupljeno 12.02.2016.)

⁷⁶¹ Opširnije videti: Michael Izady, Istraživanje Kolumbija Univeziteta - Gulf/2000 Project i Fisher Max, „The one map that shows why Syria is so complicated“, *The Washington Post*, August 27, 2013, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/08/27/the-one-map-that-shows-why-syria-is-so-complicated/>, (pristupljeno 10.03.2016.)

Rusija, kao jedna od tri svetske sile pored SAD i Kine, aktuelni sukob u Siriji nedvosmisleno vidi kao poligon determinisanja novog svetskog poretka i podela, a ne kao lokalni konflikt.⁷⁶² Zvanični stav Moskve jeste da Turska pokušava da promeni etnički sastav na severu Sirije u skladu sa svojim interesima.⁷⁶³ Sa druge strane, Turska optužuje Rusiju da sprovodi kampanju "etničkog čišćenja" u Siriji i pomaže osnaživanju džihadista Islamske države, odnosno da severne delove Latakije etnički očisti, kako bi pripadnici turske i sunitske populacije koji nemaju dobre odnose sa sirijskim režimom bili proterani.⁷⁶⁴

Nije nepoznanica da su religijski i etnički antagonizmi u Siriji prisutni već generacijama. U tom smislu, može se slobodno reći da je sirijski sukob možda počeo iz deklarativno političkih razloga, ali ono što se dalje dešavalo samo je dovelo do povlačenja ljudi ka svojim plemenskim identitetima rađajući suparništvo i neprijateljstvo i čineći generacijske podele daleko dubljim i razornijim.

⁷⁶² Šef Spoljnopolitičkog odbora ruske Dume Aleksej Puškov ocenjuje da se u Siriji odlučuje o svetskom poretku i da se ne radi samo o lokalnom konfliktu, kao i da SAD znaju da gube na imidžu nezaobilazne nacije ako dožive neuspeh u Siriji. Stav Rusije je i da je EU zavisna od SAD. On podvlači da je cilj ruskog angažmana u Siriji podrška Bašara al Asada, sirijske vojske i svih onih koji se bore protiv Islamske države tumačeći da zapadni analitičari koriste pojam vakuuma, što je samo ljubazni način da se kaže da su Amerikanci doživeli potpuni neuspeh. Libija, Irak, Sirija, Jemen - SAD nisu ništa postigle osim haosa. Rusija je uverena da SAD žele da svrgnu Asada, ali da su, uvidevši da prvobitni plan neće uspeti, zajedno sa Turskom, Katarom i Saudijskom Arabijom počele da podržavaju radikalne islamističke grupe, između ostalog dovodeći do otvorenog i oštrog sukoba Rusije i Turske. Kako je Rusija odgovorna i za bezbednost svojih saveznika u Centralnoj Aziji - u Kazahstanu, Tadžikistanu ili Kirgiziji, što je ranjivo rusko predvorje, kojem pretila Islamska država, Rusija rešenje vidi u uspostavi reda na Bliskom istoku i političkim rešenjem u Siriji koje, s obzirom da Asada podržava veliki deo sirijskog stanovništva - političko rešenje ne može biti zasnovano na njegovom svrgavanju, već na pregovorima vlade i opozicije. Izvor: *Tanjug*: „Puškov: U Siriji se odlučuje o svetskom poretku“, 03.03.2016., <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=232741>, (pristupljeno 07.03.2016.)

⁷⁶³ Zvanično saopštenje portparolke ruskog Ministarstva spoljnih poslova Marije Zaharove.

⁷⁶⁴ Premijer Turske Ahmet Davutoglu optužio je Rusiju da sprovodi kampanju "etničkog čišćenja" u Siriji i pomaže u jačanju džihadista Islamske države: "Rusija pokušava da etnički očisti severnu Latakiju kako bi proterala sve pripadnike turske i sunitske populacije koji nemaju dobre odnose sa sirijskim režimom", rekao je Davutoglu novinarima u Istanbulu. Turski predsednik je, prenosi AFP, naveo da su ruski vojni napadi u Siriji doprineli jačanju Islamske države jer su, kako tvrdi, ciljali na umerene. Izvor: *Tanjug*, "Davutoglu optužio Rusiju za etničko čišćenje u Siriji", 09.12.2015., <http://91.222.7.186/vesti/planeta.299.html:580623-Davutoglu-optuzio-Rusiju-za-etnicko-ciscenje-u-Siriji>, (pristupljeno 04.02.2016.)

U tom kontekstu, religijski aspekt u okviru etničkog konflikta, kao element interreligijskog sukoba u okviru muslimanskog dela stanovništva u Siriji igra gotovo presudnu ulogu. Uzimajući u obzir postojeću koliziju između najvećih svetskih sila i saveznika u pogledu podrške suprotnim stranama u ovom konfliktu, otvara se dilema funkcionalnog odnosa Šiita i Sunita van teritorija Sirije i mogućeg uticaja ovog odnosa na muslimansku dijasporu i obratno. Naime, poznato je da je u okviru ratova na Zapadnom Balkanu, dijaspora (sukobljenih grupa) imala izuzetnu saradnju, dok su pak u nekim slučajevima bile sukobljene i same dijaspore. U bližoj ili daljoj budućnosti, ukoliko dođe do podudaranja interesa velikih sila sa uspostavljanjem mira u Siriji, otvara se dilema da li će ovakvo rešenje biti rezultat modela pribegavanja tzv. „balkanizaciji“ ili podeli zemlje poput slučaja Koreje? Odgovor na ovo pitanje leži u činjenici da je uspostavljanje mira u Siriji ili drugim područjima etničkog konflikta sa dominantnim religijskim suprotstavljenostima, nedvosmisleno uslovljeno prevashodnim verskim pomirenjem, pa tek onda političkim.

Drugim rečima, državni projekat kao takav, nema apsolutno nikakve šanse za dugotrajniji opstanak i postizanje bilo kakvog realnog nivoa stabilnosti ukoliko postoji sukob na religijskoj odnosno etničkoj osnovi, a koji politički pregovori nisu u mogućnosti da reše. U tom smislu, efekat koji možemo nazvati efektom „obrnutog rajsferšlusa“ podrazumevao bi religijsko i etničko pomirenje sukobljenih grupa kao preduslova buduće političke stabilnosti. Tek ukoliko se i kada se - ovakvo eventualno postignuto pomirenje - poklopi sa globalnim interesima moćnih država na međunarodnom planu, realna politička stabilnost i budućnost zemlje etničkog konflikta postaje izvesna. U okvirima diplomatskih krugova u svetu, nezvanično se sve češće pominje „balkanizacija“ kao jedan od mogućih modela rešavanja sirijske krize. Ipak, kao treći mogući scenario rešavanje ovog problema jeste zamrzavanje konflikta, koje, iako ni na koji način ne rešava krizu, već prolongira njen ishod čiji epilog može kulminirati – makar trenutno izuzima ratna dejstva. Po svemu sudeći, kako Sirija jeste poligon demonstracije nadmoći velikih a suprotstavljenih sila u njihovom međusobnom ratu – nije izvesno da ni Rusiji ni SAD zamrzavanje sirijske krize trenutno odgovara.

Stoga je opravdano tvrditi da religija i etničke razlike nisu stvarni uzrok ratova, već predstavljaju “sredstvo“ da do njih dođe, kako bi interesne strane direktno i indirektno ostvarile svoje interese, odnosno kako bi se stvorile nestabilne države i regioni tj. slabe, male i ekonomski zavisne države.⁷⁶⁵

Izneto umnogome determiniše i etnički neuralgična područja i današnjice i sutrašnjice. Sam početak 2016. godine beleži poražavajućih 42 aktivna sukoba u borbi za nezavisnost regiona odnosno provincija na četiri svetska kontinenta. Prema broju sukoba koji za cilj imaju nezavisnost određenih delova teritorije ili provincija, u odnosu na ostale kontinente prednjači Azija sa 20 oblasti, zatim Evropa sa 12, Afrika sa osam i Bliski Istok sa dve.⁷⁶⁶

Naivnost strategije odgovora na etnopolitičke krize prema realnosti današnjice, koja je u pogledu mirnog rešavanja etničkih konflikata sadržana samo u dizajniranju specifičnih međunarodnih aktivnosti koje bi dovele do mirnog rešenja, vidljiva je u činjenici da samo u periodu od 1945. do 1990. godine svet beleži 233 manjine u 127 zemalja od kojih gotovo 80% je u nekom periodu podržavalo pokrete za autonomiju, a skoro 30 grupa vodilo je radi ostvarivanja autonomije dugotrajne građanske ratove. Uzimajući u obzir izneto, u cilju izbegavanja tzv. “balkanizacije” teritorija koje su etnički heterogene, pravno ograničavanje secesionističkih zahteva izdvaja se kao potencijalno adekvatno rešenje za demokratske vlade i režime. Činjenica je naime da nedostatak međunarodnih standarda, zajedno sa nesigurnošću u vezi izbora strategije koja je odgovarajuća i zakonita u datom slučaju etnopolitičke krize odnosno konflikta, može pogoršati postojeći konflikt.⁷⁶⁷

⁷⁶⁵ Čineći na taj način obistinjanje Kantovog doživljaja po kome sve u prirodi počinje sa ratom, a mir se doživljava kao fenomen koji nije prirodan i kao nešto što nije neprijateljsko već samo uzdržavanje da se rat ili oružani sukob ne čine, po čemu se izvodi zaključak da „mir ne pada sa neba“. Izvor: Bojanić Petar, *Nasilje, figure suverenosti*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2007, str. 89

⁷⁶⁶ Opširnije videti: List of ongoing Conflicts, Wars in the World – Daily News on Wars in the World and on New States, <http://www.warsintheworld.com/?page=static1258254223>, (pristupljeno 08.02.2016.)

⁷⁶⁷ Opširnije videti: Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 153-154

Međunarodna praksa i istorija, pokazale su da do današnjeg dana, nije zabeležen niti jedan etnički konflikt u kome je međunarodna zajednica osudila motive i postupke obe sukobljene etničke strane u konfliktu. Naime, oduvek se - makar in a sofisticirani način, tzv. „mekom“ diplomatijom (u skladu sa identifikovanim interesima „posmatrača“ tj. treće) - jednoj etničkoj strani dodeljuje uloga „žrtve“, a drugoj „agresora“. Etnički konflikti nedvosmisleno predstavljaju svestan čin izbora lidera konfrontiranih etničkih grupa. Tu su često i interesi drugih zemalja - po pravilu ekonomske prirode, a koji na videlo izlaze tek nakon okončanja etničkog sukoba. Učinkovita alternativa smirivanja, odnosno zaustavljanja etničkog konflikta može se ogledati u „smeni“ aktuelnih lidera konfrontiranih etničkih grupa, uzimajući u obzir da čin stupanja u konflikt u ogromnoj meri zavisi od njihove izabrane strategije postupanja ka „drugoj“ etničkoj grupi. Smena aktuelnih lidera konfrontiranih etničkih grupa u ovom kontekstu ne može se odnositi na smenu zasnovanu na demokratskim principima, niti na eventualno „urušavanje“ njihovog ugleda i autoriteta iz prostog razloga što okolnosti i žarište etničkog konflikta apsolutno ne pružaju prostor za takve metode delovanja. U tom smislu, „smena“ se odnosi na njihovo „uklanjanje“ odnosno izolaciju i odvajanje od kritične mase njihovog uticaja i delovanja (etničke grupe). Takođe, u ovom kontekstu od suštinske važnosti jeste i odsecanje mogućnosti priliva finansiranja, od trećih strana, odnosno onesposobljavanje kanala trgovine drogom, oružjem i ljudima. Pored iznetog, u ovakvim okolnostima, jedan od izetno važnih segmenata koji ostvaruje veliki uticaj na učinkovitost alternative smirivanja, odnosno zaustavljanja etničkog konflikta morao bi podrazumevati suzbijanje proetničke propagande na način na koji to ne bi narušavalo slobodu medija, već bi se odnosilo na cenzuru ratno-hušačkih i drugih sadržaja koji raspiruju postojeće etničke tenzije i doprinose stvaranju atmosfere koja „opravdava“ ulazak etničkih grupa u konflikt - u - i van date države (regiona). Uz ovakve preduslove i na taj način, moguće je stvoriti okolnosti za dijalog koji će omogućiti „smirivanje strasti“ etnički zaraćenih strana i tek tada omogućiti iznalaženje kompromisnog rešenja prihvatljivog za sukobljene etničke grupe uz minimiziranje eventualnih žrtava i stradanja. Rezerva učinkovitosti ovakve alternative smirivanja, odnosno zaustavljanja etničkog konflikta sadržana je u surovj istini o postojanju

spoljnih, moćnih saveznika sukobljenih etničkih grupa u konfliktu, odnosno postojanju interesa „trećih“ strana.

Suštinski, današnjica nameće potrebu dodatnih i novih međunarodnih koncepata i „šireg i bogatijeg fonda reči“ kako bi se adekvatno odgovorilo na nacionalne zahteve koji se ne mogu izraziti unutar postojećih državnih struktura. Ovakva potreba sadržana je u činjenici da međunarodni pravni sistem umnogome zaostaje za političkom i socijalnom realnošću velikog broja zemalja u svetu. Čini se mogućim stvaranje ovakvog „novog prostora“ za nacije koje nisu ostvarile nezavisnost i to bez ohrabrivanja metoda nasilne dezintegracije, separatizma i unutrašnjih razdora. Kao što je u prethodnom delu rada već pomenuto, ovo bi zahtevalo novi status ovakvih nacija u okvirima međunarodnih organizacija i diplomatije, kao i volju i spremnost da se dalje razvijaju dva metoda tradicionalno korišćena u ovakvim slučajevima, a to su zaštita manjina sa ili bez autonomije i zaštita ljudskih prava.⁷⁶⁸ Iako predložena u teorijskim okvirima, ovakva strategija budućeg odnosa prema etničkim grupama predstavlja prilično afirmativan način nošenja sa budućim problemima etničkih zahteva, okolnosti međunarodne stvarnosti nažalost ne pružaju uslove za njenu potpunu implementaciju. Jedan od osnovnih praktičnih razloga predstavlja i činjenica da bi u takvoj konstelaciji značilo da svaka etnička grupa koja podigne oružje preteći etničkim sukobom sa drugom etničkom grupom automatski ostvaruje svoja politička prava što bi dalje, u krajnjem, vodilo hiljadama političko-pravnih tvorevina odnosno entitetskih celina usitnjavajući do beskrajno postojeću kartu sveta.

Odgovor na rastući broj etničkih konflikata trebao bi se generalno uzevši zasnivati na tri osnovna stuba delovanja i to na prvom mestu na diplomatiji, sprovođenju odnosno primeni zakona i humanosti odnosno čovečnosti uz ogromnu dozu promišljenosti i adekvatan nivo pragmatizma. Uzimajući u obzir da ne postoje dva ista niti slična etnička konflikta, nameće se nužnost pažljive analize uslova i okolnosti nastanka svakoga od njih, kako bi se na pravi način procenile

⁷⁶⁸ Opširnije videti: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 35-36

alternative odgovora. Izneto je izuzetno važno u današnjim, savremenim okolnostima u kojima ekonomski imperativi i snaga tržišta diktiraju šire asocijacije država i kada emotivni i psihološki nagoni ka kulturnoj i nacionalnoj afirmaciji pothranjuju razvoj struja separacije odnosno razdvajanja. Ovo rezultira snagama koje deluju u tri osnovna pravca i to širim tržišnim asocijacijama, „sužavanju i izoštravanju“ etničkih tvrdnji i zahteva i restriktivnijem nacionalnom suverenitetu, što nastavlja da potkopava stabilnost u post-hladnoratovskom periodu. Interesantno je da posthladnoratovski period predstavlja uslovno rečeno „loš period“ za federacije (Sovjetski Savez, Jugoslavija, Čehoslovačka) jer su se raspale. Naime, lokalni i etnički interesi prevladali su nad širim interesom koji se ogleda u lojalnosti državi. U tom smislu, postojeći „napori“ u Kanadi i pritisak u Velikoj Britaniji samo potvrđuju da problem federacije prevazilazi argument koji se odnosi na period prilagođavanja zemalja Istočne Evrope nakon kolapsa komunizma. Duboke struje nacionalnih strasti pogađaju i zemlje Zapada. Čak je i Švajcarska, kao obrazac uspešne konfederacije u neku ruku „propitivala“ uspeh zemlje nakon decembra 1992. godine i održanog glasanja (na etničkim linijama) na kome je odbijen evropski ekonomski prostor. Paradoksalno, ali federalna rešenja odnosno konfederalni aranžmani nude rešenja za konflikte kao što su Bosna i Hercegovina, Kipar i odnos Izraela i Palestine. Njihova učinkovitost u tom smislu ogleda se u tome što su osmišljeni na način da rešavaju važna pitanja o tome ko će upravljati, kao i da izbegnu transfer stanovništva što obično ide ruku pod ruku sa secesionizmom i odvajanjem. Federalni pristup dizajniran je da omogući etničku koegzistenciju koja će prevazići separatizam i u krajnjem etničko čišćenje. Kako bi bila uspešna, (kon)federacija mora biti u stanju da sa kredibilitetom štiti prava manjina i progna strahove od etničkih zverstava koji uzrokuju reke izbeglica. Poseban paradoks je da federalizam otklanja ogromne nedostatke u situacijama koje su daleko složenije, nego u onim zemljama u kojima nije uspeo. Tako danas, ekskuzivitet države, kao dominantnog aktera u međunarodnim odnosima u vreme mira, nedvosmisleno stoji pred izazovom. Pored toga, u posthladnoratovskom periodu, praksa je pokazala da kolektivne intervencije ni po čemu ne garantuju opstanak i zaštitu apsolutno svih „manje značajnih“ ljudi. Prethodno izneto u svakom slučaju predstavlja nove momente i neke nove lekcije koje su bile zasenjene očekivanjima koja su osvanula sa „novim svetskim poretkom“, proričući sve veću

fragmentaciju sveta teško naoružanih nacija koja uzrokuje njegovo sve očiglednije preoblikovanje.⁷⁶⁹ U tom smislu, nameće se potreba da savremeni svetski poredak mora biti zasnovan na naglašenoj kolektivnoj odgovornosti i zajedničkoj saradnji koja će predstavljati osnov i objektivnu bazu na kojoj etnopolitički konflikti mogu biti preupređeni odnosno razrešeni, ali u duhu i na način koji će zadovoljiti veliku većinu međunarodnih aktera⁷⁷⁰ i - dodali bi smo – etničkih grupa kao za sada nepriznatih aktera međunarodnih odnosa i međunarodne politike.

U tom smislu, evolucionističke teorije etničkih konflikata daju, odnosno, pretpostavljaju postojanje mogućnosti stvaranja „prijateljskog kooperativnog okruženja“ koje će stvoriti uslove za iznalaženje kompromisnih rešenja suprotstavljenih etničkih strana i prave distinkciju između instrumenata opredeljenja (kolektivnih i ugovora autonomije ili separatizma) naglašavajući potrebu prilagođavanja svojstvima svakog pojedinačnog konflikta.

Slobodno se može reći da je migrantskom krizom, pored toga što je pokazala ksenofobičnost – i Evropa pokrenula šekspirovsko pitanje „biti ili ne biti“ u savremenoj formi – pitanje izbora između dva zla – ukidanja građanskih prava ili sukoba sa Islamom. Usled činjenice da emigrante mnogi delovi Evrope doživljavaju kao „trojanskog konja“⁷⁷¹ na starom kontinentu, Evropa nezadrživo klizi u sve okrutniji desničarski nacionalizam.

Rastuća popularnost militantnog Islama u Centralnoj Aziji i ISIL-a u drugim delovima sveta umnogome usložnjava postojeću bezbednosnu situaciju u svetu i čini budućnost u tom pogledu neizvesnom.

⁷⁶⁹ Opširnije videti: Gottlieb Gidon, *Nation Against State: A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993, str. 122-130

⁷⁷⁰ Opširnije videti: Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000, str. 147-157

⁷⁷¹ Formulacija koja se odnosi na migrante u okviru postojeće krize, otvoreno primenjivana od strane ogromnog broja svetskih medija. Jedan od primera je i: Filipović Vladimir, „TROJANSKI KONJ Islamisti se infiltriraju širom Evrope preruseni u izbeglice“, *Blic*, 07.10.2014., <http://www.blic.rs/vesti/svet/trojanski-konj-islamisti-se-infiltriraju-sirom-evrope-preruseni-u-izbeglice/ghp9n70>, (pristupljeno 20.10.2014.)

Eklatantna potvrda pravaca u kojima se razvijaju strahovi na globalnom planu, a koji se tiču rastućih međureligijskih rezervi kao odraza uočljivog narastajućeg nacionalizma i ksenofobije jeste i prvi susret u istoriji - nakon podele na istočnu i zapadnu crkvu i gotovo hiljaduhodišnje pauze (tačnije 962. godine) - između poglavara Rimokatoličke i Ruske pravoslavne Crkve. Najveći deo susreta protekao je iza zatvorenih vrata, iako je sastanak patrijarha i pape pratilo oko 200 akreditovanih novinara. Pored činjenice da je susret održan prvi put od Velike šizme 1054. godine, na Kubi kao neutralnom terenu i počeo izjavom "Mi smo braća", rezultirao je potpisivanjem istorijske Deklaracije čijim tekstom Patrijarh moskovski i cele Rusije Kiril i papa Franja pozvaju međunarodnu zajednicu da spreči progon hrišćana s Bliskog istoka. U tekstu se ističe da je u Siriji, Iraku i drugim zemljama Bliskog istoka masovni progon hrišćana sa zemlje u kojoj je počelo širenje hrišćanske vere i na kojoj su oni živeli od apostolskih vremena zajedno sa drugim religijskim zajednicama. Zvanično saopštenje glasilo je da "rezultati ovog razgovora daju mogućnost da se kaže da danas dve crkve mogu aktivno da sarađuju štiteći hrišćane širom sveta i da s punom odgovornošću zajedno rade na tome da ne bude rata, da se svuda uvažava ljudski život".⁷⁷²

Trebala bi da zabrinjava i sledeća činjenica. Naime, ulaskom u EU i NATO i profesionalizacijom svoje vojske, Bugarska, Litvanija, Letonija, Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska napustile su koncept obaveznog služenja vojnog roka. U regionu Zapadnog Balkana zmelje su se takođe odrekle obaveznog vojnog roka i prešle na profesionalnu vojsku. Slovenija je, naravno, bila prva. Kasnije potom i Albanija, Makedonija, Crna Gora, Srbija, kao i Bosna i Hercegovina. Ono što bi trebalo da zabrinjava jeste to da su - iako punopravne članice NATO i EU - Litvanija i Estonija vratile sistem redovnog odsluženja vojnog roka. U Hrvatskoj je, takođe punopravnoj članici EU i NATO je u novom sazivu Vlade početkom 2016. godine osnažena inicijativa ponovnog uvođenja redovnog odsluženja što se i zvanično razmatra kao mogućnost. Skoro dve trećine građana Srbije izjašnjava se da je „za“ ponovno uvođenje obaveznog vojnog roka, a taj procenat je najveći

⁷⁷² Izvor: *Srna*, „Istorijski dokument“, *Blic*, 13.02.2016, <http://www.blic.rs/vesti/svet/istorijski-dokument-evo-sta-pise-u-deklaraciji-koju-su-potpisali-papa-i-ruski/tdpewhk>, (pristupljeno 17.02.2016.)

upravo među onima starosti od 19 do 29 godina, koje bi ta obaveza prve pogodila.⁷⁷³ U argumentaciji ponovnog uvođenja redovnog odsluženja vojnog roka, zemlje koje razmatraju ili su se već vratile na stari koncept, kako bi pokušale da opravdaju svoju stratešku opredeljenost ka mirnodopskoj politici, najčešće se pozivaju na primer Švajcarske kao simbola neutralnosti i zemlje koja je poslednji put ratovala u Napoleonovo vreme. Švajcarska naime ima više vojske od Nemačke i zakonsku obavezu odsluženja obaveznog vojnog roka za sve muškarce starosti od 20 do 50 godina života u trajanju od pet meseci, kao i obavezne tronedeljne vežbe svake naredne godine, pri čemu je na referendumu 2013. godine i dalje to podržalo čak 75 % stanovništva. Navedene činjenice upozoravaju na to da među stanovništvom Evrope počinje da prevladava (nesvesni i svesni) strah i osećaj ugroženosti, iako nije realno postojanje direktne ugroženosti u klasičnom vojnom smislu. Pored iznetog, navedeno ukazuje i na to da se pojedinačne države sve manje oslanjaju na međunarodne instrumente saradnje i delovanja i lagano pribegavaju podizanju “nivoa spremnosti”. Sve učestaliji incidenti vezani za migrantsku krizu samo pogoduju ovakvom trendu što još jednom pokazuje naoružavanje Evrope i sve intenzivniji rast popularnosti evropske desnice.

Ništa nije drugačija situacija ni u SAD gde u aktuelnoj trci predsedničkih izbora zabrinjava vrtoglavi uspon popularnosti američkog milijardera Donalda Trampa, zastupnika populističkog desničarskog šovinizma "Velike nacije". Inače čoveka čiji je otac učestvovao u akcijama Klu Kluks Klana, a koji se nije ogradio od bivšeg prvog čoveka ove rasističke organizacije Dejvida Djuka koji ga je podržao tokom kampanje. Tramp često uobičajava da citira fašističkog diktatora Benita Musolinija, otvoreno i čvrsto najavljujući proširenje Gvantanama ukoliko osvoji vlast. Ovakve predizborne parole se slažu sa njegovim ratobornim militarizmom i autoritarnošću a ideologija mu je mešavina levice i desnice bazirana na ekonomskom protekcionizmu, odbrani američkih radnika, ali i napada na radnike iz Latinske Amerike i muslimanske imigranate, što

⁷⁷³ To pokazuju rezultati telefonske ankete koju je na reprezentativnom uzorku od 1.009 osoba starosti od 12 do 75 godina sprovela Agencija za istraživanje tržišta i ispitivanje javnog mnjenja “Open sors” od 6. do 11. marta 2015. godine. Tu ideju u većini podržavaju i muškarci i žene, s tim što je muškaraca nešto više (68,2 %) u odnosu na žene (55,1 %). Izvor: Petrović R. Marko, Miroslav Kos, „Građani žele vraćanje vojnog roka“, *Blic*, 29.03.2015., <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/gradani-zele-vracanje-vojnog-roka/2hgs4dv>, (pristupljeno 12.04.2015.)

ruši tradicionalne granice između centrističkih i desničarskih stavova u okviru Republikanske partije.⁷⁷⁴

Frapantna činjenica je da trenutni mirovni angažman UN iznosi 1 \$ po glavi svakog stanovnika naše planete (koja na dan 20.02.2016. godine broji 7.403.268.000 ljudi)⁷⁷⁵, u okolnostima u kojima svakoga dana na svetu pogine čak 2.000 ljudi, dok se za prizvodnju oružja i vojne opreme troši zapanjujućih 385.000.000 \$ odnosno čak 52 \$ po glavi svakog stanovnika planete.⁷⁷⁶ Drugim rečima, realnost i praksa pokazuju da je disparitet u investicijama koje se odnose na mir i oružani sukob 1:52 u korist rata i ljudskog stradanja.

U tom smislu, početak XXI veka nije kraj istorije već pre istorijska prekretnica na kojoj se konvencionalni rat nalazi na poslednjim stupnjevima iščeznuća, dok najrazličitije vrste sukoba niskog intenziteta sve brže zauzimaju njegovo mesto. Period od Drugog svetskog rata do početka XXI veka, uključujući i njegov početak, dokazao je da rat nije “samo krajnje sredstvo”, kao i da čovečanstvo nema puno pravo da se ponosi svojim humanitarnim dostignućima.⁷⁷⁷

⁷⁷⁴ Tzv. trampizam zasnovan na kultu ličnosti naravno ne predstavlja celovitu ideologiju, već nestabilnu mešavinu "improvizovanih stavova", prilagođenu marginalizovanim radnicima, ogorčenoj srednjoj klasi i, pre svega, svima onima koji se osećaju zanemareno od strane republikanaca sa Vol Strita i liberalno-demokratskih političara za koje smatra da politiku vode na osnovu identiteta i daju prednost Crncima, Špancima, ženama i Jevrejima. Izvor: Đorđević M., „Pobuna masa u SAD: evo zašto je Donald Tramp novi američki heroj i zašto će biti predsednik“, *Kurir*, 26.02.2016., <http://www.kurir.rs/planeta/prvi-socijalista-protiv-americkog-bonaparte-berni-sanders-i-donald-tramp-heroji-americkih-masa-clanak-2151661>, (pristupljeno 04.03.2016.); Stevanović Jelena, „Kju-kluks-klan podržao Trampa“, *Politika*, 01.03.2016., <http://www.politika.rs/scc/clanak/350234/>, (pristupljeno 04.03.2016.) i Stevanović Jelena, „Panika u Republikanskoj stranci zbog Trampa“, *Politika*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/350450/>, (pristupljeno 04.03.2016.)

⁷⁷⁵ Izvor: Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/>, (pristupljeno 20.02.2016.)

⁷⁷⁶ Spalević Ž., Bjelajac Ž, i Dimitrijević, D., “Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem”, *MP* 2, Maj 2013, str. 143

⁷⁷⁷ Opširnije videti: Kreveld van Martin, *Transformacija rata*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 207-209

U jednom od svojih mnogobrojnih radova, prof. dr Dragan Simeunović podvukao je surovu istinu današnjice, a to je da se ni u jednom veku, koliko u XX nije toliko govorilo o miru, a ni u jednom se kao u njemu nije vodilo toliko ratova, među njima i oni najstrašniji. Takođe, nikada se nije toliko osuđivalo i formalno žestoko odbacivalo nasilje, a nikada nasilja nije bilo više nego u XX veku. Zastrašujući paralelizam tih procesa nas nagoni da se sve više okrećemo toleranciji kao moćnoj preventivnoj brani.⁷⁷⁸

Svesno pospešivanje procesa prevazilaženja nasilja u ljudskom društvu podrazumeva afirmaciju racionalnih i humanih sredstava u komuniciranju među ljudima u kojima će dominirati stvaranje umesto razaranja, dogovaranje i sporazumevanje umesto netolerancije. U onoj meri u kojoj svest bude određivala čovekov svet kao sve manje svet netrpeljivih, on će se potvrđivati kao sve više stvaralački, a sve manje dominiran i zavistan od nasilja.⁷⁷⁹

Prošlost i buduće tendencije nažalost, ukazuju na tužnu istinu za čovečanstvo, a to je da etnički konflikti neće biti požari čiji se broj smanjuje i koje je moguće lako ugaziti, već da će „u duhu Getovog Mefista“⁷⁸⁰ njihove devastirajuće posledice i ljudska stradanja jedino biti moguće eventualno svesti na minimum i ograničiti na što je manji broj zemalja.

Vreme je da se svet „dozove pameti“ - jer – ulozi su ekstremno veliki ...

⁷⁷⁸ Simeunović Dragan, „O toleranciji“, *NIN*, 20. jul 2000 i Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002, str. 296-297

⁷⁷⁹ Simeunović Dragan, *Političko nasilje*, Radnička štampa. Beograd, 1989, str. 180

⁷⁸⁰ Formulaciju metafore Geteovog Mefista iskoristio je Walter Laqueur objašnjavajući islamističke fundamentaliste u svojoj analizi savremenog terorizma u LaqueuWalter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999, str. 281 i Žužek Marija, specijalistička teza pod nazivom „Savremena militantna politička interpretacija Islama“, odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine, str. 56

PRILOZI⁷⁸¹

- **Lista 195 nezavisnih država sveta;**
- **Lista zavisnih oblast ii oblasti posebnog suvereniteta u svetu;**
- **Lista zemalja u svetu sa etničkim sastavom grupa i**
- **Lista dela prepoznatih svetskih religija.**

⁷⁸¹ Sadržaj priloga predstavljen je originalno na engleskom jeziku kako bi se prevazišla eventualna mogućnost grešaka u prevodu i interpretaciji specifičnih termina. Predmetna lista 195 nezavisnih suverenih država na svetu, zavisnih oblast ii oblasti posebnog suvereniteta, etničkih grupa prema državama, kao i lista dela prepoznatih svetskih religija predstavljaju pokušaj sumiranja svih kompleksnosti savremenosti u nacionalnom, etničkom i religijskom smislu identiteta. U tom smislu, uz činjenicu o količini postojećih separatističkih pokreta, etničkih grupa, već deklariranih nacija-država i onih koje to teže da postanu, kao i date liste prepoznatih religija nameće se zaključak da: UKOLIKO BI SAMO PO JEDAN PREDSTAVNIK SVAKE OD NAVEDENIH GRUPA “PODIGAO RUKU” NA DRUGOGA – PLANETA BI BILA U PLAMENU.

LISTA 195 NEZAVISNIH DRŽAVA SVETA⁷⁸²

Br.	Ime	Zvaničan naziv	Med. kod	Glavni grad
1.	Afghanistan *+	Islamic Republic of Afghanistan	AF	Kabul
2.	Albania *+	Republic of Albania	AL	Tirana
3.	Algeria *+	People's Democratic Republic of Algeria	AG	Algiers
4.	Andorra *+	Principality of Andorra	AN	Andorra la Vella
5.	Angola *+	Republic of Angola	AO	Luanda
6.	Antigua and Barbuda *+	Antigua and Barbuda	AC	Saint John's
7.	Argentina *+	Argentine Republic	AR	Buenos Aires
8.	Armenia *+	Republic of Armenia	AM	Yerevan
9.	Australia *+	Commonwealth of Australia	AS	Canberra
10.	Austria *+	Republic of Austria	AU	Vienna
11.	Azerbaijan *+	Republic of Azerbaijan	AJ	Baku
12.	Bahamas, The *+	Commonwealth of The Bahamas	BF	Nassau
13.	Bahrain *+	Kingdom of Bahrain	BA	Manama
14.	Bangladesh *+	People's Republic of Bangladesh	BG	Dhaka
15.	Barbados *+	Barbados	BB	Bridgetown
16.	Belarus *+	Republic of Belarus	BO	Minsk
17.	Belgium *+	Kingdom of Belgium	BE	Brussels
17.	Belize *+	Belize	BH	Belmopan
19.	Benin *+	Republic of Benin	BN	Porto-Novo
20.	Bhutan +	Kingdom of Bhutan	BT	Thimphu
21.	Bolivia *+	Plurinational State of Bolivia	BL	La Paz (administrative)

⁷⁸² Izvor: BUREAU OF INTELLIGENCE AND RESEARCH, Independent States in the World, Washington, DC, July 21, 2015, Fact Sheet, U. S. Department of State, <http://www.state.gov/s/inr/rls/4250.htm>, (pristupljeno 24.08.2015.)

				Sucre (legislative/judiciary)
22.	Bosnia and Herzegovina *+	Bosnia and Herzegovina	BK	Sarajevo
23.	Botswana *+	Republic of Botswana	BC	Gaborone
24.	Brazil *+	Federative Republic of Brazil	BR	Brasília
25.	Brunei *+	Brunei Darussalam	BX	Bandar Seri Begawan
25.	Bulgaria *+	Republic of Bulgaria	BU	Sofia
27.	Burkina Faso *+	Burkina Faso	UV	Ouagadougou
28.	Burma *+	Union of Burma	BM	Rangoon Nay Pyi Taw (administrative)
29.	Burundi *+	Republic of Burundi	BY	Bujumbura
30.	Cabo Verde *+	Republic of Cabo Verde	CV	Praia
31..	Cambodia *+	Kingdom of Cambodia	CB	Phnom Penh
32.	Cameroon *+	Republic of Cameroon	CM	Yaoundé
33.	Canada *+	Canada	CA	Ottawa
34.	Central African Republic *+	Central African Republic	CT	Bangui
35.	Chad *+	Republic of Chad	CD	N'Djamena
36.	Chile *+	Republic of Chile	CI	Santiago
37.	China *+	People's Republic of China	CH	Beijing
38.	Colombia *+	Republic of Colombia	CO	Bogotá
39.	Comoros *+	Union of the Comoros	CN	Moroni
40.	Congo (Brazzaville) *+	Republic of the Congo	CF	Brazzaville
41.	Congo (Kinshasa) *+	Democratic Republic of the Congo	CG	Kinshasa
42.	Costa Rica *+	Republic of Costa Rica	CS	San José
43.	Côte d'Ivoire *+	Republic of Côte d'Ivoire	IV	Yamoussoukro
44.	Croatia *+	Republic of Croatia	HR	Zagreb
45.	Cuba *!+	Republic of Cuba	CU	Havana
46.	Cyprus *+	Republic of Cyprus	CY	Nicosia
47.	Czech Republic *+	Czech Republic	EZ	Prague
48.	Denmark *+	Kingdom of Denmark	DA	Copenhagen
49.	Djibouti *+	Republic of Djibouti	DJ	Djibouti
50.	Dominica *+	Commonwealth of Dominica	DO	Roseau
51.	Dominican Republic *+	Dominican Republic	DR	Santo Domingo
52.	Ecuador *+	Republic of Ecuador	EC	Quito

53.	Egypt *+	Arab Republic of Egypt	EG	Cairo
54.	El Salvador *+	Republic of El Salvador	ES	San Salvador
55.	Equatorial Guinea *+	Republic of Equatorial Guinea	EK	Malabo
56.	Eritrea *+	State of Eritrea	ER	Asmara
57.	Estonia *+	Republic of Estonia	EN	Tallinn
58.	Ethiopia *+	Federal Democratic Republic of Ethiopia	ET	Addis Ababa
59.	Fiji *+	Republic of Fiji	FJ	Suva
60.	Finland *+	Republic of Finland	FI	Helsinki
61.	France *+	French Republic	FR	Paris
62.	Gabon *+	Gabonese Republic	GB	Libreville
63.	Gambia, The *+	Republic of The Gambia	GA	Banjul
64.	Georgia *+	Georgia	GG	Tbilisi
65.	Germany *+	Federal Republic of Germany	GM	Berlin
66.	Ghana *+	Republic of Ghana	GH	Accra
67.	Greece *+	Hellenic Republic	GR	Athens
68.	Grenada *+	Grenada	GJ	Saint George's
69.	Guatemala *+	Republic of Guatemala	GT	Guatemala
70.	Guinea *+	Republic of Guinea	GV	Conakry
71.	Guinea-Bissau *+	Republic of Guinea-Bissau	PU	Bissau
72.	Guyana *+	Co-operative Republic of Guyana	GY	Georgetown
73.	Haiti *+	Republic of Haiti	HA	Port-au-Prince
74.	Holy See *	Holy See	VT	Vatican City
75.	Honduras *+	Republic of Honduras	HO	Tegucigalpa
76.	Hungary *+	Hungary	HU	Budapest
77.	Iceland *+	Republic of Iceland	IC	Reykjavík
78.	India *+	Republic of India	IN	New Delhi
79.	Indonesia *+	Republic of Indonesia	ID	Jakarta
80.	Iran +	Islamic Republic of Iran	IR	Tehran
81.	Iraq *+	Republic of Iraq	IZ	Baghdad
82.	Ireland *+	Ireland	EI	Dublin
83.	Israel *+	State of Israel	IS	Jerusalem (see note 5)
84.	Italy *+	Italian Republic	IT	Rome
85.	Jamaica *+	Jamaica	JM	Kingston
86.	Japan *+	Japan	JA	Tokyo
87.	Jordan *+	Hashemite	JO	Amman

		Kingdom of Jordan		
88.	Kazakhstan *+	Republic of Kazakhstan	KZ	Astana
89.	Kenya *+	Republic of Kenya	KE	Nairobi
90.	Kiribati *+	Republic of Kiribati	KR	Tarawa
91.	Korea, North +	Democratic People's Republic of Korea	KN	Pyongyang
92.	Korea, South *+	Republic of Korea	KS	Seoul
93.	Kosovo *	Republic of Kosovo	KV	Pristina
94.	Kuwait *+	State of Kuwait	KU	Kuwait
95.	Kyrgyzstan *+	Kyrgyz Republic	KG	Bishkek
96.	Laos *+	Lao People's Democratic Republic	LA	Vientiane
97.	Latvia *+	Republic of Latvia	LG	Riga
98.	Lebanon *+	Lebanese Republic	LE	Beirut
99.	Lesotho *+	Kingdom of Lesotho	LT	Maseru
100.	Liberia *+	Republic of Liberia	LI	Monrovia
101.	Libya *+	Libya	LY	Tripoli
102.	Liechtenstein *+	Principality of Liechtenstein	LS	Vaduz
103.	Lithuania *+	Republic of Lithuania	LH	Vilnius
104.	Luxembourg *+	Grand Duchy of Luxembourg	LU	Luxembourg
105.	Macedonia *+	Republic of Macedonia	MK	Skopje
106.	Madagascar *+	Republic of Madagascar	MA	Antananarivo
107.	Malawi *+	Republic of Malawi	MI	Lilongwe
108.	Malaysia *+	Malaysia	MY	Kuala Lumpur
109.	Maldives *+	Republic of Maldives	MV	Male
110.	Mali *+	Republic of Mali	ML	Bamako
111.	Malta *+	Republic of Malta	MT	Valletta
112.	Marshall Islands *+	Republic of the Marshall Islands	RM	Majuro
113.	Mauritania *+	Islamic Republic of Mauritania	MR	Nouakchott
114.	Mauritius *+	Republic of Mauritius	MP	Port Louis
115.	Mexico *+	United Mexican States	MX	Mexico
116.	Micronesia, Federated States of *+	Federated States of Micronesia	FM	Palikir
117.	Moldova *+	Republic of Moldova	MD	Chisinau
118.	Monaco *+	Principality of Monaco	MN	Monaco
119.	Mongolia *+	Mongolia	MG	Ulaanbaatar

120.	Montenegro *+	Montenegro	MJ	Podgorica
121.	Morocco *+	Kingdom of Morocco	MO	Rabat
122.	Mozambique *+	Republic of Mozambique	MZ	Maputo
123.	Namibia *+	Republic of Namibia	WA	Windhoek
124.	Nauru *+	Republic of Nauru	NR	Yaren District (no capital city)
125.	Nepal *+	Federal Democratic Republic of Nepal	NP	Kathmandu
126.	Netherlands *+	Kingdom of the Netherlands	NL	Amsterdam The Hague (seat of gov't)
127.	New Zealand *+	New Zealand	NZ	Wellington
128.	Nicaragua *+	Republic of Nicaragua	NU	Managua
129.	Niger *+	Republic of Niger	NG	Niamey
130.	Nigeria *+	Federal Republic of Nigeria	NI	Abuja
131.	Norway *+	Kingdom of Norway	NO	Oslo
132.	Oman *+	Sultanate of Oman	MU	Muscat
133.	Pakistan *+	Islamic Republic of Pakistan	PK	Islamabad
134.	Palau *+	Republic of Palau	PS	Melekeok
135.	Panama *+	Republic of Panama	PM	Panama
136.	Papua New Guinea *+	Independent State of Papua New Guinea	PP	Port Moresby
137.	Paraguay *+	Republic of Paraguay	PA	Asunción
138.	Peru *+	Republic of Peru	PE	Lima
139.	Philippines *+	Republic of the Philippines	RP	Manila
140.	Poland *+	Republic of Poland	PL	Warsaw
141.	Portugal *+	Portuguese Republic	PO	Lisbon
142.	Qatar *+	State of Qatar	QA	Doha
143.	Romania *+	Romania	RO	Bucharest
144.	Russia *+	Russian Federation	RS	Moscow
145.	Rwanda *+	Republic of Rwanda	RW	Kigali
146.	Saint Kitts and Nevis *+	Federation of Saint Kitts and Nevis	SC	Basseterre
147.	Saint Lucia *+	Saint Lucia	ST	Castries
148.	Saint Vincent and the Grenadines *+	Saint Vincent and the Grenadines	VC	Kingstown
149.	Samoa *+	Independent State of Samoa	WS	Apia
150.	San Marino *+	Republic of San Marino	SM	San Marino
151.	Sao Tome and Principe *+	Democratic Republic of	TP	São Tomé

		Sao Tome and Principe		
152.	Saudi Arabia *+	Kingdom of Saudi Arabia	SA	Riyadh
153.	Senegal *+	Republic of Senegal	SG	Dakar
154.	Serbia *+	Republic of Serbia	RI	Belgrade
155.	Seychelles *+	Republic of Seychelles	SE	Victoria
156.	Sierra Leone *+	Republic of Sierra Leone	SL	Freetown
157.	Singapore *+	Republic of Singapore	SN	Singapore
158.	Slovakia *+	Slovak Republic	LO	Bratislava
159.	Slovenia *+	Republic of Slovenia	SI	Ljubljana
160.	Solomon Islands *+	Solomon Islands	BP	Honiara
161.	Somalia *+	Federal Republic of Somalia	SO	Mogadishu
162.	South Africa *+	Republic of South Africa	SF	Pretoria (administrative) Cape Town (legislative) Bloemfontein (judiciary)
163.	South Sudan *+	Republic of South Sudan	OD	Juba
164.	Spain *+	Kingdom of Spain	SP	Madrid
165.	Sri Lanka *+	Democratic Socialist Republic of Sri Lanka	CE	Colombo Sri Jayewardenepura Kotte (legislative)
166.	Sudan *+	Republic of the Sudan	SU	Khartoum
167.	Suriname *+	Republic of Suriname	NS	Paramaribo
168.	Swaziland *+	Kingdom of Swaziland	WZ	Mbabane (administrative) Lobamba (legislative)
169.	Sweden *+	Kingdom of Sweden	SW	Stockholm
170.	Switzerland *+	Swiss Confederation	SZ	Bern
171.	Syria *+	Syrian Arab Republic	SY	Damascus
172.	Tajikistan *+	Republic of Tajikistan	TI	Dushanbe
173.	Tanzania *+	United Republic of Tanzania	TZ	Dar es Salaam Dodoma (legislative)
174.	Thailand *+	Kingdom of Thailand	TH	Bangkok
175.	Timor-Leste *+	Democratic Republic of Timor-Leste	TT	Dili
176.	Togo *+	Togolese Republic	TO	Lomé
177.	Tonga *+	Kingdom of Tonga	TN	Nuku'alofa
178.	Trinidad and Tobago *+	Republic of Trinidad and Tobago	TD	Port of Spain

179.	Tunisia *+	Republic of Tunisia	TS	Tunis
180.	Turkey *+	Republic of Turkey	TU	Ankara
181.	Turkmenistan *+	Turkmenistan	TX	Ashgabat
182.	Tuvalu *+	Tuvalu	TV	Funafuti
183.	Uganda *+	Republic of Uganda	UG	Kampala
184.	Ukraine *+	Ukraine	UP	Kyiv
185.	United Arab Emirates *+	United Arab Emirates	AE	Abu Dhabi
186.	United Kingdom *+	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	UK	London
187.	United States +	United States of America	US	Washington, DC
188.	Uruguay *+	Oriental Republic of Uruguay	UY	Montevideo
189.	Uzbekistan *+	Republic of Uzbekistan	UZ	Tashkent
190.	Vanuatu *+	Republic of Vanuatu	NH	Port-Vila
191.	Venezuela *+	Bolivarian Republic of Venezuela	VE	Caracas
192.	Vietnam *+	Socialist Republic of Vietnam	VM	Hanoi
193.	Yemen *+	Republic of Yemen	YM	Sanaa
194.	Zambia *+	Republic of Zambia	ZA	Lusaka
195.	Zimbabwe *+	Republic of Zimbabwe	ZI	Harare
	* uspostavljeni diplomatski odnosi sa SAD + članstvo u UN			

LISTA ZAVISNIH OBLASTI I OBLASTI POSEBNOG SUVERENITETA U SVETU⁷⁸³

Br.	Ime	Zvaničan naziv	Suverenitet	Kod	Administrativni centar
1.	Akrotiri	Akrotiri	United Kingdom	AX	Episkopi
2.	American Samoa	Territory of American Samoa	United States	AQ	Pago Pago
3.	Anguilla	Anguilla	United Kingdom	AV	The Valley
4.	Antarctica	(no long-form name)	None	AY	None
5.	Aruba	(no long-form name)	Netherlands	AA	Oranjestad
6.	Ashmore and Cartier Islands	Territory of Ashmore and Cartier Islands	Australia	AT	Administered from Canberra
7.	Baker Island	(no long-form name)	United States	FQ	Administered from Washington, D.C.
8.	Bermuda	Bermuda	United Kingdom	BD	Hamilton
9.	Bouvet Island	(no long-form name)	Norway	BV	Admin. from Oslo
10.	British Indian Ocean Territory	British Indian Ocean Territory	United Kingdom	IO	None
11.	Cayman Islands	Cayman Islands	United Kingdom	CJ	George Town
12.	Christmas Island	Territory of Christmas Island	Australia	KT	The Settlement (Flying Fish Cove)
13.	Clipperton Island	(no long-form name)	France	IP	Administered from Paris
14.	Cocos (Keeling) Islands	Territory of Cocos (Keeling) Islands	Australia	CK	West Island
15.	Cook Islands	(no long-form name)	New Zealand	CW	Avarua
16.	Coral Sea Islands	Coral Sea Islands Territory	Australia	CR	Administered from Canberra
17.	Curaçao	(no long-form name)	Netherlands	UC	Willemstad
18.	Dhekelia	Dhekelia	United Kingdom	DX	Episkopi

⁷⁸³ Izvor: BUREAU OF INTELLIGENCE AND RESEARCH, Dependencies and Areas of Special Sovereignty, Washington, DC, November 29, 2011, Fact Sheet, U. S. Department of State, <http://www.state.gov/s/inr/rls/10543.htm>, (pristupljeno 24.08.2015.). Uvažavajući konstantne promene u pogledu rešavanja statusa postojećih zavisnih područja i pojavu novih zahteva za suverennošću, predmetna lista ne može se smatrati konačnom.

19.	Falkland Islands (Islas Malvinas)	Falkland Islands (Islas Malvinas)	United Kingdom	FK	Stanley
20.	Faroe Islands	(no long-form name)	Denmark	FO	Tórshavn
21.	French Guiana				
22.	French Polynesia	(no long-form name)	France	FP	Papeete
23.	French Southern and Antarctic Lands	(no long-form name)	France	FS	Administered from Paris
24.	Gibraltar	Gibraltar	United Kingdom	GI	Gibraltar
25.	Greenland	(no long-form name)	Denmark	GL	Nuuk (Godthåb)
26.	Guadeloupe				
27.	Guam	Territory of Guam	United States	GQ	Hagatna
28.	Guernsey	Bailiwick of Guernsey	British Crown Dependency	GK	Saint Peter Port
29.	Heard Island and McDonald Islands	Territory of Heard Island and McDonald Islands	Australia	HM	Administered from Canberra
30.	Hong Kong	Hong Kong Special Administrative Region	China	HK	None
31.	Howland Island	(no long-form name)	United States	HQ	Administered from Washington, D.C.
32.	Isle of Man	(no long-form name)	British Crown Dependency	IM	Douglas
33.	Jan Mayen	(no long-form name)	Norway	JN	Administered from Oslo
34.	Jarvis Island	(no long-form name)	United States	DQ	Administered from Washington, D.C.
35.	Jersey	Bailiwick of Jersey	British Crown Dependency	JE	Saint Helier
36.	Johnston Atoll	(no long-form name)	United States	JQ	Administered from Washington, D.C.
37.	Kingman Reef	(no long-form name)	United States	KQ	Administered from Washington, D.C.
38.	Macau	Macau Special Administrative Region	China	MC	Macau
39.	Martinique				
40.	! Mayotte				
41.	Midway Islands	(no long-form name)	United States	MQ	Administered from Washington, D.C.
42.	Montserrat	Montserrat	United Kingdom	MH	Plymouth
43.	Navassa Island	(no long-form name)	United States	BQ	Administered from

					Washington, D.C.
44.	New Caledonia	(no long-form name)	France	NC	Nouméa
45.	Niue	(no long-form name)	New Zealand	NE	Alofi
46.	Norfolk Island	Territory of Norfolk Island	Australia	NF	Kingston
47.	Northern Mariana Islands	Commonwealth of the Northern Mariana Islands	United States	CQ	Saipan
48.	Palmyra Atoll	(no long-form name)	United States	LQ	Administered from Washington, D.C.
49.	Paracel Islands	(no long-form name)	Undetermined	PF	None
50.	Pitcairn Islands	Pitcairn, Henderson, Ducie, and Oeno Islands	United Kingdom	PC	Adamstown
51.	Puerto Rico	Commonwealth of Puerto Rico	United States	RQ	San Juan
52.	Reunion				
53.	Saint Barthelemy	Saint Barthelemy	France	TB	Gustavia
54.	Saint Helena	Saint Helena, Ascension, and Tristan da Cunha	United Kingdom	SH	Jamestown
55.	Saint Martin	Saint Martin	France	RN	Marigot
56.	Saint Pierre and Miquelon	Territorial Collectivity of Saint Pierre and Miquelon	France	SB	Saint-Pierre
57.	Sint Maarten	(no long-form name)	Netherlands	NN	Philipsburg
58.	South Georgia and the South Sandwich Islands	South Georgia and the South Sandwich Islands	United Kingdom	SX	None
59.	Spratly Islands	(no long-form name)	Undetermined	PG	None
60.	Svalbard	(no long-form name)	Norway	SV	Longyearbyen
61.	Tokelau	(no long-form name)	New Zealand	TL	None
62.	Turks and Caicos Islands	Turks and Caicos Islands	United Kingdom	TK	Grand Turk
63.	Virgin Islands, British	Virgin Islands, British	United Kingdom	VI	Road Town
64.	Virgin Islands, U.S.	United States Virgin Islands	United States	VQ	Charlotte Amalie
65.	Wake Island	(no long-form name)	United States	WQ	Administered from Washington, D.C.
66.	Wallis and Futuna	(no long-form name)	France	WF	Matâ'utu
67.	Western Sahara	(no long-form name)	To be determined	WI	None

LISTA ZEMALJA U SVETU SA ETNIČKIM SASTAVOM GRUPE⁷⁸⁴

ZEMLJA	ETNIČKE GRUPE (%)
Afghanistan	Pashtun, Tajik, Hazara, Uzbek, other (includes smaller numbers of Baloch, Turkmen, Nuristani, Pamiri, Arab, Gujar, Brahui, Qizilbash, Aimaq, Pashai, and Kyrgyz) note: current statistical data on the sensitive subject of ethnicity in Afghanistan is not available, and ethnicity data from small samples of respondents to opinion polls are not a reliable alternative; Afghanistan's 2004 constitution recognizes 14 ethnic groups: Pashtun, Tajik, Hazara, Uzbek, Baloch, Turkmen, Nuristani, Pamiri, Arab, Gujar, Brahui, Qizilbash, Aimaq, and Pashai (2015)
Albania	Albanian 82.6%, Greek 0.9%, other 1% (including Vlach, Roma (Gypsy), Macedonian, Montenegrin, and Egyptian), unspecified 15.5% (2011 est.)
Algeria	Arab-Berber 99%, European less than 1% note: although almost all Algerians are Berber in origin (not Arab), only a minority identify themselves as Berber, about 15% of the total population; these people live mostly in the mountainous region of Kabylie east of Algiers; the Berbers are also Muslim but identify with their Berber rather than Arab cultural heritage; Berbers have long agitated, sometimes violently, for autonomy; the government is unlikely to grant autonomy but has offered to begin sponsoring teaching Berber language in schools
American Samoa	Native Hawaiian and other Pacific Islander 92.6% (includes Samoan 88.9%, Tongan 2.9%, other .8%), Asian 3.6% (includes Filipino 2.2%, other 1.4%), mixed 2.7%, other 1.2% (2010 est.)
Andorra	Andorran 49%, Spanish 24.6%, Portuguese 14.3%, French 3.9%, other 8.2% (2012 est.)
Angola	Ovimbundu 37%, Kimbundu 25%, Bakongo 13%, mestizo (mixed European and native African) 2%, European 1%, other 22%
Anguilla	black 90.1%, mixed 4.6%, white 3.7%, other 1.5% (2001 est.)
Antigua and Barbuda	black 87.3%, mixed 4.7%, hispanic 2.7%, white 1.6%, other 2.7%, unspecified 0.9% (2011 est.)
Argentina	white (mostly Spanish and Italian) 97%, mestizo (mixed white and Amerindian ancestry), Amerindian, or other non-white groups 3%
Armenia	Armenian 98.1%, Yezidi (Kurd) 1.1%, other 0.7% (2011 est.)
Aruba	Dutch 82.1%, Colombian 6.6%, Venezuelan 2.2%, Dominican 2.2%, Haitian 1.2%, other 5.5%, unspecified 0.1% (2010 est.)
Australia	English 25.9%, Australian 25.4%, Irish 7.5%, Scottish 6.4%, Italian 3.3%, German 3.2%, Chinese 3.1%, Indian 1.4%, Greek 1.4%, Dutch 1.2%, other 15.8% (includes Australian aboriginal .5%), unspecified 5.4% note: data represents self-identified ancestry, over a third of respondents reported two ancestries (2011 est.)
Austria	Austrians 91.1%, former Yugoslavs 4% (includes Croatians, Slovenes, Serbs, and Bosniaks), Turks 1.6%, German 0.9%, other or unspecified 2.4% (2001 census)
Azerbaijan	Azerbaijani 91.6%, Lezgian 2%, Russian 1.3%, Armenian 1.3%, Talysh 1.3%,

⁷⁸⁴ Central Intelligence Agency, Country Comparison to the World - ETHNIC GROUPS, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html>, (pristupljeno 03.02.2016.)

	other 2.4% note: the separatist Nagorno-Karabakh region is populated almost entirely by ethnic Armenians (2009 est.)
Bahamas, The	black 90.6%, white 4.7%, black and white 2.1%, other 1.9%, unspecified 0.7% (2010 est.)
Bahrain	Bahraini 46%, Asian 45.5%, other Arabs 4.7%, African 1.6%, European 1%, other 1.2% (includes Gulf Co-operative country nationals, North and South Americans, and Oceanians) (2010 est.)
Bangladesh	Bengali at least 98%, ethnic groups 1.1% note: Bangladesh's government recognizes 27 ethnic groups under the 2010 Cultural Institution for Small Anthropological Groups Act; other sources estimate there are about 75 ethnic groups; critics of the 2011 census claim that it underestimates the size of Bangladesh's ethnic population (2011 est.)
Barbados	black 92.4%, white 2.7%, mixed 3.1%, East Indian 1.3%, other 0.2%, unspecified 0.2% (2010 est.)
Belarus	Belarusian 83.7%, Russian 8.3%, Polish 3.1%, Ukrainian 1.7%, other 2.4%, unspecified 0.9% (2009 est.)
Belgium	Flemish 58%, Walloon 31%, mixed or other 11%
Belize	mestizo 52.9%, Creole 25.9%, Maya 11.3%, Garifuna 6.1%, East Indian 3.9%, Mennonite 3.6%, white 1.2%, Asian 1%, other 1.2%, unknown 0.3% note: percentages add up to more than 100% because respondents were able to identify more than one ethnic origin (2010 est.)
Benin	Fon and related 39.2%, Adja and related 15.2%, Yoruba and related 12.3%, Bariba and related 9.2%, Fulani and related 7%, Ottamari and related 6.1%, Yoa-Lokpa and related 4%, Dendi and related 2.5%, other 1.6%, unspecified 2.9% (2002 est.)
Bermuda	black 53.8%, white 31%, mixed 7.5%, other 7.1%, unspecified 0.6% (2010 est.)
Bhutan	Ngalop (also known as Bhote) 50%, ethnic Nepalese 35% (includes Lhotsampas - one of several Nepalese ethnic groups), indigenous or migrant tribes 15%
Bolivia	mestizo (mixed white and Amerindian ancestry) 68%, indigenous 20%, white 5%, cholo/chola 2%, black 1%, other 1%, unspecified 3% ; 44% of respondents indicated feeling part of some indigenous group, predominantly Quechua or Aymara note: results among surveys vary based on the wording of the ethnicity question and the available response choices; the 2001 national census did not provide "mestizo" as a response choice, resulting in a much higher proportion of respondents identifying themselves as belonging to one of the available indigenous ethnicity choices; the use of "mestizo" and "cholo" varies among response choices in surveys, with surveys using the terms interchangeably, providing one or the other as a response choice, or providing the two as separate response choices (2009 est.)
Bosnia and Herzegovina	Bosniak 48.4%, Serb 32.7%, Croat 14.6%, other 4.3% note: final 2013 census results are pending; Bosniak has replaced Muslim as an ethnic term in part to avoid confusion with the religious term Muslim - an adherent of Islam (2013 est.)
Botswana	Tswana (or Setswana) 79%, Kalanga 11%, Basarwa 3%, other, including Kgalagadi and white 7%
Brazil	white 47.7%, mulatto (mixed white and black) 43.1%, black 7.6%, Asian 1.1%, indigenous 0.4% (2010 est.)
British Virgin Islands	black 82%, white 6.8%, mixed 5.9%, East Indian 3%, other 1.6%, unspecified 0.7% (2001 est.)
Brunei	Malay 65.7%, Chinese 10.3%, other indigenous 3.4%, other 20.6% (2011 est.)
Bulgaria	Bulgarian 76.9%, Turkish 8%, Roma 4.4%, other 0.7% (including Russian, Armenian, and Vlach), other (unknown) 10% (2011 est.)
Burkina Faso	Mossi 52.5%, Fulani 8.4%, Gurma 6.8%, Bobo 4.8%, Gurunsi 4.5%, Senufo

	4.4%, Bissa 3.9%, Lobi 2.5%, Dagara 2.4%, Tuareg/Bella 1.9%, Dioula 0.8%, unspecified/no answer 0.1%, other 7% (2010 est.)
Burma	Burman 68%, Shan 9%, Karen 7%, Rakhine 4%, Chinese 3%, Indian 2%, Mon 2%, other 5%
Burundi	Hutu (Bantu) 85%, Tutsi (Hamitic) 14%, Twa (Pygmy) 1%, Europeans 3,000, South Asians 2,000
Cabo Verde	Creole (mulatto) 71%, African 28%, European 1%
Cambodia	Khmer 90%, Vietnamese 5%, Chinese 1%, other 4%
Cameroon	Cameroon Highlanders 31%, Equatorial Bantu 19%, Kirdi 11%, Fulani 10%, Northwestern Bantu 8%, Eastern Nigritic 7%, other African 13%, non-African less than 1%
Canada	Canadian 32.2%, English 19.8%, French 15.5%, Scottish 14.4%, Irish 13.8%, German 9.8%, Italian 4.5%, Chinese 4.5%, North American Indian 4.2%, other 50.9% note: percentages add up to more than 100% because respondents were able to identify more than one ethnic origin (2011 est.)
Cayman Islands	mixed 40%, white 20%, black 20%, expatriates of various ethnic groups 20%
Central African Republic	Baya 33%, Banda 27%, Mandjia 13%, Sara 10%, Mboum 7%, M'Baka 4%, Yakoma 4%, other 2%
Chad	Sara 27.7%, Arab 12.3%, Mayo-Kebbi 11.5%, Kanem-Bornou 9%, Ouaddai 8.7%, Hadjarai 6.7%, Tandjile 6.5%, Gorane 6.3%, Fitri-Batha 4.7%, other 6.4%, unknown 0.3% (1993 census)
Chile	white and non-indigenous 88.9%, Mapuche 9.1%, Aymara 0.7%, other indigenous groups 1% (includes Rapa Nui, Likan Antai, Quechua, Colla, Diaguita, Kawesqar, Yagan or Yamana), unspecified 0.3% (2012 est.)
China	Han Chinese 91.6%, Zhuang 1.3%, other (includes Hui, Manchu, Uighur, Miao, Yi, Tujia, Tibetan, Mongol, Dong, Buyei, Yao, Bai, Korean, Hani, Li, Kazakh, Dai and other nationalities) 7.1% note: the Chinese Government officially recognizes 56 ethnic groups (2010 est.)
Christmas Island	Chinese 70%, European 20%, Malay 10% note: no indigenous population (2001)
Cocos (Keeling) Islands	Europeans, Cocos Malays
Colombia	mestizo and white 84.2%, Afro-Colombian (includes multatto, Raizal, and Palenquero) 10.4%, Amerindian 3.4%, Roma <.01, unspecified 2.1% (2005 est.)
Comoros	Antalote, Cafre, Mako, Oimatsaha, Sakalava
Congo, Democratic Republic of the	over 200 African ethnic groups of which the majority are Bantu; the four largest tribes - Mongo, Luba, Kongo (all Bantu), and the Mangbetu-Azande (Hamitic) make up about 45% of the population
Congo, Republic of the	Kongo 48%, Sangha 20%, M'Bochi 12%, Teke 17%, Europeans and other 3%
Cook Islands	Cook Island Maori (Polynesian) 81.3%, part Cook Island Maori 6.7%, other 11.9% (2011 est.)
Costa Rica	white or mestizo 83.6%, mulato 6.7%, indigenous 2.4%, black of African descent 1.1%, other 1.1%, none 2.9%, unspecified 2.2% (2011 est.)
Cote d'Ivoire	Akan 32.1%, Voltaique or Gur 15%, Northern Mande 12.4%, Krou 9.8%, Southern Mande 9%, other 21.2% (includes European and Lebanese descent), unspecified 0.5% (2011-12 est.)
Croatia	Croat 90.4%, Serb 4.4%, other 4.4% (including Bosniak, Hungarian, Slovene, Czech, and Roma), unspecified 0.8% (2011 est.)
Cuba	white 64.1%, mestizo 26.6%, black 9.3% (2012 est.)
Curacao	Afro-Caribbean majority; Dutch, French, Latin American, East Asian, South Asian, Jewish minorities
Cyprus	Greek 98.8%, other 1% (includes Maronite, Armenian, Turkish-Cypriot), unspecified 0.2% note: data represents only the government-controlled area of Cyprus (2011 est.)
Czech Republic	Czech 64.3%, Moravian 5%, Slovak 1.4%, other 1.8%, unspecified 27.5% (2011

	est.)
Denmark	Scandinavian, Inuit, Faroese, German, Turkish, Iranian, Somali
Djibouti	Somali 60%, Afar 35%, other 5% (includes French, Arab, Ethiopian, and Italian)
Dominica	black 86.6%, mixed 9.1%, indigenous 2.9%, other 1.3%, unspecified 0.2% (2001 est.)
Dominican Republic	mixed 73%, white 16%, black 11%
Ecuador	mestizo (mixed Amerindian and white) 71.9%, Montubio 7.4%, Amerindian 7%, white 6.1%, Afroecuadorian 4.3%, mulato 1.9%, black 1%, other 0.4% (2010 est.)
Egypt	Egyptian 99.6%, other 0.4% (2006 census)
El Salvador	mestizo 86.3%, white 12.7%, Amerindian 0.2% (includes Lenca, Kakawira, Nahua-Pipil), black 0.1%, other 0.6% (2007 est.)
Equatorial Guinea	Fang 85.7%, Bubi 6.5%, Mdowe 3.6%, Annobon 1.6%, Bujeba 1.1%, other 1.4% (1994 census)
Eritrea	nine recognized ethnic groups: Tigrinya 55%, Tigre 30%, Saho 4%, Kunama 2%, Rashaida 2%, Bilen 2%, other (Afar, Beni Amir, Nera) 5% (2010 est.)
Estonia	Estonian 68.7%, Russian 24.8%, Ukrainian 1.7%, Belarusian 1%, Finn 0.6%, other 1.6%, unspecified 1.6% (2011 est.)
Ethiopia	Oromo 34.4%, Amhara (Amara) 27%, Somali (Somalie) 6.2%, Tigray (Tigrinya) 6.1%, Sidama 4%, Gurage 2.5%, Welaita 2.3%, Hadiya 1.7%, Afar (Affar) 1.7%, Gamo 1.5%, Gedeo 1.3%, Silte 1.3%, Kefficho 1.2%, other 10.5% (2007 est.)
Falkland Islands (Islas Malvinas)	Falkland Islander 57%, British 24.6%, St. Helenian 9.8%, Chilean 5.3%, other 3.4% (2012 est.)
Faroe Islands	Scandinavian
Fiji	iTaukei 56.8% (predominantly Melanesian with a Polynesian admixture), Indian 37.5%, Rotuman 1.2%, other 4.5% (European, part European, other Pacific Islanders, Chinese) note: a 2010 law replaces 'Fijian' with 'iTaukei' when referring to the original and native settlers of Fiji (2007 est.)
Finland	Finn 93.4%, Swede 5.6%, Russian 0.5%, Estonian 0.3%, Roma 0.1%, Sami 0.1% (2006)
France	Celtic and Latin with Teutonic, Slavic, North African, Indochinese, Basque minorities overseas departments: black, white, mulatto, East Indian, Chinese, Amerindian
French Polynesia	Polynesian 78%, Chinese 12%, local French 6%, metropolitan French 4%
Gabon	Bantu tribes, including four major tribal groupings (Fang, Bapounou, Nzebi, Obamba); other Africans and Europeans, 154,000, including 10,700 French and 11,000 persons of dual nationality
Gambia, The	Mandinka/Jahanka 33.8%, Fulani/Tukulur/Lorobo 22.1%, Wollof 12.2%, Jola/Karoninka 10.9%, Serahuleh 7%, Serere 3.2%, Manjago 2.1%, Bambara 1%, Creole/Aku Marabout 0.8%, other 0.9%, non-Gambian 5.2%, no answer 0.7% (2013 est.)
Gaza Strip	Palestinian Arab
Georgia	Georgian 83.8%, Azeri 6.5%, Armenian 5.7%, Russian 1.5%, other 2.5% (2002 est.)
Germany	German 91.5%, Turkish 2.4%, other 6.1% (made up largely of Greek, Italian, Polish, Russian, Serbo-Croatian, Spanish)
Ghana	Akan 47.5%, Mole-Dagbon 16.6%, Ewe 13.9%, Ga-Dangme 7.4%, Gurma 5.7%, Guan 3.7%, Grusi 2.5%, Mande 1.1%, other 1.4% (2010 est.)
Gibraltar	Spanish, Italian, English, Maltese, Portuguese, German, North Africans
Greece	population: Greek 93%, other (foreign citizens) 7% (2001 census) note: percents represent citizenship, since Greece does not collect data on ethnicity
Greenland	Inuit 88%, Danish and other 12% (2010 est.)
Grenada	African descent 89.4%, mixed 8.2%, East Indian 1.6%, other 0.9% (includes

	indigenous) (2001 est.)
Guam	Chamorro 37.3%, Filipino 26.3%, white 7.1%, Chuukese 7%, Korean 2.2%, other Pacific Islander 2%, other Asian 2%, Chinese 1.6%, Palauan 1.6%, Japanese 1.5%, Pohnpeian 1.4%, mixed 9.4%, other 0.6% (2010 est.)
Guatemala	Mestizo (mixed Amerindian-Spanish - in local Spanish called Ladino) and European 59.4%, K'iche 9.1%, Kaqchikel 8.4%, Mam 7.9%, Q'eqchi 6.3%, other Mayan 8.6%, indigenous non-Mayan 0.2%, other 0.1% (2001 census)
Guernsey	British and Norman-French descent with small percentages from other European countries
Guinea-Bissau	Fulani 28.5%, Balanta 22.5%, Mandinga 14.7%, Papel 9.1%, Manjaco 8.3%, Beafada 3.5%, Mancanha 3.1%, Bijago 2.1%, Felupe 1.7%, Mansoanca 1.4%, Balanta Mane 1%, other 1.8%, none 2.2% (2008 est.)
Guinea	Fulani (Peul) 33.9%, Malinke 31.1%, Soussou 19.1%, Guerze 6%, Kissi 4.7%, Toma 2.6%, other/no answer 2.7% (2012 est.)
Guyana	East Indian 43.5%, black (African) 30.2%, mixed 16.7%, Amerindian 9.1%, other 0.5% (includes Portuguese, Chinese, white) (2002 est.)
Haiti	black 95%, mulatto and white 5%
Holy See (Vatican City)	Italians, Swiss, other
Honduras	mestizo (mixed Amerindian and European) 90%, Amerindian 7%, black 2%, white 1%
Hong Kong	Chinese 93.1%, Indonesian 1.9%, Filipino 1.9%, other 3% (2011 est.)
Hungary	Hungarian 85.6%, Roma 3.2%, German 1.9%, other 2.6%, unspecified 14.1% note: percentages add up to more than 100% because respondents were able to identify more than one ethnic group (2011 est.)
Iceland	homogeneous mixture of descendants of Norse and Celts 94%, population of foreign origin 6%
India	Indo-Aryan 72%, Dravidian 25%, Mongoloid and other 3% (2000)
Indonesia	Javanese 40.1%, Sundanese 15.5%, Malay 3.7%, Batak 3.6%, Madurese 3%, Betawi 2.9%, Minangkabau 2.7%, Buginese 2.7%, Bantenese 2%, Banjarese 1.7%, Balinese 1.7%, Acehnese 1.4%, Dayak 1.4%, Sasak 1.3%, Chinese 1.2%, other 15% (2010 est.)
Iran	Persian, Azeri, Kurd, Lur, Baloch, Arab, Turkmen and Turkic tribes
Iraq	Arab 75%-80%, Kurdish 15%-20%, Turkoman, Assyrian, or other 5%
Ireland	Irish 84.5%, other white 9.8%, Asian 1.9%, black 1.4%, mixed and other 0.9%, unspecified 1.6% (2011 est.)
Isle of Man	white 96.5%, Asian/American British 1.9%, other 1.5% (2011 est.)
Israel	Jewish 75% (of which Israel-born 74.4%, Europe/America/Oceania-born 17.4%, Africa-born 5.1%, Asia-born 3.1%), non-Jewish 25% (mostly Arab) (2013 est.)
Italy	Italian (includes small clusters of German-, French-, and Slovene-Italians in the north and Albanian-Italians and Greek-Italians in the south)
Jamaica	black 92.1%, mixed 6.1%, East Indian 0.8%, other 0.4%, unspecified 0.7% (2011 est.)
Japan	Japanese 98.5%, Koreans 0.5%, Chinese 0.4%, other 0.6% note: up to 230,000 Brazilians of Japanese origin migrated to Japan in the 1990s to work in industries; some have returned to Brazil (2004)
Jersey	Jersey 46.4%, British 32.7%, Portuguese/Madeiran 8.2%, Polish 3.3%, Irish, French, and other white 7.1%, other 2.4% (2011 est.)
Jordan	Arab 98%, Circassian 1%, Armenian 1%
Kazakhstan	Kazakh (Qazaq) 63.1%, Russian 23.7%, Uzbek 2.9%, Ukrainian 2.1%, Uighur 1.4%, Tatar 1.3%, German 1.1%, other 4.4% (2009 est.)
Kenya	Kikuyu 22%, Luhya 14%, Luo 13%, Kalenjin 12%, Kamba 11%, Kisii 6%, Meru 6%, other African 15%, non-African (Asian, European, and Arab) 1%
Kiribati	I-Kiribati 89.5%, I-Kiribati/mixed 9.7%, Tuvaluan 0.1%, other 0.8% (2010 est.)
Korea, North	racially homogeneous; there is a small Chinese community and a few ethnic Japanese

Korea, South	homogeneous (except for about 20,000 Chinese)
Kosovo	Albanians 92.9%, Bosniaks 1.6%, Serbs 1.5%, Turk 1.1%, Ashkali 0.9%, Egyptian 0.7%, Gorani 0.6%, Roma 0.5%, other/unspecified 0.2% note: these estimates may under-represent Serb, Roma, and some other ethnic minorities because they are based on the 2011 Kosovo national census, which excluded northern Kosovo (a largely Serb-inhabited region) and was partially boycotted by Serb and Roma communities in southern Kosovo (2011 est.)
Kuwait	Kuwaiti 31.3%, other Arab 27.9%, Asian 37.8%, African 1.9%, other 1.1% (includes European, North American, South American, and Australian) (2013 est.)
Kyrgyzstan	Kyrgyz 70.9%, Uzbek 14.3%, Russian 7.7%, Dungan 1.1%, other 5.9% (includes Uyghur, Tajik, Turk, Kazakh, Tatar, Ukrainian, Korean, German) (2009 est.)
Laos	Lao 54.6%, Khmou 10.9%, Hmong 8%, Tai 3.8%, Phuthai 3.3%, Lue 2.2%, Katang 2.1%, Makong 2.1%, Akha 1.6%, other 10.4%, unspecified 1% (2005 est.)
Latvia	Latvian 61.1%, Russian 26.2%, Belarusian 3.5%, Ukrainian 2.3%, Polish 2.2%, Lithuanian 1.3%, other 3.4% (2013 est.)
Lebanon	Arab 95%, Armenian 4%, other 1% note: many Christian Lebanese do not identify themselves as Arab but rather as descendents of the ancient Canaanites and prefer to be called Phoenicians
Lesotho	Sotho 99.7%, Europeans, Asians, and other 0.3%
Liberia	Kpelle 20.3%, Bassa 13.4%, Grebo 10%, Gio 8%, Mano 7.9%, Kru 6%, Lorma 5.1%, Kissi 4.8%, Gola 4.4%, other 20.1% (2008 Census)
Libya	Berber and Arab 97%, other 3% (includes Greeks, Maltese, Italians, Egyptians, Pakistanis, Turks, Indians, and Tunisians)
Liechtenstein	Liechtensteiner 66.3%, other 33.7% (2013 est.)
Lithuania	Lithuanian 84.1%, Polish 6.6%, Russian 5.8%, Belarusian 1.2%, other 1.1%, unspecified 1.2% (2011 est.)
Luxembourg	Luxembourger 54.1%, Portuguese 16.4%, French 7%, Italian 3.5%, Belgian 3.3%, German 2.3%, British 1.1%, other 12.3% note: represents population by nationality (2015 est.)
Macau	Chinese 92.4%, Portuguese 0.6%, mixed 1.1%, other 5.9% (includes Macanese - mixed Portuguese and Asian ancestry) (2011 est.)
Macedonia	Macedonian 64.2%, Albanian 25.2%, Turkish 3.9%, Roma (Gypsy) 2.7%, Serb 1.8%, other 2.2% (2002 est.)
Madagascar	Malayo-Indonesian (Merina and related Betsileo), Cotiers (mixed African, Malayo-Indonesian, and Arab ancestry - Betsimisaraka, Tsimihety, Antaisaka, Sakalava), French, Indian, Creole, Comoran
Malawi	Chewa 32.6%, Lomwe 17.6%, Yao 13.5%, Ngoni 11.5%, Tumbuka 8.8%, Nyanja 5.8%, Sena 3.6%, Tonga 2.1%, Ngonde 1%, other 3.5%
Malaysia	Malay 50.1%, Chinese 22.6%, indigenous 11.8%, Indian 6.7%, other 0.7%, non-citizens 8.2% (2010 est.)
Maldives	South Indians, Sinhalese, Arabs
Mali	Bambara 34.1%, Fulani (Peul) 14.7%, Sarakole 10.8%, Senufo 10.5%, Dogon 8.9%, Malinke 8.7%, Bobo 2.9%, Songhai 1.6%, Tuareg 0.9%, other Malian 6.1%, from member of Economic Community of West African States 0.3%, other 0.4% (2012-13 est.)
Malta	Maltese (descendants of ancient Carthaginians and Phoenicians with strong elements of Italian and other Mediterranean stock)
Marshall Islands	Marshallese 92.1%, mixed Marshallese 5.9%, other 2% (2006)
Mauritania	black Moors (Haratines - Arab-speaking slaves, former slaves, and their descendants of African origin, enslaved by white Moors) 40%, white Moors (of Arab-Berber descent, known as Bidhan) 30%, black Africans (non-Arabic speaking, Halpulaar, Soninke, Wolof, and Bamara ethnic groups) 30%
Mauritius	Indo-Mauritian 68%, Creole 27%, Sino-Mauritian 3%, Franco-Mauritian 2%

Mexico	mestizo (Amerindian-Spanish) 62%, predominantly Amerindian 21%, Amerindian 7%, other 10% (mostly European) note: Mexico does not collect census data on ethnicity (2012 est.)
Micronesia, Federated States of	Chuukese/Mortlockese 49.3%, Pohnpeian 29.8%, Kosraean 6.3%, Yapese 5.7%, Yap outer islanders 5.1%, Polynesian 1.6%, Asian 1.4%, other 0.8% (2010 est.)
Moldova	Moldovan 75.8%, Ukrainian 8.4%, Russian 5.9%, Gagauz 4.4%, Romanian 2.2%, Bulgarian 1.9%, other 1%, unspecified 0.4% note: internal disputes with ethnic Slavs in the Transnistrian region (2004 est.)
Monaco	French (official) 47%, Monegasque 16%, Italian 16%, other 21%
Mongolia	Khalkh 81.9%, Kazak 3.8%, Dorvod 2.7%, Bayad 2.1%, Buryat-Bouriates 1.7%, Zakhchin 1.2%, Dariganga 1%, Uriankhai 1%, other 4.6% (2010 est.)
Montenegro	Montenegrin 45%, Serbian 28.7%, Bosniak 8.7%, Albanian 4.9%, Muslim 3.3%, Roma 1%, Croat 1%, other 2.6%, unspecified 4.9% (2011 est.)
Montserrat	African/black 88.4%, mixed 3.7%, hispanic/Spanish 3%, caucasian/white 2.7%, East Indian/Indian 1.5%, other 0.7% (2011 est.)
Morocco	Arab-Berber 99%, other 1%
Mozambique	African 99.66% (Makhuwa, Tsonga, Lomwe, Sena, and others), Europeans 0.06%, Euro-Africans 0.2%, Indians 0.08%
Namibia	black 87.5%, white 6%, mixed 6.5% note: about 50% of the population belong to the Ovambo tribe and 9% to the Kavangos tribe; other ethnic groups include Herero 7%, Damara 7%, Nama 5%, Caprivian 4%, Bushmen 3%, Baster 2%, Tswana 0.5%
Nauru	Nauruan 58%, other Pacific Islander 26%, Chinese 8%, European 8%
Nepal	Chhettri 16.6%, Brahman-Hill 12.2%, Magar 7.1%, Tharu 6.6%, Tamang 5.8%, Newar 5%, Kami 4.8%, Muslim 4.4%, Yadav 4%, Rai 2.3%, Gurung 2%, Damai/Dholii 1.8%, Thakuri 1.6%, Limbu 1.5%, Sarki 1.4%, Teli 1.4%, Chamar/Harijan/Ram 1.3%, Koiri/Kushwaha 1.2%, other 19% note: 125 caste/ethnic groups were reported in the 2011 national census (2011 est.)
Netherlands	Dutch 95%, EU 2.5%, Turkish 0.5%, Moroccan 0.3%, Chinese 0.2%, other 1.5% note: represents population by nationality (2015 est.)
New Caledonia	Kanak 40.3%, European 29.2%, Wallisian, Futunian 8.7%, Tahitian 2%, Indonesian 1.6%, Vietnamese 1%, Ni-Vanuatu 0.9%, other 16.2% (2009 est.)
New Zealand	European 71.2%, Maori 14.1%, Asian 11.3%, Pacific peoples 7.6%, Middle Eastern, Latin American, African 1.1%, other 1.6%, not stated or unidentified 5.4% note: based on the 2013 census of the usually resident population; percentages add up to more than 100% because respondents were able to identify more than one ethnic group (2013 est.)
Nicaragua	mestizo (mixed Amerindian and white) 69%, white 17%, black 9%, Amerindian 5%
Nigeria	Nigeria, Africa's most populous country, is composed of more than 250 ethnic groups; the most populous and politically influential are: Hausa and the Fulani 29%, Yoruba 21%, Igbo (Ibo) 18%, Ijaw 10%, Kanuri 4%, Ibibio 3.5%, Tiv 2.5%
Niger	Hausa 53.1%, Zarma/Songhai 21.2%, Tuareg 11%, Fulani (Peul) 6.5%, Kanuri 5.9%, Gurma 0.8%, Arab 0.4%, Tubu 0.4%, other/unavailable 0.9% (2006 est.)
Niue	Niuen 66.5%, part-Niuen 13.4%, non-Niuen 20.1% (includes 12% European and Asian and 8% Pacific Islanders) (2011 est.)
Norfolk Island	Australian 79.5%, New Zealander 13.3%, Fijian 2.5%, Filipino 1.1%, English 1%, other 1.8%, unspecified 0.8% (2011 est.)
Northern Mariana Islands	Asian 50% (includes Filipino 35.3%, Chinese 6.8%, Korean 4.2%, and other Asian 3.7%), Native Hawaiian or other Pacific Islander 34.9% (includes Chamorro 23.9%, Carolinian 4.6%, and other Native Hawaiian or Pacific Islander 6.4%), other 2.5%, two or more ethnicities or races 12.7% (2010 est.)
Norway	Norwegian 94.4% (includes Sami, about 60,000), other European 3.6%, other 2%

	(2007 est.)
Oman	Arab, Baluchi, South Asian (Indian, Pakistani, Sri Lankan, Bangladeshi), African
Pakistan	Punjabi 44.68%, Pashtun (Pathan) 15.42%, Sindhi 14.1%, Sariaiki 8.38%, Muhajirs 7.57%, Balochi 3.57%, other 6.28%
Palau	Palauan (Micronesian with Malayan and Melanesian admixtures) 72.5%, Carolinian 1%, other Micronesian 2.4%, Filipino 16.3%, Chinese 1.6%, Vietnamese 1.6%, other Asian 3.4%, white 0.9%, other 0.3% (2005 est.)
Panama	mestizo (mixed Amerindian and white) 65%, Native American 12.3% (Ngabe 7.6%, Kuna 2.4%, Embera .9%, Bugle .8%, other .4%, unspecified .2%), black or African descent 9.2%, mulatto 6.8%, white 6.7% (2010 est.)
Papua New Guinea	Melanesian, Papuan, Negrito, Micronesian, Polynesian
Paraguay	mestizo (mixed Spanish and Amerindian) 95%, other 5%
Peru	Amerindian 45%, mestizo (mixed Amerindian and white) 37%, white 15%, black, Japanese, Chinese, and other 3%
Philippines	Tagalog 28.1%, Cebuano 13.1%, Ilocano 9%, Bisaya/Binisaya 7.6%, Hiligaynon Ilonggo 7.5%, Bikol 6%, Waray 3.4%, other 25.3% (2000 census)
Pitcairn Islands	descendants of the Bounty mutineers and their Tahitian wives
Poland	Polish 96.9%, Silesian 1.1%, German 0.2%, Ukrainian 0.1%, other and unspecified 1.7% note: represents ethnicity declared first (2011 est.)
Portugal	homogeneous Mediterranean stock; citizens of black African descent who immigrated to mainland during decolonization number less than 100,000; since 1990 East Europeans have entered Portugal
Puerto Rico	white 75.8%, black/African American 12.4%, other 8.5% (includes American Indian, Alaskan Native, Native Hawaiian, other Pacific Islander, and others), mixed 3.3% note: 99% of the population is Latino (2010 est.)
Qatar	Arab 40%, Indian 18%, Pakistani 18%, Iranian 10%, other 14%
Romania	Romanian 83.4%, Hungarian 6.1%, Roma 3.1%, Ukrainian 0.3%, German 0.2%, other 0.7%, unspecified 6.1% (2011 est.)
Russia	Russian 77.7%, Tatar 3.7%, Ukrainian 1.4%, Bashkir 1.1%, Chuvash 1%, Chechen 1%, other 10.2%, unspecified 3.9% note: nearly 200 national and/or ethnic groups are represented in Russia's 2010 census (2010 est.)
Rwanda	Hutu (Bantu) 84%, Tutsi (Hamitic) 15%, Twa (Pygmy) 1%
Saint Barthelemy	white, Creole (mulatto), black, Guadeloupe Mestizo (French-East Asia)
Saint Helena, Ascension, and Tristan da Cunha	African descent 50%, white 25%, Chinese 25%
Saint Kitts and Nevis	predominantly black; some British, Portuguese, and Lebanese
Saint Lucia	black/African descent 85.3%, mixed 10.9%, East Indian 2.2%, other 1.6%, unspecified 0.1% (2010 est.)
Saint Martin	Creole (mulatto), black, Guadeloupe Mestizo (French-East Asia), white, East Indian
Saint Pierre and Miquelon	Basques and Bretons (French fishermen)
Saint Vincent and the Grenadines	black 66%, mixed 19%, East Indian 6%, European 4%, Carib Amerindian 2%, other 3%
Samoa	Samoan 92.6%, Euronians (persons of European and Polynesian blood) 7%, Europeans 0.4% (2001 census)
San Marino	Sammarinese, Italian
Sao Tome and Principe	mestizo, angolares (descendants of Angolan slaves), forros (descendants of freed slaves), servicais (contract laborers from Angola, Mozambique, and Cabo Verde), tongas (children of servicais born on the islands), Europeans (primarily Portuguese), Asians (mostly Chinese)
Saudi Arabia	Arab 90%, Afro-Asian 10%

Senegal	Wolof 38.7%, Pular 26.5%, Serer 15%, Mandinka 4.2%, Jola 4%, Soninke 2.3%, other 9.3% (includes Europeans and persons of Lebanese descent) (2010-11 est.)
Serbia	Serb 83.3%, Hungarian 3.5%, Romany 2.1%, Bosniak 2%, other 5.7%, undeclared or unknown 3.4% (2011 est.)
Seychelles	mixed French, African, Indian, Chinese, and Arab
Sierra Leone	Temne 35%, Mende 31%, Limba 8%, Kono 5%, Kriole 2% (descendants of freed Jamaican slaves who were settled in the Freetown area in the late-18th century; also known as Krio), Mandingo 2%, Loko 2%, other 15% (includes refugees from Liberia's recent civil war, and small numbers of Europeans, Lebanese, Pakistanis, and Indians) (2008 census)
Singapore	Chinese 74.2%, Malay 13.3%, Indian 9.2%, other 3.3% (2013 est.)
Slovakia	Slovak 80.7%, Hungarian 8.5%, Roma 2%, other and unspecified 8.8% (2011 est.)
Slovenia	Slovene 83.1%, Serb 2%, Croat 1.8%, Bosniak 1.1%, other or unspecified 12% (2002 census)
Solomon Islands	Melanesian 95.3%, Polynesian 3.1%, Micronesian 1.2%, other 0.3% (2009 est.)
Somalia	Somali 85%, Bantu and other non-Somali 15% (including 30,000 Arabs)
South Africa	black African 80.2%, white 8.4%, colored 8.8%, Indian/Asian 2.5% note: colored is a term used in South Africa, including on the national census, for persons of mixed race ancestry (2014 est.)
South Sudan	Dinka 35.8%, Nuer 15.6%, Shilluk, Azande, Bari, Kakwa, Kuku, Murle, Mandari, Didinga, Ndogo, Bviri, Lndi, Anuak, Bongo, Lango, Dungotona, Acholi (2011 est.)
Spain	composite of Mediterranean and Nordic types
Sri Lanka	Sinhalese 74.9%, Sri Lankan Tamil 11.2%, Sri Lankan Moors 9.2%, Indian Tamil 4.2%, other 0.5% (2012 est.)
Sudan	Sudanese Arab (approximately 70%), Fur, Beja, Nuba, Fallata
Suriname	Hindustani (also known locally as "East Indians"; their ancestors emigrated from northern India in the latter part of the 19th century) 37%, Creole (mixed white and black) 31%, Javanese 15%, "Maroons" (their African ancestors were brought to the country in the 17th and 18th centuries as slaves and escaped to the interior) 10%, Amerindian 2%, Chinese 2%, white 1%, other 2%
Svalbard	Norwegian 55.4%, Russian and Ukrainian 44.3%, other 0.3% (1998)
Swaziland	African 97%, European 3%
Sweden	indigenous population: Swedes with Finnish and Sami minorities; foreign-born or first-generation immigrants: Finns, Yugoslavs, Danes, Norwegians, Greeks, Turks
Switzerland	German 65%, French 18%, Italian 10%, Romansch 1%, other 6%
Syria	Arab 90.3%, Kurds, Armenians, and other 9.7%
Taiwan	Taiwanese (including Hakka) 84%, mainland Chinese 14%, indigenous 2%
Tajikistan	Tajik 84.3%, Uzbek 13.8% (includes Lakai, Kongrat, Katagan, Barlos, Yuz), other 2% (includes Kyrgyz, Russian, Turkmen, Tatar, Arab) (2010 est.)
Tanzania	mainland - African 99% (of which 95% are Bantu consisting of more than 130 tribes), other 1% (consisting of Asian, European, and Arab); Zanzibar - Arab, African, mixed Arab and African
Thailand	Thai 95.9%, Burmese 2%, other 1.3%, unspecified 0.9% (2010 est.)
Timor-Leste	Austronesian (Malayo-Polynesian), Papuan, small Chinese minority
Togo	African (37 tribes; largest and most important are Ewe, Mina, and Kabre) 99%, European and Syrian-Lebanese less than 1%
Tokelau	Tokelauan 65.3%, part Tokelauan/Samoan 8.7%, part Tokelauan/Tuvaluan 6.9%, part Tokelauan/other Pacific islander 1.9%, part Tokelauan/European 1%, Samoan 6.7%, Tuvaluan 2.8%, other Pacific islander 1.1%, other 5.1%, unspecified 0.4% (2011 est.)
Tonga	Tongan 96.6%, part-Tongan 1.7%, other 1.7%, unspecified 0.03% (2006 est.)
Trinidad and Tobago	East Indian 35.4%, African 34.2%, mixed - other 15.3%, mixed African/East

	Indian 7.7%, other 1.3%, unspecified 6.2% (2011 est.)
Tunisia	Arab 98%, European 1%, Jewish and other 1%
Turkey	Turkish 70-75%, Kurdish 18%, other minorities 7-12% (2008 est.)
Turkmenistan	Turkmen 85%, Uzbek 5%, Russian 4%, other 6% (2003)
Turks and Caicos Islands	black 87.6%, white 7.9%, mixed 2.5%, East Indian 1.3%, other 0.7% (2006)
Tuvalu	Polynesian 96%, Micronesian 4%
Uganda	Baganda 16.9%, Banyankole 9.5%, Basoga 8.4%, Bakiga 6.9%, Iteso 6.4%, Langi 6.1%, Acholi 4.7%, Bagisu 4.6%, Lugbara 4.2%, Bunyoro 2.7%, other 29.6% (2002 census)
Ukraine	Ukrainian 77.8%, Russian 17.3%, Belarusian 0.6%, Moldovan 0.5%, Crimean Tatar 0.5%, Bulgarian 0.4%, Hungarian 0.3%, Romanian 0.3%, Polish 0.3%, Jewish 0.2%, other 1.8% (2001 est.)
United Arab Emirates	Emirati 19%, other Arab and Iranian 23%, South Asian 50%, other expatriates (includes Westerners and East Asians) 8% (1982) note: less than 20% are UAE citizens (1982)
United Kingdom	white 87.2%, black/African/Caribbean/black British 3%, Asian/Asian British: Indian 2.3%, Asian/Asian British: Pakistani 1.9%, mixed 2%, other 3.7% (2011 est.)
United States	white 79.96%, black 12.85%, Asian 4.43%, Amerindian and Alaska native 0.97%, native Hawaiian and other Pacific islander 0.18%, two or more races 1.61% (July 2007 estimate) note: a separate listing for Hispanic is not included because the US Census Bureau considers Hispanic to mean persons of Spanish/Hispanic/Latino origin including those of Mexican, Cuban, Puerto Rican, Dominican Republic, Spanish, and Central or South American origin living in the US who may be of any race or ethnic group (white, black, Asian, etc.); about 15.1% of the total US population is Hispanic
Uruguay	white 88%, mestizo 8%, black 4%, Amerindian (practically nonexistent)
Uzbekistan	Uzbek 80%, Russian 5.5%, Tajik 5%, Kazakh 3%, Karakalpak 2.5%, Tatar 1.5%, other 2.5% (1996 est.)
Vanuatu	Ni-Vanuatu 97.6%, part Ni-Vanuatu 1.1%, other 1.3% (2009 est.)
Venezuela	Spanish, Italian, Portuguese, Arab, German, African, indigenous people
Vietnam	Kinh (Viet) 85.7%, Tay 1.9%, Thai 1.8%, Muong 1.5%, Khmer 1.5%, Mong 1.2%, Nung 1.1%, others 5.3% (1999 census)
Virgin Islands	black 76%, white 15.6%, Asian 1.4%, other 4.9%, mixed 2.1% note: 17.4% self-identify as latino (2010 est.)
Wallis and Futuna	Polynesian
West Bank	Palestinian Arab and other 83%, Jewish 17%
Western Sahara	Arab, Berber
Yemen	predominantly Arab; but also Afro-Arab, South Asians, Europeans
Zambia	Bemba 21%, Tonga 13.6%, Chewa 7.4%, Lozi 5.7%, Nsenga 5.3%, Tumbuka 4.4%, Ngoni 4%, Lala 3.1%, Kaonde 2.9%, Namwanga 2.8%, Lunda (north Western) 2.6%, Mambwe 2.5%, Luvale 2.2%, Lamba 2.1%, Ushi 1.9%, Lenje 1.6%, Bisa 1.6%, Mbunda 1.2%, other 13.8%, unspecified 0.4% (2010 est.)
Zimbabwe	African 99.4% (predominantly Shona; Ndebele is the second largest ethnic group), other 0.4%, unspecified 0.2% (2012 est.)

LISTA DELA PREPOZNATIH SVETSKIH RELIGIJA⁷⁸⁵

Religija/ Sekta/ Sistem verovanja	Poreklo & Istorija	Sledbenici u svetu (okvirno)	Bog(ovi) i Univerzum	Odnos prema čovjeku i svrha života	Zagrobni život/Život posle smrti	Praktikovanje vere
Aladura	Various prophet-healing churches founded since c.1918, West Nigeria.	1 million	Generally monotheistic; a mix of Anglican, Pentecostal and traditional African beliefs.	Strong emphasis on healing and salvation in this life through prayer, fasting and other rituals.	Not emphasized; views vary.	Spiritual healing is central. Mix of Anglican and African rituals; a prophet plays a prominent role.
Asatru	Revival of Norse and Germanic paganism, 1970s Scandinavia and USA.	unknown	Polytheistic, Norse gods and goddesses, Norse creation myths.	Salvation or redemption not emphasized. Fatalistic view of universe.	Valhalla (heaven) for death in battle; Hel (peaceful place) for most; Hifhel (hell) for the very evil.	Sacrifice of food or drink, toast to the gods, shamanism (less frequently), celebration of solstice holidays. Nine Noble Virtues is moral code.
Atheism	Appears in history, but especially after the Enlightenment (19th cent).	1.1 billion (this figure includes agnostic and non-religious, which tend to be grouped on surveys)	There is no God or divine being. Beliefs about the universe generally based on latest scientific findings.	Only humans can help themselves and each other solve the world's problems.	none	none
Baha'i Faith	Founded by Bahá'u'lláh, 1863, Tehran, Iran.	5-7 million	One God, who has revealed himself progressively through major	The soul is eternal and essentially good. Purpose of life is to develop spiritually and draw	Writings of Bahá'u'lláh and other Bahá'í leaders	

⁷⁸⁵ Predmetna lista prepoznatih svetskih religija predstavlja pokušaj sumiranja svih kompleksnosti svetskih religija i sistema verovanja predstavljenih u komparativnom smislu. Uvažavajući činjenicu da nije moguće sa potpunom preciznošću izdvojiti apsolutno sve prepoznate religije i konfesije, na osnovu činjenice gotovo dnevnog rađanja novih, kao i modifikacije postojećih, dati pregled pruža generalni uvid u suštinu svake od njih potvrđujući složenost religijske slike sveta koja nedvosmisleno ima uticaja na etničke identitete. Religije, konfesije i sistemi verovanja podrazumevaju postojanje sistema religijskog učenja, rituale, način života i krajnji cilj postizanja spiritualne čistote, ispunjenja i spasenja. Date religijske grupe prepoznate su, definisane i prihvaćene Svetskim rečnikom religija. Dodajemo da nisu sve predstavljene grupe religije *per se* u klasičnom smislu najvećih svetskih religija, uzimajući u obzir da je uvršten i ateizam kao "sistem verovanja". Isto tako, eventualni izostanak sa date liste ne znači da religija ne postoji ili je manje važna, kao i da se date religije na bilo koji način međusobno isključuju, odnosno, ukoliko su predstavljene u grupi da su iste. Svetske religije neprestano nastaju, rastu, razvijaju se i menjaju. Izvor: World Religion Facts, www.religionfacts.com, 04.11.2015., Izvor: World Religion Facts, www.religionfacts.com, (pristupljeno 04.11.2015.)

			world religions.	closer to God.		
Bön	Indigenous religion of Tibet.	100,000	Nontheistic Buddhism, but meditation on peaceful and wrathful deities.	Purpose is to gain enlightenment.	Reincarnation until gain enlightenment	Meditation on mandalas and Tibetan deities, astrology, monastic life.
Buddhism	Founded by Siddharta Gautama (the Buddha) in c. 520 BC, NE India.	360 million	Varies: Theravada atheistic; Mahayana more polytheistic. Buddha taught nothing is permanent.	Purpose is to avoid suffering and gain enlightenment and release from cycle of rebirth, or at least attain a better rebirth by gaining merit.	Reincarnation (understood differently than in Hinduism, with no surviving soul) until gain enlightenment	Meditation, mantras, devotion to deities (in some sects), mandalas (Tibetan)
Cao Dai	Founded in 1926, Vietnam by Ngo Van Chieu and others based on a séance.	4-6 million	God represented by Divine Eye. Founders of Buddhism, Taoism, Hinduism, Islam, and Christianity venerated, and saints including Victor Hugo.	Goal is peace and harmony in each person and in the world. Salvation by "cultivating self and finding God in self."	Reincarnation. Bad karma can lead to rebirth on a darker planet; good karma to better life on earth. Eventual attainment of nirvana or heaven.	Hierarchy similar to Roman Catholicism. Daily prayer. Meditation. Communication with spirit world (now outlawed in Vietnam).
Chinese Religion	Indigenous folk religion of China.	394 million	Dualistic yin and yang; mythological beings and folk deities.	Purpose is a favorable life and peaceful afterlife, attained through rituals and honoring of ancestors.	Judgment, then reincarnation or temporary hell until gain a Buddhist-type paradise.	Ancestor worship, prayer, longevity practices, divination, prophecy and astrology, feng shui.
Chopra Center	Founded by Deepak Chopra in 1991, California	unknown	monism - God or Supreme Reality pervades all things; all is unity	Humans have limitless potential, but do not recognize this. Health and success can be had by focusing on whole self (mind, body, spirit).	Reincarnation	Yoga, meditation, massage, nutrition, mindfulness, detox sessions, positive thinking.
Christianity (Catholic, Protestant, Orthodox)	Founded by Jesus Christ in c. 30 AD, Israel.	2 billion	One God who is a Trinity of Father, Son, and Holy Spirit	All have sinned and are thereby separated from God. Salvation is through faith in Christ and, for some, sacraments and good works.	Eternal heaven or hell (or temporary purgatory).	Prayer, Bible study, baptism, Eucharist, church on Sundays, numerous holidays.
Christian Science	Founded by Mary Baker Eddy in 1879, Massachusetts.	150,000 - 400,000	One God. No Trinity (in traditional sense). Matter and evil do not exist.	Salvation is "Life, Truth, and Love understood and demonstrated as supreme over all; sin, sickness and death destroyed."	Heaven is "not a locality, but a divine state of Mind in which all the manifestations of Mind are harmonious and immortal."	Spiritual healing through prayer and knowledge, Sunday services, daily Bible and Science & Health reading.

Confucianism	Founded by Confucius (551–479 BC), China	5-6 million	Not addressed	Purpose of life is to fulfill one's role in society with propriety, honor, and loyalty.	Not addressed	Honesty, politeness, propriety, humaneness, perform correct role in society, loyalty to family, nation
Deism	Especially popularized in the 18th-cent. Enlightenment under Kant, Voltaire, Paine, Jefferson, and others	unknown	One Creator God who is uninterested in the world. Reason is basis for all knowledge.	Not addressed	Not addressed	None prescribed, although some deists practice prayer.
Druze	Al-Darazi in 11th century, Cairo, Egypt. Roots in the Isma'iliyya sect of Shia Islam.	500,000	Universal Intelligence (al-Aql al-Kulli) or Divine Essence (akin to Neoplatonism), of which al-Hakim is believed to be an incarnation.	Live a good life for a favorable reincarnation. Await the re-appearance of al-Hakim (a Fatimid caliph who disappeared in 1021), who will usher in a Golden Age for true believers.	Reincarnation. Heaven is a spiritual existence when one has escaped reincarnation. Hell is distance from God in lifetime after lifetime.	Modest lifestyles, fasting before Eid al-Adha. Beliefs and practices are hidden for protection from persecution. Special group of initiates called uqqal.
Eckankar	John Paul Twitchell in 1965, Las Vegas.	50-500,000	The Divine Spirit, called "ECK"	"Each of us is Soul, a spark of God sent to this world to gain spiritual experience." Salvation is liberation and God-realization.	Reincarnation. The Soul is eternal by nature and on a spiritual journey. Liberation possible in a single lifetime.	Spiritual Exercises of ECK: mantras, meditation, and dreams. These enable Soul travel and spiritual growth.
Epicureanism	Epicurus in c.300 BC, Athens.	unknown	A deistic sort of polytheism: the gods exist, but take no notice of humans.	Materialism: everything is made of atoms, including gods and the soul.	No afterlife. The soul dissolves when the body dies.	Pursue the highest pleasures (friendship and tranquility) and avoid pain.
Falun Gong	Li Hongzhi in 1992 in China	10 million	Countless gods and spiritual beings. Demonic aliens.	The Falun (wheel) is an energy source located in the navel. Goal is spiritual transcendence, achieved by practicing Falun Gong.	Not addressed	Five exercises to strengthen the Falun. Cultivation of truthfulness, benevolence and forbearance. Meat eating discouraged.
Gnosticism	Various teachers including Valentinus, 1st-2nd cents. AD	ancient form extinct; small modern revival groups	The supreme God is unknowable; the creator god is evil and matter is evil.	Humans can return to the spiritual world through secret knowledge of the universe	Return to the spiritual world.	Asceticism, celibacy
Hare Krishna	Bhaktivedanta Swami Prabhupada, 1966, USA (with roots in 15th-century Hindu movement)	250,000-1 million	Krishna is the Supreme God.	Salvation from this Age of Kali is by a return to Godhead, accomplished through Krishna-Consciousness.	Reincarnation until unite with the Godhead.	Chanting, dancing, evangelism, vegetarianism, temple worship, monastic-style living.

Greek Religion	Variety of religions of ancient Greeks	ancient form extinct	Olympic pantheon (Zeus, etc.) mixed with eastern deities like Isis and Cybele	Human life is subject to the whim of the gods and to Fate; these can be controlled through sacrifice and divination.	Beliefs varied from no afterlife to shadowy existence in the underworld to a paradise-like afterlife (mainly in mystery religions).	Animal sacrifice, harvest offerings, festivals, games, processions, dance, plays, in honor of the gods. Secret initiations and rituals in mystery religions.
Hinduism	Indigenous religion of India as developed to present day.	900 million	One Supreme Reality (Brahman) manifested in many gods and goddesses	Humans are in bondage to ignorance and illusion, but are able to escape. Purpose is to gain release from rebirth, or at least a better rebirth.	Reincarnation until gain enlightenment.	Yoga, meditation, worship (puja), devotion to a god or goddess, pilgrimage to holy cities, live according to one's dharma (purpose/role).
Islam	Muhammad, 622 AD, Saudi Arabia	1.3 billion (Sunni: 940 million)	One God (Allah in Arabic)	Humans must submit (islam) to the will of God to gain Paradise after death.	Paradise or Hell.	Five Pillars: Faith, Prayer, Alms, Pilgrimage, Fasting. Mosque services on Fridays. Ablutions before prayer. No alcohol or pork. Holidays related to the pilgrimage and fast of Ramadan.
Jainism	Mahavira, c. 550 BC, eastern India	4 million	The universe is eternal; many gods exist. Gods, humans and all living things are classified in a complex hierarchy.	The soul is uncreated and eternal and can attain perfect divinity. Purpose is to gain liberation from cycle of rebirth, by avoiding all bad karma, especially by causing no harm to any sentient being.	Reincarnation until liberation.	Monasticism under the Five Great Vows (Non-Violence, Truth, Celibacy, Non-Stealing, Non-Possessiveness); worship at temples and at home. Meditation and mantras.
Jehovah's Witnesses	Charles Taze Russell, 1879, Pittsburgh	6.5 million	One God, Jehovah. No Trinity - Christ is the first creation of God; the Holy Spirit is a force.	Salvation is through faith in Christ and obeying Jehovah's laws. The End of the World is soon.	Heaven for 144,000 chosen Witnesses, eternity on new earth for other Witnesses. All others annihilated. No hell.	No blood transfusions, no celebration of holidays, no use of crosses or religious images. Baptism, Sunday service at Kingdom Hall, strong emphasis on evangelism.
Judaism	The religion of the Hebrews (c. 1300 BC), especially after the destruction of the Second Temple in 70 AD.	14 million	One God, Yahweh.	Obey God's commandments, live ethically. Focus is more on this life than the next.	Not historically emphasized. Beliefs vary from no afterlife to shadowy existence to the World to Come (similar to heaven).	Circumcision at birth, bar/bat mitzvah at adulthood. Synagogue services on Saturdays. No pork or other non-kosher foods. Holidays related to historical events.

Mayan Religion	c.250 AD (rise of the Mayan civilization)	Historically, up to 2 million. Some survival today.	Many gods, including Itzamná, Kukulcán, Bolon Tzacab, and Chac	Appease and nourish the gods; determine luckiest dates for various activities.	The soul journeys through dark and threatening underworld; but sacrificial victims and women who die in childbirth go to heaven.	Astronomy, divination, human sacrifice, elaborate burial for royalty, worship in stone pyramid-temples
Mormonism (LDS)	Joseph Smith, 1830, New York	12.2 million	God the Father, the Son Jesus Christ, and the Holy Ghost are three separate individual beings	Humans existed as spirits before this life, salvation is returning to God. Salvation by faith in Christ, good works, ordinances, and evangelism.	All return to spirit world for period of instruction before resurrection. Mormons to heaven with God and families; others rewarded but not with God; hell for those who reject God after death.	Abstinence from alcohol, tobacco, coffee and tea; baptism for the dead; eternal marriage; temple garments under daily clothes; active evangelism.
New Age	Helena Petrovna Blavatsky and Annie Besant in the 19th C, Alice A. Bailey (1880-1949), flourished in 1970s and 80s	5 million (very approximate)	The Divine is an impersonal life force that pervades all things	Dawning of a New Age of heightened consciousness and international peace. Individuals can obtain a foretaste of the New Age through spiritual transformation ("Ascension"). More emphasis on the latter now. Evil comes from ignorance.	Reincarnation based on karma	Astrology; mysticism; use of crystals; yoga; tarot readings; holistic medicine; psychic abilities; angelic communications; channeling; amulets; fortune-telling
New Thought	Phineas Parkhurst Quimby (1802-66) and others, late 19th century, USA.	160,000	Generally monism (all is One), but members might be theists, pantheists or panentheists. God is immanent; the universe is essentially spiritual.	Man is divine, essentially spirit, and has infinite possibility. Mind can control the body. Sin and sickness caused by incorrect thinking. Man can live in oneness with God in love, truth, peace, health, and prosperity.	"Life is eternal in the invisible kingdom of God."	Emphasis on spiritual and mental healing, but without rejection of modern medicine. Worship services; prayer for the sick; discussion of New Thought authors and ideas.
Rastafari	Teachings of Marcus Garvey (1920s, Jamaica) and coronation of Haile Selassie (1930, Ethiopia)	1 million	God is Jah, who became incarnate in Jesus (who was black) and Haile Selassie.	Humans are temples of Jah. Salvation is primarily in this world and consists of liberation from oppression and return to Africa.	Some Rastas will experience "everliving" (physical immortality). Heaven is a return to Eden, which is in Africa.	Many practices based on Jewish biblical Law. Abstinence from most or all meat, artificial foods, and alcohol. Use of marijuana in religious rituals and for medicine. Wearing of dreadlocks.

Scientology	L. Ron Hubbard, 1954, California	70,000 or several million, depending on the source	God(s) not specified; reality explained in the Eight Dynamics	Human consists of body, mind and thetan; capable of great things. Gain spiritual freedom by ridding mind of engrams.	Reincarnation	Auditing, progressing up various levels until "clear". Focus on education and drug recovery programs.
Seventh-day Adventists	Rooted in Millerite movement; Ellen White was main leader; founded 1863 in New England	10 million [source]	One God who is a Trinity of Father, Son, and Holy Spirit	Second Coming of Christ is imminent; salvation is by faith in Christ; emphasis on quality of life both now and in afterlife	A "peaceful pause" after death until the coming of Christ, then resurrection to judgment and eternity in heaven or hell	Sabbath observance on Saturdays; healthful lifestyle; baptism by immersion
Shinto	Indigenous religion of Japan.	3-4 million	Polytheism based on the <i>kami</i> , ancient gods or spirits.	Humans are pure by nature and can keep away evil through purification rituals and attain good things by calling on the <i>kami</i> .	Death is bad and impure. Some humans become <i>kami</i> after death.	Worship and offerings to <i>kami</i> at shrines and at home. Purification rituals.
Sikhism	Guru Nanak, c. 1500 AD, Punjab, India.	23 million	One God (Ik Onkar, Nam)	Overcome the self, align life with will of God, and become a "saint soldier," fighting for good.	Reincarnation until resolve karma and merge with God.	Prayer and meditation on God's name, services at temple (<i>gurdwara</i>), turban and five Ks. Balance work, worship, and charity. No monasticism or asceticism.
Stoicism	Zeno in c.313 BC, Athens.	unknown	Pantheism: the logos pervades the universe.	Purpose is happiness, achieved by virtue, i.e., living reasonably.	Possible continued existence of the Soul, but not a personal existence.	Ethical and philosophical training, self-reflection, careful judgment and inner calm.
Taoism	Lao-Tzu, c. 550 BC, China.	20 million (394 million adherents of Chinese religion)	Pantheism - the Tao pervades all. Yin-yang - opposites make up a unity.	Purpose is inner harmony, peace, and longevity. Achieved by living in accordance with the Tao.	Revert back to state of non-being, which is simply the other side of being.	General attitude of detachment and non-struggle, "go with the flow" of the Tao. Tai-chi, acupuncture, and alchemy to help longevity.
Unification Church	Sun Myung Moon, 1954, South Korea.	Over 1 million (3 million acc. to official sources)	Monotheism, with the duality of God (esp. masculine and feminine) emphasized. No Trinity doctrine.	Purpose is true love and world peace instead of selfish love. True love and the kingdom of God on earth will be restored by the creation of "true families."	Eternal life in a spirit world.	Blessing Ceremony
Unitarian Universalism	Formal merger of Unitarians and Universalists in 1961, USA.	800,000	Not specified. Members might believe in one God, many gods, or no God.	Salvation is "spiritual health or wholeness." Members seek "inner and outer peace," insight, health, compassion and strength.	Not specified. Some believe in an afterlife, some do not. Very few believe in hell - "Universalism" indicates the belief that all	Ceremonies for marriages, funerals, etc. Church services have elements from various religions. Emphasis on civil rights, social justice, equality and environment. Most UUs are anti-death penalty

					will be saved.	and pro-gay rights.
Wicca	Based on ancient pagan beliefs, but modern form founded early 1900s. Founder generally said to be Gerald Gardner.	1-3 million	Polytheism, centered on the Goddess and God, each in various forms; also a belief in a Supreme Being over all	"If it harms none, do what you will."	Reincarnation until reach the Summerland	Prayer, casting a circle, Drawing Down the Moon, reciting spells, dancing, singing, sharing cakes and wine or beer
Zoroastrianism	Zoroaster in c.6th cent. BC, Persia. Official religion of ancient Persia. May have influenced Judaism and Vedic religion.	c. 200,000	One God, Ahura Mazda, but a dualistic worldview in which an evil spirit, Angra Mainyu, is almost as powerful.	Humans are free to do good or evil, must choose the side of good.	Judgement followed by heaven or hell. Hell is temporary until final purgation and return to Ahura Mazda.	Good deeds, charity, equality, hard work.

I LITERATURA:

1. Altermat Urs, *Etnonacionalizam u Evropi*, Svjetionik Sarajevo, Sarajevo, 1997
2. Altermatt U., *Das Fanal von Sarajevo*, Paderborn, Munich/Vienna, 1996
3. Anderson B., *Die Erfindung der Nation*, Campus, Frankfurt am Main/New York, 1988
4. Anđelković Zoran, *Dani terora u prisustvu međunarodnih snaga*, Centar za mir i toleranciju, Beograd, 2000
5. Apter E. David, *The Politics of Modernization*, University of Chicago Press, Chicago, 1965
6. Arent Hana, *Izvori totalitarizma*, Feministička izdavačka kuća 94, Beograd, 1998
7. Arent Hana: *O nasilju*, Alexandria Press, Beograd, 2002
8. Aristotel, *Politika*, Prev. Ljiljana Stanojević-Crepajac, BIGZ, Beograd, 1991
9. Arjomand Said Amir, ed. *The Political Dimensions of Religion*, Albany: State University Press of New York, New York, 1993
10. Avgustin, *Država božja*, (Prev. Marko Višić), CID, Podgorica, 2004
11. Baldwin D.A., *The concept of security*, Cambridge, University Press, 2001
12. Balibar Etienne, „Racisme et Nationalisme“, Etienne Balibar, Immanuel Wallerstein, *Race, nation, classe – Les identités amiguës*, Editions la Découverte, Paris, 1988
13. Barkun Michael, *Religion and the Racist Right*, Chapel Hill, NC: North Carolina University Press, 1994
14. Barrett David, *World Christian Encyclopedia – A Comparative Survey of Churches and Religions in the Modern World*, Oxford University Press, Oxford, 2001
15. Barth F., „Ethnic Groups and Boundaries“, Putinja Filip, Stref-Fenar, Zoslin, *Teorije o etnicitetu*, Beograd: Biblioteka XX vek, Beograd, 1997
16. Barth Frederik, *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Difference*, Allen and Unwin, London, 1969
17. Baylis J., Wirtz J., Cohen E. and Gray C., *Strategy in the Contemporary World - Introduction to Strategic Studies*, Oxford University Press, 2002

18. Baylis John, *Staregy in the Contemporary World*, Oxford University Press, New York, 2005
19. Berezin Mabel, „Xenophobia and the New Nationalisms“, Forthcoming in *Handbook of Nations and Nationalism*, Gerard Delanty, Krishan Kumar, Sage Publications, London, 2004
20. Berezin Mabel, *Teritory, Europe Without Borders – Re-maping Territory Citizenship and Identity in a Transnational Age*, Berezin/Schain, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2003
21. Berghe, Pierre, L. Van der, *The Ethnic Phenomena*, New York, Elsevier, 1981
22. Bertelsen S. Judy, *Nonstate Nations in International Politics*, Praeger, New York, 1977
23. Bhabha H., „DissemiNation: time, narative and the margins of the modern nation“, Bhabha H. (ur), *Nation and Narration*, Routledge, London/New York, 1990
24. Billing M., *Banal Nationalism*, Sage Publications, London, 1995
25. Bojanić Petar, *Nasilje, figure suverenosti*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2007
26. Bowman Glenn, „Xenophobia, Fantasy and the Nation - The Logic of Ethnic Violence in Former Yugoslavia“, Goddard V., J. Llober & C. Shore (Eds.), *Anthropology of Europe: Identity and Boundaries in Conflict*, London: Berg, 2004
27. Boyd Robert, Richerson J. Peter, „Culture and Cooperation“, Mansbridge J. Jane, *Beyond Self-Interest*, University of Chicago Press, Chicago, 1990
28. Bradley Thayer A., *Darwin and International Relations: On the Evolutionary Origins of War and Ethnic Conflict*, University Press Kentucky, Lexington, 2004
29. Brennan T., „The national longing for form“, *Nation and Narration*, London/New York, Routledge, 1993
30. Brown E. Michael, Chantal de Jonge Quadraat, „Internal Conflict and International Action – An Overview“, Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997
31. Brown E. Michael, *The International Dimensions of Internal Conflict*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1996
32. Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997
33. Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 2001
34. Brown R., Gilman A., „The Pronouns of Power and Solidarrity“, 1960 - Giglioli P., *Language and Social Context*, Penguin 1972
35. Brzezinski Zbigniew, *Strateška vizija – Amerika i kriza globalne moći*, Basic Books, New York, 2012

36. Brzezinski Zbigniew, *Velika šahovska tabla*, CID Podgorica & Romanov, Banja Luka, 2001
37. Buchanan Allen, *Justice, Legitimacy and Self-Determination*, Oxford University Press, Oxford, 2003
38. Buzan Barry, *People, States and Fear*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991.
39. Carment David, Dane Rowlands, „Evolutionary Models, Third Part Intervantion and Ethnic Conflict – Does Tough Love Realy Work?“, Patrick James, Goetze David, *Evolutionalry Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001
40. Cassese Antonio, *Self-determination of Peoples, A Legal Repraisal*, Grotius Publication, Cambridge University Press, 1995
41. Castells Manuel, *Moć identiteta*, Zagreb, Golden Marketing, 2002
42. Clausewitz Carl von, *On War*, Penguin, Harmondsworth, 1982 (1932)
43. Clausewitz von Carl, *On War*, ed. and trans. Howard M, Paret P., Princeton University Press, Princeton, 1976
44. Clausewitz von Carl, *Vom Kriege*, II deo, Dümmler, Berlin, 1834
45. Clutterbuck Richard, *Terrorisma and Guerrilla Warfare: Forecast and Remedies*, Routledge, London, 1990
46. Cohn Norman, *Europe's inner demons: The Demonization of Christians in medieval Christendom*, Pimlico, London, 1993
47. Collier Paul, *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy*, World Bank and Oxford University Press, Washington DC, 2003
48. Collier Paul, *On the Economic Causes of War*, World Bank, 2000
49. Connell Dan, *Against All Odds: A Chronicle of the Eritrean Revolution*, Red Sea Press, Trenton NJ, 1993
50. Corbin Jane, *Al-Qaeda – In Search of the Terror Network that Threatens the World*, Thunders Mouth Press/Nation Books, New York, 2002
51. Coulmas F., *Gewählte Worte*, Campus, Frankfurt/New York, 1996
52. Czempiel, Ernst-Otto, „Die Zukunft des Nationalstaates“, Beyme Von K., Czempiel, Kielmansegg P. Graff, Funkkolleg Politik - *Politik 2*, Fischer Tabu, Frankfurt am Main, 1987
53. Čavoški Kosta, *Neprijatelj*, Prosveta Beograd, Beograd, 1989
54. Darby John, *Northern Ireland, Managing Difference*, Minority Rights Group International, London, 1995
55. De Bono E., *Conflict: A Better Way to Resolve Them*, Penguin, London, 1985
56. Delos J. T., *La nation*, Éditions de l'Arbre, Montreal, 1944

57. Dennen van der Johan M.G., ocena o knjizi Vanhanen Tatu, *Ethnic Conflicts Explained by Ethnic Nepotism*, Center for Peace and Conflict Studies, University of Groningen, Netherlands, 1999
58. Deutsch W. Karl, *Nationalism and Social Communication*, MIT Press, Cambridge, 1953
59. Duckitt John, *The Social Psigology of Prejudice*, Praeger Publishers, Estport CT, 1992
60. Đakuimo Đakomo, *Religioznost i psihoanaliza*, Plato, Beograd, 2005
61. Đorđević Nenad, *Međunarodni terorizam*, Jugoštampa, Beograd, 1980
62. Ehrenfeld Rachel, *Narco-Terrorism*, Basic Books, New York, 1990
63. Eller Jack David, *From Culture to Ethnicity to Conflict: An Anthropological Perspective on Ethnic Conflict*, University of Michigan Press, 1999
64. Emerson, Compensation, *The Essential Writings of Ralph Waldo Emerson*, The Modern Library, New York, 2000
65. *Enciklopedija živih religija*, Nolit, Beograd, 2004
66. Esbach C., *Nationalismus und Rationalität*, Dietrich Reimer Verlag, Berlin, 2000
67. Esman J. Milton, *Ethnic Politics*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1994
68. Esposito L. John, *The Islamic Threat Myth or Reality*, Oxford University Press, 1992
69. Evera Van Stephen, „Hypotheses on Nationalism and War“, *Nationalism and Ethnic Conflict*, MIT Press Cambridge, Massachusetts, 1997
70. Fareed Zakaria, *The Post-American World*, W. W. Norton & Company, New York, 2008
71. Farer J. Tom, *War Clouds on the Horn of Africa*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 1976
72. Ferris Elizabeth, *Challenge to Intervene: A New Role for the United Nations?*, Life and Peace Institute, Uppsala, Sweden, 1992
73. Fisher R., Ury W., *Getting to Yes: Negotiating without Giving In*, Penguin Books, New York, 1981
74. Friedman T., *The World is Flat: A Brief History of Twenty-first Century*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2005
75. Friedrich C., „Der Mythosbegriff als Mittel gegenwärtiger Gesellschaftsanalyse“, C. Friedrich/B. Menzel (ur), *Osteuropa im Umbruch*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1994
76. Friedrich Carl, *Trend of Federalism In Theory and Practice*, Pall Mall 1st Ed, New York, 1968
77. Fritsche M., „Das Eigene und das Fremde“, Hinrichus U. (ur), *Sprache in der Slavia und auf dem Balkan*, Oto Harassowitz, Weisbaden, 1992
78. From Erih, *Anatomija ljudske destruktivnosti*, knjiga I., Zagreb, 1975
79. Geertz Clifford, *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*, Glencoe, IL: Free Press, 1963
80. Gellner Ernest, *Nations and Nationalism*, Blackwell, Oxford, 1992

81. Goldstein S. Joshua, „International Conflicts“, *International Relations* (fifth edition), Longman, New York, 2003
82. Goldstone A. Jack, Gurr T. R., Moshiri Farrokh, *Revolutions of the Late Twentieth Century*, Westview Press, Boulder, 1991
83. Golubović Zaga, *Antropologija u personalističkom ključu*, Valjevska štamparija, Valjevo, 1997
84. Gombrich E. H., *A little History of the World*, Yale University Press, New Haven and London, 2005
85. Gonzalez L. Nancie, McCommon S. Carolyn, *Conflict, Migration and the Expression of Ethnicity*, Westview Press, Boulder, 1989
86. Gottlieb Gidon, *Nation Against State - A New Approach to Ethnic Conflicts and the Decline of Sovereignty*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1993
87. Greenfeld Liah, „The Three Identities of France“, *Nationalism - Five Roads to Modernity*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1992
88. Grillo Ralph, *Pluralism and the Politics of Difference – State, Culture and Ethnicity in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 1998
89. Grosby Steven, *Nationalism*, Oxford University Press, Oxford, 2005
90. Gurr Ted Robert, „The Political Origins of the State Violence and Terror“ u Stohl Michael, Lopez A. George, *Government Violence and Repression: An Agenda for Research*, Greenwood Press, Westport CT, 1986
91. Gurr Ted Robert, Harff Barbara, US Naval Academy, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Oxford, 2000
92. Gurr Ted Robert, *Minorities at Risk: A Global View of Ethnopolitical Conflict*, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., 1993
93. Haass N. Richard, *Intervention: The Use of American Military Force in the Post-Cold War World*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, 1994.
94. Habtu Ghebre-Ab, *Ethiopia and Eritrea: A Documentary Study*, Red Sea Press, Trenton NJ, 1993
95. Hajden M. Robert, *Skice za podeljenu kuću – Ustavna logika jugoslovenskih sukoba*, Samizdat B92, Beograd, 1999
96. Harff Barbara, „The Ethiology of Genocides“, u Wallimann Isidor, Dobkowski N. Michael, *Genocide and the Modern Age: Etiology and Case Studies of Mass Death*, Greenwood Press, Westport CT, 1987
97. Hechter Michael, *Internal Colonialism – The Celtic Fringe in British National Development 1536-1966*, Routledge and Kegan Paul, London, 1975

98. Hechter Michael, *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development*, University of California Press, Berkeley, 1975
99. Heraclides Alexis, *The Self-Determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass, London, 1991
100. Hislope Robert, „From Ontology to Analogy: Evolutionary Theories and the Explanation of Ethnic Politics“, Patrick James, Goetze David, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001
101. Hobbes Tommas, *Leviathan*, Sirey, Paris, 1971
102. Hobsbawm E. J., *Nationen und Nationalismus: Mythos und Realität seit 1780*, Campus Verl, Frankfurt am Main/New York, 1991
103. Hobsbawm E. J., *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990
104. Hodgkin Thomas, *Nationalism in Colonial Africa*, New York University Press, New York, 1957
105. Hofmann Bruce, *Inside Terrorism*, New York, Columbia University Press, 1998.
106. Honing Jan Wiliem, „New Conflicts: Risks and Challenges“, Heinz Gartner, Adrian Hyde-Price, Erich Reiter, (eds), *Europe's New Security Challenges*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, London, 2001
107. Hopkins E. Raymond, „Anomie, System Reform, and Challenges to the UN System“, Milton J. Esman, Shibley Telhami, *International Organizations and Ethnic Conflict*, Cornell University Press, Ithaca NY, 1995
108. Horowitz Donald L., *Ethnic Groups in Conflict*, Updated Edition With a New Preface, University of California Press, 2000
109. Horowitz Donald L., *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press, Berkeley, 1985
110. Horowitz L. Donald, *A Democratic South Africa: Constitutional Engineering in a Divided Society*, Oxford University Press, New York, 1991
111. Horowitz's D. L., „Patterns of Ethnic Separatism“, originally published in *Comparative Studies in Society and History*, 1981, vol 23, Republished in Hall John A., *The State: Critical Concepts*, Routledge, New York, 1994
112. Huntington P. Samuel, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven, Connecticut, 1968
113. Huntington S., *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica, 1998
114. Huntington Samuel P., *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Norman, Oklahoma, 1991
115. Huntington, S. P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster, 1996

116. Ignjatijef Majkl, *Virtuelni rat*, prev. Vanja Savić, B92, Beograd, 2001
117. Irving Lewis Allen, *The Language of Ethnic Conflict*, Columbia University Press, New York, 1983
118. Itzkowitz Norman, *Ottoman Empire and Islamic Tradition*, University of Chicago Press, Chicago, 1972
119. Iyob Ruth, *The Eritrean Struggle for Independence: Domination, Resistance, Nationalism 1941-1993*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995
120. Jackson H. Robert, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990
121. Jakson Peter, Jan Penrose, *Construction of Race, Place and Nation*, UCL Press, London, 1993
122. James Alan, *Sovereign Statehood*, Allen & Unwin, London, 1986
123. Jenkins B., Sofos S., *Nation and Identity in Contemporary Europe*, London/New York, Routledge, 1996
124. Jevtić Miroljub, *Religija i politika*, Institut za političke studije, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002
125. Johnson T. James, *The Just War Tradition and the Restraint of War*, Princeton University Press, Princeton, 1981
126. Kastels M, *Moć identiteta*, Golden Marketing, Zagreb, 2002
127. Katz D., „Nationalismus als sozialpsychologisches Problem“, Winkler H. A., *Nationalismus, s. n.*, Königstein, 1978
128. Kaufman J. Stuart, „Spiralig to Ethnic War“, Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997
129. Kaufmann Chaim, „Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars“, Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997
130. Keane John, *Reflections on Violence*, Verso, London/New York, 1996
131. Kedourie E., *Nationalism*, Oxford/Cambridge, Blackwell, MA., 1993
132. Kegli Č, Vitkof J., *Svetska politika*, Centar za studije jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka i Diplomatska akademija, Beograd, 2004
133. Kilibarda Zoran, *Osnove geopolitike*, Fakultet bezbednosti Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik“, Beograd, 2008
134. Kisindžer Henri, *Diplomatija*, Verzal Pres, Beograd, 1999
135. Klastar Pjer, *Arheologija nasilja - rat u primitivnim društvima*, Studentski kulturni centar, Kiša, Novi Sad, 2004
136. Klauzevic fon Karl, *O ratu*, Geca Kon, Beograd, 1939

137. Konrad G., „Von den Schwierigkeiten der Scheidung“, D. Schlegel (ur), *Der neue Nationalismus: Ursachen, Chancen, Gefahren*, Wochenschau-Verlag, Schwalbach, 1994
138. Konrad G., *Der Feind feiert rauschende Feste*, Die Zeit 26.3.1993, izvod iz studije Lidije Baste, „Nacionalna država i prava manjina – argumenti etničke državnosti jači su od argumenata demokratije“, *Federalizam i problem manjina*, Fakultet političkih nauka i Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 1995.
139. Kordić Snježana, *Jezik i nacionalizam*, Durieux, Zagreb, 2010
140. Kornhauser William, *The Politics of Mass Society*, Glencoe, Free Press, Illinois, 1959
141. Kreveld van Martin, *Transformacija rata*, Službeni glasnik, Beograd, 2010
142. Kuhn S. Thomas, *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, Chicago, 1996
143. Kymlicka Will, „The new debate on minority rights (and postscript)“, Anthony Simon Laden and David Owen (eds.), *Multiculturalism and Political Theory*, Cambridge University Press, New York, 2007
144. Lake David A., Rothchild Donald, *The International Spread of Ethnic Conflict – Fear, difussion and escalation*, Prinston University Press, Princeton, 1998
145. Laqueur Walter, *Terrorism*, Brown, Boston, 1977
146. Laqueur Walter, *The New Terrorism – Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford, University Press, 1999
147. Lemberg E., *Nationalismus*, I, Reinbek, Hamburg, 1964
148. Lemberg E., *Nationalismus*, II, Reinbek, Hamburg, 1964
149. Lerner Daniel, „Communications and the Prospects of Innovative Development“, Lerner D., Schramm W., *Communication and Change in the Developing Countries*, East-West Center Press, Honolulu, Hawaii, 1967
150. Lewis Irving Allen, *The Language of Ethnic Conflict*, Columbia University Press, New York, 1983
151. Llosa Mario Vargas, *Nationalismus als neue Bedrohung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2000
152. Loescher Gil, Dowty Alan, „Refugee Flows as Grounds for International action“, Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997
153. Lustick S. Ian, *Unsettled States, Disputed Lands: Britain and Ireland, France and Algeria, Israel and the West-Bank Gaza*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1993
154. Lutz James and Brenda, *Global Terrorism*, Routledge, London, 2004
155. Lyons M. Gene, Michael Mastanduno, *Beyond Westphalia? State Sovereignty and International Intervention*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1995

156. Macartney C. A., *National States and National Minorities*, Oxford University Press, London, 1934
157. Mackenzie W. J. M., *Political Identity*, Penguin Books, London, 1978
158. Maluf A., *Ubišćki identiteti*, Paidea, Beograd, 2003
159. Mansbridge J. Jane, *Beyond Self-Interest*, University of Chicago Press, Chicago, 1990
160. Marković Ivan, *Primena pravila međunarodnog prava oružanih sukoba*, Novinsko-informativni centar Vojska, Beograd, 2002
161. Mayall James, *Nationalism and International Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990
162. McNeill William, *Polyethnicity and National Unity in World History*, University of Toronto Press, Toronto, 1986
163. Mentzel Peter, „National Identity in the Balkans: Confesionalism to Nationalism“, Patrick James, Goetze David, *Evolutionalry Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001
164. Menj Aleksandar, *Istorija religije*, „Forum“ Moskva, 1998., Plato, Beograd, 2005
165. Merton, K. Robert, *O teorijskoj sociologiji*, Zagreb, Biblioteka “Pitanja”, 1979
166. Messer Cohen, D’Costa, *Breaking the link between conflict and hunger*, IFPRI-International Food Policy Research Institute, 1998
167. Miles Robert, *Rasism After ‘Race Relations’*, Routledge & Kegan Paul, London, 1993
168. Milinković Branko, Milinković Sanja, *Međunarodna politika*, Beograd, 1997
169. Milliken Jennifer, *State Failure, Collapse and Reconstruction*, Blackwell Publishing, Oxford, 2003
170. Milojević Momir, *Ljudska prava i nacionalna pripadnost – Ljudska prava i nacija*, Beograd, 1992
171. Milosavljević Slavomir i Ivan Radosavljević, *Osnovi metodologije političkih nauka*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Službeni glasnik, Beograd, 2003
172. Milroy J., “Some effects on purist ideologies on historical description of English”, N. Langer/W. Davies, *Linguistic purism in the Germanic Languages*, Walter de Gruyter GmbH, Berlin, 2005
173. Milton J. Esman, Shibley Telhami, *International Organizations and Ethnic Conflict*, Cornell University Press, Ithaca NY, 1995
174. Milton Jacob Esman, *Ethnic Politics*, Cornell University Press, Ithaca, New York, 1994
175. Minorities at Risk, *A Global View of Ethnopolitical Conflicts*, United States Institut for Peace Press, Washington, 1993
176. Mirjana Kasapović, *Bosna i Hercegovina: Podijeljeno društvo i nestabilna država*, Politička kultura, Zagreb, 2005

177. Mitić M., *Nacionalne manjine – prava pripadnika manjina i zaštita teritorijalnog integriteta država*, Službeni list SRJ, Beograd, 1998
178. Montville V. Joseph, „The Psychological Roots of Ethnic and Sectarian Terrorism“, Volkan V. D., Demetrios A. J., Montville V. J., *The Psychodynamics of International Relationships*, Vol. I: Unofficial Diplomacy at Work, Lexington Books, Lexington MA, 1990
179. Moren Edgar, „Pojam nacionalne države“ u Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, Ideo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002
180. Morgenthau Hans, *Politics Among Nations*, Knopf, New York, 1948
181. Naimark M. Norman, *Fires of Hatred: Ethnic Cleaning in Twentieth-Century Europe*, Harvard University Press, Cambridge, MA, London, 2001
182. Ninčić Đura, *The Problem of Sovereignty in the Charter and in the Practise of the United Nations*, Martinus Nijhoff, Hague, Netherlands, 1970
183. Okbazghi Yohannes, *Eritrea: A Pawn in World Politics*, University of Florida Press, Gainesville FL, 1991
184. Olorunsola A. Victor, *The Politics of Cultural Sub-Nationalism in Africa: Afrika and the Problem of „One State Many Nationalisms“*, Anchor Books, Garden City, New York, 1972
185. Olzak Susan, *The Dynamics of Ethnic Competition and Conflict*, Stanford University Press, Stanford, 1992
186. Paskal Blez, *Misli*, prev. Miodrag Ibrovac i Jelisaveta Ibrovac-Popović, BIGZ, Beograd, 1991
187. Patrick James, David Goetze, *Evolutionalry Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001
188. Petran Tabitha, *The Struggle Over Lebanon*, Monthly Review Press, New York, 1987
189. Pfaff W., *Die Furien des Nationalismus*, Eichborn, Frankfurt am Main, 1994
190. Piper Michael Collins, *Final Judgment*, Center for Historical Review, Washington, DC, 1998
191. Platzer Michael, „Temporary Protection of a Persecuted People“, Wippman David, *International Law and Ethnic Conflict*, American Society of International law, Cornell University Press, London, 1998
192. Popper K., *Die Offene Gesellschaft und ihre Feinde*, (Band 2, 1945), Mohr Siebeck, Tübingen, 1992
193. Potemkin V. P. akademik, Minc I. I., Hvostov V. M., *Istorija diplomatije – Diplomacija novog doba (1872-1919)*, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1949
194. Poutignat P., J. Streiff- Fenart, Zoslin, *Teorije o etnicitetu*, Biblioteka XX vek, Beograd, 1997

195. Pržić A. Ilija, *Zaštita manjina*, Geca Kon, Beograd, 1933
196. Ragin C. Charles, *The Comparative Method – Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, University of California Press, Berkeley, California, 1987
197. Rampton Sheldon and John Stauber, *Weapons of Mass Deception*, Penguin, New York, 2003
198. Ranković Miodrag, *Sociologija i futurologija*, II Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd, 1998
199. Rashid Ahmed, *Jihad – The Rise of Militant Islam in Central Asia*, Penguin Books, New York, 2000
200. Rashid Ahmed, *Taliban – Militant Islam, oil & Fundamentalism in Central Asia*, Thorndike Press, Waterville, Maine, 2002
201. Riedel S., „Die Erfindung der Balkanvölker - Identitätspolitik zwischen Konflikt und Integration“, VS Verlag, Wiesbaden, 2005
202. Riedel S., „Kriegsgeschichte(n). Interpretationen zum Jugoslawienkrieg“, F. Wenninger/P. Dvorak/K. Kuffner, *Geschichte macht Herrschaft*, Wien, 2007
203. Risinow Dennison, „The Ottoman Legacy in Yugoslavia’s Disintegration and Civil War“, u Brown Carl, *Imperial Legacy - The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*, Columbia University Press, New York, 1996
204. Rokkan Stein, *Citizens, Elections, Parties*, McKay, New York, 1970
205. Rols Džon, *Zakon naroda*, (prev. Ljiljana Nikolić), Alexandria Press, Beograd, 2003
206. Ross Howard Marc, *The Management of Conflict: Interpretations and Interests in Comparative Perspective*, Yale University Press, New Haven CT and London, 1993
207. Ross Howard Marc, „Contributions of Evolutionary Thinking to Theories of Ethnic Conflict and Its Management“, Patrick James, David Goetze, *Evolutionary Theory and Ethnic Conflict*, Praeger, London, 2001
208. Rubin Barry, *Revolution Until Victory: The Politics and History of the PLO*, Harvard University Press, Cambridge, 1994
209. Rule B. James, *Theories of Civil Violence*, University of California Press, Berkeley, 1988
210. Ryan Stephen, *Ethnic Conflict and International Relations*, Aldershot, Dortmund, 1990
211. Said A. Abdul, Luiz R. Simmons, „The Ethnic Factor in World Politics“, *Ethnicity in an International Context*, New Brunswick, Transaction Books, New Jersey, 1976
212. Salter Kemp Frank, *Welfare, Ethnicity and Altruism: New Data and Evolutionary Theory*, Frank Cass Publishers, London, 2004
213. Sandler S., „Religious Zionism and the State: Political Accommodation and Religious Radicalism in Israel“, B. Maddy-Weitzman i E. Inbar, *Religious Radicalism in the Greater Middle East*, London: Frank Cass, 1997

214. Sang Ji, *Religions and Religious Life in China*, China Intercontinental Press, Beijing, 2004
215. Schmitt Carl, „Totaler Feind, totaler Krieg, totaler Staat“ (1937/1940), *Positionen und Begriffe*, 268-273, Berlin, Duncker & Humblot, 1994
216. Schmitt Carl, *Der Gegensatz von Parlamentarismus und moderner Massendemokratie* (1926), *Positionen und Begriffe*, Berlin, Duncker & Humblot, 1994
217. Schmitt Carl, *Glossarium - Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*, Berlin, Duncker & Humblot, 1991
218. Schmitt Carl, *Staatsethik und pluralistischer Staat (1930)*, Berlin, Duncker & Humblot, 1940
219. Schmitt Carl, *Verfassungslehre*, Berlin, Duncker & Humblot, 1957
220. Schöpflin G., “Nationalism and Ethnicity in Europe – East and West”, Kupchan C, *Nationalism and nationalism in the New Europe*, Ithaca, New York, 1995
221. Semprini Andrea, *Multikulturalizam*, CLIO, Beograd, 2004
222. Seton-Watson Hugh, *Nations and States: An Enquiry Into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, Westview Press; 1st Ed. Edition, London, 1977
223. Sherif M., Harvey O. J., White B. J., Hood W. R., Sherif C. W., *The Robbers Cave Experiment: Intergroup Cooperation and Competition*, Wesleyan University Press, Middletown CT, 1987
224. Shiels L. Frederick, *Ethnic Separatism and World Politics*, University Press of America, Lanham, MD, 1984
225. Shireen T. Hunter, *Iran in the World*, Indiana University Press, Bloomington, 1990
226. Simeunović Dragan, *Iz rizične odtadžbinskih ideja*, Novinsko-informativni centar Vojska: VERZAL Pres, Beograd, 2000
227. Simeunović Dragan, *Nacija i globalizacija*, Zograf, Niš, 2009
228. Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država – Ogled iz političke teorije*, Drugo dopunjeno izdanje, Ferko, Beograd, 1995
229. Simeunović Dragan, *Novi svetski poredak i nacionalna država*, Ferko, Beograd, 1994
230. Simeunović Dragan, *Novovekovne političke ideje u Srba*, Institut za političke studije Beograd i Pravni fakultet Banja Luka, Knjiga prva, Beograd, 2003
231. Simeunović Dragan, O toleranciji, NIN, 20. jul 2000
232. Simeunović Dragan, *Osnovi političkih nauka – praktikum*, Ferko, Beograd, 1994
233. Simeunović Dragan, *Političko nasilje*, Radnička štampa. Beograd, 1989
234. Simeunović Dragan, *Srpska kolektivna krivica*, Nolit, Beograd, 2007
235. Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002
236. Simeunović Dragan, *Teorijski koreni partije*, Četvrti jul, Beograd, 1986
237. Simeunović Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009

238. Smit D. Antoni, *Nacionalni identitet*, Beograd, Biblioteka XX vek, 1998
239. Smith A., *Nations and Nationalism in a Global Era*, Cambridge, Polity Press, 1995
240. Smith Anthony, *The Nation in History, Historiographical Debates about Ethnicity and Nationalism*, Cambridge, Polity Press, 2000.
241. Smith D. Anthony, *Ethnic Origins of Nations*, Blackwell Publishers, Oxford, 1986
242. Smith D. Anthony, *Theories of Nationalism*, Holmes and Meier, New York, 1983
243. Smith, *Corporations and Society: The Social Anthropology of Collective Action*, Aldine Publishing, Chicago, 1975
244. Snyder J., „Nationalism and the Crisis of the Post-Soviet State“, Posen Barry, „The Security Dilemma and Ethnic Conflict“ u Brown E. Michael, *The International Dimensions of Internal Conflict*, Cambridge, Mass: MIT Press, 1996
245. Snyder Jack, Karen Ballentine, „Nationalism and the Marketplace of Ideas“, Brown Michael E. , *Nationalism and Ethnic Conflict* - revised edition (International Security Readers), The Mit Press, Cambridge, London, 1997
246. Snyder L., *The New Nationalism*, Ithaca: NY, Cornell University Press, 1968
247. Sokolović Džemal, *Nacija protiv naroda*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006
248. Spencer Metta, *Separatism: Democracy and Disintegration*, Rowman & Littlefield, Maryland, 1998
249. Stack F. John Jr, *Ethnic Identities in a Transnational World*, Greenwood Press, Westport, 1981
250. Stojkovic Branimir, „Identitet kao determinanta kulturnih prava“, *Kulturna pava*, Beograd, Beogradski centar za ljudska prava, 1999
251. Svensen H. Fr. Laš, *Filozofija zla*, Geopoetika, Beograd, 2006
252. Szücs J., *Nation und Geschichte*, Böhlau-Verlag GmbH, Köln/Wien, 1981
253. Šušnjić Đuro *Otpori kritičkom mišljenju*, RZ RKSSOH, Zagreb, 1989
254. Šušnjić Đuro, *Religija* (I i II tom), Čigoja štampa, Beograd, 1998
255. Šušnjić Đuro, *Znati i verovati*, Kršćanska sadašnjost/Stvarnost, Zagreb, 1988
256. Tajfel H., *Gruppenkonflikt und Vorurteil: Entstehung und Funktion sozialer Stereotypen*, Hans, Huber Verlag, Bern/Stuttgart/Wien, 1982
257. Taras Raymond C. and Rajat Ganguly, *Understanding Ethnic Conflict: The International Dimension* (3rd Edition), Pearson Education Inc, Longman, New York, 2006
258. Tavris Carol, *Anger – The Misunderstood Emotions*, rev. ed., Simon and Schuster, New York, 1989
259. Taylor Stephen, *Shaka's Children: A History of the Zulu People*, Harper Collins, London, 1995

260. Téson R. Fernando, „Ethnicity, Human Rights and Self-Determination“, Wippman David, *International Law and Ethnic Conflict*, American Society of International law, Cornell University Press, London, 1998
261. Thackrah John Richard, *Dictionary of Terrorism*, Routledge, London/New York, 2004
262. *The Nationalities at Risk*, A Global View of Ethnopolitical Conflicts, United States Institut for Peace Press, Washington, 1993
263. Thornberry Patrick i Martin Estebanez, Maria Amor ur., *Prava manjina u Europi*, Ibis Grafika d.o.o., Zagreb, 2005
264. Tilly Charles, *From Mobilization to Revolution*, Reading, MA: Addison-Wesley, 1978
265. Todorova Marija, *Imagining the Balkans*, Oxford University Press, New York, 1997
266. Tofler Alvin i Hajdi, *Rat i antirat*, Paidea, Beograd, 1998
267. Trevaskis G.K.N., *Eritrea: A Colony in Transition*, Oxford University Press, London, 1960
268. Turjačanin Vladimir, *Socijalna psihologija etničkog identiteta*, Banja Luka, 2014
269. Turner W. Visctor, „Ritual Aspects of Conflict Control in African Micropolitics“, *Political Antropology*, Aldine Publishing Company, Chicago, 1966
270. Vanhanen T., *Ethnic Conflicts: Their Biological Roots in Ethnic Nepotism*, London, Ulster Institute for Social Research, 2012
271. Vanhanen T., *Politics of Ethnic Nepotism: India as an Example*, New Delhi, Sterling Publishers, 1992
272. Varga Boris, *Farbanje demokratije*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2013
273. Vitkus Gediminas, *Evropski mozaik- 28 država Evropske unije*, Informacioni centar Evropske unije u Beogradu, Beograd, 2014
274. Vlaisavljević Ugo, *Etnički identitet i etnopolitika*, Mauna-fe, Sarajevo 2007
275. Volc N. Kenet, *Teorija međunarodne politike*, Centar za civilno-vojne odnose, Alexandria Press, Beograd, 2008
276. Volkan V. D., Demetrios A. J., Montville V. J., *The Psychodynamics of International Relationships*, Vol. I: Unofficial Diplomacy at Work, Lexington Books, Lexington MA, 1990
277. Volkan Vamik D., *Bloodlines: From Ethnic Pride to Ethnic Terrorism*, Farrar, Strauss and Giroux, New York, 1997
278. Walzer Michel, *Just and Unjust Wars*, Basic Books, New York, 1977
279. Weiner Myron, *International Migration and Security*, Westview Press, Boulder, Colorado, 1993

280. Weller Marc, "Self-governance in interim settlements: The case of Sudan", Weller, Marc, Wolf, Stefan, *Autonomy, Self-governance and Conflict Resolution: Innovative approaches to institutional design in divided societies*, Routledge, London, 2005
281. Weller, Marc, Wolf, Stefan, *Autonomy, Self-governance and Conflict Resolution: Innovative approaches to institutional design in divided societies*, Routledge, London, 2005
282. Welliver K. Timothy, *African Nationalism and Independence*, Garland Publishing, Hamden CT, 1993
283. White E., *Genes, Brains and Politics: Self-Selection and Social Life*, Praeger, Westport, 1993
284. Whittaker J. David, *Terrorist and Terrorism in the Contemporary World*, Routledge, London, New York, 2004
285. Wilkinson Paul, *Terorizam protiv demokracije*, Golden marketing, Zagreb, 2002
286. Wimmer Andreas, *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict: Shadows of Modernity*, Cambridge University Press, New York, 2002
287. Winkler H. A., „Einleitung: Der Nationalismus und seine Funktionen“, *Nationalismus*, Königstein, 1985
288. Wippman David, *International Law and Ethnic Conflict*, American Society of International law, Cornell University Press, London, 1998
289. Wolff Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford Univesity Press, New York, 2007
290. Wynen Van Ann, Thomas A. J. Jr, *Non-Intervention: The Law and Its Import in the Americas*, Sauthern Methodist University Press, Dallas, 1956
291. Zaagman Rob, *Conflict Prevention in the Baltic States: The OSCE High Commissioner on National Minorities in Estonia, Latvia and Lithuania*, European Centre for Minority Issues, Flensburg, 1999
292. Zartman William, *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority*, Lynne Rinner Publishers, Boulder, London, 1995
293. Žanić Ivo, *Hrvatski na uvjetnoj slobodi – Jezik, identitet i politika između Jugoslavije i Europe*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2007

II ZBORNICI, ČASOPISI I ČLANCI:

1. „Istorijski dokument“, Izvor: Srna, *Blic*, 13. 02. 2016,
<http://www.blic.rs/vesti/svet/istorijski-dokument-evo-sta-pise-u-deklaraciji-koju-su-potpisali-papa-i-ruski/tdpewhk>, (pristupljeno 17.02.2016.)
2. Adelman Howard, „The Ethic of Humanitarian Intervention: The Case of the Kurdish Refugees“, *Public Affairs Quarterly*, Vol. 6, No. 1, January 1992
3. Agneš Kartag Odri, „Normativno-pravna zaštita identiteta“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Jugoslovensko udruženje za naučno istraživanje religije JUNIR, PUNTA, Niš, 2002
4. Arbucki Tammy, "Building a Bosnian Army", *Jane International Defence Review*, August 1997
5. Arenson Karen W., „CUNY Program to Help Black Men Is Called Discriminatory“, *New York Times*, April 19, 2006
6. Armed Conflicts and Conflict Management, Stockholm International Peace Research Institute SIPRI, <http://www.sipri.org/contents/conflict/>, (pristupljeno 10. 01. 2008.)
7. Armed Conflicts and Conflict Management, Stockholm International Peace Research Institute SIPRI, <http://www.sipri.org/contents/conflict/>, (pristupljeno 10. 01. 2015.)
8. Bađić Goran, „Ljudska bezbednost, ljudska prava, multikulturalizam i sandžačke (ne)prilike“, *Mali vodič kroz ljudsku sigurnost*, Kulturni centar DamaD, Novi Pazar, 2014
9. Bakić Jovo, „Teorijsko-istraživački pristupi etničkoj vezanosti (ethnicity) nacionalizmu i naciji“, *Časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju*, s.l., broj 3, 2006
10. Balašov Aleksejevič Jurij, „Etnički separatizam i kriza evropske državnosti“, *Nova Srpska politička misao*, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/etnicki-separatizam-i-kriza-evropske-drzavnosti.html?alphabet=l>, (pristupljeno 17.10.2014.)
11. Basta Lidija, „Nacionalna država i prava manjina – argumenti etničke državnosti jači su od argumenata demokratije“, *Federalizam i problem manjina*, Fakultet političkih nauka u Beogradu & Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 1995
12. Beary Brian, „Separatist Movements – Should Nations have a Right to Self Determination“, *Global Researcher*, Vo. 2., No. 4, April 2008
13. Beran H., „A Liberal Theory of Secession“, Vol. 32, No. 20, *Political Studies*, 1984

14. Bercovitch Jacob, „Third Parties in Conflict Management: The Structure and Conditions of Effective Mediation in International Relations“, *International Journal*, Vol. 40, No. 4, Autumn 1985
15. Berman Ilan, „The Once and Future Threat, America’s Purpose & Role in a Changed World“, *World Affairs*, May/June 2014
16. Betts K. Richard, „The Delusion of Impartial Intervention“, *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 6, November/December 1994
17. Böckler Stefan, „The Soth Tyrol – 75 Years of Ethnic Conflict and Peaceful Coexistence“, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, Beograd, 1996
18. Bonifazi Corrado, „Međunarodne migracije na Balkanu od kraja Hladnog rata: Opšti pregled“, *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja XX veka*, Društvo demografa Srbije – DemoBalk, 2011
19. Bose Sumantra, „State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia“, *Comparative Political Studies*, Vol. 28, No. 1, April 1995
20. Boutros Boutros-Ghali, „Empowering the United Nations“, *Foreign Affairs*, Vol. 72, No. 5, Winter 1992/1993
21. Bowen R. John, „The Myth of Global Ethnic Conflict“, *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 4, October 1996
22. Buckelew A. Richard, „Lynching to Belong: Claiming Whiteness through Racial Violence“, *Journal of Southern History*, Vol. 75, Issue 2, May 2009
23. Buergenthal Thomas, „The Normative and Institutional Evolution of International Human Rights“, 19 (4) *Human Rights Quarterly*, 1997
24. Burg Steven, „The Political Integration of Yugoslavia’s Muslims / Determination of Success and Failure“, *Carl Beck Papers*, broj 203, Pittsburg, 1983
25. Carment David, „Assessing State Failure: Implications for Theory and Practice“, *Third World Quarterly*, Vol. 24, No. 3, June 2003
26. Carroll Rory, „Report on the wave of sexual violence sweeping through the Democratic Republic of Congo“, *The Guardian*, 31 January 2005, G2 section
27. Central Intelligence Agency, Country Comparison to the World - ETHNIC GROUPS, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html>, (pristupljeno 03.02.2016.)
28. Chai Sun-Ki, „Nationalism and Separatism“, *Nations and Nationalism*, Vol. 4, 14 February, 2008

29. Chandra Kanchan, „Ethnic Bargains, Group Instability, and Social Choice Theory“, *Politics & Society*, br. 29, 2001
30. Chima Jugdep, „Effects of Political Leadership on Ethnic Separatist Movements in India“, Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association, Palmer House Hotel, Chicago, Illinois, April 12, 2007
31. Chima Jugdep, „How Does Political Leadership Affect the Trajectories of Ethnic Separatist Insurgencies?: Comparative Evidence from Movements in India“, Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Marriott Wardman Park, Omni Shoreham, Washington Hilton, Washington, D.C., September 01, 2005
32. Chipman John, „Managing the Politics of Parochialism“, *Survival*, The IISS Quarterly, vol. 35, br. 1, 1993
33. Chipman John, „The Future of Strategic Studies: Beyond Even Grand Strategy“, *Survival*, Vol. 34, No. 1, Spring 1992
34. Chopra Jarat, Thomas Weiss, „Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Interventionism“, *Ethics & International Affairs*, No. 6, 1992
35. Chossudovsky Michel, "Kosovo Freedom Fighter Financed by Organized Crime", *Covert Action Quarterly*, Fall 1999
36. Chris Allen, "Warfare, endemic violence and state collapse in Africa", *Review of African Political Economy*, Vol. 26, No. 81, 1999
37. Cliffe L, Luckham R., "Complex political emergencies and state: Failure and the Faith of the State - Effects of War", *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 1, 1999
38. Council of the European Union, *A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*, Council of the European Union, Brussels, 2003.,
39. Council on Foreign Relations, Global Conflict Tracker, http://www.cfr.org/global/global-conflict-tracker/p32137#!/?gclid=COKc_bOh6MoCFUORGwodiJ8AhA, (pristupljeno 08.02.2016.)
40. Crenshaw Martha, „The Psychology of Terrorism: An Agenda for 21st Century“, *Political Psychology*, Vol.21, No.2, June 2000
41. Delanty Gerard, Discussion Paper: "Theoretical Considerations on Xenophobia: Cultural Violence, Nationalism and Everyday Life", Workshop 'Racism and Xenophobia: Key Issues, Mechanisms and Policy Opportunities', European Commission, Brussels 5-6th April, 2001
42. Denton S. James, „America's Purpose & Role in a Changed World“, *World Affairs*, May/June 2014

43. Despić Aleksandar akademik i predsednik SANU, Pozdravna reč na naučnom skupu o nacionalnim manjinama održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, 1996
44. Diamond, L., „Is the Third Wave Over“, *Journal of Democracy*, 1996., Vol. 7, no. 3. Development Dialogue, 1999, str. 1-2; 2000
45. Dobratz Betty A., Shanks-Meile, Stephanie L., „Strategy of White Separatism“, *Journal of Political and Military Sociology*, Summer 2006
46. Dugin Aleksandar, „The Fourth Political Theory“, <http://www.4pt.su/ka/node/96>, (pristupljeno 11.01.2016.)
47. Dukić Marija, „Trgovina konvencionalnim oružjem – Ekonomija zasnovana na ratu“, *Preko ramena*, <http://www.prekoramena.com/t.item.23/trgovina-konvencionalnim-oruzjem.html>, (pristupljeno 12.10.2010.)
48. Đorđević M., „Pobuna masa u SAD: evo zašto je Donald Tramp novi američki heroj i zašto će biti predsednik“, *Kurir*, <http://www.kurir.rs/planeta/prvi-socijalista-protiv-americkog-bonaparte-berni-sanders-i-donald-tramp-heroji-americkih-masa-clanak-2151661>, (pristupljeno 26.02.2016.)
49. Đukanović G, Gordanić J., „Položaj slovenskih etničkih zajednica u Austro-Ugarskoj – povod za izbijanje krize“, *Politeia*, Banja Luka, godina IV, br. 8, decembar 2014
50. Eliade Mircea, „Le monde orthodoxe, pouvoir et nation“, *Geopolitique*, Paris, No. 47, automne 1994.
51. Falk Richard, „Appraising the UN at 50: The Looming Challenge“, *Journal of International Affairs*, Vol. 48, No.2, Winter 1995
52. Fatić Aleksandar, „Modern diplomacy in the Balkans“, *Montenegro Journal of Foreign Policy*, vol. 3, no. 1-2, 1998
53. Fearon James D., Laitin David D., „Explaining Interethnic Cooperation“, *American Political Science Review*, No. 90, 1996
54. Fein Helen, „Genocide: A Sociological Perspective“, *Current Sociology*, broj 38, Spring 1990
55. Filipović Vladimir, „TROJANSKI KONJ Islamisti se infiltriraju širom Evrope preruseni u izbeglice“, *Blic*, 07.10.2014., <http://www.blic.rs/vesti/svet/trojanski-konj-islamisti-se-infiltriraju-sirom-evrope-preruseni-u-izbeglice/ghp9n70>, (pristupljeno 20.10.2014.)
56. Fisher Max, „The one map that shows why Syria is so complicated“, *The Washington Post*, August 27, 2013, <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/08/27/the-one-map-that-shows-why-syria-is-so-complicated/>, (pristupljeno 10.03.2016.)

57. Fox Jonathan, „Is Ethnoreligious Conflict a Contagious Disease?“, *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume 27, Issue 2, 2004
58. Fox Jonathan, „The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars, 1945-2001“, *Journal of Peace Research*, br. 41, Novembar 2004
59. Fukuyama Francis, „The Last Man in a Bottle: An Essay on the Tenth Anniversary of the Publication of 'The End of History' and "Responses to Fukuyama," *The National Interest*, No. 56, Summer 1999
60. Giancarlo Valori, „The European Union, Antisemitism, Rasizm and Xenophobia“, *The Israel Journal of Foreign Affairs*, Vol. 1, 2007
61. Golubović Zaga, „Kulture u tranziciji u istočnoj Evropi i Jugoslaviji: raskorak između kulturnog i nacionlanog obrasca“, *Kulture u tranziciji*, Plato, Beograd, 2004
62. Green P. Donald, Laurence H. McFalls , Jennifer K. Smith, „Hate Crime: An Emergent Research Agenda“, *Annual Review of Sociology*, Vol. 27, 2001
63. Hanauer I. S., „The Path to Redemption: Fundamentalist Judaism, Territory, and Jewish Settler Violence in the West Bank“, *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 18, Issue 4, 1995
64. Harbottle Michael, „The Strategy of Third Party Intervention in Conflict Resolution“, *International Journal*, Vol. 35, No.1, Winter 1970-80
65. Harf Barbara, „Bosnia and Somalia: Strategic, Legal and Moral Dimensions of Humanitarian Intervention“, *Report from the Institute for Philosophy and Public Policy*, Vol. 12, No. 3-4, Summer/Fall 1992
66. Harff Barbara, „Genocide and Human Rights: International Legal and Political Issues“, *University of Denver Monograph Series in World Affairs*, Denver, Vol. 20, Book 3, 1984
67. Harff Barbara, Gurr Ted Robert, „Victims of the State: Genocides, Politicides and Group Repressions Since 1945“, *International Review of Victimology*, Vol. 1, No. 1, 1989
68. Harold Isaacs, „Basic Group Identity – The Idols of the Tribe“, *Ethnicity*, Vol. 1, 1974
69. Hechter Michael, Margaret Levi, „The Comparativ Analysis of Ethnoregional Movements“, *Ethnic and Ratial Studies*, Vol. 2, July 1979
70. Hendriksen B. John, „The continuous process of recognition and implementation of the Sami people's right to self-determination“, *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 21, Number 1, March 2008
71. Hobsbaum Erik, „Kuda ide američka imperija“, *Le Monde Diplomatique*, (izdanje na srpskom jeziku), br. 6/2003
72. Hoeber Rudolph Susanne, Lloyd I. Rudolph, „Modern Hate: How Ancient Animosities Get Invented“, *New Republic*, 22 Mart, 1993

73. Hoffmann Stanley, „Sovereignty and the Ethic of Intervention“, First Annual Theodore M. Hezburgh Lecture Series, Joan B. Kroc Institute for International Peace Studies, University of Notre Dame, January 24, 1995
74. Hoiskar Halsan Astri, „Underage and Under Fire: An Enquiry into the Use of Child Soldiers 1994-1998“, *Childhood*, Vol. 8, No. 3, 2001
75. Howell Nancy R., „Radical Relatedness and Feminist Separatism“, *Process Studies*, Vol. 18, No. 2, Leto 1989
<http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, (pristupljeno 01.08.2009.)
76. Huber J. Konrad, „Preventing Ethnic Conflict in the New Europe: The CSCE High Commissioner on National Minorities“, *Minority Rights and Responsibilities: Challenges in the New Europe*, Institute on East-West Studies, New York, 1993
77. Hulterström Karolina, „The Logic of Ethnic Politics - Elite Perceptions about the Role of Ethnicity in Kenyan and Zambian Party Politics“, Henning Melber, *Political Oppositions in African Countries: The Cases of Kenya, Namibia, Zambia, and Zimbabwe*, Nordic Africa Institute (NAI), Uppsala, Sweden, Discussion Paper No. 37, Stockholm, Elanders Gotab AB, 2007
78. Huntington Samjuel, „Sudar civilizacija“, *Foreign Affairs*, 72/3/1993
79. Isaković Zlatko, „Democracy, Human Rights and Ethnic Conflicts in the Globalised World“, *MP 4*, Vol. LIV, br. 4, 2002
80. Iveković Ivan, „SAD, Irak i geopolitika nafte“, *Republika*, godina XV, 308-309, 1-31. maj, 2003., <http://www.republika.co.rs/308-309/15.html>, (pristupljeno 09.11.2015.)
81. Iyob Ruth, „Regional Hegemony: Domination and Resistance in the Horn of Africa“, *Journal of Modern African Studies*, Vol. 32, No. 2, June 1993
82. Jakešević Ružica, „Zaštita manjinskih identiteta u Republici Hrvatskoj“, *Politički život*, broj 9, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu & Centar za demokratiju, Beograd, septembar 2013
83. Jayawardhana Walter, „Guns for Drugs“, *Sunday of Calcutta*, November 4-10, 1990
84. Jelić Ivana, „Evropski standardi participacije nacionalnih manjina u javnom i političkom životu, s posebnim osvrtom na Crnu Goru“, *Politički život*, broj 9, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu & Centar za demokratiju, Beograd, septembar 2013
85. Jiaying Xu, „The Ethnic Security Dilemma and Ethnic Violence: An Alternative Empirical Model and its Explanatory Power“, *Res Publica Journal*, Vol. 17, br. 1, članak 9, Illinois Wesleyan University, 2012
86. Jongman A., Schmid A., „Trends in Contemporary Conflicts and Human Rights Violations“, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 11, No. 3, 1999

87. Jongman J. Albert, Schmid P. Alex, "Wars, Low-Intensity Conflicts and Serious Disputes: A Global Inventory of Current Confrontations", Interdisciplinarni Istraživački Program osnova kršenja ljudskih prava (Program of Research on Root Causes of Human Rights Violations-PIOOM), University of Leiden, Netherlands.
88. Jovanović Dragan, „Ako neće Isus Muhamedu“, *NIN*, 26.06.2003., <http://www.nin.co.rs/2003-06/26/29518.html>, (pristupljeno 15.04.2005.)
89. Jovanović Đokica, „Srbija na Balkanu: Dijalog ili beg u identitetsko ognjište“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet- Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005
90. Kazlan Melik, „Kremlin Values – Putin’s Strategic Conservatism“, *World Affairs*, May/June 2014
91. Kempelman Max, „Secession and the Right of Self-determination“, *The Washington Quarterly*, Summer 1993
92. Kornhauser William, "The Politics of Mass Society", Glencoe, Free Press, Illinois, 1959
93. Kotowitz Victor, Matt Moody, „A World Civil Strife“, *Los Angeles Times*, June 8, 1993.
94. Krstić Predrag, „Identitet“, *Kulturno-etičke pretpostavke civilnog društva*, Pojmovnik civilnog društva (III), Beograd, Grupa 484, 2004
95. Lajos Arday, „Narod, nacija, država, nacionalna država, nacionalizam“ (Prevela: Katinka Beretka) *Délkelet-Európa - South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 3. No. 4. , Zima 2012
96. Lalić Dražen, Zlatković-Winter Jelena, „Nemiri u Francuskoj 2005: priča sa zapadne strane“, *Politička misao*, Vol. 43, No. 2, decembar 2006
97. Lattas Judy, „Cruising: 'Moral Panic' and the Cronulla Riot“, *The Australian Journal of Anthropology*, Vol. 18, No. 3, 2007
98. Lemarchand Rene, „Managing Transnational Anarchies: Rwanda, Burundi and South Africa in Comparative Perspective“, *Journal of Modern African Studies*, Vol. 32, No. 4, December 1994
99. Leo John, „Let the Segregation Commence, Separatist graduations proliferate at UCLA“, *City Journal*, June 13, 2007
100. Levi-Strauss, „Guerre et commerce chez les Indiens de l’Amérique du Sud“, *Renaissance*, Vol. 1, New York, 1943
101. Levit Nancy, „Embracing Segregation: The Jurisprudence of Choice and Diversity in Race and Sex Separatism in Schools“, *University of Illinois Law Review*, University of Illinois, 29. August 2005
102. Lintner Bertil, „The Indo-Burmese Frontier: A Legacy of Violence“, *Jane’s Intelligence Review*, Vol. 6, No. 1, January 1, 1994

103. Lischer Kenyon Sarah, „Collateral Damage: Humanitarian Assistance as a Cause of Conflict“, *International Security*, Vol. 28, No. 1, Summer 2003
104. List of ongoing Conflicts, Wars in the World – Daily News on Wars in the World and on New States, <http://www.warsintheworld.com/?page=static1258254223>, (pristupljeno 08.02.2016.)
105. Llobera R. Josep, working paper: „Recent Theories of Nationalism“, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 1999
106. Lošonc Alpar, „Prizivanje nasilja i lomne mogućnosti upravljanja“, *Nasilno rasturanje Jugoslavije – uzroci, dinamika, posledice*, Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2004
107. MacDonald Kevin, „An Integrative Evolutionary Perspective on Ethnicity“, *Ethnic Identity*, Association for Politics and the Life Sciences, No. 20, 2001/2002
108. Mandelblau Michael, „The Reluctance to Intervene in Foreign Country Problem“, *Foreign Policy*, Vol. 95, June 1994
109. Mapping the Global Muslim Population - A Report on the Size and Distribution of the World's Muslim Population, *Pew Forum on Religion & Public Life*, Washington, October 2009
110. Mayfield James, „Explaining the Rapid Rise of the Xenophobic Right in Contemporary Europe“, *Geo Currents*, July 22, 2013
111. Meszaros Sara, „Balkanski Barbarogenij: problem etniciteta u analizama rata na području bivše Jugoslavije“, *Časopis Diskrepancija*, svezak VI, broj 10, 2005
112. Migration News, Vol. 1, No. 4, May 1994.,
<https://migration.ucdavis.edu/mn/more.php?id=322>, (pristupljeno 29.06.2014.)
113. Miladinović Slobodan, „Problem kolektivnog identiteta u fragmentisanom društvu Srbije“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005
114. Milašinović Srđan, Želimir Kešetović, „Mogućnosti rešavanja unutardržavnih konflikata“, *MP 1-2*, Vol. LXI, br. 1-2, Januar 2009
115. Milivojević Snježana, Istraživački projekat: „Slika etničkih manjina u vodećim štampanim medijima u zemljama Jugoistočne Evrope“, Media Diversity Institute, London, 2001/2002
116. Milken Robert, „Balkan strife shakes Australia“, *The Independent*, April 10, 1994
117. Milojević Momir, „Nediskriminacija i zaštita manjina“, *Anali Pravnog fakulteta*, 6/1984, 1984, Beograd
118. Milošević Božo, „Od nacionalnog do kosmopolitskog i nazad: Sociološki diskurs o svakodnevi u kojoj živimo“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana* Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005

119. Minorities at Risk Project (MAR), University of Maryland,
<http://www.cidcm.umd.edu/mar/>, (pristupljeno 28.07.2014.)
120. Mitrović Ljubiša, „Kontroverze o sudbini identiteta u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005
121. Moore Jonathan, „Refugees and Foreign Policy: Immediate Needs and Durable Solutions“, Lecture at the John F. Kennedy School, Harvard University, April 6, 1987, Drüke Luis, *Preventive Action for Refugee Producing Situations*, Peter Lang, Frankfurt, 1990
122. *Mosnews*, „Russian arms export agency boasts orders worth \$17Bln“, <http://www.mosnews.com>, (pristupljeno 11.07.2012.)
123. Mozaffar Shaheen, James R. Scarritt, Glen Galaich, „Electoral Institutions, Ethnopolitical Cleavages, and the Party System in Africa’s Emerging Democracies“, *American Political Science Review*, br. 97, 2003
124. Murray CJ, Lopez A. D., „Alternative projections of mortality and disability by cause 1990-2020: global burden of disease study“, *Lancet - US National Library of Medicine National Institutes of Health*, 1997
125. N. S., „Veliki vole oružje“, *Večernje Novosti*, 13. april 2015. godine,
<http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:543318-Veliki-vole-oruzje>, (pristupljeno 15.04.2015.)
126. Nguyen Mai, „Causes of Ethnic Conflict: Examining The Role Of Religious Diversity And Contagion Effects“, Creighton University, Nebraska,
http://www.creighton.edu/fileadmin/user/CCAS/docs/Mai_Nguyen.pdf, (pristupljeno 30.10.2015.)
127. Osborn Samuel, „Violence more comon in Bible than Quran text analysis reveals“, *Independent*, 10 February 2016, <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/violence-more-common-in-bible-than-quran-text-analysis-reveals-a6863381.html>, (pristupljeno 11.02.2016.)
128. Owens Patricia, „Theorizing Military Intervention“, *International Affairs*, Vol. 80, No. 2, March 2004
129. Pavković Aleksandar, „Liberalizam, otcepljenje i nasilje“, *Rizik, moć, zaštita – uvođenje u nauku bezbednosti*, Službeni Glasnik, Beograd, 2000
130. Pavlović Miodrag, „Rat ili razumevanje drugog“, *Koraci*, 1-2/93 u Simeunović Dragan, *Teorija politike - rider, I deo*, Nauka i društvo, Beograd, 2002

131. Pejić Mario, „Analiza-međunarodno pravo i separatizam u Europi“, *Strijela Info*, <http://www.strijela.info/medunarodno-pravo-i-separatizma-u-europi/>, (pristupljeno 22.09.2014.)
132. Petričušić Antonija, „Rights of Minorities in International Law“, 11(38/39) *Croatian International Relations Review*, 2005
133. Petrović A., „Trgovci oružjem obrću hiljadu milijardi dolara“, *Blic*, <http://www.blic.rs/vesti/svet/trgovci-oruzjem-obrcu-hiljadu-milijardi-dolara/9v2x4rh>, (pristupljeno 13.06.2006.)
134. Petrović R. Marko, Miroslav Kos, „Građani žele vraćanje vojnog roka“, *Blic*, 29.03.2015., <http://www.blic.rs/vesti/drustvo/gradani-zele-vracanje-vojnog-roka/2hgs4dv>, (pristupljeno 12.04.2015.)
135. Picco Giandomenico, „The U. N. and the Use of Force: Leave the Secretary General Out of It“, *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 5, September/October 1994
136. Pierre J. Andrew, „The Politics of International Terrorism“, *Orben*, Vol. 19, No. 4, Winter 1976
137. Political Handbook of the World 2007., *CQ Press*, 2007., Unrepresented Nations and Peoples Organization (UNPO), www.unpo.org
138. Posen R., Barry R., „The Security Dilemma and Ethnic Conflict“, *Survival*, Vol 35, br. 1, Spring 1993
139. Posner Daniel N., „The Political Salience of Cultural Difference: Why Chewas and Tumbukas are Allies in Zambia and Adversaries in Malawi“, paper presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia, August 2003
140. Posner Daniel N., „Tribal and Language Group Voting in Zambia: Documenting Variation Using a New Data Set“, paper presented at the Annual Meeting of the American Political Association, Boston, August 2002
141. Poynting, Scott, „What caused the Cronulla riot?“, *Race & Class*, Vol. 48, Issue 1, Jul-Sep 2006
142. Procena broja žrtava trgovine ljudima US State Department, <http://www.state.gov/g/tip/rls/rpt/23495.htm>, (pristupljeno 21.09.2014.)
143. Pugliese David, „Private Armise Threaten Established Borders“, *Defence News*, April 4, 1994
144. Radenović Sandra, „Nacionalni identitet, etnicitet, (kritička) kultura sećanja“, *Folozofija i društvo*, broj 3/2006
145. Radović Ivana, *Trgovina ljudima – priručnik za novinare*, ASTRA-Antitraficking Action i Misija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) u Srbiji, Beograd, 2008

146. Rakić Vojin, „Kant i Rols: od večnog mira do statusa kvo u međunarodnim odnosima“, *Rizik, moć, zaštita – uvođenje u nauku bezbednosti*, Službeni Glasnik, Beograd, 2000
147. Remiković Snežana, „Demografske karakteristike izbjeglica u Crnoj Gori prema rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2003“, *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja XX veka*, Društvo demografa Srbije – DemoBalk, 2011
148. Rosenau N. James, „Ominous Tensions in a Globalizing World“ - In: Conference on International Relations, Middle East Technological University, Ankara, Turkey, July 3, 2002, Issues of CESR Volume 2, Number 3. http://www.cesr-cess.org/CESR_contents.html, (pristupljeno 21. 01. 2004)
149. Rotberg I. Robert, „The New Nature of Nation-State Failure“, *Washington Quarterly*, Vol. 25, No. 3, Summer 2002
150. Rubinstein, W. D., „Anti/Semitism in Australia, Edited version of submission to the Human Rights and Equal Opportunity Commission hearing on racial violence in Australia“, *Australian Jewish News*, 13 October 1989
151. Rummel Rudolph J., „Is Collective Violence Correlated with Social Pluralism?“, *Journal of Peace Research*, br. 34, May 1997
152. Rushton J. Philippe, „Ethnic nationalism, evolutionary psychology and Genetic Similarity Theory“, *Nations and Nationalism*, Vol. 11, ASEN, October 2005
153. Ruttan, Lore M., Margaret Franzen, Robert Bettinger, and Peter J. Richerson, „Ethnic interactions: Analysis of a sample of boundaries“ n.d. [cited 2008], <http://www.des.ucdavis.edu/faculty/Richerson/Ethnicity%208-11-06%20for%20pdf.pdf>, (pristupljeno 24.01.2014.)
154. Ryan S., „Conflict Management and Conflict Resolution“, *Terrorism and Political Violence*, Vol. 2, No. 1, 1990
155. S.N., „Zloupotreba psihijatrije“, *Časopis NIN*, broj 2546, 14. oktobar 1999., Beograd, <http://www.nin.co.rs/1999-10/14/10153.html>, (pristupljeno 07.11.2013.)
156. Sabanadze Natalie, „States, Minorities and Regional Hegemons in South Caucasus: Whose Responsibility to Protect?“, Francesco Palermo i Natalie Sabanadze (ur.), *National minorities in inter-state relations*, Nijhoff Publ., Leiden, 2011
157. Safran William, „Non-separatist Policies Regarding Ethnic Minorities: Positive Approaches and Ambiguous Consequences“, *International Political Science Review*, Vol. 15, No. 1, Januar 1994
158. *Sandžak Press*, „Ovdje je nekada bila velika država koja se zvala Sirija“, <http://sandzakpress.net/ovdje-je-nekada-bila-velika-drzava-koja-se-zvala-sirija>, (pristupljeno 12.02.2016.)

159. Savić Dubravka, „Dva veka od Rotšildove smrti“, *Večernje novosti*, 30.04.2012., <http://www.novosti.rs/vesti/planeta.299.html:377719-Dva-veka-od-Rotšildove-smrti>, (pristupljeno 02.10.2014.)
160. Schaper Michael, „The Broome race riots of 1920“, *Studies in Western Australian History*, No.16, 1995
161. Schoeflin George, „Ethniscje Minderheiten in Mittel-und Osteuropa“, *Internationale Politik*, Nr. 10/1997
162. Schroeder W. Paul, „The New World Order: A Historical Perspective“, *Washington Quarterly*, Vol. 17, No. 2, Spring 1992
163. Schwab G, „Enemy oder Foe: der Konflikt der Modernen Politik“, *Epirrhosis Festgabe für C. S.*, Band 2, Duncker & Humblot, Berlin, 1968
164. Sekelj Laslo, „Kulturna prava nacionalnih manjina“, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, Beograd, 1996
165. Sekulić Nada, „Fullerova teorija rata i promene u konceptima vođenja rata u drugoj polovini XX veka – nastanak „kreativnog“ rata“, *Sociologija*, vol. 53, br. 2, 2011
166. Serafim Ana, „Terrorism – A Cultural Phenomenon?“, *Connections*, Partnership for Peace Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes, Garmisch-Partenkirchen, Germany, Spring 2005
167. Shaver Andrew, Yang-Yang Zhou, „Questioning Refugee Camps as Sources of Conflict“, Department of Politics, Princeton University, September 24, 2015
168. Simmons K., „Modern racism in the media: constructions of 'the possibility of change' in accounts of two Australian 'riots'“, *Discourse & Society*, Vol. 19, No. 5, September 2008
169. Simonović Milan, „Separatizam u Africi: Zašto nema mirnog razilaženja?“, *National Geographic Srbija*, <http://www.nationalgeographic.rs/vesti/4033-separatizam-u-africi-zasto-nema-mirnog-razilazenja.html>, (pristupljeno 28.10.2014.)
170. Slavković Filip, „Izbegličke i humanitarne krize – Posledice ratova i bede“, *Radiobremen*, <http://www.funkhauseuropa.de/sendungen/radioforum/region/srbija-izbjeglice-100.html>, (pristupljeno 14.08.2015.)
171. Smith Anthony, D., „Nations and their Pasts“, *Nations and Nationalism*, V. 2/No. 3, 1996
172. Smith Jeffrey, David B. Ottoway, „The Covert Arms Trade – The Second Oldest Profession“, *The Economist*, February 12, 1994
173. Socialist Equality Party (Australia), „The class issues behind Australia's race riots: The racist violence that exploded in the Sydney suburb of Cronulla on 11 December 2005“, *World Socialist Web Site Review*, No.17, Feb-May 2006

174. Soto de Alvaro, Graciana del Castillo, „Obstacles to Peacebuilding: United Nations“, *Foreign Policy*, Vol. 94, Spring 1994
175. Spalević Ž., Bjelajac Ž, i Dimitrijević, D., „Trgovina oružjem kao globalni međunarodni problem“, *MP 2*, Maj 2013
176. Stanojević Ivan, „Bezbednosna dilema u Ukrajini – drugo čitanje Barija Posena“, *Politeia*, Banja Luka, godina IV, br. 8, decembar 2014
177. Starčević Miodrag, „Najnoviji razvoj međunarodnog prava oružanih sukoba“, *Međunarodno pravo i novi svetski poredak*, Redakcija „Vojna knjiga“, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 2000
178. Stevanović Jelena, „Kju-kluks-klan podržao Trampa“, *Politika*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/350234/>, (pristupljeno 01.03.2016.)
179. Stevanović Jelena, „Panika u Republikanskoj stranci zbog Trampa“, *Politika*, <http://www.politika.rs/scc/clanak/350450/>, (pristupljeno 04.03.2016.)
180. Stevanović M. Nenad, „Albanci kontrolišu 75 odsto evropskog i 50 odsto američkog tržišta drogom“, *Intermagazin*, 24.05.2013., <http://www.intermagazin.rs/kosovom-vlada-albanska-mafija-kosovska-vlada-se-finansira-od-trgovine-drogom-oruzjem-belim-robljem/>, (pristupljeno 12.06.2013.)
181. Stoel van der Max, „The role of the OSCE High Commissioner on National Minorities in the field of conflict prevention“, *Collected Courses of the Hague Academy of International Law 296*, Martinus Nijhoff Publishers, 2002
182. Stojković Momir, „Istorijski razvoj manjina zaštite manjina i savremena međunarodna aktuelnost manjinskog pitanja u balkanskim odnosima“ u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, 1996
183. Subotić Milan, „Projekt Birobidžan: ‘Obećana zemlja’ u sovjetskoj ‘komunalki’“, *Časopis Reč*, br. 84, Fabrika knjiga, Beograd
184. Sweeney John, Jen Holsoe, "Kosovo Disaster Response Service Stands Accused of Murder and Torture", *The Observer*, London, 12 March 2000
185. Šegvić Saša, „Međunarodno pravni standardi zaštite nacionalnih manjina“, 1(4) *Hrvatska pravna revija*, 2001
186. Šmit Karl, *Pojam političkoga*, Prev. D. Basta, III Prg., broj 102/1995
187. Tanjug, „Davutoglu optužio Rusiju za etničko čišćenje u Siriji“, 09.12.2015., <http://91.222.7.186/vesti/planeta.299.html:580623-Davutoglu-optuzio-Rusiju-za-etnicko-ciscenje-u-Siriji>, (pristupljeno 04.02.2016.)

188. Tanjug, „Monstruozni zločini džihadista se nastavljaju: ISIS sada trguje i organima“, *Telegraf*, <http://www.telegraf.rs/vesti/1922392-monstruozni-zlocini-dzihadista-se-nastavljaju-isis-sada-trguje-i-organima>, (pristupljeno 25.12.2015)
189. Tanjug, „Puškov: U Siriji se odlučuje o svetskom poretku“, 03.03.2016., <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=232741>, (pristupljeno 07.03.2016.)
190. Tanjug, „Rusija oružjem snabdeva i Siriju i Mali“, *Blic*, <http://www.blic.rs/vesti/svet/rusija-oruzjem-snabdeva-i-siriju-i-mali/q7z382q>, (pristupljeno 13.02.2013.)
191. Thual Fransois, „Les Conflits Identitaires“, *Ellipses*, Paris, 1995
192. US Government, *The National Security Strategy of the United States*, 2002., www.state.gov/documents/organization/15538.pdf, (pristupljeno 26.08.2014.)
193. V.V., „Evropu cepa separatizam“, *Telegraf*, <http://www.telegraf.rs/vesti/1004925-evropu-cepa-separatizam-ovo-su-svi-regioni-koji-traze-nezavisnost-foto-video>, (pristupljeno 12.03.2014.)
194. V.V., „Planeta u plamenu“, *Telegraf*, <http://www.telegraf.rs/vesti/1044830-planeta-u-plamenu-ovo-su-svi-separatisticki-regioni-na-svetu-foto>, (pristupljeno 12.05.2014.)
195. Vanhanen Tatu, „Ethnic Nepotism as Cros-Cultural Backround Factor of Ethnic Conflict“, *Open Journal of Political Science*, broj 4, Juli 2014
196. Vasović Vučina, „Država, demokratija i etno-nacionalne manjine“, u: Macura, M. i Stanovčić V. (ur.), *Položaj manjina u Saveznoj Republici Jugoslaviji*, zbornik radova sa naučnog skupa održanog 11, 12. i 13. januara 1995, Beograd, Srpska akademija nauka i umetnosti SANU, Odeljenje društvenih nauka, knjiga 19, Beograd, 1996
197. Vukasović Vid, „Međunarodna zajednica i zaštita nacionalnih manjina“, *Međunarodni problemi*, 3-4/92, 1992
198. Vukasović Vid, „Razvoj međunarodno-pravnog regulisanja položaja nacionalnih manjina u Evropi“, *Međunarodni problemi*, 2-3/97, 1997
199. Walker Connor, „Nation-Building or Nation-Destroying?“, *World Politics*, br. 26, April 1972
200. Walker Conon, „The Politics of Ethnonationalism“, *Journal of International Affairs*, Vol. 27, Januar 1973
201. Walker Tom, "NATO Troops caught in a Balkan Ulster", *Sunday Times*, London, 18 March 2001
202. Walker Tom, Aiden Laverty, "CIA Aided Kosovo Guerrilla Army", *Sunday Times*, 12 March 2000
203. Wallenstein Peter, Karin Axell, „Armed Conflict 1989-1992“, *Journal of Peace Research*, No. 30, August 1993

204. Weiner Myron, „Bad Neighbors, Bad Neighborhoods: An Inquiri into the Causes of Refugee Flows“, *International Security*, Vol. 21, No. 1, Summer 1996
205. Weiss G. Thomas, „Intervention: Whither the United Nations?“, *Washington Quarterly*, Vol. 17, No. 1, Winter 1994
206. Weller Marc, „Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments“, *The European Journal of International Law*, Vol. 20 no. 1, 2009
207. Wilbur R. Jacobs, „The Fatal Confrontation: Early Native-White Relations on the Frontiers of Australia, New Guinea, and America: A Comparative Study Author(s)“, *The Pacific Historical Review*, University of California Press Stable, Vol. 40, No. 3, August 1971
208. Wimmer Andreas, „Introduction: Facing Ethnic Conflicts“, <http://www.columbia.edu/~aw2951/FEC.intro.pdf>, (pristupljeno 24.01.2013.)
209. Wright Jane, „The OSCE and the Protection of Minority Rights“, 18 (1) *Human Rights Quarterly*, 1996
210. Zaharijevski Dragana, „Regresivne forme identifikacije kao odgovor na izazove globalizacije“, *Kulturni i etnički identiteti u procesu globalizacije i regionalizacije Balkana*, Filozofski fakultet-Univerzitet u Nišu, Institut za sociologiju, SVEN, Niš, 2005
211. Zantovsky Michael, „The Uncertainty of Freedom and the Freedom of Uncertainty, America’s Purpose & Role in a Changed World“, *World Affairs*, May/June 2014
212. Zatezalo Đuro, *Jadovno, kompleks ustaških logora 1941.*, Beograd, Muzej žrtava genocida, Vol. 1/Vol. 2, Zbirka dokumenata, 2007
213. Živković Ivona, „Tajna sukoba na Bliskom Istoku“, 29.01.2009., <http://www.ivonazivkovic.net/GAZA-GAS.html>, (pristupljeno 24.04.2014.)
214. Žižek Slavoj, „Pravi neprijatelj“, *Peščanik*, 13.12.2015., <http://pescanik.net/pravi-neprijatelj/>, (pristupljeno 27.12.2015.)
215. Žužek Marija, „Globalizacija kao početak i kraj nacionalnih interesa“, *Bezbednost u postmodernom ambijentu*, Hanns Seidel Stiftung & Centar za istraživanje nacionalne bezbednosti Beograd, 2007
216. Žužek Marija, „Nasilje navijačkih grupa kao vid političkog nasilja u Srbiji“, *Pravni informator*, ISSN 1450-7137, godina XIII, br. 5, 2010
217. Žužek Marija, „OSCE and Contemporary Security Challenges“, *OSCE and Contemporary Security Challenges*, Organization for security and co-operation in Europe (OSCE) – Mission to Serbia, Belgrade, 2015
218. Žužek Marija, „Sloboda veroispovesti“, *PRAVNI ŽIVOT - Časopis za pravnu teoriju i praksu*, Udruženje pravnika Srbije, broj 14/07, Tom VI, 2007
219. Žužek Marija, Magistarska teza „Uticaj religije na donošenje političkih odluka sa posebnim osvrtom na Vatikan“ odbranjena 2007. godine u Beogradu

220. Žužek Marija, Opening Conference Paper, First International Conference “West Balkan – The Gate of Terrorism and Organized Crime”, Center for Antiterrorism and World Peace, Belgrade, June 2007
221. Žužek Marija, Specijalistička teza „Savremena militantna politička interpretacija Islama“ odbranjena na Fakultetu političkih nauka u Beogradu 2006. godine.

III DOKUMENTACIONA GRAĐA:

1. Akt UN: A/44/456/Add.I, 10 Oct., 1989
2. Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping*, United Nations, New York, 1992
3. Central Intelligence Agency, *Global Trends 2015: A dialogue about the future with nongovernmental experts*, National Intelligence Council, 2000
4. Congressional Budget Justification for Foreign Operations, Fiscal Year 2001, Released by the Office of the Secretary of State, Resources, Plans and Policy, U.S. Department of State, March 15, 2000
5. *Međunarodne konvencije o ratnom pravu i sigurnosti*, Zagreb, 1979
6. Michael Izady, Istraživanje Kolumbija Univeziteta - *Gulf/2000 Project*
7. Neuwith Gertrud, Paper on „Separatist Movements in Multi-Etnic and Multi-Racial Societies, Meeting of Experts on the Concept od Race“, *Identity and Dignity*, UNESCO-United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, SCH-72/CONF.6/13, 20. Jun 1972, Paris, Distribution: Limited
8. Report of the Secretary-General on the“ Measures to Eliminate International Terrorism“, U. N. GAOR, 55th Sess., Agenda Item 166, at 56, U. N. Doc. A/55/179 (2000)
9. Resolution of the General Assembly UN 42/159, 7 Dec. 1987
10. *Sporazum iz Sevra*, Primary documents from World War One -World War I and Military History List Document Archive (WWI-L), <http://wwi.lib.byu.edu/>, (pristupljeno 16.11.2014.)
11. *Tekst Mira iz Lozane*, Primary documents from World War One -World War I and Military History List Document Archive (WWI-L), <http://wwi.lib.byu.edu/>, (pristupljeno 16.11.2014.)

12. *The causes of conflict in Africa – consultation document*, Cabinet Sub-Committee on Conflict Prevention in Africa, Foreign and Commonwealth Office, the Department for International Development and the Ministry of Defence of the United Kingdom, March 2001
13. U. S. Committee for Refugees, *World Refugee Survey 1994*, U. S. Committee for Refugees, Washington, DC, 1994
14. UNHCR, *State of the World's refugees*, Geneva, 2000
15. United Nations, „A More Secure World: Our Shared Responsibility“, Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, UN, New York, 2004

IV INTERNET IZVORI:

1. Central Intelligence Agency, CIA – The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html>, (pristupljeno 11.06.2015. godine i 30.06.2015. godine)
2. <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/migrant/>, (pristupljeno 26.07.2014.)
3. <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/refugee/>, (pristupljeno 12.09.2015.)
4. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2122.html>, (pristupljeno 17.06.2015.)
5. Pew Research Center, <http://www.pewresearch.org/>, (pristupljeno 11.10.2014; 29.11.2014; 08.05.2015)
6. Podaci Međunarodne organizacije rada o ukupnom broju trgovine ljudima radi radne eksploatacije: http://www.endhumantraffickingnow.com/public/structure/1_1.html, (pristupljeno 07.11.2005.)
7. Podaci o postojećoj strukturi trgovine ljudima, http://www.endhumantraffickingnow.com/public/structure/1_1.html, (pristupljeno 14.09.2014.)
8. The Military Balance 2014: Chart of Conflict, International Institute for Strategic Research, www.iiss.org, (pristupljeno 09.08.2015.)

9. The Statistics Portal, Australia-Ethnic Groups 2015,
<http://www.statista.com/statistics/260502/ethnic-groups-in-australia/>, (pristupljeno 14.06.2015.)
10. U. S. Department of State BUREAU OF INTELLIGENCE AND RESEARCH, Dependencies and Areas of Special Sovereignty, Washington, DC, November 29, 2011, Fact Sheet, <http://www.state.gov/s/inr/rls/10543.htm>, (pristupljeno 24.08.2015.)
11. U. S. Department of State, BUREAU OF INTELLIGENCE AND RESEARCH, Independent States in the World, Washington, DC, July 21, 2015, Fact Sheet, <http://www.state.gov/s/inr/rls/4250.htm>, (pristupljeno 24.08.2015.)
12. UNICEF - procena broja dece u okviru ukupnog broja žrtava trgovine ljudima u svetu: http://www.unicef.org/media/media_23970.html, (pristupljeno 19.01.2007.)
13. United Nations Current peacekeeping operations Fact Sheet, <http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/factsheet.shtml>, (pristupljeno 08.02.2016.)
14. United Nations Current peacekeeping operations, <http://www.un.org/en/peacekeeping/>, (pristupljeno 08.02.2016.)
15. World Religion Facts, www.religionfacts.com, (pristupljeno 04.11.2015.)
16. Worldometers Population, <http://www.worldometers.info/world-population/#religions>, (pristupljeno 18.09.2015.)
17. Worldometers, <http://www.worldometers.info/world-population/>, (pristupljeno 20.02.2016.)

IZJAVA KANDIDATA O AUTORSTVU DOKTORSKE DISERTACIJE

Potpisana, Marija Saše Žužek, iz Beograda, Ul. Bulevar Zorana Đinđića 20/35, 11070 Novi Beograd, Republika Srbija,

IZJAVLJUJEM

da je doktorska disertacija pod naslovom

„Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka“

- rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada,
- da predložena disertacija u celini ili u delovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova u zemlji i inostrantvu,
- da su rezultati istraživanja ispravno i akademski korektno navedeni, i
- da nisam tokom istraživanja i pisanja disertacije kršio/kršila tuđa autorska prava i koristio/koristila intelektualnu svojinu drugih lica kao svoju bez odobrenja.

U Novom Sadu,

09.06.2016. godine
datum

potpis kandidata

**IZJAVA KANDIDATA O ISTOVETNOSTI
ŠTAMPANE I ELEKTRONSKE VERZIJE DOKTORSKE DISERTACIJE**

Potpisana, Marija Saše Žužek, iz Beograda, Ul. Bulevar Zorana Đinđića 20/35, 11070 Novi Beograd, Republika Srbija,

IZJAVLJUJEM

da je štampana verzija moje doktorske disertacije pod naslovom

„Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka“

identična elektronskoj verziji koju sam predala Univerzitetu Edukons.

Dozvoljavam da se objave moji lični podaci vezani za dobijanje akademskog zvanja doktora nauka, kao što su ime i prezime, godina i mesto rođenja, i datum odbrane rada. Ovi podaci se mogu objaviti u publikacijama Univerziteta Edukons ili na elektronskim portalima.

U Novom Sadu,

09.06.2016. godine
datum

potpis kandidata

IZJAVA KANDIDATA O KORIŠĆENJU DOKTORSKE DISERTACIJE

Potpisana, Marija Saše Žužek, ovlašćujem Biblioteku Univerziteta Edukons da u Repozitorijum Univerziteta Edukons unese moju disertaciju pod naslovom „Politikološki aspekti etničkih konflikata u savremenom svetu – od Drugog svetskog rata do početka XXI veka“ koja je moje autorsko delo.

Disertaciju sam sa svim priložima predala u elektronskoj formi pogodnoj za trajno arhiviranje. Moju doktorsku disertaciju pohranjenu u Repozitorijumu Univerziteta Edukons mogu da koriste svi koji poštuju odredbe sadržane u odabranom tipu licence Kreativne zajednice (Creative Commons, <http://creativecommons.org/>), za koju sam se odlučila (zaokružiti samo jednu opciju).

1. Autorstvo
2. Autorstvo – nekomercijalno
- 3. Autorstvo – nekomercijalno – bez prerade**
4. Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima
5. Autorstvo – bez prerade
6. Autorstvo – deliti pod istim uslovima

U Novom Sadu,

09.06.2016. godine
datum

potpis kandidata

Tipovi licence:

1. **Autorstvo** – Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i njegove prerade, ako se na ispravan/određen način navede ime autora ili davaoca licence, čak i u komercijalne svrha. Ovo je licenca koja daje najviši stepen slobode u korišćenju dela.
2. **Autorstvo – nekomercijalno**. Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i njegove prerade, ako se na ispravan/određen način navede ime autora ili davaoca licence, ali izvan komercijalne upotrebe dela-disertacije.

3. **Autorstvo - nekomercijalno – bez prerade.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, ali bez njegove prerade, promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se na ispravan/određen način navede ime autora ili davaoca licence, ali izvan komercijalne upotrebe dela-disertacije. Ovaj tip licence najviše ograničava prava korišćenja dela-disertacije.
4. **Autorstvo – nekomercijalno – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i njegove prerade, ako se na ispravan/određen način navede ime autora ili davaoca licence, i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom, ali bez komercijalne upotrebe.
5. **Autorstvo – bez prerade.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, ali bez njegove prerade, promena, preoblikovanja ili upotrebe dela u svom delu, ako se na ispravan/određen način navede ime autora ili davaoca licence, uz mogućnost komercijalne upotrebe dela-disertacije.
6. **Autorstvo – deliti pod istim uslovima.** Dozvoljavate umnožavanje, distribuciju i javno saopštavanje dela, i njegove prerade, ako se na ispravan/određen način navede ime autora ili davaoca licence, i ako se prerada distribuira pod istom ili sličnom licencom. Ovaj tip licence dozvoljava komercijalnu upotrebu dela-disertacije i prerada iste. Slična je softverskim licencama, tj. licencama otvorenog tipa.